Stämmer.

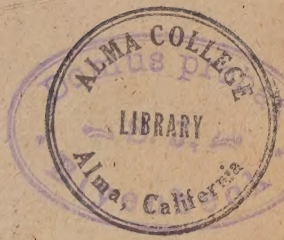

Ad. II. 44h

ST. JOSEPH'S COLLEGE
LIBRARY
SAN FRANCISCO
Santa Clara, California

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Fünfzehnter Band.

THEOLOGIA MORALIS. TOM. VIII.

Sämmtliche

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Fünfzehnter Band.

Theologia moralis.

TOMUS OCTAVUS.

RATISBONAE, 1847.
Sumtibus **G. Josephi Manz.**

THEOLOGIA MORALIS

SANCTI

ALPHONSI MARIAE DE LIGUORI,

FUNDATORIS CONGR. SS. REDEMPTORIS ET EPISCOPI S. AGATHAE GOTHORUM.

NOVAM EDITIONEM EMENDATAM ET OPPORTUNIS NOTIS AUCTAM CURAVIT

P. MICHAEL HARINGER,

Presbyter ejusdem congr. et lector theologiæ moralis.

TOMUS OCTAVUS.

CONTINET PRAXIM CONFESSARII, EXAMEN ORDINANDORUM, QUAESTIONES REFORMATAS ET INDICEM GENERALEM.

ALMA COLLEGE
239.02
LIBRARY
L627
Alma, California

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

5056

RATISBONAE, 1847.
Sumtibus **G. Josephi Manz.**

Property of
Clga
Please return to
Graduate Theological
Union Library

238.02
L627

PRAXIS

CONFESSARII

AD BENE EXCIPIENDAS CONFESSIONES.

INTRODUCTIO.

1. Magna utique erit merces, qua in æternitate compensabuntur boni confessarii, et de sua prædestinatione ita securi sunt ii, qui se ad animarum salutem occupant, ut Jacobus apostolus (*5, 20.*) perspicue hoc testetur his verbis: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus* (nempe ejus, qui converti fecerit, et ut loquitur textus græcus, *animam suam*) *a morte, et operiet multitudinem peccatorum.* Sed luget atque lamentatur ecclesia, videns tot filios suos propter malorum confessariorum sive imperitiam sive incuriam sive impietatem ad gehennam destinari; etenim ex illorum bono aut malo regimine potissimum populi pernicies aut salus pendet. Habeantur idonei confessarii, dixit *s. Pius V.*, ecce omnium christianorum omnimoda reformatio. Non enim est dubitandum, quin, si omnes confessarii ea pollerent scientia et morum bonitate, quas tantum ministerium exigit, nec mundus ita peccatorum cœno deturpatus esset, nec infernus tot baptizatorum animabus repleretur. Et cum *bonitatem* dico, non hic intelligo illam solam habitualem, quæ simplicem gratiæ statum, sed positivam bonitatem, quæ ministrum pœnitentiæ decet, cui tanquam nutrici duplex alimentum opus est, unum ad sui, alterum ad prolis sustentationem; quoniam, cum confessarius aliorum conscientias dirigere debeat, maxime ei cavendum erit, ne nimia indulgentia aut immoderato rigore erret. Debet enim tot peccatorum ulcera tractare, quin se deturpet: cum mulieribus et adolescentibus sæpe versari, eorum confessiones de iis rebus, de quibus magnopere erubescunt, excipiendo, quin sibi aliquid damni evenisse sentiat: cum personis præclaris, abscisso omnium humanarum rerum respectu, magna fortitudine armari. Et, ut omnia unico verbo complectar, debet esse in charitate dives, in mansuetudine

mellifluus, in prudentia gravis. Qua de re, ut hæ omnes partes, ut par est, adimpleantur, non vulgari opus est bonitate, quam certe nunquam assequetur ille, cui oratio non est perfamiliaris, nec meditatio est quotidiana; etenim alia via lucem et gratias huic tanto muneri, etiam ipsis angelicis humeris, ut dici solet, formidando, necessarias obtinere nemo potest. Sed deveniamus ad nostri laboris institutum, nempe ad praxim confessiones excipiendi, de qua dumtaxat hic fiet sermo. In hac praxi multas delibabo doctrinas ad ipsammet spectantes, sed ne repetam ea, quæ in opere morali fusius descripsi, hic tantum (per interjectas litteras indicantes) annotabo loca operis; ad quæ lectorem remittam, ut copiosius doctrinas rationibus et autoritatibus confirmatas perlegat.

CAPITULUM PRIMUM.

De officiis confessarii.

2. Quatuor sunt officia, quæ bonus confessarius exercere debet: patris nempe, medici, doctoris et judicis. In hoc capitulo de quolibet istorum sigillatim sermo erit.

§. I. *Circa officium patris.*

3. Confessarius, ut boni patris partes adimpleat, debet charitate esse plenus. Et primo charitatem adhibere debet in benigne excipiendo omnes, sive pauperes sive rudes sive peccatores sint. Nonnulli tempus solummodo insumunt in audiendis confessionibus aliquorum devotorum aut personarum spectabilium, quia, ut has a se repellant, non est eis tantus animus; si tamen ad se aliquis miserabilis peccator accedat, ægre auditur et conviciis oneratus arcetur; unde fit, ut ille miser qui, postquam sibi maximam vim intulerit, quo ad sua peccata confitenda veniret, se tam aspere acceptum sentiens, odium in pœnitentiæ sacramentum concipiat, et desperans, se posse invenire, qui sibi opituletur et se absolvat a peccatis, in perditæ vitæ lubricum laxis habenis præceps ruat et in salutis desperationem incidat. Secus

boni confessarii agunt; cum ad se hujusmodi peccatores confluunt, benigne hos excipiunt, et quasi victor capta præda exultant, perpendentes sibi sortem contigisse, animam de manibus dæmonis eripere. Sciunt, hoc sacramentum proprie non pro justis fuisse constitutum, sed pro peccatoribus; etiam enim veniales culpæ, ut remittantur, non indigent sacramentali absolutione, cum multis aliis modis deleri possint. Sciunt quoque, Christum protestatum fuisse his verbis: *Non veni vocare justos, sed peccatores. Marc. 2, 17.* Propterea confessarius, charitatis viscera induens, quo magis animas peccatorum multitudine et atrocitate coinquinatas reperiat; eo magis, ut Deo ipsas lucrifaciat, majore charitate eas amplectatur, eisque animum præbeat his aut similibus verbis. *Eja frater! bono animo esto, noli timere; peccata tua impavide confitere! Aperi omnia confidenter, nullius te pudeat! Nihil refert, si in omnes tuæ conscientiæ sinus non introspexeris: sufficit, si ad interrogata respondeas. Age Deo gratias, qui te hucusque ad pœnitentiam expectavit. Nunc tibi mutanda est vita. Lætare, quia Deus certe omnia peccata, quantumvis ingentia, tibi remittit, si bonam habes voluntatem; ideoque te expectavit, ut tibi parceret. Igitur hilari animo dic omnia, nihil involucris tegas!*

4. Charitatem deinde longe majorem ostendere debet in confessionem excipiendo. Caveat, ne se impatientem aut tædio affectum exhibeat; nec ostendat admiratione percelli de peccatis, quæ narrantur; modo pœnitens non sit ita animo durus aut petulans, ut plura et atrociora peccata sine ullo rubore et sine ulla displicentia animique sensu exponeret; quia tunc opus est pro viribus efficere, ut a pœnitente, quanta sit illorum deformitas et magnitudo, percipiatur; ideoque tunc acrior requiritur correctio, ut ipse a lethali lethargo expergefiat. Verum quidem est, quod (ut dicunt DD.) in actu confessionis abstinere debeant confessarii a correctione facienda, ne forte exterriti pœnitentes peccata reticeant; nihilominus hoc intelligitur regulariter loquendo; cæterum multoties expedit ad ulteriora non procedere, et statim pœnitentem corripere, præcipue cum confitetur peccatum valde enorme, aut si ipse fuerit in aliquo vitio habituatus,

ut peccati gravitatem comprehendat. Advertat tamen, ne eum exasperet, nec perterreat. Quapropter, postquam eum, quantum opus fuerit, corripuerit, statim ei animum faciat ad reliqua peccata confitenda, dicens: *Eja frater! vis te ab hoc vitio resipiscere? Non ita est? Et quoniam hoc facere es paratus, esto animo hilari! Itaque enarra reliqua peccata, nihil reticens! Cave, quæso, ne sis aliquod sacrilegium commissurus; hoc enim esset maximum omnium peccatorum, quæ hucusque commisisti! Igitur dic omnia animo forti, vince teipsum: confitere omnia sincere! Deus enim paratus est tibi parcere.*

5. Deinde in fine confessionis oportet, ut confessarius vehementiori ardore ac studio incumbat, ut pœnitenti percipere faciat gravitatem et multitudinem ejus peccatorum ac miserum damnationis statum, in quo reperitur; séd hoc semper maxima cum charitate fiat. Verumtamen est congruentius, tunc verbis gravioribus uti, ut sic melius ad bonam mentis frugem redire possit; nihilominus efficere debet, ut pœnitens intelligat hoc, quod ei dicitur, non ab animo irato, sed ex singulari amore et commiseratione erga suam animam procedere. Quod poterit hoc modo exprimi: *Fili mi, considerasne vitam damnati, quam duxisti? Percipisne malum, quod operatus es? Quid tibi mali fecit unquam Deus tuus, quem tu ita perdite contempsisti? Si Jesu Christo nullus fuisset tibi inimicior, potuisses cum illo te gerere pejorem? Sed quæso, animadverte, quis sit hic Jesus. Hic est ille, qui, cum esset Deus, nullius egens, factus est homo propter te: voluit mori in cruce, ut te de inferno redimeret. Ah fili, si interim mortuus esses, si in hac nocte, quo iturus fuisses? ubi nunc esses? esses in æterno igne inferni. Quid de te factum erit, si vitam hactenus ductam pergas in posterum vivere? Poteris sic salvari? Expergiscere et vide, quod, nisi mores in melius mutes, jam sis damnatus. Quid boni ex tot peccatis tibi collegisti? Nonne consideras, quod duplicem infernum tibi paras, unum hic angoris et miseriæ, alterum illic pœnarum? Age fili, averte a malo, desine peccare, et te totam in Dei brachia, quæ ad te suscipiendum sunt extensa, committe: suffioit, quantum ei peccasti! Ego totis viribus et toto corde te adjuvare volo, veni ad me,*

semper ac tibi lubet, quoniam invenies patrem, qui te benigne suscipiet. En firmiter nunc statue te sanctum velle effici. Per te stat; Deus enim semper paratus est, et ad hoc tibi hoc tempus impertitus est, ut avertas a malo et facias bonum! Oh quam bonum est, amicum habere Deum! etc. (*S. Franciscus Salesius*, ut Deo alliceret peccatores, potissimum curabat, ut ipsi cognoscerent pacem, qua fruuntur illi, qui Deo adhærent, et vitam infelicem, quam ducit, qui a Deo alienus est). Postea adjuvabit eum ad doloris actum efformandum, et si dispositus est, eum absolvat; et remedia salutaria, quibus possit se a peccatis servare, suggeret, atque ei pœnitentiam imponat (sed de his §. sequenti agetur). Si autem fuerit absolutionis incapax, aut expediens videbitur, differendam esse absolutionem, assignet ei diem, in quo regredi debeat, dicendo ei sic: *Eja frater! tali die te expecto, ne prætermittas ad me redire; animo forti magnoque sis, ut tibi dixi; commenda te quotidie beatæ Virgini, et veni ad me. Si forte tunc invenies me aliorum confessiones exipientem, accede, te enim ante alios audiam: Si alibi ero, fac, ut me arcessant, omnia deseram, ut tu confitearis.* Et sic dulcibus verbis a se dimittat. Hæc est via, qua peccatores salvi fieri possunt, nempe cum eis agere quanta maxime fieri potest charitate; alioquin. si ipsi in confessarium incident, qui cum eis inclementer agat, a confessione horrebunt, confiteri negligent, et effrænate in perditionem ibunt.

§. II. *Circa medici officium.*

6. Confessario, ut sui pœnitentis infirmitatibus remediis opportunis occurrat, cognoscenda est origo et causa omnium spiritualium ejus morborum. Nonnulli confessarii, præter species et numerum peccatorum, nihil aliud inquirunt. Si pœnitentem dispositum vident, statim eum absolvunt: sin minus, quin unum verbum impendant, illico dimittunt, oculo retorto dicentes: *Discede a me, quia te absolvere non possum.* Aliter procedunt boni confessarii; hi enim prius investigare incipiunt morbi originem et gravitatem, interrogando de peccandi consuetudine, de occasionibus, de tempore, de loco, de per-

sonis quibuscum, quo rerum concursu. Sic enim melius poterunt pœnitentes corripere, eos ad absolutionem disponere, et remedia salutaria adjungere.

7. His interrogationibus adhibitis, et cognita morbi origine ac gravitate, confessarius procedat ad debitas animadversiones faciendas. Et quamvis ipse tanquam pater debeat charitate pœnitentes auscultare, tamen ut medicus tenetur, quantum opus est, eos monere et corrigere, eos præsertim, qui multis mortalibus gravati ad pœnitentiæ sacramentum raro accedunt. Et hoc munus etiam adimplere debet, si pœnitens aliqua illustri qualitate fulgeat, nimirum si fuerit magistratus, princeps, sacerdos, parochus aut prælatus, si de aliquo sui muneris sine nimio animi sensu se accusaret *). Ait summus Pontifex *Benedictus XIV.* (1): Confessarii admonitiones concionibus ipsis esse efficaciores; et jure merito, quia concionatorem latent circumstantiæ particulares, quæ confessario aperte innotescunt, ideoque multo melius poterit debitas adhibere animadversiones et remedia, quæ morbis expediunt applicare. Nec confessarius tunc debet attendere alios pœnitentes, qui ipsum circumstant; nam, ut ajebat *s. Franciscus Xaverius* (2), melius est paucorum confessiones rite factas audire, quam multorum inordinatas et sine fructu. Hic animadvertere oportet, quam perperam agant illi confessarii, qui, si pœnitentem indispositum nanciscuntur, ne cum illo aliquid insumant temporis, statim a se eum abire jubent. Sciant propterea istiusmodi confessarii, validis niti rationibus sententiam illorum DD. (3), qui volunt, pro viribus teneri confessarium pœnitentem, licet accedat indispositus, ad absolutionem disponere; consideranda ei propo-

(1) *bulla apostolica §. 12.* — (2) *Tursell. in vita l. 6. c. 17.* (3) *l. 6, 608. v. hic adverte.*

*) *Cum hujusmodi adhiberi debent correctiones verbis lenioribus et discretioribus, sed majori animi fortitudine et calore, cum ex istorum peccatis propter gravius damnum, quod ipsorum malo exemplo aliis afferri potest, perniciosior flagitiorum consequens esse soleat licentia. Sic s. Alphonsus in hom. ap. tr. 21, 4.* *Editor.*

nendo v. gr. injuriam maximam, qua Deum suis sceleribus afficit, periculum imminens ejus damnationis etc. Et parum refert, quod alii expectent aut inconfessi discedant; confessarius enim de hoc tantum, qui sibi nunc confitetur, non vero de aliis in die judicii rationem reddere debet.

8. Et ita etiam confessarius tenetur admonere pœnitentem de aliqua illius ignorantia culpabili, sive hæc sit juris naturalis sive positivi. Quod si pœnitens teneretur ignorantia inculpabili; tunc, si ea esset circa media scitu necessaria ad salutem, debet confessarius ab hac ignorantia eum removere; si erit circa alia, de quibus potest dari ignorantia invincibilis, licet sit juris divini, et prudenter confessarius existimet admonitionem non esse profuturam pœnitenti, tunc abstinendum erit ab admonitione et pœnitens relinquendus in sua bona fide. Et in hoc conveniunt DD. rigidioris sententiæ. Ratio est, quia magis cavendum est a periculo peccati formalis quam materialis, quia Deus tantum formale punit; siquidem hoc solummodo in sui offensam habet; hoc fuse probatum est in opere morali (1) cum communi DD. paucis exceptis. Qua de re hic etiam cum communi (2) infertur, quod, si quis matrimonium contraxisset invalidum propter aliquod occultum impedimentum, et in bona fide maneret, et contra periculum subesset infamiæ, scandali aut incontinentiæ, si manifestaretur matrimonii nullitas, tunc confessarius debet eum in sua bona fide relinquere, donec dispensationem a s. pœnitentiaria illi obtinuerit (excipe tamen, si dispensatio statim et facile obtineri possit). Et in hoc casu, nempe cum in bona fide vivitur, si forte pœnitens se accusaret negasse debitum conjugale sine justa causa, dicunt DD. (3), confessarium debere pariter ad hoc illum obligare, dicendo in generali, quod conjuges tenentur sub gravi invicem debitum reddere. Quomodo autem se gerere debeat confessarius cum sponsis, qui jamjam contracturi sunt matrimonium nullum, et timor prudens esset peccati formalis aut scandali, si manifestaretur ejus nullitas? Observentur resolutiones in opere scriptæ (4),

(1) *l. 6, 610.* — (2) *l. 6, 611.* — (3) *ibid.* — (4) *l. 6, 613.*

ubi fuse probatum est, communem esse et tutam sententiam, posse episcopum dispensare in impedimento dirimenti stante illa urgenti necessitate. Et si aditus ad episcopum etiam esset difficilis, et nullo modo posset evitari gravissimum periculum infamiæ aut scandali, retulimus (1) sententiam auctoris *instructionum pro novis confessariis* (2), qui ait, non improbabile esse, imo tutum in praxi, posse parochum vel alium confessarium declarare, quod lex impedimenti tunc non obliget atque cesset, utpote potius nociva quam utilis. Sed observa, quæ loco citato fusius dicuntur. Ita pariter omittenda esset correctio de restitutione facienda, si certe prævideatur futurum, ut pœnitens, qui nunc esset in bona fide, non pareat monitioni.

9. Nihilominus excipiendi sunt sequentes casus: *1)* Si ex ipsa ignorantia redundandum esset damnum contra bonum commune (3), quia tunc confessarius, cum ipse constitutus sit minister in bonum reipublicæ, tenetur præferre bonum publicum bono privato pœnitentis, licet prævideat, correctionem huic non esse profuturam. Qua de re omnino admonendi sunt principes, prætores, confessarii, parochi et prælati, qui proprio officio desunt; quia horum ignorantia, etiam invincibilis, semper damno erit communitati, dum facili negotio alii putare possunt sibi licere, quod vident a superioribus factitari. Et, ut docet ss. Pontifex *Benedictus XIV.* (4), eodem modo se gerere debet confessarius cum iis, qui frequentant sacramenta, ne licitum judicetur ab aliis, quod impune ab his exerceri animadvertitur. *Excipitur 2)* si pœnitens interrogasset, quia tunc confessarius teneretur pandere veritatem (5); in eo enim casu ignorantia non esset omnino invincibilis, prout requiritur ad hoc, ut omitti possit admonitio. *Excipitur 3)* si brevi esset pœnitens admonitioni assensurus, licet in principio non acquiescat (6). Quid autem faciendum sit in dubio, an correctio sit profutura an nocitura: vide in opere (7).

10. Post debitas correctiones sive monitiones præstat,

(1) *d. n. 613. in fine.* — (2) *p. 2. n. 32. ex Roncaglia, Surdo et Pignatello t. 3. consult. 33. n. 5.* — (3) *l. 6, 615.* — (4) *bulla Apostolica §. 20.* — (5) *l. 6, 616.* — (6) *ibid. v. excipiendum 3.* (7) *ibid. v. utrum autem.*

ut laboretur ad disponendum pœnitentem ad absolutionem per actus veri doloris et propositi; quocirca monitos esse volo confessarios, perpaucos esse illos pœnitentes, præsertim rudes, qui præposito actu doloris ad confitendum accedunt. Nonnulli confessarii putant, satis suo munere fecisse, si duntaxat hujusmodi pœnitentes sequenti modo interrogent: *Eja postulasne a Deo veniam de omnibus his* (quod revera non est verus actus doloris)? *An te pœnitet ex corde omnium peccatorum?* Et nullo alio verbo interposito, absolutionem eis elargiuntur. Totum ab hoc aliud est bonorum confessariorum institutum; hi enim in primis elaborant, ut pœnitentes (sermo est de iis, qui lethalibus tenentur) verum dolorem et detestationem peccatorum concipiant. Et prius per attritionis actum eos præparant, v. gr.: *Fili mi, ubi nunc esse deberes in æternum? In inferno? Ah in illo igne semper cruciandus esses? Nec tibi ulla spes amplius restaret, ut te illinc eripere posses! Ibi esses moraturus ab omnibus derelictus, a Deo rejectus per totam æternitatem! Igiturne te pœnitet te Deum offendisse, propter infernum quem meruisti?* Advertendum hic est non fieri actum attritionis, si quis diceret, se pœnitere peccati commissi, quia meruit infernum, sed opus habet, ut dicat se pœnitere offendisse Deum, propter quod meruit infernum. Postea curet, ut eliciatur actus contritionis hoc modo: *Fili mi, quid egisti? peccasti in Deum summum et infinitum bonum: nullam illius rationem habuisti. Avertisti faciem tuam ab eo: projecisti eum post tergum tuum: contempsisti amicitiam, et gratiam ejus. Eja ergo, quia offendisti Deum bonitatem infinitam, nunc ex toto corde te pœnitet? Detestare et odio habe super omnia mala omnes injurias, quibus immerito Deum tam bonum offecisti. Nonne jam promptus es millies mori, quam hæc in posterum committere? Notandum hic 1.*, quod, si pœnitens, obtenta absolutione, etsi immediate post confiteatur aliud peccatum, ut denuo absolvatur, ei novus actus doloris eliciendus est, cum tunc novum fiat judicium (1). *Notandum 2.*, esse probabile apud plures DD. (2), ad hoc, ut confessio sit sacramentalis, de-

(1) *l. 6, 448.* — (2) *l. c. n. 445.*

bere novo dolore informari: quare, cum aliquis confitetur, quin prius actus doloris præcesserit, non sufficit, (cum agatur de valore sacramenti), si terminata confessione eliciatur dolor, sed requiri amplius, ut post dolorem elicitum replicetur confessio, saltem dicendo: *me accuso de omnibus iis, quæ modo confessus sum.*

11. Demum incumbendum est confessario, ut applicet ea remedia, quæ opportuniora judicabit pro salute pœnitentis, imponendo ei eas satisfactiones, quæ magis convenient ejus morbo, et eas, quas prudenter judicabit, illum fore executurum. Advertatur hoc, quod, licet satisfactiones debeant respondere culpæ juxta Tridentinum (1), quod declarat participes alienorum peccatorum eos confessarios, *qui levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungunt;* nihilominus justis de causis potest confessarius minuere pœnitentias, si nempe pœnitens compunctione vehementi affectus sit, aut si jubilæi aut indulgentiæ plenariæ curreret tempus, et præsertim si infirmitate aliqua, sive corporis sive animæ, laboret. Et denique (ut paucis me expediam) semper et, quando prudens timor exoritur, quod ipse correspondentem culpæ satisfactionem non sit adimpleturus. Ita communiter docent doctores cum *s. Thoma* (2). Non negamus, in Tridentino (3) haberi, injungendas esse satisfactiones pro modo culpæ; sed scimus etiam, ibidem subjungi, eas debere esse *pro pœnitentium facultate salutares et convenientes. Salutares*, nimirum saluti pœnitentium utiles: et *convenientes*, correspondentes nempe, non solum culpæ, sed etiam viribus pœnitentis. Unde fit, non esse salutares nec convenientes eas, quibus vires pœnitentis, spectata spiritus debilitate, non sunt pares; tunc enim illi essent venenum potius quam remedium. Et in hoc sacramento potius intenditur vitæ moderatio, quam omnimoda satisfactio; idemque rituale Romanum (4) ait, a confessario habendam esse pœnitentis rationem. *S. Thomas* (5) dicit: *Sicut ergo medicus.... non dat medicinam ita efficacem, ut propter debilitatem naturæ majus periculum oriatur; ita sacerdos divino instinctu motus non*

(1) *sess. 14. c. 8.* — (2) *l. 6, 509.* — (3) *sess. 14. c. 8.* — (4) *de sacr. pœnit.* — (5) *supplem. q. 18. art. 4.*

semper totam pœnam, quæ uni peccato debetur, injungit, ne infirmus... desperet, et a pœnitentia totaliter recedat. Et alibi (1): *Sicut exiguus ignis extinguitur, si multa ligna superimponantur; ita accidere potest, ut parvus pœnitentis contritionis effectus pondere pœnitentiæ deficiat.* Et subjungit: *Melius est ut sacerdos pœnitenti indicet, quanta pœnitentia esset injungenda, et injungat nihilominus, quod pœnitens tolerabiliter ferat.* Et alibi (2): *Tutius est imponere minorem debito, quam majorem, quia melius excusamur apud Deum propter multam misericordiam, quam per nimiam severitatem, quia talis defectus in purgatorio supplebitur.* Et idem docent *Gerson*, *Cajetanus* et præcipue *s. Antoninus* (3), qui ait, eam pœnitentiam injungendam esse, quam judicatur pœnitens postea verosimiliter executurus esse, et quam lubens acceptaturus. Et si pœnitens protestetur, sibi tantas vires non esse, ut debitam persolvat pœnitentiam, sic s. Archiepiscopus concludit: *Tunc quantumcumque deliquerit, non debet dimitti sine absolutione, ne desperet.* Cum sufficiat tunc (idem ait) imponere generalem pœnitentiam, nempe totum, quod boni egerit, usurpando eadem verba ritualis: *Quidquid boni egeris etc.*, quæ opera injuncta in sacramento, ut docet *Angelicus* (4), virtute ejusdem sacramenti, majoris erunt valoris ad satisfaciendum pro peccatis. Item addunt probabiliter DD. multi (5), justam esse causam diminuendi pœnitentiam, si judicetur pœnitens hoc modo magis allici ad sacramentum. Oh quanti valet sapiens illud consilium *s. Thomæ de Villanova* (6): *Facilem unam injunxeris, acriorem consulueris.* Expedit quoque, ut pœnitens cognoscat pœnitentiam, quam mereretur; propterea potest valde prodesse, si indicentur pœnitentiæ canonum pœnitentialium, quarum in libro notabiliores annotantur (7). Juvabit pariter, ut dicit *s. Thomas de Villanova*, suadere graviorem; postea vero imponere eam, quam prudenter judicabit a pœnitente adimplendam. Insinuat *s. Franciscus Salesius* (8), et idem confirmat rituale Parisiense (9), prodesse idcirco pœniten-

(1) *quodlib. 3. art. 28.* — (2) *opusc. 64. §. 4.* — (3) *vide l. 6, 509 et 510.* — (4) *quodlib. 3. art. 28.* — (5) *l. 6, 510. v. idem.* (6) *serm. fer. 6. post. dom. Lætare.* — (7) *l. 6, 530.* — (8) *instruct. conf. c. 8.* — (9) *l. 6. 509, circa finem.*

tem interrogare, si sibi ad illam pœnitentiam sufficientes sint vires, alioquin in aliam commutabitur. Juvabit quoque aliquando, inter opera satisfactoria injuncta imponere aliquam satisfactionem gravem, sed non sub gravi culpa (1), aut aliud opus aliunde præceptum aut debitum (2).

12. Ex hoc, quod dictum est, colligitur, quam imprudenter operari quosdam confessarios, qui pœnitentibus imponunt satisfactiones eorum viribus impares. Quot istorum non dubitant absolvere recidivos indispositos, et eos pariter, qui in proxima occasione peccandi versantur; et insipienter putant eos recuperare, si gravibus pœnitentiis a se oneratos dimittunt, licet prævideant, illas non esse executuros: v. gr. injungunt illi, qui vix semel in anno dudum confessus est, ut octavo quovis die per annum confiteatur; quindecim decades rosarii quolibet die recitandas illi, qui ne solitus quidem fuit, quinque in hebdomada recitare; disciplinas, orationem mentalem illi, qui nec nomen unquam audivit. Et quid hinc eveniet? Eveniet, quod, licet inviti acceptent quod imponitur, ut absolutionem aucupentur, nihilominus postea nihil horum executioni demandent; et credendo, iterum esse in peccatum delapsos, quinimo putando, præcipue rudes, nullius momenti fuisse confessionem factam, quia pœnitentiæ impositæ non satisfecerunt, propterea ad pristinum perdite vivendi modum redeunt: et perterriti ob pœnitentiæ impositæ pondus a confessione horrent, et ita pergunt in peccatis tabescere. Et hic est fructus, qui in perniciem tot miserorum colligitur ex hujusmodi satisfactionibus, quas convenientes vocant, sed melius dicendæ forent inconvenientissimæ.

13. Cæterum extra casus infirmitatis et compunctionis extraordinariæ non bene ageret confessarius, si pro culpis gravibus adjungeret levem satisfactionem, quæ inducat levem obligationem; etenim, licet, cum expedit, possit adjungi opus, quod habita ratione peccatorum sit leve, attamen semper debet imponi satisfactio gravis, quæ obligat sub gravi. Et hic oportet annotare aliqua pertinentia ad praxim circa pœnitentias imponendas. *Notandum* 1) Cum pœnitens oblitus fuerit pœnitentiæ, com-

(1) *l. 6, 518.* — (2) *n. 513.*

munis est sententia(1), ad nihilum amplius eum teneri, nisi facile esset sibi, ut posset a confessario, qui eam imposuit, cognoscere. 2) — Non potest imponi pro occultis peccatis publica satisfactio; tenetur autem confessarius has imponere, si alia via non possit occurri scandalo dato, vel honori alicujus palam detracto; sed non est adstringendus pœnitens ad publicam pœnitentiam faciendam, si ipse renuit, et alio modo possit scandalum reparare, nimirum sacramenta frequentando, ecclesias visitando, ad aliquam congregationem se aggregando etc. (2). 3) — Aliquando potest imponi aliqua pœnitentia sub conditione, si pœnitens reinciderit(3). Sed animadvertendum, hujusmodi pœnitentias forte multoties felicem non habere exitum, præcipue si per longum tempus duraturæ erunt; quia faciliter postea in relapsu negliguntur et peccata multiplicantur. 4) — Si unquam pœnitens sibi mutari pœnitentiam ab alio confessario impositam petierit; volunt multi doctores, ei repetendam fore totam confessionem huic confessario, saltem in confuso, ut status suæ conscientiæ huic notitiam præbeat. Sed multi alii etiam probabiliter dicunt(4); hoc non esse necessarium, cum sufficiat, quod confessarius judicium faciat ad hoc, ut mutet pœnitentiam, esse insufficientes pœnitentis vires illi oneri ferendo; cum contra possit ex ipsamet pœnitentia imposita arguere materiam peccatorum, pro quibus illa injuncta erat, et ita se dirigere potest aut in mutando, aut diminuendo. Et probabiliter potest id confessarius(5) ex se efficere, cum prævidet, quod pœnitens verosimiliter pœnitentiam, ut antea, negligere perget. Attamen confessario inferiori non est permissum immutare pœnitentiam impositam a superiore pro reservatis extra casum, quo pœnitens difficulter posset regredi ad superiorem, et contra gravis causa urgeret, ut pœnitentia mutetur, quia tunc rationabiliter præsumitur superioris conniventia(6). 5) — Non potest mutari pœnitentia extra confessionem, ne ab ipso quidem confessario; tantum potest hoc fieri ab illo immediate post datam absolutionem, et antequam pœnitens a confessionali discedat(7).

(1) *l. 6, 520.* — (2) *l. c. n. 512.* — (3) *l. c. n. 524.* — (4) *l. c. n. 529.* — (5) *ibid. in fine.* — (6) *dicto n. 329.* — (7) *dicto n. 529. dub. 3.*

14. Circa satisfactiones in particulari imponendas advertendum, satisfactionem non solum debere esse medicinalem, sed etiam culpis præteritis satisfactoriam. Regula harum requirit, ut imponantur opera carnem coercentia pro peccatis sensualibus, eleemosynæ pro peccatis avaritiæ, oratio pro blasphemiis etc. Sed considerandum, quid magis expediat, aut magis utile sit pœnitenti. Quamvis autem maxime utile sit imponere sacramentorum frequentationem, orationem mentalem et eleemosynas, nihilominus praxis habet, has reddi damnosas iis, qui aut nihil aut parum habuerunt horum usum. Satisfactiones utiles generatim pro omnibus hæ solent esse, nimirum aggregari ad aliquam congregationem; quolibet vesperi (saltem ad tempus) actum doloris elicere, et quolibet mane propositum renovare, dicendo cum *s. Philippo Nerio: Domine, ne auferas hodie manus tuas a me, ne tui proditor efficiar:* visitare quotidie sanctissimum sacramentum et imaginem quoque Mariæ sanctissimæ, ab eis perseverentiæ gratiam postulando; rosarii saltem tertiam partem, et ter salutationem angelicam mane et vesperi, dicendo: *Mater mea, adjuva me hodie, ne Deo peccem.* (Hanc tamen pœnitentiam ter recitandi salutationem angelicam cum prædicta supplicatione ego plerumque solitus fui injungere, aut saltem consulere iis, qui ea uti non solerent). Cum cubitum iverint, dicere in lecto: *Nunc mihi morandum fuisset in inferni igne;* aut dicere: *Veniet dies, quo mihi in hoc lecto moriendum erit.* Iis, qui legere sciunt, et potissimum ecclesiasticis, quotidie legere aliquem librum de rebus spiritualibus agentem. Monet autem *s. Franciscus Salesius* (1), non esse gravandum pœnitentem multis rebus, ne confundatur et terrefiat.

15. Sermonem autem facturus de remediis, quæ insinuari debent pœnitentibus, dico, alia esse generalia, alia particularia pro aliquo vitio particulari. Generalia omnibus insinuanda, sunt: 1. Amor erga Deum, cum ipse ad hunc solum finem nos creaverit: et curetur pariter, ut pœnitens cognoscat pacem interiorem, qua donantur, qui Dei amicitia fruuntur, et infernum, quem ante tempus

(1) *instruct. conf. c. 8.*

experiuntur, qui alieni sunt a Deo: addita pernicie temporali, quam secum trahit peccatum; 2. sæpe se commendare beatæ Virgini, rosarium recitando, se commendare angelo custodi et alicui sancto peculiari protectori; 3. frequentia sacramentorum, et si unquam in aliquod peccatum mortale inciderit, statim se confiteri; 4. veritatum æternarum consideratio, et præ cæteris consideratio mortis: et patribusfamilias insinuanda est quotidiana mentalis oratio in communi cum familia, aut saltem rosarium una cum filiis; 5. Dei præsentia, cum urget tentatio, dicendo: *Deus me videt;* 6. quolibet vesperi conscientiam scrutari cum animi dolore et proposito; 7. sæcularibus, ut in aliqua congregatione se adscribant, et sacerdotibus oratio mentalis et gratiarum actiones post missam, et ut perlegant saltem aliquem libellum spiritualem ante et post missam.

16. Remedia autem particularia assignabuntur pro vitiorum diversitate: v. gr. illi, qui aliquo odio tenetur, insinuetur, ut quotidie commendat Deo illum, quem odit, recitando pro ipso orationem dominicalem et salutationem angelicam; et cum se turbari sentit memoria injuriæ sibi illatæ, reminiscatur contumeliarum, quibus ipse Deum affecit. Illi, qui in peccata turpia prolapsus est, ut otium vitet, malos socios et occasiones aufugiat; et illi, qui habitum pravum per longum tempus contraxit in hoc vitio, ut non solum vitet proximas occasiones, sed etiam quasdam remotas, quæ sibi tam debili ad resistendum factæ erunt proximæ. Huic præcipue imponatur, ne unquam intermittat recitare ter salutationem angelicam in honorem puritatis beatissimæ Virginis, mane et vesperi, repetendo semper coram ejus imagine propositum non peccandi et supplicationem, ut sibi perseverantiam impetret. Potissimum autem confessarius curet, ut frequenter hic communicet, cum eucharistia dicatur *vinum germinans virgines.* Illi, qui solitus fuit blasphemias proferre, insinuetur, ut novies vel quinquies lingua signet crucem super terram, et ut quotidie saltem semel dicat orationem dominicalem et salutationem angelicam in honorem sanctorum, in quos execratus fuit; et ut quolibet mane, dum e cubitu surgit, renovet propositum patienter ferendi occasiones indignationis, et ter

dicat B. Virgini quolibet mane: *Domina mea, dona mihi patientiam!* et id non solum inserviet, ut Maria sanctissima sibi opituletur, sed etiam, ut in occasionibus reperiatur habitus factus dicendi eadem verba. Aut assuescat dicendo: *Maledictum sit peccatum meum; maledictus sit dæmon etc.!* Alia remedia assignabit confessarius pro sua prudentia, inspectis circumstantiis occasionum, personarum et munerum.

§. III. *Circa officium doctoris.*

17. Labia *sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus. Malach. 2, 7.* Confessario, ut doctoris officio rite fungatur, opus est, ut bene sciat legem; qui enim eam ignorat, non potest alios docere. Sed hic advertendum est id, quod scribit *s. Gregorius*, nempe officium dirigendi animas per viam salutis æternæ esse artem artium: *Ars artium regimen animarum.* Et *s. Franciscus Salesius* dicebat, officium audiendi confessiones esse omnium maximum et difficillimum. Revera ita est. *Est omnium maximum*, quia est omnium scientiarum finis, qui nihil aliud esse debet quam salus æterna; estque omnium *difficillimum*, dum *primo* confessarii munus requirit omnium scientiarum, omnium officiorum atque artium notitiam; *secundo*, quia scientia theologiæ moralis complectitur tot materias inter se diversas; *tertio*, quia in magna parte constat ex tot legibus positivis et sacris canonibus, quorum intelligentiam debet accipi secundum suam veram significationem: præterea quælibet harum legum redditur difficilis, cum ratione circumstantiarum, quæ casus dissimiles efficiunt, resolutiones variendæ sint. Quidam, qui eruditos et theologos magnæ notæ se jactant, moralistas, quos *casuistas* (nomen ignominiæ apud ipsos) appellant, dedignantur ne cursim quidem legere. Dicunt hi sufficere, ut confessiones rite excipi possint, principia generalia moralis callere; illis enim posse resolvi (ajunt) omnes casus particulares. Quis negare potest, omnes casus particulares esse his principiis resolvendos? sed totum opus et totus labor est in adaptando ad casus particulares, tam diversis circumstantiis irretitos, principia hujusmodi, utque discernatur,

quodnam principiorum occurrentibus circumstantiis congruat: nequit id fieri sine magna discussione rationum, quæ pro utraque parte adsunt. Et hoc est illud, quod moralistæ effecerunt, dum elaborarunt in explicando, a quibus principiis multi casus particulares resolvi deberent. Præterea hac nostra tempestate, ut dictum est, adsunt tot leges positivæ, tot bullæ, tot decreta, quæ nequeunt sciri, nisi casuistæ legantur, qui ea collegerunt, et prout materiarum varietas postulat, ibi opportune illa inveniuntur; ideoque, quo recentiores hi moralistæ sunt, eo antiquis utiliores. Justa ratione motus auctor instructionum pro novis confessariis (1) affirmat, multos theologos, quanto profundiores in scientiis speculativis, tanto rudiores in scientiis moralibus, quæ, ut scribit *Gerson* (2), omnium difficillimæ sunt, et nemo doctus, quantumvis sit in his versatissimus, est, cui indies nova non accidant; ex quo infert, nunquam confessario deserendum esse theologiæ moralis studium. Doctissimus *Sperelli* (3) pariter dicit, longe errare eos confessarios, qui totos in scholasticæ studio se applicant, æstimantes, tempus in morali frustra expendi: et postea nesciunt distinguere lepram a lepra; qui error (subjungit) confessarios simul et pœnitentes in æternam perditionem trahit *).

18. Non negamus autem, minorem scientiam exigi in audiendis confessionibus simplicium et rusticorum, quam curialistarum, negotiantium, ecclesiasticorum et similium. Minor item scientia requiritur, ut audiantur confessiones in oppido, quam in civitate: et præcipue si alicubi sit tanta confessariorum inopia, ut pœnitentes deberent aut per longum tempus a confessione se abstinere, aut alio proficisci (4). Sed hoc non sufficit ad excusandos aliquos confessarios, qui cursim, lecta aliqua brevi summa morali, temere ad excipiendas confessiones se intromittunt.

(1) *part. 1, 18.* — (2) *tract. de orat.* — (3) *de episc. p. 3. c. 4.* — (4) *l. 6, 628.*

*) Quare *s. Auctor* in hom. ap. tr. 16, 99. sine hæsitatione affirmat: *Peccat absque dubio graviter, qui non sufficienter instructus audet confessiones audire: episcopus, qui illum approbat: pœnitens quoque, qui noscens ignorantiam ejus apud ipsum confitetur.* *Editor.*

Oportet saltem, ut confessarius sciat: 1) ad quæ sua jurisdictio se extendat. Advertat hic quisque, sacerdotes sæculares et regulares alterius ordinis non posse audire confessiones religiosorum sine licentia suorum prælatorum; exceptis casibus, si iter agant, si alibi morentur et socium non habeant aut alium sacerdotem idoneum ejusdem religionis. Et tunc religiosi possunt absolvi ab omni simplici sacerdote, dum superiores tunc, dando licentiam his subditis, intendunt eam dare juxta consuetudinem, scilicet confitendi cuivis sacerdoti idoneo (1). Item quivis confessarius sciri debet casus et censuras reservatas, saltem eas, in quas frequentius incurri solet: prout sunt excommunicationes papales, quæ sunt in bulla cœnæ, hæresis externa, lectio aut retentio aut venditio librorum hæreticorum, qui ex professo de religione tractant aut continent hæresim formalem; item quinque casus papales *Clementis VIII.*, qui sunt: Percussio enormis aut mediocris clerici vel monachi, simonia realis aut confidentialis, violatio clausuræ monialium ad malum finem, violatio immunitatis ecclesiasticæ, et duellum; item excommunicationes a Pontifice *Benedicto XIV.* emanatæ in absolventes complices in materia turpi (2), et in eos, qui docent, posse a confessario exquiri nomen complicis etiam per absolutionis sacramentalis negationem, si revelare recuset (3); et aliæ excommunicationes obviæ, quæ observari possunt in tractatu de censuris. 2) Sciat distinguere peccatum veniale a mortali, saltem in suo genere, quod communiter occurri solet; et de aliis saltem dubitare sciat. 3) Sciat interrogationes, quas facere debet, circumstantias peccatorum, saltem speciem mutantes: quid constituat occasionem proximam, quid inducat restitutionis obligationem; item, qualis esse debeat dolor et propositum, et denique remedia ad emendationem efficaciora. Et ut brevius me expediam, affirmo, in statu damnationis esse eum confessarium, qui sine sufficienti scientia ad confessionis excipiendas se exponit. Deus ipse his verbis eum reprobat: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Oseæ c. 4.* (4). Nec excusabit eum episcopi approbatio, si mani-

(1) *l. 6, 575.* — (2) *l. 6, 553.* — (3) *l. c. n. 491.* — (4) *l. 6, 628.*

feste se noverit inhabilem: approbatio enim non infundit scientiam necessariam, sed supponit. Dico: *manifeste;* dum, qui tantum dubitaret, bene potest, imo debet quiescere in sui superioris judicio confisus, si saltem seduliori studio se habilem reddere satagat. At nullus confessarius intermittere debet theologiæ moralis studium, quia ex tot rebus tam diversis et inter se disparibus, quæ ad hanc scientiam pertinent, multa quamvis lecta, quia rarius accidunt, temporis progressu e mente decidunt; qua de re oportet semper frequenti studio eas in memoriam revocare.

§. IV. *Circa judicis officium.*

19. Postremum confessarii officium est judicis, et hoc importat, ut, sicut judex tenetur prius rationes cognoscere, inde causæ momenta discutere, et deinde sententiam proferre: ita confessarius prius debet conscius fieri pœnitentis conscientiæ, postea ejus dispositionem inspicere, et postea absolutionem impertire aut negare. Et quoad primum munus, quod est peccata pœnitentis cognoscere, quamvis debitum examinandi conscientiam sit præcipuum pœnitentis, nihilominus, quidquid alii DD. (1) dixerint, non est dubitandum, quin, si confessarius cognoverit, pœnitentem non satis diligenter conscientiam suam discussisse, teneatur ipse eum interrogare, prius de peccatis, in quæ verosimiliter incidere poterat, et postea de eorum specie et numero, ut probatur ex *c. Omnis utriusque sexus de pœnit.* et ex rituali Romano (2).

20. Et hic multa animadvertenda sunt:

1) Perperam eos agere qui rudes dimittunt, ut melius se examinent. Hoc *P. Segneri* (3) vocat errorem intolerabilem, et jure optimo: quia hujusmodi homines, quantum laborent, difficulter se examinabunt, ut par est, et ita exacte, sicut potest ipse confessarius eos examinare: et contra, cum dimissi sunt, periculum erit, ut exterriti difficultate se examinandi a confitendo retrahantur et in peccatis obdurescant (4); qua de re confessarius debet ipse ex hu-

(1) *apud Lohner instruct. pract. p. 33.* — (2) *vide l. 6, 607.* (3) *confess. instructus c. 2.* — (4) *l. 6, 607. v. sed hæc.*

jusmodi pœnitentibus peccata exquirere, eos interrogando secundum ordinem præceptorum, præcipue si sunt famuli, aurigæ, muliones, milites, satellites, caupones et alii hujus generis, qui vitam solent ducere æternæ salutis negligentes et rerum divinarum ignorantes, procul a concionibus et ecclesiis. Et hoc pejor error esset, si ob defectum examinis dimitteret aliquem rudem, qui antea propter ruborem aliquod peccatum reticuerit, quamvis repetendæ essent confessiones multorum annorum, propter majus periculum, quod tunc subest, nempe quod, si non redeat, peribit (1). Advertat nihilominus confessarius, se non teneri tam minute hos interrogare; interroget tantum de peccatis, in quæ faciliter incidere possunt, spectata eorum conditione et capacitate; imo cum pœnitens, licet rudis, videatur sufficienter esse instructus, et diligens in confitendo peccata cum suis circumstantiis, juxta statum suum et capacitatem (alio enim modo tenetur se examinare doctus, et alio rudis), tunc confessarius nihil aliud tenetur interrogare (2).

2) Notandum, melius esse, si confessarius sigillatim examinet peccata, statim ac ea exponit pœnitens, quam ut differat examen usque ad finem; quia aut faciliter confessarius obliviscitur eorum, quæ audivit, aut obligandus esset pœnitens cum suo gravi onere ad repetenda confessa (3).

3) Errare eos confessarios, qui volunt certum judicium facere de peccati qualitate, an sit grave vel leve, exquirendo a rudibus istis, si pro mortali habebant, an pro veniali; hi enim multoties respondent, ut casus sibi verba suggerit: et hoc experientia testamur (ut ego millies observavi). Quod si confessarius paulo post iterum interroget, respondent modo toto a primo diverso.

4) Advertendum circa numerum peccatorum, quorum pravo habitu aliqui tenentur, cum non possit haberi numerus certus, curet confessarius statum pœnitentis cognoscere, nempe vivendi modum, applicationem, quam impendit ad alia negotia, tempus consuetudinis cum complice, locum, ubi potissimum moratus est; et deinde interroget de numero, interrogando pœnitentem, quoties circiter peccaverit in die aut in hebdomada aut

(1) *l. 6, 607.* — (2) *ibidem.* — (3) *ibid.*

mense, proponens ei plures numeros, ex. gr. ter aut quater, octies vel decies, ut videat, cui numero potius ille adhæret. Et si pœnitens numero majori adhæret, optimum factu erit, si iterum interrogetur de numero majori. Sed in hoc confessarius advertat, ne formet de numero judicium certum; notet frequentiam in genere, et in confuso judicium faciat, apprehendendo peccata, quotquot sunt coram Deo. Aliqui DD. dicunt, quod circa peccata interna habituatorum, ut sunt peccata odii, delectationum pravarum et desideriorum, sufficit plerumque interrogare de tempore, per quod duravit malus habitus; sed hoc mihi omnino non satisfacit, quia potest esse, quod aliquis magis sit intentus ad externa negotia, aut moretur, ubi sibi occurrent pauciores occasiones cogitationum pravarum; alius erit magis alia animi passione allectus: ideoque opus est interrogationes generales adhibere, de propria applicatione, de loco, de animi inclinatione etc., ut formet judicium majoris vel minoris frequentiæ actuum internorum. Cæterum post duas vel tres interrogationes non debet angi confessarius, si ei judicium, quod facit, videtur esse nimis confusum; nam ex conscientiis implicatis et confusis moraliter impossibile est, majorem claritatem sperare.

5. Oportet animadvertere, quod, licet confessiones generales sint utilissimæ, nihilominus non debet confessarius esse valde rigorosus ad efficiendum, ut confessiones jam factæ repetantur (1). Unde ait *P. Segneri*, non esse obligationem repetendi confessiones, *nisi in casu manifestæ necessitatis, et in quo error sit evidens.* Neque relapsus sunt certa indicia, nullas fuisse confessiones factas, præcipue si per aliquod tempus non ceciderit, aut si, antequam caderet, sibi aliquam vim fecerit. Aliud tamen judicium fieri debet, si pœnitens plerumque statim ceciderit, post duos nempe vel tres dies a confessione facta, quin aliquo modo tentationi obstitit; tunc enim videtur moraliter certus doloris ac propositi defectus.

(1) *l. 6, 505.*

CAPITULUM II.

De interrogationibus faciendis pœnitentibus rudibus.

21. Non speret hic meus lector, me sermonem facturum de omnibus doctrinis ad Dei et ecclesiæ præcepta pertinentibus, quoad ea, quæ in ipsis permittuntur aut prohibentur; de his enim satis actum in opere morali. Hic tantum annotabimus interrogationes a confessario plerumque faciendas pœnitentibus rudibus, qui judicantur non sufficienter suam conscientiam perquisisse; et pauca alia, quæ præcipue notari debent, ad praxim maxime facientia, aliter quam speculative tractantur.

22. Circa *primum præceptum* interroget pœnitentem:

1) An *mysteria fidei* calleat; nam si quatuor mysteriorum principalium ignorantia teneatur, nempe Deum esse, remuneratorem esse boni et mali, mysteria sanctissimæ Trinitatis et incarnationis ac mortis Jesu Christi, erit absolutionis incapax, juxta propositionem 64. proscriptam ab *Innocentio XI.* Item an sciat symbolum fidei, præcepta decalogi, sacramenta etc. saltem in substantia. Sed hic bene advertit celebris ille et doctus missionarius *P. Leonardus a Portu Mauritio* (1), teneri confessarium instruere pœnitentes rudes in mysteriis fidei, saltem in quatuor principalibus; quapropter sic subjungit: *Bonum non est consilium, dimittere similes ignaros, ut ab aliis hæc doceantur, quia nullus alius sperabitur fructus, nisi ut sic ignari remaneant; ideoque expediens est, breviter eos docere prædicta mysteria principalia, efficiendo pariter, ut secum efforment actus fidei, spei, charitatis et contritionis, obligando tamen eos, ut imposterum perfecte instrui se faciant circa cætera mysteria scitu necessaria de necessitate præcepti.* Et idem auctor, loquens de personis urbanis salutis propriæ negligentibus, quæ sibi magno rubori et contumeliæ habent, se de iis interrogari, ait, decere confessarium, ut ipsis sic dicat: *Eja, eliciamus una simul actus christianos; dic mecum: Deus meus, quia es veritas infallibilis, et quia sanctæ ecclesiæ tu re-*

(1) *in suo discursu mystico et morali n. 26.*

velasti, credo, quidquid sancta ecclesia me docet credere; credo præcipue, te esse unum Deum et tres Personas; credo Filium, cum Deus esset, se fecisse hominem, mortuum esse in cruce, resurrexisse et ad cœlos ascendisse, et illinc venturum esse omnes judicaturum, ut boni paradisi gloria fruantur, et mali in æterno igne crucientur. Præterea advertendum id, quod dicit *Benedictus XIV.*(1), nempe negandam esse absolutionem pœnitenti, qui culpabiliter neglexit addiscere res fidei scitu necessarias de necessitate tam medii quam præcepti. Sed circa res præcepti ait, posse absolvi ignorantem, si vere promittat addiscere, his verbis: *Eo quandoque casu pœnitens absolvi potest, quo se vincibilis hujus ignorantiæ reum agnoscit et promittit, operam se daturum addiscere necessaria necessitate præcepti.*

2) An *superstitiones* exercuerit aut alios docuerit, et si in ipsis aliorum ministerio usus fuerit, quos ad suo peccato cooperandum induxerit; quocirca debet rudes admonere, superstitiones nunquam esse licitas, quamvis ex charitate aut in necessitate fiant. Quæ autem actiones sint nec ne superstitiones, vide in opere(2).

3) An unquam olim rubore suffectus in *confessione aliquod peccatum reticuerit.* Et hac interrogatione ut plurimum curet sciscitari rudes et mulierculas, qui raro frequentant sacramenta, dicendo eis: *Forsan aliquis vitæ anteactæ scrupulus te mordet; cura nunc bene confiteri, dic omnia libenter, noli timere, omnem scrupulum ab anima tua depone etc.!* Hac interrogatione, ajebat quidam diligens operarius, a se multas animas a confessionibus sacrilegis fuisse liberatas. Si autem reperiat jam hujusmodi sacrilegia fuisse patrata, ut de numero certus fiat, interroget, quoties intra hoc tempus, a quo peccare cessavit, confessus sit et communicaverit; e si, quotiescumque confitebatur vel communicabat, ad sacrilegium advertebat. Contingit enim aliquibus interdum sacrilege confiteri, præcipue in pueritia, et postea horum oblivisci; hi enim non tenentur ad repetendas confessiones oblivionis tempore factas. Item interroget, utrum scirent, se talibus confessionibus et communionibus etiam

(1) *in constit. 42. de doctrina christ.* §. *12. vide in Bullaria.* — (2) *l. 4, 3.*

præceptum paschale transgressos fuisse. Expedit autem, ut hæc interrogatio de sacrilegiis fiat in principio confessionis, ne, si postea fiat, et reperiatur jam commissum sacrilegium, tempus teratur inutiliter in repetenda confessione, quæ forsan nihil habet dissimile a præteritis. Oportet autem operam dare, ut, qui peccata reticuerunt, cognoscant, quam maximum peccatum hoc sit, conculcare nempe pedibus sanguinem Jesu Christi.

4) Interroget, si *pœnitentiæ satisfecerit;* et si omiserit, an hoc acciderit propter oblivionem, aut quia noluit eam adimplere, aut quia distulit in posterum faciendam, aut ut sibi commutare faceret; et si ea dilatione putabat peccare.

5) Circa *scandala* si induxerit alios ad peccandum, aut si, ut peccatum exequeretur, abusus fuerit ministerio aliorum; si cooperatus sit peccatis alienis. Tabernarios interroget, si ministraverint vinum illis, qui soliti fuerunt inebriari (1). Mulieres interroget, si verbis parum honestis, jocis, saltibus, risu, aut si fixis oculis aliquem inspiciendo, tunica nimis elevata, aut pectore aperto provocaverint viros ad malas cogitationes; si munera ab illis ad malum finem data acceptaverint.

23. Circa hanc ipsam materiam *scandali* potest interrogare insuper, an pœnitens cooperatus fuerit peccato alicujus; sed confessarius in hoc debet esse valde peritus, ut dignoscat, quando cooperatio sit formalis et quando materialis. *Formalis* est, cum cooperatur actuali peccato alterius, ut evenit in fornicatione, aut cooperatur malæ voluntati alicujus, ut si in suam tutelam furem reciperet, quod vulgo dicunt *guardar le spalle. Materialis* autem est, cum operam suam exhibet actui alicujus ex se indifferenti illi, qui ea abutitur ad malum finem, ut est præbere vinum volenti se ebriare; et hæc potest esse licita, cum adest justa et cooperationi proportionata causa. Hoc punctum, quod magni momenti est et multa consideratione indigens, non mediocris mihi fuit laboris, ut, veluti res exigebat, expenderetur; observent ideoque rationes et resolutiones in opere (2) congestas.

24. Circa *secundum præceptum* interroget de perjuriis, de votis transgressis, et de blasphemiis. Quoad

(1) *l. 3, 69.* — (2) *l. 3, 63. v. ad distingendum, et l. 4, 571.*

perjuria interroget pœnitentem, si falsum juraverit, et an in judicio vel extra; quia pejerando in judicio etiam justitiam læsit, propter quod aliquando tenebitur aut se retractare, aut damnum reficere. 2) Interroget de modo, quo juravit, si *per Deum*, *per sanctos*, *per animam;* si enim juravit *per conscientiam* aut *per fidem*, quin addiderit *fidem sanctam* aut *Christi*, probabilissime potest excusari a perjurio (1). Advertatur hic, multos rudes non apprehendere ut peccatum grave pejerare per sanctos, cum alterius damnum non intervenit. Et plerumque, cum in filios aut famulos irascentes dicunt: *per Deum*, *per sanctos*, *per Christum te occidam*, *si iterum hoc facies*, non intelligunt tunc pejerare, etiamsi revera minas exequi non intendant; saltem non advertunt.

25. Quoad *vota* facta pariter confessarius diligenter exquirat a pœnitente, si illud, quod emisit, sit verum votum, quia vulgus sæpe confundit desideria aut proposita cum votis. Ad hæc distinguenda parum juvabit eum interrogare, ut nonnulli solent, an unquam habuerit intentionem se voto obstringendi sub gravi peccato. Siquidem rudes sic interrogati facile negant; satius erit interrogare, si tunc, cum votum emisit, existimabat, se graviter peccaturum fuisse an non, si postea non satisfecisset; et ita melius cognoscetur, an sub gravi vel levi se voto obligaverit. Certus de hoc factus confessarius, hoc fuisse verum votum, exquiret, an, si ob dilationem putaverit peccare mortaliter, aut judicabat, se ab hoc excusari, quia sibi erat propositum illud adimplendi inposterum.

26. Hic juvat annotare aliqua circa votorum dispensationem et commutationem. Jam sciuntur quinque vota reservata, religionis nempe, castitatis perpetuæ et trium peregrinationum Romam, Jerusalem et ad s. Jacobum Gallæciæ, non posse nisi a Papa dispensari, dummodo sint absoluta, non autem pœnalia et conditionata (2). His adde votum perseverantiæ in aliqua congregatione vel communitate solitum emitti: prout fit in congregationibus missionariorum s. Vincentii a Paulo et in nostra ss. Redemptoris, quod *Benedictus XIV.* in bulla *Convocatis*

(1) *l. 4, 135.* — (2) *l. 4, 261.*

sub die 25. Novembris 1749 §. 32. sibi reservavit (1). Alia vota possunt commutari aut dispensari ab episcopis, qui possunt hanc facultatem aliis delegare (2); aut a confessariis regularibus (3), aut ab aliis confessariis per facultatem jubilæi aut alterius privilegii sibi concessam.

Loquendo autem de *commutatione* confessarium monitum esse volo, ne sit scrupulosus circa causam, quia quodlibet rationabile motivum pro causa haberi potest. Sufficiens est, ut ex commutatione voti sit minus periculum transgressionis (4). Nec circa materiam æqualiter subrogandam, etiam non requiritur æqualitas lance libranda, sed sufficit, ut sit æqualis moraliter. Interroget pœnitentem, quæ opera soleat exercere præter debita ex præcepto, aut ad quæ majorem habeat propensionem, et in ea commutet vota. Commutatio autem securior in omni votorum genere erit frequentia sacramentorum (5). Advertat, vota perpetua bene posse commutari in temporalia, dummodo adsit debita proportio; et sic etiam realia possunt commutari in personalia; et contra personalia in realia (6). — Loquendo autem de *dispensatione* ad hanc requiritur causa gravior, nimirum periculum grande transgressionis, magna difficultas executionis, levitas aut imperfecta deliberatio, qua votum emissum est (7). Nihilominus semper laudabile erit adjungere hujusmodi dispensationibus aliquam commutationem. Hæ autem dispensationes et commutationes possunt fieri extra confessionem, modo facultas non sit concessa sub tali conditione, ut in jubilæo (8); sed consilii est, eas facere in confessione.

27. Quoad *blasphemias* interroget, si execratus fuerit in sanctos, et quibus verbis usus fuerit; an dixerit: *male habeat* vulgo *managgia* vel *atta* aut *potta*. Etenim dicere *managgia* certum est esse mortale: *atta* in se est veniale, quia tale verbum non continet contumeliam; sed aliqui rudes eumdem concipiunt horrorem, ac cum dicunt *managgia*, et tunc oportet accipi pro gravi blasphemia, et simul instruere pœnitentem, tale effatum non esse blasphemiam. Dicere *potta* in se esset grave peccatum

(1) *l. c. n. 255.* — (2) *l. c. n. 256.* — (3) *l. c. n. 257. v. imo.* — (4) *l. c. n. 244. in fine.* — (5) *l. c. n. 243.* — (6) *l. c. n. 247. v. notandum.* — (7) *l. c. n. 252 et 253.* — (8) *l. c. n. 257. v. imo.*

juxta idioma hispanicum; sed in nostro blasphemia non est, cum nihil aliud significet quam interjectionem indignantis (1). Nihilominus bonum erit exigere numerum, cum rudes horrorem notabiliorem ex hoc concipiunt. Sed cum tale verbum sit æquivocum et cum possit accipi in sensu meliori, bene potest animadverti pœnitens, quod lud juxta nostram loquelam non est blasphemia, quandoquidem nostri indigenæ non intelligunt certe proferre illud in sensu pejore, id est Hispanorum idiomatis, sed advertatur simul, ut caveat a scandalo, si unquam adesset.

28. Interroget 2), si execraverit in dies sanctos, nempe pascham, natalem, epiphaniam, sabbatum sanctum etc.: quod excusari non potest a mortali, licet multi rudes clare non apprehendant ut tale; sed quia est dubium, si apprehendant an non, investigetur de numero, et hujusmodi blasphemiæ accipiantur, ut sunt coram Deo.

3. Interroget, si, postquam protulerit blasphemias in Deum, in sanctos aut: in dies sacros, immediate subjunxerit: *si eos ego feci;* aut: *excepto Deo.* Etenim illi rudes, qui dicunt ita unico actu, bene notat auctor instructionum pro confessariis pagorum (2), saltem excusari a gravi, propter ignorantiam, dum non intendunt tunc blasphemiam proferre; et licet in opere (3) dixerim *), tale effatum esse veram blasphemiam, quia ad blasphemiam non requiritur intentio execrandi, sed sufficit, quod propositio sit in Deum aut in sanctos contumeliosa; nihilominus melius mihi rem consideranti videtur esse probabile, hanc non esse blasphemiam, siquidem verus uniuscujusque propositionis sensus ab ultimis verbis designatur; unde bene dici potest, præfatam propositionem, integre acceptam, non importare contumeliam. Sed aliter dicendum, si ille, postquam vere execratus fuerit, ut malo jam patrato mederetur, diceret: *si ego feci* etc.

29. Notandum, quod, cum rudes dicant: *Maledicta sit fides tua*, vulgo: *managgia la fede tua*, non accipitur ut blasphemia, quia non intelligunt fidem christianam, et

(1) *l. 4, 124. v. neque.* — (2) *cap. 5. p. 141.* — (3) *l. 4, 124. v. sic quoque.*

*) Scilicet in priore editione non correcta. *Editor.*

nomine *fidei* potest quoque intelligi fides humana; aliter autem debet judicari, si execrarentur in *fidem sanctam* aut *Christi*. Ita pariter non est mortale maledicere *mortuis*, nisi nominarentur aut intelligerentur præcise a proferente animæ purgatorii, vel mortui in Christo aut animæ mortuorum. De hoc puncto jam in opere(1) locutus sum: sed quia hoc est punctum ab aliis AA. non discussum, refert illud hic ad trutinam revocare, ut clarius patefiat, utque præsertim alicui anonymo respondeatur, qui in quadam sua epistola mihi contradixit, aliqua objiciens.

Dico autem, *maledictionem mortuorum* per se loquendo non esse blasphemiam, neque in se, neque ex relatione illorum, qui eam pronuntiant. Non est in se, quia vox *mortui* proprie est terminus *privativus*, qui homines significat vita functos, nunc amplius non existentes; et in tali supposito verbum *mortui* nec animam nec corpus importat. Quam ob rem, loquendo in philosophico rigore, qui mortuis maledicit, nemini injuriam irrogat: dum rem maledicit, quæ amplius non existit.

Dicet aliquis: Sed hic vox *mortui* accipitur non ut terminus *privativus*, sed ut terminus *analogus*, qui utrique, tam animæ quam corpori, referri potest. Respondeo primum, quod is, qui hoc dicit, loquitur jam de relatione mentis; sed ego loquor de eo, quod verbum *mortui* in se importat. Sed adhuc illum sumendo ut terminum *analogum*, respondeo secundo, quod sub voce *mortui* principaliter et *in recto*, ut dicunt philosophi, solum venit corpus, quod solum mortuum dici potest, cum anima immortalis sit. Dumtaxat *in obliquo* anima queit intellecta venire, nempe anima mortui, eo quod olim ipsa forma fuit corporis illius, cui vitam præbuit. At supposito, quod vox *mortuus* principaliter respicit corpus, et minus principaliter animam, cum aliquis *mortuos* nominat, per se loquendo non de eorum animabus, sed de corporibus intelligitur; ut de animabus intelligatur, opus est, ut ille aut speciatim in sua mente de animabus loqui intelligat, aut saltem, quod alia sermonis verba animas denotent, prout est aliud, quod scriptum est in Machabæis *l. 2.: Sancta et salubris est cogitatio, pro defunctis*

(1) *l. 4, 130.*

exorare. Hic verbum *exorare*, jam denotat, de animabus mortuorum fieri sermonem.

Per se igitur loquendo maledictio mortuorum blasphemia non est. Videamus nunc, an blasphemia sit propter mentalem relationem eorum, qui illam proferunt. Et dicimus secundo loco, nequaquam ex relatione blasphemiam esse, quoniam ii, qui mortuis maledicunt, ordinarie a consideratione animarum ipsorum præscindunt. Hic autem auctor epistolæ me improperat, quod distinguere nesciam terminum *abstractum* a *concreto*. *Abstractus*, me instruit, ille est, qui formam significat, a subjecto præcisam, prout est pulchritudo, albedo etc.; *concretus* vero significat subjectum cum forma conjunctum, ut est homo pulcher, charta alba etc. Hinc dicit, vocem *mortuus* significare hominem, qui olim anima et corpore constabat, sed nunc importat corpus et animam disjunctam. Et ex hoc concludit, quod mortuos alicujus persona maledicens non solum eorum corpora, sed animas etiam maledicit.

Respondeo. Ego non dico, quod mortuos maledicens eos considerat tanquam abstractos, scilicet tamquam formas sine subjecto: sed dico, quod præscindit a considerandis mortuorum animabus, quæ nunc existunt. Aliud est abstrahere, quod est considerare aliquam formam sine subjecto: aliud præscindere, quod est considerare quoddam subjectum præcisum ab aliqua circumstantia aut qualitate, quæ respici potest. Certum est, homines vita functos nunc eosdem non esse, qui vivendo fuerunt. Tunc tot erant personæ anima et corpore conjunctis compositæ; nunc vero eorum animæ et corpora existunt quidem, sed disjuncta existunt. Quapropter cum mortui maledicuntur, non ideo necessario ipsorum animæ maledictæ veniunt, nisi cum illæ specialiter exprimuntur vel intelliguntur.

Sed denique auctori epistolæ concedamus, quod ipse aggressus est sustinere, nimirum quod mortuis maledicere idem sit, quam eis maledicere, ac si viventes essent. Quæro: Ergo, qui hominem vivum maledicit, semperne lethaliter peccat? Omnes DD. ajunt (1) *ex d. Thoma* (2),

(1) *Cajetanus, Sotus, Molina, grado, Azorius, Lugo et alii cum Salm. de restitut. c. 4. n. 27. et 28.* — (2) *2. 2. q. 76. a. 4.*

tum maledictionem in proximum peccatum esse mortale, cum ipsa est formalis, scilicet, ut explicat *Cajetanus*, cum proximo optatur damnum, et damnum grave, quod aliquis illi imprecatur; non vero, cum maledictio est tantum materialis, nempe sine pravo animo prolata. Et quidem in vivente certe corpus et anima simul existunt. Et quare non est mortale? quia, qui maledicit homini viventi, non semper proximi animæ intendit maledicere et contumeliam inferre substantiæ illi, in qua specialiter imago Dei splendet, sed præscindit ab anima respicienda; et ita gravem non committit culpam. Qui creaturis irrationabilibus maledicit, docent idem *d. Thomas* (1) et omnes, si eas respicit, in quantum sunt creaturæ Dei, mortaliter peccat veramque patrat blasphemiam; non vero jam, si præscindit ab eis considerandis ut tales, et tantum eis maledicit secundum se consideratis, et quidem omnes ipsæ sunt creaturæ Dei. En quod *d. Thomas* etiam præcisionem hanc admittit. Ita pariter, qui mortuis maledicit, si maledicit in quantum ad animas eorum, graviter peccat; non autem, se præscindit et mortuis maledicit, quin specialiter animas respiciat. Dicere autem, quod omnes, qui maledicunt mortuis, omnes jam intendunt etiam eorum animabus maledicere, ego et tot alii confessarii, pœnitentes interrogando, oppositum comperimus. Tanto magis, quod ordinarie isti, qui mortuis maledicunt, non jam eos lædere intendunt, sed vivos, quibus ad instar contumeliarum hujusmodi maledictiones dirigunt. Verumtamen hæc est materia facti, quisque confessarius in hoc, pœnitentem diligenter interrogando, poterit se a dubio eximere.

Dicere autem, quod, licet quis solis mortuorum corporibus maledicere intendat, nec etiam a culpa gravi excusari potest, propter respectum, quem ecclesia habet corporum mortuorum, eis incensum præbendo, aqua lustrali aspergendo et cum pompa sepeliendo: nescio, quomodo quis ob hanc rationem id suadere sibi possit. Nolo in hoc immorari. Paucis me expediam et dico: Prædictæ functiones non sunt quidem exhibitiones alicujus cultus religiosi erga corpora mortuorum, sed tantum quædam

(1) *l. c. a. 2.*

cæremoniæ, quas ecclesia etiam erga viventes adhibet. Si igitur honor, qui fit defunctis, major non est illo, qui vivis exhibetur, nec contumelia major erit. Sed cur (subdit auctor epistolæ) leges gravius puniunt, qui adversus cadavera sæviunt? Respondeo: Puniunt non ratione contumeliæ, sed ratione iniqui animi, qui in tali actione manifestatur, et qui adhuc in occidente infidelem aut hæreticum a lege mulctatur. Alioquin, si hoc esset in se gravis cadaverum injuria, ejusdem criminis essent rei, qui ob usum anatomiæ ipsa incidunt et laniant.

Cæterum id, quod concludo, est, maledictionem in mortuos per se loquendo nec blasphemiam nec culpam mortalem esse. Et invenio, quod tres auctores jam in opere citati, qui soli de hoc puncto scripserunt, idem pronuntiarunt. Præterea ego pro majori meæ conscientiæ pace de hoc pluribus doctis viris Neapolim scripsi, et etiam tribus congregationibus presbyterorum sæcularium missionibus addictorum, ubi flos cleri Neapolitani existit; et uno exemplo fuerunt responsa omnia meæ sententiæ conformia. Ac *P. Sabbatinus* (tunc temporis pius operarius, nunc dignissimus Aquilæ prælatus) mihi respondit, cunctos pios operarios, tam præsentes quam antiquos, idem uniformiter sensisse. Insuper, cum quamdam epistolam de hoc puncto typis dederim, adversus quam postmodum anonymi epistola prodiit, de quo supra mentionem jam feci, accepi tamquam certum, utramque scripturam a nuntio transmissam fuisse ad summum Pontificum *Benedictum XIV.*, qui, postquam curam dederit controversiam discutiendi R. P. D. *Thomæ Sergio* pio operario, s. officii Romæ consultori (qui nunc suum obiit diem), ipse pariter mecum sensit, maledictionem mortuorum non esse blasphemiam. Et ab alio Patre pio operario mihi affirmatum deinde fuit, quod idem etiam Pontifex, cognita *P. Sergii* sententia, ostendit eam approbare.

30. Dubitatur, 5) an maledicere *mundo* sit blasphemia. Auctor ipsius instructionis negavit, sed ego contrarium ostendi(1); nihilominus dixi, quod, si pro mundo intelligeretur mundus, qui Deo adversatur, certe non esset peccatum. Sed quia verosimiliter rudes non sic intendunt,

(1) *l. 4, 129. v. sed hic.*

sed potius ut creatum a Deo, et de hoc se accusant cum magno horrore, dico, probabilius accipiendum esse pro culpa gravi.

6) Maledicere creaturis insensatis, ut vento, pluviæ, annis, diebus, igni etc., non est blasphemia, nisi hujusmodi creaturæ expresse in Deum referrentur, prout si diceretur: *Maledictus sit ignis Dei, panis Dei* etc. Maledicere autem paradiso aut animæ (quia in anima splendet specialiter potentia et imago divina), non est dubitandum, quin sit gravis blasphemia (1). 7) Maledicere dæmoni non est mortale, quia maledici solet ut auctor mali et Dei inimicus: ideoque in se veniale quidem est, præscindendo ab actu impatientiæ, qui tamen facile comitatur (2). Dicere autem diabolum *sanctum* aut *omnipotentem* est vera blasphemia ac gravis; sed imo hæreticalis, si proferretur cum intellectus errore, qui quidem regulariter loquendo non præsumitur. Sed non est blasphemia appellare dæmonem *potentem* aut *sapientem*, quia ille natura sua talis est; dummodo hoc non diceretur, ut ei honor præstaretur; aut dicere vulgo: *santo Dia.....*, *santo Diana* (3). Interroget 8), quoties et qua occasione blasphemavit; si in ludo aut in caupona aut venatione, et a quanto tempore versetur in hoc vitio, ut cognoscat, si est recidivus, aut si sit in occasione proxima, quam pœnitens teneatur auferre.

31. Interroget etiam, si blasphemavit coram filiis aut famulis; tunc enim, præter blasphemiæ peccatum, peccavit etiam scandalo. Demum hic addo cum quodam docto auctore, blasphematores non excusari a peccato gravi, eo quod propter vim habitus mali aut vehementem animi commotionem ad iram non adverterint ad id, quod dicebant; quia hi male habituati, licet habeant cognitionem minus vivacem aliis, qui usum blasphemandi non contraxerunt, tamen semper habent eam actualem cognitionem sufficientem ad hoc, ut actus sit deliberatus et graviter peccaminosus. Cum enim ipsi tanti mali non faciunt peccatum, ideo in suo animo nullum hujus sceleris sensum experiuntur, sicuti perciperet alius, qui esset conscientiæ non tam depravatæ; et hinc oritur, quod in eo-

(1) *dict. n. 129.* — (2) *ibid. v. maledicere.* — (3) *l. 4, 124.*

rum mente ne signum quidem remaneat actualis cognitionis, quam in peccato habuerunt: aut si vestigium aliquod cognitionis relinquitur, est ita leve, ut interrogati faciliter respondeant, se non animadvertisse: sed diligens confessarius nullam in hoc debet eis præstare fidem; et neque debet ab his sciscitari, an adverterint nec ne, sed accipiendæ sunt omnes ut veræ blasphemiæ actuales, semper ac ipsi sciebant, tales esse.

32. Circa *tertium præceptum*. Quoad obligationem *audiendi sacrum diebus festis*, interroget pœnitentem, si aliquoties sacrum omiserit; et si advertit ad omissionem: an dubitaverit tempore, quo sacrum audire poterat; etenim multoties pœnitens, ad horam tardam sacrum audire differens, licet casu repererit sacrum et illi interfuerit, nihilominus sine justa causa in periculum illud omittendi se injecit, et de hoc rudes non se accusant. Item si pœnitens se accusabit, se sacrum omisisse, interroget de causa, an propter necessitatem: ut accidit famulis, qui non possunt gregem derelinquere; aut matribus, quæ domi non possunt relinquere pueros; aut conjunctis, qui non possunt relinquere infirmos; aut itinerantibus, qui non possunt a comitatu disjungi sine gravi incommodo, ut esset subire periculum, quod expolientur a latronibus, aut per viam errent, si soli pergant etc. (1); aut accidit alicui, qui vestes decentes non habeat, quibus in ecclesia decenter compareat (2).

33. Quoad *opera* autem *servilia*, quæ in die festivo prohibentur, interroget, si laboravit die festo; et si ille affirmat, interrogetur 1), quantum temporis laboravit; et quodnam laboris genus exercuit: nam secundum communiorem DD. (3) excusant a gravi laborantem per duas horas; imo alii admittunt quid amplius, saltem si labor est de se levis, aut adest aliqua causa notabilior. Sin autem pœnitens confitetur, se laborasse aliquando plus, aliquando minus, interrogetur, quoties laboravit judicans laborare in materia gravi; sed opus est, ut eum doceat, laborare per longum tempus etiam occulte et animi solatio ac gratis etiam esse peccatum. 2) Interrogetur, quare laboravit, an per regionis consuetudinem, an ob necessi-

(1) *l. 4, 326.* — (2) *l. c. n. 330. v. bene.* — (3) *l. 4, 305.*

tatem. Verum est, quod paupertas potest excusare; ut plerumque excusantur pauperes, qui, si non laborant, non possunt se aut familiam suam sustentare; (1) ut etiam excusantur illi, qui die festo vestes resarciunt, cum non possint diebus ferialibus (2). Sed oportet rudes ab errore dimovere, qui falso putant, posse laborare die festo, cum laboratur pro familia sua et sine mercede. Multi DD. excusant eos, qui laborant, ut fugiant otium, ob quod in probabili peccandi periculo essent; sed hæc opinio non admissa est nisi in casu rarissimo, in quo tunc vexarentur tentatione ita molesta, ut superari non possit nisi laborando. Nonnulli servi aut famuli aliquando coacti sunt a dominis ad frequenter laborandum in festo et etiam ad sacrum omittendum. Hi tenentur discedere ab hujusmodi dominis, dummodo non se obligarint chirographo servire; aut dummodo justo timore non incutiantur, ne repugnando grave incommodum subituri sint. Et pariter hac sola ratione possunt excusari filii et mulieres ad laborandum in festis coacti a parentibus aut viris (3).

Interroget etiam, si in vigiliis, quadragesima, feria sexta et sabbato comederint cibos vetitos.

34. Circa *quartum præceptum*. Si confitentur *filii*, interrogentur: 1) Si oderint parentes; quia tunc duplex peccatum commiserunt, contra charitatem nempe et contra pietatem; 2) si aliquid grave fecerint contra eorum præceptum expressum et in re justa: sicuti esset, ne e domo de nocte egrederentur, ne ludis damnosis luderent, ne cum malis sociis aut cum personis diversi sexus et similibus versarentur. Dixi: *in re justa;* quia circa status electionem filii non tenentur parentibus obedire; imo parentes graviter peccarent, si sine justa causa filios ad statum matrimonialem aut ad statum ecclesiasticum aut religiosum cogerent; aut modis injustis retraherent eos a statu religioso, quem illi eligere velint (4). 3) Interroget, si irreverentiam adversus parentes adhibuerint, factis aut imprecationibus aut injuriis gravibus coram irrogatis: ut esset, eos appellando ebrios, bestias, fatuos, latrones, veneficos, scelestos: aut gestus eorum contu-

(1) *l. 4, 297.* — (2) *ibid.* — (3) *l. 4, 296.* — (4) *l. 4, 335. v. præterea, et l. 5, 77.*

meliose exprimendo, aut aliis verbis proferendo, quibus gravem molestiam eis exhibuissent. Vocare autem eos senes, ignaros, stupidos etc. non debet absolute condemnari de peccato mortali nisi tunc, cum illi graviter offenderentur. Notetur, quod, cum filii parentum debitam rationem non habuerint, tenentur læsum honorem eis restituere, veniam ab eis postulando, etiam coram iis, in quorum aspectu filii peccarunt. Nonnulli autem confessarii parum cauti in eo casu pro satisfactione imponunt filiis, ut, cum domum pervenerint, pedes parentum deoscularentur, et absolutos dimittunt; sed illi postea hoc adimplere non curant, et novum peccatum admittunt. Satius est curare, ut ante absolutionem hanc veniam poscant, sed quin eis imponatur, ut pedes aut manum deoscularentur; quia illi filii, quibus hoc faciendi consuetudo numquam fuit, difficillime hoc exequuntur. Si autem non possit commode hic actus ab illis exigi, ut veniam postulent ante absolutionem, non imponatur hoc sub gravi obligatione, sed potius ut consilium insinuetur, dum certe præsumuntur, saltem ut plurimum, parentes remittere filiis hanc obligationem, ne filii iterum in Dei offensam incurrant.

35. Si contra confitentur *parentes*, interrogentur: 1) Si negligentes fuerint in filiis educandis, non curando, ut doctrinam christianam illi docerentur, ut sacro interessent, sacramenta frequentarent, pravos socios et personas alterius sexus vitarent. Item eos interroget, si scandalo fuerint illis, in eorum præsentia blasphemando etc.; si de excessibus eos non corripuerint, et præcipue, si aliquid furati sint; si permiserint, ut sponsi suarum filiarum domum accederent: et potissimum, si filios secum in eodem lecto retinuerint; aut permiserint pueros et puellas simul dormire; item, si omiserint alimenta necessaria filiis ministrare; si modis injustis coegerint filios ad statum matrimonialem suscipiendum, vel ut sacris initiarentur, aut aliquam religionem inviti ingrederentur; nam hoc agentes graviter peccant. Sed de hoc parentes plures nullum sibi scrupulum faciunt, et hinc filiis pernicies et ecclesiæ maximum detrimentum evenire solet. Interroget etiam dominos, si famulos suos corripuerint, cum blasphemabant aut præcepto paschali non satisfaciebant,

aut sacro non intererant, aut inhoneste loquebantur, præcipue messis et vindemiæ temporibus; domini enim, cum possunt, tenentur impedire scandala, quæ tunc committuntur. Interroget etiam viros, si familiæ alimenta ministraverint; *uxores*, si viros ad blasphemias provocaverint, et si eos debito matrimoniali defraudaverint. Plerumque de hoc interrogentur uxores, quia multoties propter hoc solum damnantur, et in causa sunt, cur etiam viri damnantur, qui cum observent, sibi denegari, quod debetur, ad mille scelera effrenati decidunt. Nihilominus in hac interrogatione verbis modestioribus, quantum fieri poterit, utetur, v. gr.: *Esne obediens tuo viro etiam in rebus ad matrimonium spectantibus;* aut: *Habes forsan aliquem scrupulum, qui te mordet circa matrimonium?* Sed hæc interrogatio ut plurimum omittatur cum uxoribus, quæ vitam spiritualem profitentur.

36. Circa *quintum præceptum* interroget pœnitentem, 1) si aliquod grave damnum proximo appetiverit, aut de illius damno se oblectaverit. Et hic notetur, quod, si aliquis suo inimico diversa mala exoptaverit, ex. gr. mortem, infamiam, paupertatem etc., tenetur omnia declarare, et sunt diversa peccata numero distincta, cum ea voluit efficaciter illi inferre: aut si speciatim et in particulari optavit, ut hæc illi acciderent. Aliter autem, ut dicunt probabiliter multi DD. (1), si optaverit mala illa sub uno genere mali, nempe ut media ad ruinam oppetitam inimico. Et hic est confusio confessariorum in discernendo, an imprecationes, quæ rudibus esse solent usuales, fuerint peccata mortalia an venialia. In hoc oportet interrogare in primis pœnitentem, an in illo actu desideravit deliberate, ut illæ succederent; sed hoc non sufficit ad certum judicium faciendum; qua de re opus est, ut postea interroget, si imprecatus fuerit in extraneos an in propinquos, quia in hos (præcipue in filios, conjuges aut parentes) raro animus pravus adest. Postremo oportet interrogare de causa, cur eas imprecationes protulerit; dum si causa gravis aut fervens ira intercesserint, facile est, tunc etiam pravum desiderium interfuisse. Cæterum non sufficit pœnitenti, ad excusan-

(1) *l. 2, 50. v. quær. 5.*

das imprecationes dicere, quod tantum in illo actu, ut evenerint, cupiebat; quia hoc jam sufficit, ut in illo actu commissa sit culpa gravis, unde confessarius tunc perquirat de numero et judicet de eis saltem, ut coram Deo sunt: et quem recidivum in eo vitio repererit, non absolvat, nisi prius resipuerit aut extraordinarium doloris signum dederit.

37. Interroget 2), si in proximum intulerit injurias graves et an coram aliis; quia tunc tenetur coram ipsismet restituere illi honorem ablatum, veniam ab eo petendo, aut aliis reverentiæ signis; dummodo prudenter non præsumatur, injuriis affectum totum remisisse (1): aut quod ab illa publica satisfactione recuset, ne apud se rubor et apud alios memoria injuriæ acceptæ renovarentur: aut nisi timeretur, ne illo satisfactionis actu iterum odium excitaretur (2). Si autem injuria fuit secreta, etiam secrete tenetur veniam postulare, secundum veram sententiam (3). Attamen advertendum est, injurias, quibus ad invicem se onerant rudes, licet in se essent graves, nihilominus non esse semper graves inter hujus generis personas, ut cum se appellant latrones, veneficas, meretrices; quia ipsæmet non multi hæc faciunt, nec qui eas audit, fidem præstat; excipe, si nominarent res particulares et complices. Interroget item, si discordias excitasset, zizania disseminando et referendo uni, quæ ab alio audivit.

38. Denique interroget, si odio aliquem habuerit et ei signa communia amicitiæ negaverit. Et hic expedit, illius dubii, quod inter DD. movetur, meminisse, utrum offensus offensori teneatur remissionem facere. *Salm.* (4) dicunt, offensum teneri quidem ad remissionem injuriæ, non autem publicæ pœnæ, quia hæc in reipublicæ bonum redundat. Speculative loquendo sententia vera est; sed in praxi nunquam mihi fuit animus absolvendi aliquem istorum, qui dicebant, se parcere inimico, sed velle, ut justitia suum locum haberet, ut scelesti digna factis suis reciperent; nunquam enim mihi suadere potui, quod hujusmodi, qui quandoque peccatis onerati accedunt, tam

(1) *l. 4, 984.* — (2) *l. c. n. 988.* — (3) *l. c. n. 985.* — (4) *tr. 21. c. 6. n. 18.*

ament bonum commune et justitiam (non jam in alios delinquentes, sed solum in suos offensores), ut animus eorum sit penitus ab omni vindictæ affectu alienus. Unde in istis facillimum est, ut dicunt multi alii DD. (1), eorum affectum ad bonum commune esse speciosum prætextum simulandi desiderium propriæ vindictæ. Attamen puto, posse absolvi injuriis affectum: *primo*, si vellet jam remissionem facere, sed prætenderet juste satisfieri in damnis, quæ passus est; dummodo offensor non ita esset pauper, ut omnino solvendo non esset; *secundo*, si remissionem faceret sub conditione, ut offensor longe abesset a regione, quia filios aut fratres ætate profectos vividos habet; aut quia offensor esset ita insolens et ad rixas proclivis, ut prudenter timeret, propter sui animi imbecillitatem illius petulantiam non posse sufferre.

39. Circa *sextum* et *nonum præceptum*. I. Interrogentur de *cogitationibus*, num desideraverint aut morose delectati fuerint de rebus inhonestis; et an plene ad eas adverterint et consenserint. Deinde, num concupierint puellas aut viduas aut nuptas, et quid mali cum illis se facturos intenderint. In quo advertendum, quod rustici, communiter loquendo, existimant majus peccatum stuprum quam simplicem fornicationem: e contrario nesciunt malitiam adulterii; ideo cum iis, qui hujus vitii consuetudinem habent, non expedit eos monere de adulterii malitia, cum prævidetur monitio parum profutura, sed tantum effectura, ut pœnitens duplici peccato peccet, si carnis concupiscentiis non resistet. *) De his autem cogitationibus, quibus assentiti sunt pœnitentes, sumendus est numerus certus, si haberi potest; sin autem, exquiratur, quoties in die vel hebdomada vel in mense cogitationibus consenserit. Sed si nec etiam id explicare possint, interrogentur, num concupierint singulas mulieres, quæ sibi occurrerunt vel in mentem venerunt; aut num habitualiter turpiter de aliqua in particulari cogitarint, numquam pravis consensibus resistendo, et an semper illam concupierint, vel an tantum, quando ipsam

(1) *l. 3, 29. v. licet.*

*) Sed Germani bene norunt malitiam adulterii. *Editor.*

aspiciebant. Demum interrogentur etiam, num media apposuerint ad malas cogitationes exequendas: nam, ut diximus in libro (1), tunc illa media, etsi indifferentia, a malitia interna informantur, et ideo explicanda ut peccata externa sive opera incœpta.

40. *II. Circa verba obscœna* interrogentur: 1) Coram quibus et quoties ita locuti sint, ratione scandali; an coram viris aut fœminis, uxoratis aut non, pueris vel adultis: facilius enim scandalizantur puellæ et pueri quam adulti, præsertim qui in hoc vitio sunt habituati; 2) quæ dixerint verba: an v. gr. nominarint pudenda sexus a suo diversi; hoc enim difficulter excusatur a mortali; 3) num verba protulerint ex ira vel joco; nam ex ira difficilius aderit complacentia et scandalum. Caveat confessarius ab absolvendis hujusmodi recidivis in colloquiis turpibus; quamvis dicant, se ea protulisse ex joco, nisi prius emendentur vel signum extraordinarium doloris afferant. 4) Num jactaverint se de aliquo peccato; tunc enim tria peccata frequenter concurrunt, scilicet magnum scandalum audientium, jactantia de malo commisso, et complacentia de peccato narrato: ideoque interrogandi sunt, de quo peccato in specie se jactarint (2). Interrogentur etiam, an delectati sint audire alios inhoneste loquentes, et an tunc adverterint ad correctionis præceptum, putantes eam profuturam.

41. *III. Circa opera* interrogentur, quacum rem habuerint; num alias cum eadem peccarint; ubi peccatum fuerit patratum (ad occasiones removendas); quoties peccatum consummatum, et quot actus interrupti adfuerint seorsim a peccato; num peccato multum ante consenserint: nam tunc actus interni interrumpuntur (3); et tum expedit formare judicium, toties multiplicata fuisse peccata, quot morulæ somni, distractionis etc. adfuerint, prout sunt coram Deo, tantum interrogando de temporis duratione in peccato. Secus, si malum propositum fuerit conceptum per duos vel tres dies ante consummationem peccati, et intra illud tempus non fuerit retractatum, quia tunc sumitur pro uno numero peccatum; vide dicta *ibidem*.

(1) *l. 2, 42.* — (2) *l. 2, 26.* — (3) *juxta dicta l. c. n. 36.*

Se polluentes interrogentur etiam de tactibus impudicis separatis a pollutionibus et moneantur, eos esse mortalia. Item interrogentur, an concupierint vel an delectati fuerint de copula cogitata cum aliqua vel pluribus mulieribus aut pueris; tunc enim tot peccata distincta committunt. Item adverte, quod, si quis coiret inter crura aut brachia mulieris, præter peccatum contra naturam committeret fornicationem inchoatam sive affectivam, ut dicunt communiter (1); unde hic duo patraret peccata diversæ speciei, unum contra naturam in effectu, alterum fornicationis in affectu. Circa peccata conjugum respectu ad debitum maritale ordinarie loquendo confessarius non tenetur nec decet interrogare nisi uxores, an illud reddiderint, modestiori modo, quo possit, puta: an *fuerint obedientes viris in omnibus;* de aliis taceat, nisi interrogatus fuerit. Quæ autem liceant, et quæ vetentur inter conjuges circa idem debitum: vide, quæ fuse dicta sunt in opere (2).

42. Circa *septimum præceptum* interroget, si aliquid ab alio surripuerit; et a quo, et an ab uno aut pluribus; an solus, an cum aliis, et an semel an pluries: quia, si qualibet vice materiam gravem sumpserit, qualibet vice peccavit mortaliter. Si vero materiam parvam sumpserit singulis vicibus, tunc non peccavit graviter, nisi ad gravem materiam advenerint; dummodo a principio animum non habuerit perveniendi ad materiam gravem; sed cum materia jam facta est gravis, licet ille graviter non peccavit, tamen sub gravi tenetur ad restitutionem (3), saltem illius ultimæ quantitatis, quæ materiam gravem constituit (4). Notandum tamen, plus materiæ ad constituendam gravitatem in furtis minutis, et majorem requiri, si a diversis sumantur; unde dicitur, quod in furtis minutis, quæ pluribus vicibus diversis facta sunt, duplum requiritur (5). Et si inter ea notabile intercessit tempus, duorum nempe mensium, tunc furta probabiliter non coalescunt in materiam gravem (6). Probabiliter autem, qui fructus ederent in aliorum vineis, dummodo non sint rari et magni pretii, possunt excu-

(1) *Filliuc., Tambur., Holzm., Spor. etc., l. 4. n. 466. v. primam.* — (2) *l. 6, 900.* — (3) *l. 4, 533.* — (4) *ibid. in fine.* (5) *l. 4, 530.* — (6) *ibid.*

sari saltem a peccato gravi, si foras non exportant in magna quantitate (1); in hoc enim rerum genere, quæ nimis sunt expositæ, major quantitas ad gravem materiam constituendam requiritur (2). Et hac ratione faciliter possunt excusari famuli et famulæ, quæ sibi a dominis sumunt res comestibiles; modo non sint in magna quantitate et extraordinariæ (3). Neque condemnari debent de peccato gravi, qui ligna incidunt aut pecora ad pastum ducunt in agros communitatis, licet prohibitum sit; quia tales prohibitiones censentur esse pure pœnales (4). Gravitas autem materiæ commensuratur a qualitate personæ, cui illatum est damnum; sed hoc fusius discussum est in opere (5). Cum autem furta fiunt a filiis aut ab uxoribus, requiritur multo major quantitas, ut sint grave peccatum; et raro hi tenentur sub gravi obligatione ad restitutionem (6).

43. Certus factus de gravi pœnitentis obligatione confessarius inspiciat, si pœnitens valeat restituere, licet cum aliquo incommodo: et eum non absolvat, nisi prius restituat, licet ille signa extraordinaria emendationis exhibeat (7). Bona enim sunt quidam sanguis, qui a venis non eruitur nisi cum magna vi et dolore. Unde, si restitutio non fit ante absolutionem, cum difficultate maxima fiet postea, ut experientia admodum docemur. Potest excipi tantum pœnitens, qui ita meticulosæ conscientiæ esset, ut de eo nullus dubitandi locus superesset. Dixi: *cum aliquo incommodo;* quia, si ille restituendo non esset, quin in gravem necessitatem se conjiceret, id est, quin a statu suo, quem juste acquisivit, decidat, tunc ille potest differre restitutionem, dummodo creditor non sit in gravi necessitate. Imo, licet creditor sit in gravi necessitate, probabiliter nec etiam tenetur debitor ad restitutionem, cum ipse pariter in gravi necessitate reperitur, et per restitutionem constituendus esset in necessitate quasi extrema. Hoc tamen intelligitur, modo res ablata non extet in specie, et modo creditor præcipue non redactus fuerit ob illud furtum in eam gra-

(1) *l. 4, 529. qu. 2.* — (2) *l. c. n. 529.* — (3) *l. c. n. 545.* (4) *l. c. n. 529. v. qu. 1. et n. 614. v. 2. qui in loco.* — (5) *l. 4, 527.* — (6) *l. c. n. 539. et 543.* — (7) *l. 4, 682.*

vem necessitatem (1). Curetur saltem tunc, nempe cum potest differri restitutio, suadere pœnitenti, ut identidem paulatim restituat, aut aliquem laborem faciat, aut aliquod donum aliquando creditori offerat.

44. Possibile hic non est, omnes doctrinas scitu circa hanc materiam restitutionis necessarias, quæ est ita late patens et implicita, iterum repetere. Observetur propterea, quod fusius in opere actum est. Solummodo hic lubet pauca annotare, quæ frequenter accidunt, et quæ magis ad praxim pertinent.

Et 1), cum aliquis in comitatu aliorum furatum ivit, ad judicium formandum, si ipse adtotum damnum teneatur an non, distinguendum est: Si ille mere a sociis inductus fuit, et sine ipso jam furtum accidisset, eodem modo, quo accidit, non tenebitur ad aliud restituendum, quam quod ille surripuit. Si autem concorditer (alternis sibi animos incitantibus) ad furandum iverint, tunc quisque tenetur in solidum ad restitutionem (2). Ita in theoria; sed in praxi rudes, præsertim illi, qui parum sunt meticulosæ conscientiæ, difficulter suaderi possunt, teneri ad restituendum, quod ab aliis acceptum est: et contra domini ipsi contenti sunt de portione illorum ob idipsum, quod, si obligantur ad totum, faciliter restituere omittant, non solum, quod alii acceperunt, sed etiam, quod acceperunt ipsi. Propterea confessarius ei scire faciat, se teneri ad restitutionem, quin explicet quantitatem, restituere faciens, quantum sua illius conscientia dictat (3).

2) Advertendum, neminem teneri ad damnum illatum restituendum, si nihil sibi utilitatis evenit, si illud damnum saltem in confuso non prævidit (4), aut nisi per judicis sententiam ad damnum reficiendum mulctatus fuerit (5).

3) Si furtum est incertum, nempe si incerta est persona, cui illatum est damnum, obligandus est pœnitens ad restituendum aut missas celebrare faciendo, aut eleemosynas pauperibus aut piis locis elargiendo (6); et si ipse pauper est, potest sibi aut suæ familiæ applicare (7). Sed si persona est certa, debet huic fieri restitutio; quare mirum qui-

(1) *l. c. n. 703.* — (2) *l. 4, 579. v. quær.* — (3) *ib. in fine et auct. instruct. pro confessar. pagorum. c. 8.* — (4) *l. 4, 613. in fine.* — (5) *l. 1, 100. in fine et l. 4, 554. in fine.* — (6) *l. 4, 589. in fin.* — (7) *l. c. n. 672.*

dem est, tot reperiri confessarios tam imperitos, qui, cum sciatur, quis sit creditor, pœnitentibus imponunt, ut de re restituenda eleemosynas erogent aut missas celebrare faciant. In eo casu ego hanc defendi sententiam (1), pœnitentem iterum teneri ad restituendum, quia fur in omnibus casibus, etiam fortuitis, debet reddere dominum indemnem, nec acquiescere potui opinioni adversæ. Dixi duntaxat (2), quod, si furta essent minuta, licet simul unita ad magnam summam advenerint, et etiamsi domini essent certi, sed diversi, tunc excusarem a peccato gravi eum, qui vellet restituere pauperibus, propter rationem ibi allatam; et etiam a veniali, si rationabilis causa adesset, prout si restitutio fieri non posset dominis sine notabili incommodo, aut si aliqui pauperes in ea essent necessitate, ut præsumerentur domini consentire, ut illis fieret restitutio (3). Si quis fraudem multis civibus, sed incertis, fecerit per furta minuta, ex. gr. vendendo vinum, oleum etc., mensura detracta aut pondere imminuto, ego defendi teneri ad restituendum ipsismet civibus (aut pretium minuendo aut pondus vel mensuram augendo), et non jam pauperibus loci, ut alii permittunt; licet, jam supra dixi, si pauperibus daret, non peccaret graviter, et ne venialiter quidem, si justa causa accederet (4).

4) Notandum, quod, si quis rem alienam sumpserit aut retineret cum præsumptione, quod, si a domino eam peteret, libenti animo eam ipsi donaret, is non debet obligari ad restitutionem (5).

5) Neque debet obligari ad restitutionem, qui immemor debiti suo creditori donum mere gratuitum præbuit (6).

6) Advertendum, quod, ut pœnitens teneatur ad restitutionem sub culpa gravi, cum res ablata jam consumpta est, et ille ditior non est factus, opus est primo, ut intercesserit culpa gravis interna contra justitiam commutativam (7). Præterea requiritur ex sua parte, ut actio externa sive influxus sit damni causa efficax (8), et insuper, ut hic influxus sit completus sive graviter injustus (9), et ut habeatur moralis certitudo, quod ille talis fuerit (10). Hoc est id, quod ad ac-

(1) *l. 4, 704. v. quid si.* — (2) *l. 4, 534. qu. 2.* — (3) *l. c. n. 595. in fine.* — (4) *dict. n. 595.* — (5) *l. 4, 700. v. quær. hic 1.* — (6) *l. 4, 700. v. quæritur 2.* — (7) *l. 4, 550.* — (8) *l. c. n. 584.* — (9) *l. 4, 551.* — (10) *l. c. n. 562.*

ceptionem pertinet. Circa autem retentionem rei, cum pœnitens pro se habet probabilem opinionem cum legitima possessione, non potest a confessario obligari ad restitutionem (1); imo qui incœpit possidere in bona fide aliquam rem, post diligentiam factam ad veritatem inveniendam non tenetur ad aliquid restituendum, nisi certus fiat de jure, quod proximo competit, ut pluribus locis probavi. Quod si restitutionis obligatio esset certa, sed pœnitens maneret in bona fide, si confessarius certe prævideret correptionem non profuturam, tunc debet eam omittere, ne per ipsum fiat, ut, quod est peccatum materiale, evadat formale cum pernicie illius animæ, ut dicunt DD. (2); vide dicta supra *cap. I. n. 8. et 9.* Denique quoad obligationem restitutionis ratione contractus oportet alios consulere, libris studere, et postea decidere. Reliquum est, ut hic advertatur, quod, si reperiantur aliqui contractus usu per longum tempus recepti in aliqua regione, ubi præcipue missiones factæ sunt, confessarius non debet eos condemnare, nisi prius omnibus inspectis circumstantiis: siquidem primo aspectu multi contractus apparent usurarii aut injusti, sed postea melius rebus perpensis tales non sunt habendi. Circa autem bonorum præscriptionem observa librum (3).

45. Circa *octavum præceptum* 1) interrogetur pœnitens, si aliquem infamaverit; et si id effecerit falsum delictum ei imponendo aut verum patefaciendo: et cum delictum est verum, si illud erat occultum aut publicum in aliquo loco, fama aut judicis sententia: item interroget, si infamaverit coram uno an pluribus; et coram quot: item si divulgaverit factum ut a se cognitum an ab aliis auditum. Circa autem famæ restitutionem, si delictum, quod est patefactum, erat falsum, qui infamiam intulit, tenetur se retractare. Si vero delictum est verum, debet infamiæ illatæ prospicere meliori modo, quo potest, sine mendacio: dicat ex. gr.: *Allucinatus sum, me fefellit, erravi.* Alii etiam admittunt, posse dici: *Mentitus sum,* æquivocando, dum omne peccatum est mendacium, ut dicitur in scripturis. Ego soleo dare consilium, ut dicant: *E capite meo hoc erui* (vulgo: *me l'ho*

(1) *l. 1, 35.* — (2) *l. 6, 614. v. infer. 2.* — (3) *l. 4, 504.*

cavato di capo), etiam æquivocando, quia omnia verba e mente (pro qua accipitur caput) procedunt. Quod si umquam famæ restitutio probabiliter judicaretur majus damnum quam utilitatem infamato allatura, quia præsumitur res ab hominum memoria effluxisse (ut præsumitur, cum famæ obtrectatio multo abhinc tempore accidisset, et inde de hac nulla amplius facta est mentio), tunc satius est, occasiones captare infamia notatum laudandi in aliqua ejus virtute, ut eum in bonam aliorum opinionem ponat, quam in memoriam revocare res præteritas hac famæ restitutione. Confessarius procuret, ut hujusmodi famæ compensationes, cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplentur: licet hæ minus difficultatis habeant quam pecuniæ restitutio. Denique hic advertatur, quod proximi delictum patefacere tunc proprie detractio dicitur et est peccatum, cum intenditur, ut ait *s. Thomas* (1), famam alterius denigrare; non autem, cum intenditur aliquod damnum vitare, ut esset parentes, dominum, prælatum certiores facere, ut reus emendetur, aut aliorum damno consulatur: modo illius damnum esset magni momenti aut longe minus damno infamia notati. Observetur id, quod habetur in opere (2).

46. Circa debitum restituendi alicui honorem ablatum, propter contumeliam ei irrogatam, jam actum est in præcepto quinto *n. 36*. In hoc præcepto octavo DD. etiam agunt de *judiciis temerariis*. Multi rudes se accusant, se male de aliquo sensisse. In hoc opus est advertere, 1) quod, cum motiva sufficientia adsunt sic judicandi de aliquo facto, judicium non est temerarium, sed justum, et propterea culpa caret; 2) quod plerumque hæc non sunt judicia, sed suspiciones, in quas domini et patresfamilias aliquando tenentur induci, ut aliquod peccatum impediant, ex. gr. ne servi furentur, filiæ peccent cum viris versando etc. Tantummodo eos de hoc moneat, ne hujusmodi suspiciones sine necessitate cum aliis conferant.

47. Reliquum esset sermonem facere de præceptis ecclesiæ; sed de iis, nempe de obligatione audiendi missam et de non laborando die festo, jam satis supra diximus

(1) *2. 2. qu. 73. a. 2.* — (2) *l. 4, 968.*

n. 32. et 33. Circa *jejunium* autem tria in confessarii memoriam revocamus: 1) non omnes labores excusare a jejunio, sed eos duntaxat, qui multam corporis agitationem causant (1); 2) operarios iis solis diebus excusari a jejunio, in quibus actu laborant, aut cum sperant crastina die se laboraturos, et non posse, nisi die præcedenti comedant (2); 3) non sufficere ad jejunio satisfaciendum extra prandium et cœnam non comedere, aut vespere minus solito cœnare, ut falso multi credunt; jejunium enim importat unicam comestionem facere in die; et vespere aliud non permittitur quam simplex collatiuncula octo unciarum juxta communem consuetudinem, aut ad plus decem unciæ possunt concedi illi, qui ob majorem exigentiam usus fuisset majori quantitate ordinariam excedente (3). Pauperes vero, quibus mane non fuisset cibus sufficiens, et non possunt sustentari sola collatiuncula serotina, hi excusantur (4). Quod si vespere hi haberent sufficientem cibum, dicunt DD., hos teneri ad jejunium antevertendo cœnulam ad meridiem; sed multi alii hoc negant, quia hujusmodi jejunium incommodo extraordinario esset illis. Observentur, quæ in opere habentur (5).

Postquam tale examen a rudibus exegerit, quomodo postea confessarius se gerere debeat, ut disponat pœnitentem ad dolorem et adjungat pœnitentiam, jam supra actum est (*n. 10. et 11.*). Sed ante omnia advertat, tale examen non negligendum, ubi cognoscitur opus esse, dum invenitur confessariorum major pars in hoc puncto deesse.

CAPITULUM III.

De interrogationibus adhibendis cum personis diversi status aut conditionis, quæ sunt conscientiæ parum meticulosæ.

48. Hic advertitur, quod circa obligationes proprii status aut officii non semper sufficiat confessario pœnitentem interrogare tantum, an suam obligationem impleverit, cum pœnitens videtur esse conscientiæ parum me-

(1) *l. 4, 1041.* — (2) *ibid. n. 1044.* — (3) *l. c. n. 1025.* — (4) *l. c, n. 1033. v, secundo.* — (5) *l. 4, 1034. circa finem.*

ticulosæ, aut confessarius aliunde habet rationabilem suspicionem, quod ille suis obligationibus desit; tunc oportet, ut ipsum interroget in particulari, saltem circa ejus obligationes principaliores.

49. Et *primo*, *si est sacerdos*, qui ad confitendum accedit, interrogetur: 1) An satisfecerit horis canonicis et oneribus missarum, vel an has per multum tempus distulerit celebrare; 2) an negotiationem exercuerit; 3) an nimis festinanter missam absolvat: nam si infra quadrantem horæ illam terminat, ipse a culpa gravi nequit excusari, etiamsi missa sit de requiem, ut non sine magno fundamento plures DD. docent (1); infra enim tam breve spatium non est possibile, missam absolvere sine magna verborum et cæremoniarum negligentia; saltem nequit missa celebrari cum ea gravitate et decentia, quæ tanto sacrificio convenit. Insuper ex missa nimis festinanter celebrata oritur etiam grave scandalum laicorum, quibus, ut ait *Bellarminus* (2), videntur hujusmodi sacerdotes non credere, quod in missa realiter sit præsens divina Christi Domini majestas.

50. Præterea non erit improprium, sacerdotes interrogare, an in ipsorum patria magna sit penuria confessariorum. Eo enim casu posset aliquis sacerdos teneri ad se reddendum idoneum ad confessiones excipiendas, ut validis rationibus probavimus (3), quibus addatur doctrina *d. Thomæ*, qui (4) inquit, Deum ad hoc instituisse in ecclesia ordinem presbyterorum, ut ipsi aliis sacramenta ministrarent: *et ideo* (verba s. Doctoris) *posuit ordinem in ea, ut quidem aliis sacramenta traderent.* Idcirco sacerdos appellatur lux mundi, sal terræ et coadjutor Dei. Cum igitur finis sacerdotis sit sacramenta ministrare, quomodo ipse poterit a culpa excusari, si viderit suos conterraneos carere confessariis, et ideo plures eorum in peccato manere cum magno damnationis periculo, et ipse Domini finem, ob quem ad sacerdotium fuit evectus a Deo, frustraneum reddit, negligendo ex pigritia idoneum effici ad ministrandum pœnitentiæ sacramentum, quod saluti animarum, excepto baptismo,

(1) *l. 6. n. 400.* — (2) *ibid.* — (3) *l. 6, 625.* — (4) *suppl. qu. 34. art. 1.*

præ aliis necessarium est? Nimis verenda sunt verba Domini adversus eos sacerdotes, qui salutem proximorum parum curant: *Si, dicente me ad impium: Morte morieris, non annuntiaveris ei...., ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Ezech. 3, 18.* Si autem sacerdos ille se excuset, adducendo suam insufficientiam, audiat *s. Franciscum Salesium*, qui falsam vocat humilitatem eorum sacerdotum, qui renuunt animarum saluti incumbere sub titulo suæ imbecillitatis. Ista (ait Sanctus) malitiosa est humilitas, et inventus amoris proprii, qui sub hoc specioso prætextu propriam quærit tegere socordiam. Subdit, quod Deus, cum aliquod nobis talentum donaverit, juste petit a nobis, ut illud exerceamus: quapropter, qui eo utitur et paret, ille magis humilem se ostendit. Superbi quidem causam habent, ut nullum suscipiant opus, quia tales in seipsis fidunt. Humiles contra magnanimi sunt, quia non proprias perpendunt vires, sed in Deo confidunt, cui placet in nostra infirmitate suam omnipotentiam extollere; unde concludit, quod humiles omnia aggredi possunt.

51. *Secundo, si accedit* ad confitendum aliquis *confessarius*, de cujus idoneitate prudenter dubitatur, interrogetur: an studio sufficientem operam dederit, et an studere pergat; nam, ut diximus *n. 18. in fine*, ad bene exercendum officium excipiendi confessiones non satis est, aliquando studuisse. Item, an absolverit eos, qui manebant in occasione proxima peccati, aut erant recidivi, nec extraordinaria signa suæ dispositionis afferebant. Si unquam talis confessarius aliquam pœnitentem sollicitasset ad turpia, interrogetur, an sciat, se non posse sacrum facere, dum a ss. *P. Benedicto XIV.* sollicitantibus imposita est inhabilitas perpetua et Papæ reservata, quæ, ut ostendimus in opere (1), ante omnem sententiam incurritur. An autem hæc incurratur etiam ab ignorantibus? Observa, quæ dicuntur in eodem opere loco citato.

52. *Tertio, si accedit parochus*, interrogetur: 1) An attendat ad debitas correctiones erga subditos, præcise

(1) *l. 6, 705.*

erga eos, qui aliquo tenentur odio, aut cum aliqua turpiter conversantur, aut domos sponsarum frequentant. Et de hac materia loquendo hujusmodi parochus valde advertatur ad non accipiendas promissiones mutuas matrimonii, nisi parum ante quam nuptiæ sint contrahendæ, ut prudentes parochi agunt; alioquin omne tempus illud usque ad matrimonium peccatorum tempus erit. 2) An invigilet, ut sui subditi absque exceptione personarum paschale impleant præceptum. Quot personas in missionibus invenimus, præsertim majoris existimationis, quæ per multos annos præceptum implere omiserunt, quin parochus eos admonuerit et opportuna adhibuerit media ad ipsorum resipiscentiam. 3) An sacramenta ministraverit (præcipue pœnitentiæ) in periculo mortis, aut cum requisitus fuerit per seipsum (1). Dico: *per seipsum;* quia, cum ipse potest, non satisfacit illa per alios ministrando (2). 4) An moribundis debitam præstiterit assistentiam. 5) An in dominicis conciones habuerit; etenim parochus, cum non est legitime impeditus, omittendo concionari per mensem continuum, aut per tres menses discontinuos intra annum, a DD. non excusatur a gravi culpa (3). 6) An debitas largitus sit eleemosynas, habens beneficium pingue, congruam excedens. 7) An attenderit ad instruendos in doctrina christiana pueros et rusticos circa mysteria fidei et media ad salutem; præsertim an instruerit rudes circa dolorem peccatorum necessarium ad obtinendam absolutionem; necnon pueros circa communionem ætate, qua jam ad eam sunt idonei, nimirum ordinarie loquendo ab anno decimo usque ad duodecimum, vel ad summum ad decimum quartum (4). Sciendum enim, *s. Carolum Borromæum* suis parochis præcepisse, ut ad communionem idoneos redderent pueros, statim ac ad decimum annum pervenissent (5). At quidam parochi renuunt etiam pueris, qui ad annum pervenerint duodecimum, eucharistiam ministrare; et cur? ut incommodum effugiant illos instruendi. 8) Interroget sedulo, an facile et ob humanos respectus attestationes in scriptis dederit initiandis necessarias, ut illi possint ordines suscipere. In hoc enim oportet, ut

(1) *l. 6, 623. v. resp. 2. et resp. 3.* — (2) *l. 5, 127. v. hinc.* (3) *l. 4, 269.* — (4) *l. 6, 301. v. sed hic.* — (5) *ibid.*

parochi non sola notitia negativa sint contenti, cum debeant habere positivam de ipsorum probitate et sacramentorum frequentia; et ideo tenentur particulariter de his omnibus certiorari. Quandoque inveniuntur ordinandi mille culpis onerati, qui vix semel in anno communionem acceperint, imo qui etiam præceptum paschale omiserint, et deinde audacter attestationes parochi præsentant de morum honestate et sacramentorum frequentia. Isti jam postea ordines suscipiunt et scandalum fiunt populo; et de omnibus ipsorum flagitiis parochus equidem rationem Deo reddere debet; nam episcopi in hoc parochis credunt; sed episcopi seduliores fidem non præstant parochis in hac materia tam gravi, a qua salus pendet populorum.

53. *Quarto*, *si accedit episcopus* negligentis conscientiæ, confessarius interroget: 1) An debitam adhibeat diligentiam (præter scientiæ examen) in se certiorando de positiva probitate ordinandorum, prout sacri canones, Tridentinum et Apostolus imponunt, minime acquiescendo parochorum attestationibus, quæ (ut diximus) ut plurimum aut falsæ sunt aut suspectæ; 2) an approbet ad confessiones sacerdotes sat in moribus et doctrina expertos: aliter illi plus damni quam utilitatis afferent. 3) Quomodo reditus mensæ expendat et applicet. Ut enim probavimus (1), episcopi dempta honesta sua sustentatione, reliqua tenentur pauperibus elargiri. 4) Quomodo residentiæ obligationi satisfaciat. Etenim nec etiam per tres menses a Tridentino concessos ipse a sua diœcesi potest abscedere, ut Pontifex *Benedictus XIV.* declaravit, si ex futili causa sive ob meram oblectationem abesset. 5) Quomodo invigilet ad inquirenda suarum ovium scandala, ut ipsa reparet meliori modo, quo poterit, implorando etiam subsidium brachii sæcularis, si oportet. 6) Interroget, quomodo se gerat in bono exemplo exhibendo; certe enim prælatus speciali modo tenetur exemplarem se præbere: alioquin, quomodo poterit suos ecclesiasticos corripere? puta ne cum mulieribus versentur, neque ludos vetitos frequentent, si de his malum ipse tribueret exemplum.

54. *Quinto*, *si confitetur monialis*, interrogetur: 1) An

(1) *l. 4, 492.*

aliquem defectum commiserit circa vota, præsertim paupertatis, accipiendo vel largiendo sine licentia; 2) an satisfecerit horis canonicis: opinio enim, quod moniales in privato non teneantur officium recitare, non est satis probabilis, ut ostendimus (1); 3) an erga aliquem mutuam nutrierit benevolentiam periculosam, puta si adfuerint saltem verba aut litteræ amatoriæ. Et eo casu, si monalis familiaritatem illam nollet relinquere, constans sit confessarius in neganda ei absolutione; in hujusmodi enim familiaritatibus, licet finis positive pravus absit, semper tamen periculum urget: saltem adest scandalum et malum exemplum respectu aliarum (2). 4) An aliquo teneatur odio in suas sorores. 5) Si monialis aliquod exercet officium, interroget de illo in particulari; puta *rotariam*, an afferat litteras aut nuntia de malo suspecta; *portinariam*, an oscitanter januam reseratam teneat, cum periculo scandali monialium aut aliorum; *abbatissas*, an debitam adhibeant diligentiam, cum viri in monasterium ingrediuntur aut morantur; aut an novis abusibus conniveant: advertendo, quod, licet particulares moniales peccent leviter levem regulam transgrediendo, superiores tamen, quæ non curant impedire, cum possint, observantiæ relaxationem, peccant in re gravi (3).

55. *Sexto*, *si accedit quis judicis officio fungens*, interrogetur: 1) An fuerit personarum acceptor; 2) an causas expediverit; 3) an in judicando conveniens studium præmiserit, omiserit, vel ex aliqua animi affectione motus erga alteram ex partibus sententias dixerit.

56. Si autem accedit *tabellio*, interrogetur: 1) Quomodo se gerat in capiendis informationibus; 2) an intermiserit interrogationes suggestivas; 3) an testium depositiones diminuerit vel auxerit.

57. *Septimo*, *si accedit medicus*, interrogetur: 1) An satis fuerit versatus in studio medicinæ et in praxi medendi; necnon, an studium adhibeat (ut tenetur) in casibus difficilioribus, qui occurrunt; 2) an alicui impertierit licentiam edendi carnes ob merum humanum respectum sine justa causa; 3) an aliquod periculosum remedium applicaverit infirmo, non adhuc de vita despe-

(1) *l. 5, 141.* — (2) *Diana p. 5. tr. 7. r. 21. et 22.* — (3) *l. 5, 13.*

rato (1); 4) an fuerit causa, ut remedia acciperentur ab aliquo pharmacopola suo amico, quem tamen noverit parum esse fidelem vel peritum, aut ineptas vendere medicinas; 5) an attenderit ad curandos pauperes, si ad hoc stipendium exegerit; vel sine stipendio, si pauperes fuerint in gravi necessitate (2); 6) an curaverit, suos monere infirmos, ut tempore debito confiterentur, juxta præcepta pontificia. De hoc puncto in pluribus operis locis sermonem fecimus (3), ubi dictum est, quod *Innocentius III.* medicis præcepit, ne alicujus infirmi curam susciperent, nisi prius ille confessus fuerit; et *s. Pius V.*, confirmans tale præceptum, insuper jussit, ut medicus post tertium diem relinquat infirmum, nisi sciat, ipsum fuisse confessum; item mandavit, ut omnes medici, antequam gradum doctoratus assumant, dent juramentum observandi hoc præceptum; idque mandatum est omnibus collegiis. Sed dubium fit, quomodo hujusmodi præceptum et juramentum intelligantur. Plures DD. tenuerunt ea procedere, cum infirmitas est periculosa, vel saltem cum dubitatur, an sit periculosa; et in hoc sensu dixerunt, bullam *s. Pii* receptam fuisse. Sed communior sententia vult, ut præfatum præceptum, quamvis non obliget in quocumque morbo levi, tamen non intelligendum sit tantum urgere in morbis actualiter periculosis, sed etiam in illis, qui prudenter judicantur posse in posterum fieri periculosi. Et ratio est, quia *Innocentius* præcipit, ut medicus imponat infirmo confessionem, antequam ejus curationis onus medicus suscipiat, ad hoc, ne infirmus (sic loquitur Pontifex) de confessione monitus, de salute desperans, facilius in mortis periculum incurrat; igitur intendit effici, ut infirmus confiteatur, antequam morbus fiat mortalis. Hæc sententia mihi videtur vera. Hoc tamen non obstante in contrarium est praxis medicorum, etiam timoratæ conscientiæ, qui non solent monere infirmos ad confitendum, nisi cum infirmitas probabiliter jam periculosa effecta est. Neque in hoc putant peccare adversus juramentum præstitum juxta bullam *s. Pii*, innixi doctrinæ plurium auctorum (4), sen-

(1) *l. 1, 46. lib 5, 291.* — (2) *Trull. t. 1. l. 4. c. 1. dub. 11. in fine.* — (3) *l. 4, 182. et melius l. 6, 664.* — (4) *l. 6, 664. v. circa autem.*

tientium, quod præfatum juramentum non obliget nisi pro illa parte, pro qua a consuetudine receptum est. Cæterum non dubitandum, quin mortaliter peccent saltem medici illi, qui omittunt monere infirmos de confessione, cum infirmitas est jam periculosa. Oh quam miserum est videre tot infirmos (et præsertim eos, qui spectatæ sunt dignitatis) ad incitas mortis reduci, ut rationes vitæ Deo mox reddendas parent, tempore, quo sunt quasi exanimes, cum vix possint verba tunc modulare, vix alios audire, vix statum concipere propriæ conscientiæ, suorumque peccatorum dolorem! Et totum hoc evenit culpa istorum medicorum, qui, ne displiceant infirmis aut eorum propinquis, illos certiores non faciunt de periculo; imo eis blandiri pergunt, usque dum omnino ipsi de vita desperant. Cum igitur accedit medicus negligentis conscientiæ, curet confessarius præcipue eum interrogare et monere, non obiter, sed cum calore de hac obligatione intimandi confessionem infirmis, saltem quando advertit, morbum jam esse gravem, aut dubitat, an sit jam gravis, ut communiter dicunt DD., qui in hoc non discrepant. Dico: *cum calore;* nam ex hoc puncto pendet salus spiritualis, non tantum medici pœnitentis, sed omnium etiam infirmorum, qui sub ejus cura erunt.

58. *Octavo*, *si accedit pharmacopola*, interrogetur: 1) An præstiterit remedia prægnantibus ad abortum procurandum; 2) an vendiderit unum pharmacum pro alio, et carius, quam res valebat (1). Hic adde, *Gregorium XIII.* in constitutione 29. *Officii nostri* omnem vetuisse societatem pharmacopolas inter et medicos aut chirurgos.

59. *Nono*, *si accedit mercator*, interrogetur: 1) An deceperit in pondere et mensura; 2) an res vendiderit ultra pretium supremum; præsertim dando merces ad creditum, cum emptores essent securi, et nihil damni ipse esset passurus: an autem pretium augeri possit, vendendo ad creditum, eo quod tale est pretium currens in venditionibus ad creditum juxta communem æstimationem; et an res, quæ venduntur minutatim, carius possint vendi: observa doctrinas in libro annotatas (2).

60. *Decimo*, *si accedit sartor*, interrogetur: 1) An in

(1) *l. 4, 821.* — (2) *l. c. n. 809.*

diebus festivis per notabile tempus laboraverit sine extraordinaria causa, ut vestes compleret et dominis afferret (1); 2) an jejunia impleverit ab ecclesia præcepta; nam sartores ob sarciendi laborem minime a jejuniis excusantur (2); 3) an, si alii commiserint ei pannos emere, ipse pretium majus exegerit, sub colore, quod mercator ob peculiarem amicitiam pretio minori pannos ei dederit. Si revera pars illa pretii fuisset ipsi donata, tunc poterit eam exigere, modo moralem præmiserit diligentiam apud alios mercatores, aut certo sciat, quod alii communiter mercem illam minori non vendant pretio (3); hoc tamen debet esse omnino certum, alioquin nihil amplius potest exigere, quam solvit. 4) An sibi retinuerit frustula sive resegmina vestium, quæ injuste retinet, nisi adsit consensus dominorum, aut nisi illi aliquid injuste detraherent ex pretio debito, adhuc infimo communiter æstimato; 5) an sibi occasio proxima peccandi esset ex accipiendis regulis bene formandi vestes mulierum per ipsarum corporum commensurationem (vulgo, ut dicitur, *in pigliar la misura*), aut esset ex aptandis vestibus fœminis, quod nequit fieri nisi cum ipsarum mulierum attrectatione, idque esset sartori occasio proxima incidendi in pravas delectationes aut desideria, prout non raro accidit improbæ conscientiæ viris.

61. *Undecimo*, *si accedit aliqua venditrix sive proxeneta* (intellige de his, quibus traduntur a dominis res vendendas licitantibus), interrogetur: an aliquid retinuerit pretii ab emptoribus exacti: tenuimus enim (4), quod venditrix nequit illud superans sibi retinere, etiamsi traderet domino pretium ab eo designatum, quia talis determinatio fit, ut res non vendatur minoris, non autem, ut proxeneta illud, quod superest, sibi retineat; idque procedit, etiamsi a domino fuerit locus designatus, ubi res venderetur, et proxeneta, adhibita ibi debita diligentia, in alio loco multum distanti pluris deinde vendidisset: etenim tunc etiam dicimus, quod ipsa nequit omne superfluum retinere, sed tantum id, quod ipsi spectare potest ob illum extraordinarium laborem; nam res semper

(1) *l. 4, 303. v. sartoribus.* — (2) *l. c. n. 1041. v. barbitonsores.* — (3) *l. 4, 826. v. caute.* — (4) *l. c. n. 825. v. quær.*

domino fructificat. Excipimus (1): 1) si proxeneta rem meliorem reddidit, et ideo pluris vendidisset, quam res prius valebat; 2) si proxeneta cum domino convenerit, amplius ei non tradere nisi pretium ab eo determinatum: et hoc sive expresse sive tacite, prout esset, si dominus nullum pro ejus labore stipendium assignasset; 3) si, quod superest, esset parvi momenti, ita ut præsumetur dominus condonare; 4) si proxeneta, facta ordinaria diligentia, ipsa sibimet emeret rem pretio ab aliis oblato, et postea eam pluris venderet. Idem dicendum, si quis tibi commiserit aliquam rem emendam pretio designato, et tu minoris emisses; tunc enim nihil amplius exigere potes, nisi extraordinarium laborem adhibuisses, ut impensæ parceres; aut si rem tuo nomine emisses, periculum in te assumendo; hoc tamen intelligitur, si jam præmisisses moralem diligentiam, nec invenisses, a quo rem minoris emere potuisses (2).

62. *Duodecimo, si accedit barbitonsor*, interrogetur, an alios tondeat in diebus festivis, et ubi hujusmodi consuetudo non adsit. Dum contra id ei non est vetitum, ubi consuetudo jam introducta est: aut si ibi nequeunt viri tonderi nisi in festis, eo quod in aliis diebus labori operam navare debent, ut se suosque sustentare possint. Præterea interrogetur, an comam mulieribus componat, juxta improbum usum hoc tempore a satan inventum. Ordinarie loquendo puto, id esse viris proximam occasionem peccandi lethaliter turpibus delectationibus aut saltem desideriis; unde dico, minime permittendum id alicui, qui in se contrariam non habuisset experientiam. Quod si unquam quis per notabile tempus expertus fuisset in hujusmodi actione se immunem a peccato, hic revera damnari nequit de mortali; sed hoc non obstante non omittat confessarius eum removere, quantum potest, ab hujusmodi officio, quod certe in se periculum continet. Hinc nolo dubium aliud discutere, an fœminæ possint vel ne tuta conscientia viros accersere, ut illi suas componant comas. Audio, quod ipsæ pluribus in locis hoc faciunt: et confitentur et communicant: videant ipsæ et ipsarum confessarii. Saltem confessarius eis impo-

(1) *ib. v. bene autem.* — (2) *ibid.*

nat, ne utantur viro aliquo juniori, ex cujus actionibus perceperint malitiose se gerere. Cæterum censeo, quod mulieres purioris conscientiæ non quidem utentur viris, sed contentæ erunt fœminis, a quibus coma componatur, meliori modo, quo potest.

CAPITULUM IV.

Quomodo se gerere debeat confessarius cum iis, qui sunt in proxima occasione peccandi.

63. Maxima confessarii cura debet esse, se bene gerendi cum iis, qui sunt in proxima occasione peccandi, aut in vitiis consuetudinarii sunt aut recidivi. Hic sunt duo magni scopuli, in quos major confessariorum pars impetunt et deficiunt. In capitulo sequenti sermonem faciemus de habituatis et recidivis; hic de occasionariis. Certum est, quod, si homines satagerent occasiones fugere, major peccatorum pars evitaretur. Satan, remotis occasionibus, parum lucratur; sed cum homo ultro in occasionem proximam se immittit, ut plurimum et fere semper hostis victoriam canit. Occasio, præsertim in materia turpium delectationum, est quasi rete, quod ad peccatum trahit, et simul mentem obcæcat: ita ut homo peccet, quin videat, quod agat. Sed deveniamus ad praxim. *Occasio primo dividitur in voluntariam et necessariam. Voluntaria* est illa, quæ facile vitari potest; *necessaria*, quæ amoveri nequit sine gravi damno aut scandalo. *Secundo dividitur in proximam et remotam. Remota* est illa, in qua homo raro peccat, vel illa, quæ ubique reperitur; *proxima* per se loquendo est illa, in qua homines communiter ut plurimum deficiunt. Proxima autem *per accidens* seu respectiva est ea, quæ, licet respectu aliorum non sit ut proxima, tamen respectu alicujus proxima est, vel quia hic in tali occasione frequenter est lapsus, vel quia prudenter timeri potest, quod labatur propter experientiam cognitam suæ fragilitatis. Quidem AA. volunt, non esse occasionem proximam nisi eam, in qua homo fere semper vel ut plurimum ceciderit; sed communior et verior sententia docet, occasionem proxi-

mam esse illam, in qua frequenter quis peccavit (1). Verumtamen advertendum, quod, sicut aliquando occasio, quæ respectu ad alios communiter est proxima, respectu vero ad aliquem valde pium et cautum potest esse remota (2); ita contra quædam occasiones, quæ respectu ad alios communiter per se essent remotæ, forte erunt proximæ respectu ad aliquem, qui propter experimentum relapsuum et propter gravem inclinationem in quoddam vitium (præsertim si est turpe) factus est valde debilis et facilis ad labendum; et tunc iste tenebitur ad removendas non tantum occasiones proximas, sed etiam illas remotas, quæ respectu sui proximæ evadunt.

64. Cæterum est quidem in occasione proxima: 1) Ille, qui retinet in propria domo aliquam fœminam, quacum sæpe rem habuit; 2) ille, qui frequenter in ludo prorupit in blasphemias aut fraudes; 3) ille, qui in aliqua caupona aut domo sæpe se inebriaverit aut ceciderit in rixas vel actus, verba aut cogitationes obscœnas. Porro omnes isti absolvi nequeunt, nisi postquam occasionem abstulerint, aut saltem nisi auferre promittant, juxta distinctionem, quæ fiet in numero subsequenti. Et ita pariter non potest absolvi, qui aliquam domum adeundo, quamvis semel in anno, semper ibi peccavit; talis enim aditus jam ipsi proxima est occasio. Nec etiam absolvi possunt, qui, tametsi in occasione positi non labantur, afferunt tamen aliis grave scandalum (3). Addunt aliqui DD. (4), negandam quoque absolutionem illi, qui occasionem externam non removet, si cum occasione conjungitur habitus vitiosus aut magna tentatio seu vehemens passio, quamvis usque tunc in ea occasione nunquam peccaverit; nam facile deinde peccare poterit, si ab occasione se non amoverit. Hinc dicunt, quod, si unquam aliqua famula tentaretur ab hero, et ipsa se noverit facilem ad labendum, ab ea domo abscedere tenetur, si commode potest; alioquin temere præsumeret, se securam habere. Et hic caveant confessarii a permittendo sponsis domos sponsarum adire, et puellis earumque parentibus sponsos in domum admittere; quia raro evenit, quod tales sponsi non labantur,

(1) *l. 6, 452.* — (2) *ibid.* — (3) *l. 6, 452. vers. ex præmissis.* — (4) *ibid.*

saltem in verba aut cogitationes turpes in hujusmodi occasione, dum omnes aspectus et colloquia inter sponsos sunt incentiva ad peccandum: estque moraliter impossibile, ipsos invicem conversari et non sentire stimulos ad eos turpes actus, qui tempore matrimonii deinde succedere debent.

65. Generaliter autem loquendo de adolescentibus et puellis, qui invicem se adamant, quippe non sunt isti omnes indistincte de gravi culpa damnandi, sed ordinarie puto, ipsos difficulter esse extra occasionem proximam lethaliter peccandi. Id nimia experientia patet; nam ex centum adolescentibus vix duo aut tres in occasione a mortalibus invenientur immunes; et si non in principio, saltem in progressu; tales enim adamantes prius conversantur invicem ob propensionem, deinde propensio fit passio; postquam radicem in corde fixerit, mentem obtenebrat, et eos in mille crimina ruere facit. Hinc cardinalis *Picus de Mirandola*, episcopus Albanensis, in sua diœcesi per edictum suos admonuit confessarios, ne tales adamantes absolverent, si, postquam ter ab aliis jam fuerint admoniti, ab hujusmodi amore sectando non abstinuissent, præsertim tempore nocturno, aut diu, aut clam, aut intra domos (cum facili periculo osculorum et tactuum), aut contra parentum præceptum, aut cum altera pars prorumpit in verba obscœna, aut cum scandalo (prout si in ecclesia), aut cum conjugatis, claustralibus aut clericis in sacris. Et in hoc generaliter advertendum, quod, ubi agitur de periculo peccati formalis, et præcise peccati turpis, confessarius, quanto magis rigorem cum pœnitente adhibebit, tanto magis ejus saluti proderit; et contra, tanto magis cum illo immanis erit, quanto magis benignus erit in permittendo, ut ille in occasione maneat aut se immittat. *S. Thomas de Villanova* confessarios in hoc condescendentes vocat *impie pios*. Hæc charitas est contra charitatem. Solent in his casibus pœnitentes conari, ut confessarii apprehendant, quod occasionem removendo magnum orietur scandalum. Fortis sit confessarius ad hujusmodi timores despiciendos: majus semper erit scandalum videre, quod pœnitens nec etiam post confessionem occasionem aufert. Aut alii ejus

peccatum ignorant, et tunc nihil mali suspicabuntur: aut sciunt, et tunc pœnitens famam potius recuperabit, quam amittat, removendo occasionem.

66. Plures DD. censent, prima aut secunda vice bene hunc absolvi posse, qui est in occasione proxima, licet voluntaria, etiam antequam occasio auferatur; modo firmum habeat propositum et promittat, se illam statim remoturum. Sed hic oportet distinguere cum *s. Carolo Borromæo* (1) occasiones, quæ *sunt in esse*, et occasiones, quæ *non sunt in esse*. Occasio, quæ *est in esse*, est ex. gr., cum aliquis concubinam domi detinet, vel cum aliqua famula consentit, quoties tentatur a domino, et similia. Occasio autem, quæ *non est in esse*, est ex. gr., cum quis in ludo prorumpit in blasphemias, aut versando in cauponio prolabitur in rixas et ebrietates, aut accedendo ad convivia incidit in verba et cogitationes turpes. His positis dicendum, quod in occasionibus, quæ *non sunt in esse*, recte docet *s. Carolus*, quod pœnitenti firme promittenti se ab eis abstinere, potest ei semel, bis et etiam ter absolutio dari; quod, si deinde ille occasionem non aufert, et eodem modo peccat, non potest absolvi, nisi prius occasionem removeat. In occasionibus autem, quæ *sunt in esse*, cum eodem *s. Carolo* omnino neganda est absolutio, nisi occasio prorsus auferatur. Hancque sententiam (ordinarie loquendo) omnino tenendam probavimus in libro (2). Ratio, quia talis pœnitens est indispositus ad absolutionem, si petat eam, antequam occasionem removeat; etenim eam recipiendo se immittit in proximum periculum frangendi propositum, et sic remanendi in eadem occasione. Clarius rationem hanc explicemus. Porro mortaliter peccat, qui est in occasione proxima voluntaria, et eam non tollit. Cum autem opus tollendi occasionem sit maxime arduum, et non impleatur nisi per magnam violentiam, hanc vim difficulter sibi infert, qui jam est absolutus, dum ablato timore sine absolutione remanendi de facili sibi suadebit, quod tentationi resistet, quin occasionem auferat, et ita in ea manendo certe quidem recidet; prout quotidie experimento probatur in pluribus pœnitentibus, qui carpta absolutione

(1) *in instructione confessariis ab eo tradita.* — (2) *l. 6, 454.*

ab aliquo confessario parum cauto minime postea attendunt ad occasionem removendam, et statim deterius relabuntur. Hinc diximus, quod propter prædictum periculum frangendi propositum mortaliter peccat pœnitens, qui ante remotionem occasionis absolutionem petit, et gravius peccat confessarius, qui illum absolvit.

67. Diximus: *ordinarie loquendo;* nam plures casus excipiuntur a DD. (1), in quibus pœnitens absolvi potest, antequam occasionem removerit. Et excipitur 1) casus, in quo pœnitens talia afferret extraordinaria signa doloris, ut prudenter judicari possit ipse non esse amplius in proximo periculo frangendi propositum de tollenda occasione; tunc enim signa illa indicant, pœnitentem donatum fuisse uberiori gratia, qua merito speratur, quod in removenda occasione constans erit. Verumtamen, semper ac absolutio commode differri posset, tunc illam etiam ei differrem, usque dum cum effectu occasionem auferat. Excipitur 2) casus, in quo pœnitens non possit redire, vel nonnisi post multum tempus; tunc bene potest absolvi, si censetur bene dispositus per propositum statim removendi occasionem; quoniam eo casu periculum frangendi propositum remotum reputatur, causa magni oneris, quod pœnitens deberet pati abscedendo sine absolutione, aut repetendi confessionem apud alium sacerdotem, aut diu manendi sine gratia sacramenti. Quapropter, cum ille sit tunc in quadam morali necessitate recipiendi absolutionem, antequam occasionem tollat, habet jus, ut statim absolvatur (2); dum enim hic non potest ante absolutionem occasionem auferre, censetur, ac si esset in occasione necessaria. Sed hoc nec etiam admittendum, si pœnitens jam ab alio confessario alias admonitus fuerit de occasione removenda, et non impleverit; quia tunc habetur ut recidivus, et ideo nequit absolvi, nisi afferret extraordinaria signa doloris, prout in sequenti capitulo dicemus.

68. Hoc dicimus quoad occasionem proximam voluntariam; at si occasio est necessaria aut *physice*, prout si quis detineretur in carcere, vel esset in periculo mortis, in quo non haberet tempus et modum ejiciendi con-

(1) *l. 6, 454. v. dixi tamen.* — (2) *ibid. v. excipiendus 2.*

cubinam: vel *moraliter*, id est, si occasio non posset auferri sine scandalo aut gravi damno vitæ, famæ aut bonorum, ut communiter docent DD. (1); eo casu pœnitens bene absolvi potest, quin occasionem auferat, quia tunc non tenetur eam removere; modo promittat exequi media necessaria ad efficiendum, ut occasio ex proxima evadat remota: prout sunt, præcise in occasione peccati turpis, fugere familiaritatem complicis, et etiam aspectum, quantum fieri potest; frequentare sacramenta et sæpe commendare se Deo, renovando quotidie (præsertim mane) ante imaginem Crucifixi propositum non amplius peccandi, et quantum est possibile, vitandi occasionem. Ratio, quia occasio peccandi non est proprie peccatum in seipsa, neque inducit peccandi necessitatem; unde bene consistere potest cum occasione verus dolor et propositum non recidendi; et licet quisque teneatur auferre proximum periculum peccandi, intelligitur, cum ipse sponte vult tale periculum; sed cum occasio est moraliter necessaria, tunc periculum per remedia opportuna remotum evadit, et Deus tunc non se retrahit ab assistendo sua gratia illi, qui vere deliberavit ipsum non offendere. Non dicit scriptura, quod peribit, qui *est* in periculo, sed, qui *amat* periculum; sed nequit dici amare periculum, qui illi invitus subjacet; unde inquit *d. Basilius* (2): *Qui urgenti aliqua causa et necessitate se periculo objicit, vel permittit, se esse in illo, cum tamen alias nollet, non tam dicitur amare periculum, quam invitus subire; et ideo magis providebit Deus, ne illo pereat.*

69. Hinc dicunt DD., bene capaces absolutionis esse, qui nolunt relinquere aliquod officium, negotium aut domum, in qua soliti fuerunt peccare, eo quod deserere eam nequeunt sine gravi detrimento, semper ac verum habeant propositum se emendandi et media implendi ad emendationem: tales sunt ex. gr. chirurgi, qui in medendis fœminis, aut parochi, qui in excipiendis earum confessionibus prolapsi sunt, si his muneribus relictis non possent juxta suum statum vivere (3). Sed omnes conveniunt, expedire in his et similibus casibus absolutio-

(1) *l. 6, 455.* — (2) *in constit. mon. c. 4.* — (3) *l. 6, 455. in fine.*

nem differre, ut pœnitens sit saltem diligentior in præscriptis remediis exequendis. Verumtamen ego censeo, confessarium non tantum posse, sed etiam teneri ad differendam absolutionem, semper ac commode differre potest, præsertim cum agitur de materia turpi; tenetur enim ipse tamquam medicus animarum opportuniora applicare remedia; et putò, remedium magis idoneum non inveniri pro eo, qui manet in occasione proxima, quam differre ei absolutionem, dum experientia nimis patet, quod plures post absolutionem acceptam negligunt media præscripta exequi, et sic facile recidunt. E converso, cum alicui differtur absolutio, ille vigilantior erit ad media implenda et ad obsistendum tentationibus, ob metum, ne iterum sine absolutione dimittatur, cum ad confessarium redibit. Forte in hoc quis me nimium rigidum reputabit; sed ego semper sic me gessi in praxi, et sic pergam me gerere cum iis, qui sunt in proxima occasione, quamvis necessaria, et quamvis extraordinaria signa doloris haberent, semper ac mihi non ostenderetur specialis necessitas eos statim absolvendi; et sic censeo multo magis prodesse pœnitentium saluti. Utinam et omnes confessarii sic etiam se gererent, oh quot peccata vitarentur, et quot aliæ salvarentur animæ! Repeto, quod supra dixi: Ubi agitur de liberando pœnitente a peccato formali, uti debet confessarius opinionibus benignioribus, in quantum christiana prudentia concedit; sed ubi opiniones benignæ periculum peccati formalis proximius reddunt, prout in hac materia occasionum proximarum accidit, dico omnino expedire et quandoque oportere, ut confessarius sententiis rigidioribus utatur; tunc enim hæ valde magis prosunt animarum saluti. Quod si autem quis, manendo in occasione necessaria, semper eodem modo relaberetur, etiam remediis adhibitis, et modica superesset spes emendationis, tunc dico, omnino huic negandam absolutionem, prius quam occasionem tollat(1). Et hic reor instare evangelii præceptum: *Si oculus scandalizat te, ejice eum. Marci 9, 46.* Excepto casu, quo pœnitens signa doloris ostenderet tam extraordinaria, quod posset concipi prudens spes emendationis(2).

(1) *ibid. n. 457.* — (2) *l. 6, 457. in fine.*

CAPITULUM V.

Quomodo se gerere debeat confessarius cum habituatis et recidivis.

70. Distinguendi sunt *habituati* a *recidivis*. *Habituati* sunt, qui habitum contraxerunt in aliquo peccato, de quo non adhuc sunt confessi. Isti, ut dicunt DD. (1), bene absolvi possunt prima vice, qua confitentur de pravo habitu, vel si de eo confitentur, postquam retractaverunt, dummodo dispositi sint per verum dolorem et firmum propositum adhibendi media efficacia ad emendationem; verum si habitus esset valde radicatus, potest etiam confessarius ei differre absolutionem, ad experiendum, quomodo sit constans pœnitens in praxim deducendo media præscripta, utque ipse de suo vitio majorem concipiat horrorem. Advertatur hic, quod quinque vices in mense jam possunt malum habitum constituere in aliquo vitio peccati externi, modo inter ipsas aliquod intervallum intercedat. Et in materia fornicationum, sodomiarum et bestialitatum multo minor numerus habitum queit constituere: qui ex. gr. semel in mense fornicaretur per annum, bene hic habituatus dici potest.

71. *Recidivi* autem sunt, qui post confessionem eodem vel quasi eodem modo sunt relapsi absque emendatione. Isti, ut communiter docetur (2), nequeunt absolvi, si sola signa ordinaria afferant, nempe si tantum confiteantur, asserendo, se pœnitere et proponere, prout habetur ex propos. 60. damnata ab *Innocentio XI.* Nam habitus contractus et relapsus præteriti sine ulla emendatione magnam præstant suspicionem, quod dolor et propositum, quæ pœnitens asserit se habere, nequaquam sint vera. Unde istis differenda est absolutio per aliquod tempus, usquedum appareat prudens signum emendationis. Et in hoc puncto lugenda est animarum ruina, cujus causa sunt tot mali confessarii, indistincte absolvendo tot recidivos, qui, cum repererint confessarios, qui semper tam facile eos absolvunt, amittunt horrorem in peccando, et per-

(1) *l. 6, 459.* — (2) *ibid. v. recidivus.*

gunt ad putrescendum in cœno vitiorum usque ad mortem. Quidam DD. (1) admittunt, recidivum solis signis ordinariis absolvi posse usque ad tertiam et quartam vicem; sed huic opinioni nunquam potui acquiescere, dum habituatus, qui post unam confessionem recidit sine emendatione, jam est verus recidivus, et fundatam præbet suspicionem suæ indispositionis. Et notetur hic, quod hæc regula procedit etiam respectu culparum venialium; quamvis enim communiter admittitur facilius absolvi posse eos, qui prolabuntur in peccata levia, eo quod occasiones eorum frequentiores sint; attamen, cum sit communis sententia (2), grave esse peccatum et sacrilegium, absolutionem recipere super levibus confessis sine vero dolore et proposito, nec sufficere dolere de multitudine seu de numero excessivo talium culparum, quin dolor habeatur de aliqua in particulari, prout tenuimus (3) contra quorumdam opinionem, facile metuendum est, hujusmodi confessiones sacrilegas esse, aut saltem invalidas. Hinc diligenter satagat confessarius ad non absolvendos indistincte tales pœnitentes; tunc etenim, etiamsi illi sint in bona fide, tamen non poterit a sacrilegio excusari, absolutionem impertiendo eis, qui ad absolutionem non satis dispositi judicari possunt. Propterea curet, si pœnitentem sine peccato vult absolvere, aut eum disponere ad dolendum præsertim de aliqua levi culpa, a quo ille magis horreat; aut ei insinuare, ut confiteatur de aliquo peccato graviori vitæ anteactæ contra aliquod præceptum (sufficit enim, ut confiteatur in generali absque numero), ut habeat materiam certam, super qua inniti possit absolutio; alioquin etiam huic pœnitenti per aliquod tempus differri oportet absolutio.

72. Dico: *per aliquod tempus*, eo quod recidivis tam levium quam gravium culparum non est necessarium differre absolutionem per annos aut menses, ut nimis rigide vult *Juenninus* (4); sed regulariter satis erit, si peccatum procedit ex fragilitate intrinseca, dilatio octo vel decem dierum, prout ait doctus auctor libri Romæ editi, cui titulus: *Istruzione per li novelli confessori* (5); idem-

(1) *l. 6, 459. v. dicunt.* — (2) *l. 6, 449. dub. 1.* — (3) *ib. dub. 2.* — (4) *vide l. 6, 463.* — (5) *part. 1. c. 9. n. 215.*

que dicit auctor libelli ubique in Italia accepti, cui titulus: *Istruzione per li novelli confessori di terre e villaggi* (1), ubi pro hac doctrina citat *Ludovicum Habert* (2): adduntque, esse excessivam et periculosam dilationem mensis, quia post tantum tempus difficilis redditur reditus hujusmodi pœnitentium. Et huic judicio favet *Benedictus XIV.* in bulla *Apostolica*, ubi loquens de confessariis, qui rite pœnitentibus absolutionem differunt, sic deinde eos monet: *Illos quantocius ut revertantur invitent, ut ad sacramentale forum regressi absolutionis beneficio donentur.* Nota verba *quantocius* et *donentur*. Ad summum (dico) his differri potest absolutio per quindecim aut viginti dies. Sed excipere oportet illos, qui tempore præcepti paschalis confitentur; pro istis enim majoris temporis experientia requiritur, cum justa suspicio haberi possit, quod hi abstineant a relapsu potius, ut censuram effugiant, quam ex vero proposito mutandi vitam. Oportet etiam excipere eos, qui lapsi sunt in occasione proxima extrinseca; isti enim majori egent experientia, cum occasio (ut dictum est in capitulo præcedenti) sit fortius incentivum ad peccandum. Verum semper sufficiet experientia mensis. Caveat tamen confessarius, ne dicat pœnitenti, ne redeat nisi post mensem; nam hic ob tantam dilationem nimis terrebitur, potius imponat ei, ut redeat post octo vel quindecim dies, et sic blando modo ipsum transferet ad recipiendam absolutionem in fine mensis.

73. Ad absolvendos igitur recidivos non sufficiunt ordinaria signa doloris et propositi, sed requiruntur extraordinaria: quæ alias juxta communem sententiam (3) certe sufficiunt ad absolutionem impertiendam; illud enim extraordinarium signum (modo solidum sit et fundatum) aufert indispositionis suspicionem, quæ urget ratione relapsuum. Recte dixerunt episcopi Belgii anno 1697 congregati in quodam decreto edito pro directione confessariorum suarum diœcesium, de hoc puncto loquentes: *Deum in conversione peccatoris non tam considerare mensuram temporis, quam doloris* (4). Hinc prohibuerunt,

(1) *cap. 1. §. 4.* — (2) *in praxi pœnit. tr. 4. p. 417.* — (3) *l. 6, 459. v. recidivus.* — (4) *apud Croix l. 6. p. 2. n. 1823.*

ne confessarii stabili lege exigerent a pœnitentibus adhuc recidivis experientiam notabilis temporis, antequam eos absolverent. Et jure merito; sola enim probatio temporis non est unicum signum mutatæ voluntatis, dum voluntas peccatoris mutatur virtute divinæ gratiæ, quæ tempus non requirit, sed aliquando illico operatur; quapropter mutatio voluntatis bene per alia signa cognosci valet sine experientia temporis. Quinimo alia signa dispositionis actualis pœnitentium quandoque voluntatis mutationem manifestant multo melius, quam probatio temporis: nam talia signa directe dispositionem ostendunt, dum e converso experientia illam ostendit tantum indirecte, cum non raro accidat, quod aliquis diu abstinuerit a peccando, et adhuc sit etiam indispositus. Unde auctor libri citati: *Istruzione per li novelli confessori*, sic ait (1): *Se la caduta nasce dalla propria fragilità, senz' altra causa estrinseca volontaria, è quasi temerità il dire, che ogni ricaduto sia indisposto* *). Et alibi (2) dicit, quod recidivus propter vim mali habitus absolvi debet, semper ac firmam ostendit voluntatem adhibendi media ad emendationem, sic subdendo: *E giudichiamo, che'l fare altrimenti sia troppo rigore, e che'l confessore facendo s' allontanerebbe dallo Spirito della chiesa e del Signore, e della natura del sacramento, il quale non solamente è giudicio, ma è medicina salutare* **).

74. Plura autem sunt hæc signa, prout docent DD. (3): 1) Major dolor manifestatus per lacrymas (modo sint veræ compunctionis), aut per verba ex corde procedentia, quæ aliquando certiora signa quam lacrymæ esse possunt; 2) minor numerus peccatorum (intellige, cum pœnitens

(1) *part. 1. c. 15. n. 356.* — (2) *part. 1. c. 9. n. 213.* — (3) *l. 6, 460.*

*) Id est: *Si relapsus provenit ex propria fragilitate, absque causa externa voluntaria, fere temerarium est dicere, omnem recidivum esse indispositum. Edit.*

**) Id est: *Et judicamus, non posse absque nimio rigore aliter agi, et confessarium aliter agentem offendere in spiritum ecclesiæ et Domini et contra naturam sacramenti, quod non solum judicium est, sed et salutaris medicina. Editor.*

fuerit in eisdem occasionibus et tentationibus peccandi); aut si pœnitens post ultimam confessionem perseveravit in gratia per notabile tempus, puta per 20 aut 25 dies, ipse, qui prius pluries in hebdomada prolabi solebat; aut vero si relapsus fuerit post magnam resistentiam; aut etiam, si, antequam ad confessionem accederet, diu se abstinuerit a culpis mortalibus; 3) diligentia adhibita pro emendatione: ut esset, si pœnitens diligenter occasionem vitaverit, media præscripta a confessario executioni mandaverit; aut si adhibuerit jejunia, preces, eleemosynas etc. ad vitium extirpandum; 4) si ipse petit a confessario remedia aut nova media ad emendationem; item si promittit implere media, quæ tunc ei suggerit confessarius; maxime si nunquam monitus fuerit ad illa adhibenda; sed his promissionibus censeo non omnino fidendum, si alia signa desint; cum pœnitentes, ut absolutionem carpant, facile promittant, sed postea difficulter attendant; 5) spontanea confessio, nempe si pœnitens accedit non jam ad implendum præceptum paschale, neque ex quodam usu pro se confitendo in aliquibus temporibus, prout die nativitatis Domini, in festivitatibus Deiparæ et similibus, neque accedit impulsus a parentibus, a domino aut magistro; sed venit omnino sponte et vere inspiratus a divino lumine, ad solum finem, ut divinam gratiam recipiat: præsertim si ad se confitendum longum iter aggressus fuerit, abstinuerit a lucro notabili, grave sustinuerit incommodum, aut magnum conflictum internum vel externum superaverit; 6) si venerit motus ab aliquo extraordinario impulsu, puta ob concionem auditam, aut mortem amici, obve metum alicujus imminentis flagelli, prout terræmotus, pestis etc.; 7) si pœnitens confiteatur peccata anterius per verecundiam tacita; 8) si pœnitens, antequam accedat, restituerit rem vel famam ablatam; 9) si propter monitionem confessarii ostendit se apprehendisse novam cognitionem et horrorem sui peccati periculique suæ damnationis. Alii alia signa addunt: prout si pœnitens magnam libenter acceptat pœnitentiam; si asserit, se pœnituisse peccati, statim ac illud patravit; si protestatur, se velle mori potius quam peccare. Sed hæc signa nescio an sola satis

esse possint; potius dicerem, quod possent deservire ad alia signa, quæ sola non sufficerent.

75. Denique semper, ac aliquod adest signum, quo prudenter possit judicari pœnitens mutasse voluntatem, bene absolvi potest. Quamvis enim confessarius, ut pœnitentem absolvere possit, moraliter certus esse debeat ejus dispositionis, attamen advertendum, quod in aliis sacramentis, in quibus materia est physica, physica etiam debet esse certitudo; sed in hoc sacramento pœnitentiæ, cum materia sit moralis, prout sunt actus pœnitentis, sufficit moralis certitudo sive respectiva, ut probatum est *l. 6, 57. et 461.*; nimirum satis est, quod confessarius prudentem habeat probabilitatem de dispositione pœnitentis sine aliqua prudenti suspicione in oppositum; alioquin difficulter unquam posset ullus peccator absolvi, nam omnia signa pœnitentium aliud non fundant quam probabilitatem quamdam de ipsorum dispositione. Auctor *dell' istruzione per li nov. confessori* sic inquit (1): *Non ricercasi altro per amministrare la penitenza, che un giudizio prudente probabile della disposizione del penitente; onde, se le circostanze non fondano un dubbio prudente, ch' egli non sia sufficientemente disposto, non deve il confessore inquietare se stesso, nè il penitente, per averne l'evidenza, che non è possibile* *). Et hic notandum circa malum habitum, quod facilius absolvi possunt recidivi in blasphemiis quam in aliis peccatis odii, furti aut libidinis, quibus habitus fortius inhæret, causa majoris concupiscentiæ sive inclinationis, quæ in illis invenitur.

76. Dictum est, confessarium posse absolutionem impertiri consuetudinario et recidivo, quando ille per signum extraordinarium dispositus apparet: sed non dicitur te-

(1) *part. 1. c. 15. n. 360.*

*) Id est: *Ad administrandam pœnitentiam non aliud requiritur quam prudens et probabile judicium de dispositione pœnitentis; unde, si circumstantiæ non fundant prudens dubium, quod non sit sufficienter dispositus, confessarius nec se ipsum nec illum perturbare debet ob habendam evidentiam, quæ non est possibilis.*
Editor.

neri, quia potest etiam absolutionem ei differre, si hoc censeat expedire, ut communiter DD. docent (1); etenim, licet pœnitens post confessionem suorum peccatorum jus habeat ad absolutionem, tamen non habet jus, ut statim absolvatur; nam confessarius tamquam medicus bene potest, imo quandoque tenetur, absolutionem differre, cum judicat, tale remedium necessario prodesse saluti sui pœnitentis. An autem expediat ordinarie uti hoc remedio aut non sine consensu pœnitentis? Certum est non expedire, si videt, quod dilatio afferre potest magis detrimentum quam profectum; et idem dicunt DD., quando ob dilationem pœnitens subire deberet aliquam infamiæ notam aut periculum (2). Extra autem hos casus quidam volunt melius esse, ut hujusmodi recidivis differatur absolutio: alii tamen communius censent, id raro expedire; et hoc etiam sentit celebris nostrorum temporum missionarius R. P. *Leonardus de Portu Mauritio* in suo docto sermone Romæ edito, cui titulus: *Discorso mistico et morale.* Melius nihilominus dicendum, quod in hoc puncto nequit certa statui regula, sed confessarius juxta occurrentes circumstantias gerere se debet. Deo se commendet, et secundum quod se sentit inspiratum, sic faciat. Ego ita censeo: Si pœnitens relapsus est ex fragilitate intrinseca, prout accidit in peccatis iræ, odii, blasphemiarum, mollitierum aut delectationum morosarum, dico cum sententia communissima DD. (3), quod raro expedit differre absolutionem recidivo, cum ille est dispositus: nam sperari debet, magis gratiam sacramenti quam dilationem absolutionis illi prodesse posse.

77. Dico: *ex fragilitate intrinseca;* aliter enim agendum cum eo, qui relapsus est ob occasionem extrinsecam, quamvis necessariam; nam occasio vivaciorem excitat concupiscentiam, et complicis præsentia vehementius sensus commovet et intensiorem reddit affectum ad peccandum, quam faciat pravus habitus intrinsecus; et ideo pœnitens in occasione extrinseca magnam sibi vim inferre debet, non tantum ad superandam tentationem, sed etiam ad se removendum a familiaritate et præsentia complicis, ut periculum ex proximo reddatur remo-

(1) *l. 6, 462.* — (2) *l. c. n. 463.* — (3) *ibid. v. ut autem.*

tum. Et tanto magis hoc procedit, si occasio est voluntaria et omnino auferri debet, quia tunc recipiens absolutionem, antequam occasionem amoverit, remanet in magno periculo frangendi propositum factum de illa removenda, prout ostendimus in capitulo præcedenti *n. 63.* E converso in consuetudinario ob causam intrinsecam remotius est periculum violandi propositum, dum ex una parte non adest objectum extrinsecum, quod tam violenter eum impellat ad peccandum: et ex altera illi non est voluntaria retentio mali habitus, prout est voluntariam non amovere occasionem, cum possit; unde in tali necessitate Deus male habituato magis succurrit, et ideo plus quam a dilatione absolutionis sperari potest emendatio a gratia sacramenti, quæ illum fortiorem reddet, reddetque efficaciora media, quæ ipse adhibebit ad habitum extirpandum. Cur enim, recte dicunt *Salmanticenses* (1), magis sperari debet, quod peccatori gratia carenti prosit dilatio absolutionis, quam prosit amico Dei absolutio, qua gratiam recepit? Et cardinalis *Toletus* (2), loquendo præcise de peccato pollutionis, censet, ad tale vitium vitandum non esse remedium efficacius quam sæpe se munire sacramento pœnitentiæ; subditque, hoc sacramentum maximum esse frenum hujusmodi peccatum committentibus: et qui eo non utuntur, inquit, quod non sibi promittant emendationem nisi per miraculum. Et in facto *s. Philippus Nerius*, ut legitur in ejus vita (3), maxime hoc medio frequentis confessionis utebatur pro recidivis in tali vitio. Huic quoque confert id, quod ait rituale Romanum, agendo de pœnitentia: *In peccata facile recidentibus utilissimum fuerit consulere, ut sæpe confiteantur; et si expediat, communicent.* Et dicendo *facile recidentibus*, certe intelligit loqui de eis, qui nondum pravum habitum extirpavere. Aliqui auctores, qui per solam rigoris viam videntur velle animas salvas facere, dicunt, recidivos pejores fieri, cum ante emendationem absolvuntur. Sed ipse scire vellem ab his magistris meis, an omnes recidivi, cum sine absolutione dimittuntur, carentes gratia sacramenti, omnes evadant fortiores et omnes emendentur. Quot ego miseros novi

(1) *de pœnit. c. 5. n. 68. in fine.* — (2) *l. 5. c. 13.* — (3) *c. 6. n. 2.*

in exercitio missionum, qui dimissi sine absolutione vitiis et desperationi se abjecerunt, et per plurimos annos omiserunt confiteri! Cæterum repeto: Quisque se dirigere debet juxta lumen, quo donatur a Deo. Hoc certum est, quod in hac materia tam errant ii, qui plus justo sunt faciles, quam ii, qui sunt difficiles ad absolvendum. Multi quidem propter nimiam facilitatem sunt in causa, quod tot animæ perdantur (et negari non potest, quod isti in majori sint numero et majus damnum afferant, dum istis in majori numero accedunt peccatores habituati); sed alii ob nimium rigorem etiam magno sunt damno animarum saluti. Et nescio, an confessarius debeat tantum sibi scrupulum injicere, quando absolvit indispositos, et non etiam, quando dispositos sine absolutione dimittit. Concludo hic et dico *primo:* Non nego, quod aliquando bene prodesse possit recidivo disposito dilatio absolutionis. Dico *secundo:* Semper proderit, quod confessarius hujusmodi recidivos terreat ostendatque, ac si non posset eos absolvere. Dico *tertio:* Ordinarie loquendo recidivis ex fragilitate intrinseca et per signum extraordinarium jam dispositis magis absolutionis beneficium proderit quam dilatio. Utinam et confessarii recidivos absolverent tum solum, cum signa extraordinaria afferunt! Id quod lugendum est, quod major, ne dicam, maxima, confessariorum pars universaliter recidivos absolvunt sine distinctione, sine signo extraordinario, sine admonitione, et sine aliquo saltem remedio præstito ad emendationem; et hinc vere procedit, non jam ab absolvendis dispositis, tot animarum universalis pernicies.

78. Hoc tamen, quod dictum est (communiter loquendo) de habituatis et recidivis, non procedit jam circa initiandos in sacris ordinibus habituatos in aliquo vitio (præsertim in peccato turpi); circa hos enim alia currit ratio. Laicus habituatus absolvi potest, semper ac est dispositus ad suscipiendum sacramentum pœnitentiæ, sed ordinandus habituatus, si vult ipse ad sacrum ascendere ordinem, non sufficit, ut sit dispositus ad sacramentum pœnitentiæ, sed oportet, ut etiam dispositus sit ad recipiendum sacramentum ordinis; alioquin ad neutrum dispositus erit; cum enim sit indignus ascendendi ad altare, qui vix egreditur e statu peccati, nec habet probi-

tatem positivam, necessariam respectu ad sublimitatem status, in quem immitti inhiat, ipse graviter peccat, si absque illa vult sacrum ordinem suscipere, etiamsi ponatur in statu gratiæ. Quapropter tunc confessarius nequit eum absolvere, nisi promittat abstinere ab ordine suscipiendo, ad quem ascendere non poterit, nisi post longi temporis, saltem plurium mensium probationem. Id plene probatum est in dissertatione operi inserta (1) cum communi sententia DD. ibi (2) relatorum, qui docent, quod ad sacrum ordinem suscipiendum non satis sit bonitas communis, id est simplex immunitas a peccato mortali, sed requiritur bonitas specialis, virtute cujus initiandus sit a pravis habitibus depuratus, ut docuit *d. Thomas* (3): *Ordines sacri præexigunt sanctitatem...; unde pondus ordinum imponendum est parietibus jam per sanctitatem desiccatis..., id est... ab humore vitiorum.* Et ratio est, quia; si ordinandus hanc non habet specialem sanctitatem, indignus est super plebem constitui ad altissima altaris ministeria exercenda: *Sicut illi* (loquitur idem s. Doctor), *qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis* (4). Et alibi (5) expressius præfatam rationem confirmat, dicens: *Quia per sacrum ordinem deputatur ad dignissima ministeria, quibus ipsi Christo servitur in sacramento altaris, ad quod requiritur major sanctitas interior, quam requirit etiam religionis status.*

79. Verumtamen excipitur casus, quo a Deo donaretur quis tam extraordinaria compunctione, quæ ipsum liberaret ab antiqua fragilitate; nam, ut ait idem Angelicus (6): *Quandoque tanta commotione convertit* (Deus) *cor hominis, ut subito perfecte consequatur sanctitatem spiritualem.* Raræ quidem sunt hujusmodi conversiones, et præsertim in ordinandis, licet aliquam petant domum religiosam, ut spiritualia agant exercitia; isti enim ut plurimum non ultro, sed coacti accedunt; sed quando vere quis tantam reciperet gratiam a Deo, (cujus admirabiles sunt misericordiæ), quæ ipsum taliter mutatum redderet, quod, licet adhuc aliquod pravum motum sen-

(1) *l. 6, 63.* — (2) *ibid. n. 68.* — (3) *2. 2. qu. 189. art. 1. ad 3.* — (4) *suppl. qu. 35. art. 1. ad 3.* — (5) *2. 2. qu. 184. art. 8.* — (6) *3. p. qu. 86. art. 5. ad 1.*

tiret, magnum tamen concepisset horrorem adversus peccatum, et simul notabiliter diminutum in se cognosceret ardorem concupiscentiæ, ita ut a gratia munitus facile jam inciperet tentationibus obsistere; et insuper firme statuisset in posterum, non tantum vitare peccata et occasiones, sed etiam media opportuniora suscipere ad vivendum, ut sacerdotem decet, et jam simul incœpisset ad suam conversionem confirmandam instanter preces effundere pro sua perseverantia, cum magna et tali in Deum fiducia, quæ eum redderet moraliter securum de quadam magna mutatione vitæ; eo casu bene posset confessarius eum absolvere, etsi ipse vellet statim post confessionem ordinem sacrum suscipere. Attamen, licet adhuc in hujusmodi casu pœnitens magnam habuerit compunctionem, confessarius, quantum potest, adhibere se debet, ut illum inducat ad differendam susceptionem ordinis, ad hoc, ut melius a pravo habitu se purget et melius concepta proposita exequatur. Imo ad hunc effectum, si ille nolit differre susceptionem, potest etiam confessarius tanquam medicus ad majorem ejus profectum differre ipsi absolutionem, ut initiandus ordinis susceptionem differat. Hoc tamen intelligendum, modo ex tali dilatione non subeat ille periculum alicujus infamiæ aut notæ; tunc enim (prout notatum est *n. 69.*) pœnitens habet jus, ut statim absolvatur. Cæterum confessarii debent esse difficiles, quantum fieri potest, in absolvendis hujusmodi ordinandis, qui postmodum ordinarie pessimi evadunt et sic populis et ecclesiæ perniciem magnam afferunt.(1)

CAPITULUM VI.

Quomodo se gerere debeat confessarius cum pœnitentibus, qui contraxerunt aliquam censuram aut casum reservatum, vel obligationem denuntiandi, vel impedimentum dirimens aut impediens matrimonii.

80. Et *primo*, quod pertinet ad *censuras*, si quis accedat irretitus a censura aut casu reservato, super quo

(1) *vide l. 6, 69.*

confessarius facultatem non habeat, jam supra diximus, actum esse charitatis, ut confessarius adeat episcopum pro facultate obtinenda. *Episcopus* autem vi cap. *Liceat sess. 24.* Tridentini(1) absolvere potest omnes casus papales occultos. Et hanc facultatem potest delegare aliis confessariis, etiam generaliter, dummodo eos specialiter deputet ad hujusmodi casus absolvendos(2), excepta hæresi et aliis casibus bullæ cœnæ(3); nisi pœnitens esset impeditus adeundi Romam; tunc enim episcopus absolvere potest ab omnibus papalibus, etiam publicis(4), et adhuc ab hæresi et aliis bullæ cœnæ(5). Insuper episcopi absolvere possunt ab excommunicatione ob percussionem levem clerici vel monachi, et etiam ob gravem, si percutiens est mulier(6); item ab excommunicatione propter abortum fœtus animati, virtute bullæ *Gregorii XIII.*, quæ incipit: *Romana sedes;* item ab excommunicatione ob communionem in eodem crimine cum excommunicatis ab eisdem episcopis; item ab excommunicatione, quam incurrunt fratres Minores, admittentes in suis ecclesiis ad divina officia fratres tertii ordinis; item ab excommunicatione, qua ligantur ii, qui absoluti in articulo mortis ab aliqua censura ab episcopo reservata non se præsentant eidem, postquam convaluerint; et demum ab omnibus censuris, quas episcopi sibi reservant(7).

81. *Regulares* autem etiam absolvere possunt *laicos* a papalibus occultis(8), exceptis 6 casibus *Clementis VIII.*, a quibus tamen bene possunt absolvere episcopi, quando sunt occulti, scilicet: 1) Percussionis clerici; 2) duelli; 3) violationis immunitatis ecclesiasticæ; 4) fracturæ clausuræ monialium; 5) simoniæ realis; 6) simoniæ confidentialis. Facultas enim quoad casus præfatos respectu ad regulares degentes extra Romam et intra Italiam a prædicto Pontifice est eis expresse ablata(9). Quamvis autem nequeant regulares absolvere laicos a casibus reservatis ab episcopis(10), possunt tamen ex probabiliori sententia absolvere a papalibus reservatis episcopis(11), exceptis semper vero sex casibus *Clementis* ut supra.

(1) *vide l. 7, 75.* — (2) *ibid. n. 93.* — (3) *ibid. n. 82.* — (4) *l. 7, 84.* — (5) *ibid.* — (6) *ex c. Ea noscitur et c. Mulieres de sent. excomm.* — (7) *l. 7, 213.* — (8) *l. 7, 96.* — (9) *l. c. n. 99.* — (10) *l. 7, 98.* — (11) *l. c. n. 99.*

Quoad *subditos* vero possunt eos absolvere ab omnibus casibus Papæ reservatis, etiam publicis, etiamque a casibus bullæ cœnæ, exceptis *relapsu in hæresim*, *falsificatione litterarum apostolicarum*, *et delatione prohibitorum ad infideles*, ex concessione facta prælatis ordinis Prædicatorum et per communicationem aliorum ordinum in bulla *Pretiosus*, edita anno 1727, ubi insuper concessum est generali ordinis, *ut ipse solus possit ab irregularitate hujusmodi* (scilicet orta ex homicidio) *dispensare cum fratribus sibi subditis*, *dummodo homicidium non fuerit appensatum et intra claustra extiterit consummatum* (1).

82. Notandum hic, quod, si quis ignorat censuram papalem, nec ipsam nec casus reservationem incurrit, quia casus papales principaliter ob censuram reservantur (2); ad differentiam casuum episcopalium, quorum nesciens censuram etiam incurrit casum; quia episcopi principaliter casum reservant (3); et hoc, etiamsi ignoretur casus reservatio, ut probavimus (4). Cæterum nulla incurritur censura ab eo, qui invincibiliter eam ignorat (5). Item notandum, quod, cum quis sacrilege in jubilæo confessus fuerit, tunc reservatio non aufertur, ut probatum est, præsertim ex declaratione ss. Papæ *Benedicti XIV.* (6). Idemque tenuimus (7), si confessio fuerit invalida, loquendo de jubilæo; sed extra jubilæum, si quis invalide confessus fuerit apud aliquem confessarium, qui facultate pollebat super peccatis reservatis, communis et probabilior est sententia, quod absolutus a reservatione maneat (8). Estque etiam communior et satis probabilis opinio, pœnitentem solutum esse a reservatione, quamvis confessio fuerit sacrilega, modo ipse culpabiliter non tacuerit præsertim peccatum reservatum (9).

83. *Secundo* quod pertinet ad *obligationem denuntiandi*, advertat confessarius, quod ipse tenetur sub culpa gravi imponere pœnitenti obligationem denuntiandi superioribus aliquem, qui serio protulerit propositionem aut blasphemiam hæreticalem cum errore intellectus et pertinacia,

(1) *l. 7, 101. et n. 104.* — (2) *l. 6, 580.* — (3) *ibid.* — (4) *l. 6, 581.* — (5) *l. 7, 43.* — (6) *l. 6, 537. qu 2.* — (7) *ibid. v. si autem.* — (8) *l. 6, 598. q. 4.* — (9) *ibid.*

non jam ob ignorantiam, incuriam aut lapsum linguæ; nam eo casu sufficit, ut pœnitens eum de suo errore moneat (1). Præterea debet imponere mulieribus aut pueris, ut denuntient confessarios, qui eos sollicitaverint ad turpia, vel cum eis inhonestos tractatus habuerint. Observa librum, ubi distincte est hæc materia discussa (2). Sed circa praxim *advertat confessarius* 1), in hac sollicitationis materia non esse nimis festinum in imponendo pœnitenti onus denuntiationis; nam in dubio, an illa fuerit vel ne sollicitatio, tale onus injungi non debet (3); nisi cum verba aut actus ex se sollicitationem importarent, et tantum dubium verteret de intentione sollicitantis; aut si adessent vehementia indicia, esto non evidentia, sollicitationis, sine indiciis in oppositum; tunc enim illa quodammodo moralem fundant certitudinem (4). *Advertat* 2), ne sit facilis ad suscipiendum in se onus denuntiationis, nisi in aliquo casu raro, in quo charitas id sibi proponeret, ob magnam difficultatem, quam forte pœnitens haberet adeundi superiores. *Advertat* 3), quod ipse nunquam omittere debet imponere pœnitenti sollicitato hanc obligationem denuntiationis, quamvis prævideret, pœnitentem illam non impleturum; nam directe confessario injunctum est a Pontifice onus, ut talem obligationem intimet (5). Unde, donec pœnitens eam non adimpleat, expedit, ut absolutionem ei differat. Atque si confessarius dubitat, an ille difficulter eam adimpleturus sit, tunc omnino absolutionem illi differre debet. Bene tamen potest eum absolvere, si pœnitens est pro tunc impeditus, et firmum habet propositum denuntiandi, statim ac commode potest (6). Hujusmodi denuntiationes fieri debent saltem intra mensem (7). Item notandum, quod a nostro ss. *P. Benedicto XIV.* (8) cuique impositum est onus denuntiandi confessarium, quem sciret obligasse pœnitentem ad manifestandum complicem, nisi ex mera simplicitate aut imprudentia id egisset. Ultimo notandum circa sortilegia laicorum, quod hodie in nostro regno Neapolis, propter insinuationem nostri regis *Caroli III.*, non

(1) *l. 5, 254. v. not. 2.* — (2) *l. 6, 675.* — (3) *l. 6, 702.* — (4) *ib. v. excipiendum.* — (5) *l. 6, 694.* — (6) *l. c. n. 693* — (7) *ibid. v. hoc tamen.* — (8) *l. 6, 491.*

adest obligatio illa denuntiandi, nisi cum intervenit abusus ss. eucharistiæ aut olei sancti (1).

84. *Tertio* demum, quod pertinet ad *impedimenta matrimonii*, cum pœnitens aliquod impedimentum habet, et matrimonium nondum est initum, plura distinguere oportet: Si impedimentum est consanguinitatis aut cognationis spiritualis, aut affinitatis ex copula licita usque ad quartum gradum, aut publicæ honestatis, etsi esset occultum, confessarius adstringere debet pœnitentem vel ad denuntiandum impedimentum, vel ad dispensationem obtinendam a dataria. Si autem impedimentum est affinitatis ex copula illicita cum consanguinea sponsæ usque ad secundum gradum, modo adfuerit copula consummata cum seminatione perfecta (2); aut est impedimentum criminis, nimirum homicidii conjugis utraque parte conspirante, aut homicidii cum adulterio, aut adulterii cum fide matrimonii aut matrimonii attentati, prout fuse declaratum est in libro (3): in his casibus, semper ac impedimentum est occultum, impetranda est dispensatio a s. pœnitentiaria. Idemque currit, si pœnitens impedimentum habeat voti, castitatis aut religionis. Si vero aliqua urgentissima adesset causa in aliquo casu raro, nempe scandali, rixarum aut infamiæ imminentis, et tempus aut modus deesset recurrendi ad pœnitentiariam, posset etiam tunc episcopus dispensare (4). Et si neque adesset modus adeundi episcopum, observa, quod dictum est in libro (5) et supra *n. 8.*

85. Si autem pœnitens jam contraxisset matrimonium invalidum ob impedimentum dirimens, tunc, si impedimentum provenit ex copula licita, etiam observandus est liber 6, 1124.; si autem ex copula illicita aut ex crimine, et pœnitens est in bona fide, et contra adesset periculum mortis, scandali aut incontinentiæ, si ipsi manifestaretur impedimentum, eo casu confessarius impedimentum occultare debet, et interim procurare a s. pœnitentiaria dispensationem; qua obtenta debet patefacere impedimentum, debetque tunc diligenter secum consulere de modo, quo reconvalidatio matrimonii facienda est.

(1) *l. 5 n. 253. in fine.* — (2) *l. 6, 1036. et 1075.* — (3) *l. 6, 1033.* — (4) *l. c. n. 1122.* — (5) *l. 6, 612. v. sed hic.*

Ad hanc autem reconvalidationem non quidem est necessaria assistentia parochi et testium, ut probatum est (1); sed, ut diximus (2), tenetur pars conscia impedimenti alteram certiorare de nullitate matrimonii, juxta solitam clausulam s. pœnitentiariæ: *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata etc.* Et ideo per se loquendo ad hanc clausulam exequendam non sufficit id, quod aliqui DD. admittunt, scilicet dicere: *Si me non duxisses, duceres nunc?* aut: *Dic mihi, te volo;* aut: *Pro mea consolatione renovemus consensum.* Semper enim talis consensus est dependens a priori, qui fuit nullus. Nec sufficit copula, ut alii dicunt, etiam affectu maritali habita. Bene tamen satis erit dicere: *Nostrum conjugium invalidum fuit ob quamdam circumstantiam* (dum non est obligatio manifestandi qualitatem impedimenti), *renovemus consensum.* Aut: *Quando te duxi, non habui verum consensum* (nam consensus nullus non est verus consensus). Aut: *Ego dubium habeo de valore nostri matrimonii, unde iterum contrahamus.* Quia tunc consensus, qui præstatur, jam a priori non dependet. Verum quando prudens timor esset, ne præfatos modos adhibendo patefieret crimen, et pericula instarent rixarum, infamiæ aut scandali, et vice versa conjux impedimenti conscius non posset excusari a debito reddendo, tunc, executa jam dispensatione, sufficit, ut ipse utatur aliquo ex modis supra relatis; etiamque sufficit, ut ipse solus consensum ponat, cum possit in tali necessitate sequi sententiam, quæ docet, bene conjungi ad matrimonium convalidandum consensum suum cum consensu ab initio præstito a parte ignorante, qui per continuationem usus matrimonii aut cohabitationis virtualiter perseverat (3).

86. Si autem pœnitens haberet impedimentum impediens, scilicet ad non petendum debitum, causa copulæ habitæ cum consanguinea in secundo gradu suæ uxoris, hic a tali impedimento solvi debet vel a s. pœnitentiaria vel ab episcopo aut ab aliquo confessario regulari, qui facultatem habeat a prælato sui monasterii (4). Sed si pœnitens ignoraret legem ecclesiasticam, quæ ultra divinam hu-

(1) *l. 6, 1110.* — (2) *l. 6, 1115.* — (3) *ibidem.* — (4) *l. c. n. 1076. v. insuper.*

jusmodi incestum prohibet, tunc non incurrit impedimentum (1); quinimo etiamsi legem sciret, sed talem ignoraret pœnam, etiam est probabile, quod eam non incurrat (2); saltem si periculum exstet incontinentiæ, relinquendus est pœnitens in sua bona fide.

87. Notemus hic formulas ad obtinendam a s. pœnitentiaria dispensationem in præfatis impedimentis, necnon votis aut irregularitatibus.

Circa impedimenta matrimonii, intus sic scribatur:

Eminentissime et Reverendissime Domine!

N. N. rem habuit cum quadam muliere, et postea sponsalia contraxit cum ejus sorore. Impedimentum est occultum, et si conjugium non fieret, plura evenirent scandala. Supplicat ideo Eminentiam Vestram, ut dignetur ei dispensationem concedere. Favebit responsum mittere Neapolim (aut *Aversam per viam Neapolis*) *ad NN.* (hic exprimatur nomen et cognomen) *confessarium approbatum* etc.

Si autem matrimonium est jam initum, scribatur sic:

N. N. ignarus (aut *conscius*) *impedimenti, matrimonium contraxit cum aliqua fœmina, cujus matrem* (*aut sororem*) *prius carnaliter cognoverat. Ideo, cum impedimentum sit occultum, et non possit separatio sine scandalo fieri, supplicat Eminentiam Vestram pro absolutione et dispensatione* etc.

Circa voto castitatis: *N. N. votum emisit castitatis, sed nunc est in gravi et imminenti periculo incontinentiæ; ideo supplicat Eminentiam Vestram, ut dispensare dignetur in dicto voto, ut possit orator matrimonium inire etc.* Eodem modo fere scribendum pro dispensatione in voto religionis. Et notandum, quod ad dispensandum in voto castitatis non sufficit quodvis commune periculum incontinentiæ, sed requiritur grave et imminens, prout innuimus.

Circa irregularitates: *N. N. sacerdos contraxit irregularitatem causa homicidii* (*aut violationis censuræ etc.*); *et cum adsit periculum infamiæ, si abstinet a celebrando, ideo supplicat etc.*

(1) *l. 6, 1072.* — (2) *l. 6, 1074.*

Foris in epistola ponatur:
Eminentissimo et Reverendissimo Domino Colendissimo Domino Cardinali Pœnitentiario majori Romam.

88. Confessarius aut is, cui dispensationis executio commissa erit, in dispensando post sacramentalem absolutionem impertitam sequenti formula uti poterit: *Et insuper auctoritate apostolica mihi concessa dispenso tecum super impedimento primi* (seu *secundi*, seu *primi et secundi*) *gradus proveniente ex copula illicita, a te habita cum sorore mulieris, quacum contraxisti* (aut *contrahere intendis*), *ut matrimonium cum illa rursus contrahere possis, renovato consensu, et prolem, si quam suscipies* (vel *suscepisti*), *legitimam declaro. In nomine Patris etc.* Si dispensatio autem est in voto castitatis, dicit: *Insuper tibi votum castitatis, quod emisisti, ut valeas matrimonium contrahere et illo uti, in opera, quæ tibi præscripsi, dispensando commuto. In nomine etc.* Et si quis, non obstante voto castitatis, matrimonium contraxisset, dicet: *Item non obstante castitatis voto, quod emisisti, ut in matrimonio remanere et debitum conjugale exigere possis, auctoritate apostolica tecum dispenso. In nomine etc.*

89. In quibus autem casibus s. pœnitentiaria absolvere possit, aut dispensare a casibus papalibus, censuris, irregularitatibus, votis, juramentis, restitutionibus incertis etc.: observa librum (1). Et in quibus casibus dispensare possit in impedimentis matrimonii, vide *l. 6, 1144.*

CAPITULUM VII.

Quomodo se gerere debeat confessarius cum personis diversi generis.

§. I. *Quomodo cum pueris, adolescentibus et puellis.*

90. Cum *pueris* adhibere debet, omnem charitatem et modos suaviores, quantum fieri potest. Primo eos in-

(1) *l. 7, 470.*

terrogare debet, an sciant res fidei; et si nesciant, oportet eos patienter instruere pro tunc, si tempus adest, vel eos mittere ad alium, ut instruantur saltem circa necessaria ad salutem. Cum autem agat de confessione, in principio curare debet, ut pueri ex seipsis confiteantur peccata, quorum memores sunt: et postea fieri illis poterunt sequentes interrogationes: 1) An tacuerint aliquod peccatum ob verecundiam; 2) an blasphemaverint in sanctos aut dies sanctos, vel an juraverint cum mendacio; 3) an omiserint in festis audire missam, aut in audienda illa sermones habuerint; et an in festis laboraverint; 4) an parentibus fuerint inobedientes aut irreverentiam irrogaverint eos subsannando, manus in eos extollendo, vel convicia aut imprecationes coram ipsis proferendo. Et hic advertendum, quod dictum est *n. 34.* de modo imponendi pueris petitionem veniæ a parentibus. 5) An aliquod turpe peccatum patraverint. Sed in hac materia confessarius sit valde cautus in interrogando: incipiat interrogare de longo et verbis generalibus: et prius, an dixerint mala verba; an jocati fuerint cum aliis pueris aut puellis, et si jocos illos clam exercuerint. Deinde interroget, an commiserint res turpes. Multoties, etiamsi pueri negent, prodest uti cum eis interrogationibus suggestivis, v. gr.: *Et nunc dic mihi, quoties hæc fecisti? Quinquies, decies?* Interroget, quocum dormiant, et si in lecto manibus jocati fuerint. *Puellas* interroget, si aliquem juvenem amore fuerint prosecutæ, et an adfuerint pravæ cogitationes, verba aut tactus. Et a responsis precedat ad ulteriores interrogationes, sed caveat ab exquirendo a puellis vel a pueris, an adfuerit seminis effusio; cum his enim melius est deesse in integritate materiali confessionis, quam esse causam, ut apprehendant, quæ nondum noverint, vel ponantur in curiositate addiscendi. Interrogetur etiam a pueris, an attulerint nuntia vel dona virorum mulieribus; et puellis, an acceperint dona a personis suspectis, nempe conjugatis, ecclesiasticis aut religiosis. 6) Interroget, an commiserint furtum, vel an damnum attulerint prædiis alienis, bestiis aut alio modo; 7) an alicui detraxerint; 8) circa præcepta ecclesiæ interroget, an impleverint confessio-

nem et communionem paschalem; et an carnes aut lacticinia comederint diebus vetitis.

91. Quod autem pertinet ad *absolutionem* his pueris impertiendam, magna requiritur attentio. Si constet, quod ipsi sufficientem usum rationis jam habeant, prout si distincte confitentur vel adæquate interrogationibus respondent, et appareat, quod ipsi jam comprehendant, cum peccato se offendisse Deum et meruisse infernum; tunc, si satis videantur dispositi, absolvantur. At si in peccatis lethalibus sunt recidivi, ipsi tractandi sunt sicut adulti: unde, si non præbeant extraordinaria signa doloris, absolutio eis differri debet. Si autem dubium sit, an puer perfectum usum rationis habeat, prout si ille in actu confessionis non maneret compositus, sed oculos in gyrum ageret, manibus jocaretur, impertinentia interponeret; tunc, si est in periculo mortis aut in obligatione implendi præceptum paschale, absolvendus est sub conditione; et tanto magis, si confessus fuerit aliquod dubium mortale (1); bene enim potest administrari sacramentum sub conditione, quando justa adest causa, ut esset hæc liberandi hunc puerum a statu damnationis, si unquam in illum est lapsus (2). Idque agendum, etiamsi puer sit recidivus; dum ideo differri debet absolutio iis, qui perfectam discretionem habent, quia spes est, quod ex tali dilatione ipsi redeant dispositi; sed spes hæc difficulter haberi potest a pueris, quia perfecto usu rationis carent. Et probabiliter plures DD. dicunt (3), quod pueri isti dubie dispositi absolvi possunt (saltem post duos vel tres menses) sub conditione, licet sola venialia afferrent, ne careant diu gratia sacramentali, et forte etiam sanctificante, si forte aliquam gravem culpam haberent ipsis occultam. Oportet autem curare, ut hi pueri eliciant actum doloris necessarium ad suscipiendam absolutionem, modo respectu ipsorum magis proprio, ex. gr.: *Amasne Deum, qui est Dominus tuus tam magnus et tam bonus, qui te creavit, pro te est mortuus etc.? Hunc Deum tu offendisti. Ipse tibi veniam dare vult, et tu spera, quod propter sanguinem Jesu Christi Filii sui tibi ignoscat. Sed oportet pœnitere. Quid dicis? pœ-*

(1) *l. 6, 432. vers. 4.* — (2) *l. 6, 28.* — (3) *l. c. n. 432. in fine.*

nitet te nunc eum offendisse etc.[2] *Istis injuriis, quas Deo irrogasti, scis, quod infernum meruisti? displicet tibi, quod ipsas commiseris? Deus meus, nunquam amplius volo te offendere etc.* Pœnitentia autem his pueris injungenda levis sit, quantum fieri potest; et curandum, ut illa ab ipsis quantocius impleatur; alioquin aut eam obliviscentur aut omittent. Curet etiam confessarius magnopere, pueris insinuare devotionem erga Deiparam, utque recitent quotidie rosarium et ter *Ave* mane et sero, semper hanc precem adjungendo: *Mater mea, libera me a peccato mortali!*

92. Circa vero *statum* ab aliquo *adolescente eligendum* non audeat confessarius illum ei determinare, sed tantum ex indiciis curet suadere statum illum, ad quem prudenter judicare potest, ipsum a Deo vocari. Præsertim, loquendo de iis, qui *religionem* ingredi volunt, ante omnia curet confessarius bene ponderare, in qualem religionem ingredi cupiant; nam si unquam institutum illud relaxatum est, melius erit alicui (ordinarie loquendo), ut in sæculo remaneat; nam illi se aggregando ipse se geret, sicut se gerunt alii, et parum illud boni, quod prius exequebatur, de facili in tali religione negliget, ut misere pluribus accidit. Et præcipue magnum scrupulum sibi faciat confessarius, si ad insinuationem propinquorum suadeat juveni illi, ut intret in aliquam hujusmodi inobservantium communitatum. Si tamen religio observantia floret, confessarius vocationem sui pœnitentis bene probet, inquirendo, si ad illam habeat pœnitens impedimentum aliquod inhabilitatis, infirmæ valetudinis, inopiæ parentum; et maxime expendet finem, an sit rectus, nempe magis se conjungendi Deo, aut lapsus emendandi anteactæ vitæ, aut sæculi pericula vitandi. Quod si principalis finis esset mundanus, vitam agendi commodiorem, aut se liberandi a propinquis duræ conditionis, aut complacendi parentibus, qui ad hoc eum impellunt, caveat, ne permittat religionem ingredi; nam eo casu illa non est vera vocatio, sine qua hujusmodi ingressus malum habebit eventum. Si autem finis est bonus, et abest impedimentum, nec debet nec potest confessarius neque alius, ut docet *d. Thomas* (1), sine culpa gravi illi impedire aut

(1) *quodlib. 3. art. 14.*

dissuadere vocationem; quamvis prudenter aget aliquando, si executionem illi differat ad melius experiendum, an resolutio sit firma et perseverans; præsertim si noverit, adolescentem esse volubilem, aut si deliberatio illa facta fuerit tempore missionis vel exercitiorum spiritualium: dum in hujusmodi occasionibus quædam concipiuntur proposita quæ postmodum, primo fervore transacto, deficiunt.

93. Si aliquis adolescens vellet suscipere *statum presbyteri sæcularis*, non sit facilis confessarius ad annuendum, sine longa et probata experientia recti finis et scientiæ vel sufficientis capacitatis. Sacerdotes quidem sæculares habent eamdem, imo majorem obligationem quam religiosi, et contra remanent in eisdem sæculi periculis; unde, ut quis bonus evadat sacerdos in sæculo (in quo raro, ne dicam, rarissime boni inveniuntur) oportet, ut prius egerit vitam valde exemplarem remotam a ludis, ab otio, a pravis sociis, et deditam orationi et sacramentorum frequentiæ (sed quis est hic? et laudabimus eum): alioquin se ponet in statu quasi certæ damnationis; præsertim si hoc faciat, ut obtemperet parentum fini, qui est res domesticas augere. Jam autem dictum est supra *n. 33.*, quam gravissimum sit peccatum, quod patrant parentes illi, qui filios cogunt, ut statum ecclesiasticum aut religiosum inviti suscipiant. Quoad *puellas* vero, quæ virginitatem suam Jesu Christo consecrare cupiunt, non permittat eis castitatem perpetuo vovere, nisi cognoscat eas bene fundatas in virtutibus et edoctas in vitæ spiritualis regulis, et præcipue in oratione exercitatas. Sub initio eis tantum permittere potest, ut castitatem voveant per aliquod definitum tempus, nimirum a solemnitate alicujus festi ad aliam alterius.

94. Demum quoad adolescentes illos, qui volunt aut debent *ducere uxorem* (dico: *debent*, prout probatum est in libro (1), loquendo de iis, qui essent incontinentes, et nollent adhibere alia media opportuna ad se continendos), advertendum, quod, sicut peccarent parentes, qui sine justa causa eis honestum matrimonium impedirent (2), ita contra peccarent filii (et ideo confessarius tenetur illis hoc prohibere), qui vellent cum dedecore familiæ matri-

(1) *l. 6, 75.* — (2) *l. 6, 849. v. conveniunt.*

monium inire ; aut quamvis conjugium non esset indecorum, vellent tamen illud contrahere invitis parentibus et cum eorum scandalo, quin ipsi filii justam causam habeant, ob quam excusentur. Observa, quomodo in libro id elucidatum sit (1).

§. II. *Quomodo se gerere debeat cum scrupulosis.*

95. Doctores plures assignant regulas pro scrupulosis ; sed certum est, pro his post orationem remedium maximum, ne dicam unicum, ut recte ait *P. Segneri*, ad eos curandos est obedientia suo directori. Hinc ante omnia incumbat confessarius, et suadeat pœnitenti hujusmodi duas principales regulas : *Primam*, ut ipse tuta coram Deo incedat via patri spirituali obediendo, ubi evidenter peccatum non apparet ; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo, qui dixit : *Qui vos audit, me audit.* Sic docent omnes DD. et spirituales magistri cum *s. Bernardo*, *s. Antonino*, *s. Francisco Salesio*, *s. Philippo Nerio*, *s. Theresia*, *s. Joanne a Cruce*, *s. Ignatio de Loyola*, *b. Dionysio Carthusiano*, *b. Humberto*, *venerabili P. M. Avila*, *magno Gersone* etc. *Alteram regulam*, ut nullo alio scrupulo debeat angi, quam si non obediat, propter magnum periculum, cui se exponit, amittendi non tantum pacem, devotionem et in virtutibus progressum, sed etiam mentem, sanitatem et insuper animam ; nam possent scrupuli eo progredi, ut eum ad desperationem reducerent, mortem sibi inferendo (prout pluribus accidit), vel habenas ad vitia relaxando. Præterea confessarius hujusmodi pœnitenti scrupuloso insinuet, prout recte dicit doctus auctor instructionis pro novis confessariis (2), cum Deo non ineundas esse rationes, ut dici solet, datî et expensi. Dominus propter nostrum bonum voluit, ut nos incerti de salute vivamus : quapropter, cum moralem adhibemus diligentiam, ne ipsum offendamus, in ejus misericordiam totam nostram curam projicere debemus ; et confitentes, nos salvari non posse sine ejus gratia, hanc ab eo semper petere debemus cum perseverantia,

(1) *l. 6, 849.* — (2) *part. 1. n. 76.*

fiducia et animi quiete: *Hoc melius est*, dicebat *s. Franciscus Salesius*, *clausis oculis incedere sub divina providentia inter tenebras et perplexitates in hac vita. Expedit, ut contenti simus, si a patre spirituali sciamus, nos bene incedere, quin causam investigemus. Nunquam periit vir obediens.* S. *Philippus Nerius* affirmabat, quod, qui paret confessario, securus sit de non reddenda actionum suarum Deo ratione (1). Et contra *s. Joannes a Cruce* (2) ajebat: *Non inniti dictis confessarii, superbia est et fidei inobservantia.*

96. Denique confessarius curet 1) sæpe sæpius colloqui cum hujusmodi pœnitente de nimia confidentia, quam habere debemus in Jesum Christum, qui propter nostram salutem mortuus est: et in ejus ss. Matrem, quæ tam potens est et pia cum iis, qui ei se commendant; unde eum hortetur ad vivendum securum de sua salute, semper ac ad Jesum Christum et Mariam confugit: certe enim ipsi exaudiunt. 2) Ei prohibeat, quominus legat libros, qui scrupulos excitant, et quominus versetur cum scrupulosis; et si quis erit nimis angustiis affectus, ei vetet, ne concionibus terrore plenis interveniat, et ne conscientiam examinet de iis rebus, de quibus scrupulum, sed irrationabiliter habet. 3) Si scrupulus consistit in timore malis cogitationibus assentiendi (v. gr. contra fidem, puritatem aut charitatem), confessarius sit liber et intrepidus in parvipendendo eum, et in asserendo pœnitenti, has cogitationes esse sibi pœnas, non autem consensus, nec peccata. Et in hoc præcipue, ut confessarius utatur illa regula, quam assignant DD. (3), ut, cum persona est timoratæ conscientiæ, si non est plus quam certa de peccato mortali, debeat judicare, illud eam non admisisse: siquidem, ut ait *P. Alvarez*, tantum monstrum possibile non est in animam aditum habere, quæ ab illo horret, quin patenter illud videat. Unde prodest scrupulosis interdum imponere, ne penitus de talibus cogitationibus se accusent, nisi certi sint et cum juramento testari possint, se consensum præstasse. Et hic notandum, quod scrupulosi non sint regendi regulis particu-

(1) *in vita l. 1. c. 20.* — (2) *tratt. delle spine coll. 4. §. 2. n. 8.* — (3) *l. 6, 479.*

laribus, sed generalibus: etenim particularibus regulis scrupulosi nunquam deveniunt, ut se expediant, dubitando semper, an illa regula valeat vel non pro præsenti casu, qui semper sibi videtur alius ab illo, qui a confessario supponitur.

97. Si 4) scrupulus est circa præteritas confessiones, nempe quod in eis non satis explicaverint omnia peccata aut circumstantias, vel quod defecerint in dolore: confessarius, cum advertat pœnitentem fecisse confessionem generalem, aut per aliquod notabile tempus pluries repetiisse res anteactas, huic imponere debet, ne illas amplius deliberate recogitet, et ne verbum faciat de culpis vitæ præteritæ, nisi cum jurare possit, eas fuisse certe mortales, et præterea certe nunquam in confessione eas dixisse; dum docent DD. (1), scrupulosos, etiamsi ex inadvertentia omisissent aliquod grave peccatum, non teneri (saltem cum de hoc non sint certi) cum tanto incommodo et periculo ad servandam confessionis integritatem, a qua minus quidem incommodum quam hoc jam excusare valet (2). Curet in hoc confessarius, ut pœnitens exacte obediat, et si non obedit, eum increpet, privet communione et rigorose coerceat. Scrupulosi ordinarie cum dulcedine tractandi sunt, sed circa obedientiam magnus rigor cum ipsis est adhibendus; si enim hanc obedientiæ anchoram amittunt, certum incurrunt naufragium; nam aut amentes evadent, aut habenas in vitia relaxabunt.

98. Si 5) scrupulosus pavet peccare in omni re, quam agit, huic præcipiat confessarius, ut libere operetur et scrupulum superet; eique dicat, imo ipsum teneri ad scrupulum vincendum, semper ac evidenter non advertit, actionem illam esse certum peccatum; ita cum *P. Segneri* DD. docent (3). Nec obest, quod agat cum actuali timore, quin scrupulum deponat (quod est quasi impossibile a scrupulosis exigere): etenim hujusmodi pavor non est verum conscientiæ dictamen sive formata conscientia, ut *Gerson* bene distinguit, nec verum dubium practicum; nec aufert judicium ante formatum (quod virtualiter perseverat, licet tunc ob impetum timoris non advertatur),

(1) *l. 1, 16.* — (2) *l. 6, 488.* — (3) *l. 6, 476.*

nimirum quod ipse non peccat, quidquid agendo, quod certum peccatum non agnoscat; tunc enim non contra conscientiam, sed contra vanum illum timorem operatur. Firmiter igitur confessarius hujusmodi pœnitenti præcipiat, ut scrupulum vincat et despiciat, libere agendo id, quod scrupulus ei vetat; et insuper injungat, ut postmodum de illo nunquam nec omnino confiteatur.

§. III. *Quomodo se gerere debeat cum personis devotis.*

99. Personis devotioni deditis, quæ frequenter accedunt ad communionem, ordinarie loquendo insinuandum, ut saltem in qualibet hebdomada sacramentalem absolutionem suscipiant. Hujusmodi pœnitentes, si tantum de imperfectionibus confitentur, quæ non pertingunt ad culpas certe veniales, dicit *Bonacina* (1), hos absolvi posse sub conditione; sed hoc non admittendum censeo, nisi perraro et cum ipsi non possent materiam certam præteritæ vitæ assignare, vel non sine magna molestia. Cæterum dico, quod, si pœnitens certam non exhibeat materiam, non debet confessarius angi in eam perquirendo, ut illum absolvat; et casu, quo perquisisset nec invenisset, non tenetur ei conditionatam absolutionem impertire. Hoc procedit, cum pœnitens confitetur (ut dixi) de defectibus, de quibus dubitatur, an pertingant ad venialia; at si de certis venialibus confitetur, sed usualibus sive quotidianis, puta de impatientiis, intemperantiis, distractionibus in officio, in oratione, et similibus, ut absolutio illi præberi possit, spectandum est, an ipse aliquando sibi, quantum potuit, vim intulerit, ut passionem superaret; quia tunc judicari poterit, ejus culpas potius ex humana fragilitate processisse, quam ex defectu doloris aut propositi. E converso, si ille frequenter et sine resistentia in hujusmodi culpas relapsus sit, tunc cum eo agendum tanquam cum recidivo; juxta dicta *n. 71.*

100. Plura insuper hic notanda; et 1) caveat confessarius, ne his suis pœnitentibus spiritualibus, præsertim fœminis, prohibeat accedere ad alium confessarium; et

(1) *l. 6, 432. v. 4. si dubitetur.*

cum advertit accessisse, ostendat id sibi gratum fuisse; imo ipsis imponat, ut aliquando apud alios confiteantur, præterquam si quis esset valde scrupulosus, de quo prudenter timeat, ne, si ad alium accedat, qui ejus conscientiam ignorat, notabiliter esset inquietandus. Caveat pariter confessarius, ne sollicitum se ostendat, se velle alicujus animæ directionem suscipere. 2) Nunquam absque necessitate de aliorum confessariorum defectibus loquatur, sed potius sedulo quærat, eos ab aliquo errore commisso excusare. 3) Directionem non suscipiat alicujus, qui vult directorem suum relinquere, nisi adsit urgens causa, ut docent *s. Philippus Nerius*, *s. Franciscus Salesius*, *s. Carolus Borromæus* et alii; ex hoc enim sæpe dissipationes, perturbationes, et quandoque etiam scandala oriuntur. Advertatque, ad mutandum confessarium non satis esse, quod pœnitens aliquam erga eum abominationem sentiat, vel quod videatur verbis ipsius fidem non amplius habere; ut enim ait *s. Theresia*, sæpe est dæmonis tentatio. Unde *s. Franciscus Salesius* sic docet: *Confessarius non est variandus sine gravi ratione. Sed contra neque expedit, in hoc esse invariabile, si legitimæ causæ mutationis superveniant.* Cæterum dicit *s. Theresia*, justam esse posse causam mutandi confessarium defectum bonitatis, ita inquiens: *Si confessarius proclivis alicui vanitati appareat, mutetur; cum ipse sit vanus, vanos alios efficiet.* Propterea poterit esse justa causa mutandi defectus doctrinæ; de hoc tamen certam oportet habere præsumptionem. De cætero, ait *s. Theresia*, quod de dubiis bene potest pœnitens alios doctos directores consulere, imo aliquando hoc omnino expedit. 4) Evitet confessarius partialem se ostendere cum aliquo pœnitente. Quidam ad aliquam animi benevolentiam nimis adjiciunt, cum illa omnem curam, tempus et laborem insumunt. Non negandum, quod aliqua anima quandoque majori indigebit assistentia quam alia; sed alia est assistentia, alia est adhæsio, quæ efficit, ut parcior cura de aliis pœnitentibus habeatur. Ideo expediet, ut confessarius personæ illi indigentiori aliquem diem aut tempus particulare assignet, quin alii incommodum recipiant.

101. 5) In excipiendis confessionibus harum personarum spiritualium confessarius cavere debet, ne nimis at-

tollat vocem, quamvis de peccatis non loquatur: quia ex hoc accidere potest, ut alii expavescant suas culpas confiteri, ob hunc timorem, ne confessarius alta voce loquatur. 6) Non sit facilis permittere devotis puellis, ut capillos præcidant et aliquem induant habitum religiosum; sed curet, ut ipsæ prius per multum tempus in vita spirituali et in virtutibus fixius radices immiserint. Propter istam nimiam facilitatem confessariorum, quot puellæ postea habitum dimittunt et nuptias ineunt cum scandalo loci et malo exemplo aliarum! 7) Neque his puellis indulgeat confessarius, ut a viris doceantur legere, et tanto minus scribere. Quot puellæ simplices, quia didicerunt legere, animæ jacturam luxere! Hæc si non est proxima peccati occasio, saltem est non parum periculosa. Si cupiunt talia addiscere, curent doceri ab aliqua alia muliere, aut ab aliquo fratre parvulo (et adhuc cum cautela), alioquin eas non absolvat; nec etiam absolvat matres, quæ hoc permittunt. 8) Neque concedat fœminis juvenibus, ut vagent, ecclesias visitando, utque in ecclesia morentur, plus quam est necessarium, cum perturbatione parentum; sed eas moneat, ut attendant eis parere, labores domesticos amplectendo. Quomodo autem et quantum confessarius cavere debeat a familiaritate suarum pœnitentium, de hoc sermo fiet *n. 119.* De directione autem animarum spiritualium in toto nono capitulo loquemur.

§. IV. *Quomodo debeat se gerere confessarius cum mutis et surdis.*

102. Si *mutus* esset etiam *surdus*, ut ordinarie evenit, ad ejus confessionem excipiendam oportet eum adducere in aliquem occultum locum, ad exigendum quoddam signum suorum peccatorum et doloris, meliori modo, quo potest. Sed priusquam eum audiat, curet confessarius instrui ab ejus familiaribus de ipsius vitiis et de modo tenendo, ut eum percipiat et ab eo percipiatur; et cum aliquod jam perceperit ejus particulare peccatum, cum signo doloris illum debet absolvere. Sed ego semper eum sub conditione absolverem, nisi quamdam moralem certitudinem haberem de sua dispositione.

103. Mutus, si sciret scribere, juxta nostram sententiam (1) ipse tenetur ad confitendum per scripturam; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria. Dico: *ordinaria;* quia scriptum non esset muto ordinarium medium, si alioquin magnum ille deberet laborem subire ad suam confessionem explendam, aut si manifestationis periculum esse posset.

104. Si unquam accederet ad confessarium aliqua mulier surda aut surdastra, et confessarius in progressu confessionis, interrogans de circumstantiis peccati confessi, adverteret, eam esse surdam: dubium fit, an confessarius possit illi alta voce dicere, ut redeat alio opportuno tempore et loco. Casus hic sæpe in missionibus accidit, et valdé quandoque missionarios angit. Ego sic agendum puto: Si illius surditatem sub initio confessionis noverit, tunc libere potest ei imponere, ut redeat. At si in progressu confessionis id adverteret, eo quod pœnitens minime adæquate interrogationibus respondet, tunc nequit confessarius ei injungere alta voce, ut redeat, ita ut circumstantes hoc audiant; quia suspicionem quidem illis ingereret, quod pœnitens confessa sit de aliqua gravi culpa, aut saltem dubie gravi; quapropter eo casu, etiamsi ipsa de aliquo mortali fuerit confessa, eam absolute absolvat, si dispositam agnoscat; alioquin absolvat sub conditione; etenim, ne sigillum frangat, tunc nequit certiorari de illius dispositione, neque (ut dixi) potest ei injungere, ut redeat; et tunc levem ei imponat pœnitentiam, cum satisfactio illa ob surditatem etiam ab aliis audienda esset (2).

§. V. *Quomodo se gerere debeat cum moribundis.*

105. Confessarius in excipiendis *moribundorum* confessionibus non debet tam exacte procedere circa numerum et circumstantias; præsertim si jam accessisset sacerdos cum viatico, aut si medicus instaret, ut cito viaticum suscipiatur; tunc enim melius est ad dispositionem pœnitentis quam ad confessionis integritatem attendere. Sufficit tunc imponere infirmo, ut, cum convaluerit, confes-

(1) *l. 6, 479. v. quær.* — (2) *l. 6, 644. v. petes.*

sionem repetat. Et satisfactio sit levissima, imponendo proportionatam pro tempore, quo ille convalescet; vel satis erit ei injungere, ut redeat tempore sanitatis. Vulnerati et puerperæ, quæ ordinarie nequeunt ab assistentibus deseri, sufficit, ut se accusent generice de suis peccatis, et in particulari de aliqua culpa levi, cum proposito integre confitendi, si convalescant. Advertat confessarius, quod, si moribundus teneretur ad aliquam restitutionem, quam valeat tunc implere, ei imponere debet, ut statim faciat; et non sufficit, quod de illa onus hæredibus relinquat; alias eum non absolvat(1).

106. Si autem infirmus notabilissimam subiturus esset perturbationem animi in audiendo, quod debeat viaticum accipere, probabile est(2), posse parochum eucharistiam ei præbere reticendo solita verba: *Accipe, frater, viaticum* etc., sed proferendo ordinaria verba communionis: *Corpus D. N. Jesu Christi custodiat* etc.

107. Si deinde confessarius adverteret, moribundum jam esse in statu, quo teneretur suscipere extremam unctionem, et ille respueret, patefaciat ei magnos effectus hujus sacramenti, quod grandem præstat animæ fortitudinem ad obsistendum in ultimo agone dæmonum tentationibus; eam solvit a culpis venialibus, et etiam mortalibus, si occultæ sint, et insuper sanitatem adhuc corporis confert, cum animæ saluti expedit; sed hanc sanitatem non præbet, si moribundus eo devenit, ut nequeat amplius nisi per miraculum convalescere; quia sacramentum per viam ordinariam tantum operatur, causas naturales coadjuvando. Si vero hoc non obstante infirmus non acquiesceret, et pergeret nolle ungi, valde probabiliter plures DD. docent(3), eum lethaliter peccare, saltem adversus charitatem erga seipsum, cum ultro se privet tanto auxilio in tanta necessitate.

§. VI. *Quomodo se gerere debeat cum capite damnatis.*

108. Cum his maxima charitas et patientia adhibenda est. Prima vice, qua confessarius reum visitat, incipiat ei

(1) *observa auctorem instructionis conf. di terre e vilagge c. 14.* — (2) *l. 6, 285. dub. 4.* — (3) *l. 6, 733.*

significare, mortem illam donum esse Dei, qui vult eum salvum facere. Dicat, quod nos omnes ex hoc mundo discessuri sumus, et de brevi, ut ad æternitatem perveniamus, quæ non habet finem. Hinc ipsi loquatur de felici beatorum vita et de miseria damnatorum. Deinde hortetur eum, ut gratias agat Deo, qui usque ad illud tempus ipsum expectavit: nec permisit, ut moreretur tempore, quo erat in peccato. Demum inducat, ut mortem hilari animo acceptet, eam conjungendo cum morte, quam Christus Dominus pro suo amore perpessus est: eumque confortet dicendo, quod ipse mortem propter sua peccata acceptando certe salvus est, et cum magno merito salvus, unde in cœlo grandi remunerabitur præmio. Insinuet ei postea, ut confiteatur et omnia peccata sua libere manifestet. Præcipue interroget, an odio adversus aliquem teneatur; et an servet secum particulas consecratas aut oleum sanctum aut superstitiosas scripturas. Interroget etiam, an aliquod inierit cum dæmone pactum. Postquam autem eum absolverit, curet, ut ille pluries communicet; monendo etiam, ut frequenter Deiparæ se commendet, ut bonam ipsi mortem obtineat. Dum e carceribus reus ad patibulum pergit, dicat ei: *Eja, fili mi! sequere Jesum Christum, qui ante te profectus est ad calvarium, ad subeundam pro te mortem tua longe amariorem.* Cum ad locum supplicii perventum sit, iterum eum reconciliet et absolvat; moneatque, ut aliquam indulgentiam lucretur, et deinde sic dicat: *Eja N., hilari esto animo, jam nunc manes in gratia Dei; jam patet tibi paradisi janua, ibi te expectant Jesus et Maria. Conjunge mortem tuam cum morte Jesu, qui pro tuo amore exanguis intra ludibria et cruciatus mortuus est. Amasne illum? dic mecum: Domine, super omnia te diligo; mori volo, ut tuam faciam voluntatem. Mortem pro meis peccatis accepto. Spero, jam mihi te pepercisse; iterum te offendisse me pœnitet. Cupio cito venire ad cœlum ad tuos pedes osculandos ac ad te amandum in æternum.* Dum vitta super oculos reo imponitur, et ipse scalam ascendit, ei dicat: *Fili mi, invoca Dei Matrem, ut tibi assistat? Offer mortem tuam pro culpis tuis. Protestare, te nolle consentire ulli dæmonis tentationi.* Postquam scalam ascenderit (dum sententia exe-

cutioni demandanda est), dicat: *Ecce Jesus Christus, qui expansis brachiis te expectat, ut amplectatur: Domine, te offendi, mihi displicet; nunc te amo toto corde. Deus animæ meæ, tu me vocas, ecce jam venio. Maria Virgo, adjuva me! Domine, in manus tuas commendo spiritum meum. Jesus et Maria, Jesus, Maria, Joseph!*

109. Si autem reus obstinate nollet confiteri, quid agendum? 1) Confessarius quærat eum orationibus adjuvare et curet, ut etiam ab aliis ille Deo commendetur, ac præcipue a communitatibus religiosis, ut missis et precibus ipsum auxilientur. 2) Intimet damnato, quod, sive ipse convertatur sive non, sententia exequenda erit. 3) Interroget, an forte de sua salute desperet, eo quod animam dæmoni tradiderit; eo enim casu illi suadere studeat, quod hujusmodi pactum vim non habeat, quia solus Deus est animæ dominus, et statim ac ipse pravam revocat voluntatem, Deus ipsi omnia peccata remittit. 4) Interroget, an aliquem odio insequatur, ex quo proveniat sua obstinatio. Insuper advertat, primis vicibus, quibus talem obstinatum alloquitur, ne importune cogat, ut statim confiteatur, quoniam obstinatior fiet. Melius erit sermonem secum facere de morte, cui omnes tenemur, de misericordia Dei, de pœnis inferni et de paradisi gaudiis. Enarret ei exemplum alicujus peccatoris, qui mortuus est impœnitens; aut nonnullius capite damnati, qui sanctam sortitus est mortem: prout illius, qui, cum innocens damnatus fuisset, cumque interrogaretur, qua de re suam non defendisset innocentiam, sic respondit: *Et cur? Ego tot annos Deum rogavi, ut mihi concederet mori morte opprobriosa, sicut Salvator meus obiit pro me: ego jam obtinui, quod petebam, et nunc hac optata sorte me privare vellem?* Et ita hilariter ad patibulum perrexit. Dictis his confessarius relinquet reum, ut secum ista animo revolvat; et postea iterum sciscitetur, an forte mutatus sit, eique dicat: *Fili mi, jam tua mors appropinquat, quid decernis? In tua potestate est, infernum aut cœlum eligere. Animadverte, quod, si obstinate decedis, per totam æternitatem te pœnitebit, sed tanto malo nullum amplius remedium suppetet.* Cum adhuc ipsum videat durum, curet, ut circumstantes orent pro eo; et præsertim litanias B. Virginis recitent, et

deinde ante eum genuflectat, rogetque, ne velit perire. Si ne proficiat quidem eum alloquendo, se vertat ad alloquendum crucifixum. Denique, si reus jam advenerit ad supplicii locum, expostulet a populo, ut omnes genuflectentes pro illo obstinato preces effundant. Prodesse quoque poterit, eum terrere dicendo: *Discede, maledicte, in infernum, quandoquidem vis te perdere! Sed scito, quod tua pœna acrior in inferno erit memoria hujus temporis, quod Deus tibi largitur, et tu abuteris.* At postmodum dulcem resumat sermonem. Si unquam damnatus jam scalam ascenderit, et petat confiteri, flagitet justitiæ ministros, ut permittant ei descendere, protestando, quod tunc ipsi tenentur tempus illi concedere, ut confiteatur. Hoc tamen currit pro eo, qui nondum confessus est; nam si reus jam alias confessus fuerit, tunc confessarius moneat eum, ut actum contritionis eliciat, et inde sic interroget: *Eja fili mi, nunc nonne intendis confiteri mihi omnia peccata tua, et præsertim illa, quæ mihi dixisti?* Et cum reus annuerit, levissimam ei satisfactionem imponat (v. gr. ut invocet Jesum et Mariam) et absolvat.

§. VII. *Quomodo se gerere debeat confessarius cum infestatis a dæmone.*

110. Aliqui obsessi a malis spiritibus vexantur spectris horribilibus aut corporalibus cruciatibus. Horum facilis est cura; insinuetur eis oratio, patientia, et super omnia divinæ voluntati uniformitas. Confessarius non sit ita incredulus, ut judicet, omnes has invasiones aut infestationes dæmonum esse phantasias aut corporales infirmitates; quia non negandum, veros obsessos etiam inter christianos existere. Ecclesia enim adversus invasiones istas tot instituit exorcismos, quorum exercitium testatur nobis concilium Tridentinum (1), semper in usu fuisse apud ecclesiam. Præterquam quod, si obsessi non existerent, inutiliter ordo exorcistatus institutus fuisset, quo super energumenos et catechumenos potestas confertur (quod certe non potest supponi); et quidem hic ordo est unus ex

(1) *Trid. sess. 23. c. 2.*

septem, qui semper in ecclesia Dei fuerunt, ut idem concilium declaravit. Cæterum consilium est, semper de talibus invasionibus suspicionem habere; non enim negandum, majorem earum partem esse aut fictiones aut imaginationes aut infirmitates, præsertim in mulieribus.

111. Qui tamen magis solent confessariorum mentem gravioribus difficultatibus implicare, sunt ii, qui turpibus visionibus, motibus, ac etiam tactibus vexantur a dæmone, qui non solum fomitem sensualem excitat, sed aliquando etiam cum eis carnale commercium sub forma viri aut mulieris habet, quapropter *succubus* vel *incubus* appellatur. Quidam hos dæmones incubos vel succubos dari negarunt; sed communiter id affirmant auctores, ut *Martinus Delrio* (1), *P. Hieronymus Menghi* (2), *cardinalis Petrucci* (3) *et Sixtus Senensis* (4), *ex s. Cypriano*, *s. Justino*, *Tertulliano etc.* Et maxime hoc confirmat *s. Augustinus* (5), ubi sic scribit: *Apparuisse hominibus angelos in talibus corporibus, ut non solum videre, verum etiam tangi possent, verissima scriptura testatur, et multos (quos vulgo incubos vocant) improbos sæpe extitisse mulieribus, et eorum appetiise ac peregisse concubitum. Quosdam dæmones hanc assidue immunditiam et tentare et efficere plures talesque viri asseverant, ut hoc negare imprudentia videatur.* Equidem possent dæmones ad hunc improbum usum defunctorum corpora assumere, vel de novo sibi assumere ex aere et aliis elementis ad carnis similitudinem, ac palpabilium et calidorum corporum humanorum species effingere, et sic ea corpora ad coitum aptare. Imo tenet præfatus *Delrio*, citans *d. Thomam*, *d. Bonav.*, *Scotum*, *Abulensem* aliosque plures, quod dæmon potest etiam verum semen afferre aliunde acceptum, naturalemque ejus emissionem imitari, et quod ex hujusmodi concubitu vera proles possit nasci, cum valeat dæmon semen illud accipere, puta a viro in somno pollutionem patiente, et prolificum calorem conservando illico in matricem infundere; quo casu proles illa non erit quidem filia dæmonis, sed illius, cujus est semen, ut ait *d. Thomas* apud

(1) *in opere disquis. magic.* — (2) *l. 1. c. 15.* — (3) *epist. p. 2. l. 2. opusc. 5. c. 15. n. 5.* — (4) *l. 5. bibl. sacr. annot. 77.* (5) *l. 15. de civ. Dei.*

citatum auctorem. An autem, inspectis legibus a divina providentia constitutis pro propagatione generis humani, hæc aliquando evenisse aut evenire posse credendum sit, sapientiorum judicio remittimus. Hic autem fit dubium, an possit dæmon, permittente Deo, absque hominis culpa manus illius admovere ad se tactibus polluendum. Affirmat P. *Gravina Dominicanus*, et quidem probabiliter; si enim valet dæmon totum corpus alicujus movere, ut narratur de *Simone Mago*, ope dæmonis in aerem sublato, cur non poterit et manum? Præterea si dæmon potest alicujus commovere linguam, ut invitus proferat obscœna verba aut blasphemias contra Deum, quidni manus, ut turpia patrentur? Idem sentit *cardinalis Petrucci* (1), ubi sic inquit: *Non semel compertum fuisse, quod dæmon aliquam partem in humano corpore cæperit quodammodo possidere, puta oculos, linguam, vel etiam verenda. Hinc fit, linguam obscœnissima verba proferre, licet mens talia tunc non advertat; hinc impetus et affectus quandoque se turpiter denudandi proveniunt; hinc fœdiora, quæ me conscribere pudet.* Idque satis confirmatur a *s. Thoma* (2), ubi sic docet: *Dæmones facere possunt, ut homines non discernant species a rebus, in quantum Deo permittente perturbant interiores vires sensitivas, quibus perturbatis ligatur usus rationis humanæ, quæ indiget prædictis viribus ad suum actum, sicut patet in arreptitiis. Ligato autem usu rationis nihil imputatur homini ad peccatum, sicut nec bestiæ. Unde secundum hoc diabolus non erit causa peccati, etiamsi sit causa actus, qui alias esset peccatum.* Potest igitur juxta *s. Thomam*, dæmon esse causam actus turpis, et simul ita ligare usum rationis, ut actus minime imputetur homini ad culpam.

Huic autem opponi possunt duæ propositiones *Michaelis Molinos*, proscriptæ ab *Innocentio XI.* Prima *n. 44.* dicebat: *Job blasphemavit, et tamen non peccavit labiis suis, quia fuit ex dæmonis violentia.* Altera *n. 49.*, quæ magis ad casum pertinet, dicebat: *Job ex violentia dæmonis se propriis manibus polluebat eodem tempore, quo mundas habebat ad Deum preces.* Sed respondetur 1), hasce propositiones esse patenter falsas: nam prima in-

(1) *l. c. n. 8.* — (2) *de malo quæst. 3. art. 3. ad. 9.*

nititur textui illi: *Pereat dies, in qua natus sum, et nox, in qua dictum est: Conceptus est homo. Job. 3. 3.* Hunc textum varie explicant interpretes. *Estius* dicit, quod Job optaret illic, nullam fieri in futurum suæ nativitatis mentionem propter suam infelicitatem: *Pereat dies, i. e.* (verba Estii) *sum infelicissimus, itaque pereat dies, nec anniversaria recolatur.* Alii autem cum *Tirino* ajunt, quod Job inculpabiliter naturales malediceret ærumnas tanquam suorum cruciatuum causas. Quid igitur ad hæc pertinent blasphemia et violentia dæmonis? Cæterum non repugnat, ait *card. Petruccius l. supra c.*, quod dæmon possit linguam hominis movere ad turpia verba proferenda. Refertque *P. Joannes Baptista Scaramelli* in vita venerabilis sororis *Mariæ Crucifixæ*, quod dæmones ipsam ad blasphemandum cogerent hoc modo: *Dopi averla commossa ad empj affetti, le muovevano velocemente la lingua alle maledizioni delle cose più sante; ed alle volte si servivano delle sue mani per gittare a terra medaglie e libri sagri* *). Deinde refert verba ejusdem sanctimonialis, quæ suam enarrans pœnam sic suo directori scribebat: *Con questa lingua consagrata ogni mattina dal contatto di Gesù Christo io abbia poi a maledirlo. Mi sento morire, benche fossi senza peccato. Le maledizioni variano secondo le solennità, proferendo bestemmie ereticali, negando i misterj sacrosanti ec.* **)

Idem dicendum de altera propositione 49. *Michaelis Molinos* nempe quod sit falsa et insuper scandalosa, dum Job non loquitur de pollutione, sed tantum dicit: *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum habe-*

---

*) Id est: *Postquam ipsam ad impios affectus excitaverant, velociter linguam ad maledicendas res sacratissimas commoverunt: et quandoque etiam manibus utebantur ad projicienda numismata et libros sanctos.* *Editor.*

**) Id est: *Cum hac lingua, omni mane per contactum Jesu Christi sacrata, ego maledicere debebam! Morior, quamvis fui absque peccato. Maledictiones variant juxta solemnitates, et modo blasphemiæ hæreticales proferuntur, modo sacrosancta mysteria negantur etc.* *Editor.*

rem mundas ad Deum preces. Job. 16, 18. Explicat *Malvenda: Quasi dicat, hæc venerunt mihi præter culpam meam:* Et *Menochius: Cum manus supplices ad Deum elevarem, quas neque rapina neque alio scelere contaminaveram.* Repeto, quid ad hæc pertinet pollutio et violentia dæmonis? En quam falsæ erant duæ propositiones relatæ!

Sed quoad propositiones istas responsio magis propria et convincens hæc est. Propositiones proscriptas, nemo ignorat, intelligendas esse juxta sensum auctoris, qui eas protulit. Quædam *Quesnelli* propositiones videntur primo intuitu æquæ et sanctæ, attamen juxta illius sensum sunt perversæ. Ex. gr. propos. 30. sic dicit: *Omnes, quos Deus vult salvare per Christum, salvantur infallibiliter.* Hæc propositio in sensu recto et catholico tenetur ab omnibus, qui propugnant pro gratia efficaci ab intrinseco; sed damnata est in sensu *Quesnelli*, nempe quod Deus velit tantum salutem prædestinatorum. Et sic dicendum, damnatas etiam esse propositiones relatas 44. et 49. *Michaelis Molinos.* Hujus impii systema hoc erat, quod, cum persona libertatem suam Deo donaret, non debet amplius resistere malis commotionibus, nec ullum exercere conatum ad actus malos impediendos; quoniam illi imputandi sunt, non jam propriæ voluntati, sed violentiæ dæmonis aut sensualis passionis. En propositio ejus fundamentalis, quæ est *n. 17.*, quomodo loquitur: *Tradito Deo libero arbitrio, et eidem relicta cura et cognitione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis alia resistentia fieri debet, nisi negativa, nulla adhibita industria. Et si natura commovetur, oportet sinere, ut commoveatur, quia est natura.* Adest alia illius propositio (*n. 47.*), quæ magis individualiter ad casum nostrum pertinet, et dicit: *Cum hujusmodi violentiæ occurrunt, sinere oportet, ut satanas operetur, nullam adhibendo industriam nullumque proprium conatum..., etiamsi sequantur pollutiones etc.* Notentur verba: *sinere oportet, nullum adhibendo conatum etc.* Sed quomodo potest esse sine culpa omittere resistentiam in hujusmodi commotionibus, et sinere, ut dæmon operetur, etiamsi pollutiones sequantur? Nonne paten-

ter hic apparet concursus propriæ voluntatis? Hoc quidem erat, quod ajebat *Molinos*, et ita intelligendæ sunt omnes aliæ ipsius damnatæ propositiones.

Cæterum, cur permittente Deo non potest dæmon cogere hominem sine ullo ipsius voluntatis sensu ad faciendum aliquem actum malum? Nequimus autem nos, ait *s. Augustinus*, per rationes philosophicas et humanum ratiocinium scire, ad quid extendatur vel ne potentia naturalis angelorum; quapropter in hac materia plusquam philosophicæ rationes movere nos debent ad judicandum auctoritates theologorum, qui juxta lumina ex sacris scripturis accepta loquuntur. Habemus in evangelio *Matthæi*, quod dæmon usum linguæ bene potest impedire: *Obtulerunt ei* (sic ibi dicitur) *hominem mutum, dæmonium habentem, et ejecto dæmonio locutus est mutus. Matth. 9, 32. et 33.* Inquit *Chrysostomus* apud *Cornelium a Lapide: Hinc videtur, quod dæmon fecerit eum mutum, impediendo usum linguæ.* Sicut igitur dæmon humanorum usum membrorum impedire potest, sic illa commovere sine hominis voluntate. Item in eodem *Matthæi* evangelio habetur, quod dæmon transtulerit ipsum Christum super templi pinnaculum: *Tunc assumpsit eum diabalus in sanctam civitatem et statuit eum super pinnaculum templi et dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Matth. 4, 5. et 6.* Si igitur potuit dæmon movere et totam transvehere ipsius Domini personam, tanto magis linguam aut manus alicujus hominis poterit movere. Præterea habemus apud *Danielem*, quod Habacuc fuerit ab angelo translatus in lacum leonum: *Et apprehendit eum angelus Domini in vertice ejus, et portavit eum capillo capitis sui: posuitque eum in Babylone supra lacum in impetu spiritus sui. Dan. 14, 35.* Animadvertantur verba: *in impetu spiritu sui*, quæ clare denotant naturalem angeli potentiam.

Hinc merito dicunt theologi, sat posse dæmonem sua naturali vi, Deo permittente, membra hominis agitare. Præter *s. Thomæ* et *s. Bonaventuræ* auctoritates supra relatas idem scribunt plures AA. neoterici. Id scribit *cardinalis Gotti: Diabolus quidem potest cogere ad actum, qui ex genere suo est peccatum, ut energumenis, quos cogit ad enuntianda*

verba blasphema vel etiam ad alios actus ex objecto malos. Sed tunc ratione ligata id non imputatur homini ad peccatum, quia deest libertas arbitrii (1). Idem scribit *Wigandt* (2). Idem scribit *Calmet* (auctor, quem omnes sciunt, quam sit ponderatus in suis effatis); ipse in dissertatione, quam apponit in evangelio *s. Lucæ* de energumenorum veritate, postquam suam exposuit sententiam de præfata potentia dæmonis, hanc sibi objicit oppositionem: *Si dæmon de se operaretur in homine, adessent eodem tempore duo principia activa, nempe duo spiritus; sed hoc repugnat, quia unus posset agere in contrarium ad id, quod alter vult.* Sed respondet, quod, cum dæmon, permittente Deo, operatur in humano corpore, tunc eodem tempore (prout docet etiam *s. Thomas*) impedit et ligat in homine usum rationis. Nec dubitat, quin satan sua vi naturali possit libertatem hominis ligare eumque cogere contra ipsius voluntatem etiam ad blasphemias proferendas. Deinde *Calmet* ait, signum esse, quod sit opera dæmonis, si *homo alio veluti spiritu animatur, angitur invitus, plura admittit ab insita sibi indole longe aliena, sed ita admittit, ut singularia omnia videantur et violenta.*

Idem scribit laudatus *P. Joannes Scaramelli* (3), sic dicens: *Ciò ben può succedere senza peccato formale della persona, se il demonio, mentre che opera esternamente, internamente impedisce in tutto l'uso della ragione, e toglie ogni libertà à resistere (secondo parla s. Tommaso) movendo con tal veemenza l'appetito sensitivo, e perlubando di tal fatta la mente, che cessi ogni lume di ragione. Che per ciò il confessore dee esaminare il penitente, se in quelle cose che patisce, avverte alquanto la malizia del peccato, e se ha qualche sentimento, che lo ritrae da quell' azione. Se egli dice, che allora talmente se gli offusca la mente, che niente conosce, e non ne sente alcun rimorso, allora potrà giudicarsi esente dal peccato. Altrimenti poi, se allora ha qualche lume di ragione, e la ragione non è totalmente legata, sicchè ben*

(1) *theol. t. 2. tr. 4. de vitiis q. 6.* — (2) *tr. 4. eod. tit. exam. 2. n. 69. in fine.* — (3) *in suo directorio myst. tr. 5. c. 11. n. 124.*

*possa resistere.**) Insuper prædictus auctor monet confessarios ad curandum, ut illi, qui patiuntur turpes commotiones, patefaciant in confessione hujusmodi actus; isti enim difficulter erunt ab omni culpa saltem levi immunes, ratione alicujus advertentiæ imperfectæ vel defectu resistentiæ, quæ erat adhibenda.

112. Si quis unquam advenit infestatus ab hoste hujusmodi tentationis (dictæ *spiritus fornicationis*, a quo s. ecclesia nobis præcipue injungit petere a Domino, ut ab eo nos liberet), debet confessarius multum satagere ad præmuniendum pœnitentem in tam horrendo conflictu; nam ait doctus *cardinalis Petruccius*, has animas in magno periculo versari, si remedia non adhibeant multum efficacia, et aliquando, si oportet, etiam extraordinaria: cum enim ad resistendum requiratur ingens subsidium ex parte Dei, et magnâ violentia ex parte patientis, difficulter ab hujusmodi pugnis victor egredietur; qui perseveranter non adjicit magnam mortificationem et super omnia validam orationem, centies et millies se commendando, gemendo et misericordiam petendo ad Crucifixi et Deiparæ pedes. Alioquin, si anima tepescit et deficit in orando aut se mortificando, dicit *Petruccius*, quod ipsa in magno erit periculo ruendi saltem indirecte in aliquam occultam illarum turpium delectationum complacentiam. Itaque, ut deveniamus ad remedia, si confessarius judi-

---

*) Textum italicum ipse *s. Alphonsus* in hom. ap. tr. ultimo n. 51. sic latine reddidit:

Id potest peragi sine peccato formali creaturæ, si scilicet dæmon eo tempore, quo exterius operatur, interius usum rationis totaliter impediat, ut omnem demat libertatem ad resistendum: quod juxta d. Thomam fieri potest, ita vehementer movendo imaginationem et appetitum sensitivum, ut per tales perturbationes omne rationis lumen extinguatur. Hinc confessarius examinet pœnitentem, an in his, quæ patitur, advertat quemadmodum malitiam peccati, et an habeat aliquem stimulum retrahentem ab illa actione. Nam si dicat, durante illa tentatione ita mentem sibi offundi, ut nihil cognoscat, nec ullum remorsum sentiat, tunc poterit censeri immunis a peccato. Secus, si eo tempore in ipso effulgeat aliquod lumen rationis, ita ut ratio non sit totaliter ligata, et possit resistere.

Editor.

care potest, nullam omnino adesse culpam in hac tentatione ex parte pœnitentis, ipsum ante omnia moneat hæc adhibere: jugibus precibus sibi subveniat, frequenter invocando ss. nomina Jesu et Mariæ: se diligenter avertat a sensuum voluptatibus: communionem frequentet: protestetur sæpe, nolle consentire cuicumque tentationi aut delectationi, quam opera dæmonis sentiret: sæpe utatur signo crucis (illam ferendo quoque secum) et aqua benedicta, cum ipsa lectum et cubiculum aspergendo: afferat etiam secum aliquam reliquiam sanctorum et evangeliorum librum: secum pariter adhibeat exorcismos privatos, dicendo: *Spiritus nequam, in nomine Jesu Christi præcipio tibi, ut a me discedas et ne me amplius vexes:* hortetur præterea, ut vexatus ille sæpe humilietur, et in hujusmodi humilitatis actibus sæpe se exercitet; cum Deus aliquando, ad aliquam internam superbiam ab anima removendam, hujusmodi tentationes permittit.

113. Si quis autem in his tentationibus misere cadit, aut earum occasiones magis quærit quam effugit, hujus curatio est valde difficilis; nam hujusmodi peccatores, qui cum dæmone commercium habent, difficillime ex corde convertuntur. Ex una parte enim erga hos dæmon dominium quoddam acquirit super eorum voluntates, et ex altera ipsi remanent nimis debiles ad resistendum; indigerent extraordinaria gratia Dei, sed difficillime solet hanc Deus hujusmodi impiis concedere. Verumtamen confessarius, si quis eorum accesserit, non diffidat, sed curet cum ipso summam adhibere charitatem, confortetque dicendo, quod, ubi non est voluntas, non est peccatum; hinc, si ipse voluntate resistit, minime peccat. In his casibus ante omnia confessarius adversus dæmonem præmittat exorcismum, saltem privatum: qui certe licitus est (1) hoc modo: *Ego ut Dei minister præcipio tibi aut vobis, spiritus immundi, ut recedatis ab hac creatura Dei.* Deinde pœnitentem interroget, an unquam hostem invocaverit et cum eo aliquod inierit pactum; an aliquando fidem negaverit, aut contra ipsam actum aliquem exercuerit; interroget, qua forma ipsi dæmon appareat; an hominis, mulieris aut belluæ. Tunc enim, si cum

(1) *l. 4, 193. de adjuratione.*

illo coit, præter peccatum contra castitatem et religionem reus erit peccati fornicationis aut sodomiæ aut incestus (intellige affectivi), adulterii aut sacrilegii. Item interroget, quo loco et tempore hoc commercium habuerit. Ostendat ei postea hujusmodi criminis immanitatem, quæratque eum inducere ad veram conversionem et confessionem integram faciendam; isti enim perditi homines, etiamsi confiteantur, de facili peccata committunt. Eadem demum remedia supra annotata illi præscribat, nempe: ut sæpe ad Deum et B. Virginem recurrat, frequenter nomina Jesu et Mariæ invocet, aquam lustralem et crucis signum adhibeat, aliquam reliquiam et evangelium secum ferat, sæpe etiam privatum proferat exorcismum, prout dictum est supra. Differat deinde eum absolvere, sed hortetur, ut sæpe redeat, ut sic cognosci possit, quomodo se gerat in resistendo hostis invasionibus et in remediis adhibendis: nec eum absolvat nisi post longum experimentum; tales enim conversiones, ut diximus, raro sunt veræ et rarissime perseverantes.

CAPITULUM VIII.

De prudentia confessarii.

I. In seligendis opinionibus; II. in corrigendis erroribus a se commissis; III. in custodiendo sigillo sacramentali; IV. in excipiendis confessionibus mulierum illisque tractandis.

114. I. Confessarius summam adhibere debet prudentiam *in seligendis opinionibus.* Hic non loquar de quæstione ita hodie controversa, utrum sequi liceat opinionem minus probabilem et minus tutam in concursu probabilioris: satis de hac passim loquuntur auctores, et præcipue tot docti scriptores, qui nuper de ea scripserunt, in quibus profecto desiderassem, ut potius rationibus quam mordacibus insectationibus veritatem nos docuissent. Tantummodo hic repetam, quod superius dixi *n. 65. et 69.*, cum egimus de occasione proxima, quod scilicet, quando agitur de vitando peccato formali, regulariter confessarius sequi debet, quantum licet, senten-

tias benigniores; cum solum peccatum formale sit Dei offensa: at quando opiniones benignæ exponunt pœnitentem periculo peccati formalis, tunc confessarius sequi debet opiniones rigidiores, quoniam istæ in hoc casu sunt magis pœnitentibus salutares. Verum tamen quando pœnitens uti vellet aliqua opinione probabili, et aliunde jam foret dispositus, tunc tenetur confessarius eum absolvere, quoniam ratione confessionis jam factæ habet pœnitens jus certum et strictum ad absolutionem, ne cogatur eam recipere ab alio sacerdote cum gravissimo onere repetendi confessionem. Hæc opinio est communis, illamque admittunt etiam multi auctores rigidioris sententiæ, ut sunt *Pontassus*, *Cabassutius*, *Victoria*, et præcipue *s. Antoninus*. Videatur liber, in quo hoc probatum est.(1)

115. Tanto magis hoc currit in casu, quo confessarius vellet obligare pœnitentem ad aliquam restitutionem, ad quam iste probabiliter non teneretur(2). Imo hoc currit, etiamsi confessarius non haberet tanquam solide probabilem opinionem pœnitentis, et pœnitens non esset rudis eamque cum aliis gravibus DD. tamquam probabilem teneret, ita ut pœnitens rectam jam sibi formet conscientiam bene operandi. Hoc tamen intelligendum est, quando opinio pœnitentis haberet aliquam, ut dixi, probabilitatem saltem apparentem; nam si confessarius haberet eam ut omnino falsam, ex eo, quod haberet contra eam principium aliquod certum seu rationem convincentem, contra quam existimaret nullum esse responsum, quod posset inducere ad dubitandum de certitudine propriæ sententiæ: tunc enim non debet neque potest absolvere pœnitentem, qui illi non vult acquiescere(3). Attamen si prævideret confessarius, suam monitionem non esse pœnitenti profuturam, sed potius redderet formale peccatum illud, quod in pœnitente est tantum materiale, tunc debet dissimulare, exceptis aliquibus casibus; videatur, quod dictum est supra *n. 8. et 9.*

116. II. Si aliquando confessarius commiserit aliquem *errorem circa valorem sacramenti* sine sua culpa, non tenetur ex justitia monere pœnitentem, sed solum ex

(1) *l. 6, 604.* — (2) *l. 4, 669.* — (3) *vide l. 6, 604.*

charitate, quæ non obligat cum gravi incommodo (1); dummodo confessarius non sit ejus parochus, qui teneretur reparare grave damnum subditi: et dummodo pœnitens non sit in mortis periculo aut in periculo amplius non confitendi, quia tunc charitas obligat etiam cum gravi incommodo. Quod si confessarius in hoc gravem culpam commiserit, tunc semper tenetur etiam cum gravi incommodo resarcire errorem (et præcipue, si reliquit pœnitentem in aliqua occasione proxima); nisi pœnitens aliis confessus non fuerit, aut saltem sacram eucharistiam susceperit. At sine licentia pœnitentis nunquam debet neque potest fieri præfata monitio extra confessionem; quotiescumque posset illi aliquod afferre gravamen. Si vero *error* fuerit solum *circa integritatem confessionis*, puta quia pœnitentem non interrogaverit de speciebus aut numero peccatorum, etiam cum sua culpa, non tenetur confessarius errorem illum emendare extra confessionem, quia in hoc adest semper erubescentia pœnitentis, dum audit rursus sibi sua peccata rememorari. Si vero ex sua malitia vel ignorantia culpabili exemerit pœnitentem a *restitutione* aut ad illam injuste obligaverit; tunc tenetur eum monere, obtenta prius licentia; alias tenetur ipse ad restitutionem. Si autem in hoc gravem culpam non commiserit, non tenetur monere cum gravi suo incommodo; verum si absque suo gravi incommodo posset reparare errorem et non faceret, tunc etiam tenetur ad restitutionem. Denique si confessarius omiserit admonere pœnitentem de restitutione, non tenetur ipse restituere, quamvis esset parochus, et etiamsi gravem culpam in hoc commisisset. Vide librum (2), in quo discussa sunt hæc omnia cum suis rationibus et auctoritatibus DD.

117. III. Debet quoque confessarius esse summe prudens in custodiendo *sigillo sacramentali*. Jam notum et certum est, quod confessarius numquam potest loqui de iis, quæ in confessione audivit, quoties adest periculum revelationis sigilli (directe vel indirecte) aut gravaminis pœnitentis; et hoc currit, etiamsi tantummodo dubitet, utrum ea in confessione audierit vel non, aut in ordine

(1) *l. 6, 619. et n. 620.* — (2) *l. c. n. 621.*

ad confessionem (1). Verumtamen non prohibetur confessarius sermocinari (generaliter loquendo) de aliquo peccato in confessione audito, quoties alii non possent venire in cognitionem pœnitentis, aut quoties haberet expressam licentiam a pœnitente. Nihilominus etiam in hoc cautissime est procedendum: et 1) nunquam loquendo de peccatis in confessione auditis coram simplicibus personis, quæ possent suspicari de revelatione confessionis; 2) numquam dicendo e suggestu in concionibus, regnare in ea urbe aliquod vitium, quod ipse excipiendo confessiones intellexerit ibi magis frequentari; (hoc tamen intelligitur (2), quando id aliunde non scivit, et quando locus est parvus) et præsertim si concionetur in aliquo monasterio, in quo non debet vehementius invehere contra aliquem defectum, quem in confessione audivit ibi esse communiorem. 3) Non sit confessarius nimis importunus in obtinenda licentia a pœnitente, quoniam ea licentia, quæ non est omnino spontanea et plene libera, ipse nequaquam uti poterit. Unde sit parcissimus, quantum fieri poterit, in exquirendis hujusmodi licentiis sine speciali necessitate: et tunc tutius erit insinuare pœnitenti, ut de eo, quod est necesse, loquatur extra confessionem. Nemo autem ignorat, quod extra confessionem non potest confessarius nec etiam cum ipso pœnitente loqui de rebus in illa auditis sine ejusdem expressa licentia: in ipsa vero confessione bene potest de illis loqui, quoties existimat hoc ipsi pœnitenti expedire (3). 4) Nequit exquirere nomen complicis, et si negaverit absolutionem ei, qui dicere recusaverit, incurrit suspensionem *ferendæ sententiæ:* et qui docuerit, hoc fieri posse, incurrit excommunicationem papalem *ipso facto* (4).

118. Casu vero, quo pœnitens teneatur sub gravi manifestare nomen complicis, ad reparandum puta aliquod damnum commune (5), contra aliorum opinionem nec etiam tunc posse a confessario obligari pœnitentem ad manifestandum sibi nomen complicis, sed tantum posse et debere imponere pœnitenti, ut manifestet complicem iis, qui possunt scandalum impedire. Quod si pœnitens ex

(1) *l. 6, 636.* — (2) *l. c. n. 654.* — (3) *l. c. n. 652.* — (4) *l. 6, 491.* — (5) *ibid. n. 294.*

se vellet complicem confessario manifestare, tunc bene potest illum audire, et quemadmodum oportet, damnum reparare. Insuper advertendum est, ex hoc non prohiberi confessariis exquirere a pœnitenti circumstantias, quas scire oportet, ut intelligat, an adsit species peccati diversa, vel ut consulat saluti pœnitentis: hinc bene potest interrogare, an complex sit conjunctus, an ligatus voto castitatis, an cohabitet in sua eadem domo, an sit ancilla, et his similia: etiamsi per istas interrogationes indirecte manifestare debeat persona complicis; nunquam tamen exquiratur illius nomen (1).

119. IV. Summe cautus debet esse confessarius in *excipiendis confessionibus mulierum.* Et primo notandum, quod in decreto S. C. episcoporum 21. Januarii 1610 dicitur: *Confessarii sine necessitate audire non debent mulierum confessiones post crepusculum vespertinum et ante auroram.* Loquendo autem de prudentia confessarii, ipse regulariter in confessionario cum junioribus sit potius rigidus quam suavis; nec permittat illas ante confessionarium accedere, ut sibi loquantur, et multo minus, ut manus deosculentur. In actu confessionis non ostendat eas agnoscere; aliquæ enim, quæ religiosæ haberi volunt, aliquando advertentes, se nosci a confessario, non faciunt integram confessionem. Imprudentia quoque est conjicere oculos in pœnitentes, cum a confessionario recedunt, easque per aliquod tempus intueri. Extra confessionarium nec etiam immoretur ad colloquendum cum ipsis in ecclesia, omnemque familiaritatem devitet. Abstineat etiam a recipiendis munusculis; et præcipue ad illarum domos nunquam accedat; uno excepto casu gravis infirmitatis, et tunc non nisi vocatus accedat; tunc magnam adhibeat diligentiam in audiendis illarum confessionibus; unde januam apertam relinquat, sedeat in loco, ubi videri possit ab aliis, oculosque in faciem pœnitentis nunquam defigat. Et hoc præsertim currit, si sint personæ spirituales, quibuscum est periculum majoris adhæsionis. Dicebat venerabilis *P. Sertorius Capotus*, diabolum ad conjungendas inter se personas spirituales ab initio uti prætextu virtutis, ut deinde affectus

(1) *ibid.*

a virtute transeat ad personam: unde ait *s. Augustinus* apud *s. Thomam* (1): *Sermo brevis et rigidus cum his mulieribus habendus est; nec tamen, quia sanctiores, ideo minus cavendæ; quo enim sanctiores fuerint, eo magis alliciunt.* Et idem *Angelicus Doctor* addit: *Licet carnalis affectio sit omnibus periculosa, ipsis tamen magis perniciosa, quando conversantur cum persona, quæ spiritualis videtur; nam quamvis principium videatur purum, tamen frequens familiaritas domesticum est periculum; quæ quidem familiaritas, quanto plus crescit, infirmatur principale motivum et puritas maculatur.* Et subjungit, quod tales personæ hoc non statim advertant; quoniam diabolus ab initio non emittit sagittas venenatas, sed illas tantummodo, quæ aliquantulum feriunt et augent affectum. Sed brevi hujusmodi personæ eo deveniunt, ut non amplius agant secum tamquam angeli, quemadmodum cœperant, sed tamquam carne vestiti; vicissim se intuentur mentesque sibi feriunt blandis allocutionibus, quæ adhuc a prima devotione videntur procedere: hinc alter alterius præsentiam incipit appetere; *sicque* (concludit) *spiritualis devotio convertitur in carnalem.* Et quidem ah quot sacerdotes, qui antea erant innocentes, ob similes adhæsiones, quæ spiritu cœperant, Deum simul et spiritum perdiderunt! Advertatur hic, quod ex decreto S. C. episcoporum sub 21. Januarii 1610 *confessarii sine necessitate audire non debent mulierum confessiones post crepusculum vespertinum et ante auroram.*

120. Deinde confessarius non adeo mulierum confessionibus sit addictus, ut per hoc homines ad se venientes audire recuset. Oh qualis miseria est cernere tot confessarios, qui impendunt bonam diei partem in audiendis religiosis aliquibus mulierculis, quas vulgo dicunt *bizocas*, et cum postea vident ad se accedentes homines aut fœminas uxoratas, qui sunt pleni angustiis et molestiis, et qui ægre domos et negotia sua relinquere poterunt, dimittunt eos, dicendo: *Habeo aliud, quod agam, ite ad alios!* unde fit, ut isti, non invenientes, cui sua peccata confiteantur, vivant per tot menses et annos sine

(1) *opusc. 64. de famil. dom. etc.*

sacramentis et sine Deo. Hoc non est audire confessiones, ut Deo placeamus, sed potius, ut genio serviamus; quare nescio, quale meritum apud Deum sint habituri confessarii illi, qui hoc modo suum ministerium exercent. Scio ego, imo et contra aliorum opinionem, qui asserunt, esse tempus frustra impensum, teneo esse opus valde Deo charum, dirigere animas ad viam perfectionis; ideoque de hoc fusius loquar capite ultimo; sed assero, probos confessarios, qui tantum, ut Deo placeant, confessiones excipiunt (quemadmodum facere consueverunt *s. Philippus Nerius*, *s. Joannes a Cruce*, *s. Petrus Alcantara* aliique) quando cernunt aliquam animam indigentem, præferre eam animabus devotis, quibus audiendis auxiliandisque, quando confessarius vult, tempus non deerit.

CAPITULUM IX.

Quomodo se gerere debeat confessarius in dirigendis animabus spiritualibus.

121. Quod olim dixit Dominus Jeremiæ: *Ecce constitui te super gentes, ut evellas et dissipes et ædifices et plantes;* idem nunc repetit singulis confessariis, qui non solum debent evellere vitia ex suis pœnitentibus, sed etiam debent in illis virtutes inserere. Unde expediens est addere hic in fine caput hoc, quod poterit inservire confessariis tyronibus ad dirigendas animas spirituales ad perfectionem. Non sunt quidem expellendi peccatores, ut superius diximus, sed e contra opus est etiam multum Deo acceptum, sponsas illi adornare, animas scilicet spirituales excolere, ut in totum se illi donent tradantque. Acceptior est ejus oculis anima sola perfecta quam mille imperfectæ. Unde, cum videt confessarius pœnitentem vivere immunem a culpis mortalibus, omnem curam adhibere debet, ut eum in viam perfectionis et divini amoris introducat, illi repræsentando meritum, quod habet Deus, ut ametur, et gratitudinem, quam debemus Jesu Christo, qui nos amavit usque ad moriendum pro nobis; nec non periculum, in quo versantur omnes animæ, quæ vocatæ a Deo ad vitam perfectiorem illi resistunt. In tribus igitur præci-

pue posita est directio confessarii quoad animas spirituales, scilicet in meditatione et contemplatione, in mortificatione et in frequentia sacramentorum, et de omnibus his sigillatim dicemus.

§. I. *De oratione meditationis.*

122. Prudens ergo confessarius, cum cernit animam aliquam abhorrentem peccata mortalia et desiderantem progredi in amore divino, ante omnia debet illam disponere ad faciendam orationem mentalem, scilicet ad meditationem veritatum æternarum et bonitatis divinæ. Et quamvis necessaria non sit ad æternam salutem consequendam, sicut est necessaria petitio; nihilominus videtur valde necessaria animabus, ut in Dei gratia perseverent. Cum reliquis pietatis operibus potest peccatum consistere; sed non possunt cohabitare oratio et peccatum. Anima aut relinquet orationem aut peccatum. Dicebat s. Theresia: *Animam, quæ in oratione perseverat, quotquot illi peccata opponat diabolus, tandem pro certo habeo, quod eam Dominus ad salutis portum conducet.* Et ideo diabolus nullum aliud exercitium tam quærit impedire, quam illud orationis; *quoniam*, inquit eadem Sancta, *novit dæmon, quod certe amittet animam, quæ perseveranter incumbit orationi.* Præterea solus amor est, qui animam Deo jungit et stringit; sed fornax, in qua accenditur flamma divini amoris, est oratio seu meditatio: *In meditatione mea exardescet ignis.* Ps. 38, 4.

123. Incipiat ergo confessarius introducere animam in orationem. Ab initio non plus quam mediæ horæ spatium assignet, quod deinde crescente spiritu plus minusve augebit. Neque desistat ex eo, quod pœnitens difficultatem adducit, quod desit sibi tempus et locus ad se colligendum: imo imponat ei, ut saltem mane vel vespere, quando in domo major est quies, vel etiam in ipsis occupationibus (quando aliud non posset efficere) elevet identidem mentem ad Deum, et meditetur veritates fidei: ut sunt novissima, quorum cogitatio, et præcipue mortis, est utilior pro incipientibus. Meditetur quoque Christi passionem, quæ meditatio est omnibus fru-

ctuosa. Si vero pœnitens non sit litterarum rudis, expediens est, ut utatur aliquo libro spirituali, quo magis habeat ingressum in orationem, quemadmodum facere solebat *s. Theresia.* Moneat quoque, ut seligat materiam illam, in qua anima majorem experitur devotionem, et in iis locis, in quibus anima se vehementius affici sentit et commoveri, moretur aliquantum, et relicta meditatione totam se exerceat in actibus voluntatis, vel incumbat petitioni aut faciendis propositis. Dico 1.: *Se exerceat in faciendis actibus*, scilicet humilitatis, actionis gratiarum, fidei, spei, et præsertim in repetendis actibus contritionis et charitatis erga Deum, offerendo se illi totam, totamque suæ sanctissimæ voluntati resignando, et repetendo plus quam alios actum illum, cui anima se magis sentit inclinatam. Dico 2.: *Exerceat se in petendo;* nam a petitione omne nostrum bonum dependet, et *s. Augustinus* inquit, Deum ordinarie nullam gratiam hominibus concedere, et præsertim gratiam perseverantiæ, nisi per canalem petitionis. Dominus dixit: *Petite, et accipietis;* ergo, concludit *s. Theresia*, qui non petit, non accipit. Quapropter, si volumus animam nostram salvare, necesse est semper orare et ante omnia petere perseverantiam et amorem erga Deum. Et quidem nullum tempus opportunius est ad petendum, quam tempus orationis mentalis. Qui non orat, difficiliter petit, quia difficiliter se actuat ad considerandas gratias, quibus eget, et necessitatem ipsam petendi; et ideo, qui non facit orationem, difficulter in Dei gratia perseverat. Dico 3.: *In statuendo*, ut oratio non remaneat infructuosa, et anima mandet executioni ea lumina, quæ in oratione recepit: unde, quemadmodum inquit *s. Franciscus Salesius*, nemo debet imponere finem orationi, nisi prius fecerit particularem aliquam determinationem, puta vitandi defectus quosdam magis usuales, aut exercendi virtutem aliquam, in qua se noscit debiliorem. Videatur circa hoc, quod dicitur in apppendice versus finem, cum loquemur de instructione pro oratione mentali §. III.

124. Exigat igitur confessarius ab animabus istis rationem orationis, exquirendo ab illis, quomodo aut in ea se gesserint, aut saltem, si fecerint; et imponat illis, ut in confessione ante omnia alia se accusent de ora-

tione omissa, quando eam intermiserint; quoniam relicta oratione anima salvari non poterit. *Anima, quæ omittit orationem* (dicebat *s. Theresia*) *tamquam a semetipsa, se collocat in inferno sine opera dæmonum.* Oh Deus, et quantam confessarii afferrent animabus utilitatem adhibendo hanc minimam diligentiam! Et oh qualem Deo rationem sunt reddituri, nisi ita se gerant, quoniam ipsi tenentur procurare, quantum in se est, spiritualem progressum suorum pœnitentium! Oh quot animas possent ipsi ad viam perfectionis dirigere, easque a recidivis in peccata gravia liberare, si adhiberent hanc tenuem industriam dirigendi eas per viam orationis, et interrogandi postea saltem sub initiis vitæ spiritualis, utrum eam fecerint vel non! Quando anima aliqua se in oratione solidavit, difficillime plus Deum amittit; et ideo oratio mentalis insinuanda est non tantum timoratis, sed etiam peccatoribus, qui sæpe ob defectum considerationis redeunt ad vomitum.

125. Super omnia confessarii adhibere debent diligentiam hanc, cum pœnitentes patiuntur desolationem spiritus. Initio, quo anima se tradit vitæ spirituali, solet Deus illam allicere specialibus quibusdam luminibus, lacrymis et sensibilibus aliis consolationibus; sed elapso aliquo tempore solet claudere hanc venam, ut probet earum fidelitatem, et ut eas ad majorem perfectionem extollat, subtrahens eis sensibilem omnem dulcedinem, cui facile anima adhæret non sine impuritate quadam et culpa ex amore sui ipsius. Consolationes sensibiles (quin et attractiones supernaturales) sunt quidem Dei dona, sed non sunt ipse Deus; unde ipse, ut animas sibi dilectas avellet etiam a donis suis, ut donatorem puriori amore diligere cogantur, efficit, ut non inveniant amplius in oratione pabulum consuetum et solitam consolationem; sed tædia, ariditates, tormenta et quandoque etiam tentationes. Invigilet ergo summopere confessarius ad confortandas animas istas, ne orationem omittant et præscriptas communiones; revocet illis in memoriam verba illa *s. Francisci Salesii*, scilicet: *Plus valere coram Deo unicam unciam orationis in medio desolationum, quam libras centum in medio consolationum.* Quoniam illi, qui Deum

diligit ob consolationes, plus Dei consolationes quam Deum ipsum diligit; sed qui Deum amat eique adhæret sine consolationibus illis, hic verum ostendit amorem. Hæc de meditatione sufficiunt; sed opportunum duco, aliquam hic novis confessariis præbere notitiam contemplationis infusæ ac suorum graduum, nec non aliorum donorum supernaturalium una cum regulis præscriptis a spiritualis vitæ magistris ad directionem animarum, quibus Deus hujusmodi gratias voluerit impertiri.

§. II. *De oratione contemplationis et diversis suis gradibus.*

126. Quando anima aliqua a Deo contemplationis gratia donatur, oportet, ut confessarius optime sciat modum, quo eam dirigere debeat et ab omnibus illusionibus liberet; alias maximum illi afferret damnum, et quemadmodum ait *s. Joannes a Cruce*, magnam ipse Deo redditurus est rationem. Contemplatio multum differt a meditatione. In meditatione quæritur Deus labore discursus; in contemplatione sine hujusmodi labore contemplatur Deus jam inventus. Insuper in meditatione anima operatur actibus suarum potentiarum; in contemplatione operatur Deus, et anima tantum patitur, et recipit in se dona, quæ a divina gratia sibi infunduntur absque eo, quod aliquid operetur, quoniam ipsa lux et divinus amor, quo tunc tota impletur, reddunt eam suaviter attentam ad contemplandam Dei sui bonitatem, qui tot illam cumulat donis.

127. Advertere etiam oportet, quod Deus, antequam concedat animabus donum contemplationis, solet eas introducere in orationem recollectionis, vulgo dictam *di raccoglimento*, vel *otii contemplativi* (sic illud vocant mystici), quæ non est adhuc contemplatio infusa, quoniam anima adhuc est in statu activo. Hæc *recollectio* (loquor hic de naturali, quoniam de supernaturali et infusa inferius loquemur n. 133.) est, quando intellectui opus non est, cum labore quasi extra animam exire ad considerandum mysterium aliquod aut æternam veritatem, sed avulsus a rebus externis et collectus quasi intra animam ipsam absque labore, imo cum magna suavitate

attendit illi veritati aut mysterio, quodcumque sit. *Otium contemplativum* est fere idem, nisi quod in collectione anima attendat alicui devotæ cogitationi particulari; in otio vero cum generali quadam Dei notitia sentit in seipsa collectam et suaviter Deo attractam. In hac collectione sive otio contemplativo, dicunt quidam mystici, quod, etsi hæc oratio sit naturalis, nihilominus anima cessare debet non solum a meditatione, sed etiam ab actibus voluntatis, scilicet amoris, oblationis, resignationis etc., et tantum manere debet in quadam amoris vigilantia et attentione ad Deum, absque eo, quod actum aliquem faciat. Verumtamen hujusmodi incantationibus ego prorsus acquiescere non valeo. Nulli dubium, quin, quando anima collectam se sentit, non debet se applicare meditationi, quia jam invenit sine ullo labore, quidquid ipsa postulabat; præterquam quod ipsa ordinaria meditatio, ut ait *P. Segneri* in suo aureo opusculo de *concordia inter laborem et quietem* (1), producit post aliquod tempus contemplationem, quæ dicitur *acquisita*, nempe illa, quæ unico intuitu cognoscit veritates, quas ante nonnisi longo discursu et labore cognoverat. Sed his non obstantibus nescio, cur anima cessare debeat a bonis actibus voluntatis: et quodnam tempus opportunius his faciendis actibus esse poterit, quam tempus, quo anima se collectam sentit. Verum quidem est, quod *s. Franciscus Salesius* consilium dedit *b. Joannæ de Chantal*, ut in sua oratione, cum se Deo unitam sentiret, non repeteret novos actus; sed quare? quia scilicet beata jam pervenerat ad contemplationem passivam. Unde, quando anima adhuc est in statu activo, non est ratio, cur actus boni impedire debeant gratiæ operationem. Idem *s. Franciscus Salesius* præfigebat animabus devotis a se directis determinatum quemdam numerum aspirationum amoris, faciendum intra certum temporis spatium. Quando anima pervenit ad *statum passivum contemplationis*, tunc anima, etsi non mereatur, quia eo tempore non operatur, sed tantum *patitur*, nihilominus acquirit magnum quemdam vigorem ad operandum postea cum majori perfectione: sed quando anima adhuc est in statu activo, ut merea-

(1) *part. 1. c. 1. n. 1.*

tur, operari debet, actus bonos faciendo; atque hæc sunt opera, quibus anima meretur gratiam divinam. Unde recte concludit idem *P. Segneri*, quod, quando Deus loquitur et operatur, oportet, ut anima taceat et cesset a suis operationibus, nihil aliud ponendo ex latere suo circa principium quam attentionem quamdam amoris ad divinas operationes; sed quando Deus non loquitur, necesse est, ut anima se adjuvet eo modo, quo potest, ad conjungendum se Deo, scilicet meditationibus (quando hæ sunt necessariæ), affectibus, precibus et determinationibus, dummodo actus isti non eliciantur inviti: unde illi tantummodo sunt faciendi, quibus se anima sentit suaviter inclinatam.

128. Insuper advertendum est, quod Deus, antequam introducat animam in orationem contemplationis, solet eam purgare, ponendo in ariditate supernaturali, quæ appellatur *purgatio spiritualis*, ut eam purificet a suis imperfectionibus, quæ illi impediunt contemplationem. Atque hic distinguendum est inter ariditatem *sensibilem*, quæ pertinet ad sensum, et ariditatem *substantialem*, quæ pertinet ad spiritum. Ariditas *sensibilis* (de *substantiali* loquemur numero sequenti) quando est naturalis, fert secum quoddam tædium rerum spiritualium, et obscuritatem quamdam leviorem et minus durabilem; sed quando est supernaturalis, de qua hic agimus, ponit animam in quadam obscuritate profundiori, quæ diutius durat et quotidie majus accipit incrementum. Nihilominus anima in tali statu constituta, licet sentiat se magis a creaturis alienatam, et habeat cogitationem semper in Deum defixam una cum ingenti desiderio et determinatione eum perfecte amandi, tamen sentit se redditam tanquam impotentem ad hoc exequendum ob suas imperfectiones, quarum causa videtur facta Deo odibilis: sed interea, hoc non obstante, non cessat se recte gerere in virtutibus. Hæc molesta ariditas est quidam tractus gratiæ, est lux quædam supernaturalis, sed lux, quæ affert pœnam et obscuritatem, quoniam volens se nudo spiritui communicare, et inveniens sensus atque potentias animæ sui non adhuc capaces, ex eo, quia nondum prorsus a consolationibus sensibilibus sint disjunctæ, et consequenter materialibus, quæ plenæ sunt formis, imaginibus et

figuris, producit in anima hujusmodi tenebras tam molestas, sed valde utiles, quoniam per ipsas anima pervenit ad alienationem quamdam ab omnibus voluptatibus sensibilibus tam terrenis quam spiritualibus; et insuper acquirit magnam suarum miseriarum cognitionem atque impotentiæ ad quodvis opus bonum perficiendum, et simul magnam erga Deum venerationem, qui illi repræsentatur venerabilis et terribilis. In hoc statu director debet animam confortare ad sperandas res magnas a Deo, qui ad hunc finem ita se gerit cum ea. Insinuet ei, ne conetur se exercere in meditatione, sed humiliet se, faciet actus oblationis totamque se Deo committat, perfectissime resignata dispositionibus suæ voluntatis, quæ tota tendit ad bonum nostrum.

129. Post hanc purgationem sensus solet Dominus concedere donum contemplationis, quæ dicitur gaudii; scilicet recollectionis supernaturalis, quietis et unionis, de qua deinceps loquemur; sed ante unionem et post recollectionem et quietem solet Deus purgare animam ariditate spiritus, quæ dicitur ariditas *substantialis*, qua Dominus vult, ut anima se totam in seipsa annihilet. Ariditas sensus est subtractio devotionis sensibilis; sed ariditas spiritus est quædam lux divina, qua Deus facit, ut anima suum nihilum agnoscat. Atque hic est, ubi anima se cernit in quadam terribiliori agonia; nam etsi tunc ipsa sit magis determinata ad se vincendum in omnibus et magis attenta ad Deo placendum, nihilominus, quo magis agnoscit suas imperfectiones, eo sibi videtur a Deo expulsa atque derelicta tamquam ingrata beneficiis acceptis: imo et ipsa spiritualia exercitia, quæ peragit, ut sunt orationes, communiones, mortificationes, eam magis contristant; nam cum ea omnia non sine magno tædio et pœna perficiat, credit omnia digna suppliciis et se Deo odibiliorem. Quin multoties animæ illæ videntur sibi summopere odisse Deum, quam ob causam Deus eas jam reprobaverit tanquam sibi inimicas; et adhuc in vita faciat illis experiri damnatorum pœnas et divinam derelictionem. Et aliquando Deus permittit, ut hujusmodi desolationes comitentur mille aliæ tentationes, ut motus impuritatis, iracundiæ, blasphemiæ, incredulitatis, et præsertim desperationis: ita ut miseræ in magna

illa obscuritate et confusione, non valentes discernere resistentiam voluntatis, (quæ revera tunc adest, sed ipsis est occulta, aut saltem dubia ratione præsertim tenebrarum) timeant se jam consensisse, et ideo tanto magis existimant se derelictas a Deo.

130. Hic ergo confessarius, quando ei aliqua ex animabus istis occurrit, quæ jam per perfectionem progreditur et opinatur se derelictam, in primis non terreatur videndo confusionem hanc et audiendo tot expressiones timoris et desperationis; nec se ostendat timidum aut ullo modo hæsitantem, sed viriliter eam confortet ad nihil timendum: et eo tempore plus quam alias animet ad confidendum in Deo, recitans illi ea verba, quæ Dominus dicit *s. Theresiæ*, quod scilicet nemo Deum amittit absque eo, quod cognoscat amittere. Dicat ei, omnes illas suggestiones blasphemiarum, incredulitatis, impuritatis et desperationis non esse consensus, sed pœnas, quæ si cum resignatione tolerentur, animam magis magisque Deo conjungunt. Dicat, a Deo nunquam odio haberi animam, a qua amatur, et quæ bonæ est voluntatis. Addat, Deum ita se gerere cum animabus a se magis dilectis. Ariditatibus et tentationibus (dicebat *s. Theresia*) probat Deus suos amatores. Quamvis ariditas tota vita perduret, anima non omittat orationem; veniet tempus, quo omnia ei persolventur. O quam pulchram pro anima desolata sententiam! Hortetur ergo, ut forti animo sit et viriliter expectet res magnas a Deo, dum eam per tutiorem viam deducit, scilicet per viam crucis; moneat etiam, ut primo humiliet se utpote dignam, ita a Deo tractari ob anteactæ vitæ defectus: secundo, ut divinæ voluntati se totam resignet, paratissimam se præbendo ad ea omnia perferenda, imo et majora pro omni tempore, quod Deo placuerit: tertio projiciat se tanquam mortuam in brachia divinæ misericordiæ, et committat protectioni Mariæ ss., quæ mater misericordiæ et afflictorum consolatrix jure appellatur.

131. Ariditas sensus perdurat, quousque purificatis sensibus anima apta ad contemplationem reddatur. Ariditas vero spiritus durat, quousque reddatur capax divinæ unionis: quamvis aliquando etiam post unionem permittat Dominus, ut anima iterum redeat ad hanc ariditatem,

ea potissimum de causa, ne anima seipsam negligat, et ut identidem suum nihilum agnoscat.

132. Completa ergo purgatione sensus, et ad finem perducta ariditate sensibili, ponit Deus animam in statu contemplationis. *Contemplatio* vel est *affirmativa* vel *negativa*. *Affirmativa* est, quando anima beneficio lucis divinæ, sine ulla sua opera, cernit aliquam veritatem, aut creatam, ut esset infelicitas inferni, felicitas paradisi etc., aut increatam, ut divinam misericordiam, amorem, potentiam, bonitatem. *Negativa* est, quando dignoscit perfectiones divinas non in particulari, sed in genere cum confusa quadam notitia, sed quæ ingerit conceptum longe majorem magnitudinis divinæ; et ita etiam in confuso agnoscit aliquam veritatem creatam, ut horribilitatem inferni etc. Sed transeamus ad primos contemplationis gradus. Hi sunt recollectio interior spiritus et quies: de unione loquemur post.

133. *Primus* igitur gradus contemplationis est *recollectio supernaturalis*. De naturali jam diximus supra *n. 127.*, quæ tunc habetur, quando animæ potentiæ colliguntur ad considerandum Deum intra se; et dicitur *naturalis*, non quia anima ex se valeat illam operari; omnis enim actio virtutis, ut possit æternum præmium promereri, indiget auxilio gratiæ; unde generatim loquendo est etiam supernaturalis; sed *naturalis* dicitur, quia anima tunc est in statu activo, et beneficio gratiæ ordinariæ operatur. Recollectio vero *supernaturalis* est illa, quam operatur Deus ministerio cujusdam gratiæ extraordinariæ, et per quam Deus collocat animam in statu passivo; ita ut recollectio supernaturalis seu infusa tunc proprie habeatur, quando collectio potentiarum non evenit opera ipsius animæ, sed beneficio lucis, quam Deus infundit, et per quam excitatur in anima magnus et sensibilis amor divinus. In hoc statu non est cogenda anima ad suspendendum tranquillum eum discursum, quem forte ei lux ipsa suaviter insinuaret: quemadmodum nec debet incumbere considerationi rerum particularium aut determinationibus, quas valet efficere. Nec debet curiosius investigare, quidnam sit interior ea spiritus recollectio: sed sinat se dirigi a Deo ad considerandas res illas illosque actus faciendos, ad quos se magis a Deo ferri cognoscit.

134. *Secundus* gradus est *quietis*. In recollectione vis amoris communicatur immediate sensibus externis, quos Deus ipse intra animam facit colligere: sed in quiete amor communicatur immediate spiritui in ipso animæ centro: et amor ipse est ardentior, qui deinde etiam ad sensus externos diffunditur; hoc vero non semper: unde multoties accidit, quod anima habeat orationem quietis, sed sine ulla dulcedine sensibili. Dicit *s. Theresia* (1), quod in hac oratione non suspenduntur omnes potentiæ: suspenditur quidem voluntas et remanet tamquam ligata, quia tunc nullum aliud objectum præter Deum valet amare, qui eam sibi trahit; sed intellectus et memoria aut phantasia quandoque remanent liberæ et huc illucque excurrunt. Unde dicit Sancta (2), animam de hoc non debere tristari: *Rideat* (inquit) *de sua cogitatione, illamque deserat veluti stultam et maneat in sua quiete: et cum voluntas sit domina, ipsa cogitationem ad se reducet absque ullo vestro labore.* Quod si anima velit se applicare ad colligendam cogitationem, nihil omnino aget et suam quietem amittet. In hoc statu multo minus quam in recollectione anima debet se applicare ad faciendas determinationes aut alios actus ex se ipsa emendicatos: eos tantummodo faciat, ad quos se sentit a Deo suaviter impelli.

135. Dicamus nunc aliqua de oratione puræ contemplationis, scilicet de contemplatione negativa superius enuntiata, quæ est longe perfectior quam affirmativa. Hæc contemplatio *negativa* dicitur *clara caligo*, quia ob nimiam lucis abundantiam intellectus obscuratur: quemadmodum, qui intuetur solem, radiorum fulgore obcœcatus nihil cernit, sed tantum intelligit, solem esse magnum quoddam lumen. Sic Deus in ista caligine infundit animæ lucem magnam, quæ facit, ut illa intelligat non jam veritatem aliquam particularem, sed acquirat generalem quamdam et confusam notitiam suæ incomprehensibilis bonitatis, unde anima incipit efformare altissimam de Deo ideam, licet confusam. Quando anima aliquantulum noscit aliquam ex divinis perfectionibus, altum quidem conceptum suæ bonitatis concipit; sed longe melior est conceptus, quem format, quando cognoscit, divinam perfectionem non posse

(1) *in vita c. 14.* — (2) *cammino di perfez. p. 209.*

comprehendi. Scribit cardinalis *Petruccius* in doctissimis suis epistolis, hanc orationem propterea vocari orationem caliginis, quia in hac vita anima non est capax clare intelligendi divinitatem: unde in hoc statu intelligit non intelligendo; sed intelligit longe melius omni alio modo intelligendi. Non intelligit, quia, cum Deus non sit res, quæ formet imaginem aut figuram, intellectus nequit de eo ideam efformare, et ideo nihil aliud intelligit, quam quod illum non valet intelligere; quapropter hujusmodi intelligentia vocatur ab Areopagita: *Sublimis cognitio Dei per ignorantiam.* In hac oratione caliginis suspenduntur omnes interiores potentiæ animæ, et quandoque etiam sensus exteriores: ita ut anima aliquando ingrediatur in *ebrietatem spiritualem*, quæ facit eam prorumpere in quædam amoris deliria, ut cantus, clamores, fletus immodicos, saltus et his similia, quemadmodum eveniebat *s. Mariæ Magdalenæ de Pazzis.*

136. Post gradus istos facit Dominus animam ad unionem transire. Unicus animæ scopus hic esse debet, unio scilicet cum Deo; sed ut anima perfectionem attingat, non est necessaria unio *passiva;* satis est illi pervenire ad unionem *activam.* Paucissimæ, inquit *s. Theresia*, sunt animæ illæ, quæ diriguntur a Deo per vias supernaturales: et nos in cœlo permultas aspiciemus, quæ sine hujusmodi gratiis supernaturalibus erunt gloriosiores illis, quæ gratias istas receperunt. Unio *activa* est perfecta uniformitas divinæ voluntati, in qua certe consistit tota perfectio divini amoris. *Perfectio*, inquit *s. Theresia* (1), *non consistit in extasi, sed vera unio animæ cum Deo est unio voluntatis cum divina voluntate.* Hæc unio est necessaria, non vero unio *passiva;* et animæ illæ, quæ solam habent activam, inquit eadem Sancta (2), *fieri poterit, quod habeant meritum longe majus; quia majorem patiuntur laborem, et Dominus dirigit eas ut fortes, et consolationes, quas in hac vita non habent, servat, ut postea det eis in alia.* Cardinalis *Petruccius* inquit, quod absque contemplatioue infusa recte quidem possit anima beneficio gratiæ ordinariæ pervenire ad annihilationem propriæ voluntatis et ad eam transforman-

(1) *conc. dell' amor di Dio conc. 3.* — (2) *avvisi per l'oraz. 22.*

dam in Deum, nihil aliud volendo quam voluntatem Dei. Et quamvis sentiat passionum motus, tamen hi non impediunt illi præfatam transformationem; unde subdit, quod, cum in hoc posita sit tota sanctitas, unusquisque nihil aliud debet desiderare et petere a Deo, quam ut dirigatur ab ipso, et in ipso suam efficiat voluntatem. *S. Theresia*, tractando de unione passiva, inquit (1), quod anima posita in ea *non videt*, *non sentit*, *neque advertit*, *ita se habere;* quoniam ex abundantia lucis et amoris efformatur illa beata caligo, in qua suspenduntur omnes potentiæ animæ; memoria enim non recordatur nisi Dei: voluntas conjungitur Deo tali amore, ut nequeat amare aliud objectum; et intellectus tanta luce repletur, ut nullam rem aliam valeat cogitare, nec etiam gratiam, quam actu tunc recipit; unde intelligit multum, sed nequit percipere, quid intelligat. In summa, anima in hoc statu constituta habet claram et experimentalem cognitionem Dei præsentis, qui in animæ centro eam sibi conjungit. Hæc unio, inquit *s. Theresia* (2), non multum perdurat, sed ad summum dimidiam horam non excedit. In aliis contemplationibus, de quibus antea locuti sumus, Deus præbet se videndum tanquam proximum animæ, hic vero tamquam præsentem; et anima experitur eum sibi conjunctum per suavem quemdam contactum. Unde inquit Sancta (3), in aliis contemplationibus posse animam dubitare, utrum fuerit Deus, in hac vero non. Hoc tamen non obstante debet eam confessarius monere, non ideo evasisse impeccabilem, et propterea, quo magis se videt a Deo hujusmodi gratiis donatam, eo magis esse debet humilior et ab omnibus alienata, unice diligendo crucem et vivendo in totum divinis dispositionibus uniformata, cum assiduo timore, ne suæ infidelitates ex eo tempore acerbius puniendæ sint, ob majorem, qua committentur, ingratitudinem. Inquit *s. Theresia* (4), sibi cognitas plures animas, quæ, cum antea ad hunc statum unionis ascendissent, postea in peccata mortalia præcipites ceciderunt.

137. Tres dantur species unionis, et sunt: Unio *simplex*, unio *desponsationis*, et unio *consummata*, quæ vocatur

(1) *mans. 5. c. 1.* — (2) *vita c. 18.* — (3) *mans. 5. c. 1.* — (4) *mans. 5. et 6.*

unio *matrimonii spiritualis*. Unio simplex est illa, de qua usque adhuc locuti sumus. Dicendum nunc est de unione *desponsationis*. Hanc unionem solet ordinarie præcedere ariditas substantialis, quæ est purgatio spiritus, de qua jam supra locuti sumus *n. 128*. In hac vero unione desponsationis tres sunt alii gradus diversi, scilicet *extasis*, *raptus et elevationis spiritus*. In simplici unione suspenduntur potentiæ, sed non sensus corporei, quamvis hi remaneant valde infirmi ad operandum. In unione autem extasis amittitur quoque usus sensuum, ita ut persona non videat, non audiat, et non percipiat neque incisiones neque adustiones. *Raptus* vero nihil aliud est quam impressio quædam gratiæ validior, qua Dominus non solum elevat animam ad unionem, sed etiam rapit illam motu quodam subitaneo et violento, ita ut aliquando elevetur etiam corpus et reddatur leve ad instar plumæ. *Elevatio spiritus* est, quando anima sentit se rapi quasi extra se et extolli supra seipsam cum magna quadam violentia, unde anima ab initio magnum experitur timorem. In elevatione spiritus continetur tam extasis, quia intervenit amissio sensuum, quam raptus, id est motus violentus. Retulit mihi persona quædam similibus gratiis a Deo donata, quod in talibus elevationibus spiritus videretur sibi, tanquam si anima e corpore fuisset avulsa et elevata cum tanta velocitate, ac si conficeret decies centena millia milliaria in quovis temporis momento, non sine magno terrore, quoniam ignorabat, quo esset ascensura; sed cum postea subsedisset, tunc illustrabatur ad cognoscendum aliquod divinum arcanum. Sed hic oritur dubium. Si in hac unione suspenduntur potentiæ, et intellectus obscuratus a lucis abysso nequit attendere rebus, quas intelligit, qua unquam ratione potest ibi anima intelligere et verba facere de illo divino arcano? Respondent mystici, quod, quando Deus vult, ut anima intelligat aliquod secretum, aut immittere illi aliquam visionem intellectualem vel imaginariam, minuit nonnihil lucem, ita ut anima remaneat habilis ad cognoscendum et perpendendum, quodcumque Deus voluerit.

138. Tandem perfectior unio, quæ dicitur *consummata*, et major, quam in hac vita possit Deus concedere animæ viatrici, est illa, quæ dicitur *matrimonii spiri-*

tualis, per quam anima transformatur in Deum, et fit unum quid cum Deo: eodem modo, quo vas aquæ infusum mari evadit unum cum aqua maris. Et advertendum hic est, quod in reliquis unionibus, ut loquuntur mystici, potentiæ remanent suspensæ; in hac vero minime suspenduntur; quoniam potentiæ purificatæ a sua sensibilitate et materialitate jam effectæ sunt capaces divinæ unionis; ita ut voluntas amet Deum suum placidissime, intellectus recte cognoscat et attendat huic intimæ divinæ unioni, quæ jam facta est in animæ centro, quod accidit eodem modo, ac si quis intueretur solem et sine ulla offensione oculorum solis splendorem cognosceret. Insuper est advertendum, quod hæc unio non est transitoria, ut duæ priores, sed permanens; ita ut anima fruatur habitualiter divina præsentia jam sibi conjuncta et fruatur in pace stabili: nam passiones nihil amplius eam perturbant: illas quidem anima cernit, dum faciem suam ostendunt; sed non tristatur, nec ullam patitur molestiam ab illis, ad instar ejus, qui forte habitans super nubes cerneret tempestates inferius evenientes, et ipse non tangeretur ab illis.

139. Hic abs re non erit aliqua dicere de visionibus, locutionibus et revelationibus, ad discernendas falsas a veris. Visiones vel sunt *externæ*, vel *imaginariæ*, vel *intellectuales*. *Externæ* sunt, quæ oculis cernuntur; *imaginariæ*, quæ spectantur in phantasia seu imaginativa; *intellectuales*, quæ neque oculis neque in phantasia videntur, sed a solo intellectu, divina luce adjuto, quæ species intelligibiles ingerit; atque hæc visionum species, teste *s. Theresia*, tota est spiritualis; nullam enim in ea partem habent sensus neque externi neque interni, qui sunt imaginativa et phantasia. Notandum, quod neque oculis neque phantasia potest anima cernere res sibi repræsentatas, nisi in apparentia corporea, etiamsi essent substantiæ spirituales; e contra beneficio intellectus res cernuntur tantum spirituales, etiamsi fuerint materiales; vel, ut melius dicam, noscuntur, non videntur, sed noscuntur longe melius, quam si oculis cernerentur.

140. Advertendum tamen hic est, quod visiones istas tam Deus quam diabolus possit operari; quod est in-

telligendum etiam de intellectualibus, ut videtur innuere *s. Joannes a Cruce* (1), contra id, quod sentit cardinalis *Petruccius*, quamvis multo facilius corporales, quæ ut plurimum et præcipue in fœminis ab ipsa phantasia efformantur. Signa ad distinguendas veras a falsis sunt: 1) Si veniant ex improviso sine ulla præcedenti animæ cogitatione; 2) si ab initio afferant confusionem et terrorem, sed postea relinquant animam in pace; 3) si sint raræ, quia frequentes sunt valde suspectæ; 4) si parum durent; quoniam, inquit *s. Theresia* (2), quando anima intuetur per longum tempus rem sibi repræsentatam, signum est, quod sit potius actus phantasiæ. Visio divina ut plurimum transit ad instar fulguris, sed remanet inde immobiliter menti infixa. 5) Vera visio relinquit animam in summa pace et vivida cognitione miseriæ suæ, non sine ingenti desiderio perfectionis; ad differentiam visionum diabolicarum, quæ parum remanent impressæ, et relinquunt animam in quadam siccitate, perturbatione, motibus propriæ æstimationis, et cum fame sensibili harum gratiarum. Verum cum omnibus signis superius memoratis, inquit *s. Theresia* (3), nullam certam haberi posse securitatem, quoniam multoties dæmon fecit simulare quietem, cogitationes humilitatis, desideria perfectionis: quæ omnia incertum est, a quo procedant; quoniam sæpe ipse dæmon, ut ei fides præstetur, solet hæc insinuare, ut tandem illum percipiat fructum et deceptiones, quas intendit. Unde director, regulariter loquendo, non prohibeat animæ enarrare sibi hujusmodi visiones, imo imponat illi, ut manifestet, quæcumque videt, sive vera ea sint sive falsa, ut docet *s. Theresia* (4); sed e contrario nullam ostendat curiositatem sciendi hujusmodi visiones, neque de his minute animam interroget: nec præveniat dicendo: *Non fuit sic? Vidistine hoc vel illud?* quia tunc facile anima respondet affirmative aut ex sua malitia aut simplicitate. Si aperte noverit, hujusmodi visiones esse opus phantasiæ aut diabolicum, quia forte arcent animam ab obedientia, humilitate aut ab alia virtute, tunc patenter ei hoc dicat. Si vero id confessarius non discer-

(1) *salita l. 2. c. 24.* — (2) *mans. 6. c. 9.* — (3) *ibid.* — (4) *mans. 5. c. 9.*

nat, non omnino expedit indubitanter asserere, visiones illas esse vel diabolicas vel phantasias, quemadmodum solent quidam nimis increduli (ad differentiam aliorum, qui nimis creduli omnes habent ut veras); sed dicat pœnitenti, ut oret Deum, quo non amplius ducatur per vias adeo periculosas, se protestando, quod, quamdiu vivet in terris, velit Deum cognoscere solum per viam fidei. Cæterum insinuet, ut ex visionibus habitis, vel falsis vel veris, illum percipiat fructum, qui magis est necessarius, et præcipue se recte cum Deo gerendi; ita enim agendo, quamquam visiones fuerint a dæmone, dæmon remanebit elusus.

141. Quod vero ad *locutionem* attinet, locutio esse potest *successiva*, *formalis* et *substantialis*. *Successiva* est, quando anima meditando aliquam veritatem fidei sentit sibi quasi responderi ab ipsomet suo spiritu, sed veluti ac esset persona extranea. Hæc, quando bonos parit effectus, ut essent amoris aut humilitatis extraordinariæ, esse potest speciale Dei lumen: sed quando non videt augeri consuetum amorem, indicium est, eam esse intelligentiam proprii intellectus. *Formalis* est, quando anima audit aliqua verba formata, sed extra se; et potest hæc percipi vel auribus vel imaginativa vel intellectu. Hæc, ut discernatur, utrum sit divina vel diabolica, videndæ sunt res, quas exprimit aut faciendas imponit, et effectus, quos relinquit. Præcipue, si est divina imponitque opera patientiæ, propriæ abjectionis, aut quodvis aliud opus spirituale, relinquet facilitatem quamdam ad omnia toleranda, ad operandum et se humiliandum. *Substantialis* est eadem ac formalis, et solum differt in effectu; quoniam formalis aut instruit aut imponit; substantialis vero cito operatur id, quod exprimit; ut ex. causa si diceret: *Consolare: noli timere: dilige me:* anima tunc in eodem temporis puncto remanet consolatione repleta, intrepida, aut amoris igne succensa. Hæc locutio cæteris omnibus est securior; prima enim est valde incerta: secunda, id est formalis, est multum suspecta, præsertim quando jubet res exequendas; unde director, si observat ea, quæ jubentur, esse christianæ prudentiæ opposita, debet ea omnino prohibere; si vero non sint prudentiæ contraria, expedit, ut

earum suspendat executionem, quousque deveniat in majorem securitatem, et multo magis, si res sint extraordinariæ.

142. Denique quod attinet ad *revelationes* rerum occultarum aut futurarum, ut scilicet mysterium fidei, status conscientiarum, prædestinationis animarum, mortis, promotionis ad aliquam dignitatem et his similia, hæ possunt tripliciter haberi, nempe per visiones, per locutiones, et per intelligentias nudarum veritatum. In hujusmodi revelationibus debet director magnam adhibere prudentiam, nec sit nimis facilis ad credendum, et præcipue ad exequendum, quando agitur de certiorando aliquem ob notitiam in revelatione acceptam. Ante omnia jubeat animæ, ne revelationem aliis indicet, et ipse cautissime semper procedat, imo utatur sapientiorum consilio, quoniam ut plurimum tales revelationes dubiæ sunt et suspectæ. Minus vero suspectæ sunt intelligentiæ simplicium veritatum circa mysteria, attributa divina, malitiam peccati, damnatorum infelicitatem et his similia. Hæc quando sunt fidei conformia, inquit *s. Joannes a Cruce* (1), quod anima non debet illas expetere; sed si ipsi concedantur, humiliter sunt ab ea accipiendæ et non refutandæ.

143. Oritur hic dubium, utrum omnes istæ species gratiarum et communicationum supernaturalium debeant rejici aut acceptari. Et distinguendum est, ut ait doctus quidam auctor, *F. Bernardus da Castelvetere* (2) cum *s. Joanne a Cruce* et aliis: Gratiæ illæ, quæ elongant a fide, ex eo, quia consistunt in quibusdam notitiis distinctis, ut sunt visiones, locutiones et revelationes: has oportet omni conatu rejicere; sed illæ ex opposito, quæ sunt uniformes fidei, ut sunt notitiæ confusæ et generales, et tactus divini, qui uniunt animam Deo, non sunt rejiciendæ; imo possunt humiliter expeti et desiderari, ut magis magisque Deo uniatur et in suo sancto amore solidetur. Hoc nihilominus intelligitur pro illis animabus, quæ jam donantur similibus favoribus, quoniam pro aliis tutior via est desiderare et expetere tantummodo unionem activam, quæ, ut diximus, est unio voluntatis nostræ cum divina voluntate. Director igitur, quando ei occur-

(1) *salita l. 11. c. 33.* — (2) *dirett. mist. l. 2. p. 2. c. 1.*

rerit anima cum his communicationibus contemplationis aut caliginis aut unionis, non debet ei imponere, ut eas rejiciat, sed ut humiliter et cum gratiarum actione recipiat. Semper vero utatur verbis, quæ animam non omnino securam efficiant, sed relinquant quemdam timorem, qui eam, etsi non conturbet, detineat vero in humilitate et ab omnibus alienatione. Gratias autem quarumdam notitiarum distinctarum, quæ habentur per viam visionum et his similium, ut superius diximus, jubeat confessarius constantissime recusari, semper tamen in spiritu humilitatis (et sine ullo contemptu, ut expuendi in faciem, irridendi etc., quod non licet, ut plures asserunt), et protestando se coram Deo, se velle ei in pura fide servire. Cæterum inquit *s. Theresia* (1), quod, quotiescumque anima sentit se suaviter accendi ad amorem erga Deum, habere debet communicationem tanquam divinam, non ideo ut credat se aliis meliorem, sed ut animum faciat ad perfectius coram Deo ambulandum; ita enim agendo Deus efficiet, ut dæmon, etiamsi iste aliquam partem haberet, victus remaneat et suis ipsis armis sibi damnificet.

144. Sed concludamus. Director ergo 1) imponat animæ, ut superius diximus, ut fideliter enarret omnes communicationes, quas habet in oratione, nullam tamen eas sciendi gulam demonstret: nec unquam aliis manifestet gratias supernaturales suo pœnitenti concessas; fit enim, ut illi ejus precibus se commendent, eamque maximo superbiendi periculo exponant: vel si post hanc notitiam levissimum intueantur defectum, multum scandalizabuntur et in derisione habebunt. 2) Non ostendat huic animæ talibus favoribus distinctæ particulare aliquod signum æstimationis, et multo minus mittat alias pœnitentes ad petendum consilium ab ea, vel ad exposcendum solatium aut directionem: potius ostendat minoris eam facere, quam alias animas, quæ ambulant per viam fidei, quoniam animæ his favoribus ornatæ regulariter loquendo semper et multum sunt humiliandæ. 3) Si advertat, animam servare humilitatem atque timorem in istis divinis communicationibus, oportet eam adjuvare, imo et securam facere, quoties expedire cognoverit. Inquit *s. Theresia*, quod

(1) *vita c. 15. et mans. 6. c. 9.*

anima numquam movebitur ad magna pro Deo gerenda, nisi agnoverit, se magna accepisse a Deo. Et quidem eadem Sancta, quando a *ss. Francisco Borgia* et *Petro de Alcantara* fuit facta securior, dona, quæ ipsa acceperat, esse vere divina, ex eo tempore ad perfectionem non amplius cucurrit, sed evolavit. Neque ex eo, quod cernit director animam identidem in aliquem defectum incidere (quoties defectus non sunt plene deliberati aut commissi cum adhærentia et contemptu), reputare debet omnes hujusmodi communicationes pro mendaciis et illusionibus. Dominus tales gratias concedit non tantum animabus perfectis, sed aliquando etiam imperfectis, ea scilicet ratione, ut liberet a suis imperfectionibus et ad vitam perfectiorem extollat. Unde, quando dignoscitur, quod per hujusmodi communicationes anima magis magisque se liberat a passionibus et proficit in amore divino atque in desiderio perfectionis, signum est, quod illæ sint bonæ. De reliquo, quando agitur de gratiis externis, ut sunt visiones, locutiones et revelationes, regulariter loquendo, ut diximus, tutius est, ut director ostendat se parvi eas facere, dicendo id, quod ait *s. Theresia* e cœlo post obitum suum cuidam personæ religiosæ: *Ne fidant animæ visionibus et revelationibus particularibus, ne collocent perfectionem in eis habendis: licet enim aliquæ ex eis sint veræ, plures nihilominus sunt falsæ et mendaces: et difficile est, invenire unam veritatem inter plura mendacia* (quare plures sunt visiones falsæ quam veræ); *et quo avidius expetentur et in pretio habebuntur, eo magis persona aberrabit a fide et humilitate, quæ est via tutior, quam posuerit Deus.* Quare det ei consilium, ut oret Deum, ut veram concedat extasim, scilicet totalem a rebus terrenis et a semetipsa alienationem, sine qua ad perfectionem numquam valebit pervenire. Quod si unquam director advertat, animam non esse bene fundatam in suæ miseriæ cognitione, et vellet pro certo tenere, quod suæ communicationes sint divinæ, et turbaretur audiendo, quod director nollet eas credere uti tales, pessimum signum est: signum est, quod illæ sint dæmonis ex effectibus, qui observantur, scilicet adhæsionis superbiæ; aut indicium est, quod anima non bene ambulet, quoniam ipsa

saltem dubitare deberet, quoties dubitat confessarius; et ideo in hoc casu omnibus modis est humilianda et in timore detinenda, quantum fieri potest; et tunc, si nec etiam acquiescit, privet eam communione et severius mortificet, quia tunc in magno versatur periculo, ne decipiatur a dæmone. Denique director, etsi judicaret reddere animam certiorem, quod suæ communicationes sint a Deo, tamen ei insinuet, ut in oratione semper præ oculis habeat (vel saltem in principio) punctum aliquod vitæ vel passionis Jesu Christi. Dicebat *s. Theresia*, animam, quæ amittit directionem boni Jesu, numquam perventuram ad perfectam cum Deo unionem. Animæ incipientes meditantur Domini passionem per modum discursus; contemplativæ vero non utuntur discursu, sed proposito sibi mysterio aliquo admirantur bonitatem, misericordiam, amorem divinum, et hinc Deus facit eas transire, quando ei placuerit, ad contemplationem suæ divinitatis.

§. III. *De mortificatione.*

145. Quoad mortificationem oportet advertere, quod, quando animæ vitam spiritualem incipiunt, ex eo, quod solet tunc Dominus, ut diximus, eas allicere consolationibus sensibilibus, in primis illis fervoribus vellent se interficere disciplinis, ciliciis, jejuniis et similibus exercitiis afflictivis. Interea oportet, ut director sit parcissimus in hujusmodi mortificationibus concedendis: nam alias superveniente inde tempore ariditatis, ut ordinarie solet accidere, facile anima, destituta suo pristino fervore sensibili, omittet omnes suas mortificationes, et incipiens inde diffidere, relinquet etiam orationem et vitam ipsam spiritualem utpote res minus sibi accommodatas, et consequenter amittet omnia. Aliquando etiam accidit, ut hæ animæ incipientes ratione primi illius fervoris se dent in res immoderatas, et incidant in morbos corporales, et tunc, ut reficiantur, omittunt omnia exercitia spiritualia, non sine ingenti periculo amplius ea non resumendi. Ideo director curare debet, ut prius ipsæ in vita spirituali solidentur, et postea consideratis circumstantiis sanitatis, occupationum atque fervoris, concedat illis eas mortificationes externas, quas ipsis ma-

gis judicaverit convenire secundum christianam prudentiam. Dico: *secundum christianam prudentiam;* quoniam dantur aliqui directores adeo imprudentes, qui omnem animæ progressum collocare videntur in onerando eam jejuniis, ciliciis, disciplinis sanguineis, adustionibus et his similibus. Alii vero omnes omnino mortificationes externas videntur reprobare tamquam inutiles spirituali progressui, totam perfectionem in interiori mortificatione collocando. Sed hi etiam errant ut primi, quoniam mortificationes corporales adjuvant internas, et sunt quodammodo necessariæ (quando possunt exerceri) ad frænandos sensus, et ideo legimus, ab omnibus sanctis plus minusve fuisse frequentatas. Verum quidem est, quod mortificatio interior passionum est a pœnitentibus potissimum exigenda; ut ex. gr. esset, non respondere injuriis, non quærere neque manifestare aliis, quæ tendunt ad propriam æstimationem, cedere in contentionibus, aliorum voluntati condescendere (sed sine damno spirituali); unde expedit aliquando, alicui animæ prohibere omnes mortificationes externas, quousque se sentiat liberam ab aliqua passione magis dominante, ut vanitatis, rancoris, cupiditatis rerum hujus mundi, æstimationis propriæ aut propriæ voluntatis. Sed absolute asserere, mortificationes externas nihil aut parum prodesse, maximus error est. Dicebat *s. Joannes a Cruce*, ei, qui reprobat pœnitentias, nullam præstandam esse fidem, etiamsi miracula perpetraret.

146. Ab initio ergo director ante omnia injungat pœnitenti, ut nihil unquam faciat contra aut sine ejus obedientia. Qui contra obedientiam pœnitentias agunt, inquit *s. Joannes a Cruce: Hi magis progrediuntur in vitiis quam in virtutibus.* Sit quoque, ut dixi, valde retinens in concedendis hujusmodi mortificationibus, quamvis id importunius efflagitent pœnitentes; satis erit, ab initio eis concedere aliquam tenuem, sed raram mortificationem, ut disciplinam, catenulam ferream, abstinentiam, potius ad ingerendum in eorum animis mortificationis desiderium, quam ad eos, ut convenit, mortificandos; et postea processu temporis poterit liberalius agere juxta progressum, quem anima faciet in virtutibus; quando enim illa erit in spiritu solidata, non po-

terit ei sine scrupulo opportunas mortificationes denegare. Cæterum, ordinarie loquendo, generalem hanc regulam sibi proponat, nunquam scilicet concedendi mortificationes externas, nisi prius requisitus, quia hæ non multum prosunt, si absque magna appetentia recipiantur: et quoties concedit, semper minus quam postulatur concedat, et potius, ut inquit *Cassianus*, excedat in denegando quam in concedendo. Præcipue curet suadere mortificationem externam circa gulam, cujus quædam animæ spirituales non admodum sunt amantes: hæc revera est omnium durissima, sed utilissima spiritui et sæpe etiam corpori. Dicebat *s. Philippus Nerius: Qui non coercet gulam, nunquam perveniet ad perfectionem.* E contrario sit parcus in concedendis mortificationibus somni, quoniam hæ facile tum corporis tum spiritus saluti sunt nocivæ; sublato enim somno sufficienti patitur caput, et languente capite remanet persona inhabilis ad meditandum et ad cætera alia exercitia devotionis. Quamcumque vero mortificationem concesserit pœnitenti, ut omnem illi auferat superbiendi occasionem, persuadeat illi, hoc nihil prorsus esse respectu ejus, quod sancti fecerunt, et respectu pœnarum, quas pro nobis perpessus est Jesus Christus. Dicebat *s. Theresia: Totum est immunditia, quidquid agere possumus in comparatione unius sanguinis guttæ, quam Dominus effudit pro nobis.* Meliores mortificationes, utiliores et periculis minus obnoxiæ sunt negativæ, ad quas faciendas, regulariter loquendo, non est necessaria obedientia directoris, ut esset: privare se visione aut auditione rerum curiosarum, loqui parce, contentus esse cibis gustui minus acceptis seu male conditis, non accedere ad ignem tempore hyemis, eligere pro se res viliores, exultare et lætari deficientibus quibusdam rebus etiam necessariis; quoniam in hoc consistit virtus paupertatis, ut ait *s. Bernardus: Virtus paupertatis non est paupertas, sed amor paupertatis.* Insuper non queri de incommodis temporum, de contemptu sui ipsius, de persecutionibus molestiisque infirmitatum corporis. Scalpro cruciatuum et dolorum perficiuntur lapides Hierusalem cœlestis. Dicebat *s. Theresia: Credere, quod Deus admittat in suam amicitiam*

gentem commoditatis amicam, dementia est. Animæ, quæ vere diligunt Deum, nesciunt quietem expetere.

147. Hic oritur dubium. Evangelium in quodam loco ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Matth. 5, 16.* Alio loco dicit: *Te autem faciente eleemosynam nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Matth. 6, 3.* Quæritur ergo, utrum actus virtutis sint manifestandi aliis vel occultandi. Et respondetur distinguendo: Opera *communia* ad virtutem christianam necessaria exerceri debent palam: ut esset frequentia sacramentorum, oratio mentalis, visitatio Venerabilis, audire missam genibus flexis et cum interiori spiritus recollectione; deferre oculos modestos, silentium in ecclesia servare, dicere: *Volo sanctus evadere*, fugere garrulitatem, conversationes periculosas, curiositates et his similia. Opera vero, quæ dicuntur *supererogationis extraordinariæ* et quæ sapiunt singularitatem, ut supra enarratæ pœnitentiæ externæ ciliciorum, flagellorum, orationis cum brachiis in crucem expansis, comestionis herbarum amariorum, suspiriorum, fletus tempore orationis etc., occultari debent, quantum possibile est. Reliqua vero opera virtutis, ut ministrare infirmis, erogare eleemosynam pauperibus, humiliare se facienti injurias, et similia, hæc melius erit occultare, quantum fieri potest: sed si forte exerceri nequeant nisi publice, non debent prætermitti, dummodo fiant tantum intuitu placendi Deo.

§. IV. *De frequentia sacramentorum.*

148. Tandem dicenda sunt aliqua de modo, quo confessarius dirigere debet animas spirituales circa frequentiam sacramentorum, scilicet confessionis et communionis. Quod spectat ad *confessionem*, expedit ipsis insinuare, ut generaliter de suis peccatis confiteantur, si adhuc non fecerint; quia si forte jam fecerint, vel si anima esset scrupulis agitata, oportet omnino confessionem hanc prohibere; quoad vero confessionem *ordinariam*, quædam animæ delicatioris conscientiæ consueverunt quotidie confiteri; sed, generaliter loquendo, sufficiet personis spi-

ritualibus, præsertim scrupulosis, confiteri semel aut ad summum bis in hebdomada. Sed quando aliqua ex istis gravaretur aliqua culpa levi, et non haberet opportunitatem confitendi, dicit ***P. Barisonius*** in suo tractatu de communione, innixus auctoritati *s. Ambrosii* et complurium aliorum AA. (quod etiam suadet *s. Franciscus Salesius* in quadam sua epistola), quod non ideo omittere debet communionem; ad remissionem enim venialium, docet sacrum concilium Tridentinum, esse quoque alia media, ut essent actus contritionis et amoris; unde melius tunc est ad purificandam animam a culpa illa, uti istis mediis, quam privari communione propter absentiam confessarii. Et sapiens quidam director dicebat, quod aliquando longe fructuosius est pro quibusdam animabus timoratis, disponere se ad communionem actibus suis, quam cum ipsa confessione. Et multoties accidit, quod tunc anima se disponat actibus ferventioribus contritionis, confidentiæ et humilitatis.

149. Quoad vero *communionem*, non loquimur hic de obligatione pastorum animarum non negandi communionem cuicumque subdito, qui non sit publice peccator, et quoties rationabiliter petat. Satis de hoc egimus in libro (1), in quo vidimus, *Innocentium XI.* in quodam suo decreto ordinasse, usum communionis frequentis totum remitti prudentiæ confessariorum; unde sine evidenti causa nescio, quomodo parochi possint tuta conscientia denegare petentibus communionem. Et notandum est, quod in præfato decreto prohibetur episcopis præscribere in genere suis subditis dies ad faciendam communionem. Sed loquimur hic duntaxat de modo, quo confessarii debent se gerere in concedenda communione suis pœnitentibus. In hoc quidam errant ob nimiam indulgentiam, alii ob nimium rigorem. Non est dubium, quin error sit, ut advertit *ss. P. Benedictus XIV.* in aureo suo libro *de synodo* concedere communionem frequentem iis, qui sæpe in peccata gravia labuntur, nec solliciti sunt de agenda pœnitentia ac de sua emendatione; aut iis, qui accedunt ad communionem cum affectu ad peccata venialia deliberata sine ullo desiderio se ab eis liberandi (2). Expe-

(1) *l. 6, 254.* — (2) *l. 6, 270.*

dit quidem, aliquando concedere communionem aliquibus, qui essent in periculo labendi in peccata lethalia, ut vires recipiant ad resistendum: sed respectu earum personarum, quæ non existunt in tali periculo, et e contra committunt ordinarie peccata venialia deliberata, et nulla in eis emendatio neque desiderium emendationis effulget, optimum erit, non permittere eis communionem plus quam semel in hebdomada; imo poterit expediens esse, illis aliquando per integram hebdomadam communionem interdicere, ut majorem concipiant horrorem in suos defectus, et majorem erga sacramentum hoc reverentiam (1); tanto magis, quod sententia communior tenet, recipere eucharistiam cum peccato levi actuali aut cum affectu ad ipsum, novam esse culpam ratione irreverentiæ, quæ irrogatur sacramento. Quidam afferunt decretum *s. Anacleti* (2), in quo habetur: *Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus; sic enim et Apostoli statuerunt, et s. Romana tenet ecclesia.* Sed inprimis negatur a *P. Suarez* et aliis, quod unquam fuerit tale Apostolorum præceptum: secundo decretum istud, ut glossa ibidem testatur et catechismus Romanus (3), non obligabat omnes fideles, sed tantum ministros assistentes altari. Et tandem posito, quod decretum obligaret omnes, certum est, hodie in desuetudinem abiisse.

150. E contrario errant certe quidam alii directores, et multum se elongant a spiritu ecclesiæ, dum sine ullo respectu ad exigentiam aut progressum animarum negant indiscriminatim communionem frequentem, non alia ratione ducti, quam quia frequens est. Ipse catechismus Romanus (4), explicans desiderium s. concilii Tridentini, ut omnes sacrificio missæ adstantes communicent, docet, esse officium parochi, sedulo hortari fideles ad communionem non modo frequentem, sed etiam quotidianam, cum obligatione instruendi illos, quod, sicut corpus, ita et anima eget quotidiano alimento. Prætermitto hic affere sanctorum Patrum et magistrorum spiritus auctoritates omnino conformes, quoniam hæ reperiuntur anno-

(1) *C. Peracta 10. dist. 2. de consecratione.* — (2) *catech. Romanus de sacram. eucharist. p. 2. n. 61.* — (3) *ibid. n. 60.* (4) *ibid.*

tatæ in tot libris, qui tractant de frequenti communione. Sufficiat scire ex catechismo Romano loco supra citato, et ex decreto *Innocentii XI.* relato in nostro libro (1), quod frequens communionis usus, imo quotidianus, fuit semper ab ecclesia et ab omnibus Patribus approbatus, qui, ut demonstrat doctus quidam auctor, quoties adverterunt frigescere usum communionis quotidianæ, omnem diligentiam adhibuerunt ad illum redintegrandum. Et in tertia synodo Mediolanensi, habita sub *s. Carolo Borromæo*, injunctum fuit parochis exhortari fideles in concionibus ad hanc frequentiam communionis; et insuper impositum fuit episcopis provinciæ, ut prohiberent concionari et severius punirent eos, qui oppositum disseminarent tamquam scandalorum satores et totius ecclesiæ sensui contradicentes. Insuper in præfato decreto *Innocentii* imponitur episcopis, ut diligentissime caveant, ne alicui communio denegetur, etiam quotidiana, et quærant, ut par est, in suis subditis hanc alere devotionem. Fatentur ultro quidam spiritus rigidiores, licitam quidem esse communionem quotidianam, sed dicunt, requiri ad hoc debitam dispositionem; sed scire ab ipsis desideramus, quidnam intelligant hoc nomine *debitæ dispositionis.* Si intelligunt dignam, ecquis unquam deberet amplius ad eucharistiam accedere? Solus Jesus Christus digne eucharistiam sumpsit, quia solus Deus digne Deum potuit recipere. Si vero convenientem dispositionem intelligunt, jam superius dictum est, quod iis, qui actualia habent peccata venialia aut affectum ad illa, sine desiderio emendationis, æquum est, frequentem communionem denegare. Sed si postea loquamur de illis, qui sublato jam affectu etiam ad venialia, et superata majori parte pravarum suarum inclinationum, magnum communicandi desiderium habent, inquit *s. Franciscus Salesius* (2), quod hi prævio sui directoris consilio recte possunt communicare quotidie. Et *s. Thomas* (3) docet, quod, quando anima aliqua experitur, beneficio communionis se crescere in amore divino, nec imminui reverentiam in sacramentum, non debet abstinere a communione etiam quotidiana. En ipsa

(1) *l. 6, 254.* — (2) *introd. alla vita divota c. 20.* — (3) *4. sent. dist. 12.* — (4) *p. 3, qu. 80. art. 10. ad 3.*

s. Doctoris verba: *Si aliquis experientia comperisset, ex quotidiana communione augeri amoris fervorem, et non minui reverentiam, talis deberet quotidie communicare.*

151. Et quamvis aliquo die a communione abstinere sit etiam virtus, tamen inquit *P. Granata* in suo tractatu de communione, esse communem DD. opinionem, quod melius sit accedere quotidie ad communionem ob amorem, quam abstinere ob reverentiam. Et hoc confirmat idem *s. Thomas*(1), dicens: *Et ideo utrumque pertinet ad reverentiam hujus sacramenti, et quod quotidie sumatur, et quod aliquando abstineatur..... Amor tamen et spes, ad quæ semper scriptura nos provocat, præferuntur timori.* Imo recte ait *P. Barisonius*, quod ille, qui ad eucharistiam accedit cum desiderio crescendi in amore divino, etiam reverentiæ actum exercet erga Jesum Christum: imo hic facit actum positivum, quando ille, qui abstinet, facit tantummodo negativum. Plures sancti, qui magnam erga hoc sacramentum reverentiam habuerunt, non abstinuerunt a quotidiana communione: ut consueverunt *s. Gertrudis*, *s. Catharina Senensis*, *s. Theresia*, *b. Joanna de Chantal* et alii. Et asserentibus, hodie non amplius existere has *s. Theresias*, recte reponit idem *P. Barisonius*, temeritatem hanc esse supponere, quod hodie manus Domini sit abbreviata. Venerabilis P. Magister *Avila* non dubitat dicere, quod illi, qui damnant eos, qui sæpius ad eucharistiam accedunt, dæmonis officio funguntur.

152. Cæterum considerando relatas doctrinas videtur, non posse director sine scrupulo negare communionem frequentem, et etiam quotidianam (excipe ordinarie loquendo unum diem in quavis hebdomada, ut facere solent prudentes aliqui directores, et excipe tempus illud, quo privare velint pœnitentes communione ad probandam eorum obedientiam aut humilitatem, aut ob aliquam aliam justam causam) quibusdam animabus eam desiderantibus, ut proficiant in divino amore; semper vero ac illa vivendo alienata ab effectu cujuscumque culpæ venialis incumbit insuper multum orationi mentali et conatur tendere ad perfectionem, et amplius non labitur in pec-

(1) *p. 3. qu. 80. art. 10. ad 3.*

cata etiam venialia plene voluntaria. Hæc enim, ut ait *s. Prosper*, est perfectio, quæ potest in hac vita haberi, attenta humana fragilitate. Et quando confessarius utile esse cognoverit, concedere communionem frequentem similibus personis, inquit *Innocentius XI.* in suo decreto, nihil obstare, quod sint etiam negotiatores et conjugati. En ejus verba: *Frequens* (ad eucharistiam) *accessus confessariorum judicio est relinquendus, qui ex conscientiarum puritate et frequentiæ fructu et ad pietatem processu laicis, negotiatoribus et conjugatis, quod prospiciunt eorum saluti profuturum, id illis præscribere debebunt.*

153. Et quamvis anima aliqua caderet aliquando in veniale peccatum voluntarium ob meram fragilitatem, sed cito postea doleret emendationemque proponeret; si deinde communionem desideraret ad robur accipiendum a sacramento, ne cadat, et ad progrediendum in via perfectionis, quanam de causa ei esset deneganda communio? Damnata jam fuit ab *Alexandro VIII.* propositio 22. Baji, quæ dicebat: *Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad communionem percipiendam prætendunt, antequam de delictis suis pœnitentiam egerint.* Et propositio 23. *Similiter arcendi sunt a sacra communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers.* Sacrum concilium Tridentinum vocabat hoc sacramentum: *Antidotum, quo liberamur a culpis quotidianis et a peccatis mortalibus præservamur.* Et quidem ad hunc finem præservandi animam a recidivis, apostoli communionem quotidianam primitivis christianis concedebant, inter quos sine ullo dubio reperiebantur similiter imperfecti, et fortasse imperfectiores, ut arguitur ex epistolis *ss. Pauli* et *Jacobi.* Sancta ecclesia in postcommunione dominicæ XXIII. post pentecosten orat: *ut, quidquid in nostra mente vitiosum est, dono medicationis hujus sacramenti curetur.* Ergo communio fuit instituta etiam pro imperfectis, ut virtute hujus cibi sanentur. Notandum insuper est id, quod *s. Franciscus Salesius* in sua Philothea (1) in hoc proposito dicit: *Si quærunt a te, cur tam frequenter communices, responde illis,*

(1) *vita divota c. 21.*

quod duplex personarum genus debeat sæpius communicare, perfecti scilicet et imperfecti: perfecti, ut se in perfectione conservent; imperfecti, ut ad perfectionem valeant pervenire. Fortes, ne debiles fiant; debiles, ut fortes evadant: infirmi, ut curentur; bene valentes, ne infirmentur. Et quod ad te attinet, utpote imperfectam, infirmam ac debilem, eges frequenti communione. Dic illis, quod ii, qui mundanis negotiis non sunt implicati, debeant sæpius communicare, quia habent opportunitatem; qui vero hujusmodi negotiis detinentur, quia egent communione. Denique Sanctus concludit, dicens: *Accede sæpius, o Philothea, ad eucharistiam, imo quam sæpissime consilio tui directoris, et crede mihi, quod lepores in nostris montibus albi evadant non alia ratione, nisi quia non edunt nisi nivem: et tu comedendo puritatem in hoc sacramento tota pura evades.* Item *P. Granata* in suo tractatu de communione ait: *Non debet homo recedere ab hoc sacramento ob propriam indignitatem; pro pauperibus enim relictus est hic thesaurus, et pro infirmis hæc medicina: itaque nemo* (subdit), *quantum imperfectum se noscat, debet se longe ab hoc remedio tenere, si vere curari desiderat.* Imo ait idem auctor, quod, quanto magis quis se debilem noscit, tanto magis ad hunc cibum fortium debet accedere: quod valde consonat cum eo, quod inquit *s. Ambrosius* (1): *Qui semper pecco, debeo semper habere medicinam:* et *s. Augustinus* (2): *Quotidie peccas, quotidie sume.*

154. Adde, quod *s. Thomas* (3) docet, effectum sacramenti, quantum ad augmentum gratiæ, non impediri a peccatis venialibus, dummodo non committantur in ipsa communione: et quamvis hæc impediant in parte, non tamen in toto effectum sacramenti impediunt. Hanc sententiam communiter tenent *Sotus, Suarez, Valentia, Vasquez, Coninchius* et plures alii apud *Salmanticenses* (4). Insuper tenent plures graviores AA. (5), hoc sacramentum ex *opere operato* remittere peccata venialia, de quibus anima actualem complacentiam non habeat; atque hoc concordat cum eo, quod ait catechismus Romanus (6):

(1) *l. 4. de sacram. c. 6.* — (2) *l. 5. de sacram. c. 4.* — (3) *3. p. q. 79. art. 8.* — (4) *l. 6, 270 v. qu 2.* — (5) *ibid. n. 269. v. effect. 2.* — (6) *de euchar. p. 2. n. 52.*

Remitti vero eucharistia et condonari leviora, quæ venialia dici solent, non est, quod dubitari debeat; quidquid enim cupiditatis ardore anima omisit, totum id eucharistia, eas minores culpas abstergens, restituit. Saltem, ut ait *Angelicus* (1) cum communi, excitatur per communionem actus charitatis, quo inde peccata remittuntur: *Qui* (actus charitatis) *excitatur in hoc sacramento, per quem peccata venialia solvuntur.*

155. Quod si postea dignoscatur, non obstante frequentia communionis animam nihil proficere in via perfectionis, neque se emendare a culpis deliberatis, licet venialibus, ut si adhæret etiam voluptatibus sensuum in videndo, audiendo, edendo, cum aliqua vanitate vestiendo: tunc certe consulto restringendus erit usus communionis, etiam ut serio cogitare incipiat de sua emendatione, et suæ spirituali perfectioni consulere. Cæterum advertendum est, quod, licet juxta *s. Thomam* (2), ut possit quis ad communionem accedere, *requiratur, ut cum magna devotione accedat*, nihilominus non est necessarium, ut illa sit summa vel aperte sensibilis. Sufficit directori detegere in intimo voluntatis sui pœnitentis quamdam alacritatem ad exequenda, quæcumque Deo placuerint. Qui a communione abstineret, quia non sentiret in se magnum quemdam fervorem, inquit doctus *Gerson*, esset comparandus illi, qui nimis frigescens nollet ad ignem accedere, quia nullum in se experitur calorem. Unde docet *P. Granata* cum *Cajetano*, personas pusillanimes, quæ ob immoderatum timorem suæ indignitatis communionem omittunt, magnum suo proprio progressui inferre præjudicium. Neque ad prosequendas communiones, inquit *s. Laurentius Justinianus*, oportet, ut anima sentiat aut aperte in se discernat augmentum fervoris, quoniam non raro hoc sacramentum operatur absque eo, quod nos ipsi animadvertamus. *S. Bonaventura* (3) inquit: *Licet tepide, tamen confidens de misericordia Dei fiducialiter accedas, quia, qui se indignum reputat, cogitet, quod tanto magis egeat medico, quanto senserit se ægrotum: neque ideo quæris te jungere Christo, ut tu eum sanctifices,*

(1) *3. p. qu. 79. art. 4.* — (2) *ibid. qu. 80. art. 10.* — (3) *de profectu religios. c. 78.*

sed ut sanctificeris ab illo. Et postea subdit: *Neque prætermittenda est sancta communio, si quandoque non sentit homo specialem devotionem, cum se ad illam præparare studeat, vel in ipsa perceptione, vel post forte minus devotum se sentit, quam vellet.* Ergo bene sentit Sanctus, quod, etsi anima experiretur minorem devotionem post susceptam eucharistiam, quam antea, nec etiam debeat eam omittere. Quapropter, quemadmodum, quando anima sentit se maximopere ad communionem inclinatam, expedit identidem eam mortificare communionem differendo (præsertim si advertatur, quod per illam prohibitionem turbetur; hujusmodi enim contristatio est argumentum superbiæ, quæ eam vere reddit indignam); ita ex opposito, quando sentit in se ariditatem et tædium ad eucharistiam suscipiendam, expedit tunc illam sæpius ad communionem impellere, ut a sacramento vires acquirat.

O utinam, concludo, o utinam et in mundo plures animæ hujusmodi invenirentur (quæ a nonnullis ultra quam convenit rigiditati addictis irreverentes et temerariæ vocantur), quæ odio habentes etiam culpas leviores, expeterent communicare, non modo frequenter, sed etiam quotidie, cum vero desiderio se emendandi et in divino amore proficiendi! si enim hoc esset, longe plus in mundo Jesus Christus diligeretur. Bene experientia demonstrat omnibus his, qui dirigendarum animarum munus exercent, ut et ego expertus sum, valde quidem proficere personas illas, quæ recto cum desiderio ad communionem accedunt, et Dominum mirum in modum eas ad suum amorem pertrahere, quamvis sæpe hoc eis non manifestat pro majori earumdem bono: quin et multoties eas relinquit in tenebris et desolatione et sine ulla devotione sensibili. Animabus istis (ut docent *s. Theresia* et *s. Henricus Suso*) nullum efficacius est remedium quam frequens communio. Unde, ut concludamus curet confessarius communionem suadere, quoties verum desiderium demonstret, et quoties advertat animam in spiritu proficere beneficio communionis. Curet etiam insinuare, ut post communionem immoretur in gratiarum actione pro eo tempore, quo potest. Paucissimi sunt directores, qui sedulo id faciunt; scilicet inculcare suis pœnitentibus, ut per aliquod notabile tempus post susceptam eucha-

ristiam gratias agant; et ratio est, quia paucissimi sunt sacerdotes, qui post missæ sacrificium cum Jesu Christo in gratiarum actione subsistant; et ideo pudet eos aliis insinuare, quod ipsi non faciunt. Gratiarum actio ordinarie per integram horam durare deberet; fiat saltem per dimidiam, in qua anima in amando et petendo se exerceat. Inquit *s. Theresia*, quod *post communionem Jesus existit in anima tanquam in throno misericordiæ, ut illi gratias elargiatur, dicens: Quid vis, ut tibi faciam?* Et alibi: *Post communionem non amittamus tam præclaram opportunitatem negotiandi. Non solet divina Majestas male rependere hospitium, si bene in anima excipiatur.* Insinuet etiam, ut sæpius spiritualiter communicet: quæ res valde a Tridentino concilio commendatur. *Spiritualiter communicare* (inquit *s. Theresia*) *est valde utile. Nolite id prætermittere: hic enim experietur Dominus, quantum eum ametis.*

§. V. *Methodus vitæ pro aliqua moniali, quæ exposceret dirigi per viam perfectionis.*

156. Ante omnia præmittere oportet, ea, quæ inferius exponam, intelligenda esse, quoties non obstet pœnitenti aliquod impedimentum sanitatis, officii aut obedientiæ: quod etiam intelligendum est cum licentia patris spiritualis, et etiam præsulis monasterii, pro eo, quod spectat mortificationes externas, quæ aliorum oculis sunt expositæ.

157. Et *primum* quoad *orationem:* 1) tres saltem horas orationis mentalis efficere, unam mane, aliam vespere et aliam post communionem; 2) visitare ss. sacramentum et Mariam sanctissimam per semihoram vel saltem quadrantem. In his orationibus incumbat renovandis votis pluries in die, si jam emiserit professionem, vel illis, quibus forte se obligavit. 3) Recitare rosarium saltem quinque decadum cum aliis orationibus vocalibus; sed hæ non sint plus justo, quia, cum plures sunt, recitantur cum tenui fructu, caput aggravant, et inde orationem mentalem impediunt; 4) uti sæpissime orationibus jaculatoriis, ut ex. gr. *Deus meus et omnia! quam bonus es, Deus meus! Diligam te, Jesu, amor meus, pro me crucifixum,*

Domine, quare non amaris ab omnibus? Oh utinam et nunquam offendissem te! Volo, Domine, quæcumque tu vis. Quando te videbo et amabo de facie ad faciem! Ecce me, fiat de me, quodcumque vis! Insinuet magnopere director hujusmodi jaculationes amoris, et anima magni eas faciat. 5) Orationi adjungere lectionem spiritualem per semihoram, legendo opera vel *Rodriquez* vel *Santejuræi*, vel monita ad religiosos, vel alium librum, qui tractet de virtutibus, vel legere vitas sanctorum, quarum lectio est fortassis cæteris omnibus utilior.

158. *Secundo* accedere quotidie ad *communionem*, uno excepto die in quavis hebdomada. Sed in novenis Spiritus sancti, nativitatis Domini et Mariæ sanctissimæ et sanctorum patronorum communicet quotidie, et quotidie saltem ter communicet spiritualiter.

159. *Tertio* quoad *mortificationes:* 1) quotidie flagellationem incruentam per horæ quadrantem circiter, et sanguineam bis vel saltem unam in mense adhibere; 2) mane catenulam ferream usque ad prandium: post prandium vero aliquam parvam in brachio: numquam tamen catenam circa cincturam, neque cilicia equinis crinibus contexta, quoniam hæc valde officiunt sanitati; 3) jejunium in pane et aqua in die sabbati et vigiliis septem festivitatum Mariæ, si commode per valetudinem poterit, vel saltem unico tantum uti obsonio. In refectione vespertina ordinarie non excedere octo uncias cibi, nisi adfuerit aliqua extraordinaria urgentia; abstinere a fructibus diebus Mercurii et Veneris et in novenis superius enuntiatis, in quibus potest etiam abstinere ab aliqua alia portione cibi consueti; et in edendo miscere cibis aliquam particulam herbæ amarioris, sed nunquam cinerem. Extra mensam nihil comedere, quoniam melius est, comparative loquendo, quotidie præfatam abstinentiam exercere, quam bis vel ter in hebdomada jejunare. Somnus non extendatur ultra sex horas: semper vero ad quinque; quoniam excedens defectus somni nocet capiti et impedit cætera exercitia spiritualia. 4) Servare silentium per tres horas diei, quod intelligi debet de non proferendis verbis non necessariis.

Monita in genere pro perfectione.

160. I. Collocare omnem suam fiduciam in Deo, et omnino diffidere de se et de suis bonis propositis. Mascula determinatio se vincendi et vim sibi in occasionibus inferendi. Ait *s. Theresia: Si defectus non procedit a nobis, ne timeamus, quod Deus se abstineat ab impertiendo nobis auxilia ad nostram sanctificationem.*

161. II. Cavere a quocumque minimo defectu deliberato sive apertis oculis admisso. *A peccato deliberato*, (inquit eadem Sancta) *quantumvis parvo, Deus vos liberet.* Subditque: *Dæmon enim per opera minimarum rerum aliqua facit foramina, per quæ res magnæ ingrediuntur.*

162. III. Non tristari post admissos defectus, sed cito se humiliare, et ad Deum confugiendo cum brevi actu contritionis et proposito se in pace remittere; et ita semper se gerere, etiamsi centies in die quis caderet. Et in hoc monet *s. Theresia*, ne communicentur propriæ tentationes animabus imperfectis, quia ita et sibi et aliis damnum affertur.

163. IV. Alienare se ab omnibus propinquis, rebus, voluptatibus; aliter, inquit *s. Theresia*, *anima non recedendo a voluptatibus mundanis non post multum denuo recedet a via Dei.* Effugere familiaritatem personarum diversi sexus, quantumcumque fuerint religiosæ; sæpe enim diabolus introducit cum illis quasdam affectiunculas non puras, eas obtrudendo pro spiritualibus. Videantur notata *n. 119.* Oportet ante omnia renuntiare propriæ æstimationi et propriæ voluntati, imo et rebus spiritualibus, ut orationi, communioni et mortificationibus, quando hæc obedientia non permittit. Uno verbo oportet expellere a corde omne, quod non est Deus, et quod non est secundum majus Dei beneplacitum.

164. V. Lætari cum spiritu, quoties se cernit contemni, irrideri et omnium vilissimum reputari. O quam pulchre orat anima illa, quæ vilipendia libenter amplectitur! præcipue in communitatibus, in quibus hæc virtus est omnium longe necessaria; consequenter oportet fovere affectionem specialem erga nostros inimicos et persecutores, illis inserviendo, benefaciendo, honorando, saltem benedicendo,

et commendando specialiter Deo, quemadmodum sancti facere consueverunt.

165. VI. Alere ardentissimum desiderium amandi Deum illique placendi. Ait *s. Theresia: Dominus adeo desideriis delectatur, ac si fuissent executioni demandata.* Sine hoc desiderio anima non progredietur in via perfectionis, nec Deus largietur illi gratias valde speciales. Eadem Sancta ait: *Ordinarie Deus non impertitur favores multum singulares, nisi iis, qui diu desideraverunt ejus amorem.* Ei desiderio oportet semper conjungere determinationem faciendi, quantum possumus, ut Deo placeamus. Præfata Sancta inquit: *Diabolus potissimum timet magnanima corda.* Et alibi: *Nihil aliud a nobis exigit Dominus quam validam determinationem, ut reliquum ipse inde perficiat.* Oportet quoque fovere affectum summum erga orationem, quæ est fornax, in qua accenditur amor divinus. Omnes sancti, quoniam unice Deum diligebant, unice quoque dilexerunt orationem. Est etiam necessarium, ut quis ardenter desideret paradisum; in cœlo enim animæ diligunt Deum cum omnibus viribus suis, quod consequi nemo potest in terra, et ideo vult Deus, ut ardentissime hoc regnum desideremus, quod Jesus Christus nobis acquisivit sanguine suo.

166. VII. Habere magnam uniformitatem divinæ voluntati in omnibus rebus appetitui nostro contrariis, et se pluries in die Deo offerre. *S. Theresia* hoc quinquagies in die facere consueverat: *Non consistit progressus* (inquit Sancta) *in sibi procuranda majore fruitione Dei, sed in adimplenda illius voluntate.* Et alibi: *Vera unio est uniri nostram cum divina voluntate.*

167. VIII. Præstare exactam obedientiam regulis, superioribus et patri spirituali. Dicebat venerabilis *P. Vincentius Caraffa: Obedientia est regina omnium virtutum; omnes enim virtutes obediunt obedientiæ.* Et *s. Theresia: Deus ab anima, quæ sibi proposuit illum amare, nihil aliud exigit quam obedientiam.* Perfecta vero obedientia consistit in cito, fideliter, alacriter et sine ullo judicio obediendo, nullam exquirendo rationem, quoties res jussa non sit certe peccatum, ut inquiunt *ss. Bernardus, Franciscus Salesius, Ignatius Loyola* et omnes spiritualis vitæ magistri: et in rebus dubiis eligere id,

quod præsumitur, quod jussisset obedientia; et quando hæc præsumptio non posset haberi, id eligere, quod magis nostris inclinationibus adversatur. Hoc est illud: *Vince te ipsum*, toties inculcatum a *s. Francisco Xaverio* et *s. Ignatio*, qui solitus erat dicere, longe pluris proficere animam mortificationis amicam unico horæ quadrante, quam alias non mortificatas per plurimas horas.

168. IX. Attendere semper divinæ præsentiæ. Inquit *s. Theresia: Omne malum proveniet ex eo, quod non consideremus Deum præsentem.* Qui vere amat, nunquam obliviscitur objecti amati. Ad conservandam vero memoriam hujus divinæ præsentiæ juvat in praxi, aliquod speciale signum gestare vel intra cubiculum habere. Maxime vero oportet hanc præsentiam fovere, sæpius in die repetendo actus amoris in Deum et petendo divinum amorem: ex. causa: *Deus meus et omnia! Diligam Te ex toto corde meo! Totum me Tibi do. Fac de me, quod Tibi placuerit! Nil aliud volo nisi Te et Tuam voluntatem. Da mihi amorem Tuum, et dives sum satis etc.* Advertendum tamen est, quod actus isti faciendi sunt sine ulla vi et nullam desiderando consolationem sensibilem, sed cum suavitate quadam et voluntate pura unice Deo placendi. Asserebat *s. Theresia: Ne vereamur relinqui irremuneratam a Deo vel unicam elevationem oculorum ad ejus recordationem.*

169. X. Dirigere intentionem placendi Deo in quacumque actione quotidiana, sive spirituali sive corporali, dicendo: *Domine, hoc facio tantum, ut placeam Tibi.* Recta intentio appellatur alchimia spiritualis, quæ omnes actiones, etiam viliores, aureas facit.

170. XI. Quotannis exercitia spiritualia peragere per octo vel decem dies, alienando se, quantum fieri potest, ab omni conversatione et officio, quod distractiones afferat, ut solum cum Deo versetur. Similiter singulis mensibus aliquam diem ad se colligendum destinare. Devote celebrare novenas nativitatis Domini, Spiritus sancti, septem festivitatum Mariæ, s. Josephi, angeli sui custodis et sancti tutelaris. In his novenis poterit quotidie accedere ad communionem, orando per horam vel saltem dimidium plus consueto. Recitare aliquas alias orationes vocales, sed non multas; quoniam longe melius

erit exercere determinatum quemdam numerum actuum amoris vel similium.

171. XII. Habere devotionem specialem erga s. Josephum, angelum suum custodem, sanctum suum tutelarem, et præcipue erga s. Michaelem, universalem cunctorum fidelium patronum: sed ante omnia erga beatissimam Virginem Mariam, quæ ab ecclesia nostra vita et nostra spes appellatur; est enim moraliter impossibile, ut anima multum in perfectione proficiat sine particulari et tenera quadam devotione erga sanctissimam Dei Genitricem.

CAPITULUM X.

De quibusdam monitis magis notatu dignis ad confessarios et parochos, cum praxi docendi orationem mentalem.

§. I. *Monita ad confessarios.*

172. Ex his, quæ superius diximus, annotanda sunt hic aliqua principaliora, et quæ advertere debet confessarius in suo officio exercendo.

173. I. Ante omnia curet, ex una parte summam adhibere charitatem in excipiendis peccatoribus, iisque animandis ad confidendum in divina misericordia; ex altera vero ob humanum respectum non prætermittat eos fortiter admonere, simulque ostendere ipsis statum infelicissimum, in quo reperiuntur, ac assignando media opportuna ad se liberandum ex malis habitibus jam contractis; et præcipue sit inflexibilis in differenda eisdem absolutione, quoties oporteat.

174. II. Ut plurimum interroget rudes, utrum sciant principalia fidei mysteria. Videatur circa hoc, quod diximus *n. 22.*

175. III. Hujusmodi rudes aut alios neglectæ conscientiæ non omittat interrogare circa ea, in quæ frequentius solent incidere, quoties ipsi ex se non confitentur.

176. IV. Cautissime se gerat in interrogationibus de materia turpi, præsertim cum puellis puerisque, ne isti addiscant, quod ignorant. Et si ipse in hujusmodi materia tentationes patiatur, elevet sæpius mentem ad Deum,

se convertendo ad aliquam sacram imaginem, et prius, quam incipiat confessiones audire, renovet semper rectitudinem intentionis.

177. V. Patres matresque familias interroget non modo in genere circa filiorum educationem, sed etiam in particulari, et maxime exquirat, utrum filios corrigant, sicut oportet; si curent, ut sciant doctrinam christianam, ut vitent consortium personarum pravi exempli, et præsertim, si sint puellæ, diligentissime cavendo, ne conversentur cum juvenibus, et multo minus cum personis suspectis, scilicet uxoratis, religiosis et ecclesiasticis.

178. VI. Pœnitentes, de quibus justa potest esse suspicio, quod propter erubescentiam aliqua peccata tacuerint, (ut sunt rudes, mulieres et pueri) interroget, utrum anteactæ vitæ scrupulum aliquem habeant, eos animando ad dicendum omnia. Per has interrogationes solent liberari plures animæ a sacrilegiis.

179. VII. Etiamsi magnus esset pœnitentium concursus, non se acceleret plus quam oportet. ita ut pro audiendis plurium confessionibus deficiat vel circa integritatem confessionis vel circa debitam dispositionem, aut omittat illis præbere monita necessaria.

180. VIII. Quando quis confitetur aliquod grave peccatum, et præsertim si pluries illud commiserit, non sufficit exquirere tantummodo speciem et numerum, sed interroget, utrum antea in illud cadere consueverit; et insuper, cum quanam persona peccaverit, et quo loco, ut intelligat, utrum sit habitus aut occasio, quæ sit auferenda. In hoc plures errant confessarii, et inde tot tantarumque animarum ruina procedit; omittendo enim confessarius hujusmodi interrogationes nequit dignoscere, utrum pœnitens sit recidivus, et consequenter nequit illi tradere media opportuna ad evellendum habitum et occasionem. Observetur, quod dictum est in cap. 4. et 5., in quibus vidimus, pœnitentem recidivum omnino absolvi non posse nisi post experientiam emendationis vel post exhibitum extraordinarium aliquod signum suæ dispositionis. Et quando agitur de occasione proxima, fortiter se gerat sine ullo personarum respectu in differenda absolutione, quousque pœnitens occasionem removeat, quando actu existit, ut explicavimus *n. 64.* Et si occasio est ne-

cessaria, saltem quousque e proxima evadat remota, adhibendo media sibi assignata.

181. Speciali modo sit inflexibilis in deneganda absolutione sponsis, qui secum conversantur, sicut et genitoribus, qui id permittunt: neque credat illis asserentibus nullum inesse malum; hoc enim est moraliter impossibile, ut docet experientia.

182. IX. Deneget quoque absolutionem illis, qui volunt ad aliquem ordinem sacrum ascendere, dum adhuc sunt aliquo vitioso habitu irretiti: nisi viderit, illos adeptos esse bonitatem positivam ad hunc gradum necessariam, ut dictum est *n. 79.*

X. Caveant etiam et diligenter caveant, dissuadere aliquem adolescentem a vocatione religiosa propter humanos respectus; quod excusari non potest a peccato mortali, ut docet *s. Thomas* (1). Oh quot confessarii imperiti sine ullo scrupulo abstrahunt juvenes a vocatione ad statum magis perfectum, nulla alia ratione ducti, quam ut placeant eorum propinquis, asserendo, filios teneri præstare obedientiam genitoribus! Docent communiter DD. cum *s. Thoma*, in electione status unumquemque frui sua libertate, et magis quam genitoribus præstandam esse obedientiam Deo vocanti. E contrario advertat confessarius, quod ipse nequit absolvere quosdam alios, qui sine vocatione vellent ad ordines sacros ascendere (2).

183. XI. In excipiendis sacerdotum confessionibus reverenter se gerat; sed gerat se etiam fortiter in faciendis debitis correctionibus et in deneganda absolutione, quoties oportet. Et sacerdotem parum meticulosæ conscientiæ non omittat interrogare præcipue circa hæc tria: 1) Utrum distulerit celebrationem missarum per mensem, si fuerint missæ mortuorum; et per duos, si fuerint vivorum: hoc enim non excusatur a peccato gravi (3); 2) utrum celebraverit festinanter; impendens enim in missæ celebratione minus quam horæ quadrantem, etiamsi esset missa votiva beatissimæ Virginis aut mortuorum, nec etiam excusabitur a culpa gravi (4), quoniam in tali temporis spatio non poterit non deesse notabiliter cæremoniis,

(1) *quodlib. 3. art. 14.* — (2) *vide lib. 6, 803.* — (3) *vide 6, 317. qu. 2.* — (4) *l. 6, 400.*

aut saltem convenienti earumdem gravitati tam necessariæ ad venerationem tanti hujus sacrificii. 3) Utrum satisfecerit obligationi divini officii, præcipue si est beneficiatus. Non omittat etiam insinuare, ut se habilitet juxta suam capacitatem ad lucrandas Deo animas, ut celebret missam cum debita præparatione et gratiarum actione, ut incumbat orationi mentali, sine qua difficillime bonus erit sacerdos.

184. XII. In materia restitutionis ordinarie non absolvat pœnitentem, nisi prius, cum possit, restituerit rem ablatam. Nihilominus advertat, multos excusari a restitutione ratione præscriptionis cum bona fide. Et hic notandum: 1) bona mobilia, quando adest titulus præsumptus, præscribi spatio trium annorum; immobilia vero spatio decem annorum *inter præsentes*, et viginti *inter absentes*; 2) probabile esse, præfatam præscriptionem valere in foro conscientiæ, etiam in illis locis, in quibus in foro externo non viget lex præscriptionis, ut in regno nostro, ob difficultatem probandi bonam fidem. Excipiendæ vero sunt præscriptiones illæ, quæ expresse prohibentur ab aliqua lege municipali, ut ex. causa in regno nostro reprobatur præscriptio hæredis, quoties testator mala fide possederit. Videantur aliæ doctrinæ circa præscriptionem relatæ in morali (1).

185. XIII. Si pœnitens aliquam acceperit injuriam, propter quam inimicus sit inquisitus in curia, non absolvat illum (ordinarie loquendo), nisi prius in scriptis fecerit remissionem. Videatur præsens praxis *n. 38*.

186. XIV. Quando prævidet, monitionem non esse profuturam, et pœnitens est in bona fide, illam omittat: præsertim quando agitur de nullitate matrimonii jam contracti. Excipienda tamen est obligatio denuntiandi confessarios sollicitantes in materia turpi, quoniam confessariis directe est injunctum præceptum imponendi omnibus sollicitatis hanc obligationem (2).

187. XV. Curet, ut omnes in confessione eliciant actum contritionis, nisi certe præsumat, pœnitentem jam rite fecisse: nec omittat præbere illis motiva attritionis et contritionis eo modo, quo annotavimus *n. 10*. Et speciali

(1) *l. 3, 504—517.* — (2) *vide praxim n. 8, 9. et 12.*

modo advertat, si pœnitens venerit indispositus, teneri confessarium, quantum fieri potest, eum disponere ad absolutionem (1).

188. XVI. Non absolvat pœnitentes illos, qui afferunt tantummodo peccata venialia, sed habituata; nisi cognoscat illos vere pœnitere et proponere emendationem saltem de aliquo ex illis, aut si non ponant pro materia aliquod peccatum gravius vitæ prioris, ut notavimus *n. 99.* Oh quot confessiones invalidæ (quæ in se vera sunt sacrilegia) fiunt in hoc ob confessariorum negligentiam!

189. XVII. Illas tantummodo pœnitentias injungat, quas judicaverit facile a pœnitentibus adimplendas, ut diximus *n. 11.* Sed curet, ut illæ sint medicinales, ut essent, frequentia sacramentorum, visitationes*), commendare se Deo mane et vespere, lectio alicujus libri spiritualis, adscribere se alicui congregationi et similia.

190. XVIII. Personis devotis, quæ frequentant sacramenta, non omittat insinuare usum orationis mentalis, exigendo inde rationem de ea, vel saltem interrogando, utrum illam fecerint. Adhibendo hanc minimam diligentiam quisque confessarius poterit multas animas sanctificare. Nec sit renitens in concedenda communione frequenti, quoties cernit aut prudenter existimat, pœnitentem fructum ex ea percepturum.

191. XIX. Scrupulosis personis insinuet ante omnia obedientiam, illisque semper inculcet, quod obediendo erunt securæ, inobediendo vero exponent se periculo damnationis. Viriliter semper et rigide exigat obedientiam, intrepide semper loquendo; quia, si cum timore loquetur, illas pejus quam antea confundet. Det illis regulas generales ad dubia sua deponenda, quemadmodum cuique magis expediet: ex. causa illi, qui semper dubitat de transactis confessionibus, jubeat amplius non confiteri nisi peccata illa, quæ certo sciat fuisse peccata mortalia, et certo etiam sciat, nunquam se confessum esse. Et circa hoc confessarius constantissime se gerat, nunquam audiendo, si non obediat; si enim confessarius

(1) *vide n. 7. in fine.*

*) Scilicet ss. sacramenti et B. Virginis. *Editor.*

aliquando cedat, pœnitens nunquam curabitur. Quidam confessarii maximam hujusmodi animabus causant perniciem eas audiendo. Alicui vero timenti, singulas suas actiones esse peccata, imponat vincere scrupulum et libere operari, quoties non advertat, certum esse peccatum.

192. XX. In séligendis opinionibus, quando agitur de subtrahendo pœnitente a periculo peccati formalis, confessarius non raro uti debet opinionibus benignioribus, quantum christiana prudentia permittit. Quando vero aliqua opinio reddit magis proximum periculum peccati formalis, tunc omnino suadere debet opinionem rigidiorem. Vide dicta *n. 65.* Dico: suadere; quia, quando opinio est probabilis, et pœnitens vult eam sequi, non potest illi absolutionem denegare ob jus certum, quod ille acquisiverit per confessionem jam factam suorum peccatorum, ut *n. 115.*

193. XXI. In audiendis confessionibus mulierum illisque pertractandis adhibeat eam majorem austeritatem, quæ conveniens est secundum prudentiam; et ideo recuset munuscula, effugiat familiaritatem et omnia alia, quæ possunt esse causa adhæsionis. Ob aliquam circa hoc negligentiam, oh quot confessarii et suas et pœnitentium animas perdiderunt!

194. XXII. Sit humilis, nec de sua doctrina præsumat; unde frequenter oret Deum ob merita Jesu Christi, et præsertim in casibus dubiis, ut velit sibi lucem ad bene solvenda dubia impertiri: *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ. Sap. 7, 7.* Et ideo confessarius, qui orationem non facit, difficiliter recte incedet; et in dubiis magis implicatis aut majoris consequentiæ non omittat consulere alios viros doctos et majoris experientiæ. Præsertim ita se gerat in directione alicujus animæ elevatæ, et quæ a Deo aliquibus gratiis supernaturalibus sit donata, quando ipse in hac materia est parum expertus. Aliquos, qui scientiam mysticam vix primoribus labris degustarunt, pudet ab aliis consilium petere: non ita se gerunt vere humiles; hi non modo consilium petunt, imo et a pluribus petunt, quoties oportet: sed etiam nullam omnino sentiunt difficultatem præcipiendi hujusmodi animabus, ut se conferant ob directionem ad magistros magis peritos, vel saltem, ut illorum subeant

judicium. Has vero animas confessarius numquam audiat in diebus festivis, sed tunc det locum magis indigentibus, et præcipue pauperibus campestribus.

§. II. *Monita ad parochos.*

195. Expedit hic breviter annotare quasdam particulares parochorum obligationes circa curam suarum ovium.

196. I. Parochus tenetur eas instruere circa fidei mysteria et res alias ad salutem necessarias, ut sunt: 1) Quatuor mysteria principalia, scilicet quod existat unus Deus, qui est omnipotens, sapientissimus creator et Dominus omnium, misericors et amabilior quocumque bono; et præcipue, quod tam bonorum quam malorum sit justus remunerator; insuper mysterium ss. Trinitatis, incarnationis et mortis Jesu Christi; 2) sacramenta necessaria, ut baptisma, eucharistia, pœnitentia et alia, saltem quando sunt suscipienda; 3) symboli articuli, inter quos præsertim virginitatis Mariæ sanctissimæ; sessio Jesu Christi ad dexteram Patris, scilicet quod ipse in cœlis sedeat cum Patre in gloria coæquali: resurrectio corporum in judicio finali faciendo a Christo Domino: unitas Romanæ ecclesiæ, in qua sola reperitur animæ salus; et denique æternitatis paradisi et inferni. Quæ omnia unusquisque fidelis tenetur scire sub gravi. 4) Præcepta decalogi et ecclesiæ; 5) *Pater noster* et *Ave Maria*, et actus fidei, spei, amoris et contritionis. Sicuti graviter peccat ille, qui scire hæc negligit (quæ scienda sunt non modo in quantum ad nomina, sed etiam in quantum ad sensum), ita etiam graviter peccat parochus, ut ajunt communiter DD., si per se vel per aliam idoneam personam (quoties ipse fuerit legitime impeditus), ut habetur in concilio Tridentino (1), omiserit docere saltem in substantia suos parochianos, pueros et adultos, qui ea ignorant. Unde, quoties ipse videt patres aut dominos non curantes mittere filios aut servos ad doctrinam, tenetur apprehendere media opportuna apud episcopum, qui, ut habetur in Tridentino (2), potest cogere genitores etiam per ecclesiasticas censuras. Parochi probi reti-

(1) *sess. 5. c. 2.* — (2) *sess. 25. cap. 3.*

nent notam puerorum, ut sciant eos, qui desunt. Imo dicit *Croix* (1), si extent personæ aliquæ rudes, quæ nequeant ad ecclesiam venire, ex eo, quia debent custodire domos aut greges; si illæ existant in gravi necessitate spirituali, debet parochus privatim accedere ad eas instruendas *cum quantocumque suo incommodo*, ut loquitur idem auctor. Saltem, quando hoc difficillimum esset ob magnum numerum harum rudium personarum, procuret eas examinare et instruere tempore præcepti paschalis, vel quando veniunt ad petendas fides pro susceptione sacramenti confirmationis vel matrimonii. Operæ quoque pretium est, ut parochus exploret magistros et magistras, ut bene instruant pueros et puellas circa doctrinam et media bene vivendi in sancto Dei timore.

197. II. Parochus tenetur per se ministrare sacramenta, quoties parochiani juste exposcunt. Et si forte œconomum constituerit, ejus vitam et scientiam diligenter examinet; alias omnium inconvenientium, quæ postea evenient, ipse Deo redditurus est rationem. Insuper tenetur assistere morientibus, nisi adsit alius idoneus. Peccatoribus autem habituatis morientibus specialem tenetur præstare assistentiam, quoniam isti existunt in gravi necessitate suæ assistentiæ. Et circa extremam-unctionem attendat id, quod habetur in catechismo Romano (2): *Gravissime peccant, qui illud tempus ægrotos ungendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiant.* Tenetur quoque se informare, utrum sui subditi præcepto paschali satisfecerint (3). Et diligentissime caveat, nunquam committere cuicumque clerico schedulas communionis.

198. III. Cavere quoque debet parochus, ne concedatur habitus clericalis illis pueris aut adolescentibus, qui moribus suis non præ se ferunt indolem ecclesiasticam. Diligenter postea erudire debet circa statum ecclesiasticum clericos suos jam habitum deferentes; aliter illi sine instructione relicti et moribus depravatis aut per fas aut per nefas ad ordines, inde non sine magno suæ urbis scandalo et detrimento, ascendent. Prætermitto

(1) *l. 2. qu. 149. et l. 3. p. 1. n. 767.* — (2) *p. 2. c. 6. n. 9.* (3) *Barb. de off. paroch. c. 2. n. 7. et Segneri paroch. instr. c. 23.*

hic loqui de maxima ratione, quam Deo reddituri sunt parochi illi, qui exhibent fides ordinandis, quos ipsi bene noscunt indignos, aut exhibent illas, priusquam se reddant securos prævia diligenti informatione de ordinandorum bonitate.

199. IV. Tenetur parochus se informare de iis, qui vivunt in peccato lethali, ut eos corrigat: de inimicitiis et scandalis præsertim inter sponsos, ut, quantum possibile est, illis afferat remedium. Inquit *s. Thomas* (1): *Qui habet spiritualiter curam alterius, debet eum quærere ad hoc, quod eum corrigat de peccato.* Et quando scandalum est alicujus personæ potentis (et præcipue sacerdotis), cui ipse non valet remedium afferre, debet saltem de hoc episcopum certiorare pro remedio opportuno: et ob quemcumque respectum aut timorem hoc non potest omittere. Bonus pastor tenetur dare vitam pro ovibus suis.

200. V. Curet, ne sponsalia celebrentur longe prius quam celebretur matrimonium: perfectis enim sponsalibus toto tempore, quod nuptias præcedet, tam sponsi quam eorum genitores in mortali peccato existent.

201. VI. Quando in aliqua urbe cernuntur notabilia inconvenientia, quibus parochus nequit afferre remedium, ipse tenetur omnem curam adhibere ad missionem obtinendam. Et semper expediens erit, ut quandoque advocet etiam aliquos presbyteros exteros pro bono animarum verecundiorum; et multo magis, si ad suum oppidum non solet concionator quadragesimalis accedere ad audiendas confessiones: parochus vero ille, qui rejicit missiones, magnam ingerit suspicionem suæ probitatis. *)

(1) *2. 2. qu. 33. a. 2. ad 4.*

*) Propositio synodi Pistoriensis, enuntians: *irregularem strepitum novarum institutionum, quæ dictæ sunt exercitia vel missiones..., forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere, ut absolutum conversionem operentur; et exteriores illos commotionis actus, qui apparuere, nil aliud fuisse, quam transeuntia naturalis concussionis fulgura,* in constitutione *Auctorem fidei a Pio VI.* 28. Augusti 1794 damnata est ut temeraria, male sonans, perniciosa, mori pie ac salutariter per ecclesiam frequentato et in verbo Dei fundato injuriosa. *Editor.*

202. VII. Non modo parochus debet auferre malum, sed etiam bonum promovere, quemadmodum faciunt omnes boni pastores, qui nunquam omittunt exhortari ad frequentiam sacramentorum et congregationum, ad visitandum sanctissimum sacramentum et divinam Matrem ad novenas, ad associationem Venerabilis, quando datur tanquam viaticum, et ante omnia ad orationem mentalem, de qua in §. III., ubi exponemus praxim et methodum facilem, quæ parochis et confessariis poterit inservire ad cæteros in ea erudiendos.

203. VIII. Parochus tenetur ad concionandum diebus dominicis et festis principalioribus; ex quo DD. (1) affirmant, graviter peccare parochum, qui per mensem continuum, aut per tres menses discontinuos concionare omittit, exceptis duobus mensibus, in quibus permittit Tridentinum parochis ex justa causa ab episcopo approbanda posse licite abesse. Et hic notandum est, Tridentinum (2) præcepisse, ut parochi gregem suum verbo divino pascant, sermones faciles pro ejus captu habentes, quo possit populus capere, quæ illi concionantur: cum enim expertum habetur, fidem, sicut ipsa diffunditur prædicatione, ita per eamdem conservari (*fides ex auditu*), parum utilitati erunt populis eæ conciones, quæ similes non erunt illi concionandi rationi, quam tenuerunt Christus et apostoli, qui prædicabant non in *persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis*, *sed in ostensione spiritus et veritatis*, ut Apostolus ait. Ideoque jure merito venerabilis P. Magister *Avila* non Jesu Christi ministros, sed proditores appellabat eos, qui inanis gloriæ cupiditate conciones habent. Et *P. Gaspar Sanctius* ajebat, his nullos esse crudeliores in ecclesiam Dei insectatores, dum sic concionando causa sunt, cur pereant multæ animæ, quæ, si illis juxta apostolorum normam prædicaretur, utique salvæ fierent. Verba inania, periodos sonoras, descriptiones inutiles, dicebat *s. Franciscus Salesius*, esse pestem concionis, cujus unicus finis esse debet, auditorum voluntates erga bonum movere, non autem intellectum inutiliter pascere. Experientia jam docemur, per hujusmodi conciones, tot figuris et tropis et dicendi fucato artificio

(1) *vide l. 4, 269 et 360.* — (2) *sess. 5. c. 2. de reform.*

adornatas, animas ad bonam frugem non redire, quia auxilium suum Deus vanitati non confert. Et hoc omnium concionatorum gratia, qui ex vanitate concionantur, dictum sit, sed potissimum eorum, qui curam animarum habent, quibus Tridentinum loco citato sic præscribit: *Archipresbyteri quoque, plebani, et quicumque parochiales... curam animarum habentes ecclesias quocumque modo obtinent, per se vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis.* Notentur illa verba: *pro earum capacitate;* unde certe concilio contraveniunt illi pastores, qui sublimi stylo utuntur, populi audientis capacitatem excedente.

204. Hic quoque juvat animadvertere quædam magna consideratione digna, quæ parochus, conciones habens, populo sibi commisso inculcare debet. Et 1), quod ad emendationem non sufficit proponere peccata vitare, sed etiam debent occasiones peccandi removeri. Et loquendo de sponsis, qui domos sponsarum frequentant, dicat, tam ipsos quam illarum parentes, qui hoc permittunt, non posse absolvi, nisi præfatas occasiones auferant.

205. Insistat 2) in homines, qui cauponas frequentant, eis patefaciendo plurima peccata, quæ ibi præter ebrietates committi solent, blasphemias nempe, contentiones, scandala, obscœnitates, discordias cum domesticis, defraudationes victus a familia etc.

206. Increpet 3) atque invehat sæpe contra vitium (quod est generale, præcipue in campis et in officinis) inhoneste loquendi: et tanto magis, si hæc verba inhonesta proferantur coram pueris, puellis aut personis diversi sexus. Ob hos turpes sermones, quot pueri perversi fiunt! Et de hoc admoneat parentes, dominos et opifices officinarum, ut vigilantes sint in corripiendis et castigandis filiis aut famulis, qui hos sermones effutiunt, præcipue messis et vindemiæ temporibus.

207. Insistat 4) in ostendendo sacrilegii enormitatem, quod committunt illi, qui confitentur et communicant, aliquod peccatum propter erubescentiam reticentes. Et ut horrorem concipiant adversus tantum scelus, curet sæpe narrare aliquod formidabile exemplum ex illis, qui eru-

bescentes de aliquo peccato sacrilege confessi sunt; et ad hoc potest uti præcipue illo libello *P. Vega*, cui titulus: *Casi della confessione* etc.

208. Sæpe insinuet 5) necessitatem doloris et propositi ad confessionem requisitorum, etiam pro venialibus, exhortans, ut nemo ad absolutionem recipiendam accedat, nisi saltem de aliquo peccato veniali eorum, de quibus se accusat, verum habeat dolorem; aut nisi exponat pro materia certa aliquod peccatum vitæ præteritæ, jam alias confessum, cujus vere se pœnitet, ut valida sit confessio. Et quoniam rudes parum intelligunt, quomodo debeat esse dolor, sæpe ostendat, quod pœnitentes, ut valide confiteantur (sive contritionis sive attritionis sit dolor), debeant eam concipere displicentiam de suo peccato, ut illud odio habeant et abhorreant plus quam cætera mala.

209. Hortetur 6), ut in iracundiæ motibus vice blasphemiarum aut imprecationis assuescant dicere: *Maledictum sit peccatum meum, maledictus sit dæmon;* aut dicere: *Maria sanctissima, adjuva me! Domine, concede mihi patientiam!*

210. Inducat 7) in horrorem superstitiones aut vanas observantias, quæ in usu sunt apud plures ad finem morbi medendi aut latrones dignoscendi.

211. Instet 8) in parentes, ut in filios animadvertant, præcipue cum sunt pueri, tunc, quando blasphemant aut furantur etc.: item, ut invigilent ad observandum et inquirendum, quibuscum illi versentur; et interdicant, eos versari cum pravis sociis et cum personis diversi sexus. Item, ut filios non admittant in lectum suum cubandos; aut enim sunt nimis parvuli, et timetur, ne illi suffocentur; aut grandiores, ut si sextum annum jam excesserint, et timetur, ne illis aliqnod præbeatur scandalum. Et tanto minus permittant simul dormire pueros et puellas.

212. Moneat 9) jugiter suos parochianos, ut internas tentationes (præcipue contra castitatem) superent, invocando nomina sanctissima Jesu et Mariæ; hoc enim est maximum contra tentationes remedium.

213. Moneat 10) jugiter quoque, ut, si quis in peccatum mortale labatur, statim se conterat cum proposito quantocius confitendi, quo amissam gratiam recuperet;

et hanc dæmonis fraudem ab eis eripiat, Deo idem esse, unum quam duo peccata remittere; nam potest contingere, quod Deus post unum peccatum ad pœnitentiam expectet, post secundum vero eos derelinquat.

214. Doceat 11) actus, in quibus quisque mane, die et vespere se exercere debet; et ut hos in promptu habeat, breviter illos hic describimus. — Actus faciendi de mane. Signet se signo crucis, et postea dicat: 1) *Te adoro, Domine Deus, et ago Tibi gratias de omnibus beneficiis in me collatis, et præcipue, quia hac nocte me custodire dignatus es.* 2) *Amo Te ex toto corde, et quidquid mihi hodie patiendum contigerit, et quidquid faciam, Tibi offero in unione operationum et cruciatuum Jesu et Mariæ; cum intentione lucrandi omnes indulgentias, quotquot possum, in animarum purgatorii suffragium.* 3) *Propono evitare hodie quodlibet peccatum ac omnem occasionem; et obsecro Te propter amorem Jesu Christi, ut concedas mihi perseverantiam. Propono, præcipue in rebus adversis, obsequi voluntati Tuæ, dicendo semper: Domine, fiat voluntas Tua. Jesu mi, ne removeas hodie manus Tuas a me! Maria sanctissima, custodi me! Angele custos et sancti advocati, præsto mihi estote!* Deinde recitet *Pater*, *Ave* et *Credo*, et *ter Ave* puritati Mariæ sanctissimæ. — Cum laborare incipit, dicat: *Domine Jesu, in unione perfectissimorum operum Tuorum commendo Tibi hoc opus meum, secundum Tuam voluntatem regendum.* — Ante comestionem: *Benedic, Domine cibum istum et me quoque, ut in comedendo nullum committam defectum, et hoc totum sit ad gloriam Tuam.* — Post comestionem: *Ago Tibi gratias, quod bona tribuisti mihi inimico Tuo.* — Ad sonitum horologii. *Jesu mi, amo Te; ne permittas me offendere Te.* — Si urget aliqua tentatio, replicet: *Jesus et Maria.* — Si lapsus sit in aliquod peccatum: *Deus meus, me pœnitet offendisse Te, nolo amplius hoc facere.* Et si peccatum fuerit grave, statim confiteatur. — Vesperi, dum cubitum se confert, agat gratias de bonis sibi collatis. Examinet conscientiam et postea eliciat actum doloris. Deinde eliciat actus christianos, quorum exemplum habebis infra *n. 286.* Hortetur omnes matres,

ut quotidie hos actus practicari faciant a filiis suis. Præterea ostendat, parentes teneri operam dare, ut filii sacramenta frequentent; nam si ad ea frequenter non accedunt, facile Dei gratiam perdunt; et parentes huic damno prospicere debent. Insuper eosdem moneat, quod peccant, si causa justa non accedente impediant filios, quominus matrimonio conjungantur, aut eos invitos ad matrimonium cogant (1): sicut contra peccant filii, qui parentibus juste invitis matrimonia ineunt (2).

215. Item 12), cum pro comperto habeatur, ut supra ostensum est, quod parochus nedum tenetur ad mala impedienda, sed etiam ad bonum promovendum, populum hortetur ad quotidianam sanctissimi sacramenti ac B. Mariæ Virginis visitationem. Hæcque visitatio potest fieri vespere ab ipso in communi, una simul cum populo sibi commisso, designando horam populo magis accommodam, prout usus in multis regionibns cum magno fructu introductus est. Et hortetur, ut, quibus commoditas ecclesiam adeundi non est, ex domo propria eam faciant. Præ cæteris insinuet hominibus, ut frequentent congregationem. Et omnibus, ut sæpe communicent, præcedente debita animi præparatione et gratiarum actionibus eam consequentibus, per exercitium actuum fidei, charitatis, oblationis et petitionis, eos docendo practicum modum, quo hi actus fieri debeant.

216. Invigilet 13), sæpe reddere suas oves erga devotionem Mariæ Virginis studiosas, declarando, quanta sit potentia et misericordia hujus divinæ Matris in suis devotis adjuvandis. Ideoque insinuet, ut in communi cum familia quotidie recitent quinque decades rosarii, ut sabbato jejunent, et celebrent novenas in festivitatibus nostræ Dominæ, quas ipse ab altari annuntiet, quotiescumque illæ incident. Valde laudabile erit, si in sabbato ille conciunculam faceret de B. Virgine, semper narrando aliquod exemplum, et semel in anno celebrando novenam aliquam solemnem nostræ Dominæ cum sermone et expositione ss. sacramenti; et ad hoc uti posset inter cæteros illo libro, quem ego ad hunc finem typis dedi, cui titulus: *Glorie di Maria*, ubi congestas reperiet mate-

(1) *vide l. 6, 849. v. conveniunt ad VI.* — (2) *l. 6. dict. n. 849.*

rias et exempla. Felix ille parochus, qui suos parochianos fervidos tenet in beatissimæ Virginis devotionem; nam illi cum ejusdem Virginis auxilio vitam morigeram ducent, et ipse in vitæ exitu ipsam fidelem et potentem advocatam habebit. Denique insinuet ante omnia, ut assuescant sæpius se Deo commendare, ab eo sanctam perseverantiam per merita Jesu Christi et Mariæ postulantes. Sæpius quoque prædicet, gratias et præcipue perseverantiæ donum non concedi nisi petentibus: *Petite, et accipietis.* Notamque faciet illam promissionem Jesu Christi, quidquid a Patre postulabimus in nomine ejus, id omne Patrem daturum nobis: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Joann. 16, 23.* Insinuet etiam orationis mentalis usum, et curet in ecclesia cum populo quotidie, aut saltem diebus festivis, ut illa fiat; docendo etiam modum, quem domi in ea faciendo tenere possunt; ideoque hic subjungitur sequens instructio, ubi exponitur necessitas et modus practicus orationis mentalis.

§. III. *Brevis praxis orationis mentalis.*

217. Non est dubitandum, quin ex considerationis veritatum æternarum defectu mundus peccatis scateat et infernus animabus repleatur. *Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est, qui recogitet corde. Jerem. 12, 11.* Et contra, ait Spiritus sanctus, eum, qui sæpe mortem, judicium et æternitatem memoratur, a peccatis liberari: *Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Eccli. 7, 40.* Quidam auctor dicit, quod, si a damnatis sciscitaretur: *Cur vos in inferno estis?* major eorum pars responderet: *Nos hic sumus, quia infernum non cogitavimus.* Ait *s. Vincentius de Paulo*, quod, si peccator missionem aut exercitia spiritualia audiret et non converteretur, miraculo id tribuendum esset. Jam in oratione mentali Deus est, qui loquitur: *Ducam eum in solitudinem et loquar ad cor ejus. Oseæ 2, 14.* Deus utique omni concionatore melius loquitur. Omnes sancti per orationem mentalem sancti facti sunt; et experientia scimus, quod, qui orationi mentali dant operam, difficulter in peccata mortalia decidant, et si casu

aliquando in ea labuntur, orationi insistendo statim resipiscunt et ad Deum redeunt. Oratio mentalis et peccatum una simul consistere nequeunt. Ajebat quidam servus Dei, quod multi recitant rosarium, officium Virginis Mariæ, jejunant, et in peccatis vivere pergunt; sed qui orationem non intermittit, impossibile est, ut in Dei offensa vitam prosequatur ducere; aut enim orationem omittet, aut a peccatis cessabit. Sed si orationem non omittat, non solum peccata relinquet, sed a creaturis amorem suum removebit et ad Deum convertet. *In meditatione mea exardescet ignis. Ps. 38, 4.* Oratio est fornax, ubi animæ accenduntur in divinum amorem.

218. Loquendo de loco, ubi oratio facienda sit, magis proprior est ecclesia; sed illis, qui illuc ire aut ibi morari nequeunt, quisque locus erit orationi aptus, sive sint domus sive villæ. Etiam iter et labor orationi non disconveniunt, cum etiam tunc possit mens in Deum elevari. Quot rusticulæ, cum eis nihil temporis nec loci supersit, laborando et iter agendo suam faciunt orationem. Quærenti enim Deum in omni loco et in omni tempore inveniri ille Se facit.

219. Quoad tempus aptius erit tempus matutinum. Bonum non habebunt exitum, quæ in die fiunt, cum mane orationem suam quisque facere neglexit. Orationi proprie bis in die vacari deberet, mane et vesperi; sed cum vespere commoditas non est, fiat saltem mane. Ajebat venerabilis *Carolus Carafa*, piorum operariorum fundator, unum actum amoris, cum animi fervore mane in oratione factum, sufficere ad retinendam animam in suo fervore per totum diem. Quoad autem tempus, quod in oratione insumendum erit, parochus aut confessarius pro sua prudentia se dirigat. Certum est, ut ad perfectionis gradum sublimem perveniatur, mediæ horæ spatium non esse sufficiens. Cæterum satis erit hoc tempus pro incipientibus; quos vero sedulo moneat, ne orationem omittant, cum tempus desolationis advenerit. Observetur, quod dictum est *n. 125.* Sed progrediamur ad modum practicum orationis, quem docere decet.

Oratio tribus constat partibus: præparatione, meditatione et conclusione. In *præparatione* tres continentur actus, quibus se exercere debet: *fidei* nempe per præsentiam

Dei, *humilitatis* et *supplicationis* divini luminis: dicendo: 1. *Deus meus, credo Te mihi esse præsentem, et in mei nihili abysso demersus majestatem Tuam adoro.* 2. *Domine, propter peccata mea nunc ego in inferno cruciandus essem; me pœnitet offendisse Te, per pietatem Tuam mihi parce!* 3. *Pater æterne, propter Jesum et Mariam præbe mihi lucem Tuam in hac oratione, ut ab ea fructum percipiam!* Deinde dicatur semel salutatio angelica Mariæ sanctissimæ, ut ipsa hanc impetret lucem, et semel *Gloria Patri* s. Josepho, angelo custodi et s. patrono. Hi actus fiant cum animi attentione, sed breviter, et statim progrediatur ad meditationem.

220. Circa *meditationem* juvat illum, qui legere scit, uti aliquo libro, sistendo, ubi sentiat animum suum moveri. Ait *s. Franciscus Salesius*, in hac re debere nos apes imitari, quæ tamdiu immorantur uni flori, usquedum totum mel extraxerint, et postea ad alium meant. Qui autem legere nescit, meditetur novissima, Dei beneficia, et ante omnia vitam et passionem Jesu Christi: hæc (ait *s. Franciscus Salesius*) nobis debet esse nostra meditatio ordinaria. Oh quam excellens liber est passio Christi animabus devotis! Ibi melius quam in quolibet libro percipitur peccati malitia et Dei amor erga hominem. Quædam imago Redemptoris semel quondam allocuta est venerabilem *Fr. Bernardum a Corlione*, qui ab illa scire petiit, an vellet, ut ipse legere disceret: et Crucifixus respondit: *Quid tua legere refert? Quid tibi libri? Ego sum liber tuus, hic tibi sufficit.*

221. Oportet autem advertere, orationis mentalis profectum non solum nec tam consistere in meditatione, quam in affectibus faciendis, in supplicando et in deliberandis agendis: et hi sunt tres meditationis fructus, ut supra innui *n. 123.* Igitur, postquam aliquam æternam veritatem quis meditaverit, et postquam Deus cor ejus allocutus fuerit, oportet, ut ipse suo corde Deum alloquatur, eliciendo affectus, ut sunt actus fidei aut actionis gratiarum, adorationis, laudis, humilitatis, et præ cæteris amoris et contritionis, qui etiam est actus amoris. Amor est illa catena aurea, quæ astringit animam cum Deo. Quilibet actus amoris est thesaurus, per quem certi efficimur de Dei amicitia: *Infinitus enim thesaurus est*

hominibus, quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. Sap. 7, 14. Ego diligentes me diligo. Prov. 8, 17. Qui diligit me, diligetur a Patre meo. Joan. 14, 21. Charitas operit multitudinem peccatorum. 1. Petr. 4, 8. Observetur id, quod in opere morali dictum est circa hoc *l. 6, 442.* Venerabili sorori Mariæ Crucifixæ visa fuit ingens quædam flamma, in quam, cum projectæ fuissent quædam paleæ, statim visæ fuerunt consumi: et hac visione ei ostensum fuit, quod per unum actum amoris auferantur atque consumantur in anima omnes culpæ commissæ. Accedit id, quod docet *s. Thomas*, nempe, quemlibet actum amoris mereri unum gradum gloriæ æternæ. *Quilibet actus charitatis meretur vitam æternam.* Actus autem charitatis sunt dicere: *Deus meus, super omnia Te æstimo. Te diligo ex toto corde. Cupio Te ab omnibus diligi.* Aut se totum divinæ voluntati committere, dicendo: *Domine, fac, ut cognoscam, quod Tibi de me placet fieri! nam promptus sum totum exequi.* Aut se ita offerat Deo, quin sibi aliquid reservet, dicendo: *Ecce me! De me et de iis, quæ ad me pertinent, dispone pro Tua voluntate!* Et hi actus oblationis sunt actus amoris, qui valde sunt Deo cordi; propterea *s. Theresia* quinquagies quolibet die se Deo offerebat. Sed inter alios præstantius erit dicere: *Gaudeo, Deus meus, quod es, qui es; quod es summum bonum nullius indigens etc.* Cum autem anima cognosceret se supernaturali sive infusa recollectione elevatam (ut explicatum est *n. 133.*), tunc non debet ipsa niti ad alios actus faciendos, præter illos, ad quos sentit se a Deo suaviter trahi; cum debeat tunc animo amabiliter intento attendere id, quod Deus in se operatur: alioquin obstaculo posset esse divinæ operationi. Insuper notetur, ut advertit *s. Franciscus Salesius*, quod, si unquam Spiritus sancti afflatu mens nostra ad aliquem bonum affectum ante considerationem concitata fuerit, tunc, posthabita consideratione, locus dandus est affectibus; nam consideratio ad id deservit, ut affectus concitentur: quare obtento fine medium derelinquendum est.

222. Item summopere juvat, petitiones in oratione repetere, cum humilitate et fiducia exposcendo a Deo suum ipsius lumen, peccatorum remissionem, perseverantiam, bonam mortem, paradisum, et in primis donum sui sancti

amoris. Hortabatur *s. Franciscus Salesius*, inter cæteras gratias postulandam esse cum animi vehementiori fervore divini amoris gratiam, quia, ajebat, obtento amore omnes reliquæ gratiæ obtinentur. Igitur sufficiens erit animæ, si propter spiritus desolationem, in qua reperitur, aliud facere non posset, sufficiens, dico, ei erit, ut repetat hanc Davidis petitionem: *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, adjuva me, festina mihi auxiliari!* Dicebat venerabilis *P. Paulus Segneri*, se experientia didicisse, nullum aliud exercitium esse animabus utilius in meditatione, quam iterum atque iterum petere in nomine sive per merita Jesu Christi, qui nobis illam magnam jucundamque promissionem fecit, ut superius dictum est: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

223. Item expedit, in oratione, saltem in ipsius fine, aliquid deliberare, non solum in genere, ut evitare omnem culpam deliberatam, etiam levem, et se totum Deo committere; sed etiam in particulari, ut est accuratius evitare aliquem defectum, in quem sæpius offendit, aut vigilantius attendere ad aliquam virtutem, circa quam frequentiores habet occasiones se exercendi, ut tolerandi alicujus molestias, tali superiori aut tali regulæ diligentius obediendi, et majus studium adhibendi, ut in tali et tali re desideria sua cohibeat; et ab oratione non discedendum, nisi aliquid in particulari deliberatum sit.

224. Demum *conclusio* orationis tribus actibus terminatur: 1) Gratiæ Deo agantur de omnibus illustrationibus, quæ in meditatione acceptæ sunt; 2) proponatur, omnes deliberationes factas fideliter observare; 3) oretur æternus Pater, ut propter Jesum et Mariam auxilium suum præbeat ad fideliter exequendum, quod ei sponsum est. Et in fine orans commendet Deo animas purgatorii, prælatos ecclesiæ, peccatores et omnes sibi conjunctos, amicos, benefactores, recitando semel *Pater* et *Ave*, quæ sunt omnium precum, quas a Christo et ecclesia docti sumus, utilissimæ.

225. Antequam tamen ab oratione exeatur, oportet, ut ait *s. Franciscus Salesius*, 1) colligere fasciculos florum, ut totum diem illi olfiant, nimirum seligere præ cæteris unam vel alteram rem, in qua anima magis se

moveri sensit, ut reliquum diei illam recogitet. 2) Oportet operam dare, ut statim executioni mandet deliberationes factas tam in parvi quam magni momenti occasionibus, quæ nobis occurrent: ex. gr. superet cum mansuetudine molestias, quæ sibi inferuntur ab aliquo in se ira succenso; aut ut se mortificet in visu, auditu, in loquendo. Et præcipue refert, ut cum silentio, quantum possibile est, conservet illos animi pios motus affectuum, quos in oratione Deus ei communicavit; alioquin, si statim ad actiones externas et ad inutiles sermones divertet, illico fervor ille devotionis in oratione conceptus tepescet et irritus reddetur.

226. Præ cæteris denique director suum pœnitentem sedulo admoneat, ne orationem intermittat, neque ab illa aliquid temporis detrahat, præcipue in ariditatis tempore, et numquam turbetur, licet nimis et diu cognosceret animam in ariditate positam ac omni devotionis fervore carentem. Quot aulici, ajebat *s. Franciscus Salesius*, eunt suum principem honoratum, et contenti sunt, si duntaxat ab eo aspecti sunt! Ad orationem nos pergimus, ut obsequium præstemus Deo et ei obsecundemus; si ipsi lubet nos alloqui et suis consolationibus nobis favere, de tanta gratia ei rependamus; sin minus, sufficiens erit nobis, suæ divinæ præsentiæ adesse, æquo animo eum adorando et nostras necessitates ei exponendo; et si tunc Dominus nobiscum non loquetur, utique acceptabit nostram attentionem et nostram fidelitatem, et pro nostra in eum fiducia nostras petitiones exaudiet.

CAPITULUM XI. ET ULTIMUM.

227. Non adest charitatis opus magis Deo acceptum, magisque ad animarum salutem conducens, quam in extremo vitæ periculo positos ad sancte moriendum adjuvare; nam tempore mortis (a qua uniuscujusque æterna vita pendet) inferni vires fortiores sunt, infirmorum vero debiliores. Deus, ut manifestaret, quam gratam habet assistentiam moribundis præstitam, multoties *s. Philippo Nerio* ostendit angelos religiosis infirmorum ministris verba suppeditantes.

228. Nec id parochorum tantum munus est, ad quos animarum cura ex officio pertinet, sed omnium etiam sacerdotum. De parochis tamen rituale Romanum præsertim loquens ait, præcipuam illorum muneris partem esse, ægrotantium curam habere: quapropter vult, ut ipsi, statim ac aliquem ex suis parochianis ægrotare intelligunt, non expectent, ut infirmus parochum accersat, sed ipse parochus ultro eum invisere curet; idque non semel tantum, sed frequentius, si infirmum etiam spiritu ægrotare advertit. Quod si legitime sit impeditus, id saltem præstandum providebit per alium sacerdotem, modo hic sit pius et prudens; quidam enim sacerdotes hoc munus exercendo magis quam utilitati damno esse solent, tam infirmis quam sibi et infirmorum domesticis, quorum profectum sacerdos assistens etiam respicere debet. Monet insuper rituale, quod, si sacerdos forte deesset, id parochus præstandum curabit saltem per aliquem laicum pium et christiana charitate præditum, qui sanctis verbis infirmo præsto sit.

§. I. *Monita ad sacerdotem assistentem.*

229. I. Sacerdos clam procuret a medico scire, an infirmitas sit mortalis. Dico: *clam;* quia detestabilis usus medicorum est, ægrotos decipere, ne eos et propinquos contristent, pene ac si infirmis obligationem intimare confessionis (quam, cognito periculo, illis imponere debent), idem sit ac mortem denuntiare.

230. II. A conjunctis, amicis, necnon ab ipsomet ægroto ejus naturam, indolem et defectus perquirat: item quibus indulserit passionibus, et præsertim si ad aliquam bonorum aut famæ restitutionem teneatur: si odium aut pravam habuerit amicitiam, ut omnibus opportunum præbere possit remedium. Caveat memorare infirmo personas odio habitas aut impure dilectas, si ad hoc ex necessitate non obstringatur. Vulneratos, postquam, quidquid ad remissionem pertinet, provisum fuerit, ne interroget, quis illos, qua de causa vel quomodo læserit; et si infirmus de hoc loquitur, sermonem ad aliud divertere curet. Et ita etiam, si necessitas non urgeat, nec de litibus, filiis, bonis aliisque rebus impertinentibus verbum quidem faciat.

231. III. Post igitur quam morbum periculosum esse deprehenderit, in primis non alloquatur infirmum de confessione, sed tantum eum de infirmitate, doloribus, et quomodo valeat, benigne interroget. Hortetur inde, ut se Dei voluntati conformet, utque suas cum Christo in cruce languenti pœnas conjungat, necnon ut eas pro peccatorum satisfactione patienter ferat. Et sic paulatim, qua par est prudentia, illum, tempus, a quo confessus sit, interrogando, ad confessionem inducat. Moneat, ut omnem suam spem in Deo ponat, qui potens est ipsum in pristinam, si velit, reducere sanitatem. At eodem tempore sensim efficiat, ut ægrotus suæ infirmitatis periculum agnoscat. Præsertim advertat, ne ille omnino fidem præbeat medicis et propinquis, qui forte morbi gravitatem ei celabunt, ne ipsum mœrore afficiant. Dicat, sapientis esse prævidere futura. Hortetur, ut, dum mens valet, confessionem suscipiat, quæ corporis saluti, si animæ expedierit, etiam proderit. Refert *Belluacensis* de quodam moribundo, quod, statim ac ipse sua confessus fuerit peccata, e strato incolumis surrexerit. Pariter *Cantipratensis* enarrat, quod quidam eques, ubi multæ non profuerant medicinæ, confessionis virtute statim convaluerit.

232. Si tamen ægrotus dilationem quærit, et periculum mortis, lethargi vel delirii imminens non est, poterit ei indulgere. Curet tamen, ut ille determinet tempus, puta vesperarum vel diem crastinum, confessioni explendæ. Si tamen periculum imminens est, ipsum eum *d. Augustino* moneat, quod Deus non promiserit peccatores expectare, sed tantum parcere eis, si pœnitentiam agant: *Crastinum non promisit, fortasse dabit, fortasse non dabit.* Quod si adhuc infirmus nec etiam per hæc monita ad confessionem adduci possit, sacerdos nunquam eum deserat, sed quandoque terroris, quandoque fiduciæ argumentis curet ipsum expergiscere; et provideat, ut tam privatæ quam publicæ pro hujus miseri salute preces ad Deum adhibeantur.

233. IV. Si morbus increbuerit, infirmum hortetur, ut de suis domesticis rebus opportune disponat; id enim expedit pro familiæ pace, et eo magis, si opus sit pro illius conscientiæ levamine. In hoc tamen sacerdos se-

dulo caveat, ne ipse in aliquam lucri notam incidat. Si autem ægrotus fratres vel sorores indigentes habeat, moneat, ipsum sub gravi obligatione teneri, illis bona sua relinquere, saltem quod ad eorum necessitatem sublevandam sufficiat. Hæc tamen gravis obligatio non videtur urgere pro remotioribus propinquis. Observa, quod dictum est in opere *l. 4, 946.* Si vero ægrotus vult pro sua anima aliquod testari, ipsum moneat, ne onus illud hæredibus imponat; quia experientia docet, legatis piis pene nullis satisfieri: sed potius hortetur, ut aliquod corpus relinquat, aut pecuniæ summam ad sacrificia aut aliam piam operam persolvendam. Caveat sacerdos, ne consulat infirmis, quidquid aliis præjudicio esse potest, cum Christi ministros non deceat aliorum odium sibi commovere.

234. V. Cum rudibus, dum actus christianos eis suggerit, italico, imo vernaculo semper loquatur sermone. Cum litteratis contra comioribus verbis, et aliquoties etiam latinis ex scriptura excerptis, sed brevibus sententiolis utatur. Monet tamen rituale, ne sacerdos nimis loquendo et crebris sententiis, ut aliqui solent, infirmo potius caput obtundet, quam adjuvet. *P. Recupitus* e societate Jesu de seipso refert, morti proximum, quidquid ei dicebatur, non intellexisse, sed tantum quoddam molestum murmur; ita ut, ne magis caput læderent, coactus rogaverit, ut aliquam verbis moram interponerent.

235. VI. Præter parvas Christi Domini crucifixi beatæque Virginis imagines, quas juxta infirmum apponi curaverit, si fieri potest, etiam ob oculos ejus collocare faciat imagines Deiparæ et Redemptoris majoris molis, ut sic ægrotus, quocumque se vertat, eas cernere possit et illis se commendare.

236. VII. Curæ ei etiam sit, ut ab infirmi cubiculo periculosa objecta removeantur, veluti arma, imagines parum honestæ, et præsertim personæ, quæ aliquo modo occasionem peccati præbere possunt; et istæ non solum a cubiculo, sed a tota domo expelli debent. Et dum infirmus agoniæ proximus videtur esse, sacerdos omnes ab ejus cubiculo depellat, præter unum aut duos tantum, qui ipsi, dum oportet, præsto sint. Cæterum omnino prohibeat, in ægroti cubile propinquos ingredi, ne alicui passioni causam præbeant.

§. II. *Remedia adversus tentationes.*

237. Præcipua contra tentationes remedia sunt, Jesu ac Mariæ ss. nomina sæpius invocare, et crucis signaculo se munire. Pro aliquibus tamen specialibus dæmonis insidiis quædam hic annotare expedit.

238. Et I. *adversus fidei tentationes.* Ab hac terribili tentatione præsertim agitantur, qui, cum perditam egerint vitam, sibi suoque judicio nimis adhæserunt; præcipue si viri eruditi fuerint. Hic sedulo advertendum, quod, si dæmon aliquod eis circa fidem dubium aut subtilitatem suggerat, statim constanti animo tantum generatim respondeant: *Ego credo, quod s. mater ecclesia credit, quæ veritatem credit et confitetur.* Horteturque sacerdos infirmum, ut maximas Deo gratias agat, quod ipsum in ecclesiæ sinum ab incunabulis accipere dignatus sit; ideoque in ipsa fide usque ad extremum vitæ perseverare velle profiteatur. Præcipuus tamen modus et utilior ad hujusmodi tentationes repellendas erit, mentem alio divertere, aliosque varios elicere actus, nempe contritionis, spei, charitatis erga Deum et similia. De quodam doctore *Bellarminus* refert, quod hic, dum in morte cum dæmone disserere de quodam fidei articulo voluerit, deceptus succubuit et mortuus est.

239. Si tentatio tamen pergit vexare, ostendat infirmo, quod nostræ fidei (per se sanctæ et intemeratæ, a pauperibus piscatoribus per totum orbem diffusæ, tot miraculis ac tot millium martyrum sanguine, qui vitam suam pro ipsa immolaverunt, confirmatæ) argumenta luce clariora sunt et manifeste illam veram esse patefaciunt, licet res, quas ipsa docet, nunc per speculum in ænigmate videamus; nam si mysteria, de quibus nos instituit, essent evidentia, ubi esset meritum fidei? Quæ ideo fides dicitur, quia res, quas docet, obscuræ sunt et non apparentes. Hinc dictum fuit: *Beati, qui non viderunt et crediderunt.* Joan. 20, 29.

240. II. *Adversus tentationem desperationis.* Hæc est præcipua tentatio, qua infernus vehementius ægrotos impetit; unde illis de divina justitia, de damnatorum pœnis loqui, eorumque patrata scelera exaggerare, sacerdos caveat; sed potius ipsis fiduciæ in misericordia Dei, Sal-

vatoris passione, divinis promissis et Dei Matris intercessione argumenta insinuentur.

241. Primum igitur nostræ spei motivum est divina misericordia, dum Deus vocatur et vere est pater misericordiarum: *2. Cor. 1, 3.* Ipse occurrit etiam non quærentibus se: *Invenerunt, qui non quæsierunt me. Isaiæ 65, 1.* Magis Deus cupit nos salvos facere, quam nos salutem optamus: quare ipse merito de illis queritur, quos etiam fugientes amplexari desiderat, ut ait *d. Bernardus: Amplecti quærit, a quibus desertum esse se queritur.* Ipse est totus pronus ad ignoscendum: *Multus est ad ignoscendum. Is. 55, 7.* Protestatur se nolle mortem peccatoris: *Nolo mortem impii, sed ut convertatur... et vivat. Ezech. 33, 11.* Inquit, quod, cum peccator sua detestatur peccata, ipse eorum memoriam amittit: *Si... impius egerit pœnitentiam..., omnium iniquitatum ejus... non recordabor. Ezech 18, 21.* Post hæc divina testimonia, quis unquam de Dei misericordia diffidere poterit? Unus tantum pœnitentiæ actus ad innumerabilia peccata delenda sufficit. Publicanus vix ingemendo dixit: *Propitius esto mihi peccatori!* et justificatus est. Prodigus filius statim ac ad patris pedes rediit, pater eum amplexus est. David, ut dixit: *Peccavi*, Nathan ei respondit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum. 2. Reg. 12, 13.*

242. Secundum motivum est passio Jesu Christi, qui non ad aliud quam peccatorum salutem in terram se descendisse protestatur: *Non... veni vocare justos, sed peccatores, Matth. 9, 13.* Profitetur etiam, nullum a se abire pati: *Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras. Joan. 6, 37.* Et apud *Matthæum 18, 12.* inquit, quod ipse est bonus ille pastor, qui dispersas oves quærit, et si quam reperit, exultat, eam amplectitur suisque humeris imponit: et videtur deinde hanc majori diligere affectu, prout se gessit cum *s. Maria Aegyptiaca, b. Angela a Fuligno, s. Margarita a Cortona* aliisque pœnitentibus. Qui igitur rectam habet voluntatem, timere non debet damnari a Domino, qui, ne damnaret nos, seipsum ad mortem crucis damnare non dubitavit.

243. Tertium motivum sunt divina promissa. Multis in locis evangelii petentibus divina promittitur gratia: *Petite, et accipietis. Joan. 16, 24. Amen, amen dico vo-*

bis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Joan. 16, 23. Et hic non solum de justis, sed etiam de peccatoribus sermo fit, juxta textum Matthæi: *Omnis, qui petit, accipit. Matth. 7, 8.* Satis igitur est gratias a Deo petere ad salutem, ut certe obtineantur. *Bonus est Dominus... animæ quærenti illum. Thr. 3, 25.*

244. Quartum motivum est sanctorum intercessio, et præsertim Deiparæ, quam vult Deus, ut nos cum tota ecclesia salutemus nostrum refugium, vitam et spem nostram, ac dicamus: *Refugium peccatorum, ora pro nobis: vita, spes nostra, salve!* Unde merito ipsa B. Virgo appellatur a *Blosio*: *Spes desperantium*, et a *s. Ephrem: Adjutrix destitutorum.* Eadem Dei Mater *b. Birgittæ* revelavit, quod, sicut aliqua mater, videns filium inter enses suorum hostium versantem, animosa in tutelam suam illum suscipit; ita ipsa curat devotos suos tutari, dum a dæmonibus vexantur eique se commendant. Insuper dixit, quod, cum accedit ad eam peccator, ipsa non ejus merita discutit, sed, cum quali intentione veniat, attendit. Et Deus ipse *b. Catharinæ Senensi* revelavit, Mariæ suæ filiæ concessisse, quod quivis peccator ad eam recurrens nullo modo possit a dæmone rapi.

245. III. *Adversus tentationem vanæ gloriæ. D. Bernardus* ait, quod vana gloria est quædam sagitta, quæ *leviter penetrat, sed non leviter vulnerat;* præsertim si persona timoratæ sit conscientiæ. Si igitur sacerdos unquam adverteret, moribundum nimis se reputare securum de sua salute, quia nimis suis operibus fidit, ei dicat, quod peccata solummodo nostra sunt, omnia autem bona a Deo recipimus, ex illo: *Quid... habes, quod non accepisti? 1. Cor. 4, 7.* Et cum certum sit, nullum suæ salutis æternæ divinæque gratiæ infallibilem certitudinem habere posse *(Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit. Eccle. 9, 1.);* ideo quisque semper pavere debet, et cum metu et tremore salutem suam operari, ut ait Apostolus *Philipp. 2, 12.*

246. — IV. *Adversus tentationem impatientiæ.* Si infirmus ex morbi cruciatibus impatientia afficitur, huic ostendatur, quanta martyres pro Christi nomine tormenta sint passi: vivi excoriati, adusti, trucidati. Et præsertim ei ob oculos ponantur omnia, quæ innocens Jesus

propter nostrum amorem est perpessus. Dicatur ægroto, quod infirmitatis dolores vitari nequeunt; unde, si ipse invitus eos patitur, male nunc et in altera vita se habebit; si autem libenti animo pro Deo acceptet, non solum hic a morbi pœna levabitur, sed ibi minus purgatorii tormenta luet, magisque postea in cœlo remunerabitur: *Tristitia vestra vertetur in gaudium. Joan. 16, 20.* Moneatur, quod extremæ vitæ cruciatus nostram complent æternam coronam, quoniam, ut *s. Bonaventura* dicit, pœnas patienter tolerare aliis cunctis operibus perfectius opus est, juxta illud *Jacobi: Patientia... opus perfectum habet. Jac. 1, 4.* Et ita Deus suos in hac vita amicos tractat, dum crux est nostræ prædestinationis securius signum. *B. Clara* per 28 annos doloribus vexata vitam duxit; *s. Lidvina* per 38 annos semper infirmitatum pondus toleravit; et divina Mater quodam die *b. Birgittæ* ægrotanti sic dixit: *Scis, quare tua infirmitas tam in longum abierit? Abiit, quia te Filius meus et ego nimis diligimus.* Nos miseros viatores inter hujus sæculi ærumnas Apostolus valde consolatur, dicendo: *Momentaneum et leve tribulationis nostræ... æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4, 17.* Et alibi: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Rom. 8, 18.*

247. Et sic infirmo sedulo oportet suadere, ut Dei voluntati conformetur, non solum si dolores patitur, sed etiam si medici errant, aut assistentes ipsius curam negligunt. Hinc crebro moneat illum, ut a Deo patientiam expostulet.

248. V. *Iis, qui ægre ferunt mori tam immature*, ob oculos ponantur præsentis vitæ miseriæ, infirmitates, animi angores, nec non peccandi et damnationis pericula. Ideo sancti viri tam avide mortem exoptabant. *S. Theresia* ajebat: *Heu mihi, quia in omni vitæ meæ momento Deum amittere possum;* unde, quoties horologium sonabat, toties valde gratulabatur, eo quod jam hora hujus periculi transacta esset. Martyres sancti hilares ad patibula procedebant, ut citius hoc periculum effugerent et Deo fruerentur. Hinc dicitur in apocalypsi 14, 13.: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur..., ut requiescant a laboribus suis.* In hac lacrymarum valle

viatores sumus: *Non... habemus hic manentem civitatem. Hebr. 13, 14.* Unusquisque, aut rex aut Pontifex, mortem subire debet.

249. Hortetur infirmum, ut Deo gratias agat, quia non permisit eum mori tempore, quo erat in peccato; et quia tunc ipsum sacramentis munitum discedere disponit. Dicat, saltem mortem libenti animo excipiendam esse, quia evadimus tot leves culpas, a quibus in hac vita immunes esse non possumus.

250. Dicat ægroto: *Frater mi, oportet, ut te conformes voluntati Dei, quia omnia disponit propter nostrum bonum. Quis scit, an, si amplius viveres, animam perderes?* Sed dicet infirmus: *Ego vivere optarem ad aliquam Deo de culpis meis satisfactionem præbendam, et aliquid boni ante mortem peragendum, dum usque adhuc nihil egi.* Respondeat sacerdos: *Fili, nulla pœnitentia est Deo magis accepta, quam mortem in peccatorum expiationem libenter acceptare; nullusque actus perfectior est, quam mortem accipere ad voluntatem Dei exequendam.*

251. VI. *Adversus tentationem adhæsionis bonis et propinquis.* Eis, quibus mori displicet, quia nimis adhærent bonis, dicat confessarius, hæc non esse vera bona, cum sint transeuntia et de brevi defectura, et si non deficiunt, potius animum angunt, quam solantur.

252. Si autem affligitur infirmus propter uxorem, filios aut nepotes dilectos, quos relinquit, blande sic hortetur: *Fili mi, statutum est omnibus mori, omnes te ordine sequentur; nunc tuæ saluti consule et animam tuam salva, et sic pro ipsis in cælo orabis, unaque cum ipsis eris aliquando beatus in æternum. Sed nunc quid dubcius, quam proficisci ad manendum cum Jesu Christo, cum Regina cœli et omnibus sanctis.*

253. Si autem angitur, quia conjunctos suos relinquit inopes, ei dicat: *Audi fili, si tu æternam salutem assequeris, multo melius de cælo quam de terra tuis opem ferre poteris. Sed ne dubites, quia Deus, qui volatilia pascit, non omittet eis providere. Si tu illos amas, Deus plus te diligit.*

VII. *Adversus tentationem odii et vindictæ.* Si quis propter aliquam acceptam offensam odio tenetur: 1) ipsi

intimetur divinum præceptum: *Diligite inimicos vestros;* 2) dicatur ei, quod, qui non dimittit, nec veniam sperare possit a Deo, qui dicit: *Foris canes! Apocal. 22, 15.* Canes (vindicum symbolum) repelluntur a cœlo. E converso Deus veniam certam promittit illi peccatori, qui veniam dat offensori suo, ex illo: *Dimittite, et dimittemini. Luc. 6, 37.* 3) Subdat, quod si inimicus injuste læserit ipsum, quanto injustius ipse Deum? Quamobrem, si ipse petit a Deo, ut sibi ignoscat, quanto magis proximo ipse ignoscere debet? *Sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. Col. 3, 13.* Ultimo ostendat eidem, quam gratam rem Deo exhibeat, qui injurias dimittit. *S. Joannes Gualbertus*, postquam fratricidæ pepercit, ecclesiam ingrediens imaginemque Crucifixi salutans, vidit Redemptorem erga se caput inclinasse, ac si propter veniam datam ipsi gratias ageret; sanctus *Jacobus* ante mortem amplexatus est eum, qui se accusaverat; sanctus *Stephanus* oravit pro eis, qui eum lapidabant: sanctus *Ludovicus* Galliæ rex apud se cœnare fecit hunc, qui sibi mortem fuerat molitus; sanctus *Ambrosius* per multum tempus cuidam suo proditori alimenta subministravit. Et præcipue primum exemplum de hoc præstitit Dominus noster Jesus Christus, qui in cruce positus pro persecutoribus et maledicentibus sibi valide Patrem exoravit.

§. III. *Varia motiva et affectus ægrotis suggerendi.*

254. I. Motiva fiduciæ De his supra (in §. II.) jam locuti sumus; illis possunt sequentes adjungi ex scriptura: *Nullus speravit in Domino, et confusus est. Eccli. 2, 11. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. 1. Joan. 2, 2.* Jesus Christus ad hoc mortem subiit, ut nobis veniam criminum obtineret. *Pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Rom. 8, 32.* Quomodo igitur Deus remissionem nobis negabit, qui nobis proprium dedit Filium?

255. Affectus fiduciæ: *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Ps. 26, 1.*

In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me, Domine Deus veritatis.

Te ergo quæsumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti!

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

O bone Jesu, intra vulnera tua absconde me!

Vulnera tua, merita mea. S. Bernardus.

Jesu mi, non negabis mihi veniam, qui vitam et sanguinem mihi non negasti.

Passio Jesu, tu es spes mea. Merita Jesu, vos estis spes mea. Vulnera Jesu, vos estis spes mea. Mors Jesu, tu es spes mea.

Maria mater mea, salva me, miserere mei!

Spes nostra, salve!

Sancta Maria, mater Dei, ora pro me peccatore!

Sub tuum præsidium confugimus, sancta Dei genitrix.

256. II. Motiva et affectus contritionis. Dicit *s. Augustinus*, quod quisque ad extremum vitæ non debet omittere peccata sua deplorare.

Non intres in judicium cum servo tuo! Ps. 142, 2. Jesu mi et judex meus, parce mihi, antequam venias ad me judicandum!

Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. Deus meus, oh si nunquam te offendissem!

Domine mi, non debebas sic tractari a me, sicut impie feci.

Pater, non sum dignus vocari filius tuus. Ego a te discessi, tuam despexi gratiam, ultro te amisi: toto corde me pœnitet, Deus meus, propter amorem et sanguinem Jesu Christi parce mihi!

Maledicta peccata mea, quæ Deo me privastis, ego vos detestor, abominor et maledico!

Deus meus, quid mali fecisti, quod ipse sic offendi te? Propter Jesum Filium tuum miserere mei!

Nunquam, Domine, te offendam, quoadusque vivam; aut parum aut multum mihi supersit, volo te amare.

Offero tibi in satisfactionem contumeliarum, quas tibi irrogavi, mortem meam et dolores, quos usque ad mortem perferam.

Domine, merito me punis; nimis te offendi. Sed quæso, in hac, non in alia vita me castiga!

O Maria, impetra mihi dolorem culparum mearum, remissionem et perseverantiam!

257. III. Motiva et affectus amoris. *Deus meus, qui es bonitas infinita, super omnia te diligo, amo te plus quam me, amo te ex toto corde. Deus meus, non sum dignus te amare, quia nimis te offendi, sed propter amorem Jesu fac me dignum!*

Oh utinam et omnes te diligerent!

Jesu dulcissime, cupio pati et mori pro te, qui propter me pati et mori dignatus es.

Domine, castiga me, uti vis, sed ne me prives te amare!

Deus meus, salva me; salus mea est amare te.

Opto paradisum, ut in æternum et ex totis viribus meis te diligam.

Deus meus, ne me dejicias in infernum, ut mereor: ibi tu odio mihi habendus ess s, sed animus mihi non suppetit te odio habere. Et quid mali, Domine mi, feci sti mihi, ut tu odio mihi habendus esses? fac, ut te amem, et mitte me, quo vis!

Volo pati, quantum tibi placet: volo mori, ut tibi placeam. Devinci me tecum, Jesu mi, ne permittas me unquam separari a te!

Deus meus, fac, ut sim totus tuus, antequam moriar!

Quando erit, ut dicere possim: Deus meus, non possum amplius amittere te?

Oh Deus meus, amare te vellem, quantum tu mereris!

O Maria, trahe me totum ad Deum!

Mater mea, ego multum te diligo; volo venire ad cœlum, ad te amandum in æternum.

258. IV. Motiva et affectus conformitatis. Omne nostrum bonum et vita consistit in eo, ut conformemur Dei voluntati, juxta illud: *Vita in voluntate ejus. Ps. 27, 6.* Deus quidem vult, quæ nobis sunt meliori bono. *S. Gertrudi* cum Jesus apparuisset, mortem et vitam offerens, respondit ipsa: *Domine, quod tu vis, et ego volo.* Pariter *s. Catharina Senensis*, cum Jesus se illi præbuerit, offerens duplicem coronam, unam gemmarum, spinarum alteram, ut ipsa eligeret, ipsa respondit: *Ego eligo, quæ tibi placet.*

259. Affectus. *Eja N., si Deus te vocat ad aliam vitam, contentus es? Es contentus. Dic igitur semper: Domine, ecce me, fac de me, quod tibi placet! Semper*

fiat voluntas tua; volo tantum, quod tu vis. Volo pati, quantum tu vis; volo mori, quando tu vis.

In manus tuas commendo animam et corpus meum, vitam et mortem.

Benedicam Dominum in omni tempore; aut me consolaris aut me crucias, Deus meus; ego te amo et semper te amare volo.

Deus meus, cum morte Jesu mortem meam conjungo, et sic eam tibi offero.

O voluntas Dei, tu es amor meus!

O beneplacitum Dei mei, me tibi totum in holocaustum trado!

260. V. Motiva et affectus desiderii erga paradisum. *Motiva.* Refert *Blosius* plures revelationes, ex quibus habetur, quod in purgatorio illi, qui tepide cœlum optavere, excruciantur peculiari pœna, appellata a DD. mysticis pœna *desiderii* aut *languoris*. Præsens vita est pœnarum carcer, in quo Deum videre non possumus; unde merito rogabat David: *Educ de custodia animam meam! Ps. 141, 8.*; et *s. Augustinus* clamabat: *Eja, Domine, moriar, ut te videam!* *S. Hieronymus* appellabat mortem sororem suam eique dicebat: *Aperi mihi, soror mea!* Et quidem recte; nam mors est illa, quæ paradisi januas nobis reserat. Et ideo pariter *s. Carolus Borromæus*, videns mortis effigiem cum falce in manu depictam, pictori præcepit, ut falcem deleret et ejus vice clavem auream tanquam cœli clavem depingeret. Expedit igitur, ut sacerdos sæpius alloquatur moribundos de cœlestis patriæ bonis, in mentem eis revocans, quod Apostolus ait: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus Se. 1. Cor. 2, 9.*

261. Affectus. *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Ps. 41, 3. Quandone erit, Deus meus, quod tuam infinitam pulchritudinem videbo et facie ad faciem te diligam?*

In cœlo semper te amabo, tu semper me amabis; invicem igitur in æternum nos amabimus, Deus meus, amor meus et omnia!

Jesu mi, quando osculabor vulnera, quæ pro me sustulisti?

O Maria, quandonam erit, ut me videam ad pedes illius matris, quæ tantum me amavit et auxiliata est?

Eja ergo, advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte, et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende!

262. VI. Affectus, qui infirmo suggeri possunt, dum crucifixum deosculatur.

Dulcissime Jesu, ne respicias, quid ego in te, sed quid tu pro me fecisti!

Recordare, quod sim una ex ovibus tuis, pro qua mortuus es!

Libenter pro te, qui pro me passus es, Jesu mi, moriar.

Accepto, Jesu mi, consumi pro te, qui totus consumi voluisti pro me!

Domine, majora tu pro me, quam ego pro te patior: tu innocens, ego peccator.

Deosculare, frater mi, (dicet sacerdos infirmo) *pedes illos, qui tam ad te perditam ovem quærendam et salvandam laboraverunt. Dic, quæso: Amabilissime Redemptor, amplector pedes tuos, ut Magdalena amplexa fuit: fac, ut audiam, te mihi pepercisse, ut illa audivit!*

Deus meus, mihi propter amorem Jesu Christi parce et fac, ut bene moriar!

Pater æterne, tu mihi Filium tuum tradidisti, me ego tibi trado. Jesu mi, multum tibi ingratus fui, miserere mei! Multoties infernum merui; non in alia, sed in hac vita me puni!

Si me fugientem quæsivisti, me te quærentem ne derelinquas!

Jesu dulcissime, ne permittas me separari a te!

Quis me separabit a charitate Christi?

Domine Jesu Christe, per illam amaritudinem, quam sustinuit nobilissima anima tua, quando egressa est de benedicto corpore tuo, miserere animæ meæ peccatrici in egressu de corpore meo! Amen.

Jesu mi, tu propter amorem meum mortuus es: ego propter amorem tuum mori volo.

263. VII. Affectus, qui suggeri possunt sacerdotibus et religiosis infirmis.

In pace in idipsum dormiam et requiescam.

Deus meus et omnia! O me beatum, si omnia amittam, ut acquiram te meum summum bonum!

In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

Ne projicias me a facie tua!

Jesu dulcissime, ne permittas me separari a te!

Amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori. Ita dicebat s. Franciscus.

Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

Diligam te, Domine, fortitudo mea.

Eja moriar, Domine, ut te videam!

Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram?

Deus cordis mei et pars mea in æternum.

Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo?

Pater, peccavi, non sum dignus vocari filius tuus.

Averte faciem tuam a peccatis meis!

Tuus sum ego, salvum me fac!

Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?

Quis nos separabit a charitate Christi?

Amorem tui solum cum gratia tua mihi dones, et dives sum satis. S. Ignatius Loyola.

Dilectus meus mihi, et ego illi.

Misericordias Domini in æternum cantabo.

Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus etc.!

Vita, dulcedo, spes nostra, salve!

Refugium peccatorum, ora pro nobis!

Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege et hora mortis suscipe!

O salus te invocantium! S. Bonaventura.

§. IV. *Monita circa ultima sacramenta et modum, quo utiliter recipi possunt.*

I. *Circa confessionem.*

264. Jam supra in praxi monitum est(1), quod, dum periculum mortis instat, aut forsan viaticum delatum est, et longa esset confessio, tunc infirmus non tenetur omnia et singula peccata confiteri. Hic amplius animad-

(1) *vide nostram moralem l. 6, 260. et 484.*

vertenda sequentia, nimirum: 1) Quisque sacerdos in mortis non solum articulo, sed etiam periculo, ut Tridentinum (1) declaravit, censuris et casibus reservatis districtos potest absolvere (2). Advertendum tamen est, quod circa censuras reservatas tenetur confessarius facultate carens infirmo imponere, ut elapso mortis periculo se præsentet superiori; secus in censuras reincidet (3). 2) Simplex sacerdos absolvere non potest præsente confessario approbato; secus tamen, si confessarius approbatus veniat jam incœpta confessione; secus etiam, si approbatus sit complex personæ infirmæ in peccato turpi, uti decrevit summus Pontifex *Benedictus XIV.* (4). 3) Moribundus sensibus destitutus recte potest absolvi, saltem sub conditione (quod securius est), dummodo constet, infirmum absolutionem desiderasse, pœnitentiæ signum præbens, aut si confessionem quæsierit (5); et id intelligitur, etiamsi moribundus in actu peccati sensus amiserit; *l. c.* ex *d. Augustini* auctoritate, et ratione, quia ex una parte conditio sacramenti irreverentiam removet, et ex alia semper in tali casu quemque velle suæ saluti consulere judicatur, et sensibile aliquod signum ostendere, licet morbi causa signum non bene intelligatur. 4) Si infirmus post tertium diem, licet de periculo monitus, nec tamen confiteri vellet, optimum erit, si sacerdos medicum monefaciat, ut juxta *s. Pii V.* bullam eum non amplius invisere eat. Si tamen infirmus in sua adhuc maneat pervicacia, tunc medico curam denuo suscipere licebit (6).

II. *Circa communionem.*

265. Sequentia adnotantur monita: 1) Ut infirmo viaticum ministrari possit, necesse non est, ut omni vitæ spe destitutus sit, sed sufficit mortis periculum (7); 2) si vomitus periculum adsit, viaticum dari non potest, licet præmittatur experientia cum particula non consecrata (8); 3) pueris ratione pollentibus etiam rite viaticum dari potest; necnon phreneticis, dummodo sancte vixisse constet

(1) *sess. 14. c. 7.* — (2) *l. 6, 561.* — (3) *l. c. n. 563. v. secus.* — (4) *l. c. n. 553.* — (5) *l. c. n. 481.* — (6) *vide l. 6, 664.* (7) *l. 6, 284.* — (8) *n. 292. v. in dubio.*

aut paulo ante confessi sint, et periculum irreverentiæ non adsit: ideoque cum istis probabiliter licitum est experiri cum particula non consecrata. 4) Infirmis etiam in parasceve, ut habetur ex s. rituum congregationis decreto anno 1622 edito, viaticum ministrare, non tantum licet, sed ad hoc parochi tenentur.

266. 5) Communis sententia tenet, quod in eadem infirmitate ægroto non jejuno pluries viaticum dari possit; saltem si intersit sex vel octo dierum spatium; imo multi DD. minus temporis intervalli exigunt (1). Si tamen ægrotus mane ex sua devotione communicavit, non potest ei ipsomet die viaticum dari, nisi tamen mortis periculum ex aliquo supervenienti morbo violento, nempe vulneris, veneni, casus et similis, advenerit. Secus, si ægrotus in infirmitate jam constitutus mane communicavit (2).

267. 6) Si tamen infirmus tantum confessus sit, et malum increbrescit, tunc sacerdos eum, ut quando citius viaticum accipiat, sedulo disponat, ut sana mente et majori fructu recipiat; ideoque desiderium recipiendi viaticum in animum inducere curet, ut ita munitus dæmonis viribus majori nixu et gratia obstare possit, utque Jesu Redemtori nostro magis se uniat; qui eum invisere cupit (dicat), ut suas possit in se gratias effundere et ad cœlestem patriam brevi perducere: sin autem, ut si expedierit, etiam corporis salutem impertiatur. *S. Cyrillus Alexandrinus* ait, quod sancta eucharistia *etiam morbos depellit et ægrotos sanat.* Et de suomet patre *s. Gregorius Nazianzenus* refert, quod, statim ac communionem accepit, convaluit.

268. Sacerdos igitur sic infirmum alloquetur: „*Frater mi, licet tua sanitas non sit desperata, in periculo tamen est; ideoque optimum est, ut, quanto citius potes, viaticum accipias; nam Christus in pristinam te restituet sanitatem, si hoc tuæ æternæ saluti expedierit; si tamen mori debes, contra diabolum in tuum auxilium veniet et tui itineris ad beatam patriam comes erit. Quid dicis? cupisne viaticum accipere?*" *Quidem.* „*Eja*

(1) *vide n. 284. et 285.* — (2) *vide rationem cit. n. 285. dub. 3.*

igitur præpara animam tuam ad amplectendum tuum Redemptorem, qui pro te mortuus est. Dic toto corde: Veni, Jesu mi, veni, amor meus, omne bonum meum! veni, ad te anima mea desiderat! Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei et pars mea in æternum.

269. Sacerdotis autem, cum viaticum pervenerit, sit cura ab infirmi cubiculo parentes, uxorem nempe, sorores, filios et cæteros, qui passionis ei esse possunt causa, depellere. Tunc ei subjungat: *S. Philippus Nerius, cum in suo cubiculo ss. sacramentum viderit, exclamavit: En amor meus, en amor meus! Dic etiam, frater, dic: En amor meus! En hic est Filius Dei, qui pro tua salute descendit de cœlis, homo factus est, pro te in cruce mortem subire voluit, et nunc te invisum in ipso tuo cubiculo venit. Bono sis animo! jam tibi peccata condonavit. Culparum tuarum jam te pœnituit et adhuc pœnitet. Sed nunc diligis Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; itane est? Eja ergo dic: Amo te, Deus meus, super omnia, et quia diligo te, me pœnitet peccasse: propter amorem tuum libenter morior; jam tibi placet, mori cupio, ut videam te et in æternum amem.*

270. Dicat inde: *Si igitur N. Jesum amas, parcis nunc amore sui omnibus, qui te in aliquo offenderunt; non est ita? petisne etiam veniam, quibus injurias et offensas irrogasti? Eja igitur, converte faciem tuam ad Jesum, qui te amplecti cupit: dic toto corde: Domine, non sum dignus, sed licet indignum te tanto munere fatearis, ad te tamen Dominus venire vult. Iterum igitur eum ardenter voca: Veni, Domine, veni, amor meus! Deus meus et omnia, veni! ad te sitit anima mea, et præter te nihil aliud cupit.*

271. Communicato jam infirmo ad gratiarum actionem illum adjuvet sacerdos: *Eja igitur frater, age nunc Domino gratias, qui ad te venire tegue amplecti dignatus est! Sacramentum est et vere dicitur futuræ gloriæ pignus. Dominus tecum est, quid amplius times? Exulta, frater, Deus tibi dare vult paradisum, ideoque totum se tibi impertiri dignatus est; dic ergo: Dominus meus, amor meus, te amplector! Tibi gratias ago, te amo, et in æternum me te amaturum spem habeo: me pœnitet*

te offendisse, et nunc, quidquid mihi superest vitæ, in tuum amorem impendere firmiter propono.

272. *Jesu mi, vitam meam in holocaustum libenter offero, si tibi placet eam mihi auferre. Fiat semper voluntas tua! Sanctam perseverantiam, amorem tuum mihi tantum concedere precor, ita ut amando te animam efflem, ut veniam ad te semper amandum in cœlo. Tu me non deseres, ego non deseram te; ergo Deus animæ meæ, in æternum nos invicem diligemus.*

III. *Circa extremam-unctionem.*

273. Extrema-unctio, uti est ultimum sacramentum, ita ex *d. Thoma* est vitæ spiritualis corona; ipsa homo munitus ad cœlestem patriam ingredi disponitur. Unde sacramentum hoc, dum ægrotus mente pollet, ut ei magis prosit, opus est, ut conferatur, quoniam, licet conferri non possit, nisi grave mortis periculum, saltem probabile, immineat (1), tamen ad ultimum vitæ discrimen prorsus differendum non est (2); unde ait catechismus Romanus §. 9., graviter peccare parochos illos, qui conferunt extremam-unctionem, quando nulla adest spes vitæ, et ægrotus jam privatur sensibus.

274. Aegroto sacerdos suadere studeat, quod extrema-unctio, si animæ profutura erit, etiam ad corporis sanitatem confert, ut Tridentinum (3): *Interdum sanitatem corporis consequitur, ubi saluti animæ expedierit.* Hæc tamen sanitas non confertur, cum naturaliter impossibile sit iterum restitui ad salutem. De quodam jam defuncto refert *Joannes Eroldus*, hunc revelasse, quod, si extremam-unctionem prius accepisset, statim e morbo convaluisset; sed quia distulerat, ideo vita defunctus erat, et ad purgatorii ignem centum annis damnatus. *Secundo* extrema-unctio peccatorum reliquias remittet, et per consequens ipsa peccata mortalia occulta, ut docet *d. Thomas* (4); ideoque instruatur infirmus, ut, dum quinque corporis sensus unguntur, ipse de culpis per ipsos commissis doleat et cum astantibus etiam respondeat: *Amen.*

(1) *ut in nostra morali l. 6, 714. dub. 4.* — (2) *l. c. advert. 1.* — (3) *sess. 14. cap. 2.* — (4) *vide l. 6, 731. v. commune.*

Tertio particularia auxilia, quibus in illo extremo agone inferni vim et impetum frangat, subministrabit. Quare multum probabile est, gravi se obstringi scelere, qui hoc sacramentum accipere recusaret, ut supra diximus *n. 107.*

275. Aliqua hic de hujus sacramenti administratione scitu necessaria adnotare licebit.

1) *Speculative* tantum probabilis est opinio dicens, sufficere ministrare hoc sacramentum cum una gutta olei, illam per partes non diffundendo; non tamen *practice* quia hæc vera unctio non esset (1).

2) Unctio quinque sensuum, secundum communiorem sententiam, est de necessitate sacramenti: unde pestis tantum tempore aut alicujus imminentis mortis periculi una tantum et in uno sensu (consultius in capite) unctio adhiberi potest; sed semper sub conditione, *si valet*, et cum unica forma, dicendo: *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus, quidquid deliquisti per sensus, nempe visum, auditum gustum, odoratum et tactum.* Si tamen æger supervivat, unctiones etiam sub conditione reiterari debent in omnibus quinque sensibus solitis orationibus.

3) Non est de necessitate sacramenti geminam unctionem in geminis partibus adhiberi; imo unum tantum oculum, unam manum etc. ungere licite sufficit, dum periculum infectionis aut alia necessitas adest, ut si infirmus nequit verti ad aliud latus. Unctio renum in mulieribus, et etiam in viris, *quando infirmus* (ut rituale monet) *commode moveri non potest, relinquitur.* Unctionem tamen pedum non esse de necessitate sacramenti communis sententia tenet; sed quoad hoc ecclesiarum consuetudo servanda est (2). Nec etiam de necessitate sacramenti est, in unctione partium ordinem servari: gravi tamen culpa se obstringit, qui receptum ordinem non servat (3).

4) Extrema-unctio rite confertur pueris, qui ratione pollent, licet non adhuc s. communionis idonei sint; in dubio tamen de usu rationis sub conditione administrari potest. Hoc tamen cum prorsus carentibus non procedit (4).

(1) *vide in morali l. 6, 709. dub. 4.* — (2) *l. 6, 710. v. certum.* — (3) *l. c. v. nec etiam.* — (4) *n. 719. et 720.*

5) Amentibus, phreneticis, delirantibus, qui, dum rationis usum habuerunt, pii animi significationem dederint et extremam-unctionem petierint, aut verisimiliter petiissent, aut contritionis signum dederint, remoto irreverentiæ periculo, dari potest: et eo magis, si lucidum aliquod rationis intervallum habent. In dubio autem, an quis unquam rationis usum habuerit, conditionate dari potest. Idem de ebriis, si in mortis periculo sint, nisi tamen constet, in mortali culpa fuisse, cum sensus ipsi amiserint; impœnitentibus enim, et qui in manifesto peccato moriuntur, necnon excommunicatis penitus denegari debet, ut rituale Romanum monet (1). Mulieribus etiam, si ob partus dolores in mortis periculo sint, conferri potest.

6) Orationes præscriptæ extra formam in casu necessitatis omitti possunt, quæ postea dicentur, si tempus suppetet (2); et in tali casu sacramentum dari potest etiam sine luminibus et ministro (3), et etiam probabiliter sine superpelliceo et stola (4).

7) Extrema-unctio in eadem infirmitate iterari non potest, nisi infirmus a priori probabiliter convaluerit, et in aliud simile vitæ discrimen inciderit, ut docet Tridentinum (5).

8) Cautus sit sacerdos in movendo ægroto, ut partes viciniores ungat; si tamen caute revolvat, et casu ille e vita decedat, irregularitatem non teneat incurrisse; quia in hoc casu irregularitas non potest incurri nisi ob delictum, a quo, qui charitatis causa aliquod inculpabiliter agit, immunis est. Denique recte parochus in sua domo oleum sanctum in nocte servare potest, dum probabile periculum prævidet, ut si vocatus ad conferendam unctionem præsto non esset (6).

§. V. *Monita circa agonem et mortem.*

276. Cum infirmus ad agonem pervenit, solitis ecclesiæ armis ad eum juvandum, quantum potest, sacerdos utatur.

(1) *vide l. 6, 732.* — (2) *l. c. n. 727.* — (3) *l. c. n. 728.* (4) *l. c. n. 726.* — (5) *sess. 14. c. 3.; vide l. 6, 715.* — (6) *l. 6, 730.*

1) Sæpius infirmum aqua benedicta aspergat, præsertim si diabolicis tentationibus exagitatur, dicendo: *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus.*

2) Crucis signaculo eum muniat et benedicat, dicens: *Benedicat te Deus Pater, qui te creavit; benedicat te Filius, qui te redemit; benedicat te Spiritus sanctus, qui te sanctificavit.*

3) Salvatoris, necnon Mariæ aliquam imaginem sæpius osculandam præbeat.

4) Curet, ut infirmus lucretur omnes indulgentias, quas potest, et præsertim accipiat benedictionem in articulo mortis *Benedicti XIV.* cum indulgentia plenaria, quam infra *n. 287.* annotabimus.

5) Identidem suggerat aliquam sententiam doloris, conformitatis, spei in Domini passionem ac B. Mariæ intercessionem, necnon desiderii videndi Deum. Curet tamen sacerdos intervallum aliquod interponere, ut infirmus habeat et ruminandi tempus et quiescendi.

6) Studeat, ut sæpissime ss. Jesu et Mariæ nomina, saltem corde, si loqui non potest, invocet, ac multoties dicat orationem illam: *Maria, mater gratiæ etc.*

7) Agonis tempore faciat, ut circumstantes plures B. Mariæ Virginis litanias pro ægroto dicant. Proderit etiam procurare, ut tunc pulsetur campana agonis ad significandam omnibus instantem mortem expirantis ægroti, ut pro ipso orent; quod etiam sanis juvare potest. Et hic generatim animadvertendum est, quod, cum infirmus est sensibus destitutus, magis illi prosunt orationes quam verba.

) Cum tempus expirandi instat, sacerdos flebili voce et flexis genibus consuetas ecclesiæ orationes recitet: *Proficiscere etc.*, ut in fine breviarii aut rituali habentur.

9) Dum manus, pedes etc. infirmi tangit, ut, an friguerit, videat, caveat saltem, ne sæpius fiat, ne eum perturbet; et ne illum vertat, curet illo agonis statu, nam id mortem accelerare posset.

10) Dum infirmus proximus est ad transitum, tradit ei candelam benedictam, ut teneat et ita in fide mori profiteatur.

11) Dum infirmus adhuc sensibus viget, absolutionem pluries ei conferri post brevem reconciliationem juvabit,

ut ita ille magis circa statum gratiæ securus reddatur, si forsan præteritæ confessiones invalidæ fuissent, aut saltem gratiæ augmentum recipiat, nec non purgatorii pœnæ ei minuantur. Et si forte infirmus tunc in lethale incidat peccatum, ne exterreat, sed monens, ut Jesu ac Mariæ nomina invocet, si rursus tentatur, benigne ipsum confortet, procuret, ut contritionis actum eliciat, et statim absolvat. Si tamen infirmus jam sensibus caret, et nullum doloris nec absolutionis desiderii signum ostendit, non expedit valde sæpius intra eumdem diem absolutionem ei impertiri; quia tunc, licet conditionate detur, tamen, ut sacramentum valeat administrari sub conditione, urgens et gravis causa requiritur; unde opus est, ut aliquod notabile temporis spatium intermediet. Verum in hoc sacerdos ex conscientia, quam noverit infirmi, se dirigere debet; nam si ille habituatus fuit in pravis cogitationibus, si aliquo vulnere moritur, aut aliqua odii vel impuri amoris passione est irretitus, si infirmitas est nimis acerba, et ipse non libenti animo suffert, tunc sæpius absolutio dari potest: sin autem, sufficit, ut trium aut quatuor horarum spatium intercedat; frequentius tamen, si jamjam moriturus est. Non absre autem erit, ægrotum, dum mente pollet, monere, ut, si loqui non possit, signum aliquod determinatum det, dum absolutionem quærit, aut dum sacerdos ipsi conferre vult, ex. gr. oculos claudat vel reseret, manum elevet, caput inclinet et similia.

277. *Denique*, cum e vita jam migrasse videtur, caveat sacerdos, ne statim det hujus mortis signum, nec ei statim oculos aut os claudat, aut visum pannis cooperiat; quia, si nondum mortuus esset, fieri posset, ut mors acceleraretur. Cum autem certo scit, animam jam ad æternitatem migrasse, circumstantes, ut pro illo orent, moneat, et ipse flexis genibus dicat orationem: *Subvenite etc.*, ut in rituali vel in breviario.

§. VI. *Affectus, qui suggeri possunt agonis et expirationis tempore.*

278. *In te, Deus meus, infallibilis veritas, credo; in te, immensa misericordia, spero; te, infinita bonitas, amo.*

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei et pars mea in æternum.

Amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.

In pace in idipsum dormiam et requiescam.

Deus meus, ne permittas me separari a te! Nihil aliud quam te cupio. Bonitas infinita, te amo, te amo, te amo!

(Hic animadvertendum est, actus frequentiores, qui moribundis suggeri debent, esse **amoris** et **doloris**.)

Jesu mi, qui mox me judicaturus es, parce mihi, antequam judices! Te amo, et quia te amo, me pœnitet te offendisse.

Jesu mi dulcissime, ne permittas me separari a te!

Sanguis Jesu, lava me, passio Christi, salva me!

In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

Moriar, Domine, ut te videam!

Maria, mater Dei, ora Jesum pro me!

Illos tuos misericordes oculos ad nos converte, et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende!

O Maria, nunc tempus est auxiliandi servum tuum!

Mater mea, ne derelinquas me!

O paradise, o pulchra patria, o amoris patria, quando te videbo!

Deus meus, quandonam facie ad faciem te amabo!

Quandonam, Jesu mi, te non amplius amittendi securus ero!

Deus meus et omnia!

Contentus sum omnia amittere, ut acquiram te, Deus meus.

Deus meus, propter amorem Jesu miserere mei!

Mitte me, Domine, in purgatorii ignem, per quantum vis; noli tamen in infernum, ubi te amare non possum!

Te ergo quæsumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti!

Aeterne Deus, spero et cupio in æternum te amare.

Amor meus crucifixus est. Jesus meus, amor meus pro me mortuus est.

Deus, in adjutorium meum intende! Domine, ad adjuvandum etc.

Pater æterne, propter amorem Jesu Christi da mihi gratiam tuam! Te amo, me pœnitet etc.

Quomodo possum de tot tantisque beneficiis, quæ mihi fecisti, Deus meus, tibi rependere gratias? spero in æternum in cœlo tibi gratias agere.

Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ etc.

Miserere mei, Deus, secundum magnam etc.

Misericordias Domini in æternum cantabo.

Dum jam ægrotus est proximus ad expirandum.

279. *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum!*

Jesu mi, tibi animam, quam tuo sanguine redemisti, commendo!

(Hic notandum, quod, dum infirmus jam ad exhalandam animam vicinus est, actus suggeri debent sine pausa et fortiori voce.)

Domine Jesu Christe, suscipe spiritum meum!

Deus meus, adjuva me! sine me venire ad amandum te in æternum!

Jesu mi, amor meus, te amo, me pœnitet. O utinam nunquam te offendissem!

O Maria, spes mea, adjuva me, ora pro me Jesum!

Jesu mi propter passionem tuam salva me! Te amo!

Maria, mater mea, in hac hora adjuva me! S. Joseph, adjuva me! Archangele Michael, defende me! Angele custos, custodi me! S. N., (hic præcipue protectoris ægroti fiat mentio) *commenda me Jesu Christo! Sancti et sanctæ Dei, intercedite pro me!*

Jesus, Jesus, Jesus!

Jesus et Maria, vobis cor et animam meam dono.

§. VII. *Imminentis mortis signa.*

280. Opus est, ut sacerdos, qui hoc charitatis opus exercet, imminentis mortis signa sciat, ut ita ægroto jam expiranti melius auxiliari possit. Præcipua et universalia sunt tria: 1) Pulsus deficiens, intermittens et fornicans; 2) respiratio anxia; 3) oculi excavati et vitreati, aut apertiores solito, vel nimis lucidi, vel qui

respiciunt objecta diverse, quam aliis apparent, ut cum palpebra superior relaxatur et inferiorem prætergreditur.

281. Sunt etiam proxima mortis signa: Nasus acuminatus et in extremitate albescens, et si nares ad instar follis sufflant; manus trementes, ungues lividæ, facies flavescens, livida et mutata; flatus male olens et frigidus, corpus immobile, sudor frontis et frigidus, calor in cordis parte nimius, festucas aut lanugines colligere, frigiditas in extremis omnibus partibus.

282. Signa tamen proximiora expirationi sunt: Respiratio intermittens aut languida, defectio pulsus, dentium contractio, stridor, distillatio in gela, lene quoddam suspirium aut gemitus, lacryma per se fluens, oris, oculorum et totius corporis torsio.

283. *Advertatur 1.*, quod laborantes hydropisi, ectica febri vel vulnere, asthmate, pleuritide, sanguinis fluxu, vomitu, angina et rheumatismo, interdum cum paucis nominatorum signorum et cum pulsu valido ac loquentes expirare solent.

Advertatur 2., proximos morti esse, qui pleuritide laborant, dum respirationis difficultas, anhelitus augmentum et labia livida apparent. Vulnerati capite interdum subitaneo deliquio moriuntur. Hydropici, dum pulsus deficit, et anhelitus crescit, ac in ore spuma apparet. Qui febri intermittente laborant, mori solent in principio accessionis, dum convulsiones vehementes sunt.

Advertatur 3., quod in aliquibus ægrotis flatus est adeo debilis et cordis exagitatio, ut jam mortui videantur, et tamen non sunt. Signa certiora mortis sunt: Omnium partium frigiditas, etiam in regione cordis, corporis gravitas, alicujus spiritus naribus admoti stimulum non sentire, speculum ori accessum flatu non maculari et similia.

Demum advertatur, quod interdum signa superius in primo loco adducta fallunt, etiam sine illis repente moritur infirmus: ideoque dum ægrotus in agone manet, sacerdos oportet ne unquam illum deserat.

§. *octavus et ultimus.*

Preces, actus christiani et benedictiones.

284. Sacerdos domum ægroti ingrediens dicat: *℣. Pax huic domui.* ℟. *Et omnibus habitantibus in ea.*

Cubiculum aqua benedicta aspergat, dicens: *Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor.*

Deinde dicere potest orationes, quæ in rituali pro extrema-unctione extant. Postea Redemptoris imaginem accipiat dicens: *Ecce crucem Domini, fugite, partes adversæ!* Et ægroto osculandam præbeat, dicens: *Deosculare pedes Jesu Christi, qui in hac cruce pro salute tua mortuus est.*

285. Deinde dicat: *In Deo N. N. igitur spem tuam jacta! sperare volumus, Mariam a Deo salutem tibi intercedere velle: infirmitas tamen gravis est, voluntati Dei tuam conforma, ut de te faciat, quod ipse vult. Eja igitur mecum recita christianos actus, ut cum istis ad mortem te disponere valeas, si pro bono animæ tuæ sic Deus determinavit; dic ergo mecum:*

286. Actus fidei. *Deus meus, infallibilis veritas, quia tu, quod credere debeam, s. ecclesiæ revelasti, credo, quod credendum mihi proponit ecclesia. Credo, te esse Deum meum, omnium Creatorem, qui per totam æternitatem paradiso justos remuneras, peccatores vero castigas inferno. Credo mysterium ss. Trinitatis, i. e. Patrem, Filium et Spiritum sanctum, tres personas, sed unum Deum. Credo secundam personam, id est Filium Dei, hominem factum in utero Mariæ semper virginis, et pro nobis peccatoribus mortuum esse. Inde resurrexit et nunc sedet ad dexteram Patris; et inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credo septem sancta sacramenta, et præcipue baptismum, pœnitentiam, eucharistiam et extremam-unctionem. Credo, omnes resurgere debere cum corporibus suis; et denique credo omne id, quod credit s. ecclesia catholica Romana, in qua sola credo esse veram fidem.*

Actus spei. *Deus meus, confisus tuis promissis, quia tu fidelis, potens et misericors es, propter merita*

Jesu Christi peccatorum meorum veniam spero perseverentiam finalem et gloriam paradisi.

Actus amoris et doloris. *Deus meus, quia tu es bonitas infinita, infinito amore dignus, toto corde meo te diligo super omnia. Et omnium peccatorum meorum, quia tuam infinitam bonitatem offendi, tota anima mea me pœnitet et displicet. Potius mori quam peccare propono, cum gratia tua, quam ut nunc mihi des et semper, te precor. Et propono sancta sacramenta recipere in vita et in morte.*

Benedictus XIII. omnibus, qui semel in die hos eliciunt actus, septem annos indulgentiæ largitus est; et si per mensem integrum fiant, confessis et communicatis, juxta mentem Pontificis orantibus, indulgentiam plenariam, etiam pro defunctorum animabus, concessit: et si in fine vitæ quis faciat, indulgentiam in articulo mortis.

Benedictio in articulo mortis.

287. Pontifex *Benedictus XIV.* anno 1747 episcopis facultatem concessit et eorum delegatis, indulgentiam plenariam ægrotis petentibus impertiri, postquam pœnitentiæ, eucharistiæ et extremæ-unctionis sacramenta acceperint aut verosimiliter quæsiissent, aut si signum aliquod doloris dederint et postea sensus amiserint. Non vero excommunicatis et impœnitentibus, nec etiam illis, qui in evidenti peccato moriuntur. Advertendum tamen, quod prædicta facultas debet ab episcopis exposci a quocumque Pontifice pro tempore; in bulla enim *Pia mater*, edita a *Benedicto XIV.* die 5. Aprilis anno 1747, sic dicitur: *Cum novi episcopi catholicis gregibus in posterum præficientur, volumus atque statuimus, ut singulis eorum hujusmodi facultatem a Nobis sive a Romano pro tempore Pontifice postulantibus, apostolicæ litteræ etc.* Modus, quo datur benedictio est hic.

288. Sacerdos ægroti domum ingrediens dicat: *Pax huic domui et omnibus habitantibus in ea.* Et aspergat aqua benedicta, dicens: *Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor.* Postea dicat: *Miserere mei, Deus, secundum magnam miseri-*

cordiam tuam! Gloria Patri etc. Et nihil aliud dicens repetat antiphonam: *Asperges me etc.*

Si ægrotus confessionem petit, sacerdos benigne audiat; sin vero, contritionis actum ut ægrotus eliciat, studeat, confortetque eum ad paradisi gloriam sperandam: hortetur, ut totum se offerat Deo et pro peccatorum suorum satisfactione id, quod vult Deus, ipsamque mortem acceptet. Inde dicat:

289. ℣. Adjutorium nostrum in nomine Domini.

℟. Qui fecit cœlum et terram.

Antiph. Ne reminiscaris, Domine, delicta famuli tui (vel ancillæ tuæ) neque vindictam sumas de peccatis ejus!

Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison. Pater noster etc.

℣. Et ne nos inducas in tentationem!

℟. Sed libera nos a malo!

℣. Salvum fac servum tuum (vel ancillam tuam) Domine!

℟. Deus meus sperantem in te.

℣. Domine exaudi orationem meam!

℟. Et clamor meus ad te veniat.

℣. Dominus vobiscum.

℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Clementissime Deus, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui neminem vis perire in te credentem atque sperantem, secundum multitudinem miserationum tuarum respice propitius famulum tuum N., quem tibi vera fides et spes christiana commendat! Visita eum in salutari tuo, et per Unigeniti tui passionem et mortem omnium ei delictorum suorum remissionem et veniam clementer indulge, ut ejus anima in hora exitus sui te judicem propitiatum inveniat, et in sanguine ejusdem Filii tui ab omni macula abluta transire ad vitam mereatur perpetuam. Per eumdem etc.

Tum, postquam clericus dixerit: Confiteor Deo *etc., sacerdos dicat:* Misereatur etc., Indulgentiam etc.; *deinde:*

Dominus noster Jesus Christus. Filius Dei vivi, qui b. Petro apostolo suo dedit potestatem ligandi atque solvendi, per suam piissimam misericordiam recipiat confessionem tuam et restituat tibi stolam primam, quam

in baptismate recepisti, et ego facultate mihi ab apostolica sede tributa indulgentiam plenariam et remissionem omnium peccatorum tibi concedo. In nomine Patris etc.

Per sacrosancta humanæ reparationis mysteria remittat tibi omnipotens Deus omnes præsentis et futuræ vitæ pœnas, paradisi portas aperiat et ad gaudia sempiterna perducat! Amen.

Benedicat te omnipotens Deus, ✠ Pater, Filius et Spiritus sanctus! Amen.

At si infirmus esset tam morti proximus, ut tempus non suppeteret supradictis precibus, sacerdotis statim impertiatur ei præfatam benedictionem.

Dominus noster Jesus Christus etc.

290. Benedictio scapularis s. Mariæ de monte Carmelo. *)

Sacerdos conversus ad habitum dicat:

℣. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam!
℟. Et salutare tuum da nobis!
℣. Domine Deus virtutum, converte nos!
℟. Et ostende faciem tuam, et salvi erimus.
℣. Domine exaudi orationem meam!
℟. Et clamor meus ad te veniat.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Caput omnium fidelium, Deus, et humani generis Salvator, hunc habitum, quem propter tuum tuæque genitricis V. Mariæ de monte Carmelo amorem atque devotionem servus tuus est delaturus, dextera tua sanctifica ✠: et hoc, quod per illud mystice datur intelligi, tua semper custodia corpore et animo servetur, et ad remunerationem perpetuam cum sanctis omnibus felicissime perducatur. Qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

---

*) Hoc scapulare est ordinis Carmelitarum, ac constat ex panno coloris fusci. *Editor.*

Deinde aspergat aquam benedictam super habitum, et postea ipsum imponat personæ recipienti, dicens:

Accipe, vir devote, hunc habitum benedictum, precans sanctissimum Virginem, ut ejus meritis illum perferas sine macula, et te ab omni adversitate defendat atque ad vitam perducat æternam. Amen.

Deinde dicat:

Ego ex potestate mihi tradita et concessa suscipio ac recipio te ad participationem omnium orationum, disciplinarum, precum, suffragiorum, eleemosynarum, jejuniorum, vigiliarum, missarum, horarum canonicarum ac cæterorum bonorum spiritualium, quæ passim die nocteque (cooperante misericordia Jesu Christi) a religiosis peraguntur. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Bene✠dicat te Conditor cœli et terræ, Deus omnipotens, qui te eligere dignatus est ad B. V. Mariæ de monte Carmelo societatem et confraternitatem, quam precamur, ut in hora obitus tui conterat caput serpentis, qui tibi est adversarius, et tandem tanquam viator palmam et coronam sempiternam hæreditatis consequaris. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Aspergatur recipiens aqua benedicta.

291. **Benedictio scapularis s. Mariæ septem dolorum** *).

℣. Adjutorium nostrum in nomine Domini.
℟. Qui fecit cœlum et terram.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Domine Jesu Christe, qui tegmen nostræ mortalitatis induere dignatus es, obsecramus immensam largitatis tuæ abundantiam, ut hoc genus vestimentorum, quod

*) Hoc scapulare est ordinis Servorum B. M. V., ac constat ex panno coloris nigri. *Editor.*

sancti patres ad innocentiæ humilitatisque indicium in memoriam septem dolorum B. V. Mariæ nos ferre sanxerunt, ita bene✝dicere digneris, ut, qui illis fuerit indutus, corpore pariter ac anima inducat te Salvatorem nostrum. Qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

Postea sacerdos aspersum scapulare aqua benedicta recipienti imponat, dicens:

Accipe, charissime frater, habitum B. Mariæ Virginis, singulare signum servorum in memoriam septem dolorum, quos ipsa in vita et morte unigenti Filii sui sustinuit, ut ita indutus sub ejus patrocinio perpetuo vivas. Benedictio Dei omnipotentis, ✝ Patris et Filii et Spiritus sancti descendat super te et maneat semper! Passio Domini nostri Jesu Cbristi et compassio B. M. V. sit in corde et corpore nostro! Amen.

292. Benedictio scapularis conceptionis immaculatæ Dei Matris. *)

℣. Adjutorium nostrum in nomine Domini.
℟. Qui fecit cœlum et terram.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Domine Jesu Christe, qui tegmen nostræ mortalitatis induere dignatus es, tuæ largitatis clementiam humiliter imploramus, ut hoc genus vestimenti, quod in honorem et memoriam conceptionis immaculatæ B. M. V. (necnon, ut illo indutus exoret) in hominum pravorum morum reformationem institutum fuit, bene✝dicere digneris, ut hic famulus tuus, qui eo indutus fuerit, eadem B. V. M. intercedente te quoque induere mereatur. Qui vivis et regnas etc.

---

*) Hoc scapulare est ordinis clericorum regularium (vulgo Theatinorum), ac constat ex panno coloris cærulei.
Editor.

Postea sacerdos aspersum scapulare aqua benedicta imponat recipienti, dicens:

Accipe, frater, scapulare beatæ Mariæ Virginis immaculatæ, ut ea intercedente, veterem hominem exutus, ab omni inquinamento mundatus, ipsum perferas sine macula et ad vitam pervenias sempiternam. Amen.

Et ego ex facultate mihi tradita recipio te in participationem bonorum spiritualium, quæ in nostra congregatione gratia Dei fiunt, et quæ per sanctæ sedis apostolicæ privilegium concessa sunt. In nomine Patris ✠ et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Si infirmus numquam acceperit aliquod scapulare, vel aliquod ex iis, de quibus supra sermonem fecimus, curet sacerdos, qui facultatem habet, ut infirmus tunc recipiat, ut indulgentias lucretur.

Benedictio scapularis ss. Trinitatis. *)

℣. Adjutorium nostrum etc.

Oremus.

Domine Jesu Christe, qui tegmen nostræ mortalitatis induere dignatus es, obsecramus tuæ largitatis abundantiam, ut hoc genus vestimenti, quod ss. patres Joannes et Felix ad innocentiæ et humilitatis indicium abrenuntiantes huic sæculo ferre sanxerunt, ita bene✠dicere et sancti✠ficare digneris, ut hic famulus tuus, qui eo indutus fuerit indumento, te quoque induere mereatur. Qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

Asperso habitu aqua benedicta, imponit recipienti, dicens:

Inducat te Deus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate. Amen.

Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison. Pater noster.

---

*) Benedictio hujus scapularis, quod est ordinis ss. Trinitatis ac constat ex panno coloris albi et rubro-violacei, non invenitur in opere *s. Alphonsi*, et addita est, quia hæc quatuor scapularia conjungi solent. *Editor.*

℣. Salvum fac populum tuum, Domine!
℟. Et benedic hæreditati tuæ!
℣. Emitte Spiritum tuum, et creabuntur.
℟. Et renovabis faciem terræ.
℣. Esto, Domine, turris fortitudinis!
℟. A facie inimici.
℣. Nihil proficiat inimicus in eo.
℟. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.
℣. Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu.
℟. Laudemus et superexaltemus eum in sæcula.
℣. Domine, exaudi orationem meam!
℟. Et clamor meus ad te veniat.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et cui in tuo nomine habitum religionis imposuimus, ita benedicere digneris, ut te largiente devotus persistat et vitam consequi mereatur æternam. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Oremus.

Omnipotens, æterne Deus, qui dedisti famulis tuis in confessione veræ fidei æternæ Trinitatis gloriam agnoscere et in potentia majestatis adorare unitatem, quæsumus, ut ejusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur adversis.

Deus, qui corda fidelium s. Spiritus illustratione docuisti, da nobis in eodem Spiritu recta sapere et de ejus semper consolatione gaudere.

Deus, qui per beatos patres Joannem et Felicem ordinem ss. Trinitatis ad redimendum de potestate Saracenorum captivorum cœlitus restituere dignatus es: præsta, quæsumus, ut eorumdem suffragantibus meritis a captivitate corporis et animæ te adjuvante liberemur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

INDEX CAPITULORUM

IN HAC PRAXI CONTENTORUM.

Introductio, n. 1.

Caput I. *De officiis confessarii*, 2—20.

§. I. *Circa officium patris. Ubi agitur de charitate, quam adhibere debet confessarius in excipiendis et audiendis pœnitentibus*, 3.

§. II. *Circa officium medici*, 6. *Ubi agitur de modo et tempore, quando confessarius corripere debet pœtentem*, 7. *Ignorantem instruere*, 8. *Disponere ad absolutionem*, 10. *Imponere illi pœnitentiam, et remedia præbere ad perseverandum*, 11. *et seq.*

§. III. *Circa officium doctoris. Ubi agitur de scientia, qua indiget confessarius*, 17.

§. IV. *Circa officium judicis*, 19. *Et hic agitur specialiter de obligatione examinandi rusticos, et de judicio formando peccatorum eorumdem*, 20.

Cap. II. *De interrogationibus adhibendis cum rudibus pœnitentibus*, 21—47.

Circa *primum præceptum. Et hic agitur de rebus scitu necessariis quoad mysteria fidei et salutem æternam. De superstitione et sacrilegio in reticendis peccatis propter ruborem. De pœnitentiis omissis et de scandalo*, 22 — 23.

Circa *secundum præceptum. Hic agitur de falsis juramentis*, 24. *De votorum transgressione, ac de ipsorum commutatione et dispensatione*, 25—26. *De blasphemia et de maledictione mortuorum, etc.*, 27. *et seq.*

Circa *tertium præceptum. Ubi agitur de obligatione audiendi missam*, 32. *Et abstinendi de operibus servilibus diebus festis*, 33.

Circa *quartum præceptum. Ubi agitur de obligatione filiorum erga genitores*, 34. *Et genitorum erga filios; ac de obligatione mutua conjugum*, 35.

Circa *quintum præceptum. Ubi agitur primo de desideriis damnorum proximi*, 36. *Secundo de contumeliis et de obligatione restituendi honorem ablatum*, 37. *Tertio de remissione injuriarum facienda offensoribus*, 38.

Circa *sextum et nonum præceptum*, 39. *et seq.*

Circa *septimum præceptum. Ubi agitur de pluribus doctrinis practicis quoad furta et restitutiones bonorum*, 42. *et seq.*

Circa *octavum præceptum. Ubi agitur de obligatione restituendi famam*, 45. *Et de judicis temerariis*, 46. *Hicque aliqua adduntur de jejunio*, 47.

Cap. III. *De interrogationibus adhibendis cum pœnitentibus diversi status et conditionis, qui sunt negligentes circa res ad conscientiam spectantes. Et I. Cum sacerdotibus*, 49. *II. Cum confessariis*, 51. *III. Cum parochis*, 52. *IV. Cum episcopis*, 53. *V. Cum monialibus*, 54. *VI. Cum judicibus et tabellionibus*, 55—56. *VII. Cum medicis*, 57. *Et hic speciatim agitur de obligatione, quam ipsi habent curandi, ut infirmi confessionem faciant. VIII. Cum pharmacopolis*, 58. *IX. Cum negotiationibus*, 59. *X. Cum sartoribus*, 60. *XI. Cum proxenetis et venditricibus*, 61. *XII. Cum barbitonsoribus*, 62. *Et hic sermo fit de viris crines mulierum componentibus.*

Cap. IV. *Quomodo se gerere debeat confessarius cum iis, qui sunt in proxima occasione peccandi*, 63. *et seq.*

Cap. V. *Quomodo cum consuetudinariis et recidivis*, 70. *et seq. Et signanter cum ordinandis in aliquo vitio habituatis, qui inhiant suscipiendo ordini sacro*, 78—79.

Cap. VI. *Quomodo cum pœnitentibus, qui habent 1) aliquam censuram aut casum reservatum*, 80—82. *Aut 2) obligationem denuntiandi*, 83. *Aut 3) impedimentum matrimonii dirimens*, 84—85. *Vel impediens a petendo debito*, 86. *Hic annotantur formulæ ad obtinendam dispensationem a s. pœnitentiaria in impedimentis, votis et irregularitatibus*, 87. *Formula exequendi dispensationem*, 88.

Cap. VII. *Quomodo se gerere debeat confessarius cum quibusdam diversi generis.*

§. I. *Quomodo cum pueris, adolescentibus et puellis. Et hic agitur signanter de examine adhibendo cum pueris*, 90. *Et deinde de absolutione ipsis impertienda*, 91. *Hic quoque agitur de electione status*, 92. *et seq.*

§. II. *Quomodo cum scrupulosis*, 95. *et seq.*

§. III. *Quomodo cum devotis*, 99 — 101.

§. IV. *Quomodo cum mutis et surdis*, 102—103.

§. V. *Quomodo cum moribundis*, 105—107.

§. VI. *Quomodo cum capite damnatis*, 108. *Et specialiter cum damnatis obstinatis*, 109.

§. VII. *Quomodo cum iis, qui a dæmonibus infestantur, aut cum ipsis carnale commercium habent*, 110—113.

Cap. VIII. *De prudentia confessarii; et I. Circa electionem opinionum*, 114—115. *II. Circa correctionem errorum ab ipso confessario commisso-*

rum in administratione sacramenti, 116. *III. Circa custodiam sigilli sacramentalis*, 117—118. *IV. In excipiendis mulierum confessionibus, et de modo agendi cum eisdem*, 119—120.

Cap. IX. *Quomodo se gerere debeat confessarius in directione personarum spiritualium*, 121—171.

§. I. *Circa orationem meditationis*, 122. *et seq.*

§. II. *Circa orationem contemplationis*, 126. *Et hic agitur de naturali animi recollectione sive de otio contemplativo*, 127. *De ariditate supernaturali, distinguendo sensibilem a substantiali*, 127—131. *De contemplatione affirmativa et negativa*, 132. *De recollectione supernaturali*, 133. *De oratione quietis*, 134. *De caligine*, 135. *De unctione activa et passiva*, 136. *De desponsatione spirituali et de extasi, raptu et spiritus volatu*, 137. *De matrimonio spirituali*, 138. *De visionibus*, 139—140. *De locutionibus*, 141. *De revelationibus*, 142. *Directio circa omnia enuntiata dona supernaturalia*, 143—144.

§. III. *Circa mortificationem*, 145 *et seq.*

§. IV. *Circa frequentiam sacramentorum et præsertim eucharistiæ*, 148 *et seq.*

§. V. *Directio animæ, quæ cupiat dirigi per tramitem perfectionis*, 156 *et seq.*

Cap. X. *De quibusdam monitis magis notatu dignis ad confessarios et parochos cum praxi docendi orationem mentalem.*

§. I. *Monita ad confessarios*, 172. *et seq.*

§. II. *Monita ad parochos*, 195. *et seq.*

§. III. *Praxis orationis mentalis*, 217. *et seq.*

Cap. XI. et ultimum. *Brevis praxis assistendi infirmis*, 227—292.

§. I. *Monita ad sacerdotem assistentem*, 229. *et seq.*

§. II. *Remedia contra tentationes*, 237. *et seq.*

§. III. *Motiva et affectus pii infirmis suggerendi*, 254. *et seq.*

§. IV. *Monita circa extrema sacramenta; et I. Circa confessionem*, 264. *II. Circa communionem*, 265. *et seq. III. Circa extremam-unctionem*, 273 *et seq.*

§. V. *Monita respectu ad agoniam et mortem*, 276—277.

§. VI. *Affectus suggerendi tempore agoniæ expirationis*, 278—279.

§. VII. *Indicia proximæ mortis*, 280. *et seq.*

§. VIII. et ultimus. *Preces, actus christiani et formulæ plurium benedictionum.*

Preces et actus, 284—286.

Benedictio in articulo mortis, 287. *et seq.*

Benedictio scapularis s. Mariæ de monte Carmelo, 290.

Benedictio scapularis s. Mariæ septem dolorum, 291.

Benedictio scapularis conceptionis immaculatæ Dei Matris, 292.

Benedictio scapularis ss. Trinitatis.

FINIS.

EXAMEN
ORDINANDORUM

Ab eodem Auctore breviter concinnatum ex eadem sua theologia morali, res scitu magis necessarias continens.

INDEX

EXAMINIS ORDINANDORUM.

Cap. I. De sacramentis in genere. (n. 1—24.)
Cap. II. De sacramento ordinis in genere. (25—46.)
Cap. III. De ordinibus in specie.

Art. I. *De prima tonsura.* (47—51.)
Art. II. *De ordinibus minoribus.* (52—56.)

Sect. I. De ostiariatu.
Sect. II. De lectoratu.
Sect. III. De exorcistatu.
Sect. IV. De acolythatu.

Art. III. *De ordinibus majoribus.* (57—132.)

Sect. I. De subdiaconatu. (57—89.)

§. I. De voto castitatis.
§. II. De horis canonicis.
§. III. De censuris in genere.
§. IV. De censuris in specie.

I. *De excommunicatione.*
II. *De suspensione.*
III. *De dispositione.*
IV. *De interdicto.*
V. *De irregularitate.*

Sect. II. De diaconatu. (90—91.)
Sect. III. De presbyteratu. (92—132.)

§. I. De ordine presbyteratus.
§. II. De sacrificio missæ.
§. III. De potestate sacerdotis.
§. IV. De munere docendi et prædicandi.

CAPUT I.

De sacramentis in genere.

1. *Quid sit sacramentum.*
2. *Quæ requirantur ad constituendum sacramentum. An circumcisio etc.*
3. *Quæ sint sacramentalia.*
4. *Distinguuntur sacramenta.*
5. *Qu. 1., quæ requirantur ad essentiam. De materia.*
6. *De forma et de connexione materiæ cum forma.*
7. *De mutatione substantiali aut accidentali.*
8. *De sacramento sub conditione. Si cum forma, aut materia dubia, vel mixta. Interruptio formæ.*
9. *De intentione ministri et suscipientis.*
10—11. *Qu. 2. De ministro. An debeat esse in gratia.*
12. *Si sit laicus, aut ministret non solemniter, an sufficiat contritio.*
13. *Si absolvat in mortali: si ministret eucharistiam: si celebret missam.*
14. *Si subdiaconus aut diaconus ministret solemniter.*
15. *Si ministret indigno.*
16. *Simulare administrationem sacramenti.*
17. *Simulare susceptionem.*
18. *An minister debeat intendere, quod facit ecclesia.*
19. *Qu. 3. Quid ad valide et licite sacramenta suscipienda?*
20. *An petere ab excommunicato vel peccatore.*
21. *An liceat dare pecuniam pro administratione sacramenti.*
22—23. *Effectus, et 1) De gratia.*
24. *2) De charactere.*

1. — Sacramentum, generaliter loquendo, significat mysterium sive rem occultam: sacramentum vero in ecclesia christiana sic definitur: *Est visibile signum invisibilis gratiæ ad populum Dei sanctifi andum, a Christo institutum.* Dicitur: *Signum visibile*, scilicet signum externum in materia sensibus subjecta: *invisibilis gratiæ;* quia sacramentum significat gratiam, quam causat invisibiliter, scilicet ex opero operato, sive per se, modo suscipiens sit dispositus; *a Christo institutum;* quia juxta

sententiam probabiliorem Christus etiam ut homo sacramenta instituit ex potestate, quæ dicitur *excellentiæ* (1).

2. — Tria igitur ad sacramentum constituendum requiruntur: 1) Signum externum; 2) promissio gratiæ; 3) institutio Christi, cum omnia sacramenta ex Christi passione vim habeant.

Dubitatur, an circumcisio fuerit olim verum sacramentum, conferens gratiam ex opere operato. Affirmat *Scotus*, sed communiter id negant DD.; nam circumcisio operabatur sanctitatem tantum externam, non autem internam; commune tamen est, quod fuerit verum sacramentum (2).

3. — Sacramentalia autem sunt quædam actionessacræ ab ecclesia institutæ, prout sunt aqua lustralis, benedictiones rerum, consecrationes et similia. Hæc non habent per se vim remittendi peccata, sed tantum impetrandi auxilia divina ad eliciendos actus bonos, quibus postea peccata remittuntur (3).

4. — Multipliciter distinguuntur sacramenta: 1) Alia sunt necessaria *necessitate medii*, ut sunt baptismus pro omnibus, pœnitentia pro lapsis in mortale, et ordo pro iis, qui sacramenta eucharistiæ et pœnitentiæ ministrant: etiam eucharistia, juxta probabiliorem sententiam, saltem in voto implicito (4). Alia *necessitate præcepti*, ut sunt confirmatio, juxta probabilem sententiam, licet opposita (5) etiam sit probabilis (6), et extrema unctio, juxta probabiliorem sententiam omnino suadendam (7). 2) Alia sunt *sacramenta iterabilia*, ut eucharistia, pœnitentia, extrema unctio et matrimonium; alia sunt *initerabilia*, ut baptismus, confirmatio et ordo, propter characterem, quem indelebiliter imprimunt. 3) Alia sunt *sacramenta mortuorum*, ut baptismus et pœnitentia, quia primam conferunt gratiam et supponunt animam mortuam, i. e. gratia carentem: alia *vivorum*, quæ aliquando per accidens dant etiam primam gratiam, nimirum casu, quo aliquis attritus, bona fide putans se contritum, illa suscipit, ut docent probabiliter *Lugo*, *Suarez*, *Coninchius*,

(1) *vide opus morale l. 6, 1—3.* — (2) *l. 6, 4.* — (3) *l. 6, 90—94.* — (4) *l. 6, 192.* — (5) *Navarri, Suarii, Soti, Laymanni, Roncagliæ, Wigandt ex d. Thom. in 3. p. q. 72. art. 8. et aliorum.* — (6) *l. 6, 181.* — (7) *n. 733.*

Cajetanus, *Croix*, *Salm.*, *Castropalaus* et alii plures ex *d. Thoma* contra alios, ex communi (1). 4) Alia sunt *formata*, i. e. cum effectu gratiæ; alia *informia*, scilicet sine collatione gratiæ, quæ est sacramenti forma. An autem detur sacramentum pœnitentiæ validum et informe, i. e. sine gratia? Alii negant; sed communiter et verius alii affirmant. Casus esset nimirum, si quis acciperet absolutionem ab aliquo mortali peccato cum attritione concepta tantum ex turpitudine supernaturali illius peccati, et cum oblivione inculpabili alterius peccati mortalis. (Qui vult videre hanc quæstionem cum omnibus suis rationibus enucleatam, observet *l. 6*, *444.*)

5. — *Quæritur 1.*, quæ requirantur ad essentiam sacramenti. Tria requiruntur: materia, forma et intentio. *Materia* est res corporea et sensibilis, quæ suscipienti applicatur, v. gr. aqua, chrisma, oleum sanctum etc. Et hæc est materia *remota*; nam *proxima* est ipsa applicatio materiæ, ut ablutio, unctio etc.

6. — *Forma* sunt verba prolata a ministro. Ut autem sacramentum valeat, requiritur connexio sive simultas materiæ et formæ, scilicet, ut materia applicetur, antequam prolatio formæ terminetur, vel postquam prolatio formæ sit incepta. Sententia autem, quod sufficiat applicare materiam immediate ante vel post prolationem formæ, est tantum probabilis, non autem moraliter certa, ut requiritur, ubi agitur de valore sacramenti, ex propositione 1. damnata ab *Innocentio XI.*, ideoque non est practice probabilis. Excipiuntur tamen sacramenta pœnitentiæ et matrimonii, quæ valent, etiamsi interponatur aliqua mora inter materiam et formam (2).

7. — Si mutetur substantialiter materia, nempe applicetur vinum pro aqua; vel mutetur forma, nempe si verba non habeant eumdem sensum, puta dicendo: *Te aspergo* pro *te baptizo*, invalidum est sacramentum. Secus, si mutatio est accidentalis, scilicet si aqua sit calida aut decocta, aut si dicas: *Ego te baptizo in nomine Patrias et Filias etc.*, ut habetur ex *c. Retulerunt de consecr. dist. 4.*; vel: *in nomine Patris omnipotentis etc.* Sic tamen mutans non excusaretur a peccato gravi (3).

(1) *l. 6, 87.* — (2) *l. 6, 9.* — (3) *l. 6, 11.*

8. — In casu necessitatis vel magnæ utilitatis bene possunt conferri sub conditione, saltem mente retenta, sacramenta, non solum characterem imprimentia, ut est certum (1), sed etiam alia, si non possit haberi materia nisi dubia (2). An autem minister possit uti materia aut forma dubia, si ad id cogatur metu mortis? Probabiliter potest, nisi cogatur in contemptum religionis (3). Si in materia propria misceatur extranea in majori vel æquali parte, materia est inepta; secus, si in minori (4). Interruptio formæ, si est modica, non officit valori sacramenti: secus, si talis sit, ut verba non constituant unum sensum (5). Non licet autem formam repetere, nisi adsit probabile dubium, quod forma invalide fuerit prolata (6). Alii dicunt, aliquas sacramentorum materias et formas fuisse a Christo in genere determinatas et relictas ecclesiæ, ut ipsa in particulari determinaret: sed probabilius alii docent, omnes fuisse a Christo determinatas in substantia. Unde, si aliqua invenitur inter novam et priscam ecclesiæ consuetudinem differentia circa materias et formas, mutatio illa censetur tantum accidentalis. (Vide hanc quæstionem ad trutinam revocatam *l. 6, 12.*)

9. — Demum ad *essentiam* sacramenti requiritur *intentio* ministri, et quidem actualis vel saltem virtualis. Intentio *actualis* est ea, quæ actu habetur; *virtualis* autem, quæ permanet in virtute actionis quam minister exequitur ex intentioni actuali prius habita; ad differentiam intentionis *habitualis*, quæ aliquando est habita et non est retractata (7). Hæc autem habitualis non sufficit in ministro; sed bene sufficit in suscipientibus sacramenta; atque in necessitate etiam, si ipsi sint dormientes aut ebrii, aut ceciderint in amentiam, postquam jam habuerint intentionem illa suscipiendi, ut communissime docent *Lugo*, *Castrop.*, *Salm.* et alii plures cum *d. Thoma* (8), et patet ex *c. Majores* §. *Verum de baptismo* et etiam ex *instructione de baptismo*, data a *Benedicto XIV.*, incipiente: *Postremo mense.* Imo quoad extremam unctio-

(1) *ex c. 2. de baptism.* — (2) *ita Suar., Castrop., Habert, Bonac., Ronc., Salm. et alii communiter contra Juenin. et Antoine l. 6, 28. et 29* — (3) *ita Sanchez, Coninchius* (4) *ita s. Thom. 3. p. q. 74. n. 3. ad 3* — (5) *l. 6, 11. ad 3.* (6) *l. 6, 224. v. advertendum.* — (7) *l. 6, 15.* — (8) *in 4. dist. 6. q. 1. art. 2.*

nem et etiam confirmationem satis est pro suscipientibus adhuc *interpretativa*, i. e. ea, quam suscipiens non habet nunc nec unquam habuit, sed haberet, si rem adverteret (1).

10. — *Quæritur 2.*, quis sit minister sacramentorum. Quoad ordinem solus episcopus est minister (2): et quoad confirmationem ipse est minister ordinarius; nam extraordinarii possunt esse etiam simplices sacerdotes (3). Aliorum autem sacramentorum solus sacerdos est minister excepto matrimonio (4), et etiam baptismo in necessitate; in ea enim possunt etiam laici, et adhuc hæretici baptizare (5).

11. — Ad valide autem ministranda sacramenta non est opus, ut minister sit in gratia; nam peccatores etiam valide ministrant: non vero hæretici nec excommunicati vitandi respectu ad sacramentum pœnitentiæ. Vide dicta *l. 6, 560.* *). Ad licite tamen ministrandum requiritur status gratiæ; sed in extrema necessitate, si minister non posset tam cito conteri, probabiliter a culpa excusatur, si ministrat (6). Nunquam autem excusatur parochus aut œconomus: hi enim debent esse semper parati ad ministrandum. Celebrans autem in mortali quatuor mortalia committit: 1) quia indigne consecrat; 2) quia indigne sumit; 3) quia indigne ministrat; et 4) quia ministrat indigno, qui est ipse idem (7).

12. — *Quæritur*, an peccet graviter, qui existens in mortali ministrat sacramentum in necessitate, si ad illud non est ordinatus, ut laicus matrimonium contrahens aut baptizans; vel si est ordinatus, sed ministrat non solemniter. Alii probabiliter negant (8): sed probabilius affirmant (9), quia semper sancta sancte tractanda sunt (10); minister autem solemniter ministraturus sacramenta, si est in mortali, sufficit, ut eliciat certum actum contri-

(1) *l. 6, 81.* — (2) *l. 6, 761.* — (3) *l. 6, 170.* — (4) *l. 6, 897.* (5) *l. c. n. 113.* — (6) *ita Sotus, Suarez, Toletus, Cajetan, Armilla, Valentia, Anacletus; vide l. 6, 33. et Gabrin. Luc. moral. p. 2. tr. 41. n. 56.* — (7) *l. 6, 35. v. hinc.* — (8) *ut Cont. Tournely, Natalis Alexander et alii ex d. Thoma 3. p. q. 64. art. 6. ad 3.* — (9) *Cont. Tourn., La Croix, Antoine, Lugo, Pontius, Vasquez, Navarrus etc.* — (10) *l. 6, 32.*

*) Sed adverte etiam retractationem *s. Autoris* ibidem in nota adjectam. *Editor.*

tionis (1); celebraturus vero missam debet confessionem præmittere: excepto casu, quo ex necessitate ex una parte deberet celebrare, et ex alia non adesset copia confessarii; sed tunc post celebrationem debet quamprimum confiteri, ut præcipit Tridentinum (2).

13. — Confessarius tantum audiens confessionem in mortali, probabilius est (3), quod non peccet graviter, quia non conficit sacramentum. Si vero absolvit plures pœnitentes, etiam successive, in statu peccati mortalis plura mortalia committit, quia plura sacramenta distincta ministrat (4). Sacerdos item aut diaconus, ministrans eucharistiam in mortali, mortaliter peccat, quia proxime concurrit ad sanctificationem communicantium. Ita tenendum cum pluribus contra alios (5). Celebrans autem in mortali, si pluribus eucharistiam ministrat, probabilius unum mortale committit, quia ministratio illa et communio est unica actio moralis unicumque convivium (6).

14. — Diaconi et subdiaconi, si ministrant in altari existentes in mortali, juxta plures probabiliter peccant graviter: sed juxta communiorem sententiam et satis probabilem id negatur; quia non conficiunt nec ministrant sacramentum, nec exercent functiones proxime ordinatas ad sanctificationem animæ (7). Concionator item, qui prædicat in mortali, non peccat graviter, ut communius et probabilius docent (8); non enim exercet ordinem, sed officium annexum ordini, quod per se non causat gratiam, ut causant sacramenta (9).

15. — Peccat graviter minister, si dat sacramentum indigno petenti occulte: secus autem, si ille sit peccator occultus et publice petat (10). Notandum vero, quod episcopus etiam ob occulta peccata potest denegare alicui collationem ordinis, licet publice ille petat: ex Tridentino (11), ubi dicitur, teneri clericum obedire prælato vetanti susceptionem ordinis propter occultum crimen. Nec tenetur tunc episcopus causam manifestare, cur re-

(1) *ibid. n. 34.* — (2) *sess. 13. c. 7.; vide l. 6, 255.* — (3) *cum Lugo, Sporer, Salm., Elbel, Croix et aliis.* — (4) *l. 6, 36. v. qu. 5.* (5) *l. c. n. 35.* — (6) *vide l. 6, 35. v. hinc.* — (7) *l. 6, 37 et 38.* (8) *Ganet, Lugo, Castrop., Bonac., Vasq., Salm., Croix et alii contra Merb., Juenin. etc.* — (9) *l. c. n. 41.* — (10) *l. c. n. 43—51.* — (11) *sess. 14. c. 1.*

pellat ordinandum, ut pluries declaravit S. C. concilii (1). An autem confessarius possit absolvere ordinandum recidivum in culpis gravibus, qui vult sacrum suscipere ordinem sine prævia probatione: vide dicta *l. 6, 63.*

16. — Non licet ministro etiam ob metum mortis simulare administrationem sacramenti, ex propositione 29. proscripta ab *Innocentio XI.* Tunc autem censetur minister simulare administrationem, cum profert formam sine intentione, aut aliquid aliud pronuntiat ad hoc, ut alii credant, ipsum jam conferre sacramentum; unde alias licite potest confessarius aliquam recitare orationem super pœnitente indisposito, non jam, ut alii credant, absolutionem illi ministrari, sed tantum ad occultandam absolutionis negationem; tunc enim non simulat sacramenti administrationem, sed tantum veritatem occultat (2). Præterea ait *Cardenas*, bene posse confessarium, cum pœnitens minatur ei mortem, si non absolvat, dicere: *Ego te non absolvo*, submisse pronuntiando verbum *non;* quia hæc non est restrictio pure mentalis, ut objicit *Viva*, dum confessarius non tenetur efficere, ut pœnitens audiat verba absolutionis, et ideo non habet ille jus, ut confessarius omnia verba formæ intelligibiliter proferat. (3)

17. — Sicut autem non licet ministro simulare sacramenti administrationem, ita nec etiam alii sacramenti susceptionem (4). Hoc tamen non prohibet, quominus liceat alicui accedere ad confessionarium ibique genuflectere ad aliquod negotium agendum. Præterea ajunt communiter (5) contra *Milante*, quod, si aliquis sponsorum cogitur contrahere per injustum metum, vel habens impedimentum dirimens, ad evitandum scandalum, tunc poterit ille (saltem sine gravi culpa) simulare celebrationem matrimonii: tunc enim deficiente consensu deficit contractus, et deficiente contractu, nec etiam existit sacramentum (6).

18. — Minister invalide ministrat sacramentum, si non intendat facere actum externum, quod facit ecclesia, ritumque sacramentalem adhibere, quem intendit ecclesia, a Christo instituta; et hoc, etiamsi minister non joco (ut adhuc insipienter admittebat Lutherus), sed serio mini-

(1) *l. 6, 52.* — (2) *l. 6, 59.* — (3) *ibid. in fine.* — (4) *ut dicunt Card., Croix et Gormaz.* — (5) *Sanch., Conc., Castrop., Card., Viva, Croix aliique plures.* — (6) *l. 6, 62.*

stret, ut probavimus in morali (1). Si vero id jam intendat, valide ministrat, etiamsi non habeat intentionem explicitam conferendi sacramentum. Dico: *non habeat intentionem explicitam;* nam si positive haberet intentionem non conferendi sacramentum, tunc neque conferret, quia tunc revera nullam haberet intentionem faciendi, quod facit ecclesia (2). Sacerdos autem conficiens sacramentalia, puta aquam benedictam, in mortali, non peccat graviter (3).

19. — *Quæritur 3.*, quid requiratur, ut quis valide et licite sacramenta suscipiat. Ut *valide* suscipiat requiritur: 1) ut sit baptizatus; nam alias non est capax aliorum sacramentorum; 2) excepto sacramento baptismi, pro quo nulla requiritur intentio in pueris et perpetuo amentibus, cum in eis suppleat intentio ecclesiæ, in aliis sacramentis opus est, ut suscipiens saltem habuerit prius intentionem (quæ dicitur habitualis) suscipiendi sacramentum, et eam non revocaverit, ut supra diximus *n. 9.* Hinc, si quis ordinetur per vim, invalide ordinaretur; secus, si per metum, quia metus non tollit voluntarium. Probabilissimum est, quod sacramenta in periculo mortis licite conferri possunt tam ebriis quam lapsis in amentiam, si prius intentionem habuerint illa suscipiendi (4). Sufficit etiam tempore mortis intentio interpretativa in suscipiente sensibus destituto quoad sacramenta extremæ unctionis, ut habetur ex rituali, et etiam confirmationis et eucharistiæ (5); non vero quoad baptismum et ordinem, et tanto minus quoad pœnitentiam et matrimonium, in quibus omnino requiritur intentio actualis aut saltem virtualis (6). Ut *licite* autem quis suscipiat sacramenta, requiritur conveniens dispositio, nempe status gratiæ; unde, si quis est in mortali, debet saltem esse contritus cum proposito confitendi. Imo ad recipiendam eucharistiam requiritur prævia confessio, nisi necessitas urgeat et non adsit copia confessarii, quo casu debet sacerdos, qui celebravit (ut diximus *n. 12.*), quamprimum confiteri, ex Tri-

(1) *l. 6, 20. et 23. et homo ap. tr. 14, 2.* — (2) *ib. n. 23.* (3) *n. 40.* — (4) *ita Lugo, Castrop., Salm., Croix, card. Lambertinus etc. ex d. Thoma et cap. Majores §. Verum de bapt.; l. 6, 81. v. utrum.* — (5) *ut ajunt Lugo, Coninch., Sporer, Croix etc.* — (6) *l. c. n. 82.*

dentino (1). Necessitas autem erit: 1) Ob dandum viaticum; 2) ob vitandam infamiam aut scandalum; 3) si ille est parochus, et occurrat festum de præcepto; 4) si celebrans post consecrationem recordetur mortalis culpæ. (2) Insuper advertendum, quod suscipiens sacramentum pœnitentiæ sine dispositione non solum illicite, sed etiam invalide suscipit, dum contritio pœnitentis est etiam materia hujus sacramenti. Respectu vero ad alia sacramenta, si quis indispositus ea suscipit, valide suscipit; ita ut recedente fictione sive obice peccati illa reviviscant, i. e. gratiam causent, ut docent plures ex *d. Thoma* (3).

20. — *Quæritur 4.*, an liceat petere sacramenta a ministro peccatore vel excommunicato. Non licet a peccatore, quamvis sit parochus (quidquid aliqui dicunt), nisi adsit justa causa; sufficit autem gravis utilitas (4), ut communissime docent (5). Hinc dicunt, licite peti: 1) si urgeat præceptum confessionis aut communionis aut missæ, aut si occurrat indulgentia lucranda; 2) si alias carere debeas jubilæo; 3) si maneres alias in mortali, etiam per horam, ut dicunt *Suarez* et *Escobar;* 4) si diu carere debeas fructu communionis aut confessionis etc. Absolute vero sine alia causa licet recipere sacramentum ab excommunicato, si sit toleratus, quia absolute concessum est a concilio Constantiensi fidelibus posse communicare cum toleratis (6). A vitando autem nec etiam in morte licet suscipere pœnitentiam, quia (ut diximus *n. 11.*) vitandus etiam in extrema necessitate invalide eam ministrat.*)

21. — *Quæritur 5.*, an possit dari pecunia pro administratione sacramenti, si minister nolit dare gratis. Videtur negare *s. Thomas* (7), dum tradit, quod adultus neque in articulo mortis potest aliquid ministrare pro obtinendo baptismo, dicens, tunc ei sufficere ad salutem

(1) *sess. 13. c. 7.* — (2) *l. 6, 262.* — (3) *ib. n. 87.* — (4) *ib. n. 89.* — (5) *Suar., Sanch., Scot., Pal., Tol., Anacl., Holzm., Salm. etc.* — (6) *l. 6, 88. v. resp. 2.* — (7) *2. 2. quæst. 100. art. 2. etc.*

*) Sed quoad hoc ultimum se retractavit *s. Alphonsus.* Vide notam ad lib. 6, 560. et retractationem 19. inter recentes. *Editor.*

baptismum flaminis. Sed quæcumque sit intelligentia hujus doctrinæ *angelici Doctoris*, communiter (1) affirmant, posse dari pecuniam in extrema et etiam in gravi necessitate sacramenti. Ratio, quia ex una parte traditio pecuniæ non est intrinsece mala; ipsa enim est cooperatio materialis, non formalis, cum non cooperetur pravæ voluntati ministri, juxta dicta *l. 6, 63.*: ex alia ipse suscipiens non committit simoniam, cum non tradat pecuniam ad emendum sacramentum, sed tantum ad redimendam vexationem ministri sacramentum injuste denegantis; et ideo dat temporale pro re mere temporali: tantoque magis id currit, si suscipiens est fidelis, quia tunc habet jus ad sacramentum, dum idem *d. Thomas* (2) docet, post jus quæsitum licere cuivis dare pecuniam ad tollendum injustum impedimentum. Idque admittunt *Suarez*, *Filliuccius* et *Croix* non solum pro obtinendo baptismo et pœnitentia, sed etiam viatico; et *Bonacina* extendit etiam ad extremam unctionem.

22. — *De effectu sacramentorum.* Duplex est sacramentorum effectus, collatio gratiæ et impressio characteris. Primus ergo effectus est gratia. Duplex autem gratia confertur in sacramentis: gratia *sanctificans*, nempe quæ reddit hominem amicum Dei, et gratia *sacramentalis*, quæ est propria et peculiaris uniuscujusque sacramenti, ad causandum effectum proprium sacramenti illius, nempe baptismi ad abluendum a culpis; confirmationis ad roborandum in fide; eucharistiæ ad reficiendam animam; pœnitentiæ ad delenda peccata; extremæ unctionis ad vim conferendam adversus dæmonum tentationes in extremo agone; ordinis ad conferenda auxilia, ut ordinatus recte sua munia exerceat; et matrimonii, ut conjuges illius onera et obligationes bene sustineant et adimpleant.

23. — Sacramenta in suscipiente disposito causant gratiam *ex opere operato*, i. e. ex se, non *ex opere operantis*, scilicet ex merito suscipientis. An autem causent physice, ita ut materia sacramenti, nempe aqua, oleum etc., licet sit causa tantum naturalis, elevetur tamen a

(1) *Bon. de sim. d. 1. qu. 4. §. 2. n. 2., Salm. tr. 19. cod. tit. n. 12., Ronc. eod. tit. pag. 211. in praxi n. 3. cum Suar., Less, Sanch., Laym., Castrop. et aliis.* — (2) *ib. ad 5.*

Deo ad causandam gratiam, ut docet *d. Thomas*: vel tantum moraliter, ita ut posito sacramento Deus per se conferat gratiam, ut vult *Scotus?* Utraque sententia est probabilis(1). Sacramenta autem mortuorum, ut baptismus et pœnitentia, per se habent causare primam gratiam. Alia vero sacramenta, quæ sunt vivorum, tantum augmentum gratiæ causant: sed aliquando in attritis, qui reputant se contritos, causant etiam primam gratiam, ut docet *d. Thomas* de eucharistia et de extrema unctione, et sequuntur *Gonet, Concina, Roncaglia, Suarez, Bonacina, Salmanticenses etc.* (2)

24. — Alter effectus sacramentorum est character. Character autem est *quoddam signaculum spirituale indelebile, impressum animæ suscipientis sacramentum:* illud imprimitur tantum in baptismo, confirmatione et ordine: et significat potestatem sive dignitatem ex hujusmodi sacramentis susceptam: in baptismo enim est signum *ovium* Christi, quo fideles efficiuntur idonei ad alia sacramenta recipienda: in confirmatione est signum *militum* Christi, quo vim accipiunt ad fidem constanter profitendam: in ordine est signum *ministrorum* Christi, quo potestatem acquirunt ad sacramenta fidelibus ministranda. Imprimitur autem character etiam in sacramento illicite suscepto, nec amittitur per peccatum.

Notandum insuper, quod ex baptismo et confirmatione oritur alius effectus, nempe impedimentum cognationis spiritualis, quæ dirimit matrimonium inter baptizantem et baptizatum baptizatique patrem et matrem: item inter susceptorem (sive patrinum) et susceptum susceptique patrem et matrem.

CAPUT II.

De sacramento ordinis in genere.

25 — 26. *Quid sit ordo. Quid ordinatio.*
27. *Quot sint ordines; et an episcopatus sit ordo distinctus.*
28. *An singuli ordines sint sacramenta.*
29. *Quænam materia et forma ordinis; et de tactu physico et simultaneo.*

(1) *l. 6, 7.* — (2) *l. 6, 6.*

30 — 31. *Quis minister. Effectus.*
32. *Requisita, ut quis valide ordinetur.*
33. *Ut autem licite, requiritur : I. Corfirmatio ; II. ut non sit infamis etc. An protestatio episcopi etc. III. Animus clericandi ; IV. ut ab episcopo proprio etc.*
34. *Quis sit episcopus proprius. Regulares a quo etc., remissive.*
35 — 39. *V. Scientia ; VI. titulus ; et quotuplex sit titulus. De patrimonio ficto.*
40. *VII. Ut ordo inferior suscipiatur ante superiorem ; VIII. tempus debitum.*
41 — 44. *IX. Interstitia ; X. locus ; XI. ætas.*
45. *XII. Exercitium ordinis suscepti ; XIII. vocatio divina.*
46. *Qui incurrant suspensionem etc.*

25. — ORDO est juxta *d. Thomam signaculum ecclesiæ, quo traditur ordinato potestas spiritualis.* Est de fide, ordinem esse sacramentum, ut patet ex Tridentino (1). Nam in ordine jam reperiuntur tria requisita ad sacramentum, nempe: signum externum, quod est impositio manuum; institutio Christi, prout habetur ex Luca 22.: *Hoc facite in meam commemorationem ;* et promissio gratiæ, ut habetur ex Apostolo 2. Timoth. 1, 6.: *Admoneo te, ut resuscites gratiam, quæ in te est per impositionem manuum mearum.*

26. — Differt autem ordo ab ordinatione. *Ordo* est ipsa potestas tradita; *ordinatio* vero est actio, qua episcopus potestatem tradit. Unde presbyteratus est sacramentum in fieri, scilicet in actu ordinationis; non autem in facto esse, scilicet cum quis jam ordinatus est. Septem sunt ordines, alii minores, alii majores. Minores sunt quatuor, nempe: *Ostiariatus, lectoratus, exorcistatus* et *acolythatus.* Majores sunt tres, nempe: *Subdiaconatus, diaconatus* et *presbyteratus.* Præter hos probabiliter plures DD. addunt ordinem episcopatus, et ita quidem valde probabiliter et communius tenent *Bellarminus, Sanchez, Habert, Tournely etc.*, cum ipse rationabiliter distinguatur a presbyteratu propter distinctam potestatem, quæ traditur episcopo, conferendi aliis potestatem consecrandi corpus Christi et absolvendi fideles a peccatis. (2)

27. — *Quæritur 1.*, an singuli ordines sint sacramenta. Quod sacerdotium sit sacramentum, est de fide. Quod

(1) *sess. 23. c. 3.* — (2) *vide l. 6, 738.*

etiam diaconatus sacramentum sit, est certum, sed non de fide. Quod alii autem ordines sint adhuc sacramenta, satis probabile est ex *d. Thoma*, cum unicuique ordini assignata videatur materia et forma. Omnes autem septem ordines (juxta hanc sententiam) unum tantum sacramentum constituunt ex unitate finis, cum singuli sint ordinati ad unum missæ sacrificium conficiendum, et omnes supponuntur instituti a Christo illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem.* In ordine enim sacerdotii alii vel continentur eminenter, ut sunt ordines inferiores, vel consequenter respectu ad episcopatum. Verumtamen probabilius est, alios ordines (præter presbyteratum et diaconatum, ut diximus) non esse sacramenta; quia deest in illis materia, nempe impositio manuum, quam (ut mox dicemus) probabilius est esse unicam materiam ordinis: deestque etiam forma, quæ exprimat productionem gratiæ, dum in collatione præfatorum ordinum non fit mentio gratiæ, sed tantum potestatis, quæ traditur (1).

28. — *Quæritur 2.* Quænam est materia et forma ordinis? Tres sunt sententiæ:

Prima tenet, materiam ordinis esse solam traditionem instrumentorum; sed hæc non est satis probabilis.

Secunda tenet, materiam proximam esse duplicem integralem, scilicet traditionem instrumentorum, qua traditur potestas super corpus reale Jesu Christi ad sacrificandum, cum forma: *Accipe potestatem etc.*, et impositionem manuum, qua traditur potestas super corpus mysticum ad peccata absolvenda, cum forma: *Accipe Spiritum sanctum etc.* Materia autem remota (juxta hanc sententiam) sunt manus episcopi et instrumenta, quæ ad tangendum ab eo traduntur.

Tertia probabilior tenet, materiam unice esse impositionem manuum, formamque esse orationem, quam profert episcopus (2).

Attamen quia secunda sententia est etiam probabilis, nempe duplicem esse materiam ordinis, scilicet impositionem manuum et traditionem instrumentorum, ipsa omnino in praxi sequenda est. Unde necessario requiritur in ordi-

(1) *de hac quæstione fusius dictum est in morali l. 6, 736. et 737* — (2) *quomodo hoc probatur, videnda, quæ dicta sunt l. 6, 749.*

natione tactus instrumentorum, et tactus quidem physicus, cum probabile etiam sit, moralem non sufficere. Sufficit vero tangere una sola manu vel digito (1). Non oportet autem, ut diximus *n. 6.*, ut contactus fiat a principio prolationis formæ usque ad finem, sed sufficit, si fiat, antequam forma terminetur, vel postquam illa sit incepta.

Forma autem sunt verba, quæ profert episcopus ordinans, cum manus imponit et instrumenta tradit, ut supra dictum est. Sedulo hic rursus *notandum 1.*, quod in ordine sacro conferendo materia tradenda est ab eodem episcopo, qui formam profert; secus in collatione ordinum minorum: ita *d. Thomas* (2) et alii. *Notandum 2.*, quod, si conferantur ordines ab uno episcopo, alio tamen celebrante, ordinatio erit valida, sed illicita, ut declaravit *Innocentius XIII.* apud *Benedictum XIV.* (3).

29. — *Quæritur 3.*, quis sit minister ordinis. *Minister* ordinarius hujus sacramenti est tantum episcopus. Potest vero Pontifex simplici sacerdoti potestatem impertiri conferendi ordines minores, prout eam habent abbates mitrati; sed habent pro suis subditis tantum regularibus professis vel novitiis, non autem pro sæcularibus, ut hodie certum est ex decreto S. C. concilii, approbato ab *Urbano VIII.*, qui jussit illud *inviolabiliter observari*, *reprobata omni contraria opinione* (4). Sæculares autem ab abbatibus ordinati, si sint eis subditi, vel habeant dimissoriales litteras a propriis ordinariis ad ipsos, illicite quidem ordinantur et suspensionem incurrunt, sed valide ordinantur, ut declaravit s. C. (5).

30. — *Quæritur 4.*, quinam sint effectus ordinis. Sunt tres: 1) *Collatio gratiæ sanctificantis*, scilicet quæ confertur in omni sacramento, ut diximus *n. 22.*, et *gratiæ sacramentalis*, nempe specialis auxilii ad ordinem bene exercendum; 2) *collatio potestatis exercendi functiones ordinis*, qui suscipitur; 3) *impressio characteris indelebilis*, ob quod nullius ordinis collatio iterari potest.

31. — *Quæritur 5.*, quæ requirantur, ut quis valide et licite ordinetur. Ut valide ordinetur, requiritur: 1) ut sit viator; 2) ut sit mas; fœminæ enim non sunt ca-

(1) *l. 6, 743.* — (2) *suppl. q. 38. art. 1. ad 2.* — (3) *de synod. l. 8. c. 11. n. 7.* — (4) *l. 6, 763 et 764. et tr. de privil. n. 117. in fine tomi I.* — (5) *vide dicta eod. tr. l. c.*

paces sacramenti ordinis; 3) ut sit baptizatus; 4) ut habeat intentionem, saltem habitualem (juxta dicta *n. 9.*), suscipiendi ordinem.

32. — Ut autem licite ordinetur requiritur:

I. Ut sit confirmatus: sed hoc non sub præcepto gravi, ut vult communis sententia (1). Quoad obligationem vero cujusque fidelis suscipiendi confirmationem, vide dicta *lib. 6, 181.*

II. Ut non sit neophytus aut infamis aut irregularis. Dubitatur hic, an aliquis irregularitate irretitus valide ordinetur, si episcopus protestationem præmittat, ut consuetum est, nolle ordinare irregulares, excommunicatos etc. Respondeo, in dubio, quidquid alii dicant, omnino dicendum, quod ordinatio repetenda est; nisi constet, episcopum verba illa protulisse tantum ad terrorem, ac suam intentionem protestationi minime alligasse (2). Cæterum sapienter monet *Benedictus XIV.* (3), ex decreto S. C. concilii, super id interrogandum esse episcopum de sua intentione habita. Idem autem *Benedictus* (4) monet episcopos, ut se abstineant ab hac protestatione; quamvis enim, inquit cum *Lugo*, posset aliquando episcopus, existente gravissima causa, habere intentionem conditionatam, hæc tamen universaliter erga omnes promovendos nequit haberi sine pluribus inconvenientibus. Additque cum *Navarro*, *Gobato* et eodem *Lugo*, quod episcopus, ordines conferendo, tenetur sub gravi culpa eos absolute conferre, quibus manus imponit. Quid ergo (merito concludit) proderit protestatio illa, nisi ad ingerendos plures scrupulos in eos, qui promoventur?

III. Requiritur *animus clericandi*, ut præscribitur in Tridentino (5), scilicet ascendendi ad ordines superiores. Hoc tamen intelligendum procedere, cum quis acceptat beneficium, ad quod requiritur sacerdotium vel alius ordo sacer (6).

IV. Requiritur, *ut quisque ordinetur a proprio episcopo*, vel ab alio, sed cum litteris dimissorialibus episcopi proprii, si hic est impeditus ex infirmitate aut alia justa causa. Capitulum vero sede vacante hodie, quid-

(1) *l. 6, 786.* — (2) *l. 6, 784.* — (3) *de sacr. miss. sect. 2. §. 70.* — (4) *de syn. l. 8. c. 11. n. 1.* — (5) *sess. 23. c. 4.* — (6) *l. 6, 785.*

quid fuerit antiquitus, nequit dare alicui dimissorias, nisi ille sit arctatus ad ordinem suscipiendum ob aliquod beneficium requirens obsequium personale (1).

33. — *Proprius* autem *episcopus* dicitur vel ratione originis vel domicilii vel beneficii vel familiaritatis. Et *primo* debent ordines suscipi ab *episcopo originis*, si ordinandus in ejus diœcesi natus est, et parentes tempore nativitatis ibidem domicilium habuerint; nam si casu alicubi natus esset, et parentes alibi domicilium habuerint, tunc dicitur *oriundus*, et ordinari debet ab episcopo loci, ubi parentes domicilium habent. *Secundo ratione domicilii* bene ordinatur, qui in aliquo loco habitationem suam constituit, cum animo ibi perpetuo manendi. Hic autem animus probatur vel per habitationem decennii, vel per ædificationem domus cum asportatione majoris partis bonorum, degendo ibi simul per aliquod notabile tempus, ut habetur in bulla *Speculatores* (2). *Tertio ratione beneficii*, licet aliquis alibi natus fuerit et domicilium habeat, bene potest ordinari ab episcopo, in cujus diœcesi beneficium sufficiens ad congruam sustentationem possidet, obtentis tamen litteris testimonialibus ab episcopo domicilii; a quo tamen potest examinari, si illuc reversurus est, ex bulla *Apostolici ministerii*. Sed hic advertendum, quod, ut quis possit ordinari ab episcopo beneficii, debeat esse saltem tonsuratus; alias non est capax beneficii, et ideo neque habilis ad ordines ab illo episcopo suscipiendos. *Quarto* denique *ratione familiaritatis*, si quis per triennium in familia vel servitio assiduo alicujus episcopi permanserit, vivendo ejusdem episcopi expensis, etiamsi non habitet in illius ædibus, potest ab illo ordinari, modo degat in loco, ubi est episcopus, vel prope; et modo episcopus statim ei conferat verum beneficium; non enim sufficit, si assignet pensionem aut patrimonium (3).

34. — *Regulares* autem ordinandi sunt ab episcopo loci, ubi morantur de familia, si episcopus ordinationem habeat temporibus statutis; alias a quocumque episcopo ordinari possunt (4).

(1) *l. 6, 788.* — (2) *vide l. 6, 770. ad 5.* — (3) *ibid. n. 780.* (4) *vide circa hoc dicta lib. 6, 768. et 788. v. not. 8.*

35. — *V.* Requiritur *scientia* ordini suscipiendo conveniens. Concilium Tridentinum (1) pro initiandis ad primam tonsuram tantum requirit, ut ipsi *fidei rudimenta edocti fuerint, et scribere sciant;* pro initiandis ad ordines minores, *ut latinam linguam intelligant* (2); pro initiandis ad subdiaconatum et diaconatum, *ut sint litteris et iis, quæ ad ordinem exercendum pertinent, instructi* (3); demum pro initiandis ad sacerdotium, *ut ipsi ad populum docendum ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem ac ad ministranda sacramenta, diligenti examine præcedente idonei comprobentur* (4). Notent ordinandi et ordinantes verba illa: *ad ministranda sacramenta*; ideo enim dicunt DD., quod initiandi ad sacerdotium scire debent, non solum, quæ pertinent ad baptismum, eucharistiam etc., sed etiam ad pœnitentiam; nam licet presbyterandus non indigeat tanta scientia, qua indiget confessarius approbatus, debet tamen saltem scire universalia principia moralia, quibus solvere possit dubia communiter occurrentia in casu necessitatis, quo teneatur moribundi confessionem excipere; et specialiter omnino scire tenetur, quomodo se gerere debeat cum fidelibus morti proximis, nempe: 1) quando possit eos absolvere, etiam in præsentia confessarii approbati; 2) quando absolute, et quando conditionate; 3) an non solum in articulo, sed etiam in periculo mortis, et in quali periculo; 4) quid debeat imponere infirmo, si habeat casus vel censuras reservatas. Vide, quæ infra breviter super hac obligatione dicentur *n. 130.* Cæterum bene potest episcopus a suis majorem scientiam, quam requirit concilium, requirere (5).

36. — Verum in regularibus, addictis ad vitam contemplativam vel tantum ad chorum et altare vel sacristiam, minor scientia requiritur, modo sciant præstare, quæ pertinent ad ordinis exercitium; et ideo saltem in grammatica debent esse edocti; alias erunt irregulares, etiam de jure divino, ita ut nec Papa posset cum eis dispensare. Hæc tamen irregularitas, sublata causa ignorantiæ, absque dispensatione de se aufertur (6).

(1) *sess. 23. c. 4.* — (2) *l. c. cap. 11.* — (3) *c. 13.* — (4) *idem conc. Trid. c. 14.* — (5) *l. 6, 792. v. advert. 2.* — (6) *l. c. n. 791. qu. 2. et 3.*

37. — *VI.* Requiritur *titulus sustentationis;* aliter episcopus ordinem vel dimissorias tribuens tenetur ipse ordinatum alere, usque dum ille titulum habeat (1). Id tamen intelligendum, nisi episcopus inculpabiliter deceptus fuerit, vel nisi ordinatus jam aliunde habeat, unde vivere possit (2).

38. — Titulus autem sustentationis triplex esse potest: paupertatis, beneficii et patrimonii. *Titulo paupertatis* soli regulares professi ordinari valent; sæculares vero ordinari debent ad *titulum beneficii*, quod sit certum de præsenti et sufficiens ad congruam sustentationem juxta taxam diœcesis, originis vel beneficii, si beneficium requirat residentiam (3). Nota, quod S. C. die 17. Julii 1723 remisit arbitrio episcopi, si detrahenda sint an non onera missarum ex beneficio vel capellania (4). Ad *titulum* vero *patrimonii* tantum pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum possunt episcopi ordinare sæculares, ut præscribit Tridentinum (5); patrimonium autem constitui debet super re certa et stabili, ac de sua natura frugifera, pacifice possessa, et libera ab omni onere. Sufficit etiam census perpetuus, quamvis sit redimibilis (6).

39. — Hic autem *dubitatur 1.*, an incurrat suspensionem, qui ordinatur cum patrimonio ficto. Alii probabiliter negant; sed probabilius alii affirmant; idque certum est in diœcesi Neapolitana (7).

Dubitatur 2., juxta prædictam probabiliorem sententiam, an incurrat etiam suspensionem, qui ordinatur cum patrimonio vere donato, sed data antacopa vel fide de reddendo illo donanti post ordinationem. Distinguo: Si donans verum habuerit animum donandi, non incurrit, quia pactum illud de reddendo patrimonio tanquam nullum rejicitur, ut S. C. declaravit (dum S. C. insuper pluries declaravit, quamcumque alienationem patrimonii sine licentia episcopi esse invalidam). Secus, si donans haud habuerit intentionem donandi, quia tunc donatarius nullum rei dominium adeptus est (8).

(1) *ita ex cap. Cum secundam de præb. et cap. Recepimus de ætate et qualit. etc.* — (2) *l. 6, 813.* — (3) *ibid. n. 815. et 816.* — (4) *l. c. n. 774.* — (5) *sess. 21. c. 2.* — (6) *l. 6, 817.* — (7) *l. 6, 820. et 821.* — (8) *ib. n. 822—824.*

40. — *VII.* Requiritur, *ut ordo inferior ante superiorem suscipiatur;* alias, qui per saltum ordinatur, suspensionem ipso facto incurrit ab exercitio ordinis suscepti, donec episcopus dispenset (1).

VIII. Ut ordo suscipiatur tempore debito. Ordines majores possunt suscipi tantum in sabbatis quatuor temporum, sabbato ante dominicam passionis, et sabbato sancto. Minores vero possunt accipi in quolibet festo de præcepto, et etiam in feria sexta ante sabbatum generalis ordinationis, et feria quarta quatuor temporum, juxta consuetudinem receptam. Attamen apud Ferraris (2) affertur decretum S. C. concilii 13. Aprilis 1720, ubi dicitur, quoad ordines minores posse tolerari consuetudinem, si sit immemorabilis, quod ministrentur pridie die Veneris post prandium, sed expedire in hoc, ut episcopus se conformet pontificali Romano. Qui autem ordinatur extra tempora, suspensionem ipso facto incurrit (3).

41. — *IX.* Requiritur, *ut ordines suscipiantur per debita temporum interstitia.* Et 1) inter ordines minores requiritur aliquod intervallum. Dicitur: *aliquod,* quia illud minime determinatum est a Tridentino (4), ubi etiam additur: *nisi aliud episcopo expedire magis videretur.* Potest tamen libere episcopus primam tonsuram cum aliquo ordine minore conferre. 2) Ut a minoribus ascendatur ad subdiaconatum, requiritur anni spatium: *nisi necessitas aut ecclesiæ* (intelligitur, cui ordinandus est adscriptus) *utilitas judicio episcopi aliud exposcat:* ut habetur in Tridentino *l. c.* 3) Ut ascendatur a subdiaconatu ad diaconatum requiritur etiam anni spatium; sed episcopus in hoc ex quavis rationabili causa dispensare potest; nam in Tridentino *c. 13.* dicitur: *nisi aliud episcopo videatur.* 4) Denique, ut a diaconatu ascendatur ad sacerdotium, requiritur saltem anni intervallum, *nisi ob ecclesiæ utilitatem ac necessitatem aliud episcopo videretur* (5). Nota hic: *utilitatem ac necessitatem*, intellige necessitatem moralem, nempe utilitatem notabilem et certam propriæ ecclesiæ.

42. — Hic autem *notandum 1.*, quod suscipiens duos

(1) *l. 6, 793.* — (2) *biblioth. t. 5. v. ordo n. 7.* — (3) *l. 6, 794.* — (4) *in sess. 23. c. 11.* — (5) *ut in Trid. c. 14.*

ordines sacros eodem die suspensionem ipso facto ab ultimo ordine suscepto et insuper irregularitatem incurrit (1). Qui vero eodem die susciperet quatuor ordines minores una cum subdiaconatu, graviter quidem peccaret, sed non incurreret suspensionem (2). *Notandum 2.*, quod, si quis ordinatur non servatis interstitiis, sed diversis diebus et legitimis temporibus, peccat etiam graviter, sed probabilius suspensionem neque incurrit (3). *Notandum 3.*, quod regulares ex suis pontificiis privilegiis bene possunt extra tempora ordinari cum licentia suorum prælatorum (4). Debent tamen ordinari in festo de præcepto, ut probabilius dicendum (5). *Notandum 4.*, quod, si quis sacerdotium susciperet omisso diaconatu, esset quidem valide ordinatus, sed non posset sacerdotio fungi, nisi prius diaconatum acciperet (6). Si quis autem episcopatum susciperet non suscepto sacerdotio, invalide ordinaretur.

43. — *X.* Requiritur *locus ordinationis*, nempe ut ipsa fiat in ecclesia, et ut episcopus resideat in propria diœcesi: nam si episcopus in aliena ordinaret, ipse incurreret suspensionem a pontificalibus, et ordinatus ab exercitio ordinis suscepti (7).

XI. Requiritur *ætas debita*, quæ pro prima tonsura debet esse septem annorum, et Neapoli saltem decem. Ordines minores regulariter conferri possunt ab anno 7. ad 14.; subdiaconatus anno 22.; diaconatus anno 23.; sacerdotium anno 25 (8). Aetas computatur non a die baptismi, sed nativitatis. Sufficit autem, ut annus sit incœptus, prout communis usus habet. Pro beneficiis simplicibus accipiendis sufficit annus 14. (9): sed si beneficium sit curatum, requiritur annus 25. (10); pro canonicatu annus 22. (11): quamvis in collegiatis sufficiat annus 14. Pro episcopatu demum requiritur annus 30. (12).

44. — Notandum autem, quod, si quis scienter ordinatur ante legitimam ætatem, ipso facto perpetuam incurrit suspensionem, a qua absolvi nequit nisi a Papa

(1) *l. 6, 796.* — (2) *l. c. n. 797. et seq.* — (3) *l. c. n. 796. v. dub. 2.* — (4) *juxta dicta in tr. de privil. n. 115. et 116.* (5) *l. 6, 797. dub. 4.* — (6) *ut habetur ex cap. unico de cleric. per salt.* — (7) *l. c. n. 798. v. adde.* — (8) *ex Trid. sess. 23. c. 12.* — (9) *ex Trid. sess. 23. c. 6.* — (10) *ex Trid. ibid. c. 12.* — (11) *ex Trid. sess. 22. c. 4.* — (12) *vide l. 6, 799.*

vel ab episcopo, si fuerit occulta (1). Diximus: *scienter:* nam *Pius II.* hanc suspensionem imposuit tantum eis, qui ex *temeritate* sic ordinantur: unde ignorantia crassa illos probabilius ab ea excusat, ita ut completa ætate bene poterunt ordinem exercere (2). An autem, qui ante ætatem suscipit sacerdotium, irregularitatem incurrat? Alii affirmant; quia, ut dicunt, neopresbyter concelebrando cum episcopo vere consecrat: et ideo jam exercet ordinem susceptum cum suspensione. Sed alii communius et valde probabiliter negant; quia æquum non videtur, ut quis eadem actione morali duplicem incurrat pœnam, nempe suspensionem et irregularitatem: testaturque *Suarez*, ex stylo cancellariæ hujusmodi ordinatos non censeri irregulares. Et idem dicendum de diaconis et subdiaconis: nisi in eadem missa ordinationis ordinem jam susceptum exerceant, quia tunc irregularitatem non effugiunt, saltem si ultro ad ministrandum se offerant in missa ordinationis (3).

45. — *XII.* Ut initiandus ad ordinem superiorem ascendere possit, requiritur, *ut exercuerit ordinem prius susceptum;* sed juxta *Salm.* (4) hoc non est de præcepto gravi.

XIII. Ultimo requiritur *vocatio divina*, ex illo Apostoli: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron. Hebr. 5, 4.* Signa autem divinæ vocationis sunt: 1) Scientia conveniens; 2) intentio recta vacandi Deo animarumque saluti; 3) probitas vitæ, quæ maxime requiritur ad veram vocationem agnoscendam, ex illo Tridentini (5): *Sciant episcopi...., debere ad hos ordines assumi.... dignos duntaxat, et quorum probata vita senectus sit.* Utque docet *d. Thomas* (6), dicens: *Non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens*; hanc rationem assignans: *Ut, sicut illi, qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur...., ita et superiores sint merito sanctitatis.* Hinc, si quis absque his signis et consequenter sine vocatione divina ascendit ad altare, nequit a gravi culpa excusari; tum ob gravem præsumptionem, qua non vocatus in sacrum ministerium se intrudit, ut ait *s. An-*

(1) *ex c, Licea Trid. sess. 24. c. 6. cit. n. 799.* — (2) *ibid. dub. 1. et 3.* — (3) *l. cit. n. 799. dub. 3.* — (4) *de ordin. c. 4. n. 74.* — (5) *sess. 23. c. 12.* — (6) *suppl. q. 35. art. 1. ad 3.*

selmus: Qui enim se ingerit et propriam gloriam quærit, gratiæ Dei rapinam facit, et ideo non accipit benedictionem, sed maledictionem: tum ob magnum periculum damnationis, cui se exponit, ut sapienter loquitur episcopus *Abelly: Qui sciens, nulla divinæ vocationis habita ratione, se in sacerdotium intruderet, haud dubie seipsum in apertum salutis discrimen injiceret.* Et tanto magis graviter peccant episcopi, qui tales ad ordines admittunt, transgrediendo præceptum illud Apostoli: *Manus cito ne imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. 1. Tim. 5.* Quæ verba exponens *s. Leo* (1) dicit: *Quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis est ille, qui non meruit ordinari?* Ideo in *c. Nullus dist. 24.* universe episcopis præcipitur: *Nullus ordinetur, nisi probatus fuerit.*

46. — Refert hic autem una simul annotare, quinam ex prædictis illegitime ordinati suspensionem ipso facto incurrant. Incurrunt: 1) qui ordinantur sine dimissoriis suis ordinarii, vel sine ejus litteris testimonialibus, cum ordinantur ab episcopo beneficii; 2) qui eodem die duos sacros ordines suscipiunt; 3) qui ordinantur extra tempora; 4) qui ordinantur ab episcopo manente in aliena diœcesi sine licentia episcopi loci; 5) qui scienter ordinantur ante legitimam ætatem; 6) qui ordinantur per saltum, omisso ordine præcedenti. Adde ultimo loco, qui ordinatur per simoniam; hic enim manet ipso facto suspensus ab ordine simoniace suscepto, et impeditur ab ascendendo ad superiores; id tamen non currit, si simonia ab alio sit commissa ignorante ordinato (2).

CAPUT III.

DE ORDINIBUS IN SPECIE.

ARTICULUS I.

De prima tonsura.

47. *Quid prima tonsura? et an sit ordo. Quid, si quis ordinatur sine tonsura?*
48. *Privilegia tonsurati.*

(1) *epistola 1. (alias 87.) ad Afric. 2.* — (2) *vide l. 4, 109.*

49—50. *De obligatione deferendi habitum et tonsuram.*
51. *Qui priventur privilegio fori et canonis.*

47. — Prima tonsura non est ordo, sed præparatio sive dispositio ad ordines, cum nullum officium habeat circa ministerium altaris; ita communiter theologi cum *d. Thoma* (1); et probatur ex Tridentino (2), ubi tonsuræ sumptio præcipitur, sicque dicitur: *Ut, qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores adscenderent;* ergo tonsura inter ordines minime numeratur (3). Clericus significat *in sortem vocatus*, scilicet ad cultum Deo præstandum. Tonduntur ei capilli in modum coronæ, ad significandam regiam dignitatem eorum, qui in sortem Domini vocantur. Tradit autem catechismus Romanus, s. Petrum primam tonsuram instituisse. Ut quis possit tonsurari requiritur: 1) ut sit mas; 2) ut sit confirmatus; 3) ut sciat legere et scribere, ac saltem grammaticam præter rudimenta fidei; 4) ut habeat animum Deo inserviendi. Qui ordinatur sine tonsura, graviter quidem peccat contra præceptum Tridentini, sed valide ordinatur; verum manet suspensus usque ad beneplacitum episcopi. Qui autem aliquem ordinem jam susceperit sine prima tonsura, non tenetur eam postea recipere, quia per ordinem susceptum jam fuit factus idoneus ad alios suscipiendos.

48. — *Effectus et privilegia tonsurati hæc sunt:* 1) Tonsuratus transfertur ad statum clericalem; unde acquirit privilegium fori, quo eximitur a jurisdictione fori laicalis, modo deferat habitum et tonsuram, ac alicui ecclesiæ de mandato episcopi inserviat, aut versetur in seminario vel in aliqua schola de licentia episcopi, ut habetur in Tridentino (4). 2) Acquirit etiam privilegium canonis, ita ut percutientes ipsum injuriose incurrant excommunicationem reservatam Papæ, si percussio est gravis; episcopo vero, si levis. 3) Tonsuratus fit capax beneficii ecclesiastici, modo habeat 14 annos. 4) Fit capax etiam omnis jurisdictionis ecclesiasticæ ad conferenda beneficia, ferendas censuras et judicandas causas spirituales.

(1) *suppl. q. 40. art. 2.* — (2) *sess. 23. c. 2.* — (3) *vide l. 6, 734.* (4) *sess. 23. c. 6.*

49. — *Quæritur* hic, qualiter peccent et quas incurrant pœnas clerici habitum aut tonsuram non deferentes; et quando propter id privilegio fori et canonis priventur. Clerici in minoribus, ut communiter DD. ajunt, non peccant graviter, si habitum et tonsuram non deferant; imo communius *Sotus*, *Navarrus*, *Armilla*, *Castropalaus*, *Escobar*, *Holzmann etc.* ab omni culpa eos excusant. ex bulla *Sixti V. Pastoralis* anno 1588 31. Januarii. Nam ibi in tantum clerici declarantur teneri ad habitum deferendum, qui pensionem aut alia bona ecclesiastica recipiunt, excedentia valorem annuorum 60 aureorum de camera. Clerici autem beneficiati aut in sacris constituti peccant quidem graviter, si habitum dimittunt, ut communiter docent *Sanchez*, *Laymann*, *Castropalaus*, *Bonacina*, *Salm. etc.*, quidquid dicant *Cajetanus*, *Escobar*, *et Gobat*, dum in Tridentino (1) tales habitum non deferentes de temeritate arguuntur. Valde tamen probabiliter negant eos peccare omnes AA. præfati, si habitum dimittant ad breve tempus, aut ex causa justa se occultandi, puta ad aliquod grave damnum vitandum. Id quoad culpam. Quod autem ad pœnas pertinet, in concilio *l. c.* sic dicitur: *Si, postquam ab episcopo suo... moniti fuerint, honestum habitum clericalem... non detulerint, per suspensionem ab ordinibus ac officio et beneficio ac fructibus..., nec non, si semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum... coerceri... debeant.* Ex quo patet, has pœnas esse tantum ferendæ sententiæ. Neque huic obstat bulla *SixtiV. Cum sacrosancta*, edita die 9. Januarii 1588, ubi beneficiati non deferentes habitum ipso jure declarantur privati suis beneficiis: nam id dispositum fuit tantum pro urbe Romæ, et postquam mandatis sub certo termino ipsi non obedierint (2).

50. — Idem, quod de habitu, dicunt *Sanchez*, *Laymann*, *Escobar* et alii de *tonsura* sive corona. Alii tamen (3) clericum etiam in sacris aut beneficiatum tonsuram non deferentem non audent damnare de mortali, nisi eam ex contemptu omittat. Cæterum bene quidem ait *La-*

(1) *sess. 14. cap. 6.* — (2) *l. 6, 825.* — (3) *ut Castrop., Henriq., Renzius et Tamb. cum Marchino.*

Croix, facilius excusandos eos, qui tonsuram, quam qui habitum non deferunt; unde præfatus auctor nec sacerdotem tonsuram per 6 aut 8 hebdomadas non deferentem damnat de mortali (1).

51. — Privantur autem beneficiati, sicut etiam ii, qui in sacris sunt constituti habitum non deferentes, privilegio tam fori quam canonis, si post tertiam monitionem illum non reassumant (2). Simpliciter autem tonsurati aut clerici tantum ad ordines minores promoti sine beneficio non peccant graviter, sed non gaudent privilegio fori, si actu habitum non deferant nec ecclesiæ inserviant, ut habetur in Tridentino (3). Gaudent vero, semper ac habitum reassumunt, nisi hoc faciant in fraudem, puta si fuerint in carcerem jam conjecti pro criminalibus, vel jam citati in foro laicali pro civilibus (4). Aliter tamen dicunt DD. de privilegio canonis (5). An autem peccet, qui tonsuram suscipit ad accipiendum beneficium, sine animo permanendi in statu clericali: vide opus nostrum morale (6), ubi dicitur suscipiens peccare, sed probabiliter tantum venialiter.

Hic juvat annotare id, quod statutum habetur anno 1741 in concordato inter sanctam sedem et Carolum III., regem regnorum Neapolis et Siciliarum, circa ordinationem promovendorum ad statum ecclesiasticum.

I. Niuno potrà esser da ora innanzi promosso alla prima tonsura se non che a titolo di beneficio o capellania perpetua, le di cui rendite, detratti i pesi, ascendano almeno alla metà della tassa stabilita pel patrimonio sacro nella diocesi del promovendo.

II. Giudicando qualche vescovo veramente utile o necessario alla chiesa, conferir la prima tonsura a qualche giovane, benchè non abbia verun beneficio, potrà farlo, ma nel solo caso, che abbia il medesimo una pensione ecclesiastica perpetua della rendita, che ascenda almeno alla metà della tassa stabilita pel patrimonio sacro nella sua diœcesi o l'intiero patrimonio; il quale per evitare qualunque frode o inganno non potrà costituirsi da ora innanzi, che unicamente sopra beni stabili, o sopra an-

(1) *l. c. n. 826.* — (2) *ex cap. Contingit. 45. de sent. excomm.; l. c. n. 827.* — (3) *sess. 23. c. 6.* — (4) *l. c. n. 827.* (5) *ib.* — (6) *l. 5, 113.*

nue rendite fisse; e dovrà regolarsi a tenore della tassa sinodale di ciascuna diocesi, purche non sia esso patrimonio nè in minor somma di ventiquattro ducati, nè in maggior di quaranta.

III. Oltre al requisito del beneficio, cappellania perpetua o pensione ecclesiastica perpetua, o dell' intiero patrimonio, a niuno potrà conferirsi la prima tonsura, il quale dopo aver terminati dieci anni di sua età, non sia andato a dimorar almeno per un triennio in qualche seminario o convitto ecclesiastico: e dove ciò non possa farsi, non abbia almeno portato per tre anni l'abito clericale con licenza del proprio ordinario, ed in tutto il triennio, o almeno per la maggior parte nelle feste di precetto di ciascun de' tre anni non abbia servito a qualche chiesa nella maniera, che gli sarà dal proprio vescovo prescritta; computando questo servizio colla dimora, che avrebbe dovuto fare in qualche seminario o convitto ecclesiastico ec.

Ultimo loco dicitur: *Chiunque sarà promosso alla prima tonsura, agli ordini minori o agli ordini sagri contra la forma prescritta nel presente regolamento, oltre alle pene di sopra accennate, rimarrà perpetuamente sospeso dall' esercizio dell' ordine già conferitogli. E chi l'avrà così ordinato, o pure gli avrà a tal effetto concedute le dimissorie, se sarà vescovo, sarà sospeso per un anno dalla collazione degli ordini e dall' esercizio de' pontificali; e non essendo vescovo, ma prelato inferiore coll' uso de' pontificali, sarà sospeso per sempre dall' esercizio de' medesimi, e non avendo l'uso di essi, come pure qualunque altra persona constituita in dignità, per sempre sarà sospesa dall' esercizio dell' offizio e de' suoi ordini.* *)

ARTICULUS II.

De ordinibus minoribus.

52. *Quot sint ordines minores.*

Sect. I. 53. *De ostiariatu. Materia tradenda est ab ipso ordinante; et ab eo missa celebranda.*

---

*) vide versionem latinam *lib. 6, 830.* *Editor.*

Sect. II. 54. *De lectoratu.*
Sect. III. 55. *De exorcistatu.*
Sect. IV. 56. *De acolythatu.*

52. — Ordines minores quatuor sunt: Ostiariatus, lectoratus, exorcistatus et acolythatus. Dicuntur ipsi *minores* propter minora officia, quæ ab ordinatis exercentur circa missam aut in ecclesia.

Sectio I. *De ostiariatu.*

53. — *Ostiariatus est ordo, quo confertur potestas aperiendi, claudendi et custodiendi ecclesiam.* Officium ostiarii (præter dicta) est etiam pulsandi campanas, necnon admittendi dignos in ecclesia, et expellendi indignos, scilicet infideles, hæreticos et excommunicatos. Materia *remota* ostiariatus sunt claves ecclesiæ, *proxima* clavium traditio. Forma sunt verba ordinantis et dicentis: *Sic age, quasi redditurus rationem pro his rebus, quæ his clavibus recluduntur.* Ita tradunt AA., qui tenent, singulos septem ordines esse sacramenta. Claves debent esse propriæ ecclesiæ, nec possunt aliæ substitui, debentque tangi ab ordinando. Hic autem denuo adverte id, quod notatum est *n. 28.*, nempe quod in sacramento ordinis materia omnino tradenda est ab ipso ordinante, alias sacramentum invalide ministratur, et ab eodem debet missa celebrari (1).

Sectio II. *De lectoratu.*

54. — *Lectoratus est ordo, quo confertur potestas legendi scripturas sacras in ecclesia.* Materia *remota* est liber prophetiarum et epistolarum; *proxima* illius traditio. Forma sunt verba: *Accipe et esto verbi Dei relator etc.* Officium igitur lectoris est legendi sacras scripturas (intellige extra missam; nam in missa officium est subdiaconi) ac etiam catechumenos instruendi. Si loco libri epistolarum sive *lectionarii* traderentur biblia aut breviarium, valida quidem et etiam licita esset ordinatio; secus, si alius liber.

(1) *l. 6, 744.*

Sectio III. *De exorcistatu.*

55. — *Exorcistatus est ordo, quo datur potestas expellendi dæmones ab obsessis, ne eos impediant a communione.* Materia *remota* est liber exorcismorum; *proxima* ejus traditio. Forma: *Accipe et habe potestatem imponendi manus super energumenos etc.* Exorcismus autem est formula quædam ab ecclesia instituta ad dæmones fugandos in nomine Jesu Christi. Ut possit autem exorcista solemniter exorcizare, requiritur etiam collatio jurisdictionis sive licentia episcopi. Id tamen non est ob jus commune, sed ob particulare præceptum episcoporum prohibentium exorcizare sine eorum licentia (1). Dictum est: *solemniter*, cum quisque fidelis potest privatim imperare dæmonibus, ne noceant neve impediant fideles ab actionibus sacris (2).

Sectio IV. *De acolythatu.*

56. — *Acolythatus est ordo, quo datur potestas ferendi urceolos ad altare, et candelabra luminaque in ipso accendendi.* Materia *remota* sunt urceoli vacui: *proxima* eorum traditio. Forma: *Accipe ceroferarium etc.*, atque: *Accipe urceolos etc.* Utraque materia est essentialis; sed nobilior sunt urceoli, quia vinum et aqua magis sunt ad missam necessaria. Hæ autem materiæ sunt partiales, unam totalem constituentes. Character vero non in candelabri, sed in urceolorum traditione imprimitur, quia in ea principalior traditur potestas (3).

ARTICULUS III.

De ordinibus majoribus.

Sectio I. *De subdiaconatu.*

57—58. *Quid subdiaconatus? Materia, forma et officium. Si sine manipulo etc. Requisita.*

(1) *l. 6, 745.* — (2) *vide l. 4, 193. app. de adjuratione.* (3) *l. 6, 745.*

§. I. De voto castitatis.

59. *An castitas sit ex voto. Si quis ignoret etc. Si impuber etc. Qui per metum ordinatur etc.*

§. II. De horis canonicis.

60. *Propositiones damnatæ.*
61. *Qui teneantur ad horas. 1) Clerici in sacris; 2) religiosi professi; 3) beneficiati.*
62. *Cui facienda restitutio fructuum?*
63. *Si habeant alia onera.*
64. *An excommunicati etc. Et qui sine attentione interna etc.*
65. *Intra primos sex menses. Qui sine culpa omittit. An unum peccatum etc.*
66. *Qui non percipit fructus etc.*
67. *Si beneficium sit tenue.*
68. *An male expendens etc. Canonicus non canens.*
69. *Quæ parva materia etc. An projiciens breviarium. In dubio, an quid omissum.*
70. *Quæ requirantur ad horas recte dicendas. 1) Juxta præscriptum. Si permutes officium.*
71. *Si alio pergis.*
72. *Si advertis te errasse. De litaniis et officio defunctorum.*
73. *2) Pronuntiatio vocalis. Quid in choro?*
74. *3) Pronuntiatio integra; 4) pronuntiatio continuata. 5) ordo horarum; 6) tempus.*
75. *Intentio et attentio.*
76. *Causæ excusantes a recitatione.*

77—80. §. III. De censuris in genere.

§. IV. De censuris in specie.

81—83. *I. De excommunicatione.*
84. *II. De suspensione.*
85. *III. De depositione etc.*
86. *IV. De interdicto.*
87. *V. De irregularitate.*
88. *Irregularitates ex delicto.*
89. *Irregularitates ex defectu.*

57. — *Subdiaconatus est ordo, quo traditur potestas, per quam ordinatus potest deferre calicem ad altare, ministrare diacono, et legere epistolam in missa.* Materia *remota* est duplex, nempe calix vacuus cum patena vacua, necnon liber epistolarum. Materia *proxima* est horum traditio. Calix autem probabiliter debet esse consecratus, ut plures DD. sentiunt; unde ipsorum sententia in praxi sequenda est(1). Sic etiam omnino re-

(1) *l. 6, 747.*

quiritur traditio libri epistolarum (1). Forma autem sunt verba episcopi: *Videte, cujus ministerium vobis traditur etc.* Et alia: *Accipe librum epistolarum et habe potestatem legendi eas etc.* Duplici enim materiæ duplex adhibetur forma partialis. Officium subdiaconi (ultra prædicta in altari) est deferre crucem et lavare corporalia. Peccaret subdiaconus, si absque manipulo solemniter ministraret in missa, nisi urgeret necessitas, ut dicit *P. Suarez* (2). An autem graviter peccet subdiaconus ministrans in mortali: vide dicta supra *n. 14.* Clericus vel etiam subdiaconus, exercens officium subdiaconi sine manipulo, vel cum manipulo, sed non intendens, ex officio actum illum exercere, non incurrit irregularitatem: quia tunc, ut ait *Bonacina*, exercet tantum officium cantoris: secus, si cum manipulo intenderet exercere officium proprium subdiaconi (3).

58. — Ut quis ad subdiaconatum possit promoveri, requiritur: 1) Ut sit ordinatus in minoribus; 2) ætas 21 annorum completorum; 3) titulus sustentationis (de quo vide supra dicta *n. 37—39.*); 4) ut bene sciat, quæ pertinent ad suum munus; 5) examen, quod debet quidem rigorosius esse in subdiaconis, ut recte advertit *Homobonus* (pœnitentiarius in ecclesia Bononiensi), et signanter circa subdiaconi obligationes, nempe servandi castitatem, recitandi officium, habendi titulum sustentationis; necnon refert subdiaconos examinare circa censuras et irregularitates, quarum singulatim hic principaliora rudimenta mox infra breviter recensebimus.

§. I. *De voto castitatis.*

59. — Subdiaconus ex præcepto *s. Gregorii Papæ* (4) tenetur votum castitatis emittere. Hinc obligatio castitatis in ordinatis in sacris verius est ex vi voti ordinibus annexi quam præcepti ecclesiæ, ut satis colligitur ex cap. *Cum olim de clericis conjug.* Attamen si quis ordinem suscipiendo expresse nollet castitatem vovere, tunc iste saltem ex præcepto ecclesiæ ad castitatem teneretur. Hocque dicendum, etiamsi nesciret hanc obligatio-

(1) *l. 6, 746. dub. 1.* — (2) *de censur. disp. 42.* — (3) *vide l. 7, 358.* — (4) *in c. 2. dist. 28.*

nem, modo vellet vere ordinem suscipere: et adhuc si inculpate nesciret, ut valde probabiliter plures DD. docent (1). Qui autem ordinaretur ante usum rationis, hic non teneretur ad castitatem. Qui vero ordinatur ante pubertatem, an ad castitatem teneatur? Adest duplex sententia, utraque probabilis (2). Qui ordinatur per metum extrinsecum injuste incussum, et non habet animum suscipiendi ordinem, non tenetur ad castitatem, et etiamsi animum haberet, probabilius nec teneretur, quia votum emissum ob metum probabilius est invalidum; secus, si metus fuerit juste incussus, vel si ordinatus scienter suam ordinationem ratificaret, nempe si ultro ordinem exerceret (3).

§. II. *De horis canonicis.*

60. — Primo loco hic refert annotare plures propositiones damnatas ab *Alexandro VII.*, nimirum propos. 5., quæ dicebat: *Restitutio fructuum non debetur ante sententiam.* Propos. 21.: *Habens... beneficium, si studio.... vacet, satisfacit recitando per alium.* Propos. 33.: *Restitutio fructuum suppletur per eleemosynas ante factas.* Propos. 34.: *Satisfacit dicens officium paschale pro officio diei palmarum.* Propos. 35.: *Cum uno officio potest satisfieri obligationi duorum dierum.* Item *Innocentius XI.* damnavit propos. 54.: *Qui nequit recitare matutinum, non tenetur ad alias horas.*

61. — *Quæritur 1.*, quinam teneantur ad horas. Tenentur 1) *omnes ordinati in sacris*, etiamsi sint excommunicati, suspensi et degradati. Ordinatus autem ad subdiaconatum in die ordinationis tenetur ad horam correspondentem horæ, qua ordinatur. Tenentur 2) *religiosi professi* utriusque sexus. Hoc habetur ex antiqua consuetudine obligante sub gravi, ut tenet communis sententia contra aliquos. Nec valet dicere, quod non constet, an consuetudo recitandi officium sit introducta a religiosis animo se graviter obligandi; nam respondetur, quod, cum illa constanter et tamdiu cum magno incommodo ab omnibus religiosis observata fuerit, præsumptio est pro parte affirmativa; pro qua autem parte stat præsumptio, pro ea stat etiam possessio, regula generalis est (4). Nul-

(1) *vide l. 6, 809. dub. 1. et 2.* — (2) *ibid. n. 810.* — (3) *l. c. n. 811.* — (4) *vide l. 5, 142.*

lus autem religiosus aut monialis in particulari tenetur sub gravi horas dicere in choro, ut communiter dicunt *Suarez*, *Salmanticenses*, *Concina etc.*, modo chorus non tollatur, ad quem requiruntur saltem quatuor expediti. Ad officium vero non tenentur religiosi ejecti; sed tenentur profugi (1). Tenentur 3) *beneficiati;* alias fructus omnes beneficii restituere debent, ex concilio Lateranensi V. (2), ubi dictum fuit: *Statuimus*, *ut quilibet habens beneficium*, *si post sex menses obtento beneficio officium divinum non dixerit*, *fructus non faciat suos pro rata recitationis.* Et si talis post monitionem adhuc pergit omittere, potest etiam beneficio privari. Deinde sanctus *Pius V.* in constitutione 186., quæ incipit: *Ex proximo Lateranensi*, decrevit, quod, qui relinquit matutinum, restituat dimidiam partem fructuum correspondentium illi diei: qui cæteras horas, aliam dimidiam; qui vero unam tantum ex parvis, sextam partem (3). Et idem dicendum, si quis per plures leves omissiones inter officium diei ad gravem materiam pertingit (4). Qui autem hodie supplere vellet officium heri omissum, minime liberatur a restitutione (5), hæcque restitutio debetur ante omnem sententiam; quia conditio recitationis est absolute necessaria ad lucrandos fructus, cum sine ipsa nequeat beneficiarius facere fructus suos, ut præfatum concilium sancivit (6).

62. — Restitutio autem tunc facienda est vel pauperibus (sufficit cujuscumque loci) vel fabricæ ecclesiæ, vel domui beneficii vel in augmentum agrorum ipsius. Potest etiam fieri in refectionem alterius indigentis ecclesiæ, si propria non eget, vel si fabrica alienæ ecclesiæ redundaret in utilitatem pauperum. Potest etiam applicari in missis pro defunctis; et potest beneficiatus adhuc applicare eam sibi ipsi, si vere pauper sit, modo non faciat in fraudem (7). Si quis autem post omissionem dederit eleemosynas, immemor vel forte ignorans obligationem restitutionis, probabiliter potest eas computare (8).

(1) *ibid. dub. 1. et 2.* — (2) *sect. 9. §. Statuimus.* — (3) *vide l. 4, 663.* — (4) *l. 4, 668.* — (5) *l. 4, 667.* — (6) *l. 4, 665. et l. 5, 145. qu. 1. v. sed dices.* — (7) *Suar., Castr., Navarr., Tol., Less. etc. communiter; l 4, 672.* — (8) *ut dicunt Sanch., Suar., Lugo, Salm., Croix etc., l. 4, 700. qu. 1. ad v. limitant.*

63. — Probabiliter dicunt etiam (1), quod, si beneficiatus alia onera habet, quibus jam satisfecerit, non tenetur omnes fructus restituere. Secus tamen dicendum, quidquid dicant alii, de simplici beneficiato, qui nullum aliud onus haberet, nisi deferendi habitum (2).

64. — An autem excommunicatus toleratus teneatur ante sententiam restituere fructus beneficii, si onera ipsius impleverit? Aliqui affirmant; sed probabilius et communius alii negant (3), quia non tenetur reus nisi post sententiam subire pœnam illam, quæ actionem requirit; ex alia autem parte excommunicati tolerati valide jam sacramenta ministrant horasque persolvunt (4). Sic etiam probabiliter non tenetur ad restitutionem, qui recitat sine attentione interna; cum opinio, quod sufficiat ad satisfaciendum, si habeatur intentio et attentio externa, non sit improbabilis juxta dicenda *n. 75.* (5).

65. — Præterea notandum, *s. Pium* in præfata constitutione declarasse, quod beneficiati, si intra primos sex menses officium omittant, licet non teneantur ad restitutionem, tamen non excusantur a peccato mortali (6). Hinc omnino dicendum, quod beneficiati, etiamsi vellent pro eo tempore fructus restituere, omittendo officium graviter peccant, cum ipsos ad officium quovis tempore ecclesia ex motivo religionis obstrinxerit (7). Graviter igitur peccat, qui intra sex menses (ut dictum est) officium omittit, sed non tenetur ad restitutionem: ut docent *Lessius*, *Vasquez*, *Concina*, *Viva* et communior sententia contra paucos. Ratio, quia juxta communem sententiam restitutio fructuum non jam debetur de jure naturali; fructus enim non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiarii, cum onere tamen officii, imposito ab ecclesia, ut diximus, ex motivo religionis; et ideo nulla ante concilium Lateranense restitutio præcipiebatur. Concilium autem restitutionem præcipit tantum omittentibus post sex menses (8). Ob eamdem ra-

(1) *Sot., Less., Vasq., Bonac., Sanch., Salmant. etc.* — (2) *l. 4, 673. qu. 10.* — (3) *prout dicitur l. 4, 670. et H. A. tr. 19, 19. in fine.* — (4) *ita Laym., Tourn., Castropalaus, Salm., Bonac., Coninch. et alii plures: l. 4, 670.* — (5) *l. 4, 669. et l. 5, 177.* — (6) *vide l. 4, 663.* — (7) *l. 5, 145. qu. 2.* (8) *l. 4, 665. et 666.*

tionem non tenetur ad restitutionem, qui omittit officii recitationem sine culpa: quia, licet (1) restitutio ante omnem sententiam facienda sit, tamen, cum ipsa in pœnam præcepta sit, omnino culpam requirit, ut recte dicunt *Lessius*, *Sanch.*, *Conc.*, *Viva* et alii communius contra paucos (2). Pariter ob eamdem rationem subdiaconus, beneficium habens, si officium omittit, unum tantum committit peccatum, cum ex uno motivo religionis ad illud teneatur (3).

66. — *Dubitatur 1.*, an teneatar ad officium beneficiarius, qui fructus non percipit. Minime tenetur, si ipse non negligenter se gesserit in illis exigendis. Excipe, nisi ipse in pœnam alicujus criminis sit fructibus juste privatus; vel nisi certam spem habeat percipiendi illos sequentibus annis (4). Quid, si de beneficio lis vertatur? Respondetur: Si beneficiarius nondum acceperit illius possessionem, non tenetur ad officium, nisi per ipsum stet, quin statim possessionem adipiscatur. Si vero jam acceperit, tenetur casu, quo spem certam habeat vincendi litem; secus, si sit in dubio (5).

67. — *Dubitatur 2.*, an teneatur ad officium habens beneficium tenue. Alii affirmant; sed alii plures negant (6), quia tenue beneficium (7) ut verum beneficium non habetur. Dicunt autem, illud esse tenue beneficium, quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis (8).

68. — *Dubitatur 3.*, an beneficiarius male expendens fructus beneficii teneatur ad restitutionem. Plures graves DD. probabiliter negant (9) cum *s. Thoma* (10), qui ait, præbendas haberi ut bona patrimonialia. Alii tamen probabilius (11) affirmant, quia beneficiarii ex justitia tenentur fructus superfluos pauperibus vel locis piis erogare; nam saltem ecclesia non concedit ipsis dominium fructuum nisi limitatum ad superfluos erogandos in pauperes (12). Hic autem sedulo advertendum, quod sum-

(1) *ut dictum est n. 61. in fine.* — (2) *l. 4, 665.* — (3) *l. 5, 145. qu. 1.* — (4) *l. 4, 664.* — (5) *l. c. n. 664. v. quid si.* (6) *ut Lessius, Sanch., Malder, Arrag., Rodriq., Molfes., Pelliz. et alii.* — (7) *ex c. Is, cui de præbend. in 6.* — (8) *l. 4, 674.* — (9) *ut s. Antoninus, Less., Cabass., Sanch., Salm. et alii.* — (10) *2. 2. qu. 185. art. 7.* — (11) *ut Laym., Bonac., Navarr., Petrocor., Conc. etc.* — (12) *l. 4, 492. et H. A. tr. 10, 7.*

mus Pontifex *Benedictus XIV.* in brevi ad cardinalem Delphinum, patriarcham Aquilejensem, emanato die 19. Januarii 1748, declaravit, canonicos choro non interessentes vel ibi *non canentes* non solum distributiones quotidianas amittere, sed etiam ad restitutionem teneri fructuum suarum præbendarum (1).

69. — *Quæritur 2.*, quanta sit obligatio officii. Certum est, peccare graviter, qui omittit notabilem officii partem. Cæterum censetur parva materia omissio minoris partis quam parvæ horæ (2). Qui autem omnes septem horas omittit, verius (3) unum committit peccatum, quia omnes horæ integrum officium componunt (4). Qui officium projiceret in mare, tot peccata committeret, quot omissiones dierum prævideret; quia singulæ omissiones officii, ad quemlibet diem pertinentes, sant singulæ transgressiones, et hic eas jam prævidendo peccaret quidem in causa (5). An in dubio, utrum aliquid ex officio sit vel ne omissum, sit repetendum? Repetendum quidem in dubio negativo, scilicet si nullum prudens motivum habeas, quod jam dixeris; secus, si dubium est positivum, nempe si probabiliter credas te dixisse; ita communiter (6).

70. — *Quæritur 3.*, quæ requirantur ad horas bene recitandas. *Requiritur 1*, ut recitentur juxta *præscriptum breviarii Romani.* Unde improbabilem censeo opinionem eorum, qui dicunt, non peccare mortaliter, qui commutat officium in aliud notabiliter brevius (7). An autem sit mortale mutare in æquale vel quasi? Adest hinc inde duplex plurimorum sententia. Aequius tamen videtur dicendum (8), esse mortale, si mutatio sit frequens; veniale, si raro, puta ter vel quater in anno; et nullum, si id aliquando fiat cum causa, nempe itineris, studii etc. Ratio, quia, licet officium recitandum sit juxta formam individualem breviarii, ut præcipit *s. Pius V.* in bulla *A nobis*, descripta in breviario, dicendo: *Neminem satisfacere nisi hac sola forma;* tamen probabile est, Pontificem in hac forma præscribenda magis respexisse ad

(1) *l. 4, 675. dub. 3.* — (2) *l. 5, 147.* — (3) *cum Less., Sanch., Conc., Tourn. et communi.* — (4) *l. 5, 148.* — (5) *ibid. n. 149.* (6) *Nav., Sanchez, Lugo, Tourn., Castrop., Salm., Ronc.; vide l. 5, 150.* — (7) *l. c. n. 160.* — (8) *cum Sporer, Roncaglia, Viva, Laymann, Elbel etc.*

formam substantialem, quæ est quantitas officii, quam ad accidentalem, nempe ad illius qualitatem: et ideo commutatio non videtur culpam venialem excedere. Id tamen frequenter facere esset mortalis culpa, quia, ut recte ait *Laymann*, esset perversio ordinis; et gravis quidem, si frequens esset (1).

71. — His positis probabile est, 1) quod, si alio pergis, potes recitare officium illius loci, nisi fueris religiosus, quia teneris tunc recitare officium breviarii tui ordinis (2); 2) quod capellani et commensales cardinalium et episcoporum possunt eis conformari in officio (3). Et idem dicunt DD. de capellanis monialium (4), et de iis, qui obeunt exercitia spiritualia apud religiosos (5); 3) quod possis recitare officium socii; quia ipsa associatio excusat, modo officium non sit notabiliter brevius (6).

72. — Si quis advertit se errasse, postquam multum processit in officio indebito, potest vel prosequi vel recitare reliquum de proprio; sed melius erit recitare de proprio, nisi vellet alia die non impedita officium dicere de sancto illo; quod satis probabiliter admittunt plures DD. (7). Ex consuetudine autem introducta gravis est obligatio recitandi litanias s. Marci, rogationum, ac officium defunctorum etiam in privato (8).

73. — *Requiritur II. pronuntiatio vocalis.* Hic *dubitatur*, an recitans debeat se audire. Alii affirmant; alii tamen non improbabiliter negant (9), quia in recitatione officii non jubetur auditio, sed pronuntiatio, ad quam non oportet elevare vocem, sed sufficit formare aliquem externum sonitum, qui semper adest, cum verba proferuntur (10). Submisse recitans in choro bene satisfacit (11): sed non canonicus, qui tenetur canere (12). Recitanti autem in choro sufficit, si audias alteram partem in confuso, vel tantum unum ex ea. Quid, si non satis percipis in materia notabili alteram partem, propter culpam chori

(1) *l. 5, 161. v. qu. 3.* — (2) *ita Laym., Holzm., Bonac., Castrop. et alii.* — (3) *Holzmann cum communi et decreto S. C. ritvum, et clem. Dignum de celebr. miss.* — (4) *Croix, Holzm., Gobat, Stoz etc.* — (5) *Laym. et Gob.* — (6) *Viva, Roncaglia, Henriquez, Quintanadv. et alii; l. 5, 161. v. juxta autem.* — (7) *l. c. n. 161. qu. 5.* — (8) *l. 5, 161. qu. 1 et 2.* (9) *ut doctissimus Sylvius, Tourn., Laym., Azor, Sporer, Salm., Trull., Rodr. et alii.* — (10) *l. 5, 163.* — (11) *ibid. v. an autem.* — (12) *juxta dicta n. 68. in fine.*

aut socii? Alii dicunt, quod teneris repetere non auditum. Alii plures negant, quia per ipsam societatem et tuam applicationem moraliter jam communicas; ita non improbabiliter (1). Surdus autem non satisfacit, quidquid alii dicant. Secus vero dicendum de surdastro, si audiat saltem in confuso (2).

74. — III. *Pronuntiatio integra*, id est, sine mutilatione, qua sensus verborum notabiliter varietur. Valet tamen officium, si aliqua saltem servetur significatio verborum (3).

IV. *Pronuntiatio continuata*, scilicet sine interruptione in qualibet hora, quæ autem interruptio inducit veniale, nisi aliqua excuset causa (4). Matutinum autem etiam sine causa potest a laudibus separari, et sic pariter tres nocturni, saltem per tres horas (5). Facta tamen interruptione, adhuc culpabili, probabilius non teneris horam repetere, cum quilibet psalmorum versus suam habeat significationem (6).

V. *Horarum ordo*, scilicet ne invertatur. Inversio tamen non erit nisi venialis, etiamsi fiat frequenter; et etiam in choro, ut probabilius ajunt (7). Celebrare autem missam ante matutinum probabilius et communius non est nisi veniale (8).

VI. — *Tempus præfixum*. Tempus matutini incipit ab hora vesperarum diei antecedentis usque ad meridiem subsequentis (9): idque probabiliter procedit etiam de officio defunctorum, extra tamen chorum (10). Et de hoc adest etiam decretum S. C. R. apud *Ferraris* (11). Non idem currit autem de litaniis (12). An autem satisfaciat dicens matutinum hora secunda post meridiem? Alii affirmant (13), dicendo, id hodie permitti ex consuetudine introducta: sed verius negandum (14), quia tunc nondum incepta est hora vesperarum, quæ est media inter meridiem et oc-

(1) *Sa, Major, Ronc., Elbel, Salm., Pelliz., Trull. et alii; l. 5, 163. qu. 2.* — (2) *l. c. n. 163. qu. 3.* — (3) *l. c. n. 165.* — (4) *n. 166.* — (5) *l. c. n. 167.* — (6) *l. c. n. 168.* — (7) *Cajet., Gavant., Laym., Sanch., Bonac. etc.; l. 5, 170. et 171.* — (8) *cum Less., Castrop., Conc., Tourn., Soto, Toleto, Bellarm., Croix, Salm. et aliis pluribus; vide l. 6, 347.* (9) *l. 5, 174.* — (10) *ib. qu. 2.* — (11) *biblioth. v. litaniæ.* — (12) *ib. qu. 3.* — (13) *ut Salm. cum Sanch., Trull. etc.* — (14) *cum Holzm., Croix et Concina.*

casum; dies enim ecclesiasticus non nisi ab hora vesperarum incipit. Quod autem consuetudo undique jam introduxerit recitari matutinum hora secunda post meridiem a majori parte fidelium, juxta dicta de consuetudine (1), hoc probandum esset; sed usquedum non probatur, possidet lex opposita (2); tempus autem horarum incipit a media nocte ad meridiem: vesperarum et completarum a meridie ad mediam noctem (3).

75. — VII. *Intentio et attentio.* Requiritur *intentio* (scilicet recitandi) saltem virtualis: sufficit pro illa, si ab initio sumpseris breviarium ad recitandum. Communissime autem et probabilius (4) non requiritur intentio satisfaciendi obligationi; imo recitans implet, etiamsi positive intendat nolle implere, quia implens non potest non implere, cum satisfactio non pendeat a sua, sed a voluntate legis sive ecclesiæ (5). Requiritur insuper *attentio*, saltem externa, scilicet ne apponatur actio incompatibilis cum attentione interna. An autem requiratur etiam interna? Alii affirmant requiri internam; quæ sit vel ad Deum vel ad sensum, vel saltem ad verba, nempe ut recte pronuntientur; quia alias, prout dicunt, non esset oratio. Alii vero plurimi negant, dicentes, veram esse orationem, quæ fit cum intentione orandi et attentione externa: ita *Lugo*, *Paludanus*, *Coninchius*, *Angelus*, *Sylvester*, *Croix et plures alii cum s. Antonino*, *ex d. Thoma*. Verba *s. Antonini* (6) hæc sunt: *Sed si evagatio est advertenter et solum secundum actum interiorem*, *licet temeraria et gravis foret*, *non tamen mortale*, *nisi per contemptum*, *quia ecclesia non habet judicare de actibus mere interioribus; propter quod minister ecclesiæ*, *licet dicendo orationem cogitet aliud*, *non videtur transgressor præcepti ex natura facti.* Verba autem *s. Thomæ* (7) sunt: *Quando aliquis ex proposito mentem ad alia distrahit in orando; tunc enim sine culpa non est: præcipue si in aliis sponte se occupat*, *quæ mentem distrahunt*, *sicut sunt exteriora opera*, *et si ad contrarium mens eva-*

(1) *l. 1, 107. et seq. et H. A. tr. 2, 79.* — (2) *l. 5, 174. qu. 1.* — (3) *l. 5, 173. v. tempus.* — (4) *cum Suar., Castrop., Less., Tourn., Pont, Vasq. et Croix cum aliis.* — (5) *l. c. n. 176.* — (6) *3. part. tit. 13. cap. 4. §.* — (7) *in 4. sent. dist. 15. q. 4. art. 2. solut. 4. ad 2.*

getur, etiam culpa mortalis erit. Juxta igitur *d. Thomam* evagatio interna non est sine culpa, scilicet veniali, externa autem non sine mortali; et sic id intelligit idem *s. Antoninus l. c.*, dicens: *Unde s. Thomas dicit ibi, quod in oratione, si in aliis sponte se quis occupat in his, quæ mentem distrahunt, sicut sunt opera exteriora, etiam culpa mortalis erit. Ratio* autem *1.* hujus sententiæ est, quia, si attentio interna esset de essentia orationis, ministrans extremam-unctionem sine attentione interna invalide ministraret, cum forma hujus sacramenti sit deprecatoria: *Indulgeat tibi Deus etc.*, ex illo *s. Jacobi 5, 14.: Orent super eum, ungentes etc.* Sed id non potest dici, cum constet ex Florentino, ad valorem sacramenti tria tantum requiri et sufficere, nempe materiam, formam seu verba a ministro prolata, et intentionem ipsius faciendi, quod facit ecclesia. *Ratio 2.*, quia, si attentio interna de essentia orationis esset, etiam is, qui cum involuntaria distractione horas persolveret, nec etiam satisfaceret. Propter has rationes minime contemnendas videtur hæc secunda sententia non posse dici improbabilis. Cæterum conveniunt omnes, quod, ut dicatur quis non implere, oportet, ut non solum advertat distractionem, sed adhuc, ut plene advertat se distrahi ab officio: alias, licet voluntarie se distrahat, non tamen voluntarie se distrahit a recitatione. Scrupulosus autem propter distractiones nunquam tenetur repetere (1).

76. — *Quæritur 4.*, quænam causæ excusent a recitatione officii. Excusat 1) *infirmitas gravis* sive grave incommodum. Laborans autem tertiana vel quartana tenetur recitare, et etiam anticipare, si commode potest. Non tenetur tamen anticipare matutinum in die præcedenti; nullus enim obligatur suo privilegio uti. Si quis commode potest, tenetur dicere officium cum socio. In dubio, an ob recitationem graviter lædaris, non teneris; secus in dubio, an excuseris, nisi habeas probabilem rationem; sed melius est tunc, ut te remittas medico aut superiori vel saltem viro prudenti. Quando autem urget morbus, si nequis recitare totum, nec teneris ad partem, quia alias magna superesset tibi scrupulosa anxietas, an

(1) *ita Suar., Sot., Nav., Cajet., Conc. et alii communiter; vide l. 5, 177. v. cæterum.*

pergere possis vel ne in reliquis recitandis; ita valde probabiliter (1). 2) *Impedimentum justum*, puta si quis occupetur in officio charitatis, quod non posset omittere sine scandalo aut notabili detrimento proprio aut alieno, v. gr. si nequiret differre concionem sine nota, vel confessiones aliorum in magno concursu (2). 3) *Cæcitas* (3). 4) *Carentia breviarii.* Teneris tamen dicere, quæ mente retines, modo id, quod retines, pertingat ad quantitatem saltem parvæ horæ. Et si cares officio proprio, teneris recitare ex communi. Item si absque magno incommodo potes socium adhibere, teneris. An autem beneficiarius teneatur etiam conducere socium ad horas persolvendas, si nequit solus? Adest duplex sententia probabilis; sed affirmativa est communior et tutior; imo omnino sequenda, si ille velit fructus percipere; cum sola enim probabilitate opinionis oppositæ nequit possessionem fructuum inchoare, ut recte ajunt (4) communiter (5). 5) Excusat *dispensatio* Pontificis; et etiam proprii episcopi (ad breve tamen tempus), si adsit causa, puta si dubitetur de morali impotentia (6).

§. III. *De censuris in genere.*

(In hoc paragrapho ponuntur tantum definitiones, divisiones et principia, relictis quæstionibus aliisque notitiis, quæ habentur in morali libro 7., ubi fuse egimus de censuris).

77. — *Quæritur 1.* Quid et quotoplex est censura? *Censura est pœna spiritualis et medicinalis, per quam delinquenti et contumaci per ecclesiasticam potestatem aufertur usus quorumdam spiritualium bonorum.*

78. — *Dividitur* censura 1) in excommunicationem, suspensionem et interdictum; 2) in eam, quæ est *a jure*, nempe quæ fertur per legem generalem et permanentem, et eam, quæ est *ab homine*, quæ scilicet fertur a prælato per particularem sententiam; 3) in eam, quæ dicitur *latæ sententiæ*, quæque incurritur ipso facto; et

(1) *Suar., Nav., Sanch, Lugo, Carden., Ronc. etc.; l. 5, 154.* — (2) *l. 5, 156.* — (3) *l. 5, 157.* — (4) *Less., Soto, Salm., Cont. Tourn., Bonac. et alii.* — (5) *l. 5, 158. et l. 4, 761. qu. 2.* — (6) *l. 5, 159.*

ferendæ sententiæ, quæ non incurritur nisi post sententiam, prout sunt censuræ verbis futuri temporis (1).

79. — *Quæritur 2.* Quis potest ferre censuras? Possunt omnes superiores ecclesiastici habentes jurisdictionem in foro externo; vel ordinariam, prout Pontifex, concilia, episcopi et ipsorum vicarii, item vicarii capitulares et capitula religionum eorumque prælati; vel delegatam, ut sunt ii, quibus ab habente ordinariam facultas committitur (2).

Quæritur 3., quid requiratur, ut quis possit ligari censuris. Requiritur: 1. ut sit homo; 2. ut sit baptizatus; 3. ut sit rationis compos; 4. ut sit persona determinata; 5. ut sit subditus. Quoad peregrinos vero vide *ib. n. 17.*

Quæritur 4., quid requiratur ad incurrendam gravem censuram, puta excommunicationem majorem vel suspensionem totalem aut ad longum tempus. Requiritur 1. peccatum grave, et ut materia sit etiam per se gravis, aut saltem valde conducens ad finem intentum. At in dubio superioris præceptum certe ligat. 2. Actus externus; 3. actus consummatus; 4. contumacia, ita ut delinquens sciat, crimen non solum vetitum esse jure divino, sed etiam ecclesiastico. Vide autem illationes, quæ ex his inferuntur *cit. lib. 7.*

Quæritur 5., quis possit a censuris absolvere. A censura lata per sententiam particularem ordinarie is tantum potest absolvere, qui eam tulit, vel ejus superior aut successor aut delegatus. Ab illa autem, quæ lata est a jure vel ab homine per sententiam generalem (modo non sit reservata), potest absolvere quivis confessarius (3).

80. — Hic autem *notandum 1.*, quod episcopi (4) possunt dispensare in omnibus irregularitatibus et suspensionibus ex delicto occulto; exceptis iis, quæ oriuntur ex homicidio voluntario et aliis deductis ad forum contentiosum. Item possunt absolvere a quibuscumque casibus occultis, etiam sedi apostolicæ reservatis, quoscumque sibi subditos in diœcesi sua per seipsos aut vicarium ad id specialiter deputandum (5). Hanc autem

(1) *vide l. 7, 6—8.* — (2) *vide l. 7, 9. et seq.* — (3) *vide ib. n. 70.* — (4) *ex c. Liceat 6. sess. 24. in Tridentino.* — (5) *de hoc vide tract. de privil. n. 29. (in tomo I.)*

facultatem potest episcopus etiam generaliter aliis delegare (1). *Notandum 2.*, quod prædicta facultas verius sublata est episcopis respectu ad hæresim et alios casus reservatos in bulla cœnæ (2). Si tamen quis sit impeditus adire Romam, bene potest absolvi ab episcopo: absolute quidem, si impedimentum est perpetuum: sub juramento vero adeundi Romam, si est temporale, exceptis semper mulieribus et pueris (3). Insuper hic obiter *notandum 3.*, quod excommunicatio papalis in violantes immunitatem ecclesiasticam, a qua absolvenda *Clemens VIII.* etiam regularibus facultatem abstulit (4), illa tantum incurritur ab iis, qui violenter et injuste extrahunt ab ecclesia confugientes ad eam; *Clemens* enim in suo decreto nullam aliam excommunicationem regularibus vetavit absolvere respectu ad violantes immunitatem, quam illam, quæ declarata fuit a *Gregorio XIV.*, qui in bulla 7. declaravit, violantes immunitatem, per extractionem confugientis ad ecclesiam, incurrere ipso facto eamdem excommunicationem papalem, quæ prius fulminata fuit in violantes libertatem ecclesiasticam a *Paulo II.* (5) et a *Sixto IV.* (6). Qui Pontifices hujusmodi excommunicationem ita sibi reservarunt, ut in generali concessione absolvendi a casibus pontificiis hæc non comprehenderetur. Nec obstat textus in *c. Cum pro tua de sent. excomm.*, ubi, cum aliquis in claustro cujusdam monasterii quemdam clericum verberasset, dicitur in textu, illum duplicem incurrisse excommunicationem: unam, quia percussit clericum; alteram, quia læsit immunitatem. Nam communiter notant DD. (7), excommunicationem illam ob læsionem immunitatis impositam fuisse non a jure, sed ab ipso episcopo; ita *Abbas*, *Cardinalis*, *Ancharanus cum Innocentio*, qui verbo *duplicem* sic annotavit: *Duplicem*, *i. e. ob injectionem manuum ipso jure*, *et violationem claustri ab ipso* (episcopo) *latam.* Hinc *Fagnanus* cum aliis (8) ut certum habet, nullam adesse excommunicationem latæ sententiæ Papæ reservatam contra percutientes vel furantes in ecclesia.

(1) *l. 7, 34.* — (2) *vide l. c. n. 38.* — (3) *vide ib. n. 40—45.* (4) *prout dicitur in tract. cit. n. 99.* — (5) *in extrav. Etsi dominici de pœnit. et rem.* — (6) *in alia extrav. Etsi Dominici eod tit.* — (7) *cum Fagn. in c. c. n. 10.* — (8) *in cap. Inter alia de immun. eccl. n. 102.*

§. IV. *De censuris in specie.*

Et I. De excommunicatione.

81. — *Excommunicatio est censura, per quam privatur homo communione ecclesiastica.* Est duplex: *minor*, quæ privat tantum usu passivo seu receptione sacramentorum (1); et *major*, quæ privat etiam activo et omni communicatione, ut infra mox dicemus *n. 83.*

82. — Excommunicatus potest esse vel toleratus vel vitandus. *Toleratus* est, quem fideles non tenentur vitare, ex constitutione *Ad evitanda* concilii Constantiensis, nec etiam in divinis, ut probabilius ajunt DD. (2). Et idem dicitur de suspensis et interdictis toleratis. *Vitandus* est, quem fideles tenentur vitare. Et dupliciter quis potest esse vitandus, vel quia est nominatim excommunicatus et denuntiatus, vel quia est publicus percussor clerici vel monachi: ita tamen, ut factum nulla possit tergiversatione celari, nec aliquo suffragio excusari (3). Hæc autem excommunicatio, si percussio est enormis vel gravis et publica, tantum a Papa absolvitur, nisi percussor sit mulier aut impuber; hi enim possunt absolvi ab episcopo, qui potest etiam absolvere a percussione levi adhuc publica; et adhuc a gravi vel enormi, si sit occulta (4).

83. — Excommunicatus igitur excommunicatione majori, esto sit toleratus, privatur 1) suffragiis ecclesiæ; 2) beneficiis, ita ut collatio beneficii ipsi facta sit omnino nulla; 3) susceptione et administratione sacramentorum, ac omni usu divinorum officiorum; 4) omni communicatione spirituali et civili cum fidelibus. Ex alia parte peccant fideles, si communicant cum excommunicato vitando, sive in divinis, nempe si cum eo missam audiant, officium recitent; sive in civilibus, scilicet si illum alloquantur, cum eo habitent, societatem ineant, eum salutent, scribant ei; quæ omnia comprehenduntur illo versu:

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Hi autem communicantes in tribus càsibus peccant graviter: 1) Si communicant in divinis; 2) si in contemptum

(1) *vide l. 7, 133.* — (2) *vide ib. n. 135.* — (3) *ut dicitur in can. Si quis suadente causa 17. qu. 4.; vide c. l. n. 141.* (4) *vide l. 7, 279.*

ecclesiæ; 3) si in criminoso, i. e. si communicant in eodem crimine (puta concubinatu), ob quem ille est excommunicatus; et in hoc tertio casu incurrunt etiam excommunicationem majorem; in aliis vero, regulariter loquendo, peccant tantum venialiter et ligantur sola excommunicatione minori; a qua culpa et excommunicatione excusat necessitas, utilitas, lex conjugii, subjectio et ignorantia, quæ alio versu continentur:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse (1).

Dixi: *regulariter loquendo;* nam esto sit probabile, quamcumque communicationem civilem cum vitando esse tantum venialem, probabilius tamen est, esse mortalem, si sit frequens cum proposito frequenter cum eo communicandi.

II. De suspensione.

84. — *Suspensio est censura, qua clericus functiones aliquas ecclesiasticas exercere prohibetur.* Multipliciter autem dividitur suspensio. 1) Alia est *a jure:* alia *ab homine;* 2) alia fertur ad *certum tempus*, quo elapso expirat: alia fertur *absolute*, quæ manet, donec per absolutionem auferatur; 3) alia est *ab officio*, nempe ordinis vel jurisdictionis; alia *a beneficio;* et alia *ab utroque*, tam ab officio quam a beneficio (2).

III. De depositione.

85. — *Depositio est, quæ privat simpliciter omni usu officiorum et beneficiorum.* Depositio autem alia est *realis*, quæ dicitur etiam degradatio; alia *verbalis*, quæ absolute dicitur depositio. Prima fit cum solemnitate et privat privilegio tam fori quam canonis, absque spe restitutionis. Secunda vero fit sine solemnitate et utroque privilegio retento (3).

IV. De interdicto.

86. — *Interdictum est censura ecclesiastica prohibens usum tam divinorum officiorum quam aliorum sacramentorum, et etiam ecclesiasticæ sepulturæ usum,*

(1) *vide de his l. 7, 188. et seq.* — (2) *vide quæstiones super hac censura in morali l. 7, 312. et seq.* — (3) *vide l. 7, 323.*

quatenus talis est. Dicitur: *quatenus talis est;* quia excommunicatio etiam privat eodem usu, sed quatenus est communicatio cum fidelibus; suspensio autem non impedit proprie usum, sed exercitium potestatis ecclesiasticæ. Interdictum aliud est *locale*, quod immediate afficit locum; aliud *personale*, immediate afficiens personas. Potest esse etiam *mixtum*, quod afficiat immediate tam locum quam incolas (1). Adest etiam *cessatio a divinis*, quæ definitur: *Prohibitio clericis facta, ut abstineant ab officiis divinis et ab ecclesiastica sepultura.* Hæc non est censura, nec imponitur per modum medicinæ, sed tantum in signum mœroris, ob aliquam gravissimam injuriam Deo vel ecclesiæ irrogatam. Ipsa imponi potest, a quibus imponuntur censuræ.

V. *De irregularitate.*

87. — *Irregularitas est impedimentum canonicum, ordinum sacrorum susceptionem et susceptorum usum impediens.* Dictum est *impedimentum*, non censura; quia sic vult communior et probabilior sententia (2). *Notandum* hic *1.*, quod irregularitas non incurritur, nisi in jure sit expressa (3). Unde in dubio non incurritur, nisi dubium sit circa homicidium factum; in dubio enim, an quis ad illud concurrerit vel ne, habetur ut irregularis (4). *Notandum 2.*, quod ad incurrendam irregularitatem ex delicto requiritur saltem scientia legis ecclesiasticæ prohibentis. An autem etiam scientia pœnæ? Probabiliter adhuc affirmant (5). Irregularitas tollitur 1) per cessationem causæ, si sit ex defectu ætatis, ignorantiæ aut paupertatis, vel infamiæ facti, quæ tollitur etiam per mutationem loci aut per emendationem; nam alias, si est juris, scilicet per sententiam, requiritur dispensatio; 2) per baptismum, si sit ex delicto; 3) per dispensationem; 4) per professionem religiosam (6).

88. — Irregularitas alia est ex *delicto*, alia ex *defectu*. Irregularitates ex delicto sunt sex: I. Ob baptismum serio et scienter iteratum; et tunc fit irregularis tam baptizans

(1) *vide alia l. 7, 328. et seq.* — (2) *vide lib. 7, 341.* — (3) *ex c. Is qui, de sent. excom.* — (4) *ibid n. 347.* — (5) *Nav., Sylv., Sanchez, Castrop., Ronc. etc.; vide ib. n. 351.* (6) *vide ib. n. 352.*

quam baptizatus (1); II. ob violationem censuræ, nempe si quis ea innodatus scienter exercet actum ordinis solemniter (2); III. ob peccatum, quo clericus scienter et serio actum ordinis sacri, quem non habet, solemniter exercet (3); IV. ob aliquas furtivas susceptiones ordinum, i. e.: 1) si quis accipit ordinem sine approbatione episcopi (4); 2) si absque dispensatione ejusdem suscipit eadem die plures ordines, quorum unus est sacer (5); 3) qui post matrimonium contractum ante consummationem accipit ordinem sacrum uxore renitente (6). Diximus autem: *ob aliquas;* nam aliæ furtivæ ordinum susceptiones enumeratæ supra *n. 46.* inducunt tantum suspensionem (Papæ quidem reservatam, si est publica), sed non irregularitatem. Et idem probabiliter dicendum de eo, qui censura irretitus sacrum accipit ordinem, scilicet quod non fiat irregularis, nisi in ipsa ordinatione ordinem ultro exerceat (7). V. Ob enormia crimina, si sint publica et notoria facto vel jure habeantque a jure annexam infamiam: ut sunt adulterium, incestus, sodomia, perjurium in judicio, hæresis, simonia, rapina, lenocinium, exercitium usurarum, raptus mulierum et similia. Hæc autem irregularitas, si est facti, tollitur per emendationem; si juris, per dispensationem (8). VI. Ex injusta mutilatione, et tanto magis ex homicidio voluntario (9). Hæcque irregularitas extenditur etiam ad mandantes, consulentes aut aliter concurrentes (10).

89. — Irregularitates autem ex defectu sunt octo: I. Ex defectu *animæ*, ex quo irregulares sunt 1) amentes, phrenetici et epileptici; 2) illitterati (11); 3) neophyti seu recenter conversi. II. Ex defectu *corporis*, nempe si quis habet vitium, quod vel impedit congruum exercitium ordinis, vel notabilem affert indecentiam. Ex primo capite *impedimenti* sunt irregulares cæci, surdi, muti, carentes manu aut digitis omnibus, aut pollice vel indice. Ex

(1) *vide l. 7, 356.* — (2) *l. c. n. 357.* — (3) *l. c. n. 359.* — (4) *ex c. de eo qui furt. etc.* — (5) *ex c. 2. et 3. eod. tit.* (6) *ex extrav. Antiqua de voto; vide cit. l. n. 361.* — (7) *juxta dicenda hic n. 91.* — (8) *vide l. 7, 364.* — (9) *ex cap. Si quis. 1. de homic. et ex clement. un. eod. tit.* — (10) *ex cap. Si viduam dist. 58.; vide alia super hoc puncto l. c. n. 365. et seq.* — (11) *juxta dicta hic n. 35.*

secundo autem capite *deformitatis* sunt irregulares leprosi, carentes naso et aliter monstruosi, puta habentes gibbam valde enormem (1). III. Ex defectu *natalium*, ex quo sunt irregulares omnes illegitimi; qui tamen legitimantur vel per subsequens matrimonium, vel per professionem religiosam, vel per dispensationem Pontificis (2). IV. Ex defectu *ætatis* (3). V. Ex defectu *sacramenti*, nempe ex bigamia. Dicitur: *sacramenti*, eo quod duas ducens uxores nequit apte significare unionem Christi cum ecclesia, quæ fuit unica ejus sponsa. Bigamia autem triplex est, quæ impedit a susceptione ordinum, scilicet: 1) *vera*, quando quis cum duabus successive verum contraxit matrimonium; 2) *interpretativa*, quando quis sola fictione juris censetur duas habuisse uxores (4); 3) *similitudinaria*, quæ contrahitur ex attentatione matrimonii (quamvis invalide) cum corrupta, vel cum virgine post votum solemne emissum in religione vel post susceptionem sacri ordinis (5). VI. Ex defectu *infamiæ*, de qua vide dicta hic *n. 88.* ad V.; nam irregularitates ex defectu et ex delicto ob infamiam in idem coincidunt. VII. Ex defectu *libertatis*; unde sunt irregulares 1) omnes servi proprie dicti; 2) conjugati; 3) curiales obligati curiæ propter juramentum aut stipendium; 4) milites, saltem, quamdiu juramento tenentur (6). VIII. Ex defectu *lenitatis*, scilicet ex licita mutilatione membri, quæ fit a chirurgis cum incisione vel adustione, vel ex licito homicidio in bello justo offensivo, aut in judicio per cooperationem activam, efficacem, proximam et ad occisionem ordinatam (7).

Sectio II. *De diaconatu.*

90. *Quid diaconatus, et quæ ipsius materia et forma?*
91. *Officia diaconi. — Censura ligatus etc. De pœnitentia imposita ab episcopo, an implenda sub gravi.*

90. — ***Diaconatus*** est *ordo, quo confertur potestas immediate assistendi sacerdoti in missa porrigendo ei patenam cum hostia et calicem cum vino, item legendi*

(1) *vide l. 7, 403.* — (2) *vide ibid. n. 421. et seq.* — (3) *de quo vide dicta hic n. 43. et 44.* — (4) *de quo vide l. 7, 444.* (5) *vide ibid. n. 448.* — (6) *vide l. c. n. 456.* — (7) *vide ibid. n. 461.*

evangelium et prædicandi. Sententia nobis probabilior(1) tenet, unicam diaconatus materiam esse manuum episcopi impositionem, unicamque formam esse verba episcopi: *Accipe Spiritum sanctum ad robur etc.* Sed quia altera sententia etiam est probabilis, ideo tenenda, nempe, quod porrectio instrumentorum etiam sit materia integralis partialis; ac propterea dicendum, quod materia diaconatus est duplex, scilicet impositio manus dexteræ episcopi cum forma: *Accipe Spiritum sanctum etc.*, et traditio libri evangeliorum cum forma: *Accipe potestatem legendi evangelium etc.* Ambo autem sunt materiæ et formæ partiales, unum ordinem constituentes: Valeret etiam traditio bibliæ, quia ibi jam continentur evangelia. Sed dices: Ab initio quomodo ordinabantur diaconi, quando deerat liber evangeliorum? Respondetur, Christum Dominum reliquisse ecclesiæ potestatem determinandi in specie materias et formas sacramentorum, quorum ipse non determinavit. Et juxta hanc sententiam character imprimitur in *ipsa libri traditione*, ut dicit *d. Thomas*, sive in prolatione secundæ formæ(2): ita juxta hanc sententiam; sed vide dicta in *morali l. 6, 736. et seq.*

91. — Officia diaconi præter dicta sunt: 1) Solemniter baptizare, sed nonnisi de licentia parochi et in gravi necessitate: alias diaconus, qui baptizat solemniter sine commissione, etiam in necessitate, irregularitatem incurrit; 2) ministrare eucharistiam; sed pariter id non licet, nisi fiat ex commissione parochi et in necessitate gravi, nempe si populus sit communicaturus, et desit sacerdos(3); alias si ministrat sine commissione, etiam fit irregularis(4); 3) deferre pyxidem aut ostensorium cum eucharistia; 4) prædicare et lavare corporalia in defectu subdiaconi. Diaconus autem censura ligatus irregularitatem incurrit, si ministrat(5). Qui vero irretitus censuris diaconatum suscipit, non fit irregularis, nisi in missa ordinationis ultro ordinem susceptum exerceat(6).

Quæritur, an obliget pœnitentia imposita diaconis et subdiaconis ab episcopo recitandi nocturnum diei currentis, et sacerdotibus tres missas celebrandi. Alii affirmant; sed

(1) *juxta dicta hic n. 28.* — (2) *l. 6, 748.* — (3) *l. 6, 237. qu. 1.* — (4) *n. 234.* — (5) *juxta dicta n. 88. ad 2.* — (6) *vide l. 6, 799. dub. 3. v. utrum.*

probabiliter alii (1) dicunt, dicendas tantum de decentia, non autem de obligatione, saltem non gravi, cum de ea non constet (2).

Sectio III. *De presbyteratu.*

§. I. De ordine presbyteratus.

92—93. *Quid presbyteratus? Quæ materia et forma?*
94. *De defectibus supplendis.*

§. II. De sacrificio missæ.

95. *Quid sacrificium et quotuplex?*
96. *Quid missa?*
97. *Qu. 1., quæ requirantur ad missam. De materia missæ, et hic de pane.*
98—100. *De vino; de præsentia materiæ; de forma.*
101. *Qu. 2., quomodo Christus sit præsens.*
102—103. *Qu. 3. Effectus missæ. Pro quibus offerri possit.*
104—105. *Qu. 4. Quotuplex fructus? An missa sit infiniti valoris.*
106—108. *Qu. 5. De stipendio licito. Dilatio missæ. Retentio partis eleemosynæ.*
109—111. *An parochus etc. Applicatio. Qu. 6., quoties celebrandum.*
112. *Qu. 7., an omnes rubricæ sint præceptivæ.*
113. *Qu. 8., quando missa possit dici. An ante matutinum; et an die cœnæ Domini et sabbati sancti.*
114. *Qu. 9., ubi missa dicenda.*
115. *De pollutione ecclesiæ.*
116—122. *Qu. 10., quæ requirantur ad celebrandum. 1. Altare; 2. calix et patena; 3. vestes; 4. corporale; 5. palla; 6. purificatorium; 7. missale; 8. minister; 9. crux cum Crucifixo; 10. et 11. candela, bursa etc.*
123—124. *Neopresbyteri an consecrent etc. An tres missæ injunctæ etc.*
125. *Missa dicenda alte, breviter etc.* (De celebrantibus nimia celeritate locuti sumus *l. 6, 400.*)
126. *De missis votivis.*
127. *Quando pluries in die etc.*
128. *Si, dum celebratur, polluitur ecclesia, vel accedit excommunicatus.*

§. III. De potestate sacerdotali.

129. *Sacerdos simplex tantum eucharistiam potest conficere et ministrare; et pœnitentiam in necessitate.*

(1) *ut Soto, Valentia, Castrop., Pelliz., Gobat etc.* — (2) *l. 6, 829.*

130. *Scitu necessaria cuilibet sacerdoti circa ministrandam pœnitentiam in necessitate.*

131—132. §. IV. De munere docendi et prædicandi.

§. I. *De ordine presbyteratus.*

92. — *Presbyteratus* est *ordo, quo confertur potestas consecrandi corpus et sanguinem Jesu Christi et absolvendi fideles a peccatis.* Ordo autem sacerdotii institutus fuit a Christo in cœna, cum dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; et post resurrectionem, quando dixit: *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis.* Quænam est materia presbyteratus? Juxta nostram probabiliorem sententiam (1) est unica, nempe secunda impositio manuum episcopi cum presbyteris. Sed probabilis est etiam sententia, quod sit duplex, nempe traditio calicis cum vino, superposita patena cum hostia, cujus forma est: *Accipe potestatem offerendi sacrificium etc.*; et tertia impositio manuum, cujus forma: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata etc.* Et hæc sententia, cum sit probabilis, omnino in praxi tenenda est (2).

93. — Hinc *dicimus I.*, quod in ordinatione sacerdotum una cum calice et patena tradenda est utraque species, nempe panis et vini; aliter non daretur directa potestas ad integrum sacrificium; et eodem tempore debet tradi, cum potestas sacerdotalis ad sacrificandum sit indivisibilis: ita probabilior sententia, quæ omnino tenenda est (3). Item debet tradi ab eodem ordinante et celebrante (4). *Dicimus II.*, quod non sufficit tangere tantum calicem et non patenam, cum probabilis sit sententia, utrumque esse tangendum (5). *Dicimus III.*, quod, licet ex communi sententia valide ordinatus sit, qui tantum hostiam et non patenam tetigit, quia hostia et vinum sunt materia substantialis, et calix ac patena tantum ob decentiam adhibentur; attamen consultius est, ut talis ordinatio repetatur, cum quatuor DD. de ea dubitent, et in pontificali, ubi fit sermo de materia, dicitur: *Et cuppam calicis et patenam simul tangant* (6). Et

(1) *ut diximus hic n. 28. et l. 6, 749.* — (2) *vide l. 6, 749.* (3) *l. 6, 750.* — (4) *ut dictum est hic n. 53. in fine.* — (5) *n. 753.* (6) *n. 751.*

idem videtur dicendum de eo, qui tangit tantum patenam et calicem, et non hostiam (1).

94. — *Quæritur*, quando defectus suppleri debeat in ordinatione presbyteratus. Si defectus est circa *essentialia*, nempe circa materiam vel formam, omnino ordinatio repetenda est: et quidem tota, si defectus sive ejus dubium vertitur quoad traditionem primæ potestatis super corpus Christi reale: si vero quoad secundam circa corpus mysticum, tantum secunda repeti debet. Si autem defectus est circa *accidentalia*, tunc, si est de re levi, puta si ordinatus non dixerit canonem, talis cæremonia (aut similis) non oportet repeti; si autem in re gravi, puta si defuerit unctio manuum, vel si neo-presbyter non protulerit verba consecrationis cum episcopo, tunc defectus quamprimum supplendus est, et ab eodem episcopo, si fieri potest; alias graviter peccaret ordinatus id negligendo aut in ordine ministrando (2). Quonam autem tempore præfati defectus suppleri debeant? Respondetur, quod, si sint circa accidentalia, probabiliter quovis tempore suppleri possunt: si vero circa essentialia, idem dicunt *Salm.* cum aliis; sed ex probabiliori et communiori sententia supplendi sunt temporibus statutis ordinationum (3), nisi agatur de solo dubio validitatis ordinationis, ut probabiliter plures DD. opinantur (4).

§. II. *De sacrificio missæ.*

95. — *Sacrificium*, loquendo in genere, sic definitur: *Est oblatio rei sensibilis facta Deo per immolationem in signum ejus supremi dominii.* Quadruplex autem potest esse sacrificium: *Latreuticum*, ad Deum colendum; *eucharisticum*, ad gratias agendas; *impetratorium*, ad beneficia impetranda; *propitiatorium*, ad veniam obtinendam.

96. — *Missa* vero definitur sic: *Est corporis et sanguinis Domini Jesu Christi consecratio et oblatio.* Et est verum sacrificium, omnium aliorum rationem complectens; eademque est hostia, quæ in cruce oblata fuit, *sola ra-*

(1) *n. 752.* — (2) *l. 6, 758.* — (3) *ut colligitur ex cap. Presbyter de sacr. non iter.* — (4) *l. 6, 759.*

tione offerendi diversa, ut docet Tridentinum (1). Essentiam sacrificii alii dicunt consistere in *consecratione*, alii in *oblatione*, alii in *sumptione*, alii demum probabilius in *consecratione* simul et *sumptione* (2). Ad essentiam autem sacrificii probabilius requiritur consecratio utriusque speciei, nempe panis et vini; aliter non satis exprimeretur commemoratio sacrificii cruenti crucis (3).

97. — *Quæritur 1.*, quæ requirantur ad missam perficiendam. Tria sunt necessaria: *Intentio*, *materia* et *forma*. Requiritur *intentio* consecrandi sive conficiendi sacramentum, saltem virtualis, scilicet quæ perseveret ex intentione actuali prius habita; quam certe habet, qui paratur et accedit ad celebrandum, juxta dicta hic *n. 9.* Plura nunc sunt notanda de materia et forma missæ. *Materia* est ipse Christus Dominus, realiter existens sub speciebus panis et vini. Panis consecrandus debet esse usualis et communis, ex farina triticea et aqua naturali (saltem pro majori parte) confectus, igneque coctus per modum panis, et non cum alia materia ex æquo vel quasi permixtus, ut ait *d. Thomas*, ac non corruptus aut corruptioni proximus; alias non est materia apta. Ut autem sit materia licita, in ecclesia latina panis debet esse azymus, in græca fermentatus (4). Hic autem *notandum 1.*, quod, si Græcus transit per loca Latinorum (et sic Latinus per Græciam), ubi non sit ecclesia, in qua ritus græcus servetur, potest pro suo arbitrio in azymo et in fermentato celebrare; ita communiter DD. (5). *Notandum 2.*, quod consecrare hostiam fractam vel maculatam non licet; sed non est mortale, nisi fractura vel macula esset valde enormis, ut dicunt *Quarti*, *Pasqualigo;* et *La Croix* addit cum *Gobato*, quod, si fractura deprehendatur post oblationem, talis hostia licite consecrabitur, secluso scandalo populi (6). *Notandum 3.*, quod hostia debet esse figuræ orbicularis, et major pro sacerdote; si vero major desit (7), probabiliter potest sacerdos, etiam causa devotionis, consecrare minorem; modo, advertunt, absit populi scandalum; sed addunt, quod hoc

1) *sess. 22. c. 2.* — (2) *ut Bellarm., Soto, Bonac., Tourn., l. 6, 305.* — (3) *n. 306.* — (4) *l. 6, 198—205.* — (5) *l. c. n. 203.* (6) *l. c. n. 204.* — (7) *ut dicunt Roncaglia, Quarti, Elbel, Gobat et Tamb.*

scandalum facile præcaveri potest, monendo populum de defectu hostiæ majoris (1).

98. — Vinum autem debet esse ex uvis expressum; cui ex gravi præcepto ecclesiæ modica aqua est in calice admiscenda (ad significandam unionem fidelium cum Christo), quæ saltem non excedat tertiam vini partem; quamvis hanc opinionem aliqui DD. non admittant, nisi vinum sit generosum. Sufficit vero admiscere unam aquæ guttam (2). Non est materia apta vinum ex agresta, nec acetum, nec vappa (i. e. vinum, cujus vis evanuerit), nec lora, vulgo *acquata*. Vinum autem cum alio liquore, etsi modico mixtum, vel mustum de uvis tunc expressum est quidem materia apta ad sacramentum, sed graviter illicita, ut dicitur in rubrica; ubi idem docetur de vino, quod *cœperit acescere vel corrumpi, vel fuerit aliquantulum acre*. Dicunt tamen *La-Croix*, *Gobatus et Sporer* (3), quod deficiente alio vino licet uti vino tantum parum acescente: ait enim cardinalis *Lambertinus* (4), quod præfata rubrica deducta est ex doctrina *s. Thomæ* (5), qui docet, non posse quidem sacramentum confici de aceto, *posse tamen confici de vino acescenti, quod est in via ad corruptionem...., licet peccet conficiens*. Unde rubrica non videtur accipienda cum tanto rigore, ut comprehendat omnes etiam primos gradus acrimoniæ, sed tantum illos, qui jam proxime incipiunt constituere vinum acescens, vulgo dictum *vino colla punta* sive *andato allo spunto*. Nec licet consecrare in vino congelato, nisi liquefiat, dum consecratur (6). Quod autem vinum congelatum sit materia apta, nequit dubitari, dum dicitur in rubrica (7): *Si in hyeme sanguis congeletur in calice, involvatur calix panis calefactis etc., donec liquefiat*. Ergo per congelationem non corrumpuntur species vini, alias desineret esse ibi sanguis Christi (8). Quid, si celebrans in sumptione adverteret, vinum esse corruptum? Alii dicunt, sufficere, ut sola fiat consecratio vini. Sed melius est juxta rubricam, nisi adsit scandalum, iterum vinum et novam hostiam consecrare, incipiendo a verbis: *Qui*

(1) *l. 6, 205.* — (2) *l. c. n. 208. et 210.* — (3) *l. c. n. 206. et 207.* — (4) *notif. 77. n. 2.* — (5) *3. p. qu. 74. art. 5. ad 2.* — (6) *l. 6, 207. qu. 1.* — (7) *de defect. §. in hyeme.* (8) *vide ib.*

pridie etc. (1). Et in dubio, an fuerit materia apta, etiam est repetenda consecratio vini sub conditione, ut verius ajunt (2), quia possidet obligatio faciendi sacramentum integrum (3).

99. — Insuper ad validam consecrationem requiritur, ut materia 1) sit sensibiliter, saltem moraliter præsens; unde invalide consecratur materia tam valde modica, ut nequeat sensu percipi, aut valde remota vel posita post tergum aut parietem. Dicitur vero: *saltem moraliter*, quia bene consecrat cæcus vel existens in tenebris, si aliunde certus sit moraliter de præsentia materiæ (4). Requiritur 2), ut sit certa et determinata, saltem aliquo modo certo, puta primæ duæ hostiæ ex parte dextera; tunc autem jam consecratur ex intentione virtuali, licet de ea sacerdos consecrando obliviscatur (5). Si autem ciborium tempore consecrationis remanserit extra altare, probabilius est, ipsum rursus esse sub conditione consecrandum, ut docet cardinalis *Lambertinus* (6); tunc enim dubium est, an sit facta consecratio (7). Quoad guttas autem vini separatas, sed intra calicem existentes, ait *La-Croix* (8), expedire, ut sacerdos intendat eas consecrare, ne quid sit in calice non consecratum. Sed melius mihi videtur id intendere de guttis proximis fundo, non vero de remotis (9). Si offerantur hostiæ parvæ paulo post oblationem, licite consecrantur, mentaliter oblatione suppleta (10). Idque probabiliter fieri potest etiam post canonem inceptum (11), saltem si aliter plures communione carerent; aut etiam, censeo, si communicaturus non posset expectare, vel si persona gravis aut nobilis communionem petat; dum propter hujusmodi causas permittunt (12), dari posse etiam partem hostiæ magnæ, vel dividi hostias minores in plures particulas (13).

(1) *vide dicta l. 6, 288.* — (2) *Croix, Pasqual. et Aversa contra Tambur. et Spor.* — (3) *l. 6, 206. v. quoad.* — (4) *l. 6, 211—213.* — (5) *l. c. n. 214—216.* — (6) *de sacrif. missæ l. 3. c. 18. n. 6.* — (7) *l. 6, 217.* — (8) *l. 6. p. 1. n. 449.* — (9) *vide opus nostrum l. 6, 215. v. quær.* — (10) *Gavant., Tanner, Possev., Aversa etc.* — (11) *ut ajunt Gobat, Quarti, Burghaber, Possev., Diana, Tamb. et card. Lambertini de sacrif. miss. l. 3. c. 18. n. 5.* — (12) *s. Antonin., Sylvest., Bon., Sa, Barb., March., Possev., Gob., Dicast. etc.* — (13) *vide opus nostrum l. 6, 217. v. 4).*

100. — *Forma* autem eucharistiæ sunt verba, quæ proferuntur in consecratione panis et vini. An autem in consecratione vini sola verba: *Hic est calix sanguinis mei*, sint de essentia vel etiam alia. Utraque sententia est probabilis; sed certe graviter peccat reliqua omittens (1). An vero ad consecrationem requirantur de necessitate sacramenti verba præcedentia: *Qui pridie*, *quam pateretur etc.* Communis sententia negat; sed *Scotus* dubitat, ejusque sententiam *Du-Pasquier* et *Contin. Tournely* dicunt, non carere omni probabilitate; atque ego dicere improbabilem non audeo (2). Forma autem eucharistiæ debet proferri *recitative et significative*, i. e. referendo verba Christi et applicando illa ad materiam præsentem, ut transmutetur ipsa in corpus et sanguinem Christi (3). Si quis autem propter balbutiem diceret: *Hoc est colpus meum*, vel *copus meum*, vel *copu meum*, vel *caliz*, vel *zanguinis*, valide consecrat (4), ex *cap. Retulerunt de consecratione dist. 4.*, ubi baptisma collatum *in nomine Patria et Filia etc.* validum declaratur. Ratio est, quia voces ita sunt constitutæ, ut, si aliquando cum vitio proferantur, idem significent; modo alium sensum non ingerant (5). Hic autem advertendum sedulo id, quod ait rubrica (6): *Si celebrans non recordetur*, *se dixisse*, *quæ in consecratione communiter dicuntur*, *non debet turbari* (scilicet repetere). *Si vero valde probabiliter dubitat*, *se aliquod essentiale omisisse*, *iteret formam*, *saltem sub tacita conditione.*

101. — *Quæritur 2.*, quomodo Christus sit præsens in eucharistia. Respondetur, Christum in eucharistia non esse præsentem per *productionem*, nec per *adductionem* de cœlo, sed per conversionem substantiæ panis in substantiam corporis Christi, cui conversioni convenienter aptatum est nomen *transubstantiationis.* Christus autem sub panis et vini speciebus continetur sacramentaliter et ineffabili modo, qui debet credi, sed intelligi non potest (*verbis exprimere vix possumus*, ait Tridentinum (7). Salvator enim existit ibi sine extensione partium in ordine ad locum, et tamen est ibi totum Christi corpus cum

(1) *l. 6, 223.* — (2) *vide l. 6, 220—224.* — (3) *ut ajunt Conc. et Salm. cum d. Thoma; vide n. 220. in fine.* — (4) *ut Suar., Lugo, Croix et alii communiter.* — (5) *l. 6, 224.* (6) *tit. 5. n. 2.* — (7) *sess. 13. c. 1.*

anima et divinitate per concomitantiam: et unaquæque pars Christi ibi extra aliam existit. Atque Christus est *totus et integer sub quavis ipsius speciei parte*, ut docet Tridentinum (1). Sed hoc intelligendum separatione facta, ut habetur ex Tridentino (2). Unde separatione non facta remanet quæstio indecisa, an Christus sit totus sub quavis speciei parte. In eucharistia autem, licet non sumatur persona Patris nec Spiritus sancti, prout sumitur persona Verbi, quæ est hypostatice humanitati unita, tamen sunt in eucharistia etiam personæ Patris et Spiritus sancti ob naturalem unionem sive naturæ divinæ identitatem, quam habent cum Verbo.

102. — *Quæritur 3.*, quinam sint in missa offerentes, et quinam effectus missæ. *Offerentes* sunt tres: Christus, qui est principalis offerens, ecclesia, et sacerdos, qui offert ut minister tam Christi quam ecclesiæ (3). *Effectus* autem missæ sunt quatuor: *Primus* est *remissio peccatorum*, non quidem immediate et per se, sed mediate per auxilium, quod in missa impetratur ad pœnitentiam, qua venia deinde obtinetur; ita communiter *Bellarminus*, *Suarez* et alii cum *d. Thoma* (4), qui ait, missam delere peccata, *in quantum gratiam contritionis impetrat.* Idque recte docent et communissime AA. cum eodem s. Doctore *l. c.* contra *Canum* et *Valentiam*, procedere tam de mortalium quam venialium culparum remissione (5). *Secundus* est *remissio pœnarum;* hæ per missam immediate remittuntur homini justo, pro quo missa offertur; communiter (6) cum *d. Thoma* (7), dicente, quod hoc sacramentum, in quantum est sacrificium, habet vim satisfactivam. *Tertius* est *incrementum gratiæ*, non jam ex opere operato et immediate, ut sentiunt aliqui, sed mediate per auxilia, quæ obtinentur ex missa ad bonos perficiendos actus, quibus gratia augetur, ut docent *Castropalaus*, *Vasquez*, *Suarez*, *Lugo etc.* communiter. *Quartus* est *impetratio bonorum* tam spiritualium quam temporalium, quatenus animæ prosunt (8).

(1) *sess. 13. c. 3.* — (2) *in eadem sess. 13. can. 3.* — (3) *ita Bellarminus de sacrif. missæ cap. 4.* — (4) *in 4. dist. 12. q. 2. art. 2. ad 4.* — (5) *l. 6, 311.* — (6) *Gonet, Suar., Conc., Salm. aliique.* — (7) *3. p. qu. 97. art. 5.* — (8) *l. 6, 311. v. secundus effectus.*

103. — *Quæritur*, pro quibus personis possit offerri missa. Potest pro quibuscumque fidelibus, infantibus, obsessis et aliis, etsi existant in peccato. An autem pro excommunicatis? Si ipsi sunt vitandi, nequit sacerdos pro illis offerre missam nomine ecclesiæ sive ut minister Christi (1). Si vero sunt tolerati, probabilius est (2), posse sacerdotem pro his offerre missam etiam nomine ecclesiæ: licet enim etiam tolerati sint exclusi a communicatione suffragiorum, tamen aliis datum est a concilio Constantiensi (3), libere posse cum ipsis communicare adhuc in divinis (4). Sic pariter probabilius licet offerre missam pro infidelibus (5), quia Christus pro omnibus se obtulit; idque certe licitum fuit in lege veteri; Judæi enim pro gentibus sacrificare jam consueverunt (6). Pro defunctis autem in purgatorio existentibus certum est et de fide, ut docet Tridentinum (7), quod licite et utiliter missa offertur: idque ex infallibili promissione Christi, ut communius et verius contra *Canum etc.* docent (8), quia, cum certum sit, quod missa utiliter pro defunctis offeratur, hoc non potest esse nisi ex promissione Christi (9)

104. — *Quæritur 4.* Quotuplex est fructus missæ? Respondetur: Fructus missæ alius est *ex opere operato*, nempe ex merito Christi; alius *ex opere operantis*, scilicet ex merito sacerdotis. Item alius est *meritorius*, alius *satisfactorius*, alius *impetratorius*. Item alius *generalis*, qui obtingit omnibus fidelibus, vivis et defunctis; alius *specialis* sive *medius*, obtingens assistentibus missæ et ei, cui applicatur; alius *specialissimus*, obtingens soli celebranti; qui pro illo nequit ullum stipendium accipere, ex propositione 8. damnata ab *Alexandro VII.*

105. — An missa sit infiniti valoris, tam intensive quam extensive? Plures DD. negant; plures vero alii probabilius affirmant (10); ac pro his est etiam *d. Thomas;* quia

(1) *ex c. 2. de sent. excomm.* — (2) *cum Sanch., Navarro, Lugo etc. contra alios; l. 6, 309.* — (3) *ut habetur in extrav. Martini V. Ad evitanda.* — (4) *prout dictum est l. 7, 139.* — (5) *ut docent Bellarm., Laym., Suar., Salm. etc. contra Sotum.* — (6) *1. Machab. c. 12.* — (7) *sess. 22. c. 2. et in can. 3.* — (8) *Azor, Suar., Navarr., Salm. etc.* — (9) *l. 6, 310.* — (10) *ut Gonet, Habert, Juenin, Petrocor., Pignatelli, Tourn., Conc., Holzm., Wigandt, La-Croix, Canus, Salm. etc.*

missa est idem quam crucis sacrificium, quod fuit infiniti valoris. Licet autem valor sit infinitus, effectus tamen missæ finitus est, ex finita capacitate hominum, pro quibus offertur, quorum unusquisque percipit fructum juxta suam capacitatem. Sed quia prima sententia est etiam probabilis, nequit sacerdos accipere duplex stipendium a duobus, applicando eis missam ambobus, ut falso dicebat posse propositio 10. damnata ab eodem *Alexandro VII.* Nec potest eam danti eleemosynam applicare in generali cum aliis, nisi hoc faciat sub conditione, si liceat (1).

106. — *Quæritur 5.* Quid de stipendio missæ? Stipendium accipere licet sacerdotibus, etiam opulentis, ut communiter docent (2); quia quisque operarius dignus est mercede sua, ex Apostolo *1. Tim. 5, 18.* (3)

107. — Sacerdos peccat graviter, si differat missam promissam sub stipendio ultra duos menses, ut dicunt *Garcias, Philibertus, Ripa* et alii cum *Lugo*: item *instructio conf. novell.* (4) ac *Tournely*, qui ait, esse communem sententiam, *bene posse aliquem acceptare stipendia missarum ad duos menses* (5); item *Concina*, qui nihil aliud dicit, nisi quod dilatio duorum mensium est gravis, ex decreto S. C. Si vero missa sit pro defunctis, dilatio unius mensis erit gravis (6). Imo si missa dicenda sit pro instanti necessitate, puta imminentia mortis vel alterius damni, tunc etiam dilatio hebdomadæ potest esse mortalis. Vide *Cabrinum* (7). Recte hic autem advertit *Contin. Tournely*, quod, si quis multas daret missas alicui communitati ad celebrandum, non præsumitur contentus esse, quod missæ celebrentur cum tanta dilatione, prout si dedisset uni sacerdoti. Id vero non intelligendum, quod omnes illius communitatis sacerdotes occupare se debeant ad eas subsecutive dicendas; semper enim supponi debet communitas alias etiam habere obligationes; sed quod missæ distribuendæ sunt majori sacerdotum parti, aut saltem alicui eorum convenienti numero, si communitas est valde numerosa, et juxta distributionem factam poterit deinde communitas

(1) *l. 6, 312.* — (2) *Suar., Lugo, Conc., Tourn. cum Gerson et Thomassino et aliis plurimis contra Genet et alios paucos.* — (3) *l. 6, 317. qu. 1.* — (4) *part. 2. c. 406.* — (5) *l. 6, 317. qu. 2.* — (6) *ut dicunt Castrop., Escob. et Salm. ibid.* (7) *c. 34. n. 216.*

satisfacere inter tempus illud, quod unicuique illius permittitur, ad suæ ratæ satisfaciendum. Insuper hic obiter notandum, quod *Innocentius XII.* in bulla *Nuper* anno 1697 jussit omnibus ecclesiarum rectoribus, ut in loco patenti exponant tabellam onerum missarum temporalium et perpetuarum ad hoc, ne onerentur novis oneribus, quibus satisfacere non valeant, ut debent (1).

108. — Nulli licet dare aliis missas ad celebrandum retenta parte stipendii, sub pœna ipso facto incurrenda suspensionis Papæ reservatæ, si est clericus, et excommunicationis, si laicus, ut habetur in bulla *Quanta cura Benedicti XIV.* Et pars retenta tunc debet restitui, et probabilius sacerdoti celebranti potius quam pauperibus. Excipe, nisi pingue illud stipendium detur alicui ratione personæ vel beneficii aut capellaniæ etiam (amovibilis), vel legati perpetui, quia tunc potest persona hujusmodi partem excedentem retinere. Administratores autem ecclesiarum ex decreto S. C., confirmato ab *Innocentio XII.*, nil possunt retinere, nec etiam pro expensis in celebratione missarum, nisi ecclesia alios non habeat reditus. (2)

109. — Parochi ex bulla *Cum semper* ejusdem *Benedicti XIV.* tenentur applicare missam pro populo omnibus diebus festivis, etiamsi congruam non habeant sustentationem. Si vero pingues habent reditus, non tenentur sæpius missas applicare, ut in eadem bulla declaratur (3). Hic autem obiter notandum, quod in eadem bulla Pontifex decrevit, ut missa conventualis, quæ singulis diebus canitur a clero, pro benefactoribus applicetur, respiciendo benefactores in genere cujuscumque ecclesiæ, quavis consuetudine non obstante (4).

110. — Applicatio debet fieri ante celebrationem vel ante consecrationem. Verius autem, quidquid alii dicant, sufficit applicatio missæ habitualis, ut communiter docent (5). Si missa nulli applicetur, fructus manet in thesauro ecclesiæ. Applicatio autem sub conditione non impleta valida est; si vero fiat pro primo, qui offeret elee-

(1) *vide opus cit. instruct. p. 2. n. 409.* — (2) *vide hæc et alia fusius dicta de stipendio missæ l. 6, 321. et seq.* — (3) *l. 6, 325. qu. 2.* — (4) *l. 6, 326.* — (5) *Suar., Lugo, Bonac., Tourn., Holzm., Conc. et alii plures; l. 6, 335. qu. 1.*

mosynam, non solum est illicita ex prohibitione *Clementis VIII.*, sed etiam probabilius sæpe erit invalida (1).

111. — *Quæritur 6.*, an sacerdos teneatur aliquando celebrare in anno. Negant, præciso scandalo, *s. Bonaventura*, *Cajetanus*, *Lugo*, et probabile putant *Suarez*, *Laymann* et *Palaus*. Alii tamen communius cum *d. Thoma*, quibus ego magis adhæreo, affirmant, cum verba Christi: *Hoc facite in meam commemorationem*, probabilius verum contineant præceptum, ut satis declarat Tridentinum (2) dicendo: *Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit per hæc verba: Hoc facite etc.* Tanto magis, quod *s. Pius V.* jussit primam opinionem *Cajetani* expungi a suis commentariis. *Merbesius* autem et *Habert* dicunt, teneri sacerdotes celebrare saltem omnibus diebus festis; hisque adhæret *Concina* ex Tridentino (3), ubi sic monentur episcopi: *Curent episcopi, ut ii* (i. e. sacerdotes) *celebrent saltem diebus dominicis et festis solemnioribus.* Sed ex verbis istis non satis probatur, hoc esse concilii rigorosum præceptum. Quamobrem probabilius et communissime dicunt (4), sacerdotes teneri sub gravi ad celebrandum saltem ter vel quater in anno in festis solemnioribus. Idque sentit *s. Thomas* (5), dicens: *Unde sacerdoti, etiamsi non habeat curam animarum, non licet omnino a celebratione cessare, sed saltem videtur, quod celebrare teneatur præcipuis festis et maxime in illis diebus, in quibus fideles communicare consueverunt*, nimirum in paschatis, pentecostes et natalis Domini (6). Imo *Suarez*, *Lugo*, *Bonacina*, *Holzmann* et *Salm.* censent, sufficere ad vitandum mortale celebrare ter vel quater in anno quibuslibet diebus. Idque videtur conforme decreto S. C. concilii, edito mense Novembris anni 1696, ubi declaratum fuit, illum sacerdotem peccare mortaliter, qui non celebrat ter vel quater in anno. Cæterum pro certo habeo, quod sacerdos omittens sine causa quotidie celebrare (excepta una die in hebdomada propter reverentiam sacramenti) vix a veniali culpa excu-

(1) *l. 6, 337. v. dicunt.* — (2) *sess. 22. c. 1.* — (3) *sess. 23. c. 14. de ref.* — (4) *Nav. et Laym. cum Soto, Sylvio, Pal., Rich., Val. et Elbel cum Scoto, Gob. ac Anacl.; l. 6, 303. dub. 2.* — (5) *3. p. qu. 82. art. 10.* — (6) *ex can. 16. de consecr. dist. 2.*

sari poterit, cum privet fructu sacrificii ecclesiam, cujus est minister, populumque christianum, cujus est in altari intercessor. Apostolus enim sic sacerdotes instruit: *Omnis... pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. Hebr. 5, 1.*

112. — *Quæritur 7.*, an rubricæ missalis sint omnes præceptivæ, vel an aliquæ sint directivæ sive de consilio. Diversæ in hoc sunt sententiæ. Nos sequimur sententiam *Quarti*, *Merati* et *Tournely*, qui dicunt, rubricas de agendis intra missam omnes esse præceptivas, et obligare juxta gravitatem materiæ; nam in bulla *s. Pii* sic dicitur: *Districte præcipientes, ut missam juxta ritum, modum et normam in missali præscriptam decantent ac legant.* Nota to *districte præcipientes* (1). Rubricas autem de agendis extra missam, probabiliter dicunt plures DD., aliquas esse tantum directivas, prout manuum ablutio post missam et orationes ante vel post missam (2). Insuper hic notandum, rubricas præscriptas in cæremoniali episcoporum ubique obligare, cum in tribus bullis ibi appositis dicatur: *Cæremoniale prædictum in omnibus ecclesiis servandum, præcipue in cathedralibus et collegiatis.*

113. — *Quæritur 8.*, quando missa dici possit. Sic dicitur in rubrica: *Missa privata saltem post matutinum et laudes quacumque hora ab aurora usque ad meridiem dici potest.* Communiter autem dicunt DD., licere missam terminare in aurora, et illam incipere parum ante meridiem. Imo *Benedictus XIII.* et *Clemens XII.* declararunt, posse in hoc tolerari latitudinem tertiæ partis horæ tum ante auroram tum post meridiem (3). Præterea communius et probabilius dicunt (4), quod celebrans non peccat mortaliter, nisi incipiat missam integra hora ante auroram vel hora post meridiem; alias tantum veniale committit, a quo excusat quævis causa rationabilis; imo causa gravior, prout esset dandi viaticum, aut solemnitatis, itineris vel funeris, omnino excusat, etiamsi dilatio sit per integram horam (5). Ministrare autem communionem licitum est usque ad vesperas exclusive: et

(1) *l. 6, 399.* — (2) *vide l. c. n. 409 — 410.* — (3) *l. 6, 341. v. omnes.* — (4) *Sylvius, Castr., Bon., Roncagl., Viva, Salm. etc.* — (5) *ib. n. 343 — 346.*

etiam in vesperis, si adsit aliqua specialis causa, modo non sit intempesta nocte, i. e. multo noctis tempore decurso (1). Celebrare autem ante matutinum et laudes, alii dicunt, esse mortale; alii, nullum peccatum; alii autem verius et communius (2) ajunt, non esse mortale, quia talis gravis obligatio neque exprimitur in rubrica, neque communiter est recepta ut gravis; sed non excusari sentiunt a veniali, cum id in rubrica jam inter defectus numeretur (3). Missam autem conventualem dicere ante matutinum et laudes non excusatur a mortali, ut communiter docent DD. contra *Sanchez* (4). Celebrare in die cœnæ Domini et sabbati sancti (quidquid alii dicant) nullo modo licet, nec etiam privatim, ut patet ex decreto *Clementis XI.* quod refertur *libro 6, 350.*, quodque confirmatum fuit ab *Innocentio XIII.* (5).

114. — *Quæritur 9.*, ubi liceat missam celebrare. Respondetur: In oratoriis ab episcopo benedictis et designatis ad usus sacros, sive in seminariis, conservatoriis et hospitalibus, et etiam in domibus privatis, modo oratorium habeat januam in via publica; item in oratoriis religiosorum (6), nec non in erectis in palatiis episcoporum omnes possunt celebrare, et quovis tempore, etiam in festis solemnibus, quia hujusmodi oratoria sunt veræ ecclesiæ. In oratoriis autem privatis, in quibus tantum ex privilegio pontificio celebrari potest, non licet sacrum facere diebus in indulto exceptis, scilicet paschatis, pentecostes, epiphaniæ, annuntiationis, ascensionis, assumptionis B. V., ss. Petri et Pauli et omnium sanctorum. Nec potest in eis celebrari, nisi intersit aliqua ex personis, quibus directe concessum est indultum, ut declaravit *Benedictus XIV.* in bulla *Cum duo nobiles* (7). Nec possunt ibi plures celebrari missæ, si ibi dicitur, ut consuetum est: *Una missa quotidie celebretur.* Declaravit enim *Benedictus XIV.* in bulla *Magno* sub die 2. Junii 1751, illud *una* idem esse ac unica (8). An autem in his privatis oratoriis possit ministrari communio? Alii affirmant, alii communius negant; et *Benedictus XIV.* in

(1) *n. 259.* — (2) *ut Suar., Sotus, Sylv., Tourn., Bellarm. etc., quibus assentit etiam Benedictus XIV. de sacr. missæ l. 3.* — (3) *l. 6, 347.* — (4) *n. 348.* — (5) *ap. Merat. in indice decretor. n. 495, 501, 504 et 632.* — (6) *circa regulares vide tr. de privil. n. 123 et 124.* — (7) *vide l. 4, 319.* — (8) *l. 6, 359. circa finem.*

epistola encyclica ad episcopos Poloniæ sub eadem die 2. Junii prohibuit dari communionem in privatis oratoriis sine licentia episcopi (1). Celebrare autem in mari numquam licet nisi ex licentia expressa Pontificis (2).

115. — Celebrans in ecclesia polluta per notoriam effusionem sanguinis in notabili quantitate (nam in *cap. 10. de consecr.* dicitur *sanguinis effusione*) vel seminis, aut per sepelitionem infidelis, hæretici vel excommunicati, antequam reconcilietur ab episcopo (vel a sacerdote ab episcopo delegato, si ecclesia fuerit tantum benedicta), graviter peccat; sed nullam incurrit pœnam, ut probabilius dicunt (3). Sic etiam est mortale celebrare in ecclesia execrata, nempe si eodem tempore demoliti sint parietes pro majori parte, vel crusta ablata (4). An autem liceat sacerdotibus celebrare in ecclesiis regularium contra prohibitionem episcopi: vide dicta *in tr. de privilegiis n.77.*

116. — *Quæritur 10.*, quæ requirantur sub gravi præcepto ad rite missam celebrandam.

Requiritur 1. altare sive *ara lapidea* ab episcopo consecrata, cum sepulchro reliquiarum et sigillo, ubi omnino reponendæ sunt hostia et particulæ consecratæ (5). Execratur autem altare, ita ut mortale sit in eo celebrare, si mensa consecrata removetur ab inferiori structura, vel si ara notabiliter frangitur, aut ab ea auferuntur reliquiæ aut sigillum, prout habetur in decreto S. C. R. (6). In altari requiruntur etiam *tres mappæ*, nec sufficiunt duæ, ut aliqui dicunt: sufficiunt tamen una separata et altera duplicata (7).

117. — *Requiritur 2. calix* et *patena* consecrata. Execratur autem calix, si notabiliter frangitur in cuppa, vel si in fundo perforetur; non vero, si pereat ejus inauratio, ut probabilius et communiter docent *Lugo*, *Suarez*, *Sylv.*, *Tournely*, *Laym. etc.* Hinc probabilius est, calicem de novo inauratum non indigere nova consecratione *). Celebrare

(1) *cit. n. 359. v. quæres.* — (2) *l. c. n. 359. circa fin.* — (3) *Suar., Laym., Lugo et alii cum Benedicto XIV. de sacr. missæ; l. 6, 361—366.* — (4) *l. 6, 367. et 368.* — (5) *l. 6, 372. et 373.* — (6) *l. c. n. 369.* — (7) *l. c. 374 et 375.*

*) Sed vide, quomodo *s. Alphonsus* hanc suam opinionem reformavit lib. 6, 370. in fine (ubi etiam in nota recentem declarationem S. C. R. subjecimus), et in retractatione ultima inter recentes. *Editor.*

autem in calice nunquam deaurato, probabilius est, esse illicitum, sed non nisi venialiter, ut dicunt *Lugo* et *Tournely*. Cum calix separatur a pede, amittit utique consecrationem, si cuppa est pedi fixa: secus, si pes est tornatilis et de se separabilis (1). Communiter autem docent (2), pyxidem non esse consecrandam (3). Dubitatur vero, an saltem sit benedicenda. Negant communius (4); idque non videtur improbabile; sed probabilius affirmant *Salm.*, *Tournely* et alii cum cardinale *Lambertino*, qui tamen omissionem non reputat plus quam veniale, quia hoc est conformius rubricæ missalis, in quo dicitur, quod sacerdos hostiam pro communione *locet ante calicem aut in aliquo vase mundo benedicto*. Et idem dicendum de lunula ostensorii, ubi in expositionibus hostia collocatur (5).

118. — *Requiruntur 3. vestes sacræ* benedictæ ab episcopo, vel ab alio habente facultatem a Pontifice. Graviter peccat, qui celebrat sine alba aut stola aut manipulo, aut cum ipsis non benedictis, nisi gravis excuset necessitas; secus tamen plures DD. non improbabiliter dicunt de celebrante sine cingulo aut amictu (6). Quoad cingulum declaravit S. C. 22. Januarii 1701, sacerdotem congruentius uti cingulo lineo quam serico. Vestes autem execrantur, quando usum deperdunt, nempe si ab alba manica abscinditur: cingulum, si ita rumpitur, ut neutra pars cingere possit: stola, si non possit humeros operire, vel si pars ejus ita scinditur, ut deperdatur forma; nec sufficit eam resarcire: destructa enim forma desinunt partes esse sacræ (7). Color autem vestium probabilius est, quod sit de præcepto, non tamen gravi (8).

119. — *Requiritur 4. corporale benedictum* ex lino vel cannabe (9). Execratur autem corporale, si ita frangitur, ut non possit amplius decenter continere calicem et patenam cum hostia (10). Cavendum est, ne corporale sit valde immundum, in quo dicunt *Suarez*, *Laymann* et *Tamb.*, posse etiam graviter peccari; quamvis addat *Tamburini* ex eodem *Suarez*, illud *valde immundum* difficulter evenire. Cæterum uti corporali et aliis paramentis

(1) *l. 6, 370.* — (2) *Laym., Gav., Tourn., Bonac., Roncagl. etc.* — (3) *l. 6, 384.* — (4) *Suar., Sylv., Azor, Soto etc.* (5) *l. 6, 385.* — (6) *l. c. n. 377.* — (7) *l. c. n. 368—371.* — (8) *l. c. n. 378. dub. 5.* — (9) *l. 6, 386.* — (10) *l. 6, 371.*

immundis, licet non valde, non excusatur a veniali, nisi alia haberi nequeant (1). Imo ait *Tournely*, quod in necessitate, nempe si sacerdos aut alii deberent omittere missam de præcepto, licitum est uti corporali etiam notabiliter immundo (2).

120. — *5. Palla* etiam debet esse benedicta, et ex lino vel cannabe, saltem ex parte interiori, ut ait *Suarez;* sed ex decreto S. C. dictum fuit: *In sacrificio missæ non est adhibenda palla a parte superiori drappo serico cooperta.* Non autem improbabiliter dicunt *Sotus* et alii, quod celebrare sine palla non est mortale, cum ipsa sacras species non tangat immediate (3).

Requiritur 6. purificatorium, quod probabilius non oportet, ut sit benedictum (4).

121. — *Requiritur 7. missale Romanum*, continens saltem integrum canonem. Dicunt autem communissime et probabiliter (5), non peccare celebrantem sine missali, si memoriter bene sciat dicenda, et ob præteritam experientiam non sit ei periculum errandi. Uti vero missali regularium, scilicet celebrando juxta eorum ritum, est mortale etiam in ipsorum ecclesiis (6).

Requiritur 8. minister sub gravi obligatione, saltem usque ad oblationem, nisi urgeret necessitas dandi viaticum, vel etiam ne omittatur sacrum in die festo. Minister debet esse masculus; nam fœminæ sub gravi culpa prohibentur immediate ministrare in altari. Dicunt tamen communiter (7), eum non peccare graviter, qui celebrat respondente muliere. Imo dicunt (8), bene permitti, quod fœminæ quandoque respondeant a longe, maxime si sint moniales, modo, ut diximus, non immediate in altare ministrent (9).

122. — *Requiritur 9. crux cum Crucifixo*, etiamsi in altari expositum sit ss. sacramentum, ut habetur ex cæremoniali episcoporum et decreto S. C. *). Utrum autem

(1) *ut Croix cum Suar. et Gobat.* — (2) *l. 6, 371.* — (3) *l. c. n. 388.* — (4) *l. c. n. 389.* — (5) *Suar., Vasq, Laym., Pal., Lugo, Salm., Croix etc.* — (6) *l. c. n. 390.* — (7) *Laym., Suar., Tourn., Mol., Homob. etc.* — (8) *Palud., Wigandt, Tourn., Lugo, Laym. etc.* — (9) *l. 6, 391 et 392.*

*) Sed vide notam adjectam lib. 6, 393. *Editor.*

sit mortale celebrare sine cruce? Negant communiter (1). Sed animadvertendum, quod *Benedictus XIV.* in decreto, directo ad omnes episcopos sub die 16. Julii anni 1746, incipiente: *Accepimus* (2), sic ibi in fine v. *itaque* præcepit: *Illud vobis præcipimus, ut nullo modo patiamini, rem divinam fieri ad hujusmodi altaria, nisi Crucifixus inter candelabra ita promineat, ut sacerdos ac populus eumdem Crucifixum facile et commode intueri possint: quod evenire nequit, si exigua solum crux minori tabulæ defixa fidelibus exhibeatur.* Prius enim in eodem decreto v. *equidem* dixerat: *Illud permittere nullatenus possumus, quod missæ sacrificium in his altaribus celebretur, quæ careant imagine Crucifixi, vel ipsa incommode statuatur ante presbyterum celebrantem, vel ita tenuis et exigua sit, ut ipsius sacerdotis et populi assistentis oculos pene effugiat.* Hinc etiam notandum ex cæremoniali episcoporum, quod, si in altari adsit statua Crucifixi, non oportet, ut alia crux apponatur. Idque confirmatur in præfato decreto *Benedicti*, dum ibi dicitur ex sententia *Pasqualigi*, *Quarti et Giribaldi*, cui se conformavit S. C. R. in quodam decreto apud *Meratum* (3), sufficere Crucifixum in majori tabula altaris depictum aut cœlatum. Docet etiam *Pignatellus* (4), non esse opus, ut crux aut aliæ sacræ imagines sint benedictæ (5).

Requiritur 10. duplex candela accensa ex cera, non ex sebo vel oleo, nisi celebrandum sit ex necessitate; non autem, si ex devotione (6). *Requiruntur 11.* et ultimo *bursa*, *velum*, *pulvillus* (sive *legile*) et *manutergium*; at sine istis celebrare, quando nullum eorum habetur, merito ait *La-Croix*, nullum esse peccatum (7). Celebrare capite cooperto per totam missam est mortale; secus usque tantum ad canonem (8).

123. — *Notandum 1.*, quod neo-presbyteri consecrando cum episcopo vere celebrant, licet unum sacrificium faciant; in quo autem primarius celebrans est episcopus, et sacerdotes sunt etiam causæ totales consecrationis, sed morales, quæ unum effectum pariunt: ad differentiam

(1) *Laym., Suar., Bonac., Tourn., Conc., Habert, Merati etc.* — (2) *vide in bullario.* — (3) *n. 400.* — (4) *t. 9. consult. 89.* — (5) *l. 6, 393.* — (6) *l. c. n. 394.* — (7) *l. c. n. 395.* — (8) *l. c. n. 397.*

causarum totalium physicarum, quæ diversos causant effectus. Quisque autem ordinatus in sacerdotium debet tunc proferre verba consecrationis cum intentione consecrandi, attamen sub conditione, si conformentur sua eodem tempore cum verbis episcopi; alias graviter peccaret (1).

124. — *Notandum 2.*, quod episcopus neo-presbyteris tres injungit missas celebrandas, unam de Spiritu sancto, aliam de B. Virgine, tertiam pro defunctis. An autem sit obligatio gravis has dicendi missas? Affirmant *Suarez*, *Laymann*, *Azor etc.*: sed negant *Soto*, *Pal.*, *Val.*, *Pelliz. etc.* Cæterum duo videntur certa: 1) quod hoc episcopi præceptum transgredientes saltem venialiter peccent; 2) hujusmodi præceptum non obligare ad applicandas missas pro episcopo, cum id non exprimatur; tanto magis, quia ipse subdit: *Et etiam pro me orate!* Nota autem, quod illæ tres missæ dicendæ sunt primis diebus, in quibus missæ votivæ dici possunt (2).

125. — *Notandum 3.*, quod, ut communiter traditur, missa celebranda est alte, breviter, clare, devote et exacte. *Alte*, ita ut non dicantur submisse, quæ alte sunt dicenda, sed ita proferantur, ut saltem a *circumstantibus audiantur*, prout dicit rubrica; alioquin celebrans non excusatur a culpa, sed tantum veniali. Idem dicendum de eo, qui alte recitat, quæ submisse dici debent. Imo *Gavantus* et *Quarti* putant esse mortale (sed non satis id ratione probant), dicere alta voce ea, quæ submisse sunt dicenda; et consentit *La Croix* quoad verba consecrationis, dicens, peccare mortaliter, qui illa proferret ita elate, ut audirentur ad decem passus, ubi magna esset populi pars; sed merito *P. Concina* hoc non audet approbare (3). *Breviter*, i. e., ut ordinarie loquendo non excedatur media hora, monente rubrica, ut missa non dicatur *nimis morose*, *ne audientes tædio afficiantur*. Subdit autem rubrica: *nec nimis festinanter;* hinc sapienter ait cardinalis *Lambertinus* (4) cum aliis communiter, missam non debere esse longiorem dimidia hora, nec breviorem triente, i. e. tertia parte horæ. Qualiter autem

(1) *l. c. n. 232.* — (2) *l. 6, 829.* — (3) *l. c. n. 415 et 416.* (4) *notif. 34. n. 30.*

peccent, qui celerius celebrant, vide dicta *l. 6, 400.*, ubi diximus, missam (etiamsi sit defunctorum) persolventem infra quadrantem non excusari a culpa gravi. *Clare*, i. e. sine verborum mutilatione; quæ si sit notabilis, et sensus per eam varietur, erit mortalis (1). *Devote*, i. e. sine distractione; quæ si voluntaria sit in canone, et præsertim in consecratione et sumptione, erit mortalis, ut vult *Tamburinus*, licet aliqui contradicant. Si autem habeatur extra canonem, dicitur idem, quod dictum est de horis canonicis (2). *Exacte*, i. e. ne omittatur aliquid de iis, quæ dicenda sunt. Hic autem notandum, quod, si omittantur partes ordinariæ, nempe quæ in missa semper dicenda vel agenda sunt, erit mortale, si materia sit notabilis: prout esset omittere in canone quamlibet orationem, vel *Pater noster*, vel fractionem hostiæ cum illius mixtione in calice, vel purificationem patenæ et calicis post sumptionem, vel octo aut decem verba canonis. Sic pariter erit mortale, extra canonem omittere totum introitum, vel duas ex collectis principalibus, vel epistolam, evangelium, offertorium, vel infusionem aquæ in vinum consecrandum. Veniale tamen erit omittere tantum psalmum *Judica* vel *Kyrie eleison*, unam ex collectis, unam vel alteram crucem super oblata, tunsionem pectoris vel ablutionem digitorum; et idem probabiliter dicunt *de Lugo* et alii de evangelio *s. Joannis* (3). Sic quoque veniale tantum est, omittere partes extraordinarias, uti sunt *Gloria*, *Credo*, sequentia, tractus, propriam præfationem aut *Communicantes* et *Hanc igitur* propria; ita communiter omnes, nisi tot partes omittantur, quæ simul sumptæ notabilem constituerent materiam, ut bene advertunt *Concina* et *Wigandt*, quidquid dicant *Quarti* et *Pasqualigo* (4).

126. — *Notandum 4.*, prohiberi missas votivas vel *de requiem* in dominicis et festis duplicibus atque in octavis privilegiatis; nisi graves urgeant causæ, nempe si urgeat publica necessitas, si fiat expositio ss. sacramenti per 40 horas, item in die obitus præsente cadavere etc.: hæc autem intelligenda tantum de missa solemni (5). An

(1) *l. 6, 407.* — (2) *vide n. 75.* — (3) *l. 6, 406.* — (4) *l. c. n. 409.* — (5) *l. c. n. 421.*

autem in prædictis festis vetentur missæ votivæ sub gravi culpa? Negant communiter (1). Recte vero limitant (2), si tunc occurrat festum solemne, saltem propter grave populi scandalum. Imo in festis duplicibus missæ *de requiem* districte prohibentur in decreto S. C., approbato ab *Alexandro VII.*; in pluribus autem casibus cantari possunt missæ defunctorum in duplicibus etiam majoribus, scilicet: 1) in die obitus præsente cadavere; et hoc etiam in dominica vel in aliis solemnioribus, modo non non sint 1. classis; 2) cum primum habita fuerit notitia obitus alicujus; 3) in anniversario relicto a testatore; item in die tertio, septimo et trigesimo: si vero hi dies accidant in festo de præcepto, transferantur in diem sequentem vel anticipentur sub eodem ritu; 4) in festo duplici minori, si petatur anniversarium pro aliquo defuncto, potest cantari missa. Ita ex pluribus decretis S. C. R. (3). Exceptis autem festis duplicibus aliisque ut supra, de missis votivis sic loquitur rubrica: *Missæ votivæ in missis privatis dici possunt pro arbitrio sacerdotum.* Sed deinde statim advertit: *Id vero passim non fiat, nisi rationabili de causa, prout esset specialis devotio sacerdotis, vel petitio de votiva dantis eleemosynam.* Quapropter dicens votivam præter has causas vix excusabitur a veniali (4). Cæterum tenetur sacerdos missas votivas celebrare juxta petitionem dantium eleemosynam diebus, quibus licite dici possunt. Hicque notandum cum *d. Thoma* (5), quod missa *de requiem* magis prodest defunctis propter orationes, quæ in ea dicuntur.

127. — *Notandum 5.*, non licere pluries in die sacrificare, nisi in hisce casibus: 1) ad ministrandum viaticum; 2) si die festo adveniant personæ, quas non deceat sacrum omittere, uti rex aut princeps aut episcopus; 3) si pastor habeat duas parochias dissitas, et aliter populus alter careret missa in festo de præcepto. Advertit *Benedictus XIV.* in brevi *Declarasti*, edito anno 1746, de hac re semper impetrandam esse facultatem ab episcopo, etiamsi necessitas intercedere videatur. Præterea advertit, quod de casibus enuntiatis solus casus, cum paro-

(1) *Lugo, Suar., Bon., Escob., Salm., Ronc. et alii plures.* — (2) *Escob. et Ronc.* — (3) *vide l. c. n. 420.* — (4) *n. 419.* (5) *suppl. q. 71. a. 9. ad 5.*

chiæ sunt dissitæ, in consuetudine est. Item advertendum, olim licuisse parocho in die dominica post missam pro populo dicere alteram pro defuncto, præsente cadavere; sed idem *Benedictus XIV.* in indulto *Quod expensis* dato 26. Augusti 1748, in §. *Nova* circa finem declaravit, id hodie non amplius permitti, cum liceat parocho dicere missam pro defuncto, et transferre missam pro populo ad diem infra hebdomadam.

128. — *Notandum 6.*, quod, si, dum celebratur, ecclesia polluitur, vel accedit excommunicatus vitandus, qui monitus nolit discedere, tunc sacerdos ante consecrationem missam dimittere debet: postea vero pergat usque ad sumptionem et statim discedat. Demum hic notandum, quod facta consecratione nunquam licet missam interrumpere, nisi tantum ad baptizandum vel absolvendum hominem jamjam moriturum; ita DD. communiter (1).

§. III. *De potestate sacerdotis.*

129. — Simplex sacerdos ex potestate ordinis suscepti tantum eucharistiæ sacramentum conficere potest, et etiam ministrare, excepta communione paschali; nam ad alia requiritur potestas jurisdictionis. Hinc nequit sine licentia parochi baptizare, neque extremam-unctionem aut viaticum ministrare, nec matrimonio assistere; et sine licentia episcopi expressa aut saltem præsumpta de præsenti nequit extra casum necessitatis confessiones excipere, nec etiam venialium aut mortalium prius confessorum ex decreto *Innocentii XI.* (2); quia (dicitur in Tridentino) ratio judicii, quod exercetur in administratione pœnitentiæ, exposcit, ut jurisdictio non exerceatur nisi in subditos, qui per licentiam episcopi sacerdoti subjiciuntur.

130. — Diximus autem *n. 35.*, quod initiandi ad presbyteratum debent habere scientiam eorum saltem, quæ communiter scienda sunt ad excipiendam confessionem moribundi. Quapropter refert hic annotare pauca principaliora et scitu magis necessaria.

Notandum 1., quod sacerdos simplex nequit infirmum absolvere in præsentia confessarii approbati, exceptis sequentibus casibus: 1) Si approbatus nequeat vel nolit confessionem excipere; 2) si approbatus sit excommunica-

(1) *l. 6, 354.* — (2) *vide dicta l. 6, 543.*

tus vel suspensus; 3) si esset approbatus tantum in alia diœcesi; 4) si infirmus ita horreret apud illum confiteri, ut esset in periculo occultandi peccata; 5) si approbatus superveniat post incœptam confessionem apud simplicem sacerdotem; 6) si approbatus sit complex infirmi in peccato turpi (1).

Notandum 2., quod, si moribundus absolutionem postulat vel signa dat pœnitentiæ sacerdoti præsenti, absolute est absolvendus; si vero est sensibus destitutus, et adsit alter, qui testatur, ipsum postulasse confessarium vel signum ostendisse doloris, tunc alii dicunt, etiam absolute absolvi posse; sed tutius cum aliis dicimus, absolvendum sub conditione. Et sic absolvendum censemus cum pluribus, etiamsi moribundus nullum dederit signum; imo etiamsi fuerit destitutus in actu peccati (2).

Notandum 3., quod sacerdos simplex deficiente approbato potest absolvere fideles a quibusvis peccatis et censuris non solum in articulo, sed etiam in probabili periculo mortis. Censetur autem in periculo mortis esse non tantum, qui laborat morbo proxime periculoso mortis, sed etiam, qui longam navigationem aggreditur, vel mulier, quæ est in difficili partu; item qui est in periculo incidendi in amentiam; insuper qui est captivus apud infideles, carens spe libertatis et habendi confessarium approbatum.

Notandum 4., quod infirmus, qui absolvitur a censuris reservatis, monendus est, quod, si convalescat, tenetur se præsentare superiori, alias in easdem censuras reincidet; secus vero, si absolvitur tantum a peccatis reservatis sine censura. *Ultimo notandum*, quod quisque sacerdos, ut sit idoneus in necessitate ad excipiendas confessiones infirmorum, debet non ignorare saltem principia universalia scientiæ moralis.

§. IV. *De munere docendi et prædicandi.*

131. — Cum autem sacerdotis etiam sit docere populos et prædicare evangelium, operæ pretium est, hic demum annotare, quæ docenda sint, et quomodo evangelium explicandum. Quoad primum docendum, quatuor esse

(1) *juxta dicta in opere l. 6, 563.* — (2) *vide dicta in opere l, 6, 480. et seq.*

necessaria ad salutem, nempe fidem, spem, charitatem atque bona opera. Et 1) *quoad fidem*, quia Deus veritas infallibilis revelavit ecclesiæ, tenemur explicite scire et credere, Deum existere et remuneratorem esse, ac mysterium ss. Trinitatis atque incarnationis Filii Dei. Hæc de necessitate medii. De necessitate autem præcepti quisque tenetur etiam scire et credere orationem dominicalem, salutationem angelicam, præcepta decalogi et ecclesiæ; item sacramenta, præsertim ea, quibus omnes indigent, nempe baptismi, eucharistiæ et pœnitentiæ, et alia, saltem dum ea suscipiuntur. 2) *Quoad spem*, quia Deus omnipotens, misericors et fidelis promisit propter merita Jesu Christi, tenemur sperare a Deo æternam beatitudinem et media ad eam consequendam, veniam nimirum peccatorum et perseverantiam finalem. 3) *Quoad charitatem*, quia Deus est bonitas infinita, tenemur eum super omnia diligere. Huic præcepto alterum adjicitur charitatis, scilicet diligendi proximum sicut nos ipsos. 4) Ad salutem demum obtinendam sunt etiam necessaria *bona opera*, servando mandata Dei et ecclesiæ, quæ in decalogi et ecclesiæ præceptis continentur.

132. — Quod autem spectat ad secundum munus explicandi evangelium sive scripturam, sciendum, duos ipsam sensus habere, litteralem et mysticum. Ille est *litteralis*, qui per ipsa verba significatur; *mysticus*, qui non significatur per verba, sed per rem ipsis verbis significatam, v. gr. cum dicitur: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum etc.* Hic non quidem præcipitur oculi abscissio, sed scandali sive occasionis. Sensus autem mysticus in tres alios subdividitur. 1) *In allegoricum*, scilicet spectantem ad res credendas; 2) *in anagogicum*, spectantem ad bona speranda; 3) *in tropologicum*, spectantem ad mores. Regulariter verba scripturæ in litterali sensu accipi debent, nisi adsit absurdum, prout cum dicitur: *Petra autem erat Christus*, et similia. Sæpe autem scripturæ textus utrumque sensum habent, litteralem simul et mysticum. Mystico sæpe convenit, ut sacerdotes in concionibus utantur, præsertim si est tropologicus sive moralis. Licet etiam uti aliquando sensu vocato *accommodatitio*, modo id pie et prudenter agatur.

FINIS.

ELENCHUS QUAESTIONUM

*Quas auctor post primam Neapolitanam operis editionem, rebus ad seduliorem trutinam revocatis, reformavit. In qualibet autem harum quæstionum prius annotatur locus libri primæ editionis, postmodum locus, ubi facta est correctio.**)

Quæstio 1. An legatarius possit sibi compensare legatum relictum in testamento non solemni. In priori libro relata est opinio *Lessii*, *Molinæ*, *Granadæ*, *Salm. etc.*, qui id probabile dixerunt; sed in hoc præsenti libro id reprobatum est. Vide lib. 1, 35. *v. attamen.*

Qu. 2. An debitor donans aliquid suo creditori, immemor debiti, excusetur a restitutione. In primo libro relata est opinio *Rebelli*, *Cardenæ* et *Dianæ*, qui probabilem putarunt opinionem affirmativam; sed vide limitationem in hoc lib. 4, 700. *v. qu. 2.*

Qu. 3. An fur mittens domino rem furatam per virum fidelem teneatur ad iterum restituendum, si ille non reddat. In primo libro *Palaus*, *Sotus*, *Ledesma et Gabriel* adducuntur, qui id negaverunt; sed in hoc absolute affirmandum probatur. Vide *l.* 4, 704.

Qu. 4. An sit obligatio ex superfluis statui elargiendi eleemosynam pauperibus laborantibus paupertate communi. In primo libro relata est opinio *Soti*, *Navarri*, *s. Antonini*, *Vasquez etc.*, qui id negarunt; sed in hoc melior visa est sententia opposita. Vide *l.* 3, 32.

Qu. 5. An sit obligatio corrigendi peccantem ex ignorantia in legem humanam. In primo libro visa est probabilior opinio negativa; sed in hoc affirmativa probabilior visa est. Vide *l.* 3, 36.

---

*) Quia prima editio *s. Alphonsi* nullibi apud nos invenitur, illius citationes hic omisimus. *Editor.*

Qu. 6. An, qui inducit sive directe sive indirecte proximum ad peccandum, semper peccet peccato scandali. In primo libro dictum est cum *Palao*, *Sanchez*, *Bonacina*, *Azor etc.*; probabile esse, quod is non peccet contra charitatem, nisi expresse intendat ruinam spiritualem alterius; sed in hoc visa est vera sententia affirmativa. Vide *l.* 3, 45.

Qu. 7. An semper in confessione sit explicanda circumstantia inductionis ad peccandum. In primo libro reprobata est sententia negativa; sed in hoc vide dicta *l.* 3, 46.

Qu. 8. An sit peccatum mortale, petere ab aliquo quidquam, quod ille non præstabit sine mortali, si jam sit paratus ad peccandum. In primo libro relata est opinio *Soti*, *Suarez et Azorii*, qui id negarunt; sed in hoc dictum est, sequendum esse oppositum. Vide *l.* 3, 47.

Qu. 9. An peccent graviter mulieres ad sui ornatum partem pectoris ostendentes. In primo libro actum est de hoc puncto sequendo doctrinam *Laymanni*, *Cajetani*, *Navarri*, *Salmanticensium etc.*; sed vide, quomodo limitetur in hoc. Vide *l.* 3, 55. *v. quær.*

Qu. 10. An liceat famulo comitari herum ad lupanar, vel eum ducere curru vel sella. In primo libro relata est opinio *Busembai*, *Navarri*, *Manuelis etc.*, dicentium, licere sola ratione famulatus; sed in hoc requiritur saltem causa gravis damni subeundi. Vide *l.* 3, 64.

Qu. 11. An liceat famulo ratione famulatus deferre munera meretrici domini. In primo libro relata est opinio *Busembai et Sanchez* id permittentium, si sit de esculentis et poculentis; sed in hoc negatur. Vide *l.* 3, 65.

Qu. 12. An liceat famulo ob metum mortis subjicere humeros vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, aut vi aperire januam. In primo libro id omnino negatum est; sed in hoc vide dicta *l.* 3, 66. *v. qu. IV.*

Qu. 13. An liceat vendere vinum ei, qui vendet mixtum aqua. In primo libro adducta est opinio affirmativa *Palai*, *Sanchez et Tamburini*, si æque commode aliis vendi non possit; sed in hoc non admittitur, nisi ob metum mortis vel infamiæ. Vide *l.* 3, 69. *v. qu. VII.*

Qu. 14. An liceat vendere ornatus puellæ abusuræ. In primo libro relata est opinio *La Croix* citantis *Navarrum*, *Azorium*, *Sanchez*, *Bonacinam etc.*, qui dicunt licere, si

illa æque hos emeret ab aliis; sed in hoc id non admittitur, nisi venditor notabile patiatur incommodum. Vide *l.* 3, 71. *v. eodem.*

Qu. 15. An liceat aurigis et nautis ob solum lucrum mercedis vehere meretricem ad amasium. In primo libro dictum est, licere cum *Salm.*, *Sanchez*, *Azorio*, *Navarro etc.*; sed in hoc id non admittitur nisi ob metum gravis damni. Vide *l.* 3, 75. *v. an autem.*

Qu. 16. An sit peccatum mortale, sine gravi causa petere mutuum ab usurario parato, vel sacramentum a sacerdote peccatore parato ad ministrandum. In primo libro relata est opinio *Lugonis*, *Soti*, *Sanchez*, *Cajetani*, *Ledesmæ*, *Manvelis etc.*, qui id negarunt; sed in hoc dictum est, id esse mortale tam contra charitatem quam contra justitiam, nisi gravis causa necessitatis vel utilitatis interveniat. Vide *l.* 3, 47 et 77. *v. 4. licitum*, loquendo de usurario; et n. 79. de sacerdote peccatore.

Qu. 17. An volenti frangere jejunium liceat sine gravis incommodi causa cibos præbere. In primo libro adducta est opinio *Lessii*, *Cajetani*, *Navarri et Vasquez*, id affirmantium; sed in hoc reprobatum est. Vide *l.* 3, 80.

Qu. 18. An in materia simoniæ et usuræ possit deduci in pactum obligatio antidoralis. In primo libro dictum est cum *Salm.*, *Valentia*, *Cajetano*, *Palao*, *Lessio etc.*, id licere, si pactum sit remunerandi in genere, nulla addita nova obligatione; sed id omnino reprobatur. Vide *l.* 4, 53. et 764.

Qu. 19. An juramentum execratorium sit verum juramentum. In primo libro dictum est cum *Salm.*, *Busembaum*, *Sanchez*, *Palao etc.*, id communiter negari; sed id hoc affirmatur, si in juramento expresse nominetur Deus. Vide *l.* 4, 143.

Qu. 20. An in juramento assertorio sit mortale jurare cum defectu justitiæ. In primo libro dictum est, probabilius esse tantum veniale; sed in hoc additur, esse mortale, si juratur ad firmandam detractionem. Vide *l.* 4, 146.

Qu. 21. An peregrinus possit dispensari in votis, juramentis et legibus ab episcopo loci, ubi reperitur. In primo libro id omnino negatum est; sed vide hic *l.* 1, 158.

Qu. 22. An maritus possit occidere eum, qui vult cum sua uxore adulterari. In primo libro id absolute negatum est; sed in hoc id non reprobatur, si vir ante factum occidat, ne adulterium eveniat. Vide *l.* 4, 391. *v. quando.*

Qu. 23. An peccent graviter spectatores, qui ad comœdiam turpem concurrunt pecunia vel plausu. In primo libro dictum est, probabile esse, non peccare spectatores secundos, nempe sine quibus etiam comœdia repræsentaretur; sed in hoc visum est oppositum. Vide *l.* 4, 427. *v. num autem.*

Qu. 24. An beneficiarius, expendens fructus beneficii superfluos ad suam sustentationem in usus profanos, teneatur ad restitutionem. In primo libro probabilior cum *s. Thoma*, *Soto*, *Lugo*, *Palao*, *Lessio etc.* visa est opinio negativa; sed in hoc probabiliorem diximus oppositam, per se loquendo. Vide *l.* 4, 492.*)

Qu. 25. An fur teneatur restituere cum damno graviore, nempe si res non posset mitti ad dominum, nisi expensis majoribus, quam sit valor rei. In primo libro adducta est opinio *Salm.*, *Soti*, *Lessii*, *Palai*, *Coninchii et Busembai*, id negantium; sed in hoc oppositum tenetur, nisi expensæ sint longe majores. Vide *l.* 4, 598. 697. et 753.

Qu. 26. An accipiens rem a fure, qui rem furatam cum suis permiscuit, teneatur ad restitutionem. In primo libro adducta est opinio negativa *Tamburini cum Sanchez et aliis;* sed in hoc omnino reprobatur. Vide *l.* 4, 612.

Qu. 27. An beneficiarius omittens officium uno die possit excusari a restitutione, si suppleat in alio. In primo libro relata est opinio affirmativa *Salm.*, *Molfesii*, *Paludani*, *Bonacinæ etc.;* sed in hoc tenetur negativa. Vide *l.* 4, 667.

Qu. 28. An beneficiarius, omittens partem officii minorem quam integræ horæ, teneatur ad restitutionem. In primo libro relata est opinio negativa *Navarri*, *Toleti et Vivæ*; sed in hoc verior visa est opposita. Vide *l.* 4, 668.

Qu. 29. An beneficiarius simplex omittens officium teneatur restituere omnes fructus beneficii. In primo libro adducta est opinio *Henrici*, *Medinæ et Manuelis*, qui dicunt, teneri ad restitutionem tantum tertiæ partis fructuum; sed in hoc illa reprobatur. Vide *l.* 4, 673. *v. quid.*

Qu. 30. An licitum sit donum accipere a donante debitis gravato. In primo libro relata est opinio affirmativa *Lessii*, *Molinæ*, *Navarri*, *Laymanni etc.;* sed in hoc refutatur. Vide *l.* 4, 722.

---

*) Sed vide etiam retractationem decimam inter recentes, ubi sententiam hic enuntiatam iterum limitat. *Editor.*

Qu. 31. An sit necessarium in mutuo ad exigendum interesse, ut moneatur mutuatarius de justo titulo, qui jam adest. In primo libro delatum est opinioni negativæ *Lessii*, *Lugonis*, *Bonacinæ*, *Trullenchii etc.*; sed in hoc verior visa est affirmativa. Vide *l.* 4, 769. *v. sed dubitatur.*

Qu. 32. An mutuator possit retinere lucrum exactum, si aderat justus titulus, sed non monuit de eo mutuatarium, et contraxit bona fide. In primo libro adducta est opinio affirmativa (licet tanquam minus probabilis) *Lugonis*, *Dianæ*, *Sa et Tanneri*; sed in hoc refutata est. Vide *l.* 4, 773.

Qu. 33. An liceat res pretiosas quamplurimi vendere. In primo libro relata est opinio affirmativa *Soti*, *Toleti*, *Dianæ*, *Tanneri*, *Valentiæ*, *Reginaldi etc.*, sed in hoc probabilior visa est contraria. Vide *l.* 4, 808.

Qu. 34. An, facto monopolio injusto a mercatoribus, liceat aliis eodem pretio merces vendere. In primo libro relata est opinio affirmativa *Salm.*, *Bonacinæ*, *Trull.*, *Reg.*, *Medinæ etc.*; sed in hoc omnino melior visa est negativa. Vide *l.* 4, 817. *v. sed hic.*

Qu. 35. An liceat rem infimo emere ab aliquo nesciente ejus valorem. In primo libro amplexata est opinio negativa; sed in hoc defenditur opposita. Vide *l.* 4, 819. *v. item.*

Qu. 36. An liceat clerico conducere prædia aliena ad saginanda propria animalia, ut postea vendat. In primo libro dictum est licere, si conductio non afferat magnam distractionem a ministerio sacro; sed in hoc id non admittitur, quia non caret cupiditate turpis lucri. Vide *l.* 4, 835. *v. an vero.*

Qu. 37. An pereunte re censita pereat census de jure naturali. In primo libro dicta est probabilis sententia negativa cum *Soto*, *Palao*, *Salm.*, *Covarr. etc.*; sed in hoc omnino tenendam diximus affirmativam. Vide *l.* 4, 847. *v. dub. 3.*

Qu. 38. An cogens cum injuria alterum ad ludendum possit retinere lucratum. In primo libro adducta est opinio negativa; sed in hoc probabilior visa est sententia affirmativa, modo ille, qui cogit, non superet coactum in peritia ludendi. Vide *l.* 4, 880.

Qu. 39. An sit gravis obligatio relinquendi sua bona suis fratribus et sororibus. In primo libro relata est opinio *Salm.*, *Navarri etc.*, dicentium, non esse, nisi illi extreme

indigeant; sed in hoc diximus, omnino tenendum, peccare graviter relinquentem bona extraneis, si fratres graviter indigeant. Vide *l.* 4, 946.

Qu. 40. An liceat revelare crimen alterius ad vitandum damnum proprium, si notitia criminis vi aut dolo excipiatur. In primo libro dicta est probabilis opinio affirmativa cum *Salm.*, *Lessio et P. Navarro;* sed in hoc melior visa est opposita. Vide *l.* 4, 969. *v. sed hic magna.*

Qu. 41. An, qui alteri occultam contumeliam irrogavit, teneatur ad satisfactionem. In primo libro relata est opinio negativa *Laymanni et Molinæ;* sed in hoc diximus, omnino sequendam affirmativam. Vide *l.* 4, 985.

Qu. 42. An lædant jejunium electuaria sumpta in modica quantitate ad delectationem. In primo libro adducta est opinio negativa cum *Salm.*, *Sylv. etc.*, *Abbate;* sed in hoc dictum est, contrariam omnino tenendam. Vide *l.* 4, 1019. *quær.* 2.

Qu. 43. An potio chocolatis possit sumi toties quoties in die. In primo libro dicta est probabilis opinio affirmativa *P. Vivæ*, si sumatur ut potus usualis; sed in hoc talis potio non admittitur nisi pro uno tantum cyatho in die, ratione consuetudinis. Vide l. 4, 1023 *v. secunda in fine.*

Qu. 44. An religiosus expendens cum licentia generali prælati ad usus illicitos peccet contra paupertatem et teneatur ad restitutionem. In primo libro vocata est non improbabilis sententia negativa cum *de Alexandris*, *Suarez*, *Bannez*, *Lugo etc.;* sed in hoc affirmativa amplexata est. Vide *l.* 4, 873. et 5, 31.

Qu. 45. An patronus debeat præsentare digniores ad beneficium curatum. In primo libro dicta est probabilis opinio negativa cum *Palao*, *Garcia*, *P. Navarro*, *Rodriquez etc.*; sed in hoc dictum est, omnino tenendam affirmativam. Vide *l.* 5, 97.

Qu. 46. An episcopus conferens beneficium simplex minus digno peccet mortaliter. In primo libro delatum est sententiæ negativæ cum *Navarro*, *Sa*, *Soto*, *Dicastillo*, *Gutierez*, *Diana etc.;* sed in hoc probabilior dicta affirmativa. Vide *l.* 5, 93.

Qu. 47. An episcopus conferens beneficium curatum minus digno teneatur ad restitutionem. In primo libro pro-

babilius visa est opinio negativa *Navarri*, *Henriquez*, *Ledesmæ etc.*; sed in hoc amplexata est opposita. Vide *l.* 5, 109.

Qu. 48. An graviter peccet et teneatur ad restitutionem, qui recipit beneficium curatum cum animo dubio vel conditionato suscipiendi sacerdotium infra annum. In primo libro adducta est opinio negativa *Navarri*, *Barbosæ*, *Garciæ etc.*; item opinio *Salm.*, qui eam admittunt tantum, si animus est conditionatus; sed in hoc melior visa est opposita, sive animus sit dubius sive conditionatus. Vide *l.* 5, 114.

Qu. 49. An pluralitas beneficiorum sit vetita non solum de jure canonico, sed etiam naturali. In primo libro dicta est probabilis opinio negativa cum *Lugo*, *Innocentio*, *Filliuccio*, *Valentia etc.*; sed in hoc omnino tenendam diximus affirmativam, nisi accedat dispensatio pontificia et justa causa. Vide *l.* 5, 117.

Qu. 50. An possit sine peccato gravi permutari officium divinum in aliud notabiliter brevius. In primo libro dicta est probabilis opinio affirmativa, excepto officio palmarum cum officio paschæ vel pentecostes, ut tenent *Sylvester*, *Salm.*, *Fill.*, *Diana etc.*; sed in hoc non est admissa ut probabilis. Vide *l.* 5, 161. *v. quær. III.*

Qu. 51. An matutinum possit recitari duabus horis post meridiem. In primo libro probabilis dicta est opinio affirmativa *cum Salm.*, *Sanchez*, *Tamburino*, *Molfesio*, *Ledesma*, *etc.*; sed in hoc dictum est, tenendam esse oppositam. Vide *l.* 5, 174.

Qu. 52. An peccata multiplicentur ex diversitate objectorum totalium, nempe si quis uno ictu occidit quatuor homines. In primo libro dicta est probabilis opinio negativa cum *Suarez*, *Lugo*, *Busembao*, *Viva etc.*; sed in hoc amplexata est opposita. Vide *l.* 2, 45.

Qu. 53. An confessarius in mortali successive absolvens plures pœnitentes unum peccatum committat. In primo libro visa est probabilis opinio affirmativa cum *Salm.*, *Lugo*, *Viva*, *Sporer etc.*; sed in hoc reprobata est. Vide *l.* 2, 50. *v. qu.* 6.

Qu. 54. An citra infamationem possit quis dissolvere amicitiam alicujus, narrando ejus defectus naturales, ut ipse succedat loco expulsi. In primo libro relata est opinio

affirmativa *Salmant.*, *Soti*, *Bonac.*, *Arag.*, *Prado etc.*; sed in hoc amplexata est opposita. Vide *l.* 2, 72. *v. an citra.*

Qu. 55. An liceat se inebriare ex consilio medicorum, si inebriatio æstimatur necessaria ad morbum expellendum. In primo libro adducta est opinio affirmativa *Bus.*, *Sylv.*, *Caj.*, *Lessii*, *Salm. etc.*; sed vide, quomodo in hoc limitata sit: *l.* 2, 76. *qu. I.*

Qu. 56. An liceat se inebriare ad vitandam mortem, quam alter ei minitatur. In primo libro dicta est probabilis opinio affirmativa *Lessii*, *Laymanni*, *Bonacinæ*, *Busembai etc.*; sed in hoc amplexata est negativa. Vide *l.* 2, 76. *qu. II.*

Qu. 57. An satisfaciat, qui se confitetur tempore missæ. In primo libro adducta est opinio affirmativa *Palai*, *Hurtadi*, *La-Croix*, *Pichler*, *Gobati etc.*, modo aliquo modo attendat simul ad missam; sed vide *l.* 4, 314.

Qu. 58. An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si monasterium sit opulentum. In primo libro relata est opinio affirmativa *Salm.*, *Nav.*, *Tol*, *Pal.*, *Sanch.*, *Bon.*, *Soti etc.*; sed in hoc amplexata est opposita. Vide *l.* 4, 92. *v. secunda.*

Qu. 59. An in sacramento baptismi aqua sit infundenda, dum actu dicitur: *Te baptizo.* In primo libro affirmatum est; sed in hoc probatum est sufficere, quod forma proferatur, antequam materia desistatur applicari. Vide *l.* 6, 9. *v. quæritur.*

Qu. 60. An omnes materiæ et formæ sacramentorum sint a Christo determinatæ in specie. Negatum est in priori libro; sed in hoc secundo oppositum probabilius visum est. *L.* 6, 12.

Qu. 61. An peccet graviter minister conferens sacramenta in mortali, etiamsi ad illud non sit specialiter ordinatus, vel si solemniter non ministret. Negatum est in priori libro; sed hic affirmatur. *L.* 6, 32.

Qu. 62. An peccet graviter sacerdos ministrans eucharistiam in mortali. In priori libro probabilis dicta est sententia negativa; sed hic eam refutamus. *L.* 6, 35.

Qu. 63. An minister possit dare sacramentum indigno ob metum mortis. In priori libro probabilis visa est sententia affirmativa; sed hic negativam tenemus. *L.* 6, 49.

Qu. 64. An clericus habituatus in vitio turpi vel alio, volens ascendere ad ordinem sacrum, possit absolvi ex sim-

plicibus signis extraordinariis, tantum sufficientibus ad sacramentum pœnitentiæ suscipiendum. In priori libro affirmatum est; sed hic negatur, nisi valde extraordinaria signa accedant, quæ probitatem positivam ordinandi ostendant. Vide *l.* 6. *in dissert. n.* 63.

Qu. 65. An sacerdotes ordinentur per solam manuum impositionem. In priori libro negavimus; sed hic affirmativam sententiam probabiliorem censemus. *L.* 6, 749.

Qu. 66. An moribundus, qui mane communicavit, possit eadem die sumere viaticum adveniente morbo. In priori libro probabilem diximus sententiam tam affirmativam quam negativam; sed hic distinguimus, si morbus sit naturalis aut violentus. *L.* 6, 285. *dub. 3.*

Qu. 67. An sacerdos negligens dicere sacrum promissum parvo stipendio accepto graviter peccet. In priori libro diximus probabilem sententiam negativam; sed hic affirmativam tutamur. *L.* 6, 317. *v. qu. 3.*

Qu. 68. An episcopus possit moderari numerum missarum a testatore præscriptarum. In priori libro dictum est posse, si fructus congruentes non percipiantur; sed hic negatur. *L.* 6, 331. *dub. 1.*

Qu. 69. An liceat privatim celebrare in die cœnæ Domini. In priori libro adhæsimus sententiæ affirmativæ; sed hic dicimus omnino tenendam negativam. *L.* 6, 350.

Qu. 70. An altare amittat consecrationem, si frangatur sigillum, vel removeatur sepulchrum cum reliquiis. In primo libro probabile dictum est, non amittere; sed hic (*l.* 6, 369 *ad 3. dub. 2.*) oppositum tenendum probamus.

Qu. 71. An sufficiant duæ mappæ in altari vel una duplicata. In priori libro affirmavimus; sed hic contrarium tenendum dicimus. *L.* 6, 375.

Qu. 72. An aqua lotionis corporalium possit projici alio quam in sacrarium. In priori libro dictum est sufficere, si projiciatur in decentem locum; sed hic contrarium probamus. *L.* 6, 387.

Qu. 73. An abbates possint consecrare calices pro ecclesiis alienis. In priori libro relata est sententia affirmativa; sed hic oppositam tenendam dicimus. *L.* 6, 381.

Qu. 74. An pyxis debeat benedici. In priori libro retulimus sententiam negativam; sed hic oppositam probamus. *L.* 6, 385.

Qu. 75. Si post sumptionem sacerdos prudenter dubitat, an vinum fuerit acetum, an rursus consecrare debeat utramque materiam sub conditione. Hic affirmandum probamus (*lib.* 6, 206. *v. quoad.*); quidquid dictum sit in priori libro.

Qu. 76. A quo episcopo debeant approbari confessarii. In priori libro dictum est, probabiliter posse approbari etiam ab episcopo confessarii aut pœnitentis; sed hic (*l.* 6, 548.) dicimus, omnino approbandos ab episcopo loci.

Qu. 77. Doctor consultus a confessario an teneatur ad sigillum. In priori libro diximus, probabiliter non teneri: sed hic oppositum tuemur. *L.* 6, 648.

Qu. 78. An mutus teneatur confiteri scripto. In priori libro probabilis visa est sententia negativa; sed hic dicimus, teneri, si commode potest. *L.* 6, 479. *v. quæritur.*

Qu. 79. An in jubilæo confessio debeat fieri in eadem hebdomada, in qua perficiuntur opera, ut possit pœnitens absolvi a reservatis. In priori libro adhæsimus opinioni negativæ; sed hic oppositam tenemus. *L.* 6, 537.

Qu. 80. An, qui in jubilæo confessus est invalide, possit deinde a quolibet absolvi. In priori libro relata est opinio affirmativa; sed hic negativam sustinemus. *L.* 6, 537. *v. qu.* 2.

Qu. 81. An parochus in aliena diœcesi possit excipere confessiones alienorum ex licentia illorum parochi. In priori libro affirmavimus; sed hic negamus. *L.* 6, 544.

Qu. 82. An simplex sacerdos possit absolvere moribundum, præsente confessario approbato. In priori libro relata est sententia affirmans, quam hic rejicimus. *L.* 6, 562.

Qu. 83. An ignorans reservationem casus episcopalis eam incurrat. In priori libro diximus probabilem sententiam negativam; sed hic eam reprobamus. *L.* 6, 581.

Qu. 84. An absoluti indirecte a peccato reservato in casu necessitatis a non habente facultatem teneantur postmodum episcopo se præsentare. In priori libro negavimus; sed hic observa distinctionem allatam. *L.* 7, 91.

Qu. 85. An confessarius errans culpabiliter circa valorem sacramenti teneatur monere pœnitentem de errore, etiam cum gravi suo incommodo. In priori libro probabilem diximus sententiam negativam; sed hic affirmativam tenemus. *L.* 6, 619.

Qu. 86. An possit absolvi a simplici confessario peregrinus habens casum reservatum in loco confessionis tantum, et non in patria. In libro priori relata est opinio affirmativa; sed hic eam refutamus. *L.* 6, 588.

Qu. 87. An, qui confessus est superiori et oblitus fuerit reservati, remaneat ab illo directe absolutus. Hic probabilius negatur (*l.* 6, 597.); quidquid in priori libro dictum sit *).

Qu. 88. An incurrat suspensionem, qui ordinatur cum patrimonio donato, sed data antapocha vel fide de reddendo illo donanti. In priori libro dicta est probabilis opinio negativa; sed hic (*l.* 6, 822.) observa distinctionem tenendam, nempe si donans habuerit veram vel ne voluntatem donandi.

Qu. 89. Si quis post contracta sponsalia cum una ducat aliam, an hac defuncta teneatur ducere primam. In priori libro dictum est, probabiliter non teneri; sed hic contrarium sustinetur. *L.* 6, 875. *v. quæritur.*

Qu. 90. An, si quis ficte contraxit matrimonium, ad illud revalidandum sufficiat, ut ipse solus apponat consensum. Hic (*l.* 6, 1114.) sententia affirmativa verior dicitur; quamvis in priori libro non fuerit admissa.

Qu. 91. An sit nulla dispensatio super impedimento inter propinquos, si tacetur copula inter ipsos præhabita. In priori libro opinio negativa probabilior visa est; sed hic (*l.* 6, 1134.) omnino rejicitur, etiamsi copula non fuerit habita ad facilius obtinendam dispensationem.

Qu. 92. An simplex sacerdos possit absolvere a venialibus et ab excommunicatione minori. In priori libro opinio affirmativa, licet non fuerit admissa, non tamen omnino rejecta est; sed hic (*l.* 7, 71.) omnino rejicitur ob decretum *Innocentii XI.*

Qu. 93. An absolutus ab episcopo in necessitate a casu papali propter impedimentum temporale excusetur ab adeundo Romam, si parti jam satisfecerit. In priori libro dictum est, probabiliter excusari; sed hic omnino teneri dicimus. *L.* 7, 87.

---

*) Confer modo infra ex quæstionibus recentius reformatis Quær. XX. *Editor.*

Qu. 94. An habens casum papalem publicum, si punitus fuerit ab aliquo episcopo, possit absolvi ab alio. In priori libro opinio affirmativa probabilis visa est; sed hic contrariam veriorem dicimus. *L.* 7, 77.

Qu. 95. An episcopi possint absolvere a papalibus occultis extra confessionem. In priori libro relata est opinio affirmativa; sed hic (*l.* 6, 593. *v. hic autem*) illam refutamus ex declaratione *Gregorii XIII.*

Qu. 96. An liceat rescribere ad excommunicatum. In priori libro dictum est, probabiliter licere; sed hic negamus. (*L.* 7, 193.) An autem liceat excommunicatum resalutare. In priori libro opinionem affirmativam diximus absolute probabilem; sed hic (*d. n. 193.*) oppositam censemus probabiliorem, licet primam non damnemus.

Qu. 97. An duellum possit acceptari, ne incurratur magna et certa jactura bonorum. Quidquid dictum sit cum *Salm.* in priori libro, hodie hæc opinio damnata est a *Benedicto XIV.* Vide *l.* 4, 400. *prop. IV.*

Qu. 98. An parentes possint cogere puellam ad ingressum in monasterium causa educationis. In priori libro probabilis dicta est opinio affirmativa; sed hic (*l.* 7, 212. *v. quoad*) opposita absolute probabilior visa est, nisi puella sit in periculo incontinentiæ.

Qu. 99. An incurrat irregularitatem ratione bigamiæ, qui contrahit duo matrimonia nulla, vel qui ficte secundum matrimonium init ad copulam extorquendam. Hic dicimus affirmandum (*l.* 7, 446 et 447.), quidquid in priori libro dictum fuerit.

Adduntur aliæ recentes retractationes opinionum, quæ in præcedente editione recensentur.

Quær. I. Si quis probabiliter judicet, se implevisse votum, horas canonicas sive pœnitentiam, an teneatur eam satisfacere, si adhuc probabile sit vel dubium, non implevisse. Negant plures auctores (*l.* 1, 76.); sed oppositum est tenendum, quia possidet obligatio jam contracta, donec certe non fuerit impleta. (*l.* 1, 29.)

Quær. II. An declarationes S. C. cardinalium vim legis habeant. Plures AA. negant, nisi editæ sint, non solum consulto Pontifice, sed etiam mandante, ut ipsæ so-

lemniter per totam ecclesiam promulgentur (*l.* 1, 106, *v. quær.* 2.) Addendum tamen est, quod hujusmodi declarationes, quæ jam in ecclesia universaliter divulgatæ et facto sic promulgatæ fuerint usu plurium vel relatione auctorum communiter ipsas referentium, hæ satis omnes fideles obstringunt.

Quær. III. An episcopus dispensare possit in statutis canonicis, in quibus dispensatio reservata non sit. Visa fuit prius satis probabilis sententia affirmativa cum *Soto*, *Covarruvia*, *Castropalao*, *Bonacina et s. Antonino;* sed re melius perpensa, videtur negativa omnino tenenda ex *clement. 2. de elect.*, *ubi: Lex superioris per. inferiorem tolli non potest.* Cui congruit *c. Dilectus de temp. ordin.* Vide *l.* 1, 191.

Quær. IV. An delegatus *principis* vel delegatus *ad universitatem causarum* possit subdelegare. Affirmatur *l.* 1, 193.; sed hoc est limitandum juxta id, quod dicitur *lib.* 6, 566., nempe hoc intelligi, cum delegatio facta est tamquam per officium, aut cum delegatur alicui jurisdictio ut privilegium perpetuo suo officio sive dignitati annexum.

Quær. V. An cesset lex cessante fine legis in particulari. Allata est sententia, quæ id probabile vocat, hancque tenent *Salmant. et Viva cum Cajet.*, *Sylvest.*, *Panorm.*, *Valentia*, *Sa*, *Cardena*, *Navarro*, *Abbate*, *Comitolo* et aliis, *l.* 1, 199.; sed hic advertendum, quod hæc opinio vix unquam in praxi probabilis erit, quia vix unquam eveniet, quod in particulari omne hallucinationis periculum cesset.

Quær. VI. Si quis ex intentione furandi centum aureos surripiat eos centenis vicibus moraliter interruptis, an tunc centum peccata perpetret. *L.* 5, 44. dictum fuit, probabile esse unum furtum sive peccatum committi. Sed melius re perpensa dicendum, hujusmodi furta esse centum distincta peccata mortalia, cum unumquodque furtum distinctam malitiam in se continet. (*l.* 2, 44.)

Quær. VII. Actus charitatis erga Deum eliciendus est saltem semel in mense, ut dicitur *l.* 2, 8. Addendum est, quod eodem modo, nempe semel saltem in mense, teneamur pariter elicere actum charitatis erga proximum; alioquin difficulter hoc præceptum charitatis erga proximum observare valebimus. (*l.* 3, 8.)

Quær. VIII. Dictum est *l.* 3, 244., non videre improbabile cum *Lessio*, *Salm.*, *Bon. etc.*, quod ab ipso vovente possit commutari votum in æquale; sed dicendum cum *s. Thoma*, *Caj.*, *Suar. et aliis*, esse multum probabilius, quod non possit; quia Deus potius vult rem promissam quam aliam. (*l.* 4, 244.)

Quær. IX. Dicunt plures DD. apud *Busemb.* (*l.* 3, 381.), licere viro honorato occidere aggressorem conantem alapam ei impingere; sed ibi addendum id, quod sapienter docet *Sylvius* (*in 2. 2. q. 64. art. 7. q. 9.*): *Etiamsi honor sit bonum præstantius quam divitiæ, aut nullum aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris licet aggressorem interficere.* (*l.* 4, 381.)

Quær. X. An beneficiarii expendentes reditus beneficii superfluos in usus profanos teneantur ad restitutionem. *L.* 3, 492. exposita fuit sententia affirmativa tamquam valde probabilior; sed peracta meliori consideratione sententia negativa videtur non minus probabilis in praxi, signanter ob auctoritatem et rationem *d. Thomæ in 2. 2. qu. 185. art. 7.* Vide *cit. n. 492.* (*l.* 4, 492.)

Quær. XI. Si quis furatus sit rem, cujus dominus est incertus, cui restituere debet? *Lib.* 3, 589. dictum est, restitutionem faciendam esse pauperibus aut locis piis cujuscumque loci; sed huic plures addendæ sunt limitationes, quas loco citato vel paulo post invenies. (*l.* 4, 589.)

Quær. XII. Utrum, si crimen aliquod est publicum in quodam loco, possit sine culpa, saltem gravi, manifestari in alio, ubi illud est adhuc occultum. Dictum fuit *l.* 1, 86. cum *Lugo*, *Cajetano*, *Nav.*, *Salm. etc.* communissime contra alios, sententiam affirmativam esse valde probabilem; sed vide *l.* 4, 974., ubi nunc sententia limitatur tantum pro delictis illis, quæ delinquentem aliis perniciosum efficiunt.

Quær. XIII. An in die jejunii notabiliter antevertens sine justa causa horam meridianam graviter peccet. *L.* 3, 1016. dictum fuit cum *Lessio*, *Tol.*, *Bon.*, *Laym.*, *Salm.*, *Castrop. etc.* probabiliorem esse negativam sententiam; sed re melius ad trutinam revocata, dicimus cum *Azor*, *Sanch.*, *Nav.*, *Sylvestro*, affirmativam omnino tenendam. (*l.* 4, 1016.)

Quær. XIV. An episcopus possit licite transigere super bona ecclesiæ vertentes. *L.* 4, 187. *v. circa etc.* dictum

est, non posse; sed hoc intelligendum tantum, quando ecclesia ob transactionem deberet aliquid de rebus possessis cedere: secus, si nihil cederet de possessis. (*l.* 5, 187.)

Quær. XV. Si votum sit certe emissum, sed tantum probabiliter impletum, utrum vovens teneatur omnino votum implere. Negant plures AA., nempe *Lugo*, *Ronc.*, *Salm.* cum *Laym. etc.*; sed censeo cum *Conc.*, *Antoine etc.*, votum implendum esse; cum enim votum est certum, possidet obligatio implendi votum. Vide *l.* 1, 29.

Quær. XVI. An teneatur pœnitens confiteri mortale peccatum certe commissum, si tantum probabiliter reputet, se illud confessum fuisse. Negant *Suarez*, *Lugo*, *Salm.* et alii; sed dico cum *Concina* et aliis, eum teneri peccatum illud clavibus subjicere, cum dubia sit confessio, et certa sit confessionis obligatio. Sed vide, quod dicitur *lib.* 6, 477. de pœnitentia. *)

Quær. XVII. An liceat conferre sacramentum sub conditione, absque eo, quod conditio ore exprimatur. *L.* 6, 29. *in fine* affirmatum est cum *Cont. Tournely*, *Ronc.*, *Castrop.* et aliis communissime; sed quia non desunt AA. aliqui, ut *Gonet*, *Juenin*, *Contensonius*, *Serry etc.*, qui tenent (licet parum probabiliter), valorem sacramenti non pendere ab intentione ministri, sed tantum ab ipsa collatione sacramenti serio peracta, tutius est, conditionem etiam verbis exprimere.

Quær. XVIII. An teneatur quis confiteri peccatum mortale certe commissum, si postea sit in dubio, an illud fuerit vel ne confessus. *L.* 6, 477. dictum fuit, non teneri, si credat se probabiliter peccatum confessario jam exposuisse; sed nunc teneri dicimus, quia, sicut certa fuit obligatio confitendi, ita certa debet esse confessio; vide tamen *cit. n.* 477.

Quær. XIX. An sacerdos ab ecclesia abscissus, uti si esset hæreticus, schismaticus aut excommunicatus vitandus, possit absolvere eos, qui sunt in periculo mortis, si alius desit; *l.* 6, 560. *quær. 1.* probata fuit sententia negativa; sed nunc probamus contrariam cum *Sylvio*, *Collet*, *Sylvestro*, *Cano etc.*

Quær. XX. An, si pœnitens confessus sit superiori, et

*) Confer hic quær. XVIII. *Editor.*

inculpabiliter sit oblitus peccati reservati, poterit deinde a quolibet confessario de illo absolvi. *L.* 6, 597. probavimus sententiam negativam; sed nunc ex auctoritate *Pontassi*, *Colleti* et signanter *Sylvii*, qui affirmativam cum *Sylvest.*, *Nav.*, *Adriano*, *Angelo*, *Covarr.* et pluribus aliis pro certa habet, eam reprobare non possumus *).

Quær. XXI. An inhabilitas ad celebrandum, quam incurrunt confessarii sollicitantes, incurratur ante sententiam. *L.* 6, 705. affirmatur; sed nunc vide id, quod dicitur in hac editione *num. citato.*

Quær. XXII. An episcopi possint absolvere ab excommunicatione eos, qui tentaverunt extrahere delinquentes ab ecclesia. *Append. de privilegiis n. XXVIII.* affirmatum est; sed nunc oppositum tenendum cum *Fagnano*, qui id probat; vide *App. de privil. n. 28.* (*tom. I. pag. 313.*)

Quær. XXIII. In *praxi confessariorum* dicitur *cap. ult. n.* 287., episcopis eorumque delegatis concessa esse facultas impertiendi indulgentiam plenariam infirmis eam petentibus in articulo mortis; addendum, ad hoc requiri, ut episcopi hanc facultatem a summo Pontifice expostulent et obtineant.

Quær. XXIV. In *examine ordinandorum n.* 98. dicitur, ex rubrica illicitum esse in missa adhibere vinum, quod *incipit acescere:* adverte ibi, quod additum est.

Quær. XXV. In eodem *examine n.* 122. dicitur, dubium esse, an sit probabilis opinio, quod celebrare sine cruce non sit mortale; sed re maturius perpensa nunc satis probabilis mihi videtur, cum inter DD. sit communis; nec certum habetur fundamentum in oppositum.

Quær. XXVI. An calix, si denuo inauretur, denuo sit consecrandus. *L.* 6, 370. *dub. 2.* probabilius censui negandum cum *Laymann*, *Lugo etc.*; sed re melius perpensa nunc puto cum *Ferrari*, *Suarez etc.*, probabilius iterum calicem esse consecrandum; vide annotationem ultimo loco adjunctam in loco citato.

---

*) Hic (sicut jam annotavimus in opere) error irrepsit: nam AA. hic pro sententia affirmativa citati ibi pro negativa adducuntur: additque *s. Auctor*, negativam opinionem probabiliorem, affirmativam vero pariter adhuc probabilem sibi videri. *Editor.*

INDEX ALPHABETICUS

EXHIBENS RES QUASCUMQUE NOTABILES OCTO TOMIS CONTENTAS.

Monitum Editoris.

Brevitatis causa omittimus litteras *lib.* et *num.* et citamus tantum per numeros; et sic e. gr. pro *lib. 4. num. 233.* positum est: 4, 233.

A

Abbas et Abbatissa. An abbatissa possit irritare vota monialium, 4, 233. Quid, si vota sint facta cum suo consensu? 5, 54. et 4, 239. An abbatissa possit libere administrare bona monasterii, 5, 36. An instituere beneficia et ea auferre, ibid. An possit præcipere et obligare in conscientia moniales, 5, 52. An dispensare in regulis, 53. An in votis novitiarum, 55. An in jejuniis et officio divino etc., 61. De electione abbatissæ, 59. An abbas habens jurisdictionem quasi episcopalem possit absolvere suos subditos sæculares a papalibus occultis, 6, 593. v. *eamdem.* An conferre tonsuram iisdem aut alienis, 763. An novitiis, 764. An religiosis non subditis, 766. Pœnæ ordinantium et ordinatorum, ibid. Cum abbatissa an liceat colloqui sine licentia, 7, 238.

Ablutio. An omittere vinum in secunda ablutione vacet culpa, 6, 408. An possit dari viaticum una cum ablutione, 288.

Abominatio an aliquando sit licita, 3, 20.

Abortus. An liceat matri sumere medicinam ad fœtum inanimatum expellendum, 4, 394. An cum periculo abortus fœtus animati, ib. v. *qu. 2.* Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum, 395. An prægnantes sibi procurantes abortum incurrant excommunicationem, ib. v. *qu. 5.* An incurrantur pœnæ abortus in dubio de animatione fœtus, 396. Quis possit has pœnas relaxare, 397. Procurantes abortum fœtus animati possunt absolvi ab episcopis, 7, 213. *ad 4.* Et etiam a Mendicantibus, 99. In dubio abortus an quis debeat censeri irregularis, 7, 347. *dub. 4.* Abortivi an baptizandi, 6, 124.

Absentia et Absens. Absentia permissa episcopis a suis ecclesiis, 5, 122. Absentia permissa parochis, ex 123. Donatio absenti facta quando obliget, 4, 728. An absentes a patria teneantur ad ejus leges, 1, 157. An ad jejunia in patria præcepta, 4, 1050. An absenti possit dari absolutio pro peccatis, 6, 429. Absens an possit absolvi a censuris, 7, 117.

Absolutio et Absolvere. An et quando absolvi possint concubinarii, 4, 435. An possint absolvi, qui sunt in proxima occasione peccandi causa exercendæ artis, 438. An possit absolvi famula peccans cum domino, 4, 439. An uxor peccans cum viro, 440. An potens restituere, si differat, 4, 681—682. Et an confessarius debeat monere eum de restitutione, si monitio non est profutura, ib. v. *qu. 2.* Quot peccata committit confessarius absolvens plures successive in mortali? 2, 50. *qu. 6.* De forma absolutionis peccatorum, 6, 428. Et quæ verba in ea sint necessaria, 430. Quæ præsentia pœnitentis requiratur, ut possit absolvi, 429. Absolutio sub conditione, 431—432. An possint absolvi, qui sunt in occasione, 452—457. et 463., et in *praxi confess.* 63. An absolvendi consuetudinarii et recidivi, 459. An cum signis extraordinariis, 460. et 463. ac in *praxi* 67. De dispositione pœnitentis, ut possit absolvi, 461. An pœnitenti disposito possit absolutio differri, 462. An expediat, 463. An absolvendi recidivi ex occasione intrinseca, ib. v. *ut autem*, et in *praxi con-*

fess. 68—69. An ordinandus habituatus, 6, 63. De absolutione moribundi, 6, 480—483. Quis possit absolvere in articulo mortis, vide Moribundus. Absolutio complicis in peccato turpi, 553. An confessarius teneatur absolvere adhærentem opinioni probabili, 604. An liceat absolvere cum jurisdictione dubia, 571. An cum probabili, ib. Absolutio a censuris quomodo danda, 7, 116. De absolutis in jubilæo, 118. Absolutio censuræ metu extorta, 119. An valeat, si detur sub conditione, 123. An ad reincidentiam, 124. Et an tunc requiratur nova culpa, 125. An, si detur extra confessionem, 126. Si non satisfacta parte, 127. et 128. An requiratur, ut reus præstet juramentum, 129. Ut petat absolutionem, 130. Quid, si falsum exponat? 132. An excommunicatus, bona fide se confitens, absolvatur a culpis, priusquam absolvatur a censuris, 159. Vide Pœnitentia, Censura, Irregularitas.

Abstemius an sit irregularis, 7, 409. An possit uti sola aqua in purificatione, 6, 408.

Abstinentia. De abstinentia a carnibus, vide Carnes. A lacticiniis, vide Lacticinia.

Acceptare et Acceptatio. An obliget lex non acceptata, 1, 136. Quid, si major pars populi legem non observet, 137. et 139. v. *limitant 3.* Quanto tempore præscribantur leges, 137. v. 3. Si deinceps legem non acceptant, 138. An lex pendeat ab acceptatione. Quid circa leges pontificias, et quid circa civiles? ib. Si lex sit ardua vel abrogata, 139. Si populus supplicet principem, ut legem revocet, ib. v. *quær.* An donatio obliget ante acceptationem, 4, 725. Quid, si donatio sit facta ad pias causas? 726. Quid, si firmata sit juramento? 727. An possit acceptari donatio post mortem donantis, 729. An, mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres donationem acceptare, 731.

Accessio. Acquiritur dominium accessione, 4, 497.

Accessus ad moniales sine collocutione, 7, 233.

Accipere. Non licet puellæ accipere munera ab amasio, 3, 76. An liceat alicui accipere donum a debitis gravato, 4, 722.

Accusare et Accusator. Quæ servanda sint ab accusatore, 5, 234—235. Qui teneantur accusare, 236. Qui prohibeatur accusare, 238. Quando liceat accusare sine prævia monitione, 240—241. Accusans injuste de sollicitatione incurrit casum papalem, sed sine censura, 6, 693. v. *an autem* in fine. Accusator in causa, sanguinis fit irregularis, 7, 468. ad 3. Quid de clericis accusantibus? ib. et 467.

Acedia, quid sit, 2, 84.

Actio. Actiones non præscribuntur nisi per 30 annos, 4, 507. Actiones clericis vetitæ, 5, 191.

Actus humani, *tract. præambulus.* Quid sit actus humanus et quotuplex, I. et seqq. Quid actus elicitus et imperatus, IV. Quid sit voluntarium et quotuplex VI—XI. Quid involuntarium et quotuplex, XII. et seqq. De violentia, XV. Quid sit metus, XX. An concupiscentia tollat aut augeat voluntarium, XXIII—XXV. Ignorantia quid sit, quomodo dividatur, et quid faciat circa voluntarium, XXVI—XXIX. De libertate actuum, XXX. et seqq. In quo consistat malitia vel bonitas moralis, XXXIV. et seqq. Quæ sint principia moralitatis, XXXVI. An detur actus indifferens, XLI.

Actus. Actus fidei et spei, quo tempore eliciendi, 3, 7. et seqq. Quo actus charitatis, 3, 8. Quomodo actus interni peccatorum moraliter interrumpantur, 2, 37—38. Quid, si voluntas permaneat in effectu? 40. Quomodo actus externi interrumpantur, 41. Uno actu, vel diversis actibus simul, potest satisfieri duplici præcepto, 1, 166. An committat plura peccata, qui uno actu violat plura præcepta, 1, 167. An prælati possint præcipere actus internos, 1, 100. Uno actu fiunt plura peccata ex diversitate objectorum totalium, 2, 45. Actus fidei et spei an requiratur ad contritionem, 6, 439. Actus conjugalis an impediat communionem, vide **Debitum conjugale.** An ad incurrendam censuram actus debeat esse externus, 7, 34. An consummatus, 36.

Additio in missa, 6, 411. Quando liceat addere collectas, ibid. In expositione ss. sacramenti additur ejus oratio, ibid. v. *probabiliter.*

Adjuratio, quid sit et quando licita, 4, post 193. Vide *append. de adjuratione dæmonum*, ib.

Administrator et Administrare. Administratores publici quando sint irregulares, 7, 456. ad 4. (Vide etiam 4, 838. v. *valde refert.*) Vide Ministrare.

Adolescens. Adolescentes etiam robusti excusantur a jejunio ante 21. annum, 4, 1035. Quid, si quis eo die annum 21. compleat? ib.

Advena, vide Peregrinus.

Advertentia. De advertentia requisita ad legem, 1, 7. De advertentia requisita ad peccatum, 2, 3. An advertentia virtualis sufficiat ad peccatum mortale, 4. Ad culpabilem distractionem in officio divino requiritur advertentia ad illam, 5, 176. v. *dictum est.*

Adulter, Adultera et Adulterium. Ad quid tenentur adulteri? 4, 651. Ad quid adultera? 652. An ipsa teneatur se prodere, 653. An filius spurius teneatur credere matri, 654. Ad quid amplius teneatur adulter, 655. An adulteri exponentes prolem hospitalibus teneantur ad restitutionem, 656. Adultera an possit negare suum crimen occultum, 162. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges, 446. An adulter occidens virum adulteræ ad tuendam suam vitam incurrat irregularitatem, 398. v. *in ordine.* An uxor adulterans possit expelli a viro, 6, 939. v. *dub. 3.* De divortio ob adulterium, 960—969. Adulterii crimen ad dirimendum matrimonium, 1035--1042. Adulteræ taciturnitas an sufficiat pro consensu ad invalidandum matrimonium, 1038. Adulterium cum matrimonio attentato vivente conjuge, 1042. Si adulter occidat maritum ob defensionem. (remissive ad 4, 398. v. *in ordine.*) Vir cognoscens uxorem adulteram fit irregularis, 7, 441—443.

Advocatus quibus requisitis indigeat, 5, 218. Quibus illicitum sit officium advocati exercere, 219. Quos pauperes advocatus tenetur patrocinari gratis? 221. An possit tueri causas minus probabiles, 5, 222. An possit convenire de pretio et de quota litis, 224. Quando advocatus teneatur ad restitutionem damni, 223. Quando

peccet advocatus, 226. Advocati et procuratores post biennium Neapoli non possunt petere salarium, 4, 516. Quando advocati excusentur a jejunio, 4, 1049. v. 6. *excusantur.*

Aedificatio. Quando acquiritur dominium ædificatione, 4, 500.

Aegrotus capellanus, 6, 333. Aegrotans coram quo parocho nubere debeat, 1091.

Aegrotus vide Infirmus.

Aequivocatio vide Amphibologia.

Aetas puerorum ad præceptorum obligationem, 3, 155. v. *quæritur.* Aetas quoad ordinationem, 6, 783. ad XI. et 799. Pœna in ordinatos ante ætatem, 799. *notand. 2.* Si ex ignorantia crassa, ib. v. *sed hic.* Quid ætate completa? ib. *dub. 2.* Sacerdos ante ætatem ordinatus an fiat irregularis, ib. *dub. 3.* Aetas quomodo computanda, 800. An episcopus possit dispensare in ætate, ib. v. *certum.* Aetas requisita ad matrimonium, 1065—1066. Irregularitas ex defectu ætatis, 6, 783. et 799.

Affinitas, quomodo contrahatur, 6, 1068. An contrahatur inter vitricum et uxorem, quæ fuit privigni, 1069. Quid, si quis post dispensationem executam rursus cognoscit sororem sponsæ? 1069. et vide etiam 1140. De impedimento affinitatis, 1068. De impedimento non petendi ob affinitatem, 1070—1077. Ad contrahendam affinitatem requiritur, ut copula ex utraque parte consummetur, 1075. Pœna scienter contrahentium cum impedimento affinitatis, 1077. Qui possit in hoc impedimento dispensare, 1076. *qu. 4.*

Aggressor, vide Occisor.

Agitationes taurorum, vide 4, 365.

Agnos Dei pingentes vel inaurantes excommunicantur, 7, 209. ad 22.

Aleæ. Ludus alearum quomodo vetitus sit laicis, 4, 883. Quomodo clericis, 895. Et religiosis, 901. Et episcopis, 902. Quid, si clerici et religiosi tali ludo tantum assistant? 903.

Alienatio bonorum ecclesiasticorum, 5, post 187.

Alienigenæ an ligentur censuris generaliter latis, 7, 27. Vide **Peregrinus**.

Alimenta. Parentes tenentur filiis præstare alimenta, 4, 336. Etiam spuriis, 951. Fratres tenentur dare alimenta fratribus et sororibus, 340. Sanctio neapolitana circa alimenta filiorum, 338. An uxor et filii possint alimenta accipere a debitis gravato, 695.

Alluvio. Quomodo acquiratur dominium alluvione, 4, 495.

Altare. An liceat celebrare extra altare ob metum mortis, 6, 289. Mutatio altaris, 329. Altaris execratio, 369. Si ab altari amoveatur ara, sigillum aut sepulchrum, 369. Si sub altari sit humatum cadaver, ibid. v. *hic*. Altare debet esse consecratum, 373. Si liceat sumere paramenta ex altari, 424. v. 5. *inferiores*. Altare portatile, ib. v. 6. *altare*. Altare privilegiatum, 339.

Amasius. An liceat puellæ accipere munera ab amasio, 3, 76.

Ambitio. Quid sit ambitio, 2, 66. v. 2.

Amens an sit sub lege humana, et an ei possint ministrari carnes, 1, 153. v. *pro majori*. An possit confirmari, 6, 180. An communicare, 246. et 302. An semifatui, muti et obsessi, 303. An suscipere extremamunctionem, 732. An conjugi amenti teneatur aut possit alter reddere, 948. Amentes bene baptizantur, confirmantur et valide ordinantur, 80. Amentes et ebrii, qui ante habuerunt intentionem, 81. v. *utrum*. Amentes sunt irregulares, 7, 398.

Amicus. An liceat cedere tabulam amico in naufragio, 4, 366.

Amissio et Amittere. An amissio magni lucri permittat laborare in festis, 4, 301. An excuset ab audienda missa, 332. Quibus modis amittantur beneficia, 5, 133.

Amor inchoatus an requiratur in attritione, 6, 440. et 442.

Amphibologia tripliciter potest esse, 4, 151. Licita est cum causa, et etiam cum ea jurare, ib. v. *his positis.* Vide Restrictio mentalis.

Animalia. An liceat animalia occidere in die festo, 4, 298. An liceat clericis et religiosis emere animalia, ut vendant saginata in pascuis suis, 4, 834. An saginanda ex pascuis alienis, 835. De societate animalium, 909. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis, 1011.

Animæ defectus in irrregularitate, 7, 397. Animæ dispositiones ad communionem, 6, 255.

Animus. Quid, si leviter lædas alterum animo graviter nocendi? 4, 551. Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi? 709. Quid, si sine animo se obligandi? 710. Recipiens beneficium sine animo clericandi sive cum animo ducendi uxorem, 5, 113. Recipiens beneficium curatum cum animo dubio vel conditionato suscipiendi sacerdotium, 114.

Anniversaria, si habent adjunctas preces etc., 6, 331. v. *dub. 3.* Dici possunt etiam in die duplici majori. 421. An possint anticipari vel postponi, ibid.

Antichryseos contractus, dictus: *a godere.* 4, 776.

Antidoralis obligatio an possit deduci in pactum, 4, 853.

Antipendium altaris. 6, 395.

Antiphona in officio, sufficit eam audire. 5, 162. v. *communis.*

Apostasia et Apostata. Apostasia a fide, 3, 17. Quæ possint acquirere religiosi apostatæ, 5, 80. Ad quid teneatur prælatus erga apostatas, 5, 82. An apostatæ teneantur recitare officium, 141.

Appellatio an et quando sit licita, 5, 285.

Applicatio missæ. An liceat applicare fructum specialissimum, 6, 318. De obligatione beneficiatorum, capellanorum, monialium et confraternitatum applicandi missas, 323—325. De obligatione parochorum, 324. v. *qu. 2.*

Quid de missa conventuali? 326. An beneficiati possint aliquoties applicare pro amicis aut propinquis, vel abstinere a celebrando ob reverentiam, 332. Si capellanus sit infirmus, 333. Religiosus illicite, sed valide applicat missam contra voluntatem sui prælati, 334. Quando debeat fieri applicatio, 335. An valeat applicatio habitualis, ibid. *qu. 1.* An applicatio in confuso, ibid. *qu. 2.* An applicatio conditionata, 337. v. *dicunt.* Quid in missa defunctorum? 338. De altari privilegiato, 339.

Approbatio ad excipiendas confessiones, 6, 542—556.

Aqua quoad baptismum, vide Baptismus. Aqua quoad consecrationem vini, 6, 208—210.

Arbor consanguinitatis, 6, 1030.

Arctus, vide Fœmina.

Argentarii quando peccent, 5, 292. v. *3.* An excusentur a jejuniis, 4, 1041. v. *alii.*

Aromata dentibus contrita non frangunt jejunium, 6, 280. *dub. 3.*

Arrha. An data arrha liceat resilire ab emptione, 4, 794. v. *quæritur hic.*

Ars. An, qui causa artis exercendæ est in occasione peccati, possit absolvi, 2, 63. et 4, 438. ac 6, 452. Ars notoria, 4, 14. Artes prohibitæ clericis, 5, 189. Quæ sit ars laboriosa excusans a jejuniis, 4, 1041.

Articulus. Quot peccata committat, qui negat plures articulos fidei, 2, 50. Obligatio eliciendi actus fidei, spei et charitatis. 3, 5. et 23. Articulos mortis, vide Periculum.

Artifex. Artifices divites non excusantur a jejuniis, 4, 1042. Nec qui possunt jejunare sine gravi incommodo, 1043. An excusentur artifices in diebus, quibus non laborant, 1044. An, qui assumunt laborem in fraudem jejunii, 1045.

Aruspicium quid sit, 4, 6. v. *Divinatio.*

Aspectus. De aspectu turpi proprii corporis, 4, 419. De aspectu turpi corporis alieni et brutorum, 420—421. An turpis aspectus induat speciem objecti visi, ib. An

liceat aspicere faciem mulieris pulchræ, 422. An sit mortale aspicere pectus et crura mulieris, 423. An mortale aspicere picturas obscœnas, 424. An aspectus lascivi habiti in ecclesia sint sacrilegia, 461.

Assassinium et Assassinus. De pœnis pro mandantibus homicidium per assassinum, 4, 363. An eas incurrant ipsi assassini, 364.

Assecuratio quid sit, 4, 911. De assecuratione in *tribus contractibus*, 908.

Assistens missæ, quam audit excommunicatus, 7, 176.

Assistentia in choro, vide **Chorus.** Assistentia parochi an requiratur in revalidando matrimonio nullo ob impedimentum occultum, 6, 1110.

Associantes homicidam fiunt irregulares, 7, 374.

Astrologia, quæ naturalis licita, et quæ judicaria illicita, 4, 10.

Attentare et Attentatio. Qui attentat se occidere, non fit irregularis, 7, 419. Qui attentat duo matrimonia inire, fit irregularis, 444. Etiamsi ambo nulla, 445. Vide **Bigamia.** Attentatio matrimonii cum adulterio, vivente conjuge, illud dirimit, 6, 1042.

Attentio. An in audienda missa requiratur attentio interna, 4, 313. De attentione externa requisita in recitando officio, 5, 176. v. *circa.* De attentione interna circa officium, et an hæc sit de essentia, ib. v. *attentio.* Regula ad scrupulos abjiciendos in recitatione officii, 177. v. *cæterum.* An beneficiarius teneatur ad restitutionem, si recitet sine attentione interna, 4, 669. et 5, 177. v. *his tamen.* Attentio requisita in ministro sacramentorum, 6, 14.

Attritio. Cum attritione cognita non licet ministrare, 6, 30. v. 2. Attritio sine amore prædominante an sufficiat in confessione, 440—441. Ex metu pœnarum, 443.

Avaritia, quid sit, 2, 68. Et quæ ejus filiæ, 69.

Auctoritas. An auctoritate propria liceat facere divortium, 6, 968. Quid, si fiat ob sævitiam alterius? 971.

Audire et Auditor. Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur, 4, 979. Quid, si sit superior? 980. Quid, si privatus? 981. An fama sit restituenda etiam apud auditores mediatos, 991. v. *quæritur*. An satisfaciat recitans officium, si se non audiat, 5, 163. Audire missam, 4, 308.

Augurium quid sit, 4, 6. v. *per tacitam*.

Auriculæ si alicui desint, an sit ille irregularis, 7, 410. in fine.

Auriga. An liceat aurigis vehere meretricem, 3, 75. v. *an autem*.

Aurora. Non licet celebrare ante auroram, 6, 340. Quando incipit, et quomodo computanda aurora? 341. Quid de regularibus? 342. Quid in nocte nativitatis Domini? 343. v. *quæres*.

Auspicium quid sit, 4, 6. v. *per tacitam*.

Avus an possit irritare vota, 4, 229.

B.

Baculo an liceat uti in missa, 6, 402. v. *dicit*.

Balbutiens an satisfaciat recitationi officii, 5, 165. An sit irregularis, 7, 406.

Bannitus, vide Proscriptus.

Baptismus et Baptizare. Quid et quotuplex sit baptismus, 6, 95—101. De materia baptismi, 102—107. De forma baptismi, 108—112. De ministro baptismi, 113—118. An duo possint simul unum baptizare, 119. et 120. De subjecto baptismi, 121—139. De cæremoniis baptismi, 140—145. De patrinis in baptismo, 156—160. Effectus baptismi, 138. Per baptismum iteratum incurritur irregularitas, 7, 356.

Barbitonsor. Barbitonsores an possint tondere in die festo, 4, 290. An excusentur a jejuniis, 4, 1041. Barbitonsoribus quæ interrogationes faciendæ, signanter iis, qui caput ornant mulieribus, *præx. confess.* 62.

Bellum. Quando et cui liceat bellum inferre, 4, 402. et 403. An cum opinione probabili, 404. Ad quid teneantur principes, 405. An possint vocare in auxilium hæreticos et infideles, 406. An servi capti in bello possint fugere, 4, 410. v. *4. capti.* Belli duces ad quid tenentur? 4, 407. Præliantes in bello quando incurrant irregularitatem, 7, 459. An incurrant hortantes ad occidendum in bello, 460.

Benedicere et Benedictio. Benedictio vestium, 6, 378. An episcopus possit hanc facultatem delegare, ibid. v. *dub. 4.* Benedictio pyxidis, 383. Benedicens ecclesias, vestes etc. in mortali, 6, 40. Benedictio nuptiarum prohibetur tempore feriarum, 983. An liceat consummare matrimonium ante benedictionem, 984. *dub. 2.* An in confirmatione requiratur ultima benedictio episcopi, 6, 188. in fine.

Benedictus XIV. Quid sentit de intentione in sacramentis? 6, 23. v. *secunda* et v. *idque.* De conditione in sacramentis ministrandis, 27. Plures ejus bullæ, vide **Bulla.**

Beneficiarius. Quinam beneficiarii teneantur ad residentiam, 5, 119—120. An curati teneantur ad eam jure divino, 121. De residentia episcoporum, 122.; ac parochorum, 123. et seq. Vide **Residentia.** An beneficiarius teneatur dare fructus superfluos, 4, 491. v. *quær. VI.* An dare solis pauperibus, ib. *qu. I.* Et qui veniant nomine pauperum, ib. *qu. II.* An debeant præferri pauperes loci, ib. *qu. III.* An possit reservare superflua in usus pios, ib. *qu. IV.* An habens propria possit vivere ex beneficio, ib. *qu. V.* An beneficiarius sit dominus fructuum beneficii, 4, 491. An expendens superfluos in usus vanos teneatur ad restitutionem, 492. et 5. 183. Quid de accipiente superflua per donum a beneficiario? 4, 492. *qu. VIII.* Quando beneficiarius teneatur ad restitutionem ob omissionem officii, 4, 663—675. An ob id privetur etiam beneficio, 671. An beneficiarius ordinatus per metum teneatur recitare officium, 5, 144. Sacerdos beneficiarius omittens officium quot peccata committat, 145. An peccet graviter beneficiarius omittens officium, si velit fructus restituere, ib. *qu. II.* An impo-

tens recitare solus, teneatur conducere socium, 158. v. *an autem.*

Beneficiatus, si celebret alibi quam in ecclesia, altari, die vel hora præscripta, 6, 329. De obligatione celebrandi missas præscriptas et per seipsum, 330. Si deficiant reditus, 331. *dub. 2.* An obstrictus quotidie celebrare possit aliquoties pro conjunctis, vel omittere ob reverentiam, 332. Si sit infirmus, 333. Beneficiatus an possit mederi cum incisione et adustione, 7, 385.

Beneficium. Quid et quotuplex sit beneficium, 5, 83—84. Quomodo acquirantur et conferantur beneficia, 85. Quæ intentio et qualitates requirantur ad beneficium acquirendum, 112. An liceat habere plura beneficia, 115. Quibus modis beneficia amittantur, 153. Quæ sint beneficia *simplicia*, et quæ *duplicia;* et quæ duplicia *compatibilia*, et quæ *incompatibilia*, 5, 116. Quantum temporis requiratur ad beneficia præscribenda, 4, 507. v. *si quis.* Ad quid teneatur impediens, ne beneficium conferatur digno, 5, 109. An sit simonia inservire episcopo ob beneficium, 4, 62. An dare pecuniam mediatori ad obtinendum beneficium, 64—65. Quæ sint pœnæ ob simoniacam acceptionem beneficiorum, 4, 112. v. *qu. I. — qu. IV.* De simonia circa beneficia, v. Simonia. Ordinatio titulo beneficii, 6, 770., item 773—777. ac 815. Taxa circa sufficientiam beneficii, 815. *not. 1.* et *2.* An nomine beneficii veniant stipendia missarum, ib. *not. 3.* An beneficium futurum, 816. Excommunicati an sint inhabiles ad beneficia, 7, 179—183. An priventur fructibus, 183. Quid, si quis ignoret se esse excommunicatum, 182. Pauper suspensus a beneficio an possit fructus retinere, 316. *dub. 1.* An suspensus a beneficio sit etiam ab aliis in aliena diœcesi, ib. *dub. 2.* Si conferatur beneficium irregulari, 342, ad 3. et 343. Si capitale beneficii maneat otiosum, 6, 324. v. *hic autem.* An episcopus possit dispensare cum illegitimo ad beneficium simplex, 7, 428. An ad canonicatum, 429.

Bestialitas. Quid, si peccatum bestialitatis? 4, 474. An sit explicandum, si bestia fuerit mas vel fœmina, ib. v. *sed dubitatur.* An clerici exercentes bestialitatem in-

currant pœnas sodomitarum, 4, 473. Si ob bestialitatem conjugis liceat alteri facere divortium, 6, 962.

Bibliopola quando peccet, 5, 292. v. *2.*

Bigamia inducit irregularitatem, 7, 435—453. Quæ sit *vera*, 436. Quæ *interpretativa*, 437—447. Quæ *similitudinaria*, 448. An hanc incurrant clerici, 449. An Papa possit dispensare, 450. An episcopi, 451. An saltem ad ordines minores et beneficium simplex, et an saltem in similitudinaria, 452. An prælati regulares, 453.

Biscoctus. An liceat in jejuniis edere biscoctos ovis confectos, 4, 1009. v. *dub. 4.*

Blæsus an sit irregularis, 7, 406.

Blasphemia et Blasphemare quid sit, 4, 121. Quotupliciter blasphematur contra Deum? 122. Blasphemiæ hæreticales, ibid. Obligatio denuntiandi, 123. An sit blasphemia dicere: *Velit nolit Deus! A dispetto di Dio: dæmonem sanctum etc. Nego Di.. Santo Diana?* An: *sangue di Dio*, 124. An: *Per vitam Dei: renego Deum, si te non percussero: hoc est verum sicut Deus: sic erat a fato destinatum: potta di Christo: Fuori di Dio: se l'ho fatto io*, 124. *O mors Dei, vulnera Christi*, 128. Vide etiam in *praxi confessarii*, 24. An sint blasphemia signa contra Deum, si verba non adsint, v. gr. spuere in cœlum, infrendere dentibus etc. 125. De blasphemo consuetudinario, 127. An sit blasphemia maledicere creaturis, 129. An maledicere toti mundo, ib. v. *sed hic.* Maledicere diabolo, ib. Maledicere mortuis et fidei, 130. Imprecari dæmonem, 131. An differant specie blasphemiæ contra Deum et sanctos, 132. Quot peccata committat blasphemans 12 apostolos, 2, 47. Si quis blasphemet sanctos, dicendo: *Se l'ho fatto io, prax. confess.* 28. Si quis blasphemet mortuos, 29. Vide Maledictio. Epistola responsiva adversus epistolam apologeticam scriptam in propugnationem dissertationis, quæ super abusu mortuis maledicendi prodiit, 4, post 132. *Annotatio Editoris* circa peccatum blasphemiæ, ib. in fine; et circa absolutionem blasphemorum, 6, post 4.

Blasphemus. Blasphemi quando sint denuntiandi, 3, 252.

Bona ecclesiastica. Quæ dicantur bona ecclesiastica, 5, 187. v. *not. III.* De alienatione bonorum ecclesiasticorum, vide d. 187. De bonis clericorum, 4, 490. An bona patrimonialia et parsimonialia sive industrialia sint propria clericorum, ib. An clerici sint domini bonorum ecclesiasticorum, 492.

Bona fides, vide **Fides.**

Bonum. Bona spiritualia an dimittenda sint aliquando ob charitatem proximi, 3, 26. et 50. Bona incerta an danda pauperibus, 4, 589. Quid, si postea compareat dominus? 590. De compositione circa bona incerta, 591. Cui facienda restitutio, si parva bona pluribus auferantur? 595. An bona certa sint restituenda possessori vel domino, 596. et 599. Quotuplicia sint bona uxorum, 4, 489. Cessio bonorum quid sit, et quibus licita, 699. Bona inventa an restituenda, 603. Ad præscribenda bona mobilia requiruntur tres anni, 506. Ad immobilia 10 anni, 508. Ad præscribenda bona ecclesiæ requiruntur 40 anni, 510.

Breviarium. Quomodo excuset carentia breviarii. 5, 157. An horæ sint recitandæ juxta præscriptum breviarii Romani, 160. Quid, si non habeas officium proprium? 158. v. *præterea.* Quid, si careas breviario Romano? ib.

Bullæ. Bulla *Benedicti XIV.* super *jejunio*, 4, 1015. Bulla ejusdem *de negotiatione clericorum*, 832. Bulla *Nicolai V. de censibus*, 845. Bulla *s. Pii V.* 846. Et an hæc obliget in conscientia, 848. Vel ubi non est recepta, 849. Bullæ cœnæ casus, 7, 281. An episcopi possint absolvere a casibus bullæ occultis, 82—83. An impeditos, 84. Et hos etiam per alium, 90.

Bulla *Innocentii XII.* circa stipendium missarum beneficiatorum, 6, 321. v. *excipitur* et 322. v. *dub. 5.* Bullæ *Innocentii XIII.* et *Benedicti XIII.*, quod episcopi possint celebrare in domibus privatis, 358. Bulla *Speculatores*, 770. Bullæ circa conceptionem immaculatam B. Mariæ, 7, 244.

Bullæ *Benedicto XIV.* circa intentionem requisitam faciendi sacramentum, 6, 23. v. *idque.* Circa validam or-

dinationem infantium, 80. Circa baptismum filiorum infidelium 126. ac seqq. Circa ministrum confirmationis, 170. Circa stipendium missarum, 321—322. Circa missam parochi pro populo, 325. Circa oratoria privata, 359. v. *dices.* Circa jubilæum, 536. et seqq. Circa missam conventualem, 326. Circa confessarios exquirentes nomen complicis, 491—492. In absolventes complicem in peccato turpi, 553. In confessarios sollicitantes, 675.

(Bullarum textus citantur in fine hujus indicis.)

C

Cæremoniæ in sacramentis, 6, 42. v. *2.* Cæremoniæ in baptismo, 140. In missa, vide Rubricæ. An peccet graviter omittens cæremonias missæ in notabili parte, 400.

Cæsarie ficta non licet celebrare, 6, 398.

Calix si execratur, 6, 370. Si deauretur, ib. *dub. 2.* et *dub. 3.* De materia calicis, ib. 370. *dub. 3.* Si cuppa separetur a pede ib. Quis calices et patenas possit consecrare, 381. Si frangatur calix, an possit adhiberi ad usus profanos, 371. v. *partes.*

Calx. An liceat in die festo coquere calcem, 4, 300.

Cambium et Campsor. Quid et quotuplex sit cambium, 4, 850—851. De cambio reali, 853. De cambio sicco et Francofurtensi, 854. De pecunia adulterina, 855. De famulo, qui commutat pecuniam domini, 856.

Cancellaria. An regulæ cancellariæ Romanæ obligent, 1, 106. v. *an vero.*

Candelæ suntne necessariæ in missa, et quot? 6, 394. Quid, si celebrandum sit ad dandum viaticum? ib. v. in *rubrica.* Si deficiant, dum celebratur, ib. Si liceat uti candelis ex oleo vel sebo, d. 394. *dub. 1.* Celebrare cum una candela, ib. *dub. 2.* Si liceat uti quatuor candelis; et quibus liceat ib. v. *advertendum.*

Canon. Sacri canones servandi circa probitatem ordinandorum, 6, 66. In canone missæ si aliquid omitta-

tur, 405. Nequit in eo addi nomen alterius sancti, 411. v. *probabiliter.*

Canonicatus et Canonicus. Quid teneantur canonici restituere, si non assistant choro vel non psallant, 4, 675. Quid, si alii canonici remittant sibi distributiones? ib. *dub. 2.* An graviter peccent non assistendo, ib. *dub. 1.* An lucrentur distributiones, si assistant, sed non recitent, ib. *dub. 3.* Quid, si submisse recitent? ib. *dub. 4.* Canonici non residentes amittunt distributiones et præbendam, 5, 129. Quæ causæ excusent canonicos ab assistentia chori, 130. An et quæ *infirmitas.* ib. An excusentur septuagenarii, ib. *dub. 1.* An cæci et surdi, ib. *dub. 2.* Quæ *necessitas* excuset, d. 130. v. *secundo.* Quid, si canonicus absit a choro ob excommunicationem incursam? ib. v. *cum autem.* Quid, si ecclesia sit interdicta vel polluta? ib. v. *quando.* An canonici irregulares amittant distributiones et præbendam, ib. v. *quæritur.* An excuset *utilitas*, 5, 130. v. *tertio.* Quid de canonico misso ad limina Apostolorum? ib. v. *item.* Quid de canonico pœnitentiario? 5, 131. Quid de canonico theologo? ib. v. *sic pariter.* Quid de examinatoribus et visitatoribus? ib. v. *sentiunt.* Quid de canonicis docentibus? 132. Quid de studentibus? ib. v. *idem.* Canonicus debet canere sive psallere in choro, 6, 326. v. in fine. An episcopus possit dispensare cum illegitimo ad canonicatum, 7, 429.

Cantores an excusentur a jejunio, 4, 1049. v. *4. excusantur.*

Capellania et Capellanus. An incurrat pœnas simoniæ vendens capellaniam amovibilem, 4, 105. Capellanus episcopi potest dicere officium juxta ejus ritum, 5, 161. v. *juxta.* Capellanus potest celebrare per alium, retento sibi superfluo stipendii, 6, 321. v. *excipitur tertio.* An possit semper celebrare per alium, 330. Si deficiente reditu teneatur celebrare, 325. Si celebret alibi quam in loco vel hora præscripta, 329. Si possit aliquoties celebrare pro conjunctis vel omittere, 332. Si ægrotet, 333. v. *quæritur.* Capellanus monialium an possit missas dicere sanctorum, de quibus ipsæ dicunt officium, et tunc uti missali ordinis, 390. v. *confessarii.*

Capellanus confraternitatis, 324. Si capitale capellaniæ maneat otiosum, ib. Capellani exercitus nequeunt absolvere milites degentes in præsidiis, 577. in fine.

Capitale, vide Sors. Capitale capellaniæ si maneat otiosum, 6, 324.

Capitulum. An possit ferre leges, 1, 104. v. *capitula*. An possint canonici capitulum facere tempore officii, 5, 131, v. *sentiunt*. Sede vacante, non potest concedere dimissorias, nec post annum in nostro regno, 6, 788. An possit dare licentiam alieno episcopo exercendi pontificalia et ordinandi, ib. v. *quamvis*.

Captivus. An captivi in bello possint fugere, 4, 350. An captivi possint auferre bona alterius, ut liberentur a captivitate, 520. v. *sed hic*. An liceat captivis christianis remigare contra christianos, 3, 73—75.

Caput salvum. An liceat contractus ad *caput salvum*, 4, 909. v. *qu. 3*.

Carcer et Carcerati. An servandum juramentum redeundi ad carcerem, 4, 186. An liceat reis fugere a carcere, 5, 280. — 281. Et an frangere carcerem, 282. Et an tunc teneantur ad damnum, ib. An liceat aliis reos adjuvare ad carcerem frangendum, 283. An excusentur carcerati ab audienda missa, 4, 325. Et an teneantur quærere libertatem ad missam audiendam, ib. v. *excomm*. An excusentur timentes carcerari, 326. v. *probabiliter*. Carcerati coram quo parocho contrahere debeant 6, 1091.

Cardinalatus et Cardinalis. Declarationes cardinalium quomodo obligent, 1, 106. v. *quær. 2*. De cardinalium residentia, 5, 124. An religiosi promoti ad cardinalatum teneantur ad vota religiosa, 5, 2. An ad regulas, ib. 3. An peccent præsentantes minus dignos ad cardinalatum, 5, 91. Cardinalis potest sibi eligere confessarium, 6, 565. An etiam suæ familiæ, ib. *dub. 2*.

Carentia breviarii, vide Breviarium.

Carnes. An liceat cauponibus vel famulis ministrare carnes die vetito, 3, 68—69. An liceat Carthusianis abstinere a carnibus etiam in necessitate extrema, 4, 370.

Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis, 4, 1011. Quibus pueris possint ministrari carnes, 1012. An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem et ad abstinendum a piscibus, 1013. Et vide bullas in fine *libri 4.*, editas super hoc puncto a *Benedicto XIV.* An eadem currant etiam in jejuniis extra quadragesimam, 1015. ad VII. An dispensatis ad carnes permittantur tantum carnes salubres, ib. v. *quæritur.* Quæ sit parva materia in esu carnium, 4, 1029. v. *3. in confessione.*

Carthusianus. An liceat Carthusiano abstinere vel edere carnes in extrema necessitate, 4, 370.

Caseus. An dispensatis permittatur parum casei in cœnula jejunii, 4, 1027.

Castitas. Quid, si conjuges invicem voveant castitatem? 4, 236. An liceat nubere cum habente votum castitatis, 3, 60. Et an reddere ei debitum, 61. Sexagenariis, quibus votum castitatis commutatum est in jejunium, an teneantur jejunare, 4, 1040. An possit occidi invasor castitatis, 391. An stuprator habens votum castitatis teneatur ducere violatam, 649. Castitatis votum, vide Votum.

Castra. An satisfaciant audientes missam in castris, 4, 319. in fine.

Castrare. An liceat pueros castrare, 4, 374.

Casus reservatio an auferatur per confessionem nullam in jubilæo, 6, 537. *qu. 2.* Oblitus reservata in jubilæo an possit deinde a quocumque absolvi, ib. *qu. 4.* In mortis articulo absolutus a reservatis an teneatur postea adire superiorem, 567. An in mortis articulo omnis approbatus possit absolvere a reservatis etiam præsente superiore, 563. *dub. 1.* Quos casus possint regulares reservare, 583. An possit directe absolvi a reservatis, qui habet impedimentum perpetuum, 585, *dub. 1.*, et 7, 83. Si urgeat necessitas communicandi, an habens reservatum teneatur confiteri simplici confessario, 6, 585. *dub. 2.* Et an tunc teneatur confiteri tam reservata quam non reservata, ib. v. *dubitatur 3.* Habens reservatum quando dicatur discedere in fraudem, 589. v. *quomodo.* In dubio,

an commiseris reservatum, 600. Quid, si postea noveris ut certum? ib. *qu. 2.* Peccans in confidentiam licentiæ, 601. An licentia pro reservatis valeat pro peccatis post eam patratis, ib. *qu. 4.*

Si episcopi possint absolvere peregrinos a papalibus occultis, 6, 593. Ignorantes casum reservatum a Papa. 580. Quid, si ab episcopo? 581.; vide alia, 578—602. De facultate in cap. *Liceat*, 7, 75. Etiam quoad casus post Tridentinum, 6, 594. An episcopi possint eam delegare, 7, 80. An habeant quoad casus bullæ cœnæ, 82. et 83. An erga impeditos, 84. et seqq. Et an hos possint absolvere per alium, 90. Quos casus possint absolvere Mendicantes, 94—107. Casus et censuræ quæ absolvuntur in jubilæo, 6, 537. v. *qu. 8.*

Cathedralis. In cathredralibus, collegiatis et conventualibus quotidie dicenda est missa cantata, 6, 314. Quibus autem applicanda, 326. Et an possit esse votiva, 419. in fine.

Caupo. An liceat cauponibus dare vinum ebriosis aut carnes die vetito, 3, 69. et 4, 1030. v. *quæritur hic III.*

Causa. An servandum juramentum, si cesset causa, 4, 188. Causæ dispensandi vota, 250. An vota possint irritari a superioribus sine causa, 228. Causæ exhæredandi filios, 4, 341. Causæ privativæ quando teneantur ad restitutionem, 573. Quid, si in donatione cesset causa donationis factæ? 4, 737. Quid, si donatio fuerit tantum, ad alliciendum? 736. An in donatione ad causas pias requiratur acceptatio, 726. De testamento ad pias causas, 922. An, qui sine causa justa laborant, excusentur a jejunio, 1046. Causæ excusantes pastores a residentia, 5, 125. Causæ excusantes canonicos a choro, 130. Causæ excusantes clericos a recitatione officii, 5, 154. Causæ justæ interrumpendi officium, 168. v. *causæ.* Causæ invertendi ordinem officii, 170. Causæ justæ anticipandi vel postponendi recitationem, 172. Causæ justæ alienandi bona ecclesiastica, 187. v. *nota IV.* Quid, si alienatio fiat sine causa? ib. v. *si autem.* Quæ bona ecclesiastica possint alienari sine speciali causa, ib. *nota VI.* Causæ ad dispensandum in denuntiationibus matrimonii, 6, 1004—1006. Debent esse veræ, ut valeat dis-

pensatio, 6, 1131. *not. 2.* An cessante causa cesset dispensatio, 1132. Quid in dubio, an causa falso allegata, fuerit finalis, aut allegata fuerit vera? 1133. Ob defectum justæ causæ censura est invalida, 7, 66. Clerici vel monachi si se intromittant in causam sanguinis, 467. et 468. ad 3.

Celebrans, et Celebrare. An parochus tenetur celebrare pro populo, 4, 359. Celebrans in mortali quot peccata committit? 6, 35. v. *hinc.* Si inter celebrandum recordetur mortalis, 6, 262. v. *hic.* Si recordetur non esse jejunus, 287. An non jejunus possit perficere sacrificium, 288. An ad vitandam mortem possit quis celebrare non jejunus, vel sine vestibus aut calice vel extra altare, 289. An ante somnum vel digestionem, ib. v. *hic.* Celebrans sine ministro, 391. Quid, si minister abscedat vel male pronuntiet? ib. v. *probabiliter.* Celebrare uno præsente, ib. v. *illud.* Celebrans cum cæsarie ficta, 298. Celebrare privatim in cœna Domini vel sabbato sancto, 350. Quando et quoties celebrandum? 340. Quo loco celebrandum? 356. Requisita ad celebrandum, 372.

Censura. Quando incurrantur censuræ a sacrilegis ipso facto, 4, 44. An in articulo mortis possit absolvere a censuris reservatis inferior præsente superiore, 6, 563. v. *dub. 1.* et 567. ac 7, 91. Quid, si casus sit papalis? 92. Si laicus in articulo mortis possit absolvere moribundum a censuris, 6, 540. An episcopi possint absolvere a reservatis ab aliis episcopis cum censura, 6, 594. v. *dub. 8.*

Censura quid sit, 7, 1. An irregularitas sit censura, 5. Quotuplex sit censura, 6. An censuræ latæ ab episcopo in synodo sint perpetuæ etc., ib. Quæ sint latæ, et quæ ferendæ sententiæ, 7—8. Quis possit ferre censuram, 9. Quis possit censura ligari, 15. An communitas, 19. Prælati regulares possunt ferre censuras in suos ubique morantes, 20. An episcopus extra diœcesim, 21. An ligare subditum extra degentem, 22. Quid, si subditus extra peccet? 23. Quid, si in monasterio? 24. Subditos alienos, 26—27. An quis possit ligari pluribus censuris, 28. Ob quam causam possit ferri censura, 29. An incurratur ob peccatum veniale, 30—32. An præceptum cen-

suræ obliget sub gravi, 33. An actus debeat esse externus, 34—35. An consummatus, 36. An incurrant mandantes, 36—39. An consulentes, si revocent consilium, 40. An requiratur culpa propria, 41. Quid excuset, 42. An ignorantia, ibid. — 45. An ignorantia crassa, an affectata, 47—48. An metus, 46. An censura incurratur ob peccatum præteritum, 49. An possit ferri pro delictis futuris, ib. Censura est invalida ob defectum 1) ferentis, 50.; 2) ordinis judicii, 51—65. An possit ferri censura sub conditione, 63. Quid, si creditor terminum proroget? 63. 3) Ob defectum justæ causæ, 66. In dubio, an incurreris censuram, 67. In dubio, an censura sit justa, 68.

Quis possit a censuris absolvere, 7, 69. Quis a latis *a jure*, 70. Quis ab excommunicatione minori, 71. Quis a latis *ab homine*, 72—73. De facultate per *c. Liceat.* 75. An episcopi possint absolvere impeditos adire Romam, 84. et seqq.; etiam per alium, 93. An impediti teneantur adire per epistolam, 89. An autem adire episcopum, 91. An teneatur postea ei se præsentare, 92. De facultate Mendicantium, 94—107. An habens facultatem super papalibus habeat super censuris bullæ cœnæ, 110. An habens super casibus bullæ habeat super hæresi, 112—113. De facultate in jubilæo, 111. et 115. et 6, 537. *qu. S.* Quomodo danda absolutio a censuris, 7, 116. Ob censuræ violationem incurritur irregularitas, 357.

Census. Quando sit licitus, 4, 839. An liceat census personalis, 840. An pereat census pereunte re, 841. Quid, si adsit pactum assecurationis? 842. De censu redimibili ex utraque parte, 843. De censu vitalitio, 844. Conditiones requisitæ ex bulla *Nicolai V.*, 845. Conditiones ex bulla *s. Pii V.*, 846—849.

Certiorare. An in reconvalidatione matrimonii nulli ob fictum consensum pars ignara sit certioranda de ejus nullitate, 6, 1114. Quid, si ob impedimentum occultum? 1115. Quid in necessitate? 1116. Quomodo possit exigi consensus, 1117. et in *praxi confess.* 85.

Certitudo requisita ad jurandum, 4, 148. et 162. Certitudo debiti requisita ad obligationem restitutionis,

1, 34—35. Certitudo requisita ad compensandum, 4, 521. v. *not. 3.*

Cessatio et Cessare. Cessatio causæ finalis in juramento promissoria an excuset, 4, 188. Cessatio finis in lege, 1, 199. Cessatio a divinis, 7, 4. et 340. Cessante causa, an cesset dispensatio, 6, 1132.

Cessio bonorum an excuset a restitutione, 4, 699.

Charitas. Quando et quomodo obliget præceptum charitatis erga Deum, 3, 22. et seqq. Quomodo obliget erga proximum. Quis ordo servandus, vide 3, 25 dub. I. De dilectione inimicorum, ib. dub. II. De eleemosyna, ib. dub. III. De correctione fraterna, ib. dub. IV. Quando excuset charitas erga proximum ad laborandum in die festo, 4, 294. Quando charitas excuset pastores a residentia, 5, 125. v. *et 1.* An requiratur in attritione, 6, 440. Charitas adhibenda a confessario cum pœnitentibus, vide *praxim confess.* in fine. 3—5.

Charta. Ludus chartarum an vetitus clericis et religiosis, 4, 900—901. Charta, si deglutiatur, an frangat jejunium naturale, 6, 281. An legens chartam confessionis teneatur ad sigillum, 650. Charta absolutionis, vide Schedula.

Chiragra laborans an possit celebrare, 6, 244.

Chirographum. An liceat chirographa vilius emere, 4, 829.

Chiromantia quid sit, et an licita, 4, 9. v. 8.

Chirurgus. An peccet chirurgus medendo, si prævideat pollutionem, 4, 483. v. *quid.* Clericus vel monachus an possit mederi, 7, 384. ad 5.

Chocolates. An liceat in jejunio potio cholocatis, 4, 1023.

Chorea. An liceat choreas ducere, 4, 429.

Chorus. An canonici septuagenarii excusentur a choro, 5, 130. v. *dub. 1.* An cæci et surdi, ibid. *dub. 2.* An excommunicati, ib. v. *cum autem.* An et quando religiosi teneantur recitare in choro, 143. An peccent graviter prælati negligentes officium dici in choro, ib.

not. 2. An episcopi teneantur recitare horas in choro, 5, 143. v. *not. 2.* An inservientes choro teneantur supplere omissa, ib. *not. 3.* 165. in fine. An ad peccandum mortaliter sufficiat in choro minor omissio quam in recitatione privata, 4, 143. v. *sentiunt.* Si recites in choro, an tenearis repetere quæ non percipis, 5, 163. v. *qu. II.* An satisfaciat surdus vel surdaster recitans in choro, ib. *qu. III.* An in choro sit gravis obligatio dicendi officium ordine debito et statis horis, 171.

Chrisma. Episcopus conficiens chrisma in peccato mortali, 6, 39. Baptizans sine chrismatis unctione, 141.

Christiani an possint surripere bona Turcarum, 4, 525.

Christus an in specie determinaverit materias et formas omnium sacramentorum, 6, 12.

Ciborium, vide Pyxis.

Cibus. An liceat dare cibos volenti frangere jejunium, 3, 80. An liceat die festo coquere cibos etiam ad delectationem, 4, 298. An liceat sumere cibum, vel expuere statim a communione, 6, 283. An celebrare nocte nativitatis Domini statim post cibum sumptum, 283. et 289. v. *hic.*

Cingulum quando execretur, 6, 571. Debet esse potius lineum quam sericeum, 424. v. 12. *sacerdos.*

Circumcisio quomodo tollebat originale, 6, 3—4.

Circumstantia superveniens in juramento promissorio an deobliget, 4, 187. v. *sed dubium.* Quid de circumstantia superveniente in voto? 226. Quid, si sit votum castitatis aut religionis aut solemne? 5, 50. Circumstantiæ speciem aggravantes an explicandæ, 6, 467. et 468. Quid in furto? 468. Quid in incestu? 469. et 470. An explicandæ circumstantiæ minuentes, 471. v. 6.

Citatus. An testes citati teneantur deponere veritatem, 5, 270. v. *dub. 2.*

Civis. An legatum relictum civibus possit dari extraneis, 4, 930. v. *dub. 2.*

Clandestinitas. An matrimonium clandestinum valeat pro sponsalibus, 6, 841. v. *hæc.* De matrimonio clandestino ob omissionem denuntiationum, 989—992. De clandestino ob deficientiam parochi et testium, 1078.

Claudus an sit irregularis, 7, 407.

Clausula codicillaris quid importet, 4, 919. v. *ad codicillum.* Quid de clausulis appositis in dispensationibus? 1, 204. Clausulæ derogatoriæ quænam sint, 6, 594. De clausula in revalidando matrimonio: *Dummodo impedimentum occultum sit*, 1111. De clausula: *Muliere de nullitate prioris consensus certiorata*, 1115. De aliis clausulis, 1143.

Clausura religiosorum, vide 5, 37. v. *ad majorem.* Episcopus quoad clausuram potest reservare casus monialium etiam exemptarum, 6, 602. *qu. 7.* De excommunicatione contra violantes clausuram monialium, 7, 221. Contra moniales clausuram violantes, 229. An monialis frangens occulte clausuram possit absolvi ab episcopo, 6, 594. Contra mulieres violantes clausuram religiosorum, 7, 230 — 231. Contra colloquentes cum monialibus, 232—242. Vide alia verbo **Monialis.**

Clericus. Quotuplicia sint bona clericorum, vide **Bona.** An clericus beneficiatus sit dominus fructuum beneficii, 4, 491. v. IV. An liceat clericis interficere furem 384. Et an interficiendo incurrant irregularitatem, ib. Et an liceat clericis reos damnare pœna mortis, 378. Quæ sint pœnæ inflictæ clericis concubinariis, 442. Quæ venatio vetetur clericis, 606. Quæ negotiatio, 831. Quid, si negotientur per alium? 833. Quid, si negotientur nomine alieno? 832—833. An liceat clericis emere animalia, ut vendant saginata in pascuis suis, 834. An saginanda in pascuis alienis, 835. An liceat clericis emere agrum cum fructibus, 846. An emere lanas ad vendendum pannum. ib. An negotiari pro necessitate sua vel familiæ, 837. An liceat clerico agere officium factoris, 838. v. *valde.* An possit episcopus impedire clericos ingredi religionem, 5, 75. v. *declarat.* De quibus beneficii fructibus possint disponere clerici, 187. De habitu et tonsura clericorum, 5, 188. et 6, 805. v. *quatuor.* Quæ artes

prohibeantur clericis, 5, 189. Quæ officia, 190. Quæ actiones, 191. Quibus clericis vetitum est agere officium advocati, 219. De ludo alearum clericis vetito, 4, 895. An vetitus ludus chartarum, 900. Quid, si tantum assistant lusoribus? 903. De testamento clericorum, 929. Clericus habituatus volens sacro ordine initiari an possit absolvi, 6, 63 — 77. An simplex clericus possit absolvere moribundum a censuris, 6, 540. Tenetur deferre habitum et tonsuram, 825. Quando amittat privilegia, 827. Clericus an possit fieri religiosus contradicente episcopo, 828. Clerici quid agere debeant, si excommunicatus nolit recedere, 7, 176. De excommunicatione ob percussionem clerici, 264. Nomine clerici percussi quis veniat, 270. Percutiens unum clericum pro alio, 275. Si percutiatur clericus sollicitans, ib. Si quis præbeat venenum clerico, 280. v. *dub. 2.* Clericus in sacris non potest mederi cum incisione aut adustione, 384. *ad 5.* An beneficiatus, 385. An peccent clerici assistentes supplicio, 463. Quid, si se intromittant in causam sanguinis? 467. et 368. *ad 3.*

Codicillus. De requisitis ad codicillum, 4, 919. v. *ad codicillum.* Et quid importet clausula codicillaris, ib.

Cæcus. Canonici cæci an excusantur a choro, 5, 130. *dub. 2.* An sit irregularis, 7, 404. An Papa possit dispensare cum cæco, 414.

Cœlibatus observandus clericis in sacris, 6, 806—812.

Cœmeterium quomodo polluatur, 6, 363. in fine. et 364.

Cœna Domini. An in ea possit celebrari privatim, 6, 350.

Cogere. An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum, 4, 880.

Cogitatio. An liceat se delectari de cogitatione objecti turpis, 2, 17. An cogitationes turpes habitæ in ecclesia sint sacrilegia, 4, 462.

Cognatio et Cognatus, vide Propinquus. Cognatio *legalis*, 6, 1027. Cognatio *spiritualis* a quibus

et quando contrahatur, 1028. Cognatio *carnalis*, 1029. Arbor consanguinitatis, 1030.

Cohabitatio. Ad eam tenentur conjuges, 6, 939. Uxor tenetur sequi virum quoad cohabitationem, 977.

Collatio et Collator. Quorum bonorum collatio fieri debeat inter fratres, 4, 954. Quomodo acquirantur beneficia per collationem, 5, 85. Quinam sint collatores beneficiorum, 86. Collatio sacramentorum, vide Sacramentum.

Collatiuncula. Quænam quantitas permittatur in collatiuncula jejunii, 4, 1025. Et quæ in vigilia nativitatis Domini, paschatis aut pentecostes, ib v. *in vigilia*. Quænam qualitas permittatur ciborum, 1026. An ova, 1027. An parum casei, ib. An pisces, 1028. An panis coctus, 1029. An jusculum ex herbis, et an legumina, ib. v. *probabiliter*.

Collecta ex episcopi mandato quando dici potest, 6, 411. v. *probabiliter*. Collecta ex devotione, ib. in initio.

Collocutio cum monialibus, vide Monialis.

Colonus, vide Locatio.

Color, vide Vestis.

Comestio et Comedere. An dispensatis ad carnes præcepta sit unica comestio, 4, 1013. An ipsis vetita comestio piscium, 1014. An bis comedens culpabiliter in jejunio teneatur ad illud, 1030. Quid, si inculpabiliter? ib. *qu. II.*

Commemoratio defunctorum si accidat in dominica, 6, 424. An ea die possit accipi stipendium, 338. Vide Defunctus.

Commissarius. Quid possint accipere commissarii, 5, 217.

Commixtio. Quomodo acquiratur dominium commixtione, 4, 498. Quid, si accipias a fure rem commixtam cum suis? 611. Quid, si per talem acceptationem fur reddatur impotens ad restituendum? 612. An res furtiva commixta cum propria restituenda sit primo loco, 686.

Commodatum quid sit, 4, 744. Vide casus, 747.

Communicatio cum excommunicato vitando in divinis, 7, 173. et 197.; vel in eodem crimine, 197. Communicatio civilis, 188. Frequens communicatio cum vitando quando sit mortale, 198. Quando ob eam incurratur excommunicatio major, 199. Quando liceat, 200. Vetita cum Judæis, 3, 18.

Communio et Communicare. An liceat communionem simulare, 6, 61. An possit ministrari in missa de *Requiem?* 249. Qua hora, 252. An nocte nativitatis, in parasceve et sabbato sancto, ib. v. *sic.* Quoties parochus teneatur eam dare, 253. Communio quotidiana, 254. et fusius in *praxi confessar.* 151. Dispositiones ad communionem, 275. Quando quis possit communicare, non præmissa confessione, 257. An pollutio involuntaria vel actus conjugalis impediat communionem, 271. An possit dari antè pœnitentiam impletam, 527. An dubitans de peccato mortali possit communicare, 475. An laborans lepra, 275. An puella habens menstrua, ib. v. *an.* An ferens arma, ib. v. *congruum.* De jejunio requisito ad communionem, 277—281. Communio in oratoriis privatis, 359. v. *quæres.* Communio an requiratur de necessitate medii, 290., vide 192. Communio in periculo mortis, 291—292. An tunc danda pueris, 293. Communio paschalis, 294—299. An facienda in parochia, 300. Communio puerorum in paschate, 301. An danda amentibus, semifatuis, mutis et surdis, ac obsessis, 302—303. An requiratur communio in susceptione ordinum, 801. v. *requir. XIII.* Accedens ad communionem cum veniali habituali, 270. Cum veniali actuali, ib. v. *quær. 2.* An laici teneantur post communionem confiteri quamprimum, si memores etc., 268. An dubius de jejunio possit communicare, 282. in fine. An liceat dare communionem peccatori occulto, 3, 62. et fusius 6, 658.

Communitas, si excommunicetur, an excommunicatio sit valida et licita, 7, 19. Si suspendatur, an singuli sint suspensi, 317. Si missæ tradantur celebrandæ communitati, quamdiu possint differri, 6, 317. v. *advertit.*

Commutare et Commutatio. Commutare pœnitentiam quis possit et quorum, 6, 528. Commutatio votorum in jubilæo, 536. infra ad 11.

Comœdia. Quale peccatum comœdias turpes adire, 4, 427. Quale componere et repræsentare, 428.

Compensatio. Quando et quomodo possit fieri compensatio, 4, 521. An possit fieri cum opinione probabili probabilitate juris in aliquibus casibus, 1, 53. An famam possit quis sibi compensare cum pecunia, 4, 1001. An famam cum fama, 999. v. *quæritur*. An teneris infamiam pecuniis compensare, 1000. An legatarius possit compensare sibi legatum ex testamento non solemni, 1, 35. An filius possit sibi compensare mercedem pro opera sua, 4, 544. An famuli possint sibi salarium debitum compensare, 349.

Complex in confessione an reticendus, 6, 489. An tunc pœnitens debeat adire confessarium, qui complicem ignoret, ib. v. *tenetur* et 490. Vetatur exquiri nomen complicis sub suspensione ferendæ sententiæ, 491—492. Doceri autem oppositum sub excommunicatione papali ipso facto, ib. 491. Complex in peccato turpi nequit absolvi a complice, 553. Quid veniat nomine peccati turpis, 554. Complicis peccata cadunt sub sigillum; 640. ad 2. An reus teneatur complices revelare, 5, 278.

Compositio circa debita incerta, 4, 591.

Conceptio. Sententia conceptionis immaculatæ B. V. propugnata, *dissert.* in 7, 244. Votum fundendi vitam etc., 263.

Concio, Concionator et Concionari. Concionator in mortali an peccet mortaliter, 6, 41. An sit obligatio audiendi conciones, 4, 269. Quomodo præcipiatur auditio concionis, 308. Non licet audire conciones hæreticorum, 3, 16. De obligatione episcoporum et parochorum concionandi, 4, 269. Concionatores quando excusentur a jejunio, 1049. v. 3. *excusantur*. Quando excusentur a recitatione officii, 5, 156. v. *excusantur*.

Concordatum nostri regni circa ordinationem clericorum, 6, 830.

Concubinarius et Concubina. An possit absolvi concubinarius, qui nequit ejicere concubinam sine infamia, 4, 435. v. *hinc*. An promittens ejicere concubinam, 436. An concubina non discedens causa neces-

sitatis, 437. Pœnæ concubinariorum, 442. Pœnæ clericorum concubinariorum, ib. ad III.

Concubitus. An omnis concubitus maris cum masculo sit sodomia, 4, 466. v. *infertur II.* Quid, si cum fœmina? ib. v. *infertur III.* Vide alia verbo Copula et Concupiscere. An fœmina excusetur a missa, si fugiat aspectum viri turpiter eam concupiscentis, 4, 331.

Concupiscentia. An tollat voluntarium, vide de actibus humanis, 2, XXIII—XXV.

Concurrere et Concursus. An peccet concurrens ad beneficium cum alio digniore, 5, 110. An in beneficiis per concursum eligens minus dignum teneatur ad restitutionem, 109.

Conditio et Conditionale. Conditio an faciat sacramentum validum, et quando, 6, 25. v. *dixi 2.* et 26. An liceat dare illud sub conditione, d. 25. v. *dixi 2.* ac v. 4. et *n.* 27. An ex causa possint reiterari sacramenta sub conditione, 28. Absolutio sub conditione, 431. et 432. De sponsalibus sub conditione: *si Papa dispensaverit*, 843. Conditio apposita in matrimonio revalidando: *dummodo impedimentum occultum sit*, 1111. Conditio: *muliere certiorata de nullitate* etc., 1115. v. *cæterum.* Conditio personæ, dirimens matrimonium, 1017—1023. Promissio matrimonii sub conditione facta adulteræ an inducat impedimentum, 1040. Censuræ sub conditione, 7, 63. Conditiones, ut quis possit censuras ferre, 12. Ut quis possit censuris ligari, 13. Absolutio censuræ data sub conditione, 123. An peccet, qui impedit impleri conditionem sui voti, 4, 218. De conditionibus appositis in votis, 219. An vota conditionalia castitatis aut religionis sint reservata, 261. De conditionibus requisitis ad peccatum, 2, 2. De conditionibus requisitis ad exigendum interesse in mutuo causa damni emergentis vel lucri cessantis, 4, 769. De conditionibus requisitis ad societatem, 905. De conditionibus requisitis ad professionem religiosam, 5, 5.

Conductio et Conductor, vide Locatio.

Confabulans in missa an satisfaciat, 4, 317.

Conferentia casuum conscientiæ facienda a regularibus, 6, 628. v. *nota obiter*.

Confessarius excipiens in mortali, 6, 36. et 617. Quid, si urgeat necessitas? 33. et 617. in fine. Si absolvat plures successive, 36. *qu. 5.* Confessarii copia quando dicatur deesse, 264. Quomodo se gerere debeat cum iis, qui sunt in occasione peccandi, 452—458. et seq. Quomodo cum consuetudinariis et recidivis, 459—464. Quid melius, in rigiditatem vel an in benignitatem deflectere? 464. v. *quidam* et 605. ac in *praxi conf.* 114. Quid, si exquirat nomen complicis et neget absolutionem? 6, 491. An hic sit denuntiandus, et quando, ib. Absolvens complicem in peccato turpi, 553—555. Quid, si audit, et non absolvit? 556. An possit absolvi ab episcopo, ib. *qu. 2.* An confessarius approbatus possit absolvere moribundum a reservatis præsente episcopo, 563. v. *dub. 1.* An eo præsente a casibus papalibus, ib. v. *secus* et *dub. 2.*; sed melius vide 7, 92., ubi absolute affirmatur, non teneri adire episcopum. An possit audire confessiones invito parocho, 564. v. *ex concessione*.

Confessarius monialium deputandus ab episcopo, 6, 576. Etiamsi moniales sint exemptæ, 577. Extraordinarius debet dari bis aut ter in anno, d. 576. Quid, si prælati regulares vel episcopi negligant dare extraordinarium? ib. Ordinarius nequit earum confessiones audire, dum adest extraordinarius, ib. An cuilibet moniali possit dari extraordinarius, ibid. Confessarii monialium elapso triennio an suspendantur etc? ib. v. *not. 2.* An excuset defectus idoneorum, 577. v. *advertit etiam*. An possint moniales recusare deputatum, ib. v. *adv. id.* Quinam prohibeantur eligi in confessarios? ib. *not. 3.* Stipendium horum confessariorum, ib. *not. 5.*

Confessarius absolvens prætextu privilegiorum est excommunicatus, 602. v. *hic ultimo*.

Confessarii officium, 603. Quid, si pœnitens sequatur opinionem contrariam? 604. Debet certificari de dispositione pœnitentis, 606. An teneatur interrogare, 607. et in *praxi confessar.* 21. et seq. Prudentia circa interrogationes, 6, 629. An debet instruere et disponere, 608. An monere, 609—616. et in *praxi* 8. Quomodo

debeat reparare errores, 618—622. et in *praxi* 116. An teneatur audire pœnitentes, 623. Qualem pœnitentiam debeat imponere, 506. et in *praxi* 11. An teneatur audire moribundum cum periculo propriæ vitæ, 6, 624. An intelligere peccata, 626. An esse præditus scientia necessaria, 627—628. An teneatur excipere et deferre denuntiationes, 699. v. *advertunt.* Confessarii sollicitantes, vide Sollicitatio. An omnes confessarii possint absolvere a censuris latis a jure, 7, 70. Et ab excommunicatione minori, 71. Quid, si censura sit ab homine? 72.; vel per sententiam generalem, 73. Monitum ad confessarios, 6, 607. An fiat irregularis confessarius monens judicem in particulari, ut reum morte puniat, 7, 464. Charitas adhibenda a confessario erga pœnitentes: vide *praxim confessar.* 3—5. Correctio facienda pœnitenti, ib. 5. Correctio errorum a se commissorum, 116. Vide Monitio. Confessarius quomodo se gerere debeat cum pueris et puellis, *praxis confess.* 90.; cum adolescentibus circa electionem status, 92.; cum scrupulosis, 95.; cum devotis, 99.; cum mutis et surdis, 102.; cum capite damnatis, 108. Quomodo cum animabus tendentibus ad perfectionem, 122.; et contemplatione donatis, 126.

Confessarius debet absolvere pœnitentem, qui vult sequi opinionem probabilem, 6, 604. Item possessorem cum jure probabili, 1, 35. et 6, 609. Confessarius an potest uti opinione probabili circa jurisdictionem, 1, 50. et 6, 573. An valide absolvat ex errore communi, quod habeat facultatem, 572. Quid, si adsit etiam titulus putativus? ibid. Confessarius rogatus de peccato confesso potest dicere, quod illud nescit, 4, 153. Quomodo gerere se debeat cum magis et maleficis, 4, 28. An confessarius peccans cum pœnitente committat incestum, 4, 451. Quid, si prævideat se pollui in excipiendis confessionibus? 483. An possit absolvere debitorem ante restitutionem, 681. et 682. Et an debeat monere de restitutione, si monitio non est profutura, ib. *qu.* 2. Quid de monitione circa honorem resarciendum? 988. Quando confessarii excusentur a jejuniis, 1049. v. 7. *confessarii.* Quando a recitatione officii, 5, 156. v. *excusantur.* Quomodo confessarius gerere se debeat cum reis, 286. Quot peccata

committat confessarius absolvens plures successive existens in mortali, 2, 50. v. *quæritur 6.*

Confessio et Confiteri. An sufficiat confiteri malum optatum proximo, quin explicetur species, 3, 30. v. *in confessione* et 2, 50. v. *qu. 5.* An possit pœnitens negare peccatum jam confessum, 4, 157. An in confessione generali, dicenda in missa, possit addi nomen sancti, 6, 411. v. *probabiliter.* An præmittenda confessio mortalium in administratione omnium sacramentorum, 6, 30. v. 3. et 34. An ante communionem, 255. Quid, si quis post confessionem recordetur mortalis? 257. v. *qu. 2.* et v. *qu. 3.* Quid, si dubitet? 258. Quæ causæ excusent tunc a confessione, 259—261. Quid, si sacerdos inter celebrandum peccet graviter vel recordetur mortalis? 262. Quid, si laicus recordetur in scamno communicantium? 263. Quando censeatur deesse copia confessarii, 264. Quid, si quis habeat peccatum vel excommunicationem reservatam? 265. Quomodo intelligendum præceptum confitendi quamprimum, 266—267. An hoc præceptum obligat laicos, 268.

Confessio an debeat esse materialiter integra, vide 6, 465. De numero peccatorum, 466. De circumstantiis, 467—470. De peccatis dubiis, 472—478. Quando sufficiat confessio formaliter integra, 479. De confessione moribundi, 480. Confessio debet esse vocalis, secreta et vera, 493. In articulo mortis an facienda publica confessio, 494. Qui mentitur in confessione, nempe si neget veniale aut mortale confessum etc., 496. Si te accusas de mortali non facto, 497. v. *si quis.* Confessio facta confessario excommunicato, 498.; vel surdo, indocto aut non audienti aliquod peccatum, 499. Si pœnitens fuerit excommunicatus, 501. Si confiteatur complici, ib. 555. Quando et quomodo iteranda confessio apud eumdem, 502—503. De rusticis, qui non explicarunt species nec numerum, 504. Non teneris repetere confessiones, nisi constet de nullitate, 505. Confessio pro lucrando jubilæo, 536. An confessio possit dimidiari, dicendo sola reservata etc., 595. Præceptum annuæ confessionis, 662. Pœnæ contra transgredientes, 674. An aliquando sacerdos simplex teneatur se habilitare ad audiendas confessiones, 625. et in *praxi confess.* 50.

Confessio puerorum et puellarum quomodo excipienda, vide *prax. confess.* 90. Quomodo confessio scrupulosorum, 95.; personarum devotarum, 99.; mutorum et surdorum, 102.; moribundi, 105.; capite damnati, 108.; obsessi et coeuntis cum dæmone, 110.

Confessionale monialium ubi collocandum, 6, 577. v. *not. 4.* De sollicitatione in confessionali, 680.

Confirmare et Confirmatio. Quid sit sacramentum confirmationis, 6, 161. De materia remota, 162. Materia proxima, 164. Unctio quomodo fieri debeat, 165. Ejus forma, 167—168. et seq. Effectus confirmationis, 169. v. *tres.* Quis minister, et quod subjectum, 170—180. An confirmans et confirmandus debeant esse jejuni, 174. An confirmatio ministranda in ecclesia, ib. v. *qu. 2.* Et an conferri possit die feriali et vespere, ib. v. *quidquid.* De necessitate confirmationis, 181. De ejus cæremoniis, 184. An sit gravis obligatio suscipiendi confirmationem, 181, v. *magna.* An saltem ante tonsuram, 183. An episcopus possit confirmare alienum accedentem cum dimissoriis pro prima tonsura, 788. *not. 10.* An ordinandi debeant esse confirmati, 786. De patrino in confirmatione, 185.; vide Patrinus.

Confusio. Quomodo acquiratur dominium confusione, 4, 498.

Congressus, vide Concubitus.

Conjugalis actus, vide Debitum conjugale.

Conjugatus an possit ordinari, 6, 812.

Conjunctus, vide Propinquus.

Conjux si habeat copulam, an possit communicare, 6, 273—274. An inter conjuges liceant tactus, aspectus et verba turpia, 932—933. Quid cum periculo pollutionis, 934.; vel si tactus sint enormiter turpes? 935. Conjux turpiter tangens seipsum, 936. Morose se delectans de copula habita vel habenda, 937. An conjux innocens teneatur accipere alterum emendatum, 965. Quando conjux nequeat divertere ab adultero, 966—969. Ad quid teneantur conjuges, 4, 351. An liceant tactus inter conjuges, 4, 431. et 6, 932. An liceat ipsis delectatio de copula habita vel futura, 2, 23. et 25. De donationibus inter conjuges, 4, 723.

Consanguinei in 1. et 2. gradu semper possunt loqui cum monialibus, 7, 239. Consanguinei vero regulares tantum quater in anno ex licentia ordinarii 232. v. *circa*. Ad quid teneatur stuprator, si puella violata sit consanguinea, 4, 650. Quid, si ficte promiserit cum pacto impetrandæ dispensationis? ib. v. *major*.

Consanguinitas, vide Cognatio.

Conscientia. Quid sit conscientia, et quid synderesis, 1, 2. Quæ sit conscientia erronea vincibilis, et quæ invincibilis, 3. An conscientia erronea sit sequenda; et an eam sequens mereatur, 4—7. An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta juris naturæ, 8. et 170. An peccet desiderando, qui putat, pravum desiderium non esse peccatum, 9. De conscientia *perplexa*, 10. De conscientia *scrupulosa*, 11. Quomodo debeat se gerere confessarius erga scrupulosos, 12—15. Quid, si scrupulus sit de confessionibus præteritis? 16. Quid, si pœnitens in omni actione formidet peccare? 17. et seq. De conscientia *dubia*, 20. Quid sit dubium negativum et positivum, ibid. Quid dubium speculativum, et quid practicum, 21. An liceat operari cum dubio practico, 22. Quid, si quis dubitet, an actio sit graviter vel leviter mala? 23. Quid agendum in dubio practico negativo aut positivo? ibid. et seqq. Quid, si id deponatur ex principiis reflexis? 25. Quid, si quis dubitet de emissione voti? 28. Et quid, si de satisfactione voti? 29. An subditus in dubio, utrum aliqua actio præcepta sit mala, teneatur obedire, 31. An dubitans, utrum expleverit annum 21., teneatur ad jejunium etc., 32. Quid, si quis sit dubius de solutione? 34. Quid, si dubium sit, an lex fuerit promulgata aut recepta vel abrogata? 27. Quid in dubio de impedimento matrimonii, 33. De conscientia *probabili*, 40. Quæ sit opinio tenuiter probabilis, quæ probabilior, probabilissima, et quæ moraliter certa, 40. Dissertatio de usu moderato opinionis probabilis seu morale systema. 55.

Consecratio utriusque speciei est necessaria, 6, 196. An possit Papa in ea dispensare, 196. v. *dub. 2.* An sit valida in una specie, ib. *dub. 3.* Quæ conditiones ad materiam consecrationis, 211. Consecratio calicis et patenæ, 379. An remaneant consecrata, si quis in eis celebret, 380. An abbates possint consecrare calices pro

ecclesiis alienis, 381. An pyxis debeat consecrari aut benedici, 384—385.

Consensus. An liceat rem accipere ex præsumpto consensu domini, 4, 700. v. *qu. I.* De consensu requisito ad peccatum, 2, 5. An peccet negative se habens in motibus inordinatis, ib. 6. Quid, si sint motus carnales, 7. Quæ remedia ad ipsos, 8. Quid, si adsit causa non resistendi? 9.

Consensus ad matrimonium, 6, 887. Consensus conditionatus, 892. Quid, si conditio sit turpis? 891. Si conditio sit: *si pater consenserit*, 892. An impleta conditione requiratur novus consensus, 895. An Papa possit dispensare in consensu pro reconvalidatione matrimonii, 898. v. *probatur 1.* in fine et 610. v. *id probant.* Si conjux consentiat in adulterium alterius etc., 966. v. *secundus.* Divortium ob mutuum consensum, 975. Consensus requisitus in adultera ad impedimentum criminis, 1037—1038. Si consensus fuit fictus vel metu extortus, quomodo revalidandum matrimonium, 1109. An, qui ficte consensit, teneatur verum ponere consensum, 1113. An certiorare conjugem de nullitate matrimonii, 1114. Quomodo possit exigi consensus a parte inscia impedimenti, 1117. Ad dispensationis valorem non requiritur consensus principalis, 1145.

Consentiens in damnum tenetur ad restitutionem, 4, 566.

Consilium et Consulens. Consilium datum occidendi clericum tempestive revocans an incurrat censuram, 7, 40. Consulens percuti clericum, 266. De consulente quoad restitutionem, 4, 559—565. An consulens episcopo, ne conferat beneficium digniori, teneatur ad restitutionem, 4, 585. et 5, 108. Ad quid teneatur consulens alium, ut mutuet usurario, 4, 785.

Consuetudinarii an absolvendi, 6, 459. Vide alia verbo Absolutio. An cogendi recidivi ad repetendas confessiones, 505. v. *et quoad.* Consuetudinarius blasphemus, 4, 127.

Consuetudo an præbeat jurisdictionem, 6, 573. Quæ conditiones ad consuetudinem requirantur, 1, 107.

De effectu consuetudinis, et quid, si a lege reprobetur? 108. v. *sed quid.* Quid, si consuetudo revocetur a lege? 109. An per consuetudinem possit abrogari votum paupertatis, 5, 35. Quinam laborantes excusentur in festis ratione consuetudinis, 4, 289. An liceat ex consuetudine ducere currus et jumenta, 276. v. *quæstio.* An dictum unius sufficiat ad notitiam consuetudinis, 1, 107. v. *an vero* et 4, 290. v. *notandum.*

Consummare matrimonium an liceat ante benedictionem, 6, 984. v. *dub. 2.* An ad affinitatem contrahendam requiratur copula consummata ex utraque parte, 1075. Sic etiam ad contrahendam bigamiam, 7, 435. Requiritur actus consummatus ad incurrendam censuram, 7, 36. Sic etiam ad irregularitatem, 348.

Contactus rei sacræ est vetitus laicis, 6, 382.

Contemptus, quando sit mortalis, 2, 61. et 5, 161. v. *quarta.*

Contractus. Quid sit et quotuplex, 4, 707. De contractu sine animo contrahendi, 709. Sine animo se obligandi, 710. De contractu sine solemnitatibus, 1, 151. et 4, 711. De contractu de re turpi, 712. Et cui tunc facienda restitutio, ib. Quando dolus vel error irritet contractum, 715—716. An metus, vide Metus. De contractu gentilitio, 4, 812. v. *si in venditione.* De contractu *mohatra*, 813. v. *nota.* De tribus contractibus, 908. v. *hæc.* De contractu ad *caput salvum*, 909. v. *qu. 3.* De contractu assecurationis, 911. De contractu pignoris, 913. De contractu antichriseos, 916. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica, 554. An liceat in festis inire contractus, 285. Ubi facienda est solutio ratione contractus, 678.

Contritio an consistat in dolore vel detestatione, 6, 435. Ex quo motivo elicienda, 436. Quando obliget præceptum contritionis, 437. An requirantur singulæ contritiones ad singula peccata, 438. An ad contritionem requiratur actus fidei et spei, 439. Contritio ex charitate remissa an sufficiat ad justificandum, 441. An ad ministranda sacramenta sufficiat contritio, 6, 34. v. *secunda.* Vide alia verbo Attritio et verbo Dolor.

Contumelia quid sit, 4, 966. An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia, 989. Quot peccata committat, qui pluribus contumeliis aliquem conviciatur, 2, 48. Quid, si coram pluribus? 49.

Convalescentia excusat a recitatione officii, 5, 154. v. *notandum II.*

Conventualis missa quotidie canenda, 6, 314. et 326. Applicanda pro ecclesiæ benefactoribus, d. 326. Dicenda de die, ibid. Cantans missam debet expectare finem symboli, 424. ad 3. Si cantatur ante matutinum, an sit grave, 348.

Cooperatio et **Cooperari**. Quæ sit cooperatio materialis, et quæ formalis, 3, 63. Causæ excusantes a cooperatione materiali, 59. An liceat nubere cum peccatore vel habente votum castitatis, 60. An reddere ipsi debitum, 61. An dare communionem peccatori, 62. An cauponibus dare vinum ebriosis vel cibos vetitos, 69. et 80. An locare domum meretrici, 70. An vendere gladios, venena etc., 71. An agnum Judæo, 72. An christianis liceat remigare etc., 73. An aurigis vehere meretricem, 75. v. *an autem.* An accipere munera ab amasio, 76. An reddere gladium occisuro, ib. v. 2.; sed vide veram sententiam, 4, 571. v. *secus.* An petere juramentum a pejeraturo, 3. 77. An mutuum ab usurario, ib. v. 4. et 47. An adjuvare usurarium, 78. et 4, 789. An dare mutuum abusuro, 3, 78. v. 6. An petere sacramenta ab excommunicato, 79. et 7. 139. An a peccatore, 3, 79. An liceat dare cibos volenti frangere jejunium, 80. Quæ cooperatio vetetur famulis; vide v. **Famulus**. De cooperantibus ad damnum bonorum, 4, 571. Quid, si quis ob metum cooperatur ad damnum alterius? 571. v. *secunda.*

Copia confessarii quando dicitur deesse, 6, 264.

Copula. An copula conjugalis impediat communionem, 6, 273. et seq. Si sponsus copulam extorsit post votum religionis, an teneatur ad sponsalia, 874. An ob copulam sine seminatione liceat facere divortium, 962. *qu. 3.* Debet esse consummata ad contrahendum impedimentum affinitatis, 1075. Et bigamiæ,

7, 436. Vide **Debitum conjugale**. An exprimendum sit, copulam incestuosam habitam fuisse ad facilius obtinendam dispensationem, 1134. Quid, si non fuerit ex tali intentione? 1135. Si quis post dispensationem novam copulam habuerit cum consanguinea sponsi, 1140. Quid, si habeatur copula incestuosa inter sponsos, antequam executa sit dispensatio? 1141. Copula conjugalis an liceat ante communionem, 921. An die festivo, 923. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges, 4, 446. An copula sponsi cum alia differat specie a fornicatione, 447. et 6, 847. An copula confessarii cum pœnitente sit incestus, 4, 451. An copula conjugalis in ecclesia sit sacrilegium, 458. Quid, si quis extorqueat copulam a vidua sub ficta promissione? 646.

Coquere. An liceat in festis coquere cibos etiam ad delectationem, 4, 298. v. *utrum*.

Coquus. An in die vetito possit prægustare parum carnis, 4, 1029. v. 3. An coqui excusentur a jejunio, 1041.

Corporale quando execretur, 6, 371. An debeat esse ex lino, 375. v. *dub. 3*. An benedictum, 386. An maneat benedictum, si cum eo sit celebratum, 379—380. Quando liceat lavare corporalia, 387. *not. 2*. Quid faciendum de aqua? ib. Quibus liceat tangere, 382. Quid, si sit notabiliter immundum? 376. et 386. Quale peccatum, si omittatur, vel adhibeatur non benedictum, 387. *not. 1*.

Corporis dispositio ad communionem, vide 6, 271.

Correctio adhibenda a confessario, vide *præxim confessar.* 7. et seq. Correctio errorum, ib. 116. Ob quale peccatum correctio facienda? 3, 34. An ob leve, 35. An ob factum ex ignorantia, 36. Correctio omissa ob timorem, 37. An in dubio teneamur corrigere, 38. An, si absit timor relapsus, vel si adsit alius idoneus, vel si non sit spes fructus, vel si expectetur occasio, 39. Qui teneatur corrigere, 40. Ordo servandus in correctione, 41. Quid, si crimen deferatur prælato ut patri? ib. et 5, 243. An correctio semper præmittenda denuntiationi, 5, 240—241. An liceat renuntiare juri fraternæ correctionis, 245. v. *quær. IV*. An prælati te-

neantur aliquando sub gravi corrigere leves defectus, 5, 13. Quomodo parochi teneantur ad corrigendum, 4, 360. v. *parochi.*

Corruptio verborum quando est mortalis in recitatione officii, 5, 165; vide Mutilatio.

Crapula quando sit mortalis, 2, 73. v. 4. *mortalis.*

Creatura. An maledicere creaturis sit blasphemia, 4, 129. An jurare per creaturas sit juramentum, 138.

Credere an teneatur conjux alteri asserenti se ficte consensisse, 6, 908. An credendum impedimentum, si asseratur a fide non dignis, et quid, si ab uno fide digno, ibid. v. *secunda.* Credentes hæreticis, 7, 306. Vide Fides.

Creditor si proroget terminum censuræ, 7, 64. An restitutio facienda sit creditoribus occisi, 4, 634. An creditores hypothecarii prius sint satisfaciendi, 690. An creditores personales anteriores, ibid. An personales pauperes, 691. An prius exigentes, 692. An creditor personalis, cui solutum est, possit retinere, 693. An creditor mutuatarius possit usuras exigere, 788.

Crepidis calceatus an possit celebrare, 6, 402.

Creta, si deglutiatur, an frangat jejunium naturale, 6, 281.

Crimen dirimens matrimonium quale, 6, 1031—1043. Quando crimen dicatur occultum, 6, 593. ad *not. 3.* et 7, 76. *not. 2.* Si hic sit crimen occultum, sed alibi publicum, 78. Irregulares ob crimina infamia, 362—363. Quomodo tollatur, 364. Ob crimen occultum episcopus potest prohibere ordinationem, 6, 69. in fine v. *attamen.* An crimen publicum alterius in uno loco vel tempore possit detegi sine mortali, 4, 974. Quid, si detegatur ad consilium vel uni aut alteri viro probo? 973. v. *sed opposita.* Quando crimen dicatur publicum, 975. An infamatus de uno crimine possit infamari de alio, 976. Quomodo fama restituenda, si verum crimen sit propalatum? 992. Quid, si sit propalatum bona fide? 993. Si de crimine vero infamaveris, an tenearis ad totum damnum, 994. v. *an autem.* Quando crimen possit denuntiari sine prævia correctione, 5, 241—245. Quæ crimina sint suspecta de hæresi, 251. An reus ad se tuendum possit revelare crimina occulta accusatoris

vel testium, 5, 277. An peccet graviter, si falsa crimina imponat, ib.

Crucifixus, qualis et an semper requiratur in missa, et an omissio sit gravis, 6, 393. Debet prominere inter cadelabra, ib. *dub. 1.* Si in altari est imago Crucifixi, an requiratur alia crux, ib. *dub. 2.*

Crux. An sit mortale celebrare sine cruce, 6, 393. *dub. 1.* Crux et imagines in altari an debeant esse benedictæ, 393, v. *crux autem.*

Culpa. An incurrendam censuram requiratur culpa mortalis, 7, 30. An externa, 34. An consummata, 36. An propria, 41. An idem ad incurrendam irregularitatem ex delicto, 348. Quid, si culpa sit occulta? 349. Quæ sit culpa theologica, et quæ juridica, 4, 549. Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi, 550. An ex culpa veniali oriatur obligatio gravis, 552. An culpa theologica requiratur etiam in contractibus ad obligationem restitutionis, 554. et 749. An in officiis, 555.

Cultus disparitas quando dirimat matrimonium, 6, 1044. Quid de matrimonio cum hæreticis? ibid.

Cultus superstitiosus, vide Superstitio. An in festis præcipiatur cultus interior, 4, 264.

Curator. Quibus detur curator, 4, 917. Ad quid teneatur, 918. An sine consensu curatoris minor possit se obligare, ib. v. *6. pupillus.*

Curiales sunt irregulares, 7, 456.

Curiositas. Quale peccatum tangere vel aspicere partes inhonestas proprii corporis ex curiositate, 4, 419. Si corporis alieni, 420. Quale legere litteras alienas ex curiositate, 2, 70.

Currus. An liceat in festis ducere currus onustos, 4, 276.

Custos et Custodire. An custodes gabellarum, sylvarum ex officio teneantur ad restitutionem, si non denuntiant, 5, 237. Quomodo excusentur a missa custodientes domos etc., 4, 326.

D

Dæmon. An sit peccatum maledicere dæmoni, 4, 129. v. *maledicere.* Quale peccatum imprecari dæmonem alicui, 131. Quale peccatum sit copula cum dæmone, 475. Quid, si dæmon repræsentet personam sacram vel nuptam? ib. v. *bene.* Quomodo se gerere debeat confessarius cum coëuntibus cum dæmone, *prax. confess.* 111.

Dæmoniacus, vide Obsessus.

Damnatus. An reo jam damnato liceat vim vi repellere, et an resistere, 5, 279. v. *sed clarius.* An damnatus, ut fame pereat, teneatur sumere cibum oblatum, 284. An sacerdos vel religiosus damnatus ad triremes teneatur ad officium divinum, 142. v. *dubitatur 3.* Quomodo se gerere debeat confessarius cum capite damnatis, *prax. confess.* 108.

Damnum et Damnificans. Ad quid teneatur consulens damnum, si illud sine consilio evenisset, 4, 561. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni? 562. Quid, si quis suadet damnum ex ignorantia inculpabili? 564. An liceat cum damno alterius sequi opinionem probabilem, 1, 42. An fur debeat restituere cum quocumque suo damno, 4, 598. An cum majori damno, ib. An fur teneatur restituere omnia damna, 618. Modo sint saltem confuse prævisa, 613. De eo, qui incendit domum Titii, putans Caji, 629. De titulo damni emergentis in mutuo, 768. Quæ autem requirantur ad exigendum interesse ex præfato titulo, 769. An liceat ab initio pacisci de tali interesse, 770. Quid veniat nomine damnorum in societate, 509. An in societate damnum sortis spectat semper ad dominum, 907. v. *qu. III.* De pacto, ut damnum sortis sit commune, ib. *qu. IV.* An ad damnum vitandum liceat prodere peccata alterius, 969. An revelare secretum, 971. v. *an autem.* An tenearis ad damnum, si non restituis famam bona fide ablatam, 994. An damnum integre restituendum sit, si diffamaveris de crimine vero, ib. v. *an autem.* An teneamur denuntiare hæreticos cum nostro gravi damno, 5, 249. An cum damno suo vel prolis teneatur conjux reddere debitum, 6, 950—951. De damno resarciendo quoad censuras, 7, 25.

Dataria. Quid exprimendum in petitione dispensationis in dataria? 6, 1146.

Debitor. An satisfaciat debitor donans immemor debiti, 4, 700. v. *quæritur II.* An debitor teneatur solvere in solidum, si præsumat socium restituisse, 579. v. *utrum.* De debitore negante debitum æquivoco, 160. De debitore existente in necessitate, 701—703.

Debitum. An debita certa restituenda prius quam incerta, 4, 687. An prius debita ex delicto quam ex contractu, 688. An prius debita ex titulo oneroso, 689. An a debitis gravato liceat accipere donum, 722. An uxor teneatur solvere debita a viro contracta, 354. An immemor debiti satisfaciat donando, 700. v. *qu. II.* Tempus requisitum ad debita præscribenda, 507. An debitis gravati possint fieri religiosi, 5, 71. Quid, si jam sint professi? ib. v. *si vero.* Debitum conjugale quando sit licitum, 6, 900. Quando sit præceptum, 938. Propter quos fines sit licitus usus matrimonii, 927. An vir aliquando teneatur petere, 928. An aliquando uxor, 929. An conjux impeditus a petendo possit aliquando petere, 930. An excommunicato liceat petere, et an ab excommunicato, 931. An tactus liceant inter conjuges etc., vide **Conjux.** Negantes debitum semel, 940. Si alter remisse petat vel immoderate, vel si redditio differatur ad breve tempus, ib. An possit negari ob multiplicitatem filiorum, 941. An episcopi ad debitum petendum possint dispensare in voto castitatis emisso ante matrimonium, 987. An Mendicantes, ib. v. *an autem.* Quid, si impedimentum proveniat ex affinitate contracta post matrimonium? 1076.

Decennium. An per decennium præscribantur leges ecclesiæ, 1, 139. v. *limitant 2.* An per decennium res immobiles, 4, 508.

Deceptio. Quæcumque deceptio in venditione obligat ad restitutionem, 4, 805. Qualis deceptio obliget lusorem ad restituendum, 877.

Decimæ. De obligatione solvendi decimas, 4, 42. v. *quæritur 4.*

Decisiones rotæ Romanæ quomodo obligent, 1, 106. v. *decisiones autem.*

Declarationes S. C. quomodo obligent, 1, 106. v. *quæritur 2.*

Decreta S. C. R. quomodo obligent, 6, 401.

Decretales et Decretum Gratiani, 1, 105. v. *lex.*

Dedecus. An stuprator teneatur ducere violatam cum dedecore familiæ, 4, 644.

Defectus naturales an possint manifestari sine mortali, 4, 967. Prælati tenentur quandoque sub gravi corrigere defectus leves, 5, 13. Defectus in confessione commissi a confessario reparandi, 6, 618. et in *praxi confess.* 116. Defectus naturales an cadant sub sigillum, 642. Defectus ordinationis quomodo supplendi, 758. An sponsis liceat contrahere cum defectu occulto, 864—865. Ob quos defectus censuræ sint invalidæ, 7, 51—66. Irregularitas ex defectu, 397. Irregularitas ex defectu natalium quomodo tollatur per professionem religiosam, 354. Si defectus corporis superveniat, 413. Si antecesserit, ib. Si defectus ex propria culpa, 415. Quid de eunucho? 416. Si ad vocem servandam, 418. Irregularitas ex defectu ætatis, 6, 799. Vide **Irregularitas.**

Defensio. An ob defensionem liceat clericum percutere, 7, 275. ad 2. in fine. An defensio sui vel innocentis excuset ab irregularitate, 388. An defensio bonorum, 389.

Deflorator, vide **Stuprator.**

Deformitas filiæ an excuset matrem, si optat ei mortem, 2, 22. Deformitas inducens irregularitatem, 7, 411—412.

Defunctorum officio sub gravi satisfaciendum, 5, 161. v. *qu. II.* An possit pridie anticipari, 174. v. *qu. II.*

Defunctus. Ut defuncti voluntas impleatur, potest dici missa anniversaria in duplici majori non de præcepto, 6, 421. Parochus potest dicere duas missas, si desit alius sacerdos in die obitus, 351. v. *modo.* Missæ defunctorum quando liceant, et quando sint de præcepto, 419—421. Obligatus dicere de *Requiem*, si dicat aliam, 422. Missa defunctorum quomodo ordinanda? 423. in fine. In die defunctorum an possit accipi stipendium,

6, 338. Si commemoratio defunctorum accidat in dominica, 424. ad 11. Defuncti excommunicati possunt absolvi a censura, 7, 116. in fine et 186.

Degradatio quid sit, 7, 324. Degradatus tenetur ad castitatem et horas, ib. v. *dixi*. A quo facienda degradatio, 326.

Delectatio et Delectari. De delectatione venerea et sensitiva, 4, 413. An delectatio de objecto malo cum consensu conditionato sit licita, 2, 14. De delectatione morosa, 15. Quid, si quis delectetur de nupta, sed non qua nupta? ib. Delectatio de re mala et de cogitatione rei malæ, 17. Delectatio circa modum rei malæ, 18. Delectatio de effectu bono ex opere malo, 19—20. Delectatio de malo proximi ob bonum finem, 21. An liceat conjugi delectari de copula præterita vel futura, 23. et 25. An id liceat sponsis et viduis, 24. Delectatio de re vetita solo jure positivo, 27. Quid explicandum in delectatione habita de malo alterius? 28. Si conjux delectetur de pulchritudine alterius, ut se excitet ad copulam, 6, 913. Si de copula aliena, 914. Si de copula habita vel habenda cum conjuge proprio, 937.

Delegatio et Delegatus, 1, 193. De facultate delegata dispensandi in votis, 4, 256. Episcopi an possint delegare facultatem Tridentini in cap. *Liceat*, 7, 93. Possunt delegari ab episcopis omnia, quæ eis competunt jure ordinario, ib. An facultas dispensandi aliquando in impedimento dirimenti, 6, 1125. An delegati possunt ferre censuras, 7, 11.

Deliberatio requisita ad votum, 4, 196. Requisita ad peccatum mortale, 2, 5.

Delictum. Ad incurrendam irregularitatem ex delicto requiritur culpa mortalis et actus externus ac consummatus, 7, 348. Quid, si delictum sit prorsus occultum? 349. Vide Crimen et Irregularitas.

Delinquere. Delinquens extra diœcesim an incurrat censuram, 7, 23. An delinquens in monasterio, 24. Si delinquat subditus alienus, an episcopus loci possit eum ligare censura, 26.

Delirium. An in delirio liceat communicare, 6, 292.

Denudatio uberum, vide Pectus.

Denuntiatio et Denuntiare. Obligatio denuntiandi blasphemiam hæreticalem, 4, 123. et 5, 252. Qui teneantur denuntiare, 5, 254. An obligati ex officio ad denuntiandum teneantur ad restitutionem, si non denuntient, 237. Quando illicitum est denuntiare? 239. An et quando correctio fraterna debeat præcedere denuntiationem, 240—241. Denuntiatio evangelica, 242. An liceat, omissa correctione, denuntiare crimen prælato ut patri, 243 — 245. Denuntiatio juridica, 246 — 247. An teneamur denuntiare hæreticos cum gravi nostro damno, 249. An hæreticos nobis conjunctos, 250. Quæ crimina denuntianda, 251. An denuntiandi blasphemi, 252. An superstitiosi, 253. An non denuntiantes, 254. An denuntiandus confessarius negans absolutionem nolenti mafestare complicem, 6, 491. De denuntiatione confessariorum sollicitantium; verba bullæ, 675. Perpenduntur clausulæ, 676. et seqq. Qui sint denuntiandi, 681. Qui teneantur denuntiare, 693. De sollicitationibus dubiis, 702. De denuntiationibus requisitis ad matrimonium, 992. In iis quis possit dispensare, et quando, 1003—1007. De obligatione denuntiandi impedimenta matrimonii, 994—999. An, qui nequeunt ea probare, denuntiare teneantur, 995.

Depositio testium quomodo facienda, 5, 271. Depositio quid sit, 7, 325.

Depositum et Depositarius. Quid sit depositum, 4, 746. An peccet depositarius utens re deposita, 748. An teneatur aliquando rem depositam præ sua servare, 752. Quando possit negari depositum, 753.

Desiderium et Desiderare. Desiderans malum et reputans non esse peccatum, 1, 9. Desiderium mali ob bonum finem, 3, 30. v. *sic licet* et 3, 21. Desiderium sumit speciem ab objecto, 2, 12. Desiderium conditionatum, 13. Desiderium differt a delectatione et gaudio, 15. Mater desiderans mortem filiæ difficulter nupturæ etc. 22. Desiderans sibi mortem ad vitandam duram vitam, ib. Desiderans inimico diversa mala, 50. v. *quæritur 5.* Desiderium episcopatus an sit illicitum, 6, 804.

Desperatio, 3, 20. v. 2. *mortale.*

Determinatio materiæ in eucharistia, 6, 214.

Detractio et Detrahere. Quæ sit detractio, et qualis culpa, 4, 966. Audiens detractionem, 979. Detrahens alicui in pluribus materiis, 2, 48. Vel coram pluribus, 49.

Diaconatus est sacramentum, 6, 737. v. *prima.* Materia ejus et forma, 748.

Diaconus ministrans in peccato, 6, 38. Quando possit baptizare, 116. Et an solemniter in necessitate, ib. *dub. 1.* Si solemniter, an fiat irregularis, ib. *dub. 2.* Si ministret eucharistiam sine commissione, 234. Quando liceat diaconis eucharistiam ministrare, 237.

Dies appositus in votis, 4, 220.; vide alia verbo **Crimen.** Quibus diebus prohibetur communicare, 6, 252. Quibus celebrare, 350.

Differre missas, vide **Stipendium.** Differre absolutionem, vide **Absolutio.** Differre pœnitentiam, vide **Satisfactio.**

Difficultas gravis excusat a præceptis humanis, 1, 201. Excusat a jejunio, 4, 1034. A recitatione officii, 5, 154. v. *plura.*

Digitus. An possit ministrari eucharistia posterioribus digitis, 6, 244. An celebrari, 7, 408. Amputans sibi digitum an fiat irregularis, 7, 365. in fine. Non vero, qui alterius digitum abscindit, 379. An carens omnibus digitis sit irregularis, 408. An carens pollice vel indice, ib.

Dignus. Digniores eligendi et præsentandi ad cardinalatus et episcopatus, 5, 91. Ad parochias, 92. Ad beneficia simplicia, 93. An ad prælaturas regulares, 100. An resignantes eligere, 98. An electio digni omisso digniore sit valida, 102—103. An episcopi digniores transferendi ad majores ecclesias, 105. An eligentes ad beneficium simplex minus dignum teneantur ad restitutionem, 106—107. An id suadentes, 108. Quid, si beneficium conferatur per concursum? 109. An tunc minus dignus electus teneatur resarcire damnum ecclesiæ et digniori, 110. An examinatores teneantur episcopo denuntiare digniores, 111.

Dilatio et Differre. Dilatio restitutionis, 4, 679. Si ex dilatione creditor patitur damnum, 680. An possit

absolvi, qui potens differt restituere, 4, 681—682. Quid, si monitio non sit profutura, ib. v. *qu. 2.* An differens solutionem ex justa causa teneatur ad interesse, 704. An ob dilationem solutionis res possit pluris vendi, 810.

Dilectio inimicorum. Signa communia inimicis exhibenda, 3, 28. An teneamur inimicum salutare, ib. v. *quæritur.* An teneamur injuriam remittere, 29. An etiam vindictam publicam, ib. v. *licet.* Vide Odium.

Dimidium. An liceat audire duas missas dimidias, 4, 311. Deceptio infra dimidium in contractu, 805.

Dimissoriæ requiruntur etiam pro prima tonsura, 6, 783. ad IV. et 787. An per mortem episcopi expirent dimissoriæ, d. 787. v. *not. 2.* Potest eas concedere episcopus confirmatus, ib. *not. 3.* Etiam morans extra diœcesim, ib. *not 4.* An possit confirmare alienum cum dimissoriis venientem, 788. *not. 10.* An dispensare in irregularitate, 789. v. *dub. 2.* Nequit eas dare vicarius generalis, 787. *not. 5.* Nec capitulum, 788. Potest tamen hic dare testimoniales, ib. v. *bene.* An possit dare licentiam alieno episcopo ordinandi in diœcesi, ibid. v. *quamvis.* Regulares debent habere dimissoria suorum prælatorum, 788. *not. 8.* Dante Papa facultatem alicui suscipiendi ordines cum clausula: *a suo ordinario tantum*, potest ille cum dimissoriis ordinari ab alio, ib. *not. 9.* An dimissoriæ dirigendæ certo ordinario, ib. *not. 11.* Non requiritur, ut hæc licentia sit in scriptis, ib. *not. 12.*

Diœcesis. Si sponsi sint diversæ diœcesis, an quilibet dispensandus sit a proprio episcopo, 6, 1142. Episcopus si extra diœcesim ferat censuram, 7, 21. An possit ligare subditum extra degentem, 22. Si subditus peccet extra diœcesim, 23. Quid, si in monasterio, 24. Si in diœcesi delinquat subditus alienus etc., 26. Si quis ordinetur in diversa diœcesi, 6, 798. v. *adde.*

Discipulus. Obligatio discipulorum, 4, 361.

Disparitas conditionis an irritet sponsalia, 6, 851.

Dispensare et Dispensatio, 1, 178. De dispensationibus s. pœnitentiariæ, vide appendicem, 1, 202. Hujusmodi dispensationes in quibus materiis concedi soleant, 203. Clausulæ, quæ solent ibi apponi, 204. De obreptione et subreptione causarum, vide bullam *Benedicti XIV.*, 6,

1131. De executione dispensationum, 1, 205. et seqq. Quis possit dispensare in pœnis simoniæ, 4, 117. et seqq. Pro dispensatione matrimonii an licite aliquid accipiatur, 4, 96. Quis possit dispensare in juramento, 189—190. De voto non petendi dispensationem, 208. An habens facultatem possit dispensare cum seipso, 1, 183. An inferior possit dispensare in lege superioris, ubi dispensatio non est reservata, 191. An episcopus loci possit dispensare in votis peregrinorum, 158. De dispensatione in votis, 4, 250. Quinam possit dispensare ad laborandum in festis, an episcopi, an parochi, 4, 288. An propinqui coeuntes post dispensationem committant incestum, 4, 452. An Papa possit dispensare in iis, quæ, sunt de jure divino, 6, 1119. In quibus possit impedimentis matrimonii, 1118. An aliquando in impedimentis de jure naturæ, 1120. An dispensare a novo consensu, 897. v. *prob. 1.* in fine. An in matrimonio rato, 959. An episcopus possit in necessitate dispensare in impedimentis dirimentibus ante matrimonium, 1122. An aliquando parochus, aut saltem declarare, 613. An episcopus post matrimonium, 1123. Quid, si matrimonium sit mala fide initum? 1124. An possit alteri hanc facultatem delegare, 1125. Episcopi dispensare possunt in omnibus impedimentis impedientibus, 1126. Causæ justæ ad dispensandum in dirimentibus, 1129—1130. Praxis confessarii circa dispensationem in impedimento matrimonii, vide *praxim conf.* 84. et seqq. An possit episcopus dispensare in voto castitatis emisso post matrimonium, 6, 986. v. *dub. 1.* An in emisso ante matrimonium ad petendum debitum, 987. An id possint Mendicantes, ib. v. *an autem.* An episcopus ad matrimonium contrahendum, d. 987. v. *dub. 3.* Quis dispenset in impedimento non petendi ob incestum, 1076. Quis dispenset in denuntiationibus pro matrimonio, et ob quam causam, 1003—1006. An vicarius episcopi, 1007. An parochus, ib. *dub. 2.* Formula pro impetranda dispensationem, 1147. Vide alia circa dispensationem impedimenti, 1131.

An episcopi possint dispensare in irregularitate propter hæresim, 7, 76. An cum illegitimo ad beneficium simplex, 428. An ad canonicatum, 429. An cum illegitimo occulto, 430. An saltem ad ministrandum, 431. Quis in irregulari-

tatibus possit dispensare, 353. In quibus regulares, 355. An in irregularitate ex defectu lenitatis dispensent episcopi, 469. An regulares, ib.

Dispensati ad carnes tenentur ad unicam comestionem et ad abstinendum a piscibus, 4, 1013. Et hoc etiam in jejuniis extra quadragesimam, 1015. ad VII. Sancita super hoc a *Benedicto XIV.*, ibid. An dispensatis ad carnes permittantur tantum carnes salubres, ib. v. *quæritur hic.* Qui dispensare possunt in jejunio ecclesiastico? 4, 1032. 1. Papa; 2. episcopi; 3. parochi; 4. prælati religionum, ib. Quomodo excuset dispensatio a recitatione officii, 5, 159.

Dispositio et Dispositus. Dispositio pia in testamento nullo, 4, 923. Dispositio ad valide suscipienda sacramenta, 6, 78. Ad licite suscipienda, 83. Magis dispositis majorem percipiunt fructum, 85. Dispositio ad baptismum, 139. Ad confirmationem, 179. Ad eucharistiam ex parte animæ, 255. Ex parte corporis, 271. Quid, si quis nesciat, hostiam esse consecratam? 85. v. 2. Dispositio legis est eadem, ubi eadem currit ratio, 7, 84. sub fin.

Dissertatio I. pro usu moderato opinionis probabilis, 1, 55. Dissertatio II. de infallibilitate summi Pontificis, 1, 110.; et de auctoritate Papæ supra concilium, 121. Dissertatio de ministro et forma matrimonii, 6, 898. Dissertatio circa conceptionem B. M. V., 7, 244.

Distantia loci quæ excuset ab audienda missa, 329.

Distillatio et Distillare. Distillatio voluntaria venerea, 4, 477. An liceat in festis distillare herbas, 282.

Distinctio specifica peccatorum, 2, 30. Distinctio numerica, 35.

Distractio et Distractus. Distractio culpabilis in horis canonicis, 5, 176. Remedia contra distractiones, 177. v. *remedia.* Distractus in consecratione non debet repetere, 6, 25. v. 5. et 224. v. *notandum.* Distractio in celebratione quodnam peccatum, 410. *dub. 5.* Censura in dicentes officium distracte, 7, 35.

Distributiones, vide Canonicus.

Dives. An dives satisfaciat mutuando pauperi extreme indigenti, 4, 520. *qu. V.* An dives non subveniens

pauperi in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, ibid. *qu. IV.* An artifices divites excusentur a jejunio, 4, 1042. Dives sacerdos an possit stipendium accipere, 6, 317.

Divinatio quid et quotuplex, 4, 5—6. An semper sit mortalis, 7—8. An liceat divinare futura per somnia, 9. An per sortes, 11. Astrologia naturalis et judiciaria, 10.

Divinus. Communicatio in divinis cum vitando, 7, 173. Cum tolerato, 139. Quid veniat nomine *divinorum?* 177. Cessatio a divinis, 7, 4. et 340. ac 387.

Divortium. Quando divortium fieri possit, 6, 955. De divortio quoad *vinculum*, 956. Quid, si unus conjugum convertatur ad fidem? 957. Quid, si matrimonium sit tantum ratum? 958. An Papa possit in eo dispensare, 959. De divortio quoad *thorum*, 960. Divortium ob adulterium, 960. Ob sævitiam. 970. Quia alter conjux trahit in peccatum, 973. Ob hæresim, 974. Ob mutuum consensum, 975. Facto divortio, apud quem filii educandi, et cujus expensis, 976.

Docens et Docere. An liceat docere in die festo, 4, 278. An canonici docentes excusentur a choro, 5, 132. v. *an autem.* An etiam parochi, ib.

Doctoratus. Assumendi ad doctoratum, 4, 166.

Dolor an debeat præcedere confessionem, 6, 445. Quanto tempore possit præcedere, 446. An eliciendus ex intentione confessionis, 447. An renovandus ab eo, qui post absolutionem confitetur peccatum oblitum, 448. Qualis dolor eliciendus de venialibus, et an peccet graviter confitens ea sine dolore, 449. An possit de his haberi dolor partialis, ib. v. *dub. 2.* An sufficiat dolor de multitudine tantum, ib. Signa extraordinaria doloris, 460.

Dolus. Juramentum dolo extortum, 4, 175. Dolus irritans contractum, 714. Dolus circa qualitatem dans causam contractui, 715.

Domicilium et Quasidomicilium quomodo contrahitur, 1, 156. et 158. Uxor tenetur sequi domicilium viri, 4, 353. Quinam possint ordinari ratione domicilii, 6, 770. Habens domicilium et beneficium ac originem in diversis diœcesibus, a quo sit ordinandus, 771. Habens duo domicilia æqualia, 773. Studiosi an contrahant do-

micilium, 777. v. *studiosi.* An ad acquirendum domicilium requiratur juramentum ibi perpetuo manendi, 778. Et an barones eorumque filii gaudeant privilegio feudorum, 779. Si sponsi habeant duo domicilia, ubi debeant nuptias contrahere, 1086.

Dominicum. An observantia dominicæ sit de jure divino, 4, 265. Abstinendum a lacticiniis in dominicis quadragesimæ, 1007. In his dominicis dispensati ad carnes etiam tenentur abstinere a piscibus, 1015. ad V.

Dominium quomodo acquiratur, 4, 493. Occupatione, ib. Nativitate, 494. Alluvione, 495. Specificatione, 496. Accessione, 497. Confusione et commixtione, 498. Aedificatione, 500. Plantatione, 501. Perceptione fructuum, 502. Traditione, 503. Præscriptione sive usucapione, 504. Ad acquirendum dominium rei donatæ requiritur traditio, 732. An usurarius acquirat dominium lucri usurarii, 783. An ad transferendum dominium venditione requiratur traditio rei, 796. Cui acquiratur dominium, si res duobus vendatur, 827.

Dominus. Obligatio dominorum erga famulos, 4, 342. Quæ vota famulorum possit dominus irritare, 240. Dominus defendens sua per famulos armis, 385. Dominus jubens pluribus famulis laborare per horam, 306. An dominus possit retinere expensas factas in re a fure, 618. An bona certa restituenda domino vel possessori, 596. et 599. et seq. Quid, si res pereat apud furem, quæ æque periisset apud dominum? 620. v. *pro majori.*

Dormiens valide baptizatur, ordinatur et ungitur, 6, 81. Utrum. An licite, ib.

Domus. An liceat locare domos meretricibus, 5, 70. Custodientes domos an excusentur ab audienda missa, 4, 326. v. *excusantur.*

Donatio et Donare. Qui sint inhabiles ad donandum, 4, 721. Tales sunt debitis gravati, 722. De donatione inter conjuges, 723.; et inter patrem ac filium, 724. Quid, si donatio non adhuc sit acceptata? 725. Donatio facta absenti, 728. An possit acceptari mortuo donante, 729—730. An possit eam acceptare hæres donatarii, 731. Requiritur traditio ad acquirendum dominium, 732. Si donatio sit 500 scutorum, 733. An adimplendus modus

aut finis donantis, 734. Quid, si promissio sit prodiga? 735. Quid, si donatio fit ad alliciendum? 736. Quid, si fit ob falsam causam? 737. Quibus casibus possit donatio revocari, ib. *dub. III.* Donatio causa mortis, ib. *dub. IV.* Donatio inofficiosa, 740. Si donatarius est ingratus, 738. Accipiens dona superflua a beneficiario, 492. *qu. VIII.* Donatio remuneratoria a religiosa, 5, 21. An bona ecclesiastica possint alienari, si data sit facultas a donante, 5, 187. v. *nota II.* Quid, si alienatio vetita sit a donante? ib. *nota IV.* Accipiens donum a debitis gravato, 4, 722.

Dormitare. Dormitans in audienda missa et in recitando officio, 4, 316.

Dos si non sit soluta, an possit vir expellere uxorem, 6, 939. *dub. I.* An tunc teneatur eam alere, *dub. 2.*

Dotare. Fratres tenentur dotare sorores, 4, 340. An stuprator teneatur dotare violatam, si ipsa renuat cum eo nubere, 648.

Dubitatio et Dubitare. Sacerdos dubitans, an officium omiserit, an teneatur recitare, 5, 150. Quid, si dubitat, an possit recitare partem? 154. v. *not. IV.*

Dubium et Dubitare. Dubium quid sit, et quid dubium positivum, et quid negativum, 1, 20 In dubio melior est conditio possidentis, 35. Regula cognoscendi quis sit possessor, ib. Non tenemur implere legem aut votum dubium, 27—28. Secus, si votum sit certum, et impletio dubia, 28. in fine. Quid, si sit probabilis impletio voti, officii, pœnitentiæ etc.? 29. et 4, 700. v. *limitant.* Quid, si dubium sit, an lex sit recepta? 1, 97. An tenearis ad jejunium in dubio an expleveris 21. annum, 32. Quid in dubio, an cœperit vel finierit hora jejunii? ib. An dubius de jejunio possit communicare, 6, 282. in fine. Quid in dubio de valore matrimonii? 1, 33. et 6, 903—904. Quid in dubio de solutione debiti certi? 1, 34. Quid in dubio de debito? 35. Quid, si contra possessorem adsit ratio unica probabilis? 36. Quid, si possessor superveniente dubio neglexerit inquirere? 37. In dubio an facienda correptio, 3, 38. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni? 4, 562. Quid, an suffragium? 566. Quid, si quis cum dubio emat rem alienam?

4, 625. Ad quid teneantur adulteri in dubio, an proles sit legitima, 667. Quid, si dubium sit inter duos adulteros? 658. Quid in dubio, an mutuatarius dederit aliquid gratis, 761. *qu. II.* Quid in dubio, an infirmitas excuset a recitatione officii? 5, 154. v. *not. III.* De ministro utente materia et forma dubia, 6, 42. Quid faciendum, si post sumptionem dubites, an vinum fuerit acetum? 206. v. *quoad.* In dubio juris et facti de baptismo debet quisque baptizari, 134. et 137. v. 3. Dubitans de suo baptismo, ib. v. 5. In dubio soluti jejunii an possit quis communicare, 282. v. *num.*

Peccata dubia an confitenda, 6, 472. Quid, si sint positive dubia? 473. Quid, si negative? 474. Dubitans, an peccaverit mortaliter, an possit communicare, 475. Quid, si quis sit scrupulosus? 476. Quid, si dubites, an peccatum illud confessus sis? 477. Quid, si peccatum, quod confessus sis ut dubium, fiat tibi certum? 478. Pro delicto dubio non imponenda pœna certa, 474. in fine.

An et quando liceat absolvere cum jurisdictione dubia vel probabili, 571. In dubio, an pœnitens commiserit peccatum reservatum, vel an illud sit reservatum, 600. Qui confessus est dubie reservatum inferiori, an factus certus teneatur confiteri superiori, ib. *qu. 2.* In dubio an monitio sit profutura, 616. v. *utrum.* In dubio, an peccatum auditum sit intra vel extra confessionem, 637. In dubio sollicitationis, 702. In dubio validitatis ordinationis, 757.

In dubio de impedimento an liceat nubere, 6, 901. Quid, si sit probabile non adesse? 902. Quid, si probabilitas sit facti? ib. v. *qu. 3.* In dubio de valore matrimonii contracti, an liceat petere et reddere, 903. Quid, si dubium sit de morte primi conjugis? ibid. Quid, si dubium superveniat matrimonio bona fide contracto? 904. Quid, si opinio probabilis sit tantum pro nullitate? 905. Quid, si nuptiæ sint initæ cum dubia fide? 906. In dubio positivo an judicandum pro matrimonio inito, 907.

In dubio, an mandatum influxerit, utrum incurratur censura, 7, 39. In dubio, an incurreris censuram, 67. In dubio, an censura sit justa, 68. Quid, si ad aliquid probabiliter non teneris? ib. In dubio percussio clerici judicatur gravis, 280. In dubio, an incurratur irregularitas, 344—347.

Duellum. Quid sit duellum, et an unquam liceat, 4, 399. An liceat aliquo casu duellum acceptare, 400. Pœnæ duellantium, 401. An provocatus ad duellum teneatur ad restitutionem, si occidat, 4, 638.

Duplex. Quale sit beneficium duplex, 5, 116. Quale duplex compatibile et incompatibile, ibidem.

Dux belli ad quid teneatur, 4, 407.

E

Ebrietas et Ebrius. Quando ebrietas est culpa gravis, 2, 75. Quid, si quis se inebriet ex præscripto medici aut ob metum mortis? 76. An liceat unquam alium inebriare, 77. An ebrietas aliquando excusetur a mortali, et an ebrio imputentur omnia mala patrata in ebrietate, 78. An ebrius obligetur legibus, 1, 153. An ebrio teneatur conjux reddere, 6, 948. An ebrio danda extrema-unctio, 732.

Ecclesia. In ecclesia vetantur mercatus, parlamenta, convivia etc., 4, 37. An furtum in ecclesia sit sacrilegium, 39. In qua ecclesia debet audiri missa? 318. Mutuum datum ecclesiæ, 756. Legatum relictum fabricæ ecclesiæ an possit expendi in alia, 930. *dub. 9.* An episcopi digniores transferendi ad majores ecclesias, 5, 104. Translatio episcoporum ad alias ecclesias vetatur jure divino, nisi adsit justa causa, ib. Si ecclesia est interdicta vel polluta, an canonici excusentur ab assistentia chori, 5, 130. v. *quando.* An liceat celebrare extra ecclesiam, 6, 356. An nomine ecclesiæ veniant oratoria in domibus religiosorum, seminariorum, hospitalium, carcerum etc., 357. v. *neque II.* Si ecclesia sit polluta, an liceat in ea celebrare, 361. Celebrans in ea an incurrat pœnam, ib. v. *quær.* An irregularitatem, 7, 358. *not. III.* Quid, si sit interdicta? ibidem et 6, 361. v. *quær.* Oratoria non benedicta an violentur, 362. Quando dicatur violata ecclesia, ib. v. *addo 2.* et 364—367. A quo reconcilianda, et quomodo, 363. Quomodo ecclesia execretur, 368. Si noveris ex confessione, ecclesiam esse pollutam, an possis in ea celebrare, 660.

Ecclesia supplet jurisdictionem, quando adest opinio probabilis, 6, 573. Bene constituit impedimenta dirimentia, 979. An hæc obligent infideles, 981. Ecclesiæ *vetitum* quid in matrimonio? 982. Ad incurrendam censuram an requiratur scire crimen vetitum esse ab ecclesia, 7, 43—44.

Educare. Cujus expensis, facto divortio, filii educandi, 6, 976.

Effectus. Si voluntas permanet in effectu, non interrumpuntur peccata, 2, 40. Effectus baptismi, 6, 138. Confirmationis, 169. Eucharistiæ, 269. Effectus missæ, 311. Extremæ-unctionis, 731. Ordinationis, 735. Effectu non secuto, an incurratur censura a mandantibus, 7, 37. et 39. Effectus excommunicationis minoris, 148. et seqq. Effectus majoris, 157. Effectus irregularitatis, 342—343.

Ejicere et Ejectus. Quando possint religiosi ejici, 5, 79. Quæ possint acquirere religiosi ejecti, 80. Ad quid teneantur ejecti, 81. An ad horas canonicas, 142. *dub. 1.* Ad quid teneatur prælatus erga ejectos, 82.

Electio et Elector. Electio simoniaca ad prælaturas, 4, 112. *qu. I.* Ad beneficia, ib. *qu. II. et III.* Ad papatum, *qu. IV.* Corrumpens electores ad beneficia, 100. Electio abbatissæ, 5, 59. Quomodo acquirantur beneficia per electionem, 85. An valeat electio digni omisso digniori, 102—103. An eligentes minus dignum teneantur ad restitutionem, 5, 106—107. Vide alia v. Dignus. Electio status, vide *praxim conf.* 92. et seqq.

Electuarium an frangat jejunium, 4, 1019. Quid, si sumatur ad delectationem? ib.

Eleemosyna ex quibus bonis debeatur, 3, 31. De necessitatibus communibus pauperum, 32. An dives satisfaciat mutuando, 4, 520. v. *qu. V.* An liceat facere eleemosynam ex bonis alienis, 3, 33. An liceat famulo, 4, 519. An uxor possit facere eleemosynas, 4, 540. An sit simonia promittere eleemosynam monasterio ob beneficium, 4, 66. An colligens eleemosynas satisfaciat missæ audiendæ, 317. Eleemosyna pro missa, vide Stipendium. An episcopus possit moderari eleemosynas, et alia annexa anniversariis, 6, 331. *dub. 3.* Eleemosynis traditis alicui ecclesiæ, missæ sunt celebrandæ per

sacerdotes illius, 424. v. 4. *missæ*. An per eleemosynam modicam possit quis lucrari jubilæum, 538. *qu. 11.* An pauperes et religiosi in jubilæo teneantur ad eleemosynam, ib. *dub. 1.* Quid, si quis det eleemosynam per alium, qui illam retineat sibi vel distribuat post jubilæum? ib. *dub.* 2.

Emptor et Emere. Emptor bonæ fidei rei furtivæ an possit reddere furi, 4, 569. Quid, si malæ fidei? 570. Revendens rem alienam emptam, 601. Emens rem alienam cum dubio, 625. Emens nomine alieno an possit lucrari, 825. Vide alia v. Venditio.

Ensalmi an sint liciti, 4, 21.

Epikeja legis quid sit, 1, 201.

Epileptici an possint communicare, 6, 303. An sint irregulares, 7, 397. et 399. Quis possit cum eis dispensare, 400.

Episcopatus et Episcopus. Ad episcopatus præsentandi sunt digniores, 5, 91. Episcopi possunt dispensare in votis, 4, 265. An in votis peregrinorum, 1, 158. An episcopi possint festa indicere, 4, 266. Episcopi tenentur concionari, 269. Possunt dispensare ad laborandum in festis, 288. An dispensare in jejuniis, 1032. v. 2. Suadens episcopo, ne conferat beneficium digniori, 585. An episcopi possint facere compositionem, 592. v. *notat.* An possit commutare ultimas voluntates, 931. v. *qu. II.* An tunc requiratur consensus hæredis, ib. *dub. 1.* Et causa, *dub. 2.* in fine. An religiosus factus episcopus teneatur ad vota, 5, 2. An ad regulas, 3. Episcopis vetatur ludus alearum et chartarum, 4, 902. Et etiam assistere. 903. De obedientia monialium debita episcopo, 5, 56. Episcopus nequit impedire clericos fieri religiosos, 75. An possit impedire parochos, 74. An et quando episcopi possint deserere aut renuntiare ecclesiis, 76. Episcopi eligentes minus dignos ad parochias, 92. An episcopi digniores transferendi ad majores ecclesias; et an translatio episcoporum vetetur de jure divino, 104. An et quando possint transferri, ib. Residentia episcoporum, vide Residentia. Episcopatus an sit ordo, 6, 738. Episcopatus desiderium an sit illicitum, 804. Episcopus in mortali benedicens olea, 6, 39. Consecrans

templa, benedicens vestes etc., 40. Confirmans non suos, 171. Quando teneatur confirmare, 175. An teneatur residere et suis curatis ministrare sacramenta, 233. v. *tandem.* Quoties teneatur celebrare, 313. v. *quoad.*

An episcopus possit prohibere accipi stipendium majus taxa, 6, 320.*dub. 2.* An accipi minus justo, ib. *dub. 3.* An possit dispensare, ut celebretur alibi, 329. An minuere missas, 331. *dub. 1.* An moderari anniversaria, preces etc. ib. *dub. 3.* Potest dispensare ex causa, ut missa celebretur post meridiem, 344. Potest erigere oratoria in domibus religiosorum vel alterius communitatis et in carceribus. 357. v. *neque II.* An possit celebrari in palatio episcopi etiam rusticano extra diœcesim, ibid. v. *neque III.* Etsi episcopus absit, ib. in fine. An possit episcopus celebrare in domo privata aliena, 358. An dare licentiam, ut aliquando celebretur in domo privata, 359. An delegare facultatem benedicendi paramenta, 378. *dub 4.* Episcopus solus potest habere fenestram in ecclesia, 424. v. 7. *solus.*

A quo episcopo approbandi confessarii, 6, 547—548. A quo regulares, 549. Episcopus potest approbare confessarios per alium, 550. v. 3. An episcopus possit approbatos revocare ad examen, 552. An episcopus possit absolvere confessarium excipientem confessionem complicis, 556. *qu. 2.* An vicarius possit, episcopo contradicente, dare facultatem audiendi confessiones, 558. An episcopus possit sibi eligere in confessarium quemcumque sacerdotem, 565. *dub. 1.* Tenetur dare extraordinarium monialibus bis vel ter, 576. v. *idem.* Et etiam exemptis, si prælati earum id negligant, ib. Episcopus quoad clausuram potest reservare casus monialium, 6. 602. *qu. 7.* An episcopi possint absolvere peregrinos a papalibus et dispensare cum eis in irregularitatibus etc. 593. An extra sacramentum, ib. v. *hic.* Quid, si episcopus inciderit in papale? ib. Quando crimen censeatur occultum, ib. *not. 3.* A qua percussione clerici possit episcopus absolvere, 7, 276. An dispensare in votis, d. 593. v. *utrum.* An episcopi possint absolvere casus papales etiam post Tridentinum, 594. An hanc facultatem delegare, ib. *dub. 9.* et 7, 93. An possint delegare, quæ ipsis competunt jure ordinario, ib. An possint ab-

solvere ab hæresi occulta, 7, 82—83. An absolvere impeditos, 84. Etiam per alium, 90. Quid, si quis sit impeditus adire episcopum? 92. An episcopi possint dispensare in irregularitate cum subdito alibi morante, 81. An cum illegitimo ad beneficium simplex, 428. An ad canonicatum, 429. An cum illegitimo occulto, 430. An saltem ad ministrandum, 431. An in irregularitate ex defectu, 469. An possint dispensare cum sollicitantibus ad celebrandum, 6, 705.

Episcopus quomodo debeat ordinari, 6, 755. An possit conferre tonsuram in aliena diœcesi, 756. Episcopus illicite confert ordines, si non celebrat, 744. *not. II.* Protestatio episcopi nolentis ordinare excommunicatos etc., 784. v. *quæritur.* Episcopus *ad quem* potest examinare ordinandos alienos, 787. Episcopus proprius debet eos examinare, ib. Morte episcopi non expirant dimissoriæ, ibid. v. *notandum 2.* Circa dimissorias, vide v. Dimissoriæ. An possit ordinare alienum sub spe ratihabitionis, 789. Episcopus si det sacerdotium nescienti solvere dubia ordinaria circa confessionem moribundi, 791. v. *unde.* Potest ordinare regulares sine examine, 792. Potest requirere scientiam non communem a suis, ib. *adv. 2.* Potest examinare confessarios et parochos, ib. Potest dispensare in interstitiis ex causis, et quæ sint, 795. Ordinans in aliena diœcesi suspenditur, 798. v. *adde.* Quos possit ordinare, si habeat ordinationem generalem rogatus ab ordinario loci, ib. Quis sit episcopus ordinationis, vide Ordo. Episcopi bene possunt prohibere ordinationem ob crimen occultum, 6, 69. in fine. Episcopus ordinans potest repellere aliquem ex defectu corporis, 7, 414.

Episcopus an possit constituere impedimenta dirimentia, 6, 980. An impedire matrimonium, 982. An dispensare in voto castitatis emisso post matrimonium, 986. v. *sed.* An in emisso antea, 987. An ad matrimonium contrahendum, ib. *dub. 3.* Quid, si ipse solus, sit conscius impedimenti? 1002. *dub. 2.* Quando possit dispensare in denuntiationibus 1003—1005. An possit aliquando dispensare in impedimentis dirimentibus, 1121. et seqq.

An hanc facultatem delegare, 6, 1125. Potest dispensare in omnibus impedimentis? 1126. An unusquisque sponsus dispensandus a suo proprio episcopo, 1142. In impedimentis dubiis matrimonii bene possunt dispensare episcopi, 902. v. *cæterum.*

An censuræ ab episcopo latæ in synodo sint perpetuæ etc., 7, 6. An episcopus possit censura ligare subditum alienum in sua diœcesi delinquentem, 26. An possit ferre censuras pro delictis futuris, 49. v. *dubitatur.* Qui veniant nomine episcoporum quoad censuras absolvendas, 79. An episcopi uti possint cap. *Liceat*, ubi Tridentinum non est receptum, 80. Episcopus colloquens cum monialibus alienæ diœcesis, 243. Episcopus suspensus a pontificalibus, si illa exerceat, 514. *dub. 2.* Quid, si solemniter celebret? ib. v. *solemniter.* Episcopi negligentes de quibus interrogandi a confessario, vide *præxim confessar.* 53.

Epistolæ. Epistolæ pontificiæ quomodo et quando obligent, 1, 106. v. *quæritur hic 1.* et 4, 1027. v. *hinc dicimus.* An denuntiatio facienda per epistolam, 6, 699. An habens casum papalem, si sit impeditus adire Romam, teneatur adire per epistolam, 7, 89.

Eremitæ, an veniant nomine monachorum, 7, 271.

Error et Errare. Juramentum errore extortum, 4, 175. Votum ex errore, 198. Error communis an conferat jurisdictionem, 6, 572. Quid, si addatur titulus coloratus? ib. Quid, si per errorem occidas unum pro alio? 4, 628. Vel si incendas domum unius pro alterius? 629. Error irritans contractum, 715. An errans in recitatione officii teneatur repetere, 5, 161. v. *qu. V.* Error circa personam irritans matrimonium, 6, 1009—1010. Circa qualitates personæ, 1011—1016. Quomodo confessarius debeat corrigere errores a se commissos, 6, 618. Error in dimittendis rudibus ob examen non præmissum, vide *præx. conf.* 20.

Evagatio mentis, vide Distractio.

Eucharistia. Gestans eucharistiam in mortali, 6, 35. v. *valde.* Vide alia v. Communio. Si quis in mortali ministret eucharistiam, 35. Si tangat aut gestet aut cum ea benedicat, ib. v. *valde.* Si communicet plures,

ib. v. *hinc.* Dispositio animæ ad suscipiendam eucharistiam, 6, 255. Dispositio corporis, 271.

Essentia eucharistiæ in quo consistat, 189. Tota ratio specifica an in una specie salvetur, 191. Unitas eucharistiæ, ib. v. *qu. 2.* An eucharistia sit necessaria ad salutem, 290—293. Obligatio consecrandi utramque speciem, 195. An Papa possit in hoc dispensare, 196. *dub. 2.* An valeat consecratio in una sola specie, *dub. 3.*

Qualis panis sit materia eucharistiæ, 198. Quale vinum, 206. An hostia fracta vel maculata, 204. De figura hostiæ, 205. An liceat celebrare in hostia minori, ib. De aqua infundenda in vinum, 208. et seq. Materia debet esse præsens, 211. Si hostiæ sint clausæ in ciborio, 212. Si post tergum vel in distanti etc. 213. Materia debet esse determinata. 214. et 216. An consecretur inscio sacerdote, 215. De guttis in calice, ib. Si celebrans obliviscatur, 216. Si ciborium sit extra corporale, 217. Si deferantur hostiæ post offertorium, ib. v. 4. Quando peccet celebrans in consecrando, 219.

Forma eucharistiæ quæ sit, 220. Verba proferenda recitative et significative, ib. Quæ forma illicita, quæ invalida, et quæ dubia, 221. An ad valorem præmittenda verba: *Qui pridie etc.*, 222. De forma calicis, 223.

Quamdiu Christus maneat in eucharistia, 225. Quando recipiatur gratia, 226. Si te disponas intra sumptionem, 227. An ex utraque specie plus gratiæ percipiatur, 228. Si vinum consecratum misceatur cum alio liquore aut alio vino, 229. Eucharistia quomodo servanda, 248. An ministranda in missa de *Requiem*, 249. Si hostia decidat, 250. De fragmentis, 251. Qua hora possit dispensari, 252. Vide alia v. Communio.

Effectus eucharistiæ, 269. Ad quem spectet ministratio eucharistiæ, 230. Quæ requirantur ad licitam ministrationem, 241. De dispositione animæ ad licitam susceptionem eucharistiæ, 255. De dispositione corporis, 271. De obligatione sumendi, 290. An liceat deferre infirmo eucharistiam ad adorandum, 243. in fine. De eucharistia ut sacrificium, vide Missa. Quibus in ecclesiis possit asservari sacramentum eucharistiæ, 424. v. *hic ultimo.*

Evictio quando debeatur, 4, 800. v. *refert.*

Eunuchus an sit irregularis, nempe qui abscindit sibi virilia aut testiculos, 7, 416. Quid, si ad vocem servandam? 418.

Examen et Examinare. Parochus tenetur examinare obstetrices, 6, 117. v. *quoad.* Examen requisitum ad confessionem, 471. Quid, si pœnitens sit rudis, ib. v. 2. *examen*, et in *praxi confess.* 20. Examen a confessario faciendum rudibus, d. 20. et seqq. An sit obligatio scribendi peccata, 6, 471. v. 3. *non est.* Episcopus potest ad examen revocare approbatos et parochos, 552. Examen regularium ordinandorum, 792. Examen est necessarium ad ordines, 783. ad *V.* An episcopus debeat examinare per se, 787. Episcopus *ad quem* potest examinare, si vult, *ib.* An episcopus proprius dans dimissorias debeat examinare suos, ibid. et 792. v. *adv. 2.* Potest ordinare regulares omisso examine, 792. Potest exigere scientiam majorem communi a suis, 792. *adv. 2.*

Examinator. Examinatores tenentur denuntiare episcopo digniores, 5, 111. Canonici examinatores non excusantur a choro, 131. v. *sentiunt.*

Excommunicatio et Excommunicatus. An liceat excommunicare in die festo, 4, 387. Quando excommunicati excusentur ab audienda missa, 325. An incurrat excommunicationem occidens unum clericum pro alio, 628. An beneficiarius excommunicatus teneatur ad restitutionem, 670. Excommunicatio quid et quotuplex, 7, 133. Excommunicatio minor quando incurratur, et quos effectus habeat, 147. Et quis possit ab ea absolvere, 155. Excommunicatio major quos effectus habeat, 157. Et quis possit ab ea absolvere, 69. Excommunicationes non reservatæ contra omnes, 209. Contra clericos, 210. Contra religiosos, 211. Excommunicationes in Tridentino, 212. Excommunicationes reservatæ episcopis, 213. De excommunicatione ex monitorio, 214—217. Excommunicationes reservatæ Papæ extra bullam cœnæ, 218—219. Contra duellantes, 220. Contra violantes clausuram monialium et religiosorum, 221. Contra asserentes, esse hæreticos vel peccare graviter, qui tenent B. Mariam præservatam a labe originali, vel qui tenent oppositam sententiam, 244. Contra percussores clericorum, 264.

Excommunicationes Papæ reservatæ, et præsertim contra legentes etc. libros hæreticorum, 281. De excommunicatione indicis, 288—289. Contra hæreticos, eorum fautores etc. 300. Aliæ excommunicationes bullæ, 309.

Excommunicationem habens reservatam an possit communicare in necessitate, et tunc recipere etiam sacramentum pœnitentiæ, 6, 265. *qu. 3.* Excommunicatio in non denuntiantes confessarios sollicitantes; an facta denuntiatione possint ipsi a quovis absolvi, 693. v. *hoc tamen.*

Excommunicatus. An ab excommunicato liceat petere sacramenta, 6, 88. An vitandus possit absolvere moribundum, 560. *qu. 1.* Excommunicatus si ordinatur, fit irregularis, 799. v. *utrum.* An liceat excommunicato petere debitum conjugale, et an ab excommunicato, 931. Parochus excommunicatus an peccet graviter, si assistat matrimonio, 1083. An possit alteri dare licentiam assistendi, 1084. Excommunicatus vitandus quis sit, 7, 135—137. An liceat communicare cum toleratis, 138. An in divinis et sine necessitate, 139. Percussor clerici quando vitandus, 141—145. Quando vitandus potest credi absolutus? 146. Non licet communicare cum vitando nec civiliter, 188. An frequenter sit mortale, 198. Peccat graviter communicans in divinis aut in eodem crimine, 196. Quando incurrat etiam excommunicationem majorem, 199. Quando excusetur, 200. An excommunicatis danda extrema-unctio, 732. Excommunicatus an possit absolvi a culpis prius quam a censuris, 159. Excommunicatus an teneatur tollere impedimentum, 161. Excommunicatus an valide ministret sacramenta. 166—167. An aliquando licite, 169—170. Pœna excommunicati ministrantis, 171. An ab eo suscipientes etc., 172. Quid agendum, si excommunicatus vitandus vellet assistere missæ? 175. Excommunicatus an teneatur ad horas etc., 178. Si privatim cum alio recitet, ibid. in fine. Excommunicatus an sit inhabilis ad beneficia, 179. An ad dignitates, 180. v. *not. II.* An privetur fructibus, 183.

Excusare. Quæ excusent a censuris, 7, 42. An ignorantia, 43—44. Quid, si sit mortalis? 45. Quid, si crassa? 47. Si affectata? 48. An excuset metus, 49. v. 7.

Execratio ecclesiæ, 6, 368. v. 2. *ecclesia.* Execratio altaris, 369.

Execratorium juramentum quando est verum juramentum, 4, 140.

Executor. Qui possint esse executores testamenti, 4, 936. An possit exequi per alios, ib. v. *resp. 3.* An religiosus executor possit applicare legata suo monasterio, 937.

Exemptio et Exemptus. An nomine locorum exemptorum veniant monasteria, 1, 157. v. *non.* An monasteria regularium sint loca exempta, 7, 24.

Exercens turpia aut sæva est irregularis, 7, 456. ad 4.

Exercitium ordinis suscepti an sit necessarium etc. 6, 801. Ob exercitium ordinis sacri non suscepti incurritur irregularitas, 7, 359.

Exhæredatio et Exhæredare. Quando parentes possint exhæredare filios, 4, 948—949.

Exorcistatus ordo, 6, 735. Materia, 745. Officium, 805.

Expectare. Mutuans cum obligatione expectandi per longum tempus, 4, 760.

Expensa. An fur teneatur restituere cum majori expensa, 4, 598. et 677. An dominus possit retinere expensas factas in re a fure, 618. An adulteri teneantur expensas reficere hospitalibus, in quibus exponunt prolem, 656. Quid veniat nomine expensarum in societate, 906. An socius possit sibi deducere expensas itineris, ib. Cujus expensis, facto divortio, filii educandi, 6, 976.

Exponentes filios hospitalibus, 4, 656.

Expositio eucharistiæ, 6, 424. v. *refert.* An in ea possit dici oratio de sacramento in missa, 411. v. *probabiliter.* In missa solemni 40 horarum vel pro re gravi dicitur *Gloria* et *Credo*, d. 411. Ex qua causa possit fieri expositio, 424. v. *refert.* Prohibentur apponi tunc in altari statuæ, reliquiæ etc., ib. v. *notandum.*

Expositus an sit baptizandus, 6, 135. An sit irregularis, 7, 432.

Extasim patiens an satisfaciat missæ audiendæ, 4, 315.

Extraordinarius, vide **Monialis**.

Extrema-unctio quid sit, et quæ circa eam observandum, 6, 706. De ejus materia remota, 708. De proxima, 710. De forma, 711. Quibus ministranda, 712. An possit iterari in eadem infirmitate, 715. An danda post viaticum, 716. An pueris, 717. De ministro, 722—723. An liceat dare sine ministro adjutore, 724. Quomodo ministranda, 726. et seq. An danda petentibus, et an cum periculo vitæ, et an a simplici sacerdote, 729. De subjecto, 732. An graviter peccet negligens eam recipere, 733.

F.

Faber post annum nil petere potest Neapoli, 4, 516.

Fabrica. An legatum relictum fabricæ ecclesiæ possit expendi in alia, 4, 930. v. *dub. 9.*

Factor. An officium factoris vetetur clericis, 4, 838. v. *valde.*

Factum præsumitur rite factum, 1, 26. in fine.

Facultas dispensandi, vide **Dispensatio**. Facultas episcoporum ex cap. *Liceat*, 7, 74. et seq. Facultas Mendicantium circa censuras reservatas, 94—107. Data facultate absolvendi a papalibus, an possint absolvi casus bullæ cœnæ. 110. Data pro casibus bullæ, an possit absolvi hæresis, 112—113. An vicarius generalis episcopi possit dare facultatem audiendi confessiones contradicente episcopo, 558. Facultas præsumpta audiendi confessiones, 6, 570. De facultate in jubilæis circa censuras, 537. *qu. 8.* et 7, 111. et 115. Facultas s. pœnitentiariæ in casus, censuras, irregularitates, inhabilitates, vota etc., 7, 470.

Falsus. An censuratus remaneat absolutus, si falsus exposuit, 7, 132. Si falsæ sint causæ expositæ pro dispensatione matrimonii, 6, 1131. *not. 2.*

Fama. An ablatio famæ compensanda sit cum pecunia, 4, 660. Restitutio famæ, 988. An possit occidi aggressor famæ, 388. An liceat famam tueri, alterum infamando, 972. Quando debeat fama restitui, 991. An apud auditores mediatos, ib. v. *quæritur.* Quomodo fama restituenda, si

propalatum sit crimen verum, 992. Quid, si bona fide? 993. An tunc tenearis ad damnum, si famam non restituis, 994. An ad totum damnum, ib. v. *an autem*. Causæ excusantes a restitutione famæ, 997. Si judices rem oblivione deletam, 998. An possit compensari fama cum fama, 999. An tenearis famam pecuniis compensare, 1000. An infamatus possit sibi compensare cum pecunia, 1001. An excuset a restitutione famæ periculum vitæ vel propriæ infamiæ, 1002. Si infamatus remittat, et an liceat hæc remissio, 1003. Fama impedimenti an impediat matrimonium, 6, 999. Si famæ notitia privatim habeatur a judice, ib.

Familiares cardinalium et episcoporum possunt se conformare in officio, 5, 161. v. *juxta*. Familiares episcopi quando possint ab ipso ordinari, 6, 770. v. VI. *ut*.

Fames. An damnatus, ut fame pereat, teneatur sumere cibum oblatum, 5, 284.

Famulus et Famulatus. An liceat famulo armis tueri bona domini, 4, 385. Quæ cooperatio permittatur famulis, 3, 63. An comitari herum ad lupanar, 64. An comitari concubinam ad herum? ib. An deferre munera meretrici, 65. An aperire ostium meretrici, 66. An deferre scalam, ut dominus ascendat ad fornicandum, ib. *quær. 6.* et 4, 571. An scribere litteras amatorias, 3, 67. Ministrare carnes, 68. An liceat famulo cooperari domino usurario, 78. Famulus æquivocans, 4, 165. An dare eleemosynam de rebus domini, 519. Quæ vota famulorum possit dominus irritare, 240. An famuli coacti a domino excusentur laborando in die festo, 296. An excusentur famuli ab audienda missa, 327. Ad quid teneantur famuli erga dominos, 343. Ad quid, si non impediant furta rerum domini, 344. An famulus conductus discedendo possit petere stipendium, 345. An ægrotans teneatur supplere famulatum, 346. An famulo ægroto debeatur salarium et expensæ curationis, 864. An famulus elapso triennio possit salarium exigere, 347. Quid, si inserviat nulla statuta mercede? 348. Quando possit mercedem sibi compensare, 349. An famula peccans cum domino possit absolvi, 439. Famuli post duos menses a discessu nihil Neapoli petere possunt, 516. An famuli possint accipere salarium a debitis gravato, 694.

Famuli monasteriorum ubi communicare debent in paschate, 6, 240. v. 10. Famuli famulorum episcopi an possint ab eo ordinari, 780. v. *quæritur.*

Fascinatio naturalis, 4, 22.

Febris tertiana vel quartana an excuset a recitatione officii, 5, 155. An conjux laborans febri teneatur reddere. 6, 952. An laborans febri continua sit irregularis, 7, 409,

Feriarum tempore prohibentur solemnitates, benedictio etc. in matrimonio, 6, 983.

Ferrarius an in festo possit conflare ferros et calceare equos, 4, 300.

Festivus. Die festivo copula conjugalis an liceat, 6, 923.

Festorum observantia, 4, 263. Opera in festis vetita, 272. *dub. I.* Causæ excusantes ad laborandum in festis, *dub. II.* Opera in festis præcepta, *dub. III.* An sit obligatio audiendi missam in parochia, *dub. IV.* Causæ excusantes ab auditione missæ, *dub. V.* An peccatum in die festo sit sacrilegium, 4, 46. Festa quoad regna Neapolis et Siciliarum, 332. v. *hic refert.*

Feudus et Feudatarius, vide 4, 867.

Fictio. Stuprator ficte promittens matrimonium, 4, 642.

Fidejussio, vide 4, 912.

Fides. Quæ mysteria credenda ex necessitate medii, 3, 1—2. Quæ scienda ex præcepto, et an memoriter, 3. Fidei præceptum quomodo obliget, 5. Propositiones damnatæ. 6. De actibus fidei, 7. De opinione sequenda circa fidem, 10. Fides exterius confitenda, 11. An licet umquam positive fidem negare, 12. An liceat uti verbis ambiguis in confitenda fide. An tacere, an fugere. 13—14. An uti vestibus et signis infidelium, 15. An audire conciones eorum vel hæreticorum, 16. Quot peccata committit, qui negat plures articulos fidei? 2, 50. *Bona fides* in perceptione fructuum, 4, 502. Bona fides requisita in præscriptione, 504. Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei? 610. Si superveniat dubium nuptiis contractis in bona fide, 6, 904. Quid, si in dubia fide? 906. Si conjux audiat impedimentum a fide non dignis? 908. v. *secunda.* Quid, si ab uno fide digno? ib. v. *tertia.* Si alter conjugum convertatur ad fidem, 955. ad 2. et 957.

An requiratur, ut matrimonium sit initum bona fide, ut episcopus in necessitate possit dispensare in impedimento, 1124.

Filius. Filii tenentur præstare parentibus amorem, 4, 333. Reverentiam, 334. Obedientiam, 335. Obligatio parentum erga filios, 336. Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum, 338. Quando parentes possint exhæredare filios, 948—949. An valeat remissio patris occisi in damnum filiorum, 630. An filii possint accipere alimenta a patre debitis gravato, 695. Donatio inter patrem et filium, 724. Mutuum datum filiofamilias, 757. An restituendum lucratum ludo a filiofamilias, 872. Quantum filiusfamilias possit ludo exponere, 876. Filius negotians cum patre, 910. Quando filius prohibeatur fieri religiosus, 5, 66. Quando filii professi teneantur egredi ad subveniendum parentibus, 67. Parentes avertentes filios a religione, 77. An filius possit sibi compensare mercedem pro opera præstita in beneficium patris, 4, 544. Quale furtum filiorum sit grave, 543. *ibid.* Quando teneantur restituere parentibus, 546. An liceat vendere filios parentibus paganis, 6, 133. Si parentes contrahant sponsalia pro filiis tacentibus, 838. Si pro absentibus, 839. v. *dub. 2.* Filii nubentes parentibus insciis vel invitis, 849. Quando excusentur, ib. in fine v. *conveniunt.* An filii teneantur nubere, si parentes præcipiant, 850. Filii apud quem educandi facto divortio, et cujus expensis, 976. Filii expositi an sint irregulares, 7, 432.

Finis. An cesset lex cessante fine legis, 1, 199. An sit obligatio implendi finem donantis, 4, 734. Delectatio de malo proximi ob bonum finem, 2, 21. Veniale fit mortale ratione ultimi finis, 2, 60. Quid, si omittis missam ob ludendi finem? ib. Qui fines matrimonii liciti, 6, ex 881.

Fiscus. Impediens, ne fisco applicetur pœna, 4, 583. et 5, 237.

Fœmina utens veste virili, 3, 52. v. *si fœmina.* Quomodo excusentur fœminæ prægnantes vel puerperæ a missa, 4, 330. An, si sciant turpiter se concupisci, 3, 53. et 4, 351. An fœmina teneatur pati mortem potius quam violari, 4, 368. Occidens invasorem fœminæ consanguineæ, 391. Fœmina oppressa expellens semen aggressoris, 394. v. *dicunt.* Fœmina se ornans et faciem fucans, 425.

Fœmina pectus ostendens, 3, 55. v. *quæritur*. Fœmina quinquagenaria non excusatur a jejunio, 4, 1037. Vide alia v. Puella. Fœmina prægnans mortis damnata an debeat pati scissionem, ut baptizetur proles, 6, 106. v. *omnino*. An possit fœmina respondere in missa, 392. Si fœmina sit arcta et posset incidi sine periculo mortis, an valeat matrimonium, 1097. Quid, si matrimonio soluto fiat apta per secundas nuptias? 1098. An teneatur pati incisionem vasis, 1099. An claustri virginalis, 1100. Fœmina si percutiat clericum sollicitantem, 7, 275. in fine.

Fœtus. An aliquando liceat matri medicina expellere fœtum inanimatum, 4, 394. *quær. I.* An cum periculo abortus fœtus inanimati, ib. *qu. II.* Et quando fœtus censeatur animatus, *qu. III.*

Forense. Opera forensia vetita in festis, 4, 284. Unde sumatur in his gravitas materiæ, 307.

Forma quando dicatur mutari essentialiter, 6, 11. v. 3. Quando accidentaliter, ib. v. *forma*. Formæ et materiæ sacramentorum an omnes a Christo determinatæ, ib. 12. Forma baptismi, 108. Confirmationis, 167. Forma eucharistiæ, 220. Pœnitentiæ, ex 428. Extremæ-unctionis, 711. Ordinis, nempe diaconatus, 748. Presbyteratus, 749. Matrimonii, ex 897.

Formula ad impetrandam dispensationem in impedimento matrimonii, 6, 1147. Aliæ formulæ pro dispensatione in irregularitatibus, censuris, votis etc., vide in *praxi confessar.* 87. Formula exequendi dispensationem, 6, 1148.

Fornicatio an sit vetita de jure naturæ, 4, 432. Fornicatio sponsi cum alia an differat specie, 447.

Fragmenta hostiarum an possint sumi post missam, 6, 251.

Frater. Quando inter fratres censetur facta societas, 4, 907. *qu. V.* An sit obligatio relinquendi bona fratribus, 946. Et eos alendi, ib. Collatio bonorum inter fratres, 954. Obligatio fratrum ad invicem, 340. An teneantur dotare sorores, ib. An possit religionem ingredi relinquendo fratres in necessitate, 5, 70.

Fraus. Impediens a consecutione boni sine fraude, 4, 582. Cum fraude, 587. Assumens laborem in fraudem

jejunii, 4, 1045. Quando dicatur pœnitens discedere in fraudem reservationis, 6, 589. v. *quomodo.* Quando dicatur quis sumere habitum clericalem per fraudem, 827. circa finem.

Fructus. Quos fructus teneatur restituere possessor bonæ fidei, 4, 610. Quos possessor malæ fidei, 618. Fructus industriæ non sunt restituendi, 784. Beneficiarius non percipiens fructus, 664. Pœna non faciendi fructus quoad non recitantes officium, 1, 149. et 4, 663. Quid, si fructus non percipiat? 664. Quid, si omittat officium sine culpa? 665. Quid, si omittat officium primis sex mensibus? 666. Si beneficium sit tenue? 574. Quoad non residentes, 5, 126. Colligere fructus agrorum in die festo, 4, 298. v. *permittunt.* Ad quem spectent fructus rei venditæ, impleta conditione, 797. Ad quem fructus rei venditæ, sed non traditæ, 798. ibid. An pro fructu specialissimo liceat accipere stipendium, 6, 318. v. *hic.* An excommunicatus privetur fructibus beneficii, 7, 181. et 183. Pauper suspensus a beneficio an possit fructus retinere, 316. *dub. 1.*

Fugitivus a religione ad quid teneatur, 5, 79. An teneatur ad officium divinum, 142. v. *dub. 2.*

Furiosus, vide Amens.

Fur, Furtivus et Furtum. An fur teneatur restituere in solidum, si præsumat socium restituisse, 4, 579. v. *utrum.* An fur mittens restitutionem per virum fidelem teneatur rursus restituere, si illa pereat, 676. Quid, si ex præcepto confessarii faciat dicere missas? ibid. An liceat occidere furem, 383. An id liceat clerico aut religioso, 384. Fur consumens rem furatam in extrema necessitate, 520. v. *quær. IV.* Quid, si plures fures auferant plura parva, altero alterum nesciente? 535. Quid, si mutuo sciant? 536. Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius? 537. Quid, si quis furetur modicum post completam materiam gravem? 538. Quot peccata committat, qui centenis vicibus aufert centum aureos, animo centum furandi, 2, 44. An fur teneatur rem mittere domino cum quocumque suo damno, 4, 598. An cum majori, ibid. Accipiens a fure potente rem mixtam cum bonis suis, 611. Quid, si per illam acceptionem fur factus est impotens ad restituendum? 612. An do-

minus possit retinere expensas factas in re a fure, 618. Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa, 613. Quid, si apud furem pereat res, quæ apud dominum æque periisset? 620. Fur occidens agnum postea pluris valiturum, 621. Fur consumens rem tempore majoris pretii, ibid. Fur emens cum pecunia aliena facit suam, 799. Quid sit furtum, et quale peccatum, 4, 518. *dub. I.* De materia gravi in furto, *dub. II.* De furtis minutis, eod. *dub. II. et III.* De furtis factis diversis dominis, 534. Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus, ib. *qu. II.* De furtis domesticorum, 539. *dub. IV.* An furtum in ecclesia vel sacristia sit sacrilegium, 39. Famuli non impedientes furta ad quid teneantur, 344. Furtum rerum expositarum, 529. An aliquando ex furto levi oriatur obligatio gravis, 553. An furta minuta restituenda ipsis civibus aut pauperibus, 595. An in furto explicanda circumstantia aggravans, 6, 468. Furans clam a clerico an incurrat excommunicationem, 7, 275. Quæ sit furtiva susceptio ordinum, 7, 361. Irregularitas ob furtivam susceptionem, 7, 360—361. In furtis incertis s. pœnitentiaria potest remittere partem, 470. ad 10.

Futurus. Censura pro delictis futuris, 7, 49.

G

Gabella. Quis possit gabellas imponere, 4, 615. Conditiones justæ gabellæ. ib. *qu. II.* An fraudantes peccent et teneantur restituere, 616. Quid de rebus ad usum proprium et de pauperibus? ib. *qu. IV.* Quid in dubio de justitia tributi? 617. An creditor regis etc., ib. *qu. VI.* An emens mercem a defraudante etc., ib. *qu. VII.* Cui gabellario solvenda est gabella, an ei, qui tempore contractus, an ei, qui tempore traditionis rei extiterit, 4, 796.

Gemmam si projicias, credens valere decem, at illa valeat centum, 4, 613.

Generatio an liceat aliquando impedire, 6, 954.

Gentilitius contractus, 4, 812. v. *si in venditione.*

Gladium an liceat reddere occisuro, 3, 76. v. 2. *peccat;* sed vide veram sententiam, 4, 571. v. *secus.*

Gradus. Regulæ pro distinguendis gradibus, 6, 1029. Si exprimatur in petitione dispensationis tantum gradus remotior, 1136.

Gratia non expirat morte concedentis, 1, 193. Gratia, quam causant sacramenta, 6, 6. v. *not. V.* Ex opere operato et operantis, 3. et 6. v. *not. V.* Status gratiæ in ministro requisitus, 30—41.

Gratis et Gratuitas. Quid in dubio, an mutuatarius dederit aliquid gratis? 4, 761. *qu. II.* Debita onerosa restituenda prius quam gratuita, 689.

Gravitas materiæ, vide Parvitas materiæ.

Gula, quale peccatum, 2, 73. An liceat uti delectatione ciborum, ib. v. 1. De iis, qui evomunt, ut iterum comedant, ib. v. 2.; vide alia v. Ebrietas.

Guttæ calici adhærentes an consecrentur, 6, 215. Guttæ aquæ mixtæ cum saliva an frangant jejunium, 279. *dub. 2.*

H

Habitatio episcoporum ubi debeat esse, 5, 124. Habitatio parochorum, ib. v. *parochi.*

Habitus, Habituatus et Habitualis. Habitus clericorum, 5, 188. (sed fusius 6, 825.) Clericalis obligatio deferendi habitum, 6, 825. et 827. Suscipiens habitum clericalem in fraudem, 827. circa finem. An ordinandus habituatus possit absolvi, 63. *Habitualis* intentio quæ sit, 6, 15. Non sufficit in ministro sacramenti, 16. Sufficit vero in suscipiente, 81. v. *certum.*

Hæresis et Hæreticus. Quid sit hæresis, *dub. III.* 3, 19. Quis dicatur hæreticus, ib. v. 1. *non est.* Hæreticus quando teneatur recedere a sua secta, 9. Vetatur audire conciones hæreticorum, 16. Matrimonium cum hæretica, 19. v. 7. Quotuplex sit blasphemia hæreticalis, 4, 122. Quando denuntianda, 123. et 5, 252. An teneamur denuntiare hæreticos cum gravi damno, 5, 249. An hæreticos nobis propinquos, ibid. 250. An omnes suspectos de hæresi, 251. Hæreticus an valide absolvat in articulo mortis, 6, 560. Episcopi an possint absolvere ab hæresi

occulta, 7, 82—83. Quid, si hæreticus sit impeditus adire Romam? 84. An teneatur adire per epistolam, 89. An episcopus possit eum absolvere per alium, 90. An dispensare in irregularitate propter hæresim, 76. An ob hæresim conjux divertere debeat ab altero, 6, 974. An liceat contrahere matrimonium cum hæretico, 6, 56. et 1044. De matrimoniis in partibus hæreticorum, 1105.

Hæres et Hæreditas. An hæres teneatur ad vota defuncti, 4, 214. Hæres possessoris malæ fidei an præscribat, 512. et 516. Quibus hæredibus occisi facienda restitutio, 631. v. 11. An hæres rei capite damnati teneatur ad damna, 705. An hæres possit acceptare donationem mortuo donatario, 731. Hæres cui constat voluntas testatoris etc., 923. An transeat ad hæredes legatum relictum puellæ, ut nubat, 930. *dub. S.* Qui possint hæredes instituí, 943. De renuntiatione hæreditatis, 932—934.

Hasta. Venditio sub hasta variat pretium, 4, 808. v. *notandum 1.*

Hermaphroditus an sit irregularis, 7, 412.

Homicidium casuale in ordine ad peccatum, 4, 398. In ordine ad irregularitatem, ibid. v. *in ordine.* Vide alia v. Occisio. Per quale homicidium polluatur ecclesia, 6, 364. v. *per factum.* Homicidii crimen quando dirimat matrimonium, 1031—1037. Irregularitas ob homicidium *voluntarium*, 7, 366. Mandantes vel consulentes homicidium, 370—373. Cooperantes, 374—376. Ob homicidium *casuale*, 377. An episcopi dispensent in irregularitate ex homicidio voluntario, 391. Quid, si prorsus occultum? 392. An ex homicidio casuali, 393—395. An dispensent regulares, 396.

Honestas. De impedimento publicæ honestatis, 6, 1061—1064.

Honor ablatus quomodo restituendus, 4, 984. Quid, si clam fuerit ablatus? 985. Satisfactio præstanda pro honore ablato, 986. An semper sufficiat petitio veniæ, 987. An confessarius debeat semper monere de hac satisfactione, 988. An possit occidi invasor honoris, 381. et 388. An invasor consanguineæ, si fœmina consentit, 391.

Hora. De hora refectionis in jejunio, 4, 1016. Quid, si antevertas horam? ibid. v. *quæritur*. De hora matutini, 5, 174. Hora celebrandi. An liceat celebrare ante auroram vel post meridiem, 6, 340—345. Quænam sit in hoc parvitas materiæ, 346. Hora communicandi, 252.

Horæ canonicæ. Qui teneantur ad horas, 5, 140. An religiosi et moniales, 141. An profugi et ejecti, 142. v. *dub. 1.* et *dub. 2.* An sit obligatio recitandi in choro, 143. De obligatione beneficiatorum, 144. Quot peccata committat beneficiarius omittens horas, 145. Quid, si velit restituere fructus? ibid. *quær. II.* Gravis materia in omissione horarum, 146—147. An omissio horarum sit unum vel plura peccata, 148. Projiciens breviarium in mare, 149. Dubitans, an aliquid omiserit, 150. Horæ recitandæ I. juxta præscriptum breviarii Romani, 5, 160. II. Pronuntiatio vocalis debita, 162. III. Pronuntiatio integra, 164. IV. Pronuntiatio continuata, 166. V. Ordo, 169. VI. Tempus, 172. VII. Attentio, 175. De restitutione ob omissionem horarum, 4, 663—675. De privilegiis regularium circa horas canonicas, 5, 64. Quid, si obligatio horarum probabiliter sit impleta? 1, 29. et 4, 700. v. *limitant* et 5, 150. An satisfaciat missæ recitans horas, 4, 309. Vide **Officium.**

Horologiarii an excusentur a jejunio, 4, 1041.

Horologium, an liceat sequi ultimum ad communionem, 6, 282. An terminetur hora in primo ictu, ib.

Hospitale. An adulteri exponentes proles hospitalibus teneantur reficere expensas, 4, 656.

Hostia fracta vel maculata an liceat uti, 6, 204. Figura hostiæ, 205. An liceat uti hostia minori, ib. Quid, si decidat hostia consecrata? 250. Quid de fragmentis hostiarum? 251.

Hypotheca et Hypothecarius. Quid sit hypotheca, 4, 913. An creditores hypothecarii prius satisfaciendi, 690.

J

Jactantia de peccato commisso quot peccata contineat, 2, 26.

Idioma. Ignarus idiomatis excusatur ab integritate confessionis, 6, 479. v. *surdus.* Num teneatur uti interprete, ibid.

Idololatria quid et quotuplex, 4, 12—13. Adulterari pluries in scripturis significat idololatriam committere, 4, 162. v. *ad quæsitum.*

Jejunium et jejunus. De obligatione jejunii et de unica comestione, 4, 1004. De abstinentia a carnibus ac ovis et lacticiniis, 1005—1009. An liceat in sabbatis edere laridum, 1010. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis, 1011. An liceat pueris ministrare carnes, 1012. Nequeunt dispensati edere carnes et pisces, 1013—1014. Sancita in bulla *Benedicti XIV.*, 1015. De hora refectionis, 1016. De divisione prandii, 1017—1020. De potione lactis, 1021. De potione vini, cerevisiæ et limoniadis, 1022. De potione chocolatis, 1023. De collatiuncula vespertina, 1024—1029. Quæ sit materia parva in jejunio, 1030. Bis culpabiliter comedens in jejunio, ibid. Quid, si inculpabiliter? ibid. *quær. II.* Non tenetur ad jejunium dubitans, an expleverit 21. annum, 1, 32. Quid in dubio, an cœperit vel finierit hora jejunii? ibid. An dubius de jejunio possit communicare, 6, 282. De jejunio naturali requisito ad communionem, et quando frangatur, 277—282. Quibus casibus non jejunus possit communicare vel celebrare, 284—288. An sacerdos possit celebrare non jejunus ad dandum viaticum, 286. Non solvitur jejunium, si prius deglutitur ablutio quam particula ibi immissa, 288. v. *dicunt.*

Ignorantia, Ignorans et Ignorare. An detur ignorantia invincibilis circa præcepta naturalia, 1, ex 169. An ignorantia excuset a pœna legi annexa, 174. An ignorantes obligentur legibus, 153. Suadens damnificare ex ignorantia, 4, 564. Ignorantia sacerdotis privilegiati an det jurisdictionem alteri, ut absolvat a reservatis, 6, 568. Ignorantes reservationem Papæ an incurrant, 580. Quid, si sint episcopi? 581. Quid, si sit annexa excommunicatio? ib. *dub. 2.* Quid, si quis non advertat? 610. v. *objicitur III.* Ignorans votum castitatis in ordinatione an teneatur ad illud, 809. An ignorantia excuset conjugem ab impedimento petendi debitum, 1072—1074. Igno-

rantia legis an excuset a censura, 7, 43—44. An ignorantia non crassa, etsi mortalis, 45. An crassa, 47. An affectata, 48. An ignorantia legis excuset ab irregularitate, 350. An ignorantia pœnæ, 351. An ignoranti, se esse excommunicatum, valide conferatur beneficium, 182. Ignorantia crassa an excuset percutientem clericum, 275. v. *sic etiam.* Percutiens unum pro alio, ib. *dub. 3.* Ignorans inculpabiliter an monendus, si monitio non est profutura, 6, 609—618. et in *praxi confessar.* 8.

Illegitimus, vide Spurius. Illegitimus est irregularis, 7, 420. Quomodo legitimetur per matrimonium, 421—426. An sufficiat matrimonium potuisse fieri tempore nativitatis, 422. Quomodo legitimetur per professionem religiosam, 426. Quomodo per dispensationem Pontificis, 427. An filii expositi censeantur illegitimi et irregulares, 432. An princeps sæcularis possit legitimare etc., 433. Episcopus dispensat cum illegitimo ad ordines minores et beneficium simplex, 428. An ad canonicatum, 429. An possit cum illegitimo occulto, 430. An saltem ad ministrandum, 431.

Illiterati quando sint irregulares, 7, 401.

Imago obscœna, vide Pictura.

Imagines in altari an debeant benedici, 6, 393. in fin.

Immemor debiti donans, 4, 700. v. *quær. II.* Immemor voti, pœnitentiæ, juramenti et aliorum præceptorum ecclesiasticorum, si impleat, 1, 163. et d. 4, 700. v. *limitant.*

Impediens impleri conditionem voti, 4, 218. Non licet apponere impedimentum impletioni legis, 1, 152. et 4, 1045. Impediens sine fraude a consecutione boni, 4, 582. Impediens, ne pœna applicetur fisco, 4, 583. et 5, 237. Impediens alterum a bono sine fraude, sed ex odio, 584. Impediens, ne digno conferatur beneficium, 585. Impediens vi vel fraude alterum a bono, 587. Impediens precibus, ibid. v. *censent.*

Impedimentum dirimens superveniens quando solvat sponsalia, 6, 857—858. An sponsalia cum impedimento contracta sub conditione dispensationis, ea obtenta, per se valeant, 859. An liceat contrahere cum

dubio de impedimento, 901. An cum opinione probabili de insubsistentia impedimenti, 902. Quid, si probabilitas sit facti? ib. *qu. 3.* Quid, si dubium oriatur, nuptiis jam contractis? 903. An liceat petere, si nuptiæ sint initæ bona fide, 904. Quid, si adsit probabilitas tantum pro impedimento? 905. Quid, si sint initæ cum dubia fide? 906. In dubio positivo quid judicandum? 907. Si impedimentum audiatur a fide non dignis, 908. v. *secunda.* Si ab uno fide digno, ibid. v. *tertia.* Impedimenta dirimentia bene constituuntur ab ecclesia, 979. An hæc obligent infideles, 981. An possint constitui ab episcopis, 980. De impedimentis impedientibus, 982—1007. De impedimentis dirimentibus, 1008—1166. De obligatione denuntiandi impedimenta matrimonii, 994—999. Sponsi an teneantur impedimentum fateri, 1000. Cognito impedimento, quæ agere debeat parochus, 1001. Quid, si ipse solus noverit? 1002. Quid, si noverit solus episcopus? ib. *dub. 2.* Pœna contrahentium cum impedimento consanguinitatis vel affinitatis, 1077. Si impedimentum sit occultum, quomodo reconvalidandum matrimonium, 1109. An tunc requiratur assistentia parochi et testium, 1110. Quando impedimentum censeatur occultum, 1111. Quid, si parochus et testes tempore matrimonii erant conscii impedimenti? 1112. An in reconvalidando matrimonio uterque debeat scire nullitatem, 1115. Quid, si timeatur scandalum? 1116. Quomodo ab inscio impedimenti possit exigi consensus, 1117. et in *praxi confess.* 85. Quis possit dispensare in impedimentis dirimentibus, 1118. Si quis habeat impedimenta diversæ speciei etc., 1138. An tunc possint seorsim obtineri dispensationes, 1139. Si quis post dispensationem rursus cognoverit consanguineam sponsæ etc., 1140. Quid, si copula incestuosa habeatur post dispensationem ante matrimonium, 4, 452. Episcopi dispensant in omnibus impedimentis impedientibus, vel quæ nuptiis superveniunt, 6, 1126. An aliquando in dirimentibus, 1122. et seq. Vide alia v. Dispensare. De impedimento non petendi debitum, 1070. Qui possint in eo dispensare, 1076. Praxis confessarii circa dispensationes in impedimentis matrimonii, vide *praxim confess.* 84—85. Ad non petendum, 86.

Impeditus et Impedire. An impeditus adire su-

periorem, urgente necessitate, possit confiteri reservata inferiori, 6, 585. An tunc debeat confiteri etiam reservata, ib. v. *diximus 2.* Impeditus adire Romam potest absolvi ab episcopo, 7, 84. Qui dicantur impediti, 85—86. An teneantur postea se præsentare Papæ, si parti satisfecerint, 87. Qui dicantur perpetuo impediti, 88. An hi teneantur adire per epistolam, 89. An episcopus possit absolvere hæreticum impeditum per alium, 90. Quid de impeditis adire episcopum? 91. An hi postea teneantur eum adire, 92. Non impedientes percussionem clerici an incurrant excommunicationem, 268. Non impedientes homicidium an fiant irregulares, 376.

Imperfectiones dubiæ de veniali an aliquando possint esse materia confessionis, 6, 432. v. IV.

Impœnitens. An impœnitenti danda sit extremaunctio, 6, 732.

Impositio manuum secunda an requiratur in confirmatione, 6, 164. Impositio manuum an sit sola materia ordinis, 749. v. *tertia.*

Impotentia et Impotens. Impotentia ad servanda præcepta, 1, 176. Accipiens a fure impotente ad restituendum rem commixtam cum ejus bonis, 4, 612. Quid, si ab eo accipiat dona? 722. An impotens restituere in uno genere teneantur in alio, 627. Impotentia excusans a jejunio, 1033. An impotens vespere jejunare teneatur mane sumere solam collatiunculam, 1034. Sacerdos reddens se impotentem ad recitandum projiciendo breviarium, 5, 149. Impotens recitare officium ob infirmitatem, 154. Impotens recitare totum tenetur ad partem, 158. Impotens recitare solus an teneatur cum socio, ib. v. *item.* Conjux reddens se impotentem ad reddendum, 6, 942. De impotentia ad coitum dirimente matrimonium, 1095—1104.

Imprecatio malis hominibus, 2, 83. Imprecari alteri dæmonem, 4, 131.

Imprecationes, vide *praxim conf.* 36.

Imprimentes libros hæreticos incurrunt excommunicationem bullæ cœnæ, 7, 281. Imprimentes autem libros sine licentia incurrunt excommunicationem ex Tridentino, 209. ad 10. et 212.

Improportio corporum causans impotentiam, 6, 1095. Vide Fœmina.

Impubes an teneatur ad leges, 1, 155. v. *quæritur*. An incurrat pœnas ordinarias, ib. Vota impuberum possunt irritari a patre, avo et tutore, 4, 229. An a matre, 230. An vota puberum, 242. An teneatur ad communionem statim post usum rationis, 6, 301. v. *sed*. In qua ætate teneatur, ib. v. *sed hic*. An ad confessionem, 666. An possit absolvi in dubio de usu rationis, 432. v. IV. Si ordinetur, an teneatur ad castitatem, 810. Matrimonium inter impuberes an habeat vim sponsalium, 841. Inter impuberes quomodo solvantur sponsalia, 856. Quid, si sint jurata? ib. Quid, si parentes contrahant pro ipsis tacentibus? 838. Quid, si pro absentibus? 839. De matrimonio impuberum, 1065—1066. Impubes an possit loqui cum monialibus, 7, 240. Impubes percutiens clericum, 265.

Inadvertentia, vide Advertentia.

Incestus et Incestuosus. Quid sit incestus, et an differat specie, 4, 448. ac 6, 469—470. De incestu inter cognatos spirituales, 4, 450. An sit incestus copula cum filia spirituali, 451. An copulantes post dispensationem committant incestum, 452. An soli tactus inducant incestum, 453. et 469. An sodomia inter conjuges sit incestus, 469. Incestus consanguinitatis et affinitatis an specie differant, 6, 469. An gradus incestus explicandi in confessione, 470. Si conjux incestuosus petat, 945. et 949. In impedimento non petendi ob incestum qui possint dispensare, 1076.

Incisio. An fœmina arcta etc., vide Fœmina. Mederi cum incisione vetitum est monachis et clericis in sacris, 7, 384. ad 5. An beneficiatis, 385.

Incola, vide Domicilium. Incolæ Romani in jubilæo qui dicantur, 6, 536. ad 19.

Index. Quinam libri prohibeantur in indice, 7, 288. An carens digito indice possit eucharistiam ministrare, 6, 244. An celebrare, et an sit irregularis, 7, 408.

Indicia requisita ad inquirendum, 5, 199—200. Indicia requisita ad interrogandum, 266. An testes inepti faciant indicium, 262.

Indignus, vide Dignus. Indigno an sint ministranda sacramenta, 6, 43.

Indissolubilitas matrimonii, 6, 956. Quid, si infidelis nolit converti? 957. Matrimonium ratum solvitur per professionem religiosam, 958. An per dispensationem Papæ, 959.

Inductio ad malum an semper confitenda, 3, 46. et seq. Inducens alium ad turpia: obstrictus voto castitatis, 4, 457.

Indulgentia. An ob eam lucrandam sit necessaria confessio, 6, 519. Quid sit indulgentia, et quid ad eam requiratur, 531—534. Quotuplex sit indulgentia, 535. et seq.

Infamatus an possit pecuniis infamantis famam sibi compensare, 4, 1001. An teneatur infamator sic compensare, 1000., vide etiam 627.

Infamia et Infamis. Infamis nequit ordinari, 6, 784. et 7, 362—363., item 454. Quomodo tollatur irregularitas infamiæ, 7, 364.

Infantes infidelium an baptizandi, 6, 126. An possint confirmari, 178. An ordinari, 782. Vide Puer.

Infidelitas et Infideles. Quid et quotuplex infidelitas, 3, 17. Infideles non tenentur legibus ecclesiæ, 1, 153. An liceat in festis injungere servilia infidelibus, 4, 271. Filii infidelium an baptizandi, 6, 126. Si infidelis nolit converti, an fidelis possit transire ad secundas nuptias, 957. Matrimonia infidelium an sint dissolubilia, 897. v. *prob. 1.* et 957. An impedimenta dirimentia obligent infideles, 981.

Infirmitas et Infirmus. Quando excusentur infirmi ab audienda missa, 4, 325. Quomodo assistentes infirmis, 326. Infirmitas excusans a jejunio, 1033. Quando inservientes infirmis a jejunio excusentur, 1049. An religiosi obligentur præcepto assistendi infirmis morbo contagioso, 5, 40. v. *an autem.* Infirmitas excusans canonicos a residentia, 130. Infirmitas excusans a recitatione officii, 154. An excuset magna molestia, ib. *not. I.* An convalescentia, *not. II.* Quid in dubio, an infirmitas excuset? *not. III.* Quid in dubio, an possis recitare partem? *not. IV.* An excuset febris tertiana vel quartana,

155. Cum quibus infirmis in jubilæo possint opera commutari, 6, 538. Quibus infirmis ministranda extrema-unctio 712—714., item 732. An pueris, 717—720. An adulto statim post baptismum, 721. An possit iterari in eadem infirmitate, 715. An peccet graviter infirmus negligens hoc sacramentum, 733. Movens infirmum an fiat irregularis, si ob id ille moriatur, 7, 382. v. 4.

Ingressus et Ingredi. An peccent parentes cogentes filias ad ingressum in monasterium, 7, 212. Quando incurrant excommunicationem, ib. Quid, si causa educationis? ib. *dub. 1.* Quid, si inducant metu reverentiali? *dub. 2.* Quid, si cogant masculos? *dub. 3.* Quid, si impediant ingressum puellæ? ib. v. *insuper.* De excommunicatione in ingredientes monasteria monialium, 221 — 228. De ingressu medicorum et aliorum officialium, 226. Confessariorum, 227. An ingredientes teneantur statim egredi, 228. In mulieres ingredientes monasteria religiosorum, 230. Quæ excipiantur, 231.

Inhabilitas. An pœnæ inhabilitantes incurrantur ante sententiam, 1, 149. v. *pœnæ autem.* Inhabilitas ad celebrandum ob sollicitationem, 6, 705. An episcopus possit in ea dispensare, ib. Inhabilitas beneficiati excommunicati ad beneficia, officia etc. 7, 181. Et an etiam ad percipiendos fructus, 180. in fine et 183. Inhabilitas incestuosi ad petendum debitum, 6, 1070. Inhabilitas sacerdotis abutentis missa ad sortilegium, 705.

Inhonoratio, vide Honor.

Inimicus quando diligendus, 3, 28. Signa communia ipsi adhibenda, ib. An salutandus, ib. v. *quæritur.* Optans inimico diversa mala quot peccata committat, 2, 50. *qu. 5.*

Injuria remittenda inimico, 3, 29. An cum ea remittenda etiam vindicta publica, ib. Injuria, quæ sit materialis et quæ formalis, 4, 556. An in mutuo valeat pactum, ut desistatur ab injuria, 777. An, ut condonetur injuria, 778. Vide alia v. Contumelia.

Innocens. An teneamur tueri vitam, honorem, pudicitiam et bona innocentis, 4, 389. et seq. An aliquando liceat directe occidere innocentem, 393. An indirecte per abortum, 394. An judex possit damnare nocentem, qui

juridice est innocens, 5, 207. Quid, si noverit innocentem, at ille probatus sit nocens? 208. An fiat irregularis occidens aggressorem innocentis, 7, 388.

Inobedientia, vide Obedientia.

Inofficiosum. De donatione inofficiosa, 4, 740. De testamento inofficioso, 957.

Inquisitio et Inquirere. Quid judici servandum circa inquisitionem? 5, 197. Parochus tenetur inquirere mores subditorum, 4, 360. v. *dub. 2.*

Instrumentum. Instrumentorum traditio an sit materia essentialis sacramenti ordinis, 6, 750. A quo tempore incœpit esse, 749. v. *tertia* in fine.

Integritas confessionis materialis, 6, 465. Formalis, 479. Vide Confessio.

Intentio et Intendere. An in præceptis requiratur intentio eis satisfaciendi, 1, 163. et 5, 176. Quid, si impleat præceptum nolens satisfacere? 1, 164. et 5, 176. An requiratur intentio faciendi opus præceptum, 1, 165. Quid, si occisor intendat damnum eorum, qui ex liberalitate accepturi fuissent ab occiso? 4, 633. Quid, si intendat, ut homicidium imputetur alteri? 636. Intentio requisita ad horas canonicas, 5, 176. Quid, si recitans habeat intentionem non implendi? ib. Quotuplex est intentio? 6, 15. An in sacramentis ministrandis sufficiat habitualis vel interpretativa, 16. An actualis semper requiratur, 17. Sufficit virtualis, 18. An coacta sufficiat, 19. An requiratur interna, 20. et 23. v. *secunda*. An sufficiat intendere ritum externum, 20. et fusius 23. An faciendi, quod facit ecclesia, 21. An requiratur intentio explicita faciendi sacramentum, 22. Quid, si minister intendat facere, quod facit ecclesia, non credendo sacramentum? ib. et seq. et 25. v. 4. Quid, si positive intendat non conferre sacramentum? 22. Vel faciendi ritum non sacrum? ib. v. *præterea*. Quid, si habeat intentiones contrarias? 24. Qualem intentionem habere debeat ministrans sacramentum, 13. Qualem suscipiens, 78. et 81. Non sufficit neutralis, ib. Sufficit habitualis, ib. v. *certum*. Quid in pueris et amentibus? 80. Amentes et ebrii, qui antea habuerunt intentionem, 81. v. *utrum*. Interpretativa an sufficiat, 82. Intentio matrimonii requisita in occidente conjugem ad

inducendum impedimentum, 6, 1034. Explicanda copula incestuosa præhabita ex intentione obtinendæ dispensationis, 1134. Quid, si non ex tali intentione? 1135.

Intercessor simoniacus, 4, 64. Quid, si sit mediatus? 65.

Interdictum quid et quotuplex? 7, 328. Qui effectus, 333. Quis ferre possit et tollere, 337. Scientia legis an requiratur etc., 44. Si interdicantur cives vel civitas, 330. et 332. An eximantur ecclesiæ regularium, 330. Ab interdicto personali qui eximantur, 331. Interdicto clero an includantur regulares, clerici non beneficiati, ib. et seq.

Interrogare et Interrogationes. Quando et quomodo confessarii debeant interrogare rudiores, 6, 607. et in *praxi confess.* 20. Quomodo pueros, in dicta *praxi* 90. Quando et quomodo personas diversi status et officii, nempe sacerdotes, 49. Confessarios, 51. Parochos, 52. Episcopos, 53. Moniales, 54. Judices, 55. Medicos, 57. (signanter circa confessionem præcipiendam infirmis). Pharmacopolam, 58. Negotiantes, 59. Sartores, 60. Proxenetas seu venditrices, 61. Barbitonsores, et qui ornant caput mulierum, 62. Prudentia et obligatio confessarii circa interrogationes, 6, 629. Quid, si confessarius sciat peccatum, quod pœnitens negat? 630—631. An liceat interrogare de complice, 631.

Interpres. An ignorans idioma teneatur confiteri per interpretem, 6, 479. ad 3. An interpres teneatur ad sigillum, 647. ad 3.

Interpretatio legis, 1, 200. Interpretationes authenticæ an indigeant promulgatione, 1, 107. et 4, 1027. v. *hinc dicimus.* Interpretatio dispensationis, 1, 195.

Interpretativa intentio, vide Intentio. Interpretativa voluntas quæ sit, 6, 610. v. *objic. 4.* Quæ bigamia interpretativa et quotuplex, 7, 437—447.

Interruptio et Interrumpere. An matutinum possit separari a laudibus, 5, 167. An unum nocturnum ab alio, ib. An sit repetenda hora, si magna sit interruptio, 168. Causæ justæ interrumpendi officium, ib. v. *causæ.* Per quantum tempus in jejunio prandium non interrumpitur? 4, 1020. Quomodo interrumpantur actus

interni peccatorum, 2, 37. Quomodo actus externi, 41. An sacerdos debeat interrumpere missam, si inter celebrandum recordetur mortalis, 6, 262. v. *hic*. An aliquando liceat interrumpere missam, 352. An conjux possit aliquando interrumpere copulam, 954. v. 1. *licite*.

Interstitia quæ requirantur ad ordinationes, 6, 795. An in eis possit dispensare episcopus, ib. An episcopus beneficii, ib. et seq. et 775. Suscipiens eadem die duos ordines sacros est suspensus et irregularis, 796. An possit suscipi unus in sabbato, alter in dominica, continuato jejunio, ib. An dicta suspensio sit latæ sententiæ, ib. v. *sed*. An non servans interstitia incurrat suspensionem, ib. v. *dub. 2*. Quid, si quis eadem die suscipit minores et subdiaconatum? 797. An excuset consuetudo, ib. *dub. 1*. An tunc incurrat suspensionem, *dub. 2*. An regulares possint ordinari extra tempora, *dub. 3*. Et an in quovis festo duplici, *dub. 4*. Habens facultatem suscipiendi ordines sacros in tribus diebus festivis etc., 797. v. *notandum*.

Invasor, vide Occisio.

Inventa bona cui restituenda, 4, 603.

Inversio in officio, 5, 169. Quid, si fiat in choro? 171. Inversio in audienda missa, 4, 311. v. *quæritur*.

Invidia et ejus filiæ, 2, 72. An liceat narrare defectus naturales alterius ob excludendum eum ab amicitia etc., ibid. v. *an citra*.

Invitus in dispensatione, 1, 186. v. *10*.

Ira et ejus filiæ, 2, 79.

Irregularis fit diaconus solemniter baptizans sine commissione, 6, 116. Item quicumque clericus, ibid. *dub. 2*. An laicus, *dub. 3*. Idem dicitur de clerico ministrante eucharistiam sine commissione, 234. Irregularis nequit ordines suscipere, 7, 342. Neque exercere, ibid. ad 2. Neque accipere beneficia, ib. ad 3. et 343.

Irregularitas utrum incurratur in dubio, an fœtus abortivus fuerit animatus, 4, 396. An irregularitatem incurrat adulter occidens ob sui defensionem, 398. v. *in ordine*. An, qui occidit unum pro alio, 628. An canonici irregulares amittant distributiones et præbendas, 5,

130. v. *quæritur.* An sit censura, 7, 5. et 351. Quid sit et quotuplex, 341. Effectus, 342—343. Quomodo incurratur et tollatur, 344—355. Quid in dubio juris? 344--346. In dubio facti? 347. In dubio homicidii? ib. *dub. 3.* Vel animationis fœtus? *dub. 4.* An ad incurrendam irregularitatem requiratur culpa gravis, externa et consummata, 348. An scientia legis, 350. An pœnæ, 351. Irregularitates ex delicto sunt: I. Ob iteratum baptismum, 356. II. Ob violationem censuræ, 357—358. (Utrum autem incurrat irregularitatem, qui ordinatur irretitus censura, vide 6, 799. *dub. 3.* v. *utrum.*) III. Ob exercitium ordinis sacri non suscepti, 7, 359. IV. Ob malam susceptionem ordinum, 360—361. V. Ob infamia crimina, 362. et seq. VI. Ob homicidium aut mutilationem, 365. Qui possint in ea dispensare, 390. Irregularitates ex defectu sunt: I. Ex defectu animæ, 397—402. II. Corporis, 403—419. III. Natalium, 420—433. IV. Aetatis, 434. V. Sacramenti sive ob bigamiam, 435—453. VI. Infamiæ, 454. VII. Libertatis, 455—456. Hinc sunt irregulares servi, conjugati et curiales ib. VIII. Lenitatis, 457—469. Facultates s. pœnitentiariæ in dispensandis irregularitatibus etc., 470. Irregularitas ob iterationem baptismi, 6, 122. In jubilæo potest dispensari in irregularitate ob administrationem sacramentorum, 537. *qu. 8. dub. 2.* An in irregularitate propter hæresim possit dispensare episcopus, 7, 76. An incurrat irregularitatem, qui occidit ob defensionem sui vel innocentis, 388. An bonorum etc., 389.

Irritatio juramenti, 4, 189. Irritatio votorum, 227. et seq.

Iter et Itinerari. An liceat itinerari in die festo, 4, 275. Quando itinerantes excusentur a missa, 328. v. *excusatur.* Quando a jejunio, 1047. Quale iter ab eo excuset, ib. v. *sed dub. 1.* Quid de itinerantibus rhedis vel equis? ib. *dub. 2.*

Jubilæum. Quæ spectant ad jubilæum, vide 6, 537—538. Sancita a *Benedicto XIV.* pro jubilæo anni sancti, 536. An in jubilæo possit omitti injunctio pœnitentiæ, 519. An per confessionem invalidam in jubilæo auferatur reservatio, 537. *qu.* 2. Quid, si quis obliviscitur reservati? *qu. 4.* Quid, si confiteatur animo lucrandi

jubilæum, et postea non lucretur? *qu. 5.* Casus et censuræ, quæ absolvuntur in jubilæo, *qu. 8.* Confessio requisita, 536. ad 20.

Judaismus et Judæus. Communicatio cum Judæis, 3, 18.

Judex. De potestate et officio judicis, 5, 195—196. Judex circa inquisitionem, 197—201. Judex circa torturam, 202—204. Judex circa sententiam et pœnam, 205. An judex inferior possit relaxare vel minuere pœnam, ib. Quid, si sit supremus? ib. v. *dixi.* Quando judex legitime interroget, 266. Quando reus non teneatur respondere judici, 268. Judex debet sequi opinionem probabiliorem, 1, 47. et 5, 210. Quid, si possessor habeat jus probabile? ib. v. *qu. 2.* Judex tenetur dare tempus reo pro sumptione pœnitentiæ et eucharistiæ. 4, 379. Quando judices excusentur a jejunio, 4, 1049. v. 6. *excusantur.* Judicis auctoritas an requiratur ad dissolvenda sponsalia, 6, 878. An ad divortium, 968. Si divortium sit factum per judicem, an innocens possit revocare adulterum, 967. Judex si habeat privatam notitiam impedimenti matrimonii, 999. Judex promittens reo libertatem, si filiam ducat, 1050—1053. Monitio censuræ facienda a judice, 7, 56. in fine. Si judex jubeat sub censura restitutionem, ad quam probabiliter non teneris, 68. Judex in causa mortis fit irregularis, 468. ad 1). An fiat irregularis confessarius monens judicem in particulari, ut reum morte plectat, 464. Interrogationes a confessario faciendæ judicibus, in *praxi confess.* 55.

Judicium. Judicium temerarium quando est mortale? 4, 962. Quomodo discernatur judicium a suspicione, 965. De judicio requisito ad jurandum, 145. Judicia vetantur in ecclesia, 37. Requisita ad judicium forense, 5, 192. Judicium peccatorum efformandum a confessario, 6, 500. Qui judicio concurrunt ad mortem rei, sunt irregulares, 7, 461. Modo 1) Cooperentur. 2) Active, 462. 3) Efficaciter, 463. 4) Proxime, 464. 5) Per actionem ex natura sua ad id ordinatam, 466.

Jumentum. An liceat in festis ducere jumenta onusta, 4, 276.

Juramentum. Quid sit, vide *summar.* 4, 133. Quæ

sint vera juramenta, 134. An dicere: *per conscientiam meam*, vel: *animæ meæ*, 135. An dicere: *Juro, ita esse*, 136. An dicere: *Tam verum est, quam sol lucet;* vel: *verum sicut evangelium*, 137. An jurare per creaturas, 138. Quotuplex sit juramentum, ib. *dub. II.* An et quando sit licitum jurare, *dub. III.* An in juramento liceat uti æquivocatione, *dub. IV.* Quæ et quanta sit obligatio juramenti promissorii, *dub. V.* Quando quis excusetur ab impletione juramenti promissorii, *dub. VI.* De irritatione, dispensatione, commutatione et remissione juramenti, *dub. VII.* Appendix de *adjuratione*, 193. An possit revocari donatio jurata, 4, 727. An victus ludo vetito, si juravit etc., 892. Juramentum medicorum quoad confessionem infirmis intimandam, 6, 664. et 4, 182. et in *praxi confess.* 57. An censuratus debeat præstare juramentum non reincidendi, 7, 129. Facultas s. pœnitentiariæ in juramenta, modo non sit in favorem alterius, 470. ad 13).

Jurisdictio probabilis in pœnitentia et matrimonio, 1, 50. Jurisdictio ex errore communi etc., 6, 572. Quid sit, et qui habeat ordinariam, 557. An habeat vicarius contradicente episcopo, 558. Qui habeant delegatam, ib. v. *delegata.* An expiret morte delegantis, 559. An hæretici et excommunicati valide moribundos absolvant, 560. An quilibet sacerdos, 561. Quando delegatus potest jurisdictionem subdelegare, 566. Improbitas sacerdotis an det alteri jurisdictionem, 568. An inscitia, ib. An valeat jurisdictio præsumpta, 570. An dubia et probabilis, 571. An error communis det jurisdictionem, 572. An liceat absolvere cum jurisdictione probabili, 573. An consuetudo det jurisdictionem, ib.

Jus. Quid est jus in re et jus ad rem? 4, 486. An liceat vendere jus sepulturæ, 71. An liceat locare jus mendicandi, 861. An observantia dominicæ sit de jure divino, 265. An Papa possit dispensare in præceptis juris divini, 1, 189. (et fusius 6, 1119.) Presbyteri etc. juri civili aut medicinæ studentes, 5, 132. circa finem v. *idem.* Jus idem currit, ubi eadem est ratio, 7, 84. sub finem.

Jusculum ex herbis an permittatur in cœnula, 5, 1029. v. *probabiliter.*

Jus patronatus, quid et quotuplex, 5, 87. An sit simonia vendere jus patronatus, 4, 71. An jus sepulturæ. ib. v. *notandum.*

Justitia quotuplex est? 4, 486. Cujus justitiæ læsio obliget ad restitutionem, 547. De justitia requisita ad jurandum, 146. An defectus justitiæ in juramento assertorio sit mortalis, ib. v. *hoc.* Quid de dicentibus: *Per Deum te occidam?* ib. v. *notandum.*

L

Labor et Laborans. Laborantes qui excusantur in festis? 4, 289. An liceat laborare pro magno lucro, 301. An ob illud omittere missam, 332. Labor excusans a jejunio, vide 1041. An excusentur assumentes laborem in fraudem jejunii, 1045. An laborantes sine justa causa, 1046. An laborantes ob rarum lucrum, ib.

Lactantes excusantur a jejunio, 4, 1033.

Lactatio an impediat petitionem vel redditionem debiti conjugalis, 6, 911.

Lacticinia. De abstinentia a lacticiniis in quadragesima, 4, 1006. In dominicis ejusdem, 1007. Quid de jejuniis extra quadragesimam? 1009. Quinam excusentur ab hac abstinentia, 1008.

Laicus. Non possunt laici sepeliri in ecclesia monialium, 5, 62. An laici repellantur a testificando contra clericos: et an e converso, 261. Laicus ministrans baptismum in mortali, 6, 32. Si contrahis nuptias in mortali, an pecces graviter, ex quo ministras, ib. An laicus possit aliquando dare viaticum, 84. et 237. v. *deinde.* An dare sibi ipsi, ib. *qu. II.* Baptizans solemniter an fiat irregularis, 116. *dub. 3.* An liceat dare laico hostiam vel partem ejus, 245. ad 3. Laicus an possit tangere vasa et vestes sacras, 382. An in necessitate audire confessionem, 540. An absolvere a censuris, ib. in fine. An teneatur confiteri quamprimum post communionem, si etc., 268.

Lapis consecratus, 6, 369.; vide **Altare.** De lapidibus ecclesiæ dirutæ, 371. v. 6. *partes.*

Laridum. An liceat edere laridum, cui permittuntur lacticinia, 4, 1010.

Latinus si celebret in fermentato, 6, 202. Si transeat per Græciam, 203. An possit in fermentato ad dandum viaticum, ib. *dub. 2.*

Laudans, vide Palpo,

Lectio, Lector et Legere. Lectio obscœnorum quando est mortalis? 4, 426. An lectores excusentur a jejunio, 4, 1049. v. 5. *excusantur.* An satisfacias officio, si legens te non audias, 5, 163. Quale peccatum legere litteras alienas, 2, 70.

Lectoratus ordo, 6, 735. v. *singuli.* Materia, 745. Officium, 805.

Legatarius et Legatum. An legatarius possit sibi compensare legatum ex testamento nullo, 1, 100. v. *quæro.* An legata pia in testamento nullo solvenda, 4, 922. et 925. An legatum relictum puellæ, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa, 930. An legatum relictum civibus possit dari extraneis, ib. *dub. 2.* An legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles, ib. *dub. 3.* An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari nuptis sine dote, ib. *dub. 4.* An legatum puellis nupturis possit dari viduis, ut nubant, ib. *dub. 5.* An legatum virginibus nupturis possit dari corruptæ, ib. *dub. 6.* An legatum puellæ, ut maneat virgo, debeatur ei, si nubat, ib. *dub. 7.* An legatum puellæ, ut nubat, transeat ad hæredes, ib. *dub. 8.* An legatum relictum fabricæ ecclesiæ possit expendi in alia etc., ib. *dub. 9.* Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus, ib. *dub. 10.* An religiosus executor testamenti possit legata applicare monasterio, 4, 937. Legatum relictum puellæ, ut nubat cum uno, et illa nubat cum alio, 6, 853. *qu. 4.* Quid, si relictum sit, ut non nubat, et illa nubat? ib. *qu. 5.*

Legislator an teneatur suis legibus, 1, 154.

Legitima. An pater possit lædere per vota legitimam filiorum, 4, 215. Quæ sit legitima hæredibus necessariis debita, 947.

Legitimatio ad ordines sacros per matrimonium,

7, 421 — 425. Per professionem religiosam, 426. Per dispensationem Papæ, 427. An episcopus etc., 428—431. Filii expositi an sint illegitimi, 432. Princeps legitimat ad sæcularia, 433.

Legumina an permittantur in cœnula, 4, 1029. v. *probabiliter.*

Lenitas. Qui sint irregulares ex defectu lenitatis, 7, 457. An possint in eo dispensare episcopi, 469. An regulares, ib.

Lepra an impediat usum matrimonii, 6, 909. *dub. 1.*

Leprosus an possit celebrare, et an communicare, 6, 275. An sit irregularis, 7, 411.

Lex. Quid sit lex, 1, 90. Quotuplex est præceptum? 101. Quinam possint ferre leges, 104.; ubi vide 106. de obligatione declarationum S. C. et legum civilium, ib. v. *quæritur 2.* Dissertatio de potestate Pontificis, 110. De acceptatione legis, 136. An præcepta humana obligent sub peccato, ibid. *dub. IV.* Quinam subjiciantur legibus, ib. *cap. II. dub. I.* An peregrini teneantur legibus sui domicilii, ib. *dub. II.* An peregrini et vagi teneantur præceptis locorum, ubi morantur, ib. *dub. III.* An peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco moræ, ib. *dub. IV.* An præcepta debeant impleri in gratia, vide *cap. III. dub. I.* An requiratur intentio satisfaciendi, ib. *dub. II.* et 4, 176. An satisfaciat faciens opus animo non satisfaciendi, ib. *dub. III.* An requiratur intentio faciendi opus præceptum, ibid. *dub. IV.* An uno actu possit satisfieri duplici præcepto, vel diversis actibus eodem tempore, ib. *dub. V.* An, qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata, ibid. *dub. VI.* et 2, 33. Quæ excusent a transgressione præcepti. An ignorantia, 1, 168. An metus, ibid. *cap. IV. dub. II.* et 3, 51. An impotentia, ib. *dub. III.* An dispensatio, ib. *dub. IV.* An leges ecclesiasticæ aboleantur per præscriptionem decennii, 1, 139. v. *limitant 2.* Ubi eadem est ratio legis, eadem currit dispositio, 7, 84. sub finem. Lex posterior quando deroget privilegiis, 6, 556. v. *quæritur.* Lex perniciosa non obligat, 613. Legis ignorantia an excuset a censura, 7, 43—44. An ab irregularitate, 350.

Libellaticus contractus, vide 4, 868.

Libellus famosus, 4, 995.

Liber baptismi quid probet, et quomodo conficiendus, 6, 145. v. *circa autem.* Appendix sive Dissertatio *de justa prohibitione librorum*, vide in fine lib. 3. post n. 80. Libros hæreticorum legentes etc. quando incurrant excommunicationem bullæ, 7, 281. Quid, si legas librum infidelium? 282. Quid, si ad confutandum hæreticum? 283. in fine. Si legas librum referentem verba hæreticorum? 286. Si scholia? ib. *quæritur.* Quid, si incidenter ponatur hæresis, 287. Qui libri vetantur in indice, 288—289. Qui libros prohibeant, 290. Legens ex curiositate cum licentia, 291. An liceat legere, cui non sit periculum, 1, 199. v. *utrum* in fine. Legens procœmium, 7, 292. Audiens legere, ibid. Legens scripturam brevem vel manuscriptum, 293. An parvam materiam, 294. Retinens parvo tempore, 295. An excuset ignorantia, 296. Si scias prohibitionem ex viro probo, ib. Deponens librum apud alium, 298. Comburens, 299. Excommunicantur imprimentes, mandantes etc. libros sine licentia, 209. ad 10. et 212. ad 1.

Libertas respectu ad matrimonium, 6, 1017. Respectu ad irregularitatem, 7, 455—456.

Licentia. An licentia præsumpta excuset religiosum, 5, 18. Religiosus per licentiam generalem expendens in usus vanos, 29. et 31. et 4, 873. An talis licentia sit invalida, 5, 30. An prælatus possit dare licentiam exponendi pecuniam ludo, 32. An excuset licentia petita et injuste negata, 33. Accipiens a religioso sine licentia, 34. Religiosus vovens sine licentia, 48. An valeat licentia data a prælato inferiori, si a majori fuerit negata, 50. v. *quæritur.* De licentia parochorum abessendi, vide Residentia. Licentia injuste negata, 6, 576. v. *idem.* Licentia non expirat morte concedentis, 787. v. *not. 2.* Licentia ordinandi potest esse oretenus, 788. *not. 12.* Licentia præsumpta ad assistendum matrimonio, 1088. Licentia requisita ad ingredienda monasteria monialium, 7, 222—228. Licentia colloquendi cum monialibus, 232—243. Si quis committit reservatum in con-

fidentiam licentiæ, 6, 601. An licentia pro reservatis valeat etiam pro commissis post licentiam, ib. *qu. 4.*

Ligamen dirimens matrimonium, 6, 1060.

Ligna. De lignis ecclesiæ dirutæ, 6, 371. v. 6.

Lignans in sylva aliena, 4, 529.

Limina Apostolorum. An canonici ad limina missi excusentur a residentia, 5, 130. v. *item.*

Limonias. An liceat potus limoniadis in jejunio, 4, 1022. v. *qu. II.*

Lineas consanguinitatis vide 6, 1029—1030.

Lis in beneficio an possit ab episcopo componi, 4, 78.

Litaniæ. Obligatio recitandi litanias, 5, 161. An litaniæ possint pridie recitari, 174. *qu. III.*

Litteræ. Quale peccatum litteras alienas aperire et legere, 2, 70. An liceat litteras dilaceratas colligere et legere, ibid. v. 6. Litteræ dimissoriales, vide Dimissoria.

Littus. Audientes missam in littore, 4, 319. v. *probabile.*

Locatio et Locator. Quid sit locatio, 4, 857. An liceat locare domum meretrici. 3, 70. Locatio bonorum ecclesiasticorum, 5, 187. *nota VII.* An liceat locare jus mendicandi, 4, 861.

Locus. Qualis locus dicatur sacer, 4, 460. E quo loco possit audiri missa, 312. In quo loco debeat fieri solutio in contractibus, 678. An liceat dicere officium in locis immundis, 5, 179. Locus baptizandi, 6, 144. Locus confirmandi, 174. v. *quær. 2.* Locus celebrandi missam, 356—359.; vide Episcopus et Oratoria. Quid, si ecclesia sit polluta? 361.; vide Ecclesia. Locus ordinationis, 798. De loco indebito ad actum conjugalem, vide 4, 458.

Lucrum. An magnum lucrum excuset ad laborandum in festis, 4, 301. An excuset a missa, 332. An a jejunio, 1046. in fine. An liceat mutuare ob spem lucri, 762. An in mutuo possit exigi lucrum cessans, 768. Et quot conditiones requirantur, 769. An liceat ab initio pacisci de lucro, 770. Quid, si aliam substituas pecuniam? 771.

Quid, si dicas: *Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?* 772. An peccet graviter ludens ob lucrum, 886. Quomodo dividendum lucrum inter socios, 907. v. *quær. II.*

Luctus quomodo excuset a missa, 4, 330.

Ludus et Ludere. De contractu ludi, 4, 871. Juramentum non ludendi, 178. De ludo vetito laicis, 883—894. De ludo vetito clericis, 895—900. De ludo vetito religiosis, 901. An iis vetetur ludus chartarum, ib. De ludo vetito episcopis, 902. An omnes hi prohibeantur assistere ludis vetitis, 903. An prælatus possit dare licentiam aliquid ludo exponendi, 5, 32.

Lumen in administratione eucharistiæ, 6, 241. et 245. Coram eucharistia in tabernaculo, 248. In celebratione missæ, vide Candelæ.

Lunatici, vide Epileptici.

Luxuria quid sit, et quæ ejus filiæ, 2, 71.

M

Maceratio. An liceat macerationibus vitam sibi minuere, 4, 371.

Magia quid sit, 4, 14.

Magister. Obligatio magistrorum, 4, 362. An canonici magistri docentes excusentur a choro, 5, 132. An parochi, ibid. v. *an autem.*

Major excommunicatio quos effectus habeat, 7, 157. A quo possit absolvi, 69. Vide Excommunicatio.

Maledictio et Maledicere. Maledicere creaturis, 4, 129. Maledicere toti mundo, ib. v. *sed hic.* Maledicere diabolo, ib. Maledicere mortuis et fidei, 130. Maledictio in homines, 2, 83. Vide etiam *praxim confess.* 27—31.

Maleficium et Maleficus. Maleficium quid et quotuplex? 4, 23. Quæ remedia liceant, 24. An liceat petere a malefico ablationem maleficii cum alio maleficio, 25. Malefici sunt excommunicati, 27. Quomodo confessarius gerere se debeat cum maleficis, 28. Maleficium inducens impotentiam usus matrimonii, 6, 1096.

Malum. An liceat suadere minus malum ad vitandum majus, 3, 57. An liceat delectari de malo proximi ob bonum finem, 2, 21. Item de desiderio, ibid. Optans diversa mala inimico, 50. v. *qu. 5.*

Mandans et Mandare. Mandans circa restitutionem, 4, 558. Mandans tenetur ante alios restituere, 580. v. 4. *si actio.* Mandans pluribus famulis per horam laborare, 306. Mandans homicidium per assassisinos, 363. An censura in homicidas incurratur a mandantibus, 7, 36. An censura in mandantes incurratur effectu non secuto, 37. et 39. In dubio, an mandatum induxerit, d. 39. Mandantes percuti clericum, 266.

Manifestans. Non manifestans quando teneatur restituere, 4, 573.

Manus. Manuum impositio, vide Impositio. Manuum injectio quid intelligatur, 7, 272. et seq. Carens manu an sit irregularis, 408. Quid, si careat digitis aut pollice aut indice? ibidem.

Manuscripta sunt propria religiosorum, 5, 14. v. *quæritur hic.*

Mappa triplex requisita ad missam, vel una cum altera duplicata, 6, 374—375. An debeat esse benedicta d. 375. *dub. 2.* An debeat esse ex lino, *dub. 3.*

Mariæ Virginis conceptio, vide 7, 244.

Maritus an possit irritare omnia vota uxoris, 4, 234. An uxor vota mariti, 235. Quid, si voveant invicem castitatem? 236. An uxor teneatur sequi domicilium mariti, 353. Quomodo maritus peccet in uxorem, 356. De furto maritorum, 439.

Martyrium. An liceat ad martyrium se offerre, 4, 32. An sit sacramentum, 6, 5. v. 5. An remittat culpas sine contritione vel charitate, 98. Quando conferat gratiam, 99. An sint martyres peste morientes in obsequio infectorum, 100. An liceat se offerre martyrio vel se prodere fidelem per abstinentiam a carnibus, 101.

Mater quæ vota potest irritare, 4, 230. An liceat matri sumere medicinam ad expellendum fœtum inanimatum, 394. An cum periculo abortus fœtus animati, ib. *qu. II.* An mater adultera teneatur manifestare, prolem

esse spuriam, 4, 653. An spurius teneatur credere matri asserenti, illum non esse legitimum, 654. Mater optans mortem filiæ difficulter nupturæ, 2, 22. An debeat pati incisionem, ut baptizetur proles, 6, 106. v. *omnino.*

Materia sacramentorum, 6, 12. An liceat uti materia dubia, 29. De materia baptismi, vide 102. Confirmationis, 162. Eucharistiæ, 194. Ordinationis, 739. Matrimonii, 880.

Materiæ parvitas. In quibus non detur parvitas materiæ, 2, 56. Parvitas materiæ non datur in re venerea, 4, 415. An detur in delectatione sensitiva, 416. Non datur in simonia, 50. An detur in juramento promissorio, 173. Parvitas materiæ in laborando die festo, 305. Parvitas materiæ in auditione missæ, 310. In esu carnium, 1029. v. 3. *in confessione.* Parvitas materiæ in jejunio, ib. In omissione recitationis officii, 5, 146—147. Quando res levis evadat gravis ob circumstantiam, 1, 142. An peccet graviter vovens dare mille aureos, et tres retinens, 2, 58. Quæ sit parva materia in obligatione dandi pauperibus fructus beneficii, 4, 491. v. *qu. IV.* Parvitas materiæ in furto, 526. et seq. Quid, si furta sint minuta? 530. v. *docent.* Quid, si fur restituat parvam materiam, complentem gravem? 531. Furans parum reliquiæ sacræ, 532. An ex parvo furto possit oriri obligatio gravis, 553. Votum in materia parva, 211.

Matrimonium cum hæretica, 3, 19. v. 7. An possit aliquid accipi pro dispensatione matrimonii, 4, 96. An in dubio de valore matrimonii possit peti aut reddi debitum, 1, 33. (sed fusius 6, 903.) Ad quid tenetur stuprator ficte promittens matrimonium, 4, 642. v. *qu. I.* Quid, si non stet per ipsum? 647. De essentia matrimonii, 6, 879. De materia matrimonii, 880. De forma et ministro, 897. Ob quos fines liceat nubere, 881. De matrimonio per procuratorem, 885., 886. et 899. De consensu requisito, et an verba requirantur, 887. De consensu conditionato, 890. In quo differat conditio a causa, modo etc., 895. Matrimonii usus, vide Debitum. An liceat contrahere cum dubio de impedimento, 901. An cum probabilitate, quod non adsit impedimentum, 902. Quid, si probabilitas sit facti? ibid. *qu. 3.* Contrahens in mor-

tali, 32. v. *infertur 2.* et 884. Sacerdos assistens in mortali, 40. et 899. Assistens matrimonio publici peccatoris, 54. An liceat nubere cum excommunicato vel peccatore, 55. An cum hæretico, 56. et 1044. Matrimonii simulatio, 62. Contractum coram parocho reluctante, 899. In reconvalidatione non requiritur assistentia parochi, ib. et 1112. An verba: *Ego vos conjungo*, requirantur sub gravi, d. 899. in fine. An dicta verba sint de essentia, 897. v. *probatur 3.* Quid faciendum confessario in matrimonio contrahendo, si cognoverit impedimentum? 612. Quid, si omnia sint parata? 613.

An sponsalia solvantur omnino per matrimonium cum alia, 6, 875. An conjux teneatur credere alteri asserenti, se ficte consensisse, 908. Quid, si quis audiat impedimentum a fide non dignis? ib. v. *secunda.* Quid, si ab uno fide digno? ib. v. *tertia.*

De matrimonio impuberum, 1065—1066. Vagorum, 1089. Militum, 1090. Peregrinorum, carceratorum, ægrotorum et puellarum in conservatoriis detentarum, 1091.

In matrimonio rato an possit Papa dispensare, 897. v. *prob. 1.* et 959. Ratum solvitur per professionem religiosam, 958. Ex matrimonio nullo an oriatur impedimentum publicæ honestatis, 1062. An ex clandestino, 1064. Matrimonium nullum quando et quomodo revalidandum? 1109. De dispensatione impedimenti, 1118. et vide verbo Dispensatio.

Quomodo legitimentur filii per subsequens matrimonium, 7, 421. Si per nullum, 424. Si per clandestinum, 425. An sufficiat, matrimonium potuisse fieri tempore nativitatis, 422.

Matutinum an possit separari a laudibus, 5, 167. Et an tunc dicenda sit oratio, ib. An in matutino possint nocturni separari, ib. Qua hora possit dici matutinum, 174. An matutinum defunctorum possit pridie recitari, ib. v. *qu. II.* Matutinum recitare post missam an sit mortale, 6, 347. Quid, si missa sit conventualis et solemnis? 348. Dum cantatur matutinum, nequit dici missa in altari majori, 424. ad 9.

Mederi cum incisione vel adustione vetitum monachis et clericis in sacris, 7, 384. ad 5. An beneficiatis, 385.

Mediator, vide **Intercessor**.

Medicinam respuere in morbo levi, 4, 30. et 32. An ad servandam vitam teneamur uti medicina extraordinaria vel nimis dura, 372. Presbyteri etc. medicinæ aut juri civili studentes, 5, 132. circa finem. v. *idem*.

Medicus. Obligatio medicorum, 5, 291. Medicus tenetur sequi opinionem tutiorem, 1, 44. Quid, si non appareat remedium certum? 45. Quid, si desperetur de salute infirmi? 46. De juramento medicorum non visitandi infirmos etc., 4, 182. et 6, 664. Medicus prævidens pollutionem etc., 4, 483. Quando medicus excusetur a jejunio, 1049. v. 6. *excusantur*. Tenetur monere infirmos de confessione, 6, 664., item 4, 282., item in *praxi conf.* 57. Medicus si neget mederi, nisi ducas filiam, 6, 1053. De licentia danda medico ad ingrediendum monasterium monialium, 7, 226.

Medium. An mysteria Trinitatis et incarnationis credenda de necessitate medii, 3, 2. An oratio sit necessaria necessitate medii, 4. in initio. An explicanda omnia media posita ad peccandum, 2, 42.

Melioramenta facta in re a fure an possit dominus retinere, 4, 618. Si res data tibi ad vendendum sit a te meliorata, 825. v. *bene*.

Membrum mutilans fit irregularis, 7, 378—381. Quid veniat nomine membri, 379. An dispensent episcopi, 381. An sit irregularis, cui deest membrum, nempe nasus aut oculus, 410. Quid, si auriculæ? ib.

Mendacium in confessione an et quando sit veniale, 6, 496. Quando mortale, 497.

Mendicantes et Mendicare. An liceat locare jus mendicandi, 4, 861. An Mendicantes excusentur a jejunio, 1033. v. 2. *excusantur*. An possint absolvere sæculares a reservatis ab episcopis, 6, 599. v. *Mendicantes*, et 7, 98. An autem a papalibus, vide ib. et 7, 96. An a casibus reservatis episcopis a jure, 99. Quid autem possint erga suos subditos, 101. An possint dispensare in voto castitatis ad petendum debitum, 6, 987. v. *an autem*. An ad contrahendum matrimonium, 1128. An absolvere percussorem clericorum, 7, 107. In quibus irre-

gularitatibus possint dispensare, 355. An in homicidio ex delicto, 396. An in homicidio ex defectu, 469. in fine. An ex defectu animæ, 400. in fine. An corporis, 414. in fine. An in dubio declarare, ib. An dispensare in irregularitate ex defectu natalium, 354. et 426. Vide alia verbo Regularis.

Menstruum. Tempore menstrui an liceat conjugi petere, 6, 925. An reddere teneatur, 952.

Mentalis. An peccatum mentale in ecclesia sit sacrilegium, 4, 43. Simonia mentalis, 67. Restrictio mentalis, 152. Usura mentalis, 761.

Mercator æquivocans etc., 4, 164. De obligatione mercatorum, 5, 292. Vide alia v. Monopolium.

Mercatus prohibetur in ecclesia, 4, 37. An liceat mercatus in die festo, 286.

Meretrix. An possint permitti meretrices, 4, 434. An liceat locare domum meretrici, 3, 70. An liceat aurigis vehere meretricem ad amasium, 75.

Meridies. Post meridiem an liceat celebrare, et quando, 6, 340. 343—344.

Merx ultronea decrescit valore, 4, 802. An merx mox valore minuenda possit vendi pretio ordinario, 824. v. *sed de hoc.*

Metus. An metus excuset a transgressione præcepti, 1, 175. et 3, 51. Quid, si accedat præceptum naturale obligans? 1, 175. v. 5. De juramento metu extorto, 4, 174. De voto emisso ex metu, 197. An ob metum mortis possit mulier permittere congressum, 368. et 433. Quid, si quis ob metum cooperatur damno? 571. v. *secunda.* An metus irritet contractum ipso facto, 716. An metum passus possit rescindere contractum, 717. Quid, si fuerit metus reverentialis? ib. Quid, si metus fuerit levis? 718. An metum passus possit rem vindicare a tertio possessore, 719. An beneficiarius per metum ordinatus teneatur ad officium, 5, 144. Per metum baptizatus, 6, 139. v. *hinc.* An ob metum liceat celebrare sine vestibus, 289. Ob metum ordinatus an teneatur ad castitatem, 811. De metu ad extorquendum matrimonium, 1045. et seq. Quid, si metus sit levis? 1055. Quid, si reverentialis? 1056. An metum incutiens possit a spon-

salibus resilire, 1057. An uxor per metum cognita a consanguineo viri privetur jure petendi, 1071. Quomodo revalidandum matrimonium, si consensus fuerit metu extortus, 1109. An metus excuset a censuris, 7, 46. Absolutio censuræ metu extorta, 119. Parentes ex metu reverentiali inducentes filias ad ingrediendum monasteria, 212. v. *dub. 2.*

Miles in dubio de justitia belli, 4, 408. Quotupliciter peccent milites in bello, ex 410. De testamento militum, 929. An milites excusentur a jejunio, 1034. v. 3. Militum matrimonium, 6, 1090. Milites an sint irregulares, 7, 456. ad 4). A quo absolvendi milites, 6, 569.

Minister et Ministrare. An liceat famulis et cauponibus ministrare carnes in die vetito, 3, 80. An liceat ministrare sacramentum cum opinione probabili, 1, 48. Vide alia v. Sacramentum. Quis sit minister confirmationis, 6, 170. Eucharistiæ, 230. Pœnitentiæ, 539. Extremæ-unctionis, 722. Ordinis, 761. Matrimonii, 897. Intentio requisita in ministro, 6, 16. Status gratiæ, 31—32. Quid, si urgeat necessitas, et si sit in mortali? 33. An sufficiat ei se esse contritum, 34. Quid, si ministret eucharistiam? 35. Ad quem spectet ministratio eucharistiæ, 230. Quid requiratur ad licitam ejus ministrationem, 241. Diaconus ministrans in mortali, 38. Minister utens materia vel forma dubia, 42. v. 1. Corrumpens formam, ib. v. 2. Ministrans indigno, 43. Si petas sacramenta a ministro excommunicato, 88. Si sacramentum pœnitentiæ, 560. et 7, 166. et 168. Si a ministro peccatore, 6, 89. Quando minister teneatur dare sacramenta, 58. Excommunicatio major privat facultate ministrandi sacramenta, 7, 165. An excommunicatio minor, 149. Minister inserviens missæ an necessarius, 6, 391. Quid, si recedat vel male pronuntiet? ib. An possit esse mulier, 392. Quid, si moniales respondent? 391. An episcopus possit dispensare cum illegitimo ad ministrandum, 7, 431. Ministri, qui concurrunt ad probationem vel executionem in causa mortis, 465.

Minor. Mutuum datum minori, 4, 756. An minor possit se obligare, 918. v. 6. *pupillus.* Minor excommunicatio quando incurratur, et quinam ejus effectus, 7, 147—149. Quis possit ab ea absolvere, 71.

Miraculum an liceat a Deo petere, 4, 31.

Misericordia, vide **Eleemosyna** et **Correctio fraterna.**

Missa. Recitans officium sub missa, 4, 309. Inservientes missæ si recedant ad ferendum vinum, hostiam etc., ib. v. 5. An liceat audire duas missas dimidias, 311. E quo loco possit audiri missa, 312. An requiratur attentio interna, 313. Se confitens tempore missæ, 314. An satisfaciat tempore missæ confabulans, se vestiens aut calceans, deambulans, colligens eleemosynas, canens etc., 317. Missa in oratorio privato, 318. Quoad famulos et extraneos audientes missam in oratorio privato, 319. An peregrini teneantur audire missam, ubi est de præcepto, 332. v. *an autem.* Missa quid sit, 6, 304. Ejus essentia, 305. An requiratur utraque species, 306. Pro quibus possit offerri, 308—310. Effectus, 311. Missa an habeat valorem infinitum, 312. v. *hic autem.*

Obligatio celebrandi missam sacerdotum, parochorum et episcoporum, 6, 313. De missa conventuali, 314. et 326. De stipendio missæ, 316.; vide **Stipendium.** Quid missa bifaciata et trifaciata? d. 316. v. *sed.* Quæ dilatio in celebratione missarum, 317. *qu. 2.* Obligatio beneficiati et capellani applicandi missas, 323—324. Obligatio parochi, d. 324. v. *qu. II.* Sancita a *Benedicto XIV.*, 325. De loco et tempore celebrandi, 328. Quid, si episcopus dispenset? 329. An detur præscriptio missarum, ib. De missarum reductione etc., 331. Quid, si capitale maneat otiosum? 324. v. *hic autem.* An capellanus possit quandoque applicare missam pro suis vel omittere, 332. Quid, si ægrotet? 333.

De applicatione missæ, 6, 334. Si religiosus applicet contra voluntatem prælati, ib. v. *quæritur.* Applicatio habitualis, 335. *qu. 1.* Applicatio in confuso, *qu. 2.* Applicatio conditionata vel pro primo offerente, 337. In die mortuorum, 338. De altari privilegiato, 339. Tres missæ injunctæ ab episcopo in ordinatione possunt applicari pro aliis, 829. An autem neopresbyter possit accipere stipendium pro missa, quam dicit cum episcopo, ib. v. *an autem.*

Quando liceat celebrare, an ante auroram vel post meridiem, 340—346.; vide **Aurora** et **Meridies.** De

privilegio regularium, 342. Parvitas materiæ in hoc, 346. An episcopus ex causa dispenset, 344. An liceat celebrare ante matutinum, 347. Quid, si sit missa conventualis? 348. An in die cœnæ Domini et sabbati sancti, 350. An plures in die, 351. An propter obitum alicujus vel concursum populi, ib. An interrumpere missam vel de novo incipere, 352—353. Missa supplenda, si deficiat celebrans, 355.

An liceat dicere missam extra ecclesiam, 6, 356. An in oratoriis, 357—359.; vide Oratorium. Quid liceat episcopis circa oratoria, 357—359. Quid regularibus, 360. De pollutione ecclesiæ, 361—367.; vide Ecclesia. De execratione ecclesiæ, altaris etc., 368—371.; vide Ecclesia, Altare, Calix et Vestis.

Requisita ad missam, 6, 372. Præscripta in rubrica, 372. De altari, 373. De mappis, 374—375. De vestibus, 376—378. De calice et patena, 379—381. Quibus liceat tangere vasa etc., 382. De pyxide, 383—385. De corporali, 386—387. De palla, 388. De purificatorio, 389. De missali, 390. De ministro, 391. Quid, si tantum unus audiens adest? ib. v. *illud*. De cruce et crucifixo, 393. De candelis, 394. De antipendio, bursa etc., 395. De capitis nudatione, 396. De rubricis, 399—401. An decreta S. C. R. obligent, d. 401.; vide Rubricæ. De calceis et crepidis, 402. De omissione partium missæ, 403—410. Si verba mutilentur, 407. Si adhibetur sola aqua in purificatione, 408. Si omittantur, quæ cantantur a choro, 410. v. *dub. 4.* Si cum distractione, ib. *dub. 5.* De additione, 411. De voce, 412—416. De mutatione missæ et missis votivis, 417—423. Si dentur missæ alicui ecclesiæ, præferendi sacerdotes illius, 424. v. 4. *missæ*. Quando missa interrumpenda ob præsentiam excommunicati, 7. 177. Quo temporis spatio persolvenda missa, 6, 400. Decreta circa missarum celebrationem, 424. De expositione ss. sacramenti, ib. v. *refert* in fine. Eleemosyna pro missa, vide Stipendium.

Missale an sit necessarium, 6, 390. An liceat uti missali alieni ritus vel regularium, ibid. v. *sacerdos*. Quid de capellanis monialium? ibid. v. *confessarii*. Missalis rubricæ, vide Rubricæ.

Modus. Suadens modum parato ad damnificandum,

4, 563. Modus differt a conditione, 734. An sit obligatio implendi modum appositum in donatione, ibidem. Modus indebitus in actu conjugali, 6, 915. An conjugi petenti modo indebito possit alter aut teneatur reddere, 947.

Mohatra contractus, 4, 813. v. *nota.*

Molitor et Molere. An liceat in festis, 4, 277. An molitores excusentur a jejunio, 1041.

Mollities, vide **Pollutio.**

Monachus, vide **Religiosus.**

Monachi nomine qui veniant, an eremitæ, 7, 271. Monachi medentes cum incisione vel adustione, 384. ad 5. Monachi vel clerici se intromittentes in causam sanguinis, 467.

Monasteria. Famuli monasteriorum ubi debeant in paschate communicare, 6, 240. v. 10. An monasteria regularium sint loca exempta, 7, 24. vide **Monialis et Clausura.**

Monasterium. Religiosus avertens testatorem a relinquendo legatum ecclesiæ matrici, ut relinquat monasterio, 4, 588.

Moneta. Famulus cambiens monetam, 4, 856. Moneta adulterina an possit expendi, 855. Vide alia v. **Pecunia.**

Monialis. An vota monialium possint irritari ab abbatissa, 4, 233. Moniales quibus prælatis teneantur obedire, 5, 51. An teneantur in visitatione revelare defectus aliarum, 57. De privilegiis monialium, 60. An moniales gaudeant privilegiis religiosorum, ib. An possint absolvi ab episcopo, 61. An moniales possint respondere celebranti, 6, 391. An possint eligere confessarium, si negetur eis extraordinarius, 576., ubi vide plura de extraordinario. An moniales possint recusare confessarium deputatum ab episcopo, 577. v. *advertit idem.* An parochus possit eligi in confessarium monialium, d. 577. *v. not. 3.* An vicarius generalis episcopi et regulares, ib. Moniales an subjaceant reservationi factæ ab episcopo, 602. An etiam exemptæ, ibid. *qu. 6.* Quid, si episcopus casum reservet clausuræ? *qu. 7.* et 7, 241. De ingressu in monasterium monialium, 221. De monialibus violan-

tibus clausuram, 229. De collocutione cum monialibus, 232. An vetetur solus accessus, 233. An detur in collocutione parvitas materiæ, 236. Quid circa regulares? 232. et 236. Quid, si quis loquatur per signa? 234. Quibus liceat loqui, an consanguineis, 239. An quæstuantibus et pauperibus, ib. v. 3. Et an impuberibus, 240 An peregrinis etc., 242. Episcopis, 243. Interrogationes faciendæ monialibus confitentibus, in *praxi confess.* 54. An Mendicantes teneantur sub gravi confiteri et communicare singulis mensibus, 6, 313. v. *dicunt tamen.*

Monitio et Monere. An ad exigendum interesse pro damno emergente requiratur, ut moneatur mutuatarius, 4, 769. Confessarius prævidens monitionem de restitutione non profuturam, 682. v. *qu. II.* et 988. An confessarius debeat monere pœnitentes, 6, 609. et in *praxi conf.* 8. Quid, si prævideat monitionem non profuturam? 6, 610. et in *praxi* 9. Si advertat matrimonium nullum, 611. Et quid, si sit contrahendum? 612. An semper facienda monitio de restitutione, 614. Quid, si timeretur scandalum aliorum? ibid. v. *inf. III.* Quid, si damnum immineat bono communi? 615. Si pœnitens interroget? 616. Si brevi speratur fructus? ibid. v. *excipiendum.* Quid in dubio? ibid. v. *utrum.* Semper monendus pœnitens de obligatione denuntiandi confessarium sollicitantem, 694. Monitio rei in censuris, 7, 52—58.

Monitorium, vide 5, 248. Monitorium sub excommunicatione, 7, 214—217.

Monopolium quid sit, et quot modis fiat, 4, 814—815. De mercatoribus totam annonam ementibus, 816. De conspirantibus, ut vendant pretio summo, 817. An facto monopolio injusto liceat aliis vendere eodem pretio, ib. v. *sed hic.*

Monstra an baptizanda, 6, 125.

Monstruosus est irregularis, 7, 412.

Montes pietatis, vide 4, 765. v. *circa autem.* Qui eos impugnant, excommunicantur, 7, 210. ad 5.

Mora in restitutione furti, 4, 683. In implendo voto, 221. v. *quæritur.*

Morbus, vide **Infirmitas.** An liceat petere

debitum a conjuge laborante morbo gallico, 6, 909. v. *dub. 1.* Quid in febri, post balnea, post sectionem venæ? 910. An conjux teneatur reddere laboranti morbo contagioso, 950.

Moribundus. Quando detur moribundo eucharistia sine ablutione, 6, 288. v. *dicunt.* Quomodo absolvendus sensibus destitutus, 479. Si det signa pœnitentiæ, 480. Si significavit desiderium absolutionis, 481. An tunc absolvendus sub conditione, ibid. v. *utrum.* Quid, si nullum dederit signum? 482. Si destituatur in actu peccati? 483. Quomodo moribundo imponenda pœnitentia, 507. Circa indulgentias pro moribundis, 534. An danda eucharistia pueris et amentibus moribundis, 246. An peccatori publico et capite damnato, 247. An moribundus teneatur ad contritionem, 437. *dub. 2.* An laicus vel clericus possit absolvere moribundum a censuris, 540. Quinam possint absolvere moribundos, 560. Quis censeatur esse in periculo mortis, 561. v. *tale.* Quomodo se gerere debeat confessarius cum moribundo, vide in *praxi confessarii* 105—107.

Mors. An liceat se occidere ad vitandam mortem duriorem, 4, 367. An post mortem donantis possit acceptari donatio ab hærede, 729. Mater optans mortem filiæ difficulter nupturæ, 2, 22. Optans sibi mortem ad vitandam vitam duriorem, ib.; vide Periculum.

Mortale peccatum. An præceptum sub censura obliget etiam sub mortali, 7, 33. An sit mortale recipere sacramentum cum excommunicatione minori, 152. An ministrare, ibid. An dicere matutinum post missam, 6, 347—348.

Mortuorum sacramenta quæ sint, 6, 6.

Motor damni tenetur ad totum damnum, 4, 579. v. *si autem.*

Motus. Negative se habens circa motus inordinatos, 2, 6. Quid, si sint motus carnales? 7. Remedia ad eos compescendos, 8. Quid, si adsit causa non eis resistendi, 9.

Mulcta. Impediens mulctam applicari fisco vel dominis, 4, 583. et 5, 237. Mulcta debetur post sententiam, 1, 148. Vide alia v. Pœnæ.

Mulier, vide **Fœmina**.

Munus a manu in simonia, 4, 56. Munus ab obsequio, 61. Munus a lingua, 63. Peccat puella accipiens munera ab amasio, 3, 76. Judex accipiens munera an peccet, 5, 211. Ad quid teneatur, 216. Munera judici dantes, 212. Pœnæ judicis ob munera injuste judicantis, 215. Munus subdiaconi, 6, 747. v. *ex dictis*. Aliorum ordinatorum, 805. Munerum missio in sponsalibus, 843.

Musici an satisfaciant horis canonicis, 5, 143. v. *not. 3.*

Mutatio circumstantiæ in juramento, 4, 187. In voto, 225—226. et 5, 50. Quid in voto castitatis et solemni? 5, 50. Mutatio in promissione, 4, 720. v. *notandum*. Mutatio in sacramentis quæ essentialis, et quæ accidentalis, 6, 11.

Mutilare. An liceat unquam se mutilare, 4, 373. Mutilans verba in officio, 5, 165. Recitans cum socio mutilante, ib. v. *hinc*.

Mutilatio verborum in missa, 6, 407. Mutilatio membrorum quoad irregularitatem, 7, 378—382. In ea an possint dispensare episcopi, 381. An regulares, 396. et 469. in fine.

Mutus quando teneatur ad restitutionem, 4, 573. Mutus et surdus et cæcus an possint communicare, 6, 303. Mutus excusatur ab integritate materiali, 479. An debeat per scripturam aut signa confiteri, ib. v. *quæritur*. Quomodo debeat confessarius se gerere cum mutis et surdis, vide in *praxi conf.* 100. et seq.

Mutuum et **Mutuare**. An liceat petere mutuum ab usurario parato, 3, 47. v. *probabiliter*, 49. et 57. An dare mutuum abusuro, 78. An dare mutuum ob beneficium, 4, 57. An dare mutuum pro re spirituali, ibid. Si quis rogatus ad mutuandum an possit negare etc., 163. An dives satisfaciat mutuando pauperi, 520. v. *qu. 5.* Pauper consummans rem mutuatam in extrema necessitate, 624. Quando restituendum sit mutuum, 755. De mutuo dato ecclesiæ, universitati vel minori, 756. De mutuo dato filiofamilias, 757. An peccet religiosus mutuans rem sibi ad usum concessam, 5, 27.

Mysteria credenda de necessitate medii, 3, 1—2.

N

Natalia. Irregularitas ex defectu natalium an tollatur per professionem religiosam, 7, 354.

Nativitate quomodo acquiratur dominium, 4, 494.

Naufragium. In naufragio cedens tabulam amico, 4, 366. v. 1. *miles* et 5, 284.

Navigantes an excusentur ab audienda missa, 4, 325.

Nauta an possit vehere meretricem, 3, 75. v. *an autem.*

Necessitas. De necessitate spirituali proximi, 3, 27. De necessitate corporali, 31. De necessitate communi, 32. Quomodo excuset necessitas ad laborandum in festis, 4. 295. Ob qualem necessitatem liceat auferre alienum, 520. Fur consummans rem in extrema necessitate, ibid. v. *qu. IV.* An cessante necessitate restituenda sit res ablata, ib. v. *qu. V.* An dives satisfaciat mutuando, ibid. et seq. An dives non subveniens pauperi in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, ib. v. *qu. VI.* An debitor constitutus in necessitate teneatur ad restitutionem, 4, 701. et 703. An liceat clericis negotiari in necessitate, 837. In necessitate parentum non licet filiis ingredi religionem, 5, 66. An teneantur egredi, si sint professi, 67. Prohibetur parentibus fieri religiosos in necessitate filiorum, 69. An liceat relinquere fratres in necessitate, 70. Necessitas excusans pastores a residentia, 125. v. II. Necessitas excusans canonicos a choro, 130. v. II. Necessitas eucharistiæ, 6, 192., 193. et 196. In necessitate an liceat ministrare sacramentum in mortali, 35. An uti opinione tenuiter probabili, 103. v. III. et 483. circa finem.

Necromantia quid sit, 4, 6. v. *divinatio.*

Negotiatio et Negotiari. Quid sit negotiatio. et quomodo clericis et religiosis prohibita, 4, 831. De filio negotiante cum patre, 544. et 910. Negotiantibus quæ interrogationes faciendæ, *praxis confess.* 59.

Neophytus non potest ordinari, 6, 784.

Nobilis vir quando dicatur esse in extrema necessitate, 4, 520. v. *certum*. Nobilis vir, quem pudet mendicare, an possit accipere alienum, ibid.

Nocens, vide Innocens.

Nocturni in officio an possint ab invicem separari, 5, 167.

Nomen imponendum in baptismo, 6, 145. Nomine episcoporum qui veniant, 7, 79. Quid nomine divinorum officiorum, 177. Quid nomine membri, 379. Qui nomine clerici, 270. Nomine monachi, an eremitæ, 271. Nomine proprii sacerdotis qui veniat, 6, 564. v. *ex* et 670. et 7, 70. v. *cæterum* ac 92. Qui nomine parochi, 6, 1081. Quid nomine peccati turpis, 554.

Nominatio ad beneficium, vide Præsentatio.

Notarius. Ad quid tenentur notarii? 5, 230—231. Notarii Neapoli post biennium nihil petere possunt, 4, 516.

Notorium crimen quando dicitur? 4, 975.

Notorius, vide Occultus.

Novitius. Abducens novitium a religione, vel ipsi suffragium denegans, 4, 662. Testamentum novitiorum, 929. An abbatissa possit irritare vota novitiarum, 5, 55.

Novitius an subjaceat reservationi episcopi, 6, 583. v. *hic*. Quid, si commiserit reservata ante ingressum? ib. An regulares possint absolvere novitios a papalibus, 7, 102. An a reservatis ab episcopis, 103.

Nubere. De voto nubendi, 4, 209. v. *votum*. Nubere cum peccatore vel habente votum castitatis an liceat, 3, 60. et 6, 55. Et an reddere ei debitum, 3, 61. Nubere an aliquando quis teneatur, 6, 75. An filii, si parentes præcipiant, 850.

Numerus peccatorum, 2, 35. Numerus peccatorum in confessione explicandus, 6, 466.

Nundinæ an liceant in festis, 4, 286.

Nuntius omittens facere donationem sibi mandatam, 4, 730. Nuntius accipiens mercedem a duobus, 862.

O

Obedientia et Obedire. Obedientia debita a filiis, 4, 335. Debita a religiosis, 5, 38. Si prælatus jubeat, sed non in virtute obedientiæ, ib. An religiosus teneatur obedire in iis, quæ sunt contra vel supra regulam, 40. (Vide alia v. Regula.) An religiosus non obediens dupliciter peccet, 46. Utrum teneatur obedire in dubio, an res sit licita, 47. Quid, si sit probabile, quod non teneatur? ib. v. *sed.* Moniales quibus prælatis teneantur obedire, 51. De obedientia monialium debita episcopo, 56. Obedientia quando excuset pastores a residentia, 125. v. III. Obedientia promissa episcopo a presbytero ad quid obliget, 6, 828.

Objectum. An peccata distinguantur numero ex diversitate objectorum totalium, 2, 45. Objectum formale et materiale fidei, 3, 4. Spei, 21. Charitatis, 24. v. *objectum.*

Obligatio legis an pendeat ab acceptatione, 1, 136. Obligatio antidoralis an possit deduci in pactum, 4, 53. Obligatio medicorum erga infirmos de confessione etc., 6, 664. et in *praxi confess.* 57. Obligatio sacerdotum se habilitandi ad audiendas confessiones, 6, 625. et in *praxi* 50. et seq. Obligatio denuntiandi confessarios sollicitantes, 6, 693. et in *praxi* 83. Item denuntiandi confessarios exquirentes nomen complicis, 6, 491.

Oblivio æquiparatur ignorantiæ invincibili, 1, 174. An tenearis restituere famam, si putes rem oblivione deletam, 4, 998.

Obreptio et Subreptio in dispensatione, 1, 185. v. *quæritur.*

Observantia festorum in abstinentia a labore, 4, 272. In audienda missa, 308.

Observantia vana quæ et quotuplex, 4, 14. An sit culpa gravis, 15. Quomodo cognoscitur? 16. Exempla vanæ observantiæ, 17. De vocatis *salvatoribus*, 18. De mira facientibus, 19. Quid in dubio præsumendum? 20. An liceant ensalmi, 21. An detur fascinatio naturalis. Et an vitanda oscicula seu turpicula, 22.

Obsessus an possit communicare, 6, 303. Obsessus est irregularis, 7, 397. et 399. Quis possit cum eo dispensare, 400. Quomodo se gerere debeat confessarius cum obsessis, in *praxi confessarii*, 110. Quomodo cum coeuntibus cum dæmone etc., 113.

Obstetrix an debeat examinari a parocho, 6, 117. v. *quoad*. Quid dicendum de baptizatis ab obstetricibus? 136.

Occasio. An possit absolvi, qui est in occasione peccandi causa exercendæ artis, 4, 438. et 6, 455. An tollenda occasio cum gravi damno, 4, 441. An liceat se exponere periculo probabili peccandi, 3, 26. v. *pariter* et 2, 63. Occasio quotuplex, 6, 452. Quæ voluntaria et quæ necessaria, ibid. v. *distinguitur*. Qui dicantur esse in occasione proxima, ib. v. *ex præmissis*. An juvenes et puellæ animo matrimonii se invisentes, ib. v. *dicit* et in *praxi* 63. (ubi inter cætera maxime notanda doctrina s. Caroli Borromæi, 66.: nempe si occasio sit *in esse* vel non.) An absolvendus, qui est in occasione voluntaria, si habeat signa extraordinaria, 6, 452. v. *ex his* et 464. Qui se exponit probabili periculo peccandi, 453. An possit absolvi saltem semel vel iterum, 454. et in *praxi* 66. An, qui est in occasione necessaria, 455—456. et in *praxi* 68—69. Quid, si semper relabatur? 457. et in *praxi* 69. in fine. Doctrina s. Caroli, 458. Quare rigidius agendum cum occasionario quam cum recidivo, 463. v. *ut autem* et 464.

Occisio et Occidere. An liceat occidere vel mutilare seipsum, 4, 366. An liceat occidere malefactorem, 376. An liceat occidere invasorem vitæ, 380. An liceat reis vel bannitis occidere ministros justitiæ, ibid. v. 1. *non licet*. An liceat occidere furem, 383. An id liceat clerico aut religioso, 384. An liceat occidere invasorem honoris, 381. An liceat occidere invasorem pudicitiæ, 386. An invasorem famæ, 388. An liceat per famulos armis sua defendere, 385. An liceat prævenire aggressorem, 387. An sit obligatio tuendi vitam innocentis aut ejus honorem vel pudicitiam, 389—391. An etiam bona aliena, 392. An liceat unquam occidere innocentem, 393. An liceat reddere gladium occisuro, 3, 76. An liceat in festis occidere animalia. 4, 298. De

occidente, ut alteri homicidium imputetur, 4, 586. Ad quid tenetur occisor? 626. Quid, si quis putans occidere Cajum occidat Titium? 628. An valeat remissio patris occisi in damnum filiorum, 630. Quibus hæredibus facienda restitutio pro occiso, 631. v. 11. An iis, qui ab occiso ex liberalitate accepturi fuissent, 632. Quid, si occisor damnum istorum intenderit? 633. An creditoribus occisi facienda restitutio damni, 634. Quid, si occisio imputetur alteri? 635. Quid, si hoc occisor intendat? 636. Quid, si invasus occidat excedens moderamen etc.? 637. An detrahendum pretium laboris occisi etc., 639. An judicandum pro reo, si pro ipso stet opinio probabilis, 5, 210. *qu. I. et II.*

Occultus. Occultum crimen quando dicatur, et quando deductum ad forum, 6, 593. v. *hic.* et 1111. ac 7, 76. *not. 2.* Quid, si crimen in uno loco sit occultum, et non in alio? 7, 78. An cum occulto defectu liceat nubere, 6, 864—865. Irregularitates et casus papales occulti dispensantur etiam a s. pœnitentiaria, 7, 470. An in occultis papalibus irregularitatibus dispensent episcopi, 7, ex 74.

Occupatio. Quomodo acquiratur dominium occupatione, 4, 493. Occupatio quoad thesauros, 602. Quoad venationem et piscationem, 604. Quoad res inventas, 603.

Oculus si cui desit, an sit irregularis, 7, 410.

Odium. An liceat abominatio, 3, 30. An sufficiat confiteri se malum voluisse proximo, ib. v. 1. *in confessione* et 2, 50. v. *qu. 5.* An liceat velle malum proximo ob aliquod bonum, 3, 30. v. *sic licet* et 2, 21. An liceat fugere inimicum, 3, 30. v. 3. *privatus.* Impediens ex odio, sed sine fraude bonum alterius, 4, 584.

Officium. Vendens officia ecclesiastica, 4, 68. An ob venditionem officii ecclesiastici amovibilis aut vicariatus incurrantur pœnæ, 112. An ad restitutionem in officiis requiratur culpa theologica, 555. Officia vetita clerecis, 5, 190. Obligatio recitandi officium defunctorum, 161. v. *qu. II.* An illud possit pridie recitari, 174. v. *qu. II.* Permutans officium divinum, 161. v. *qu. III.* An possis te conformare in officio brevi cum clerico privilegiato, ib. *qu. IV.* Errans in officio an teneatur re-

petere, ib. *qu. V.* An teneatur repetere non percepta recitans officium cum socio vel in choro, 5, 163. v. *qu. II.* Recitans officium in mortali, 178. Recitans in locis immundis, 179. An situs in officio sit de præcepto, ibid. v. *qu. IV.* Vide alia v. Horæ canonicæ. Officium confessarii quid sit, vide Confessarius. An liceat officium privatim dicere cum excommunicato vitando, 7, 173. Divinorum officiorum nomine quid veniat, 177. An excommunicatus teneatur recitare officium, 178. Et an peccet dicendo: *Dominus vobiscum;* aut privatim recitando cum alio, ib. Officia ordinatorum, 6, 805.

Omen quid sit, 4, 6. v. *per tacitam.*

Omissio gravis in audienda missa, 4, 310. In horis recitandis, 5, 146—147. Peccatum omissionis a quo tempore imputetur, 2, 10.

Omittere aliquid in missa, quale peccatum, 6, 403—410. Si parochus omittat dicere: *Ego vos conjungo*, 899. in fine. Si omittatur ultima benedictio in confirmatione, 188. v. *notandum.*

Oniromantia, vide 4, 6. v. *divinatio.*

Opera. Dans operam rei licitæ quando excusetur ab irregularitate, 7, 383—385. Quid, si rei illicitæ? 386. et seq.

Operarii qui excusentur a jejunio, 4, 1041.

Opinio. Quæ sit opinio probabilis, probabilior et probabilissima, 1, 40. Dissertatio pro usu moderato opinionis probabilis, 1, 53. An liceat sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore, 44. An liceat uti opinione probabili cum injuria alterius, 42. Quid, si adsit probabilitas juris? 53. An liceat uti opinione probabili omissa tutiore, 43. An liceat uti opinione probabiliter probabili, 53. An aliquando sit obligatio sequendi probabilem relicta probabiliore. Casus I. est, quando superior præcipit cum probabili, 31. et vide etiam 5, 47. Casus II., quando pœnitens vult sequi opinionem probabilem, 6, 604. Casus III., quando pœnitens possidet rem bona fide cum probabili, 1, 35—36., vide etiam 4, 669. Quid de judice? vide v. Judex. Quid de medico? vide v. Medicus. Quæ opinio sequenda circa fidem, 3, 10. An possit contrahi matrimonium cum opinione probabili de ejus valore, 1; 50. et 6, 901. et seqq. An cum opi-

nione probabili possit fieri compensatio, 4, 521. v. *nota*. An liceat cum opinione probabili uti notitia confessionis, 6, 633. An cum opinione probabili possit inferri bellum, 4, 404. An cum opinione probabili liceat conferre sacramenta, 6, 57. An in necessitate liceat uti opinione tenuiter probabili, 103. et 482. circa finem. An circa sigillum confessionis liceat uti opinione probabili, 633. An liceat nubere cum opinione probabili, quod non adsit impedimentum, 902. Quid, si probabilitas sit facti? ib. *qu. 3.* Quid, si probabilitas sit tantum pro impedimento? 905. Quid, si judex ferat censuram, si non restituas, sed tu probabiliter non tenearis? 7, 68. Quomodo gerere se debeat confessarius circa delectum opinionum, *praxis confess.* 114—115. An confessarius teneatur absolvere adhærentem opinioni probabili, 6, 604. Quid, si putet falsam? ib. et vide *prax. confess.* d. 114—115.

Opus. Quæ sint opera servilia, 4, 272 et 274. ac seq. Opera servilia in festis quoad regna Neap. et Siciliæ, 332. in fine v. *hic refert.* Opera pietatis excusantis a jejunio, 4, 1048. Quid, si sponte suscipiantur? ib. v. *sed dubium.* Sacramenta causant gratiam ex opere operato, 6, 6. v. *not. VI.* Augmentum gratiæ ex opere operantis, ib.

Oraculum quid sit, 4, 6. v. *divinatio.*

Oratio et Orare. An sit de necessitate medii, 4, in initio. An peccet sacerdos omittens orationes, dum se induit, 6, 403. et 410. *dub. 3.* Quid de orationibus ante vel post missam? 410. *dub. 2.* In oratione *A cunctis* nequit nominari sanctus non canonizatus, 411. Oratio vocalis, quin audias teipsum, 414. De numero orationum in missa, 423. Oratio indulgentiæ an debeat esse vocalis, 536. ad 24). An excommunicato liceat orare privatim in ecclesia, 7, 174.

Oratorium. Qui satisfaciant audiendo missam in oratorio privato, 4, 318. An habens privilegium oratorii teneatur conducere sacerdotem, si nequit adire ecclesiam, 324. v. *recte.* In quibus oratoriis possit celebrari ex licentia episcopi, 6, 357. An oratorium debeat habere januam ad viam, ib. v. *hoc.* Quid in domibus alicujus communitatis? ib. v. *neque II.* In palatiis episcoporum, ib. *neque III.* Quid in domo rusticana episcopi extra

diœcesim? ib. De oratoriis episcoporum et cardinalium, ib. An episcopi possint celebrare vel celebrari facere in domibus, ubi reperiuntur extra propriam habitationem, 358. An aliquando dispensare, ut celebretur in domo privata, 359. De privilegio privatorum, ib. *not. I.* Quibus diebus vetetur celebrari in oratorio privato, ib. v. *ex quo.* Qui possint audire missam in ipso, ib. v. *dices.* (et vide 4, 319.) An ibi possit celebrari secunda missa, d. n. 359. v. *deducitur 2.* An ibi liceat ministrare eucharistiam, ib. v. *quæres.* Et an pœnitentiam, ib. Circa regulares, 360. Oratoria non benedicta an violentur, 362. Altare formandum in oratoriis, 4, 318. v. *nota 1.* et 424. v. 13. An vetentur missæ in oratoriis ante parochialem, ib. v. 14.

Ordinandus, Ordinare et Ordinatio. Quid sit ordinatio, 6, 735. An Latinus valide ordinetur ritu græco, et contra, 741. An materia sit tradenda ab ordinante, 744. An ipse debeat celebrare, ib. *not. II.* Ordinatio si fiat sine secunda impositione, 749. v. *juxta.* An traditio instrumentorum sit essentialis, 750. Quid, si tangatur hostia et non patena? 751. Quid, si calix cum vino et hostia ibi immixta? ib. Si calix et patena, sed non hostia? 752. Si solus calix? 753. Sacerdos carens aliis ordinibus valide celebrat, 754. An illicite, ib. Carens ordine sacro, illud exercendo solemniter, fit irregularis, ib. In dubio, an quis fuerit valide ordinatus, 757. Defectus ordinationis supplendi, 758. et seq. A quo episcopo facienda ordinatio, 760. et 768.

Minister ordinis quis sit, 761. An possit simplex sacerdos, 762. Subdiaconatus an fuerit semper sacer, ib. v. *quæstio.* Ordinans in mortali, 767. Ordinandus habituatus in vitio turpi an possit absolvi, si velit assumere ordinem sacrum, 63. et in *praxi* 78. Quinam valide ordinentur, 781. An infantes, 782. Quinam licite, 783—784. Protestatio episcopi, quod non intendit ordinare indignos, 784. v. *quæritur.* Si quis non habeat animum suscipiendi ordines superiores, 785. Si ordinatus in minoribus uxorem ducat, ib. *dub. 2.* Si ordinetur animo effugiendi forum. *dub. 3.* An ordinandus debeat esse confirmatus, 786. Tempus ordinationum, 795.; vide Interstitia. Locus ordinationis. 798. Si quis ordinetur in aliena diœcesi, ib. v. *adde.* Aetas ordinationis, 6, 783. v. *XI.* et 799.;

vide Aetas. Ordinandus an debeat suscipere eucharistiam, 801. An habere probitatem, ib. in fine. An vocationem divinam, 802. Habens domicilium in una diœcesi, beneficium in alia, et in alia originem, potest ordinari a quovis illarum episcopo, 771.; vide alia v. Domicilium. Ordinatio titulo beneficii, 774. An sufficiat titulus servitii, mensæ vel ecclesiæ vel missarum, ib. An detrahenda onera missarum, ib. An episcopus beneficii possit dispensare in interstitia, 775. An, si ideo conferat beneficium, 776. Quid, si habeat beneficia in pluribus diœcesibus? 777. Ordinatio familiarium, vide Familiaris. Ordinatorum officia, 805. Eorum cœlibatus, vide Cœlibatus. Conjugatus an possit ordinari, 812. Et tunc uxor an teneatur profiteri in religione, ib. v. *licite.* Et an possit nubere post mortem viri, *dub. 2.* De titulo ordinationis. 813.; vide Titulus. Obligatio deferendi habitum et tonsuram, 805. v. *quatuor.* Sacerdotes vi obedientiæ datæ episcopo ad quid teneantur, 828. Obligatio recitandi preces et missas, 829. De statutis in concordato regni Neapolitani, 830.

Ordinatio simoniaca et ejus pœnæ, 4, 109.

Ordo charitatis, 3, 25. Ordo restituentium, 4, 580. v. *ordo.* Ordo restitutionis cui prius faciendæ, 684—695. Ordo recitandi officium, 5, 169. Causæ interrumpendi ordinem, 170. Quid in choro? 171. An possint ordines denegari peccatori occulto publice petenti, 6, 52. Quid sit ordo, 734—735. Et quotuplex, ib. v. *de fide.* An prima tonsura sit ordo, 734. An singuli ordines sint sacramenta, 736—737. An episcopatus sit ordo distinctus, 738.

Materia remota, 739. An sit instituta in specie a Christo, ac etiam forma, 740. Materia proxima; et an requiratur contactus, 742. An debeat esse physicus, 743. An materia sit tradenda ab ordinante, 744. Materia minorum ordinum, 745. Subdiaconatus, 746. An debeat esse consecrata, 747. Diaconatus, 748. Presbyteratus, 749. An sit sola impositio manuum, ib. v. *tertia.* Quæ forma presbyteratus, ib. v. *juxta.* Episcopus a quot episcopis debeat ordinari, 755. Episcopus an possit dare primam tonsuram extra diœcesim, 756. An abbates possint conferre ordines minores suis monachis vel afferentibus dimissorias, 763. An valide, 766. Quam pœnam incurrant, ib. An

possint conferre novitio 764. Regulares a quo episcopo debeant ordines suscipere, 768. A quo novitii, 765. A quo alii, 769. Plura notanda ex bulla *Speculatores*, 770. Quid, si quis habeat licentiam suscipiendi ordines extra tempora cum clausula : *a suo ordinario tantum?* 788. *not. 9.*

Ordines gradatim suscipiendi, 6, 793. Ordines minores an possint conferri die festivo, 794. An feria sexta etc., ib. Suscipiens simul duos ordines sacros, 796. Vel minores cum subdiaconatu, 797. Vel in sabbato unum sacrum, alterum in dominica, 796. Exercitium ordinis suscepti, 801.

Ordo sacer solvit sponsalia, 6, 871—872. Dirimit matrimonium, 1058. An de jure divino, 1059. An episcopus possit dispensare cum illegitimo ad ordines minores et beneficium simplex, 7, 428. An ad canonicatum, 429. An cum bigamo, 451. An, si bigamia sit similitudinaria, 452.

Ordo judicii requisitus ad ferendas censuras, 7, 51—65.

Organarii an satisfaciant officio divino, 5, 143. v. *not. 3.*

Ornatus mulierum superfluus, 3, 54—55.

Oscilla contra fascinationem, 4, 22.

Oscula an aliquando sint licita, 4, 417. Et quando excusentur a mortali, 418. Vide alia v. Tactus.

Otium vitandum an excuset ad laborandum in festis, 4, 302.

Ova non permittuntur in cœnula, 4, 1027. Vide alia v. Lacticinia.

P

Pactum pœnæ conventionalis, 4, 766. v. *licitum 3.* Pactum legis commissoriæ, 775. Pactum in mutuo, ut reddatur debitum non ex justitia, 777. Pactum, ut desistatur ab injuria, ib. Ut injuria condonetur, 778. Ut conferatur officium, 779. Ut præstetur debitum ex gratitudine, 780. Pactum remutuandi, 781. Ut res in eadem specie reddatur, 782. Pactum retrovendendi, 812. Pa-

ctum reemendi, 813. Pactum assecurationis in censu, 842. Pactum in societate, ut damnum sortis sit commune, 907. v. *qu. IV.* Pactum de hæreditate viventis, 934.

Paganus. An liceat vendere filios parentibus paganis, 6, 133.

Palla an debeat esse ex lino, 6, 388. Quid, si omittatur? ib. An benedicenda, ib. An liceat uti duabus pallis, una pro calice, alia pro hostiis, ib. v. *dicit.*

Palpo quando teneatur ad restitutionem, 4, 567.

Panis an liceat confici in festis, 4, 299. An panis coctus permittatur in cœnula, 1029. Qualis panis est materia eucharistiæ? 6, 198.

Papa. De infallibilitate Papæ, 1, 110. De superioritate ejus supra concilia, 121. An Papa queat dispensare in votis solemnibus, 4, 256. v. *quær.* An commutare ultimas voluntates, 931. An Papa peccet graviter, si dispenset in jejunio sine causa, 1032. v. 1. An possit dispensare ad consecrandam unam tantum speciem, 6, 196. *dub. 2.* An possit dispensare in iis, quæ sunt de jure divino, ib. et 1119. An in novo consensu, si matrimonium sit revalidandum, 897. v. *prob. I.* in fine. An in matrimonio rato, 959. An in voto solemni ad ineundum matrimonium, 1026. In quibus impedimentis possit dispensare, 1118. An in illis, quæ sunt de jure divino, 1119. An, quæ sunt de jure naturæ, 1120.

Papales casus, vide Casus et Censura.

Paralysi laborans an sit irregularis, 7, 409.

Paramenta, vide Vestis.

Paratus ad peccandum an liceat induci, 3, 47. Suadens modum parato ad damnificandum, 4, 563. Quid, si ei suadeas minus damnum? 565.

Parens, vide Pater.

Parlamenta vetantur in ecclesia, 4, 37.

Parochia. In qua parochia facienda communio paschalis, 6, 300. In qua denuntiationes matrimonii, 991. *dub. 2.* In qua matrimonium, 1086—1087.

Parochus et Parochia. Obligatio parochorum, 4,

357. Parochus quoad residentiam, ib. et 5, 123. (vide alia v. Residentia.) Parochus tenetur celebrare pro populo, 4, 359. Tenetur concionari et instruere, 269—270. Tenetur corrigere, 360. Inquirere mores subditorum, ib. v. *dub. II.* Non deserere oves, ib. *dub. III.* An parochus possit dispensare ad laborandum in festis, 288. An in jejuniis, 1032. v. 3. An religiosus assumptus ad parochiam teneatur ad vota et regulas, 5, 4. An parochi possint fieri religiosi contradicente episcopo, 74. Episcopus eligens minus dignum ad parochiam, 92. Parochus tenetur per se exercere munera principaliora, 127. *dub. 3.* v. *hinc.* An parochi docentes excusentur a residentia, 132. v. *an autem.* An studentes, ib. v. *idem.* A quo parocho recipienda sint sacramenta, 6, 115. v. *sed hic.* Parochus assistens matrimonio in mortali, 40. An possit assistere, si contrahentes sint publici peccatores, 54. Tenetur inquirere impedimenta, ib. v. *certum.* Quando teneatur ministrare sacramenta, 58. Tenetur examinare obstetrices, 117. v. *quoad.* Quid monere tenetur post collatum baptismum? 160. Peccat graviter, si baptizet omisso patrino, 159. Tempore pestis an teneatur ministrare eucharistiam, 233. An pœnitentiam, ib. An residere, ib. v. *deinde.* Quoties teneatur celebrare in anno, 313. v. *parochus.* Quoties pro populo, 324. v. *qu. II.* Quid, si non habeat congruam? 325. An quotidie, ib. v. *et quamvis.* Quid, si in festo offeratur eleemosyna? ib. v. *item.*

Parochus ex licentia parochi loci an possit audire confessiones, 544. v. *hic.* An sibi eligere confessarium, 565. v. *an autem.* Nomine proprii sacerdotis quis veniat, 6, 564. et 7, 70. ac 92. An invito parocho possint subditi apud alios confiteri, 564. v. *ex concessione.* An parochus possit id prohibere, ib. et 574. In paschate, ne confiteantur regularibus, ib. An parochus possit eligi in confessarium monialium, 577. v. *not. 3.* Quid agere debeat parochus, si reperiat sponsum ligatum impedimento, et omnia sint parata, 613. Quando teneatur audire confessionem subditi, 623. v. *resp. 2.* An teneatur ministrare extremam-unctionem, 729. Et an possit domi retinere sacrum oleum, 730. Parochus an possit examinari a novo

episcopo, 792. v. *adv. 2.* An parochus possit fieri religiosus contradicente episcopo, 828.

Parochus an possit omittere denuntiationes, si sciat non adesse impedimentum, 6, 990. Quid agere debeat cognito impedimento, 1000. Quid, si solus noverit? 1002. An possit aliquando dispensare in dictis denuntiationibus, aut saltem declarare, 1007. *dub. 2.* Si parochus alicubi haberi nequeat, an possit contrahi matrimonium, 1079. An peregrini valide nubant sine parocho, 1080. Quis veniat nomine *parochi*, 1081. An parochus excommunicatus vel irregularis, 1082. Excommunicatus assistendo an peccet graviter, 1083. An saltem hic possit dare alteri licentiam assistendi, 1084. An sufficiat licentia præsumpta parochi, 1088. An possit assistere parochus alterutrius sponsi, 1087. An valide nubant sponsi coram parocho nolente, 1092. An licite, 1093. Quomodo peccet parochus non interrogans de consensu, vel omittens dicere: *Ego vos conjungo*, 1094. An parochi assistentia requiratur pro reconvalidando matrimonio nullo, 1110. Parochi negligentes de quibus interrogandi a confessario, vide *præxim confess.* 52.

Pars. Partes missæ si omittantur, 6, 403.

Participans quando teneatur ad restitutionem, 4, 571.

Partus. Ratione partus an excusentur mulieres a præcepto missæ, 4, 330. Partus tempore an liceat debitum petere, 6, 926. An reddere 951. An uxor teneatur reddere, si in partu experta sit periculum mortis, vel si solita sit filios parere mortuos, 953.

Parvitas materiæ, vide Materiæ parvitas. Parvitas materiæ in dicenda missa ante auroram vel post meridiem, 6, 346. Parvitas in collocutione cum monialibus, 7, 236.

Paschalis communio, vide Communio.

Pastilli an possint confici in festis, 4, 298.

Pastor, vide Episcopus et Parochus.

Pater et Parens. Parentes per vota lædentes legitimam filiorum, 4, 215. Parentes quæ vota filiorum possint irritare, 229. v. *clarius.* Obligatio parentum erga filios, 336. Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum, 338.

Quando parentes possint filios exhæredare, 4, 341. et 948—949. An valeat remissio patris occisi in præjudicium filiorum, 630. Donatio inter patrem et filium, 724. Quid debeat pater filio spurio, 951. Quid, si relinquat bona alteri, ut reddat spurio, 952. In qua necessitate parentum vetetur filiis fieri religiosos, 5, 66. Et an filii teneantur egredi ad subveniendum parentibus, 67. An possint ingredi religionem, parentibus invitis vel insciis, 68. Parentes nequeunt ingredi religionem relinquendo filios in necessitate, 69. Parentes avertentes filios a religione, 77. Pater faciens baptizare filium a prædicante, 6, 117. *dub. 5.* Parentes baptizantes vel suscipientes filios an contrahant impedimentum, 150. Parens an teneatur assignare patrimonium filio, 819. Parentes ineuntes sponsalia pro filiis tacentibus, 838. Quid, si pro absentibus? 839. v. *dub. 2.* An sponsalia solvantur per dissensum parentum, 877. Parentes cogentes filias ad ingrediendum monasterium vel impedientes ab ingressu, 7, 212. Pater percutiens filium clericum, 275. v. 5. in fine.

Patria. An absentes a patria teneantur ad ejus leges, 1, 157. An ad jejunium præceptum in patria, 1, 156. et 4, 1050.

Patrimonium clerici an conferendum inter fratres, 4, 956. Patrimonium quoad ordinem, 6, 817. An pater teneatur patrimonium assignare, 819.

Patrinus quid sit in baptismo, et ejus officium, 6, 146. In confirmatione, 185. An possint esse plures patrini, et non confirmati, ib. v. 1. Et an non confirmatus contrahat cognationem; 186. *dub. 2.* An religiosi possint esse patrini, 187. Parentes suscipientes sive baptizantes filios, 6, 150.

Patronus, vide Præsentatio.

Pauper et Paupertas. Pauperes in necessitate communi, 3, 32. Pauper negans se habere cum æquivocatione, 4, 158. Laborare ad subveniendum pauperibus, 293. Pauperes reficientes vestes in festis, 297. Qui veniant nomine pauperum in fructibus beneficii distribuendis, 491. v. *qu. II.* An tunc præferendi pauperes loci, ibid. *qu. III.* Pauper extreme indigens si accipiat, antequam petat, 520. v. *qu. II.* Quid, si acci-

piat rem magni valoris? *qu. III.* An furta incerta minuta possint distribui pauperibus, 4, 595. De eo, qui se fingit pauperem, 622. Pauper consummans rem in extrema necessitate, 623. Quid, si consummet rem mutuatam? 624. Pauper locans jus mendicandi, 861. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? 930. *dub. 10.* Pauperes quando excusentur ab abstinentia carnium, 1008. Quando a jejunio, 1033. v. 2. Solis pauperibus restitui debent fructus a beneficiariis non residentibus, 5, 128. Advocatus quos pauperes teneatur patrocinari, 221.; vide alia v. Necessitas. Ex voto paupertatis ad quid obligentur religiosi, 5, 14. Quæ non repugnent voto paupertatis, 16. An votum paupertatis possit abrogari per consuetudinem, 35.; vide alia, 14. Pauperes sive quæstuantes an possint loqui cum monialibus, 7, 239. in fine. De titulo paupertatis quoad ordines, 6, 814. An pauperes et religiosi teneantur ad eleemosynam in jubilæo, 538. *dubitatur hic 1.*

Peccator publice petens sacramenta, 6, 44—45. Si ejus peccatum sit notum pluribus ex præsentibus, 45. Si crimen sit publicum in alio loco, 46. An publico peccatori jam confesso possit dari eucharistia, 47. Si crimen vel pœnitentia fuerit dubia, 48. An ob metum mortis possit dari sacramentum peccatori, 49. Peccator occultus si occulte petat, 44. Si publice, 50—51. Peccatorum reliquiæ quomodo tollantur, 70. Si conjux trahat alterum in peccatum, 973. Ob quale peccatum incurrantur censuræ, 7, 29. An ob veniale levis suspensio vel interdictum, 30. et 321. Ob peccatum mere præteritum an censura incurratur, 49. et 54. An ob crimen futurum possit episcopus ferre censuram, d. 49.

Peccatum quid sit, et quæ conditiones ad illud requirantur, 2, 1. et 53. De peccato philosophico, 11. v. *hic tamen.* Quale sit mortale, et quale veniale, 51. Mortale per se et per accidens, 52. Monitum pro iis, qui facile damnant de mortali, ib. Quomodo mortale fiat veniale, 54. Quomodo veniale fiat mortale, 59. Quomodo distinguantur specie, 2, 30. Quomodo distinguantur numero, 35. et 45. An sit duplex peccatum peccare in die festo. 4, 273. An sit mortale recitare officium in mortali, 5, 178.

Pectus. Quomodo peccent fœminæ pectus ostendentes, 3, 55. v. *quæritur*. An sit mortale aspicere pectus fœminæ, 4, 423.

Peculium. Quotuplex est peculium filiorum familias? I. *Castrense*, 4, 488. II. *Quasi castrense*, ibid. III. *Profectitium*, ib. An sit profectitium peculium lucratum a filio ex bonis paternis, ib. An filius possit exigere stipendium pro labore in beneficium patris, ib. *dub. II.* IV. *Adventitium*, ibid. Quando filius acquirat usumfructum peculii adventitii, ibid. An religiosi possint habere peculium, 5, 15.

Pecunia. Asserens æquivoce, se accepisse pecuniam, 4, 167. Ad quid teneatur dans pecuniam usurario, 785. Deponens pecuniam apud usurarium, 786. Cujus sit res empta pecunia aliena, 799. Expendens pecuniam adulterinam, 855. Famulus commutans pecuniam domini, 856. Pecuniæ subministratio ad eleemosynas est justa causa ad dispensandum, 6, 1130. in fine.

Pensio et Pensionarius. Quid et quotuplex sit pensio, 5, 137. A quo et quanta pensio possit designari, 4, 73. et 5, 138. An pensionarius possit de pensione libere disponere, 4, 491. *qu. VI.* et 5, 139. Pensio simoniaca, 4, 58. et 73. et seq. An incurrat pœnas vendens pensionem, 112. An pensionarius teneatur dare superflua in usus pios, 491. *qu. VI.*

Penula s. Pauli quid erat? 6, 376. v. *censuit.*

Perceptio. Quomodo acquiratur dominium perceptione fructuum, 4, 502.

Percussio, Percussor et Percutere. De excommunicatione ob percussionem clerici, vide 7, 274. An ad eam requiratur culpa gravis et graviter externa, 273. Quid intelligatur per manuum injectionem, 272. et seq. An incurrat dans clerico venenum, 280. *dub. 2.* Si clericus consentiat percussioni, 274. ad 5). Si percutiat seipsum, ad 6). Percutiens jocose aut casu 275. ad 2). Clerici invicem se percutientes, ib. Percutiens ob defensionem, ib. Ob ignorantiam vel iram subitaneam, ib. ad 4). Quid, si ignorantia sit crassa? ib. *dub. 2.* Percutiens unum clericum pro alio, *dub. 3.* Magister aut

pater percutiens, ib. ad 5). Si clericus sollicitet consanguineam, ib. ad 6. Quæ percussio dicatur levis, quæ gravis, et quæ enormis, 277—278. In dubio judicatur gravis. 280. An ab ea absolvant episcopi, 276. et 279. An regulares, ib. et 107.

Peregrinus. An peregrinus teneatur ad leges loci, ubi est, 1, 156. An ad leges patriæ, 157. An peregrinus possit dispensari ab episcopo loci in legibus et votis, 158. et 4, 332. An peregrini et vagi teneantur præceptis locorum, ubi morantur, 1, 159—160. et 4, 332. in fine. An teneantur præceptis juris communis, si ibi non sint usu recepta, 1, 161. Quando peregrinantes ad loca sacra excusentur a jejunio, 4, 1049. v. 2. *excusantur*. An teneantur ad jejunia loci, ubi sunt, 1, 153. v. *pro majori*. Peregrinus et casu natus a quo baptizandus, 6, 115. Ubi debeat recipere communionem paschalem, 240. v. 9. A quo possit absolvi, 569. Quid, si habeat reservatum in utraque diœcesi? 587. Quid, si peccatum est reservatum tantum in illa diœcesi? 588. Quid, si tantum in patria? 589. Quid, si discedat in fraudem? ib. v. *quomodo*. Quid, si habeat censuram in patria reservatam? 590. Peccans in aliena diœcesi incurrit reservationem peccati, non autem excommunicationis annexæ, 591. An episcopus possit absolvere peregrinos a papalibus et dispensare etc., 593. An peregrini valide nuptias ineant sine parocho, 1080. Quomodo contrahere debeant, 1091. An ligentur censuris loci, 7, 17. An, si loquantur cum monialibus, 242.

Perfectio. Religiosi tenentur tendere ad perfectionem, 5, 9. Quando peccent graviter contra hanc obligationem, 10. Quid, si quis vult servare sola præcepta gravia? 11.

Periculum. De titulo periculi in mutuo, 4, 765. In venditione, 810. v. *ratione*. Periculum peccandi ob charitatem, 3, 26. in fine, et 2, 63. An in periculo mortis liceat ministrare sacramentum in mortali, 6, 33. An baptizare cum materia dubia, 103. in fine. v. III. An in utero matris, 107. An in capite tantum egresso ex utero, ib. v. *hic autem*. An in capillis aut vestibus, ib. *qu. III*. An in scapulis vel pectore, *qu. IV*. In periculo

mortis sunt baptizandi filii infidelium, 6, 129. Baptismus sub conditione, 134. Parentes tunc baptizantes num contrahant impedimentum petendi, 150. An ad dandum viaticum liceat celebrare in una specie, 156.; vide alia v. Viaticum. Num ob metum mortis liceat celebrare sine vestibus, 289. et 377. *dub. 2.* An communicare sine confessione, 260. Quid, si allato viatico confessio infirmi nequeat brevi expleri? ibid. ad 2. in fine. In periculo scandali an liceat communicare ante confessionem, 260. ad 2. et 263. Quando censeatur adesse periculum mortis, vide Moribundus. Si quis est in probabili periculo peccandi, 453. Aliud est periculum formale, aliud materiale, 452, v. *periculum autem.* An in periculo mortis omnes sacerdotes possint absolvere, 561. Quodnam censeatur esse periculum mortis, ib. An hæretici et vitandi, 560. v. *qu. 1.* An præsente approbato, 562. An quivis confessarius, si adsit habens facultatem in reservata, 563. *dub. 1.* An a papalibus, præsente episcopo, ib. *dub. 2.* An, si possit peti facultas per litteras, *dub. 3.*

Permutatio et Permutare. Permutare beneficia, 4, 73—76. et 5, 136. Permutare officium, 5, 161. *qu. III.* Quid, si te conformes cum privilegiato? ib. *qu. IV.*

Perplexus quid debeat agere, 1, 10.

Perseverantiæ votum aut juramentum in congregationibus nequit dispensari ab episcopis, 4, 255. v. *notandum 3.*

Personatus quid sit, 5, 116.

Perucca sive cæsaries ficta in celebratione missæ, 6, 398.

Pes. Pedibus nudis non licet celebrare, 6, 402. Oportet saltem uti crepidis, ibid. An liceat celebrare pede ligneo, 7, 407.

Pestis tempore ad quid teneantur sacerdotes, 3, 27. v. *an autem.* Ad quid parochi, 4, 358. De testamento tempore pestis, 926. Pestis tempore an parochus teneatur ministrare eucharistiam, pœnitentiam etc., 6, 233. An residere, ib. v. *deinde.* An episcopus teneatur tunc residere, ib. v. *tandem.* An liceat tunc dare eucharistiam medio instrumento, 244. v. 6.

Petens juramentum a pejeraturo, 3, 77. et 4, 150. Petens mutuum ab usurario, 3, 47. v. *si autem.* et 77. v. 4. Petens sacramentum a peccatore vel ab excommunicato, 47. v. *si* et 79.

Petere. An vir aliquando teneatur petere debitum, 6, 928. An aliquando uxor, 929. An conjux ligatus voto etc. possit aliquando petere, 930. An petere liceat ab excommunicato, 931. An sit reddendum debitum conjugi illicite petenti, 943—947. Si petat modo innaturali, 952. v. 3. An censuris ligati debeant petere absolutionem, 7, 130.

Pharmacopola ad quid teneatur, 5, 291. v. 2. Nihil potest petere a principali post duos annos et ab hærede post duos menses, 4, 516. Pharmacopolis quæ interrogationes faciendæ, in *praxi confess.* 58.

Phrenetico an danda sit extrema unctio, 6, 732.

Physiognomia quid sit, 4, 9. v. 8.

Pictura. Aspicere picturas turpes, 4, 424. An picturæ sint propriæ religiosis, 5, 14. v. *quæritur hic.*

Pietas quando excuset ad laborandum, 4, 291. Quando a jejuniis, 1048. Quid, si quis sponte suscipiat opera pietatis? ib. v. *sed dubium.*

Pignus. Fructus pignoris debent restitui, 4, 776. Quid, si pignus datum sit pro dote? ibid. v. *excipitur.* De contractu pignoris, 913. Utens pignore, 914. Quæ liceant pignorari, 915.

Pileolo an liceat uti in missa, 6, 396—397. Et qui possit dare licentiam, ib. v. *dicunt.*

Pingere et **Pictor.** Pingere in diebus festis, 4, 280. Retrahere et delineare, 281. Pingere turpia, 3, 56. An pictores excusentur a jejunio, 4, 1031. v. 3. *causa.*

Piscari in diebus festis, 4, 283.

Pisces vetantur dispensatis ad carnes, 4, 1015. An pisces vetentur in collatiuncula, 1028.

Plantatio. Acquiritur dominium plantatione, 4, 501.

Pluralitas beneficiorum vetita, 5, 115. et 117. Causæ cohonestantes, 118.

Podagra laborans potest deferri ad altare, ut celebret, 6, 244. v. 7.

Pœna. Pœnæ simoniæ, vide 4, 105. Pœnæ simoniæ confidentialis, 85. Ob ordinationem simoniacam, 109—110. Ob simoniacam collationem beneficii, 111. et seq. An lex pœnalis obliget ad culpam, 1, 145. Lex sub pœna suspensionis, 146. Lex assignans pœnam et præcipiens, 147. An pœna incurratur ante sententiam, 148. Pœna positiva et inhabilitans, 149. Pœnæ in mandantes homicidium per assassinos, 4, 363. Pœnæ in procurantem abortum, 395. An mater procurans abortum incurrat pœnam excommunicationis, ibid. *qu. V.* Quid in dubio animationis? 396. Quis possit has pœnas relaxare, 397. Pœnæ duello impositæ, 401. Pœnæ in concubinarios, 442. In clericos concubinarios, ib. v. *utrum.* Pœnæ sodomitarum, 470.; vide alia v. Sodomia. Impediens applicare pœnam fisco, 4, 583. et 5, 237. Pœna usurariorum, 4, 792. Alienantium bona ecclesiastica, 5, 587. v. *nota 1.* Beneficiarii omittentes officium, 4, 663. et seq. Pastorum non residentium, 1, 149. et 5, 126—128. Canonicorum non residentium, 5, 129. An judex inferior possit pœnas relaxare, 205. Quid, si sit supremus? ib. v. *dixi.* Pœnæ judicis injuste judicantis ob munera, 213. An reus teneatur fateri crimen cum timore magnæ pœnæ, 274. Pœnæ rebaptizantium, 6, 122. Transgredientium præceptum communionis annuæ, 295. v. *præceptum.* Vel confessionis, 674. Pœna in sollicitantes, 705. Quid, si pœna sit positiva aut privativa? ib. (vide 7, 148) Pœna in religiosos, si non ordinentur ab episcopo loci, 768. Pœna in male promotos, 793. In eos, qui ordinantur ab alieno, 769. In eos, qui ordinantur ante ætatem, 799. In resilientes a sponsalibus, 853. In contrahentes cum impedimento consanguinitatis vel affinitatis, 1077. In excommunicatos ministrantes sacramenta, 7, 171. An sit pœna in suscipientes, 172. An ad irregularitatem requiratur scientia pœnæ, 351.

Pœnitens an teneatur sequi opinionem confessarii, 6, 604.

Pœnitentia si probabiliter sit impleta, 1, 29. Pœnitentiæ, sacramentum an possit ministrari domi vel in

oratoriis privatis, 6, 359. v. *quæres.* Materia et forma hujus sacramenti, 425. An sufficiant peccata alias confessa, 427. *dub. 2.* Verba essentialia formæ, 430. *dub. 1—3.* An verba *te absolvo* possint referri ad peccata et censuras, *dub. 4.* Absolutio sub conditione, 431—432. An hoc sacramentum possit esse validum et informe, 444. Vide Satisfactio.

Pœnitentiaria in quibus impedimentis matrimonii possit dispensare, 6, 1144. Facultates s. pœnitentiariæ circa irregularitates, inhabilitates, censuras, vota etc. 7, 470. Clausulæ solitæ in dispensationibus s. pœnitentiariæ circa impedimenta matrimonii, 6, 1143. Quid explicandum, quando petitur dispensatio, 1146. Formula ad impetrandas dispensationes in impedimentis matrimonii, 1147. Aliæ formulæ in irregularitate, voto etc., vide in *praxi confessarii* 87.

Pœnitentiarii cathedralium jure ordinario an possint absolvere a reservatis, 6, 599. v. *pœnitentiarii.*

Pœnitentiarius quando excusetur a choro, 5, 131. v. *minime.*

Pollice carens an possit eucharistiam ministrare, 6, 244. An celebrare, ib. An sit irregularis, 7, 408.

Pollutio et Pollui. 4, 465. Pollutio ex tactu pueri, 467. Ex tactu fœminæ, ibid. An liceat uxori se polluere, viro se retrahente post seminationem, 6, 919. Tactus inter conjuges an sint mortales, 933. Quid, si adsit periculum pollutionis? 934—935. Quid, si conjux tangat seipsum? 936.

Pontifex, vide Papa.

Pontificia responsa sive declarationes aut epistolæ quomodo et quando obligent, 1, 106. et 4, 1027. v. *hinc dicimus.*

Pontificalia. An capitulum sede vacante possit dare licentiam alieno episcopo exercendi pontificalia, 6, 788. v. *quamvis.* Episcopus si exerceat pontificalia, a quibus est suspensus, 7, 314. *dub. 2.* Quid, si solemniter celebret, ibid. v. *si autem.*

Possessio. Possessio continuata ad præscribendum,

4, 506. An possit redimi vexatio circa possessionem beneficii, 4, 99.

Possessor in dubio de jure suo, 1, 35—36. Negligens inquirere dominum, 37. Bona certa cui restituenda, possessori vel domino, 4, 596. et 599. Possessor bonæ fidei ad quid tenetur? 607. Ad quid malæ fidei? 614. Accipiens rem consumptibilem a fure potente restituere? 608. Possessor bonæ fidei quales fructus teneatur restituere, 610. Quid, si accipias rem commixtam cum bonis furis? 611. Possessor bonæ fidei in dubio, an sit factus ditior, 706.

Potus vini in jejunio, 4, 1022. Potus cerevisiæ et limoniadis, ib. v. *qu. II.* Potio chocolatis, 1023.

Præbenda restituenda a canonicis non assistentibus vel non psallentibus, 4, 675. Vide alia v. Beneficium.

Præbendatus, vide Canonicus.

Præceptum. Præcepta naturalia sunt triplicis generis, 1, 169. et seq. Ignorantia inculpabilis in præceptis naturalibus, ib. In præceptis contrariis quid agendum? 10. An ex diversitate præceptorum peccata specie distinguantur, 2, 33. An præceptum servandi festa sit naturale vel ecclesiasticum, 4, 263. An in præcepto festorum præcipiatur cultus interior; et an hoc præceptum sit affirmativum vel negativum, 264.; vide alia v. Lex. Præceptum communionis in paschate, 6, 294. In periculo vitæ, 291. Quid, si sit periculum vomitus vel in delirio? 292.; vide alia v. Communio. Præceptum annuæ confessionis quos et quando obliget, 662. An præceptum factum sub censura obliget sub gravi, 7, 33.

Prægnantes quando excusentur audire missam, 4, 330. An prægnantes sibi procurantes abortum incurrant excommunicationem, 395. *qu. V.*

Prælatus. An aliquando teneatur sub gravi corrigere defectus leves, 5, 13. Prælatus negligens officium recitari in choro, 143. *notandum 2.* Prælato obediendum, si non constat, rem esse illicitam, 1, 31. et 5, 47. Quid, si subditus habeat probabilitatem, quod non teneatur? 5, 47. v. *limitant.* Prælatus tenetur inquirere mores subditorum, 4, 360. v. *dub. 2.* Prælato ut patri an deferri

possit crimen sine prævia correptione, 5, 243—245. Prælati regulares habent jurisdictionem quasi episcopalem erga suos; quid erga subditos sæculares? 6, 593. v. *eamdem*. An possint ferre censuras, 7, 10. ad 3.; vide alia v. Mendicantes et Regulares.

Præscriptio et Præscribere. Acquiritur dominium præscriptione, modo adsint quatuor conditiones, nempe: I. *Bona fides*, 4, 504. II. *Titulus*, 505. III. *Continuata possessio*, 506. Tempus requisitum ad præscribenda mobilia et immobilia, 506—508. et seq. Debita ex mobilibus et beneficia, 507. IV. Requiritur, ut res sit *apta præscribi*, 515. Quomodo interrumpatur præscriptio, 511. An leges ecclesiæ præscribantur per decennium, 1, 139. Præscriptio 30 annorum quomodo admittatur Neapoli ex præsumpta solutione, 4, 516. Advocati, procuratores et notarii post biennium Neapoli nihil petere possunt, ib. Pharmacopolæ post biennium contra principalem, post bimestrem contra hæredem; fabri post annum; famuli post duos menses, ib. An res præscripta possit retineri in conscientia, 517. Præscriptio an possit dari circa onera missarum et conditiones appositas a testatore, 6, 329.

Præsentatio et Præsentare. Beneficia acquiruntur per præsentationem, 5, 85. Quando patronus teneatur præsentare, 88. An pendente lite currat tempus præsentationis, 89. Quid, si multi præsententur? 90. Peccat præsentans minus dignum ad cardinalatum et episcopatum, 91. Ad parochias, 92. An ad beneficia simplicia, 97. Absolutus a casu papali an teneatur se præsentare Pontifici, 7, 87—88. An saltem per epistolam, 89. An absolutus a casu episcopali teneatur episcopo se præsentare, 92. Præsentatio excommunicati, 179. Vide alia v. Beneficium.

Præsentia quæ requiratur materiæ consecrandæ, 6, 211. Quæ præsentia requiratur pœnitentis, ut possit absolvi, 429.

Præstimonium quid sit, 5, 116. An habens præstimonium teneatur ad officium, 144. v. 8. *non tenentur*.

Præsumptio et Præsumptus. Præsumptio de divina misericordia, 3, 20. v. 3. Accipiens ex consensu præsumpto domini, 4, 700. v. *quær. hic 1.* Religiosus

præsumens licentiam, 5, 18. Consensus præsumptus pastorum licitam reddit ministrationem confirmationis et ordinis, 6, 173. Item eucharistiæ, 235. Quid de communione paschali? 240. v. 9. An licentia præsumpta det jurisdictionem ad audiendas confessiones, 570.

Præteritio hæredum necessariorum, 4, 947.

Prandium an dividi possit in jejunio, 4, 1017. Per quantum temporis interrumpatur, 1020. Quamdiu liceat protrahi, ib. *qu. V.* An post prandium liceat usus matrimonii, 6, 910. v. *videtur.*

Precarium quid sit, 4, 745.

Preces. Impediens precibus, ne alter bonum consequatur, 4, 587. An preces importunæ constituant metum gravem, 717. v. *idem.* Impediens precibus, ne alter concurrat ad emptionem rei, quæ venditur sub hasta, 808. v. *sed dubium.*

Presbyter, vide Sacerdos.

Pretium rei ablatæ cui crescat, 4, 619. Absumens agnum alienum pluris postea valiturum, 621. Quid, si absumat tempore majoris pretii? ib. v. *quid.* An detrahendum pretium laboris, quem occisus impendisset, 639. An pretium rei venditæ possit restitui creditori venditoris, 685. An restituendum pretium, quando actio non debetur ex justitia, 713. An ad venditionem requiratur determinatio pretii, 794. Ad acquirendum dominium rei venditæ requiritur solutio pretii vel fides de ea, 685. et 796. Pretium rei quot modis crescat vel decrescat, 801 et 804. Pretium mercis ultroneæ, 802. Latitudo justi pretii, 804. *not. 3.* Res pretiosæ, ib. et 808. Deceptio in pretio, 805. Communis æstimatio variat pretium, 808. Et sic etiam venditio sub hasta et per venditrices, ib. Si res vendatur minutim, 809. An ob dilatam solutionem, 810. An ratione periculi, ib. v. *ratione.* Vel quia res est pluris valitura, ib. v. *certum.* Si res vendatur ad creditum, 811. Si adsit pactum retrovendendi, 812. An possit vendi pretio ordinario merx mox minoris valitura, 824, v. *sed de hoc.*

Princeps quoad bellum inferendum, 4, 403. An possit inferre bellum cum opinione probabili, 404. An liceat

principi vocare in auxilium gentiles et hæreticos, 406. An princeps teneatur eligere digniores ad officia, 342. An liceat principi occidere reos nondum sententia damnatos, 377. Princeps potest legitimare tantum ad sæcularia, 7, 433.

Privare. Excommunicatio minor privat susceptione sacramentorum, 7, 148. et 152. An etiam administratione, 149. et 152. Excommunicatio major privat susceptione sacramentorum, 158. Administratione, 165. Suffragiis, 162. Officiis divinis, 173. Beneficiis, 179. Communione forensi, 184. Usu jurisdictionis, 185. Sepultura ecclesiastica, 186. Communione civili, 188.

Privilegiatum altare, 6, 339.

Privilegium, Privilegiatus, vide appendicem de privilegiis tom. 1. Ubi primo loco agitur *de privilegiis in communi*, deinde de privilegiis in particulari *ecclesiasticorum*, *episcoporum* et *regularium*. Ibi igitur collecta invenies in unum omnia privilegia, de quibus in toto opere seorsim pertractatur. Privilegia *regularium* et *monialium*, 5, 60. Et an moniales gaudeant privilegiis religiosorum, ib. Privilegia regularium circa officium divinum, 63. An prælati possint eorum privilegia limitare, 64. An in officio liceat se conformare cum clerico privilegiato, 161. *qu. IV.* An habens privilegium oratorii teneatur conducere celebrantem, 4, 324. v. *recte*. Privilegia regularium circa missam an sint abrogata, 6, 342. An ab habente privilegium eligendus confessarius approbatus, 545. Et quidem ab episcopo loci, 547 — 548. Qui habeant privilegium eligendi sibi confessarium, 565. An habeant cardinales pro familia, ib. *dub. 2.* Absolvens prætextu privilegiorum est excommunicatus, 602. v. *hic ultimo*. Ingrediens monasterium monialium prætextu privilegiorum, 7, 222. *dub. 1.*

Probabilis opinio; si quis est in probabili occasione peccandi, 6, 453. An liceat absolvere cum jurisdictione probabili, 571. Si pœnitens vult sequi opinionem probabilem, an teneatur confessarius eum absolvere, 604. Vide Opinio.

Probatio, quæ sufficiat ad solvenda sponsalia, 6, 878. *dub. 2.*

Probitas requisita in ministris sacramentorum, 6, 30. An debeant præmittere confessionem, 34. Si sit minister ordinatus, 31. Si non ordinatus, 32. Si ministret in mortali urgente necessitate, 33. Quid, si ex officio, ut parochus, capellanus in nosocomiis, et obstetrices? ib. v. *præterea.* Probitas requisita in ordinandis, 73. et 801. in fine.

Processus quomodo formandus, 5, 201. v. *not. IV.*

Proclamationum tempore an puellæ excusentur a missa, 4, 330. Vide **Denuntiatio.**

Procurator quando peccet in suo officio, 5, 232. De stipendio procuratorum, 233. Procurator circa matrimonium, 6, 885—886.

Prodigalitas et Prodigus. Quid sit prodigalitas, 2, 68. v. 3. An promissio prodigi cum juramento obliget, 4, 185. An sit valida, 735.; vide etiam 6, 851. v. *cum autem.*

Professio et Professus. Professio fidei a quibus facienda, 3, 11. Conditiones ad professionem religiosam, 5, 5. An professus in religione teneatur exire ad subveniendum parentibus, 67. Quando professus possit reclamare, 8. Professio religiosa quomodo et quando solvat sponsalia, 6, 870. Solvit matrimonium ratum, 958. Invalidat matrimonium subsequens, 1024—1025. Tollit irregularitatem ex defectu natalium, 7, 354. et 426.

Proles. Adulteri exponentes prolem hospitalibus, 4, 656. Si proles nascatur donanti etc., 739. Si ob prolis multiplicitatem possit negari debitum, 6, 941. Si reddi cum damno prolis, 951.

Promissio et Promissor. An simplex promissio obliget sub gravi, 4, 720. Promissio si reddatur nociva, vel si accidat mutatio, ibid. v. *notandum.* Promissio nulla firmata juramento, 177. An sufficiat ad votum promissio implicita, 200. An sit simonia promittere eleemosynam ob beneficium, 66. Stuprator cum promissione vera matrimonii, 642. v. *quær. 1.* Cum promissione ficta, ib. Quid, si fœmina sit corrupta? 646. Promissio prodiga,

vide Prodigalitas. Promissio gratuita dicendi missam an obliget sub gravi, 6, 315. et 317. *qu. 4.* Promissio sponsalitia, 831. Promissio, si Papa dispensaverit, 843. An promissio ficta adulteræ facta inducat impedimentum, 1039. An promissio conditionata, 1040. An requiratur promissio mutua, 1041. Promissio matrimonii vivente conjuge est illicita, 1043. Promissio judicis liberandi reum, si filiam ducat, 1050—1053.

Promulgatio legis, 1, 95—96.

Pronuntiatio requisita in officio, 5, 162. et 164. An satisfaciat pronuntians, si se non audiat, 163. An satisfaciat submisse pronuntians in choro, 4, 675. v. *dub. 4.*

Propinquus. An beneficiarius possit dare superflua propinquis indigentibus, 4, 491. *qu. II.* An sit obligatio relinquendi bona propinquis, 946. An sint denuntiandi hæretici propinqui, 5, 250.

Propola, vide Caupo.

Propositio hæreticalis ex incuria prolata, 5, 254. v. *notandum II.*

Propositum differt a voto, 4, 199. Malum propositum interrumpitur per tempus diuturnum, 2, 39. Propositum virtuale an sufficiat, 6, 450. Propositum debet esse firmum, universale et efficax, 451. Si quis certo credat se relapsurum, ib. v. *sed hic.* Quid, si adsit occasio? 452.; vide Occasio.

Proprietas, vide Paupertas.

Proscriptos an liceat cuivis occidere, 4, 376. An liceat proscriptis armis se defendere, 380. v. 1. *Non.*

Protestatio episcopi nolentis ordinare indignos, 6, 784. v. *quæritur.* Protestatio præmittenda a clericis in causa mortis, 7, 467—468. ad 3).

Provocans ad duellum an teneatur ad restitutionem, 4, 638. Provocans ad ebrietatem, ut alter impediatur a graviore malo, 2, 77. v. *quæritur.*

Proxeneta, vide 4, 808. Proxenetis quæ interrogationes faciendæ, *prax. confess.* 61.

Prudentia necessaria in confessario, 6, 629. Circa electionem opinionum, vide in *praxi confess.* 114—115.

Circa correctionem errorum in administratione, ib. 116. Circa sigillum, 117—118. Circa excipiendas confessiones mulierum, 119—120.

Pubertas et Pubes, vide Impubes.

Publicus, vide Occultus.

Puella permittens se tangi, 4, 430. An puella oppressa teneatur clamare, ib. v. *utrum*. Puellæ prægnantes an excusentur a missa, 5, 330. An tempore proclamationum, ib. An, si sciant turpiter concupisci, 331. Puella suscipiens habitum religiosum, 5, 5, v. *quoad monioles*. Puella oppressa an possit statim expellere semen, 6, 954. v. *dub. 1*. Legatum relictum puellæ, ut nubat cum uno, si nubat cum alio, quid? 853. *qu. 4*. Si, ut non nubat, ib. *qu. 5*. Puellæ in conservatoriis detentæ coram quo parocho nubere debeant, 1091. Puella percutiens clericum sollicitantem, 7, 275. in fine.

Puer. An pueris ante usum rationis possit dari eucharistia, 6, 246. An viaticum, 293. et 301. *dub. 2*. An in paschate debeat dari statim post discretionem, 301. v. *sed quæritur*. In qua ætate, ib. v. *sed hic*. An pueris danda extrema-unctio, 717—720. Et an ante usum rationis, 719. Si puer ordinetur ante usum rationis vel ante pubertatem, 810. Pueri quomodo examinandi in confessione, vide in *praxi confess.* 90. Quomodo absolvendi, 91.

Pueri quando teneantur ad præcepta ecclesiastica, 1, 153. Quando teneantur servare festa, 4, 270. An ante septennium, ib.; sed vide sententiam probabiliorem, 1, 155. v. *quæritur* in fine et 4, 1012. Quando pueris possint ministrari carnes, 1012.

Puerpera excusatur a jejunio, 4, 1033. An a missa, 330. v. *bene*.

Pulvis sympathicus, 4, 20. v. *an autem*.

Pulvillus an requiratur in altari, 6, 395.

Pupillus an possit se obligare sine consensu tutoris, 4, 918. v. 6. *pupillus*.

Purificatorium debet esse ex lino, et an benedicendum, 6, 389.

Pusillanimitas quid sit, 2, 67.

Pyromantia, vide 4, 6. v. *divinatio.*

Pyxis an debeat benedici vel consecrari, 6, 383—385. Si pyxis consecranda posita fuerit extra corporale, 217. Quomodo pyxis exponenda, et an possit extrahi e tabernaculo, 424. circa finem, v. *hic insuper.*

Q

Quadragesima. De abstinentia a lacticiniis in quadragesima, vide Lacticinia.

Quæstuantes an possint loqui cum monialibus, 7, 239. in fine.

Quantitas, vide Parva materia.

Quinquagenaria fœmina non excusatur a jejunio, 4, 1037.

Quotidiana communio, 6, 254. et fusius in *praxi confess.* 152.

R

Radices restitutionis, 4, 548. Radices distinctionis specificæ peccatorum, 2, 30. Distinctionis numericæ, 35. et 45.

Rapina, Raptor et Raptus. Rapina quid sit, 4, 518. An liceat occidere raptorem rei, 385. v. *qu. 2.* Ad quid tenetur raptor fœminæ? 444. Crimen raptus quando dirimat matrimonium, 6, 1032. et 1106. ac seq. Raptores mulierum excommunicantur, 7, 212. ad 3.

Ratihabentes percussionem clerici excommunicantur, 7, 267. Ratihabentes homicidium an incurrant irregularitatem, 375. Ratum matrimonium solvitur per professionem religiosam, 6, 958. An in eo possit Papa dispensare, 959. Matrimonia infidelium sunt vera, sed non rata, unde solvi possunt, 897. v. *prob. 1.*

Rebaptizans quam pœnam incurrat, 6, 122.

Receptans, vide Recursus.

Recidivus an possit statim absolvi, 6, 459. et seq., et in *praxi confess.* 70. et seq.

Recitare officium in mortali, 5, 178.; vide alia v. **Horæ canonicæ.**

Reclamatio contra professionem, 5, 8.

Recursus. Præbens recursum quando teneatur restituere, 4, 568.

Reductio missarum a quo facienda, 6, 331. Et ob quam causam, ib. v. *causæ*. An possit fieri ab episcopo vel a capellano, ibid. v. *dub. 1.* et *dub. 2.* Quid, si capitale maneat otiosum? 324. v. *hic autem.*

Referentes ad quid teneantur, 5, 227. Quando peccent, 228.

Regnum. In regnis Siciliæ in quibus festis permittantur opera servilia, 4, 268. v. *hic.*

Regula. An teneatur ad regulam religiosus cardinalis vel episcopus, 5, 3. An teneantur religiosi obedire in iis, quæ sunt contra vel supra regulam, 40. Regula obligans sub peccato, 41. Regula non obligans ad culpam, 42. An sit obediendum prælato reformanti regulam, 44.

Regulares quando possint ministrare eucharistiam, 6, 240. An in paschate, 239. et 240. v. 5. An teneantur stare taxæ episcopi circa missas, 320. An possint celebrare in altari portatili, 360.

An approbati in una diœcesi possint in alia confessiones excipere, 549. et 564. An possint impedire a parocho, 574. An possint confiteri aliis quam sui ordinis confessariis, ib. Quid, si alibi morentur vel peregrinentur? 575. An possint esse confessarii monialium, 577. v. *not. 3.* Quos casus possint reservare, 583. An subjaceant reservationi episcopi, ib. v. *hic.* An novitii, ib. Quid, si hi commiserint reservata ante ingressum? ibid. Quid, si superior neget confessario deputato facultatem pro reservatis? 586. v. 5. *si superior.* Quid, si urgeat necessitas communicandi etc.? ib. Superior potest negare ex causa, ibid. v. 6. Abbates an possint absolvere subditos sæculares a papalibus occultis, 893. v. *eamdem.* An regulares possint absolvere a reservatis ab episcopis, 6, 599. v. *Mendicantes*, et 7, 98. An autem a papalibus, 7, 96. An a casibus reservatis episcopis a jure,

7, 99. Quid autem possint erga suos subditos, 101. Quid, si ministrent laicis extremam-unctionem sine licentia? 6, 722. Possunt tamen dare viaticum suis familiaribus, ib.; ac in necessitate aliis, deficiente parocho, 723.

Regulares a quo episcopo debeant ordinari, 6, 768. A quo examinari, ib. Quas pœnas alias incurrant, ib. et 787. Debent habere dimissorias suorum prælatorum, 788. *not. 8.* An possint ordinari extra tempora, 797. *dub. 3.* An quovis festo duplici, *dub. 4.*

An possint dispensare in voto castitatis emisso ante matrimonium ad petendum debitum, 6, 987. v. *an autem.* An in impedimento ex incestu, 1076. Quid possint circa censuras, 7, 94—107. et 114. An possint absolvere percutientes monachos vel clericos, 107. An dispensare in irregularitatibus, et in quibus, 355. An in homicidio ex delicto, 396. An ex defectu, 469. in fine. An ex defectu animæ, 400. in fine. An corporis, 414. in fine. An ex defectu lenitatis, 469. Vide alia v. **Mendicantes.** De collocutione regularium cum monialibus, 7, 232. et 236. Regularium monasteria an sint loca exempta, 24. Vide alia v. **Religiosus.**

Reiterare sacramenta sub conditione, 6, 28.

Relaxatio juramenti, 4, 191—192. Et an possint fieri a tertio in cujus favorem etc., 193.

Religio. De simonia pro ingressu in religionem, 4, 91—92. Pœnæ pro ingressu simoniaco, 108. v. *certum.* Abducens novitium a religione, 662. De constitutione Tridentini circa renuntiationes novitiorum, 935. Quando excusentur habentes votum religionis, 5, 72. Quando liceat transire ad aliam religionem, 73. Vocati ad religionem negligentes exequi, 78.

Religiosus. Quid sit status religiosus, 5, 1. Requisita ad professionem, *dub. II.* Ad quid tenetur religiosus vi suæ professionis? *dub. III.* Ad quid vi votorum? *dub. IV.* Ad quid religiosi ejecti et fugitivi? *dub. VI.* An religiosus teneatur obedire in dubio, an res sit licita, 1, 31. et 5, 47. Quid, si adsit opinio probabilis non teneri? 5, 47. v. *limitant.* Quid, si opinio prohibens sit unice probabilis? ib. v. *infertur II.* An

liceat religioso occidere furem, 4, 384. Et an incurrat irregularitatem, ib. Religiosus sacerdos lædens castitatem, 455. Religiosus episcopus an possit disponere etc., 492. v. *an autem*, et 5, 2. Religiosus suadens relinquere bona monasterio, et non ecclesiæ matrici, 4, 588. Venatio vetita religiosis. 606. Negotiatio religiosis vetita, vide v. Clericus. Religiosus expendens in usus vanos per licentiam generalem, 873. et 5, 29. An religiosus possit ludo plus lucrari quam perdere, 4, 874. Quid, si exponat plus quam possit? 875. Ludus alearum vetitus religiosis, 901. An ludus chartarum, ib. Religiosus assistens lusoribus, 903. Religiosus executor an possit applicare legata suo monasterio, 937. An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulæ, 1036. An filii possint fieri religiosi in necessitate parentum, 5, 66. Quid, si insciis parentibus? 68. An parentes in necessitate filiorum, 69. An in necessitate fratrum, 70. An parochi, 74. An clerici, 75. An episcopi, 76. An debitis gravati, 71. Quid, si sint professi? ib. v. *si vero.* Omnes religiosi tenentur ad officium divinum, 141—142. Religiosi testificantes in causa monasterii, 263. An prælatus possit irritare vota religiosorum, 4, 233. An abbatissa, ib. et 239. ac 5, 54. An clericus, etiamsi sit curatus, possit fieri religiosus contradicente episcopo, 6, 828. An facto divortio vir possit fieri religiosus, 969. Quid, si divortium fit ob sævitiam? 971. *quær. 3.* An religiosi possint esse patrini, 187.

Reliquiæ. An furari reliquias sanctorum sit sacrilegium, 4, 45. Lædens castitatem gestando reliquias, 463. v. *non autem.* Dans reliquias in pretium meretrici, ib. Furans parvam reliquiam, 532. An reliquiæ sint propriæ religiosorum, 5, 14. v. *quæritur.* Reliquiæ ciborum in ore an frangant jejunium, si deglutiantur, 6, 279. *dub. 1.* Reliquiæ in altari si removeantur, 369. *dub. 2.*

Remedia adversus scrupulos, 1, 12. Remedia adversus distractiones in officio, 5, 177. v. *remedia.* Adversus motus carnales, 2, 8.; vide alia v. Medicina. Remedia generalia insinuanda pœnitentibus, vide *præ. conf.* 15. Remedia particularia, ib. 16.

Remissio et Remittere. Remissio patris occisi in damnum filiorum, 4, 630. Remissio famæ ablatæ, 1003. v. *quæritur*. An facienda sit inimico remissio publicæ vindictæ, 3, 29. Si conjux remittat adulterium, nequit divertere, 6, 966. v. *quartus*. Remissio facienda inimico, vide *prax. confess.* 38.

Renuntiatio et Renuntiare. Renuntiatio hæreditatis, 4, 932. Constitutio Tridentini irritans renuntiationes novitiorum, 935. Religiosus renuntians rem sibi debitam. 5, 20. An liceat renuntiare juri fraternæ correptionis, 245. v. *quæritur IV*. Religiosus renuntians legatum, 20. Renuntiatio beneficii, 4, 81.; vide alia, v. **Resignatio.**

Repercussio an sit licita, 4, 381. v. *illud*.

Repetere licet baptismum sub conditione in dubio juris aut facti, 6, 134. et 137. v. 3. Non teneris repetere confessionem, nisi constet de nullitate, 505. An volens sibi mutari pœnitentiam debeat repetere confessionem, 529.

Reservatio casuum, 6, 578.; vide **Casus reservati.**

Residentia. Quinam beneficiarii ad eam teneantur, 5, 120. Pastores ad eam tenentur de jure divino, 121. Residentia episcoporum, 122. et 127. Residentia parochorum, 4, 357. et 5, 123. An parochi indigeant licentia in scriptis, ib. v. *hic*. An possint abesse per bimestre cum causa sine licentia, ib. *dub. 2*. Quid, si urgeat necessitas? ib. v. *cæterum*. Quid, si per modicum tempus? ib. v. *item*. An parochi et episcopi tempore pestis teneantur residere et suis ovibus sacramenta ministrare, 4, 360. v. *dub. 3*. et 6, 233. Locus residentiæ Pontificis, 5, 124. Cardinalium et episcoporum, ib. Parochorum, ib. v. *parochi*. Causæ excusantes pastores a residentia, 125. Non residentes quando teneantur restituere fructus, 126. et 127. *dub. 4*. Quid, si absint cum causa, sed sine licentia? 127. Quid, si sine culpa? ib. *dub. 2*. Quid, si resideant inutiliter? ibid. *dub. 3*. Quibus debeant restitui fructus a non residentibus, 128. An pro defunctis, ibid. Residentia canonicorum, 129. Canonici non residentes amittunt distributiones et præbendas, ibid.

Resignatio et Resignare. Quid et quotuplex sit resignatio, 4, 81. et 5, 134. Resignatio conditionata, 135. An resignantes teneantur eligere digniores, 5, 98—99.; vide alia v. **Renuntiatio.**

Resilire an possit a matrimonio metum incutiens, 6, 1057. Pœna in resilientes a sponsalibus, 853.

Restitutio et Restituere. Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam, 4, 547. De cooperantibus, *dub. II.* De restitutione in solidum, et de ordine restituentium, *dub. III.* De impediente alterum a consecutione boni, *dub. IV.* Cui restituendum, *dub. V.* De possessore bonæ fidei, *dub. VI. art. I.* De possessore et damnificatore malæ fidei, *art. II.* De restitutione ob homicidium, *art. III.* Ob stuprum, *art. IV.* Ob adulterium, *art. V.* Ob famam et spiritualia ablata, *art. VI.* De tempore, loco et modo restitutionis, *dub. VII. art. I.* Quo ordine restituendum, *art. II.* Quæ a restitutione excusent, *art. III.* Restituere potens non absolvendus, nisi prius restituat, *præx. confess.* 43. In furtis incertis potest s. pœnitentiaria remittere partem restitutionis, 7, 470. ad 10).

Impotens restituere in uno genere non tenetur in alio 4, 637. Restitutio ob omissionem horarum canonicarum, 663—675. Ubi facienda restitutio ex contractu, 678. Differentes restitutionem, 679. Cum damno creditoris, 680. An absolvendus, vide v. **Absolutio.** Negligens restituere quot peccata committit? 683. et 2, 40. De restitutione honoris ablati, 4, 984—985. De restitutione famæ, 992—1003. An teneantur ad restitutionem eligentes minus dignos ad beneficia, 5, 106—107. An suasores eligentium, 108. et 4, 183—185. Quid, si beneficium conferatur per concursum? 5, 109. Et cui restituendum, ecclesiæ vel digniori? 110. Obligatio restituendi pastorum non residentium, 126. Judicis injuste judicantis, 214. Cui restituendum simoniace acceptum, 4, 113. Fructus beneficii simoniace accepti, 116 An facienda restitutio in solidum, si præsumatur socius restituisse, 579. v. *utrum*. An possessor in dubio teneatur restituere, 1, 35—37. Consumens rem ablatam in extrema necessitate, 4, 520. *qu. IV.* Furans plura parva an possit restituere

pauperibus, 534. Restitutio filiorum, 546. Restitutio in integrum data privilegiatis a præscriptione, 514.

Restrictio pure mentalis nunquam est licita, 4, 152.; vide ibid. propositiones damnatas. Secus, si sit non pure sive late mentalis, et adsit justa causa, ib. v. *e contrario*. Vide exempla relata, 152—158. An liceat non rogato jurare cum æquivoco, 159.

Retractus sive contractus gentilitius, 4, 812.

Revalidatio confessionis, 6, 498. Revalidatio matrimonii, 1109.

Revelatio, vide Secretum. Revelationes an cadant sub sigillum, 6, 641. v. 3).

Reverentia, vide Filius.

Reviviscentia sacramentorum, 6, 6. v. *not. 4.*

Revocare donationem quando liceat, 4, 738. An episcopus possit revocare approbationem confessariorum, 6, 551—552. An revocans consilium incurrat censuram, 7, 40. An irregularitatem, 373.

Reus, An et quomodo reus teneatur fateri veritatem, 5, *dub. VII. art. I.* Quid liceat reo circa fugam pœnæ, *art. II.* Quomodo confessario agendum cum reo, *dub. VIII.* Reus quando non legitime interrogetur, 4, 154. Quando legitime interrogetur, ib. An possit absolvi reus negans veritatem, 155. Quid, si timeat magnam pœnam? 156. et 5, 274. Reus se occidens ex præcepto judicis, 4, 369. Princeps occidens reum sine sententia, 377. Clericus damnans reos pœnæ mortis, 378. Reis dandum est tempus ad confessionem et communionem, 379. An hæres rei capite damnati teneatur restituere, 705. Reus infamans alterum ad tormenta vitanda, 982. et 5, 277. Infamans seipsum, 4, 983. et 5, 275. An reus semel tortus possit iterum torqueri, 5, 204. An judex debeat judicare pro reo habente opinionem probabilem, 210. *qu. I.* et *qu. II.*

Rex, vide Bellum.

Rigor. An confessarius magis deflectere debeat ad rigorem quam ad benignitatem, 6, 464. v. *quidam*, et in *praxi confess.* 72.

Rituale quomodo obliget, 6, 285. *dub. 4.*

Ritus externus sine intentione conferendi sacramentum, 6, 23. Decreta S. C. R. quomodo obligent, 401.

Rogationes, vide **Litaniæ**.

Rubricæ missalis an sint directivæ vel præceptivæ, et quomodo obligent, 6, 399. An omittens cæremonias vel cito exequens aliquando peccet lethaliter, 400. et in *praxi* 49. An decreta S. C. R. omnia obligent, 401.

Rustici jurantes falsum, 4, 150. In rusticorum testamentis quot testes sufficiant, 925.

Rusticus qui omisit confiteri species et numerum, 6, 504. Quæ interrogationes faciendæ pœnitenti rustico, vide in *praxi confess.* 21.

S

Sacerdos religiosus lædens castitatem quot sacrilegia committat, 4, 455. Sacerdos gestans eucharistiam in mortali, 463. v. *dubitatur*. Gestans reliquias, ib. v. *non*. Sacerdos celebrans in mortali tres missas in nativitate Domini, 2, 44. (vide etiam 6, 35. v. *hinc*.) Sacerdos simplex potest esse minister confirmationis, 6, 170. Si plures sacerdotes simul consecrant, 232. An sacerdos possit seipsum communicare, 238. An sacerdos in mortali possit aliquando celebrare sine confessione, 259. Quando dicatur deesse copia confessarii, 264. Quomodo intelligatur obligatio confitendi *quamprimum*, 266—267. Sacerdos si recordetur peccati inter celebrandum, 262. Communicans more laici an debeat habere stolam, 276. An administrans eucharistiam sine stola peccet graviter, 241. v. 1. An sacerdos teneatur celebrare aliquoties, 313. Et quando, ib. *dub. 2*. An sacerdos dives possit accipere stipendium missæ, 317. Differens celebrationem quando peccet, ib. *qu. 2*. Si omittat accepto parvo stipendio, *qu. 3*. Si omittat missam gratis promissam, *qu. 4*. Vide alia v. **Stipendium**.

Sacerdos simplex an possit absolvere a venialibus 6, 543. An moribundum præsente approbato, 561—562. Quando possit, 563. Sacerdos proprius quis sit, 670. et 564. ac 7, 70. et 92. An simplex sacerdos cum periculo

vitæ teneatur audire confessionem moribundi existentis in mortali, 6, 624. An teneatur in necessitate se habilem reddere ad confessiones excipiendas, 625. et in *praxi confessarii* 50.

Sacerdos abutens sacrificio ad sortilegia, 6, 705. Ad quid teneatur vi obedientiæ præstitæ episcopo, 828. An contradicente episcopo possit fieri religiosus, ibid. Si vir facto divortio vult fieri sacerdos, 969. Sacerdotes negligentes de quibus interrogandi a confessario, vide *prax. confess.* 49.

Sacramenta non possunt ministrari cum opinione probabili aut probabiliori, 1, 48. Quid de sacramento pœnitentiæ? 50. An liceat ea suscipere cum probabili, 51. An liceat petere sacramenta a peccatore, 3, 47. et 49. An sacramenta omittere tempore debito sit sacrilegium, 4, 43. Pro sacramentorum administratione potest accipere aliquid, 55. Pro sacramenti venditione an adsit pœna. ib. 105. et 112. De obligatione parochorum ministrandi sacramenta, præcipue tempore pestis, 358. Judex tenetur reis dare tempus pro susceptione pœnitentiæ et eucharistiæ, 379.

Sacramentalia quid sint, 6, 90. Quomodo causent gratiam, 91—92. Graviter peccat, qui supponit falsam materiam sacramentalibus, 93. v. 2. *peccet.* Quæ numerentur inter sacramentalia, 94. An excommunicatis liceat usus sacramentalium, 7, 174.

Sacramentum quid, et quis sacramenta instituit? 6, 1—2. Sacramenta veteris legis, 3. An omnia sacramenta possint causare primam gratiam, 6. et 83. Quæ imprimant characterem, 6. *not. II.* Quæ necessaria necessitate medii, ibid. *not. III.* Quæ formata, et quæ informia, ibid. *not. IV.* Quam gratiam causent, ibid. *not. V.* An physice vel moraliter, 7. Simultas cum forma, 10—11. Quæ mutatio sit essentialis, 11. Quando irritetur sacramentum defectu materiæ vel formæ, ibid. An omnes materiæ et formæ sint a Christo institutæ, 12. De intentione ministri, vide v. Intentio. An valeant sacramenta collata sub conditione, 25. v. *dixi* 2. et 26. Si liceat sic ea conferre, 27. Si possint reiterari, 28. Si liceat uti materia dubia, 29. An sacramenta semper de-

neganda indignis, 6, 43. An ficte suscepta reviviscant, 87. An in sacramentis conferendis liceat uti opinione probabili, 57. Simulatio sacramentorum, 59. A quo parocho recipienda sacramenta, 115. v. *sed hic.* An liceat petere sacramenta ab excommunicato, 88. et 7, 165. An sacramentum pœnitentiæ ib. et 6, 560. An a ministro peccatore, 89. An excommunicatus valide ministret sacramenta, 7, 166—167. An aliquando licite 168. et 170. Excommunicatio impedit a susceptione sacramentorum, 158. Quid, si in bona fide? 159. De expositione sacramenti eucharistiæ, vide 6, 424. v. *refert.*

Sacrificium. Sacrificia antiquæ legis, 6, 3. An possit offerri sacrificium pro excommunicato vitando, 7, 163. An pro tolerato, 164. Vide alia v. Missa, Sacerdos et Stipendium.

Sacrilegium quid et quotuplex, 4, 33. Quales species sacrilegii sint explicandæ, 34. Quæ sint sacrilegia personalia, 35. Quæ localia, 36. An sit sacrilegium extrahere hominem ab ecclesia, atrio etc., 38. An omne furtum in ecclesia etc.? 39. An in sacristia, ibid. Quæ sacrilegia realia, 40. An sit sacrilegium lædere bona ecclesiastica, detinere legata pia etc., 42. An mentaliter peccare in ecclesiam, et an omittere sacrum tempore debito, 43. An censuræ contra sacrilegos incurrantur ipso facto, 44. An sit sacrilegium peccare die festo, 46. An violare vota, 47. Peccatur etiam sacrilegio peccato omissionis, 48. An sacerdos religiosus lædens castitatem duo sacrilegia committat, 4, 455. An duæ personæ sacratæ secum copulantes committant duo sacrilegia 456. An habens votum castitatis inducens alium ad turpia committat sacrilegium, 457. Quid, si delectetur morose de peccato turpi alterius? ib. An sit sacrilegium copula maritalis in ecclesia, 458. An tactus impudici, 459. Et quis locus dicitur sacer? 460. An aspectus et verba lasciva in ecclesia, 461. An cogitationes turpes, 462. Quot sacrilegia committit dicens tres missas in mortali in natali Domini? 2, 44.; vide etiam 6, 35. v. *hinc.* Sacrilegium an duplex committatur a nubente in mortali, 32. v. *infertur* 2.

Sævitia quando det causam ad divortium, 6, 970. et 972.

Saga, vide Striges.

Salarium, vide Stipendium.

Salvatores vocati, 4, 18.

Salutare inimicum, 3, 28. v. *quæritur.*

Sanctio neapolitana circa præscriptionem, 4, 516. Circa alimenta filiorum, 338.

Sanguis si cadat super altare, 6, 210. v. *hic.* Si injiciatur in alium liquorem, 229. Clerici vel monachi si se intromittant in causam sanguinis, 7, 467—468. ad 3.

Sanitas. An cum periculo sanitatis liceat usus matrimonii, 6, 909.

Sartor quando peccet, 5, 292. v. 4. Sartor perficiens vestes in festis, 4, 303. Sartor vilius pannum emens, 826. An sartores excusentur a jejunio, 1041. Sartoribus quæ interrogationes faciendæ, *præx. conf.* 60.

Satisfactio et Satisfacere. Satisfactio pro honore læso, 4, 984. An sufficiat semper petitio veniæ, 987. Quid, si offensus se vindicavit de contumelia? 989. Quid, si offensor puniatur a judice etc.? 990. Satisfactio pro confessione, vide 6, 506. An possit minui pœnitentia, 508. et seq., et in *præxi confess.* 11. Quæ opera possint imponi, 509—514. An imponi post absolutionem, 514. v. 8. *etsi.* Obligatio acceptandi pœnitentiam, 515—517. Satisfactio gravis sub levi, 518. Si pœnitens obliviscitur, 520. Dilatio pœnitentiæ, 521. Satisfactio in mortali, 522—523. Pœnitentia sub conditione, si relabatur, 524. An transactio tempore etc., 525. Commutatio pœnitentiæ, 528. An tunc debeat repeti confessio, 529. Quid, si pro reservatis? ib. v. *dub. 2.* An possit commutari extra confessionem. *dub. 3.* Canones pœnitentiales, 530.

Satisfactus. An satisfacta parte teneatur impeditus et jam absolutus adire Romam, 7, 87. An non satisfacta parte valeat absolutio censuræ, 120. et 127—128. An satisfacta parte cesset per se censura, 121.

Scandalum, quale activum et passivum, 3, 43. Quando scandalum sit speciale peccatum, 45. Inductio ad peccandum an sit confitenda, 46. Quid, si alter sit paratus ad peccandum? 47. An liceat petere mutuum ab

usurario, sacramenta a peccatore, ib. An teneamur omittere bona spiritualia ob scandalum vitandum, 50. An omittere præcepta, 51. An dimittere bona temporalia, 52. Fœmina utens veste virili, ib. v. 2. *si fœmina.* An mulier teneatur fugere virum concupiturum, 53. An alios in genere, 55. An ornatum superfluum, præsertim ubera ostendendo, ib. De turpia componentibus, repræsentantibus aut pingentibus, 56. An liceat suadere minus malum ad majus vitandum, 57. An permittere aliquando peccatum proximi, 58. An stuprator teneatur ducere cum scandalo propinquorum, 4, 644. Præbens scandalum ad quid teneatur, 661.

Schedula an possit dari non absoluto, 6, 639.

Scholares a quo absolvendi, 6, 569.

Scientia necessaria confessario, 6, 627. et in *praxi confess.* 17. Scientia necessaria ordinando, 6, 790. Verba Tridentini: *Ad administranda sacramenta idonei comprobentur*, quid importent, 791. Illiterati quando sint irregulares, ib. *qu. 2.* An in regularibus sufficiat minor scientia, *qu. 3.* Episcopus potest requirere majorem scientiam a suis, 792. v. *adv. 2.* Scientia legis an requiratur ad incurrendam censuram, 7, 43—44. An scientia censuræ, 47—48. An ad incurrendam irregularitatem requiratur scientia legis, 350. An scientia pœnæ, 351.

Scriba, Scribere et Scriptus. An liceat scribere in die festo etiam ob lucrum, 4, 278. An transcribere, 279. Scriba an excusetur a jejunio, 1041. An requiratur testificatio confessarii scripta, ut medicus curam prosequatur, 6, 664. v. *notant.* An liceat rescribere ad excommunicatum, 7, 193. An licentia ingrediendi monasteria monialium habenda sit in scriptis, 223. An suspensio in scriptis ferenda sit, 317. in fine.

Scrupulus et Scrupulosus. Quid sit scrupulus, et an liceat eo manente operari, 1, 11. Quæ sint signa conscientiæ scrupulosæ, n. eod. Quæ ejus remedia, 12. Doctrinæ valde utiles pro scrupulosis, n. eod. Regula ad abjiciendos scrupulos in recitatione officii, 5, 177. v. *cæterum.* Scrupulosis non est permittendum confiteri peccata dubia, 6, 476. Modica pœnitentia eis imponenda, 507. Esse scrupulosum an cadat sub sigillum, 644. Quomodo

se gerere debeat confessarius cum scrupulosis, vide in *præxi confess.* 95. et seq.

Sculptor et Sculpere. Sculpere in festis, 4, 281. Sculptor an excusetur a jejunio, 1041.

Secretarius quando peccet, 5, 229.

Secretum servandum, 4, 970. Quando possit manifestari, 971. An ad vitandum proprium damnum, ib. *an.* Juramentum servandi secretum, 183. Litteras alienas aperire etc., 2, 70. Si crimen sciatur sub secreto, an debeat denuntiari, 6, 698.

Segetes vertere in festis, 4, 290.

Semen, Seminare et Seminatio. Semen corruptum expellere, 4, 478. An liceat conjugi cohibere seminationem, 6, 918. An liceat uxori se polluere retrahente se viro post seminationem, 919. An liceat reddere vel petere a viro volente seminare extra vas, 947. An liceat puellæ oppressæ semen expellere, 954. *dub. 1.* Si ob copulam sine seminatione liceat divortium facere, 962. *qu. 3.*

Semifatuus an possit communicare, 6, 303. An ungi extrema-unctione, 732.

Senex. An sexagenarii excusentur a jejunio, 4, 1036. Si annus sexagesimus sit incœptus, ib. v. *an autem.* An fœminæ quinquagenariæ, 1037. Sexagenarii qui voverunt jejunare, 1038. Religiosi sexagenarii an teneantur ad jejunia regulæ, 1039. An sexagenarii, quibus subrogatum est jejunium voto castitatis, 1040. An canonici septuagenarii excusantur a choro, 5. 130. v. *dub. 1.* Senex non valens seminare intra vas, 6, 954. *dub. 2.*

Sententia. Princeps occidens nondum sententia damnatos, 4, 377. Quid agendum judici, si utriusque sit opinio probabilis? 5, 209—210. Judex ferens injustam sententiam, 214. Sententia injusta an obliget in conscientia, 215. An sententia ferenda pro possessore cum opinione probabili, 210. *qu. II.* Si per sententiam judicis fiat divortium, an possit innocens conjux alterum adulterum revocare, 6, 967. An ad divortium requiratur sententia judicis, 968. Facto divortio per sententiam, an possit vir fieri religiosus aut sacerdos, 969. Quando censuræ sint latæ sententiæ vel ferendæ, 7, 7. Requisita

ad sententiam censuræ, 59—61. Si censura sit lata per sententiam particularem, quis possit absolvere, 72. Quid, si per sententiam generalem? 73.

Sepelire in loco sacro eum, qui seipsum occidit, 4, 375. Sepelire laicos in ecclesia monialium, 5, 62.

Sepulturæ jus an possit vendi, 4, 71. v. *notandum.* Sepultura privantur excommunicati, 7, 186. An hæretici non denuntiati, 187.

Servilia opera quæ sint, 4, 272. Quæ non sint, 274. Injungere servilia infidelibus, 271.

Servitus an irritet matrimonium, 6, 1017. An inducat irregularitatem, 7, 455.

Servus captus in bello an possit fugere? 4, 350.

Sexagenarius, vide Senex.

Sigillum confessionis, vide 6, 633 et seqq. In dubio, an quid noveris ex confessione etc. 637. An danda schedula non absoluto, 639. An possit vitari pœnitens prolixus sermone, 644. v. *dicitur.* Si confessarius interrogetur de audiendis, 645. An liceat uti opinione probabili circa sigillum, 633. An quoad sigillum præcavendæ leves suspiciones, 661.

Signum. Muto confitendum est signis, 6, 479. v. *quær.* et in *praxi conf.* 102—103. Signa extraordinaria doloris quæ sint, 6, 460. et in *praxi* 67.

Similitudinaria bigamia quæ sit, 7, 448. An episcopi in ea dispensent, 452.

Simonia et Simoniacus. Quid et quotuplex sit simonia, 4, 49—104. Quæ sint pœnæ simoniæ, 105—112. An et cui restituendum, quod est simoniace acceptum, 113.

Simulatio an semper illicita, 4, 171, v. *quæritur.* Simulatio sacramentorum, 6, 59. et seq.

Simultas inter materiam et formam sacramentorum, 6, 9—11.

Situs an sit de præcepto in officio, 5, 179. *qu. IV.* An liceat conjugi coire situ innaturali, 6, 917. An sic petenti alter teneatur reddere, 946.

Societas. Quomodo fit contractus societatis? 4, 904,

De conditionibus ad societatem requisitis, 905. Quid veniat nomine damnorum et expensarum, 905—906. Quomodo dividendum capitale et lucrum aut damnum, 907. De societate inter fratres, ib *quær. V.* Quomodo terminetur societas, ib. *qu. VI.* Societas in *tribus contractibus*, 908. Societas animalium, 909. Societas ad caput salvum, ib. *quæritur 3.*

Socius deducens sibi expensas itineris, 4, 906. An tenearis recitare officium cum socio, si nequis solus, 5, 158. v. *item.* An beneficiarius teneatur conducere socium etc., ib. v. *an autem.* Recitans cum socio an teneatur repetere, quæ non percipit, 163. v. *qu. II.* Recitans cum socio mutilante, 165. v. *hinc.*

Sodomia perfecta et imperfecta, 4, 466. Pollutio habita ex tactu pueri an sit sodomia, 467. Explicandum an agens vel patiens, 468. Sodomia inter conjunctos an sit incestus, 469. Pœnæ sodomitarum, 470. Requisita ad eas incurrendas, 471. An clerici patientes eas incurrant, ib. v. *si magis.* An incurrantur ante sententiam, 472. An mutua pollutio inter mares sit sodomia, 467. et 485. An ob sodomiam liceat divortium, 6, 962.

Solemnitates si deficiant in contractibus, 1, 151 et 4, 711. Si deficiant in testamentis, 4, 927. Solemnitates requisitæ ad testamenta, 921. Ad testamenta rusticorum, 925. Quid de testamento ad pias causas? 922. Solemnitates requisitæ in alienatione bonorum ecclesiasticorum, 5, 187. v. *nota V.* Quando alienatio possit fieri sine solemnitatibus, ib. *nota VI.* Solemnitates in matrimonio vetitæ tempore feriarum, 6, 983. Solemnitates ad ferendam sententiam censuræ, 7, 59—61.

Sollicitatio. Bulla contra sollicitantes, 6, 675. Clausulæ. I. *In actu sacramentalis confessionis*, 676. II. *Immediate ante vel post*, 677. III. *Occasione vel prætextu confessionis*, 678--679. IV. *In confessionario vel quocumque loco* etc. 680. Quid, si fiat in confessionario sine simulatione? ib. Qui sint denuntiandi, 681. Qui teneantur denuntiare, 693. Accusans injuste de sollicitatione incurrit casum papalem, sed sine censura, 693. v. *an autem.* De sollicitationibus dubiis, 702. Pœnæ contra sollicitantes, 705.

Solutio dilata an augeat pretium rei, 4, 810.

Somnus. Pollutio secuta in somno, 4, 485.

Sors dividenda inter socios, 4, 907. Damnum sortis an semper spectet ad dominum, ib. *qu. III.* Quid, si fiat pactum, quod sit commune? ib. *qu. IV.*

Sortes divinatoriæ an licitæ, 4, 10. v. 11. Sortes divisoriæ, ib. v. 12.

Sortilegium quid sit, 4, 6. in fine.

Species. An blasphemiæ contra Deum et sanctos differant specie, 4, 132. An in sacrilegio explicandæ species subalternæ, 34. An aspectus turpes induant speciem objecti, 421. v. *notant.* An differat specie copula sponsi cum alia, 474.; vide etiam 6, 847. An omnes incestus sint ejusdem speciei, 4. 448.; vide etiam 6, 469. Radices diversitatis specierum, 2, 30—31. An peccata distinguantur specie ex diversitate præceptorum, 33. Peccatum specie levius cum peccato speciei superioris, 34. Pactum in mutuo, ut reddatur res in eadem specie, 4, 782. Species eucharistiæ, infraque quantum temporis consummentur, 6, 225. An utraque species requiratur ad sacrificium, 195—196. ac n. 306. An ex sumptione utriusque speciei habeatur plus gratiæ, 228.

Specificatione acquiritur dominium, 4, 496.

Spes. Spei actus, 3, 7 De præcepto spei, 20. Peccata contra spem, ib. et 21. Mutuans ob spem lucri, 4, 762. Dans spirituale ob spem temporalis, 54.

Sponsalia. Qualis debeat esse promissio sponsalitia, vide 6, 831. De sponsalibus per metum, 814. De obligatione sponsaliorum, 845. An obligent statim, 845. An cogendi nolentes, 846. Ficte promittens, 847. v. 4. et 4, 642. Si quis contrahit sponsalia cum duabus, 848 Filii si insciis parentibus etc., 849. An disparitas irritet sponsalia, 851. Resiliens a sponsalibus, 852—853.

Quomodo dissolvantur sponsalia 1) Per matrimonium cum alia, 6, 855. et 875. 2) Per mutuum consensum, 855—856. 3) Per impedimentum dirimens, 857. 4) Ob crimen alterius, 860. An per fornicationem alterius, 861. 5) Per mutationem notabilem, 863. 6) Per discessum alterius, 866. 7) Per lapsum temporis præfixi, 867. 8) Per

susceptionem ordinis sacri vel ingressum in religionem, 869. 9) Per votum castitatis, ib. vide 870. An solvantur sponsalia per hæreditatem supervenientem vel conjugium opulentius, 876. An per dissensum parentum, 877. An ad solutionem requiratur auctoritas judicis, 878. Ad solutionem quæ probatio requiratur in foro externo, et quæ in interno, d. n. 878. *dub. 2.* An ex sponsalibus incertis aut conditionatis oriatur impedimentum publicæ honestatis, 1061. An ex juste dissolutis, 1063.

Sponsio quid et an licita, 4, 869. Sponsio de peccato committendo, 870. Si unus spondeat plus quam alter, 878. Quid, si unus certo sciat? 879.

Sponsus. An liceant tactus inter sponsos, 4, 431. (vide etiam 6, 854.) Sponsus cognoscens aliam, 4, 447. (vide etiam 6, 847.) Sponsus se delectans de copula futura, 2, 23—24. Sponsus si sit excommunicatus vel peccator, an possit sponsa cum eo nubere, 6, 55. An inter sponsos liceant tactus et oscula, 854. An fornicatio sponsorum differat specie, 847. An per fornicationem alterutrius solvantur sponsalia, 861. Quid, si uterque fornicetur? 862. An liceat contrahere cum defectu occulto, 864—865. An solvantur sponsalia, si unus sponsorum discedat, 866. An sponsi teneantur impedimentum fateri, 1000. Quid, si sponsus cognoverit consanguineam sponsi post dispensationem? 1140. Quid, si sponsi incestuose coeant, antequam exequatur dispensatio? 1141. Si sponsi sint diversæ diœcesis, an unusquisque dispensandus a proprio episcopo, 1142.

Spurius non tenetur credere matri, 4, 654. Quid possit petere a patre et matre, 951. Si pater relinquat bona alteri, ut tradat spurio, 952.; vide Illegitimus.

Statutum. An religiosi teneantur ad nova statuta, 5, 43.

Sterilitas an sit causa, ut remittatur pensio, 4, 860.

Stipendium an possit peti a famulo conducto, si discedat, 4, 345. An elapso triennio, 347. Si famulus inserviat nullo statuto stipendio, 348. An possit sibi compensare stipendium, 349. An debeatur stipendium famulo ægroto aut expensæ curationis, 864. Stipendium advocati, 5, 224—225. Stipendium procuratoris, 233. Sacerdos

celebrans ob stipendium missæ etc., 4, 55. Stipendium missæ, vide 6, 315—333. Sacerdos differens celebrationem, 317. *qu.* 2. Quid, si missæ tradantur communitati? ib. v. *advertit.* A quo et quomodo taxandum stipendium, 319—320. An liceat pacisci de stipendio, ib. *dub.* 4. Non licet retinere partem stipendii, 321. Qui tamen excipiantur, ib. v. *ab hac.* Cui restituenda pars retenta, 322. *dub.* 1. Quid de executore? ib. *dub.* 2. De colligente eleemosynas, *dub.* 3. An possint commutari missæ majoris stipendii cum missis minoris, *dub.* 4. De administratore ecclesiæ, *dub.* 5.

De obligatione beneficiarii et parochi applicandi missas, 6, 323—326. De missis votivis sub stipendio, 327. De loco et tempore designato a fundatore, 328. Quid, si episcopus dispenset? 329. De obligatione capellani celebrandi et per seipsum, 330. An possit aliquando omittere vel celebrare pro conjunctis etc., 332. An in die defunctorum possit accipi stipendium, 338.

Stipendium confessariorum monialium, 6, 577. v. *not.* 5. An autem neo-presbyter possit stipendium accipere pro prima missa, quam celebrat cum episcopo, 829. v. *an autem.*

S t o l a an requiratur in sacerdote, qui communicat more laici, 6, 276. An ministrans eucharistiam sine stola peccet graviter, 241. v. *ministrare.*

S t r a t u m. Strata non permittantur nisi personis regalibus tantum, 7, 340. in fine.

S t r i g e s an dentur, 4, 26.

S t u p r u m et S t u p r a t o r. Stuprum an sit speciale peccatum, 4, 443. Ad quid teneatur stuprator, 640. Stuprator habens votum castitatis, 649. Violans consanguineam, 650. Quid, si ficte promiserit impetrare dispensationem? ib. v. *major.*

S u a d e r e minus malum ad majus vitandum, 3, 57. Suadens damnum, vide C o n s i l i u m.

S u b d e l e g a t i o. An delegatus possit subdelegare, 1, 193.

S u b d i a c o n u s et S u b d i a c o n a t u s. Subdiaconus ad qualem partem officii teneatur in die ordina-

tionis, 5, 140. v. *hinc.* Subdiaconus recitans officium ante ordinationem, ib. v. *an autem.* Subdiaconus ministrans in mortali, 6, 38. An subdiaconatus sit sacramentum, 736—737. v. *secunda.* De ejus materia et forma 746—747. An possit conferri a simplici sacerdote vel abbate, 762. A quo tempore fuit sacer? ibid. v. *quæstio.* An possit suscipi simul cum minoribus, 797.

Subditus. An vota subditorum valeant, donec irritentur, 4, 231. Peregrini an fiant subditi episcopi loci, 1, 156. v. *dub. 1. probant 2.* An episcopus possit dispensare in istorum votis, juramentis etc., 158. Qui veniant nomine subditorum, 7, 79. *not. 4.* Regulares possunt cum subditis suis dispensare, sicut episcopi in votis et irregularitatibus occultis etc., 100.

Subreptio et Obreptio quid sit, 1, 185. v. *quæritur.*

Substitutus pœnitentiarii an teneatur ad officium in choro, 5, 131. v. *minime.*

Successor locatoris quando possit conductorem expellere, 4, 859.

Suffragium iniquum, 4, 566. Excommunicatio privat suffragiis, 7, 162. Non potest superior negare suffragium ex notitia confessionis, 6, 656.

Sumptus, vide Expensa.

Superbia et ejus filiæ, 2, 65.

Superior an possit irritare vota emissa ante subjectionem, 4, 237. In dubio, an vota sint emissa post subjectionem, ibid. Si votum factum sit tempore subjectionis, 238. Si superior votum ratificaverit, 239. Superior audiens detractionem, 4, 980. Vide alia v. Prælatus. Superior non potest uti notitia confessionis ad gubernationem, 6, 655. Neque ad negandum suffragium, 657.

Superstitio quid et quotuplex, 4, 1—2. Quæ sit superstitio falsi cultus et cultus superflui, 3—4.

Superstitiosi quando denuntiandi, 5, 253.

Suppletio et Supplere. Beneficiarius supplens officium altera die, 4, 667. An inservientes choro teneant-

tur supplere omissa, 5, 143. v. *notandum 3.* Suppletio animalium in societate, 4, 909. *qu. 2.*

Supplicatio, vide Formula.

Supplicium. Clerici assistentes supplicio an peccent, 7, 463.

Suppositio. Ad quid tenetur adulter, si non fuerit causa suppositionis prolis? 4, 659.

Surdus et Surdaster. Canonici surdi an excusentur a choro, 5, 130. *dub. 2.* An surdi vel surdastri satisfaciant recitando in choro, 163. *qu. III.* Surdus excusatur a confessione, 6, 479. v. 2. Quomodo se gerere debeat confessarius cum surdo, vide in *praxi confess.* 102—104. Quomodo cum eo, cujus surditas inter confitendum patefit, 6, 644. v. *petes.* Si confessarius sit surdus, 499. Surdus, mutus et cæcus an possit extremam-unctionem suscipere, 732. v. 3. Surdus an sit irregularis, 7, 405.

Susceptio et Suscipere, vide Eucharistia et Communio. Excommunicatio impedit a susceptione sacramentorum, 7, 158. Quid, si bona fide? 159. An liceat suscipere sacramenta ab excommunicato tolerato, 165. An adsit pœna, 172. Irregularitas ob malam susceptionem ordinum, 360—361. An irregularitatem incurrit, qui suscipit ordinem censura irretitus, 6, 799. *dub. 3.* v. *utrum.* Suscipere sacramenta cum opinione probabili, 1, 51.

Suspensio et Suspendere. Suspensio imposita an inducat mortale. 1, 146. Suspensio quid et quotuplex, 7, 342. Quis suspendi et suspendere potest? ib. An incurratur suspensio levis ob veniale peccatum, 30. An ad suspensionem incurrendam requiratur scientia legis, 44. An peccet graviter exercens actum, a quo est suspensus, 313. An fiat irregularis, si suspensio sit ad tempus, 314. An episcopus exercens pontificalia, a quibus est suspensus, ib. v. *dub. 2.* Et quid, si celebret solemniter? ibid v. *si autem.* Sacerdos suspensus an valide absolvat, ib. v. 4. *suspensus.* Quot modis suspensio feratur, 315. Qualitas suspensionis, 316. Pauper suspensus a beneficio an possit fructus retinere, ibid.

dub. 1. An suspensus a beneficio sit etiam ab aliis in alia diœcesi, *dub. 2.* An suspensio debeat fieri in scriptis, 317. in fine. Suspensiones communes clericorum, 318. Religiosorum, 319. Episcoporum, 320. Num quis possit suspendi ob culpam levem, 321. v. *sed.* Quis absolvat a suspensione, 322. Suspenditur Latinus vel Græcus non celebrans in proprio ritu, 6, 202. Suspensio ferenda in exquirentes nomen complicis etc., 491—492. Suspenditur ordinans alienum, sicut et ordinatus, 769. Item qui eadem die suscipit duos ordines sacros, 796. Quid, si non servet interstitia? ib. *dub. 2.* Quid, si suscipiat minores cum subdiaconatu? 797. Quid, si quis ordinatur ante ætatem ex ignorantia crassa? 799. v. *sed hic.* Si ordinatur a proprio episcopo in aliena diœcesi? 798. v. *adde.* Quid, si ordinetur sine titulo? 820.

Suspicio temeraria, 4, 963—964. Quomodo discernatur judicium a suspicione, 965.

Sustentatio beneficiarii, 4, 491. *qu. II.* et *qu. V.*

Susurratio quid sit, 2, 72. v. 2. *filiæ.*

Sutor quando peccet, 5, 292. v. 4. Suere in die festo, 4, 290. Sutor an excusetur a jejunio, 1041.

Symbolum apostolorum necessario sciendum, 3, 1. Symbolum dum cantatur a choro, non potest celebrans prosequi missam, 6, 424. v. 3.

T

Tabacum per nares an impediat a communione, 6, 280. *dub. 1.* An fumus tabaci, *dub. 2.* Folia tabaci vel aromata dentibus attrita, *dub. 3.*

Tabelliones quando peccent, 5, 230—231.

Tacens, vide Mutus.

Tactus et Tangere. Tactus turpis proprii corporis, 4, 419. Tactus alieni corporis et brutorum, 420. Mulier permittens se tangi, 430. An tunc teneatur clamare, ibid. v. *utrum.* Tactus inter conjuges, 431. (vide etiam, 6, 932.) Tactus inter sponsos, 431. (et vide 6, 854.) Tactus impudici an inducant incestum, 453.

et 469. Tactus impudici in ecclesia, 459. Vir extorquens tactus an teneatur ducere, 645. Tactus instrumentorum an requiratur in ordinatione, 6, 742. An debeat esse physicus, 743. An liceat laicis tangere vasa sacra, vestes et corporalia, 382. Tactus et oscula inter sponsos an liceant, 854. An tactus turpes inter conjuges, 932—935. Conjux turpiter tangens seipsum, 936.

Taurorum agitationes, 4, 365.

Taxa in venditione an obliget in conscientia, 4, 803. Taxa stipendii pro missa. 6, 318. et seq. Taxa beneficii circa ordinationem, 815. *not. 1.*

Tempus matutini, 5, 174. Tempus festi incœpti, 4, 267. Tempus restitutionis faciendæ, 676. Mutuans cum obligatione expectandi per longum tempus, 760. Obligatio recitandi in choro, tempore, ordine debito, 5, 171. Tempus recitandi horas, 172. Causæ anticipandi tempus recitationis, 173. Anticipans tempus prandii, 4, 1016. v. *quæritur.* Tempus ad præscribendum, vide Præscriptio. Tempus ordinationum, 6, 794. Si elabitur tempus sponsalibus præfixum, an solvantur, 867. Quo tempore est illicita copula conjugalis, vide Debitum. Tempus impedimentum in celebratione missæ, 400. Tempore feriarum prohibentur solemnitates, benedictio etc. in matrimonio, 983. An liceat tunc illud consummare, 984.

Tentatio Dei quid sit, 4, 29. Tentatio formalis et interpretativa, ibid. An in tentatione Dei detur parvitas materiæ; et quæ sit tentatio interpretativa, 30. An liceat petere a Deo miracula, 31. An, qui offert se ad martyrium; et an, qui respuit medicinas, 32.

Terminus, vide Tempus.

Testamentum. Quid et quotuplex sit testamentum, 4, 919. et seq. Ex quibus capitibus testamentum est nullum, 921. De testamento rusticorum, vide annotata v. Rusticus. De testamento tempore pestis, 926. Testamentum clericorum, novitiorum et militum, 929. Testamentum rumpitur præteritione posthumi, 950. Testamenta conficere in festis an liceat, 287.

Testari qui possint, 4, 942. Beneficiarii de quibus possint testari, 5, 22.

Testiculos alteri abscindens fit irregularis, 7, 380. Item, si quis sibi abscindit, 417. Quid, si ob vocem servandam? 418.

Testimoniales litteras potest concedere capitulum sede vacante, 6, 788. v. *bene*. Testimoniales ab episcopo originis, 789. in fine. v. *notandum*.

Testis quando debeat testificari, 5, 264. Testis æquivocans, 4, 160. Quando testis non teneatur testificari, 5, 268. Religiosi an possint testari, 22. et 187. Falsum testificatus ad quid teneatur, 269. Testes nolentes testificari quando peccent, 270. Quomodo facienda depositio testium, 271. Testis unus sufficit ad testificandum baptismum, 6, 134. v. *hic*. Quid, si testificentur impedimentum testes fide non digni vel unus vide dignus? 908. et 996—997. Quid, si sponsalia sint jurata? 998. Testes assistentes matrimonio qui sufficiant, 1085. Testes voluntarii in causa mortis fiunt irregulares, 7, 468. ad 2.

Theologus canonicus quando excusetur a choro, 5, 131. v. *sic pariter*.

Thesaurus inventus ad quem spectet, 4, 602.

Timor in corrigendo, 3, 37. Timor excusans a missa, 4, 327. Timor sævitiei qualis sit causa divortii, 6, 971. v. 3.

Titulus ad præscribendum, 4, 505. An sit titulus justus exigendi aliquid in mutuo ob periculum sortis, 765. An pœna conventionalis, 766. An damnum emergens et lucrum cessans, 768.; vide alia v. **Damnum**. Quid, si aderat titulus, sed mutuans non advertit? 773. Tituli augendi pretium, 807. Titulus beneficii quoad officium divinum, 5, 161. v. *juxta*. Titulus coloratus an requiratur in errore communi, ut ecclesia suppleat jurisdictionem, 6, 572. v. *majus*. Titulus ordinationis, vide 813. De titulo paupertatis, 814. Beneficii, 815. Patrimonii, 817. An ordinatus sine titulo sit suspensus, 820.

Toleratus. Excommunicati tolerati nullo gaudent privilegio, 7, 135. Qui dicantur tolerati, 134—137. An liceat cum toleratis communicare, 138. An in divinis sine causa, 139. Percussores clericorum quando censeantur tolerati, 141. An pro tolerato possint offerri sacrificia, 164. Num liceat petere sacramenta a tolerato, 165.

An non toleratus licite ministret, 168. An in articulo mortis, ibid. Pœna, si ministrat, 171.

Tonsor. Excusaturne a jejunio? 4, 1041. v. barbitonsores.

Tonsura clericorum, 5, 188. (vide etiam 6, 825.) Tonsura an prærequirat confirmationem, 6, 183. An tonsura sit verus ordo, 734. Num possit conferri extra diœcesim, 756. Num quolibet die, 794. Num ab abbatibus iis, qui habent dimissorias, 763. Obligatio deferendi tonsuram, 826. Sub pœna amittendi privilegia fori et canonis, 827.

Tormenta. Reus imponens sibi crimen ad vitanda tormenta, 5, 275. An tunc teneatur revocare confessionem, 276.

Tortura. Quid liceat judici circa torturam rei, 5, 202.

Torum. Divortium quoad torum, 6, 960.

Traditio rei transfert dominium, 4, 503. Traditio in donatione, 732. Traditio in venditione, si non exigatur pretium vel fides, 685. et 796. Si res vendita pereat ante traditionem, 828. Quid, si post? ib. v. *si res.* Vide Instrumentum.

Transactio in beneficiis, 4, 77.

Transgressor residentiæ, vide Residentia.

Translatio officii, 5, 161. *qu. V.* Translatio episcoporum, 104—105.

Trebellianica, 4, 961.

Tributum, vide Gabella.

Triennalis possessio ad præscribenda mobilia et beneficia, 4, 507. v. *si quis.*

Turcarum res surripere, 4, 525.

Turpis. Contractus de re turpi, 4, 712. Et cui tunc facienda restitutio, ibid.

Turpiloquium, vide Verba obscœna.

Tutor quibus detur, et ad quid teneatur, 4, 917—918. Pupillus se obligans sine consensu tutoris, 918. v. 6. *pupillus.* Tutor an possit irritare vota pupilli, 229.

Typographus componens in festis, 4, 282.

V

V a c a r e. Si quis habens beneficium accipiat alterum, vacat primum, 5, 116. v. *notandum.* Quid, si beneficium simplex? 118. v. *quæritur.*

V a g i an teneantur locorum præceptis etc., 1, 158. Vagus ubi debet recipere communionem paschalem? 6, 240. v. 9. Vagorum matrimonium, 1089.

V a l o r, vide **P r e t i u m.**

V a n a g l o r i a, 2, 66. v. 3.

V a n a o b s e r v a n t i a quid et quotuplex, 4, 14.

V a s. An liceat laicis tangere vasa sacra, 6, 382. Num liceat viro copulam incipere in vase præpostero, 916. Num liceat copulari senibus non valentibus intra vas seminare, 954. *dub. 2.*

V e c t i g a l, vide **G a b e l l a.**

V e l u m an debeat benedici, 6, 389.

V e n a t i o et **V e n a r i.** Venari in die festo, 4, 283. Feræ captæ in venatione, 4, 604—605. Venatio vetita clericis et religiosis, 606.

V e n d i t i o et **V e n d e r e.** Quid sit venditio, 4, 793. An requiratur determinatio pretii, 794. Quid, si detur arrha? ib. An requiratur scriptura, traditio et solutio pretii, 795—796. Cui spectent fructus fundi, 797—798. Si res ematur pecunia aliena, 799. Si res aliena vendatur, 800. Quid, si augeatur valor rei? 801. De merce ultronea, 802. De taxa pretii, 803. De variatione pretii, 804—811. De pacto retrovendendi aut reemendi 812—813. De monopoliis, 814—817. De vitio rei, 818—824. De venditricibus, 825—826. Quid, si res vendatur duobus emptoribus? 827. Quid, si res vendita pereat? 828. Quid de chirographis? 829. Vendere jus patronatus et jus sepulturæ, 4, 71. Venditio sacramentorum, jurisdictionis, officii amobilis etc., 105. et 111. Vendens aleas, gladios, venena etc., 3, 71. An vendere beneficium sit simonia de jure divino, 4, 70. Vendere in die festo, 285. Revendens rem emptam alienam, 601. An possit solvi pre-

tium creditori venditoris, 4, 685. Vendere an liceat filios suos parentibus paganis, 6, 133.

Venditrices quid possint lucrari, 4, 825. Venditricibus quæ interrogationes faciendæ, *præxis confess.* 61.

Venenum haurientes, 4, 369. in fine. Vendere venenum, 3, 71. Venenum dans clerico an incurrat excommunicationem, 7, 280. *dub. 2.*

Veniale. Votum vitandi omnia venialia, 4, 203. Proponens omnia venialia committere, 5, 12. Veniale an sit contra legem divinam, 2, 11.; vide alia v. Peccatum. Accedens ad communionem cum veniali habituali, 6, 270. Cum veniali actuali, ibid. *quær. 2.* Dolor de venialibus qualis requiratur, 449.; vide Dolor. Si conjux petat cum veniali, 946.

Verba legis quomodo interpretanda, 1, 200. Verba obscœna, 4, 426. In ecclesia an sint sacrilegia, 461.

Verbera an sint causa divortii, 6, 972.

Veritas requisita in juramento, 4, 147.

Vesperarum hora quando incipiat, 5, 174. v. *hic.*

Vestis. Fœmina veste utens virili, 3, 52. v. 2. An liceat uti vestibus infidelium, 4, 15. Convertere vestes sacras in usum profanum, 41. Pauper reficiens vestes in die festo, 297. Sartor in festo perficiens vestes, 303. Ministrans eucharistiam sine vestibus quomodo peccet, 6, 241. Peccat celebrans sine vestibus, etiam ob metum mortis, 377. *dub. 2.* An liceat celebrare sine vestibus ad dandum viaticum, 289. Quomodo vestes sacræ execrentur, 371. An possint applicari ad usus profanos, ib. v. *partes* et 377. infra. An in missa possit aliquando omitti aliqua vestis, 376—377. Num possint confici ex veste muliebri, ib. Debent esse mundæ, ib. Vestes debent benedici, 378. Debent esse de colore assignato, ibid. *dub. 5.* An maneant benedictæ adhibitæ in missa, 379—380. Quibus liceat tangere vestes, vasa et corporalia, 382. An vestes omitti possint ministrando extremam-unctionem, 726. Si liceat vestes sumere ex altari, 424. v. 5. *inferiores.*

Vexatio. Beneficiarius redimens vexationem, 4, 98—99.

Vias instaurare in festis, 4, 303.

Viaticum. Nec ad dandum viaticum licet consecrare in una specie, 6, 196. Nec in fermentato. 203. *dub. 2.* Quivis sacerdos potest dare viaticum absente parocho, 236. et 239. Imo diaconus, 236. Etiam regulares, 240. An laici, 237. v. *deinde.* Num laicis et clericis liceat unquam per se sumere viaticum, ib. *qu. 2.* Quando viaticum possit dari non jejunis, 284. Quid, si jam viatico sint prius muniti? 285. An teneatur sumere, qui a paucis diebus communicavit ex devotione, ib. *dub. 2.* Quid, si mane communicavit? *dub. 3.* Num parochus possit aliquando omittere verba illa: *Accipe viaticum*, *dub. 4.* An dari possit cum ablutione, 288. v. *dicunt.* An sacerdoti non jejuno liceat celebrare ad dandum viaticum, 286. An dandum pueris, 293. An peccans post viaticum teneatur rursus accipere, ib. v. 4. An dandum capite damnatis, 285. v. *hic autem.* Necessitas dandi viaticum excusat a confessione ante communionem, 260. Permittit etiam celebrare media nocte, 343. v. *in necessitate.* Num viaticum possit dari post extremam unctionem, 716.

Viator quando excusetur a missa, 4, 328.

Vicarius generalis an possit dare facultatem excipiendi confessiones contradicente episcopo, 6, 558. An possit eligi in confessarium monialium, 577. *not. 3.* An possit dispensare in denuntiationibus matrimonii, 1007. An ferre censuras, 7, 10. v. 4. An episcopus possit casus papales occultos absolvere per vicarium generaliter deputatum, 6, 594. *dub. 9.* et 7, 93. An hæresim per vicarium specialiter designatum, 7, 90.

Vicarius capitularis an possit absolvere occulta papalia sicut episcopus, 6, 593. v. *eamdem.* Nequit dare dimissorias ad ordinationem, 787. *notandum 5.*

Victor et Victus. An victor ludo vetito possit retinere lucratum, 4, 887. Quid, si impediat judicem etc.? 888. Quid, si lusit animo repetendi? 889. An victus ludo vetito teneatur solvere, 890. Quid, si renuntiaverit legi? 891. An victus possit petere relaxationem juramenti, 892. An sibi compensare solutum, 893. An transigere, si ficte minetur repetere in judicio, 894.

Vidua. Extorquens copulam a vidua sub ficta pro-

missione matrimonii, 4, 646. An viduis possit dari legatum relictum puellis, 930. *dub. 5.* Vidua se delectans de copula præterita, 2, 23—24. Qui viduam ducit, est irregularis, 7, 437.

Vigilia. An in vigiliis nativitatis Domini, paschatis et pentecostes liceat augere cœnulam, 4, 1025. v. *in vigilia.*

Vinculum. Divortium quoad vinculum, 6, 955.

Vindictam publicam an liceat petere, 3, 29. v. *licet.*

Vinum ebriosis præbens, 3, 69. Vendere vinum mixtum cum aqua, 4, 820. An liceat bibere vinum in jejuniis, 1022. Vinum ex vite est materia eucharistiæ, 6, 206--210. Vinum acescens, 206. ad 3. Aqua miscenda in vino, 208—210. An omittere vinum in purificatione vacet culpa, 408. An aqua vino permixta convertatur in sanguinem Christi, 209.

Violare. An fœmina teneatur potius pati mortem quam violari, 4, 368. Vide alia v. Stuprum, Jejunium, Secretum.

Violatio ecclesiæ, 6, 361.; vide Ecclesia. Violatio sigilli, vide Sigillum. Violatio censuræ inducit irregularitatem, 7, 357—358.

Vir, vide Maritus. Vir an possit delectari alterius pulchritudine, ut se excitet ad copulam, 6, 913. An delectari de copula aliena, 914. Vide alia v. Debitum. Quando teneatur petere, 928. Num vir possit expellere uxorem, dote non soluta, 939. *dub. 1.* An tunc teneatur eam alere, ib. v. *sed hic.* Quid, si ipsa adulterium commiserit? ib. *dub. 3.* An vir teneatur dimittere uxorem adulteram, 963. An vir possit fieri religiosus aut sacerdos manente uxore in sæculo, 975.

Virgo violata si renuat nubere, an vir teneatur eam dotare, 4, 648. Vide alia v. Puella, Legatum et Fœmina.

Virtutes pœnitentis an cadant sub sigillum, 6, 641.

Vis. Impediens alterum a bono sine vi, 4, 582. Impediens vi, 587. Quid, si precibus? ib. Vim vi repellere cum morte invasoris, 380--392. An liceat proscriptis vim

vi repellere, 380. An liceat reo vim vi repellere, 5, 279. Vis ad extorquendum matrimonium, 6, 1045.; vide Metus.

Visitare. Episcopus aut prælatus regularis visitans moniales, 5, 56.

Visitatores an excusentur a choro, 5, 131. v. *sentiunt.*

Vita. An liceat macerationibus vitam sibi minuere, 4, 371. An ad servandam vitam teneamur uti remediis extraordinariis vel nimis duris, 372.

Vitalitius census an et quando liceat, 4, 844.

Vitandus. An excommunicatus vitandus possit absolvere moribundum, 6, 88.; sed melius vide 560. v. *qu. 1.* Quinam sit vitandus, 7, 133. et 135. ac seq. De suspenso et interdicto vitando, 140. Percussor clerici quando vitandus, 141. Quando vitandus possit credi fuisse absolutus, 146. Communicans in divinis cum vitando, 173. Recitans cum eo officium privatum, ib. Communicans civiliter, 188.; vide Excommunicatus. An vitandus valide ministret sacramenta, 166. An unquam pœnitentiam, 167. An unquam licite, 169. Pœna, si ministret, 171. Num liceat vitando usus sacramentalium et oratio privata in ecclesia, 174. Si nolit ab ecclesia recedere, ad quid teneantur clerici, 176. Ad quid assistens eidem missæ, ib.

Vitium rei occultum circa substantiam, 4, 819—820. Quid, si res sit perfectior aliis? 820. Vendens quid pro quo, 821. Vitium circa quantitatem, 822. Circa qualitatem, 823.

Vitrum an liceat coquere in festis, 4, 300.

Vocatio divina ad ordines, 6, 73. et 82.

Vocatus ad religionem an peccet vocationem negligens, 5, 78.

Voluntas. Voluntates ultimæ an possint commutari a Papa, 4, 931. et 939. An ab episcopis, 931. *qu. II.* An tunc requiratur consensus hæredis et causa, ib. *dub. 1. et 2.* Voluntas clericandi requisita in beneficiario, 5, 113. Quid, si voluntas sit dubia vel conditionata? 114. Voluntas prava si permaneat in effectu, an multiplicentur peccata, 2, 40.

Voluptas. An liceat sumere electuaria ob voluptatem, 4, 1019. Parare cibos in festis ad voluptatem, 298. Comedere ob voluptatem, 2, 73. Copula conjugalis ob voluptatem an liceat, 6, 912.

Vomitus. An in periculo vomitus liceat communicare, 6, 292.

Votum et Vovere. Quid et quotuplex sit votum, 4, 194—195. Quæ requiratur voti deliberatio et intentio, vide ib. *dub. II.* Quid, si quis voveat cum animo non promittendi vel non implendi aut non se obligandi? 201. De materia voti, vide *dub. III.* De obligatione voti, vide *dub. IV.* Quot modis tollatur obligatio voti, vide *dub. V.* Quid, si superveniat circumstantia non prævisa? 226. et 187. Quid, si sint vota castitatis et religionis, aut vota solemnia? 5, 50. De voti irritatione, vide *dub. VI. art. I.* Quis possit vota indirecte irritare, 4, 241. De commutatione voti, vide *dub. VII.* De dispensatione voti, vide *dub. VIII.* An in dubio de voto teneamur implere, 1, 28. Quid, si votum sit certum et impletio dubia? ib. Quid, si probabiliter votum sit jam impletum? 29. et 4, 700. v. *limitant.* An liceat nubere cum habente votum castitatis, 3, 60. Et an reddere ei debitum, 61. Violatio voti an sit sacrilegium, 4, 47. Quid, si quis voveat religionem indeterminatam? 222. Quid, si faciat votum non ludendi sub pœna? 223. An peccet graviter, qui vovet dare mille aureos et tres tantum retinet, 2, 58. An stuprator habens votum castitatis teneatur ducere, 4, 649. An sexagenarii, qui votum habent jejunii, teneantur jejunare, 1038. An sexagenarii, quibus votum castitatis commutatum est in jejunium, 1040. An teneatur ad vota religionis religiosus promotus ad cardinalatum aut episcopatum, 5, 2. Ex voto paupertatis ad quid obligentur religiosi, 14. Quæ non repugnent voto paupertatis, 16. An votum paupertatis possit abrogari per consuetudinem, 35. An valeat votum religiosi sine licentia prælati, 48. Votum habentes religionis quando excusentur, 72. An valeat votum nubendi, 6, 75. Votorum commutatio in jubilæo an possit fieri extra sacramentum, 536. ad 14. Suscipiens ordinem sacrum ignorando votum castitatis, 809. Quid, si expresse nolit eam vovere? ib. *dub. 2.* Quid, si ordinetur per metum? 811. Votum religionis vel

ordinis sacri suscipiendi aut servandæ castitatis an solvat sponsalia, 873. Si sponsus post votum copulam extorsit, 874. Si petat conjux habens votum castitatis, 944. Si uterque conjux voverit castitatem, 948. In voto castitatis emisso post matrimonium num possit episcopus dispensare, 986. Num in voto ante matrimonium ad debitum petendum, 987. An Mendicantes, ib. v. *an autem*. An episcopus dispenset ad nubendum, ib. *dub. 3*. Votum solemne irritat matrimonium, 1024—1025. An possit Papa in eo dispensare, 1026. An sit licitum votum effundendi vitam ob defensionem præservationis B. Mariæ a labe originali, 7, 263.

Vox. Qua voce celebranda missa, 6, 413—414. Quid, si nec audias teipsum? ib. Quid, si dicas submisse, quæ alte dicenda? 415. Quid, si alte, quæ submisse? 416. Si quis abscindit sibi testiculos ad vocem servandam, 7, 418.

Universitas. Mutuum datum universitati an repeti possit, 4, 756.

Usurarius an acquirat dominium lucri, 4, 783.

Usus. Quid sit usus rei, 4, 487. An religiosus obstrictus ad restitutionem teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum, 5, 27. Religiosus expendens in usus turpes per licentiam generalem, 4, 873. et 5, 29. et 31. Et an talis licentia sit invalida, ib. et 30. Usus matrimonii, vide Debitum conjugale.

Ususfructus quid sit, 4, 487. Quando filius acquirat usumfructum peculii adventitii, 488. v. IV. *peculium*.

Utilitas et Utilis. Utilitas ad publicam lætitiam excusans ad laborandum, 4, 304. Res utilis emptori nequit pluris vendi, 806. Utilitas excusans pastores a residentia, 5, 125. v. IV. Et canonicos a choro, 130. v. *tertio*.

Uxor ad quid teneatur, et an ad officia vilia, 4, 352. An teneatur sequi domicilium viri, 353. An solvere debita contracta a viro, 354. Quid teneatur restituere filiis primi matrimonii, 355 et 960. An possit absolvi uxor peccans cum viro, 440. An vir possit irritare omnia vota uxoris, 234. An uxor vota viri, 235. Quid, si invicem voveant castitatem? 236. An uxor excusetur a missa ob indignationem viri, 327. v. *sic*. Bona uxorum, 489. Fur-

tum uxorum, 539. An uxor possit dare eleemosynas, 540. An expendere, 541. An subvenire parentibus, 542. An accipere alimenta a viro debitis gravato, 695. An uxor excusetur a jejunio ob indignationem viri, 1034. v. 4. Uxor ordinati in sacris an teneatur profiteri religionem. 6, 822. v. *licite*. An tunc possit nubere post mortem viri. *dub. 2*. An uxor teneatur aliquando petere, 929. An possit pollui, viro se retrahente post seminationem, 919. Si experta sit periculum mortis in partu, vel si soleat parere filios mortuos, an teneatur reddere, 953. Surgens aut mingens post copulam, 954. v. *dicunt*. An teneatur divertere a viro adultero, 964. An sequi virum quoad habitationem, 977.

Bullarum textus et decreta pontificia in hoc opere sic disposita sunt:

In tomo III.

pag.

Encyclica *Vix pervenit* super usura *356*
Novissima responsa s. pœnitentiariæ super usura. *363*

In tomo IV.

Encyclica *Non ambigimus* super jejunio *69*
Encyclica *In suprema* „ „ *72*
Encyclica *Libentissime* „ „ *74*
Constitutio *Clementis XIII. Appetente sacro* de jejunio *88*
Responsa quædam novissima s. pœnitentiariæ super jejunio *91*
Bulla *Ex quo dilectus* de libero ingressu in religionem *182*

In tomo V.

Encyclica *Quanta cura* super missarum stipendio. *296*
Encyclica *Cum semper* super missa parochiali et conventuali, item de divinæ psalmodiæ cantu *299*

Decretum *Sacramentum* contra sollicitantes et complices peccati turpis *701*
Decretum *Apostolici muneris* contra eosdem complices *707*
Decretum *In generali* contra sollicitantes et sacrificio missæ abutentes *710*
Decretum *Ubi primum* contra confessarios exquirentes nomen complicis *711*

In tomo VI.

Encyclica *Satis vobis* super matrimoniis secretis *444*
Encyclica *Matrimonia* super matrimoniis hæreticorum in Hollandia et Belgio *451*
Encyclica *Ad apostolicæ* super dispensationibus in matrimoniis *455*

In tomo VII.

Decretum *Salutare* super clausura monialium . *162*
Decretum *Regularis disciplinæ* super clausura religiosorum *166*

CONSPECTUS

TOTIUS OPERIS HUJUS EDITIONIS.

TOMUS I.

Introductio Editoris.

Tractatus præambulus. *De actibus humanis in genere.*

Liber primus.

- Tractatus I. *De conscientia.*
- Tractatus II. *De lege.*
- Appendix. *De privilegiis.*

TOMUS II.

Liber secundus. *Tractatus de peccatis.*

Liber tertius. *De præceptis virtutum theologicarum.*

- Tractatus I. *De præcepto fidei.*
- Tractatus II. *De præcepto spei.*
- Tractatus III. *De præcepto charitatis.*
- Appendix. *Dissertatio de justa prohibitione et abolitione librorum nocuæ lectionis.*

Liber quartus. *De præceptis decalogi et ecclesiæ.*

- Tractatus I. *De primo præcepto decalogi.*
- Tractatus II. *De secundo præcepto decalogi.*
- Tractatus III. *De tertio et quarto præcepto decalogi.*
- Tractatus IV. Caput I. *De quinto præcepto decalogi.*

TOMUS III.

Libri quarti

- Tractatus IV. Caput II. *De sexto et nono præcepto decalogi.*
- Tractatus V. *De septimo præcepto decalogi.*
- Tractatus VI. Caput I. — II. *De octavo, nono et decimo præcepto.*

TOMUS IV.

Libri quarti Tractatus VI. Cap. III. *De præceptis ecclesiæ.*

Liber quintus. *De præceptis particularibus, certo hominum statui propriis.*

Caput I. *De statu religioso.*
Caput II. *De statu clericorum.*
Caput III. *De statu et officio personarum sæcularium quarundam et præsertim judicalium.*

Liber sextus. *De sacramentis.*

Tractatus I. *De sacramentis in genere.*
Tractatus II. *De baptismo et confirmatione.*

TOMUS V.

Libri sexti

Tractatus III. *De eucharistia.*
Tractatus IV. *De pœnitentia.*

TOMUS VI.

Libri sexti

Tractatus V. *De extrema-unctione et ordine.*
Tractatus VI. *De matrimonio.*

TOMUS VII.

Liber septimus. *De censuris ecclesiasticis et irregularitatibus.*

Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus *Benedicti XIV.*

TOMUS VIII.

Praxis confessarii.
Examen ordinandorum.
Index rerum generalis.

FINIS TOMI OCTAVI ET ULTIMI.

239.02
L627t
1846
v.8

5056

LIGUORI, ALPHONSUS
AUTHOR

Theologia Moralis
TITLE
Vol. VIII

DATE LOANED | BORROWER'S NAME | ROOM NUMBER

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

5056